LAWRENCE DURRELL

MEKÂN RUHU

AKDENİZ YAZILARI

CAN

MEKTUPLAR / DENEMELER / GEZİ YAZILARI

İNGİLİZCE ASLINDAN ÇEVİREN
ÜLKER İNCE

Lawrence Durrell
MEKÂN RUHU

AKDENİZ YAZILARI

Can Yayınları: 1763
Modern Klasikler: 137

Spirit of Place, Lawrence Durrell
© Lawrence Durrell, 1969
© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 2005
Bu eserin Türkçe yayın hakları Onk Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır. Adı geçen eser Uluslararası Telif Hakları anlaşmaları gereğince korunmaktadır.

1. basım: Eylül 2008

Yayına Hazırlayan: Pınar Savaş

Kapak Tasarımı: Erkal Yavi
Kapak Düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Hayriye Kaymaz
Düzelti: Fulya Tükel

Kapak Baskı: Çetin Ofset
İç Baskı ve Cilt: Şefik Matbaası

ISBN 978-975-07-0980-7

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33
http://www.canyayinlari.com
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Lawrence Durrell
MEKÂN RUHU

AKDENİZ YAZILARI

MEKTUPLAR, DENEMELER,
GEZİ YAZILARI

Yayına hazırlayan
ALAN G. THOMAS

İngilizce aslından çeviren
ÜLKER İNCE

CAN YAYINLARI

LAWRENCE DURRELL'IN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
ÖTEKİ KİTAPLARI

KARA DEFTER / *roman*
SIRBİSTAN ÜZERİNDE BEYAZ KARTALLAR / *roman*
KARANLIK LABİRENT / *roman*
KIBRIS'IN ACI LİMONLARI / *anı*

AVIGNON BEŞLİSİ:
MONSIEUR ya da KARANLIKLAR PRENSİ / *roman*
LIVIA ya da DİRİ DİRİ GÖMÜLMEK / *roman*
CONSTANCE ya da YALNIZLIKLAR / *roman*
SEBASTIAN ya da GÜÇLÜ TUTKULAR / *roman*
QUINX ya da KUSURSUZLUK PEŞİNDE / *roman*

İSKENDERİYE DÖRTLÜSÜ:
JUSTINE / *roman*
BALTHAZAR / *roman*
MOUNTOLIVE / *roman*
CLEA / *roman*

Lawrence Durrell, 1912 yılında Hindistan'da doğdu. Genç yaşta İngiltere'ye gelerek Dışişleri Bakanlığı'nda ve Kıbrıs'ta görev yaptı. Hindistan'da Hint ve Tibet kültürünü, dinlerini ve mistik atmosferlerini yakından tanıdı. Kıbrıs'taki görevi ise, ona başta Mısır olmak üzere Akdeniz ülkelerinin uzun geçmişi, inanışları, gizemle gerçeğin birbirine örüldüğü yaşam biçimleriyle tanışma fırsatını verdi. Bu bilgi ve birikimler, Eski Çağ'ın belli başlı kültür merkezi Iskenderiye ve Akdeniz'in öteki ucunda, Ortaçağ Avrupa'sını karanlığa boğan kilise egemenliğinin başkenti Avignon ortamında yüzyılımızın en çarpıcı romanlarını hayata geçirdi: *İskenderiye Dörtlüsü* ve *Avignon Beşlisi*. Durrell, 7 Kasım 1990'da Fransa'nın Sommièrs şehrinde öldü.

Ülker İnce, Hacettepe Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu ve Mütercim-Tercümanlık Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak İngilizce ve çeviri dersleri verdi. Daha sonra 1989-2000 yılları arasında Boğaziçi Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık Okulu'nda çalıştı. Bu arada Can Yayınları ve Telos Yayıncılık'ta yayın yönetmenliği yaptı. Bugüne değin yirmiden fazla çevirisi yayınlandı. 1985 yılında, Lawrence Durrell'dan yaptığı *İskenderiye Dörtlüsü* çevirisiyle Yazko Çeviri Dergisi'nin Azra Erhat Çeviri Ödülü'ne değer görüldü.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9
Çocukluk ve İlkgençlik Dönemi 13

LAWRENCE DURRELL'DAN MEKTUPLAR

Korfu ve İngiltere 27
Yunanistan 67
Mısır 82
Rodos 93
Güney Amerika – Yugoslavya 109
Yugoslavya 123
Kıbrıs 141
Güney Fransa 158

DENEMELER, YOLCULUK YAZILARI,
İLK ROMANLARINDAN SEÇMELER

Dostum John Gawsworth Üzerine Bazı Notlar 15
"Smartie"yi Düşünürken 85
Peyzaj ve Kişi 192
Âşıkların Kavalcısı 202

KORFU, YUNANİSTAN, KIBRIS

Yok Olan Bir Nirengi Noktası 231
İlkyaz Ürküntüsü 236
Sıfır ve Karlı Havada Şifa Yurdu 305
Delphoi 342

Trubadur 349
Beccafico: Acıklı Bir Öykü 355
Aziz'e Yağ; Korfu'ya Dönüş 358

FRANSA

"Fanatiklere Övgü" 383
Rhône Irmağı 402
Laura, Bir Avignon Portresi 419
Gizli Provence 437
Yaşlı Mathieu 456
Akdeniz Kadınları 462
Grenoble'un Üç Gülü 473
Gaskon Usulü 487
Solange 506
Yeraltı Irmağı Styks'te Yolculuk 521
Yolculuk Üzerine Düşünceler 528

Dizin 533

ÖNSÖZ

Lawrence Durrell edebiyatın pek çok uzmanlık alanında başarılı olmuş bir yazardır –*nullum tetigit quod non ornavit*– ve bir yazar olarak en çarpıcı niteliklerinden biri doğagörünümü ve mekân duygusu betimlemeleridir. Hayatının ilk dönemi Hindistan'da geçmiştir, 1935 yılından sonra İngiltere'de geçirdiği süre toplam bir yılı bile bulmaz. Bu arada Korfu, Yunanistan, Paris, Mısır, Rodos, Arjantin, Yugoslavya, Kıbrıs ve Güney Fransa'da yaşamıştır. *İskenderiye Dörtlüsü*'nün, yani romandaki kişilere oranla İskenderiye kentinin daha büyük bir yer kapladığı romanların yayınlanmasından önce Durrell, Yunan adaları üzerine yazdığı kitaplarıyla tanınıyordu en çok; bunlara pek de yolculuk kitapları denemez, Richard Aldington'ın dediği gibi bunları "yerleşik yabancı kitapları olarak tanımlamak daha doğru" olur.

Durrell'ın bu kitapları dışında dergilerde yayınlanmış ve özel baskı küçük kitapçıklarda toplanmış olan ve genellikle Ege ve Akdeniz manzaralarının betimlendiği birtakım makaleleri vardı. Bu deneme ve taslaklar şimdi ilk kez bir kitapta toplanıyor. Bunların yazıldığı ortamla ilgili okura bir fikir verebilmek için, son otuz küsur yıl içinde Durrell'ın dostlarına yazdığı mektuplardan bazı bölümler aldım ve bunları bazı yaşamöyküsü notlarıyla ve kendi anılarımla birleştirdim.

Durrell'ın mektuplarının editörlüğünü yapacak olan

kişiyi bekleyen en büyük güçlük, Durrell'ın mektuplarına hiç tarih koymamasıdır. Gelecekteki araştırmacıları düşünme inceliğini gösteren T.S. Eliot'ın, mektupların alınış tarihini not etme gibi harika bir alışkanlığı vardı; posta damgalı bazı zarfları saklamıştı, bazı mektupların içinde tarihini belirlemeye yarayan ipuçları bulmak mümkündü, beri yandan ülkeler arasında sık sık yer değiştiren Durrell'ın bulunduğu mekânlar bize, mektupların çoğunu yerleştirebileceğimiz genel bir çerçeve sağlamaktadır. Bazı varsayımlarımın pekâlâ doğru olmayabileceğini biliyorum, ama umarım hemen bütün mektupların yazıldıkları tarih konusunda bir yıldan fazla yanılmamışımdır.

Edebiyat editörlerinin genellikle sahip olmadıkları bir ayrıcalığım oldu benim. Bu kitapla ilgili çalışmalar hayli ilerlediği bir sırada Durrell benim evimde bir ay kalmak üzere buraya, Chelsea'ye geldi, iyi okunmayan sözcükler, daktilo yanlışları, anlaşılmayan göndermeler gibi şeylerle ilgili olarak birikmiş soruları kendisine sorabildim. Örneğin, Kıbrıs'tan elyazısıyla yazılmış bir mektupta şöyle bir cümle var: "...Rose Macaulay? Bizi evlatlığa kabul etti ve eski arabasıyla bizi vijt diye yxxxxxe götürdü." Kıbrıs haritasını didik didik inceledim, y ile (Durrell çoğu kez büyük harf kullanması gereken yerde kullanmaz) başlayıp e ile biten bir yer adı bulmak umuduyla bir Kıbrıs broşürünü baştan sona okudum, ama boşuna. Burayı Durrell'a okuttum: "...bizi vijt diye yüzmeye götürdü." Korfu'da 1936 yılında bir av hikâyesi anlatırken iki daktilo tuşu basmamış: "Şimdilik balıkçılları yasakladım. Öylesine azametli yaratıklar ki, yaralandıkları zaman o kocaman ustura keskinliğindeki gagalarını bir terzi gibi kullanıyorlar. İki tanesini vurdum, biri Leslie'nin peşine takıldı ve onu kıçından bir güzel a aladı." Bu sözcük *yakaladı* mı olacak yoksa *gagaladı* mı, diye sordum. "Otuz yıl önce ne dediğimi nerden bileyim ben? 'Kıçından bir güzel gagaladı' de, Les bunu okuyacak olursa çok bozulacak," dedi. Ruskin'in mektuplarının editörlüğünü yapan dostum John Bradley de o sırada evde kalıyordu, benim sahip ol-

duğum bu haksız ayrıcalık onu neredeyse öfkeden çıldırtacaktı. *O* bir yere takıldığında aşağı koşup Ruskin'e soramıyordu. Böylesi belki de daha iyi, çünkü çok çekici genç bir kızı var.

Sözü geçen bütün kişileri ve yerleri saptamak gibi bir girişimde bulunmadım, bunu yapsaydım bütün sayfaların dibi notlarla dolacaktı ya da daha kötüsü onları kitabın sonuna ekleyecektim. Bunun okunabilir bir kitap olmasını istedim; tam ve eksiksiz basım değil. Ayrıca zaman baskısı var; Guggenheim bursu kazanmış ve bu sayede Roma'da tam iki yılını Milton'ın *tek* bir mektubunu inceleyerek geçirmiş olan, tanıdığım bir araştırmacının durumda değilim.

Durrell'ın çeşitli dostları öneriler ya da açıklamalarla bana yardımcı oldu, Dr. Theodore Stephanides, Yunanistan, Ortadoğu ve Yunan diliyle ilgili ne biliyorsa hepsini benim hizmetime sundu. Ama Theodore'a danışmak başlı başına tadına doyulmaz bir zevktir; çünkü tarihlemeyle ya da mitolojik bir göndermeyle ilgili küçük bir soru, geniş bir bilgi dağarının ya da eğlenceli anıların kapılarının ardına kadar açılmasına yeter, o sanki bütün Yunanistan'ı kafasında taşır gibidir. Sekreterim Shirley Ossipoff'a da, mektupların kopyalanmasında benden esirgemediği insanüstü yardımları ve genel olarak bu kitaba karşı duyduğu sevgi ve saygı için teşekkür etmek isterim; hem daktilo metni hem de provaları okuyan Bayan Rose Briggs, benim imla konusundaki yeteneksizliğimle başa çıkmak gibi kahramanca bir işi yüklendi.

Ama hepsinden önemlisi Durrell'ın mektuplarını onca yıl saklamış ve onları şimdi benim hizmetime sunmuş olan dostlarına duyduğum şükran borcudur. Richard Aldington'a yazılmış olan mektuplar için Catha Aldington ile Alister Kershaw'a, T.S. Eliot'a yazılmış olanlar için karısı Bayan Eliot'a, John Gawsworth'e, Diana Gould'a (Bayan Menuhin), Mary Hadkinson'a, Alfred Perlès'ye, Hugh Gordon Porteus'a, Lawrence Clark Powell'a, Anne Ridler'a, Patricia Rodda'ya, Sir Walter Smart'a yazılmış mek-

tuplar için Bayan Smart'a, Freya Stark'a, Theodore Stephanides'e, Buffie ve Gerald Sykes'a, kocasına yazılmış mektuplar için Bayan George Wilkinson'a, Gwyn Williams'a teşekkürü bir borç bilirim.

Şair meslektaşlarından pek çok mektup almış ve Wydham Lewis'ın o harika hayat öyküsünü yazarken pek çok malzeme biriktirmiş olan Hugh Gordon Porteus'a, geleceğin edebiyat araştırmacıları pek çok şeyi borçlu olabilirlerdi, ama o, elindeki bütün özgün malzemeyi ikiye ayırdı, birinci derecede önemli olanlar, ikinci derecede önemli olanlar. Şu aksiliğe bakın ki birinci gruptakileri, çöpe atılacak şeyleri koyduğu zarfa benzer kâğıt bir zarfın içine koydu. Bir gece eve döndüğünde gündelikçi kadının onu çöpe attığını öğrendi.

Durrell'ın mektuplarının pek çoğu Amerikan üniversitelerinin kitaplıklarında, ender kitapların konduğu özel odalarda bekliyor; bu sakladıkları mektupları basmama izin verme nezaketinde bulunan kütüphanecilere teşekkür etmekten mutluluk duyuyorum; özellikle de John Gawsworth'e, Lawrence Clark Powell'a, Theodore Stephanides'e yazılmış mektuplar için Los Angeles'taki Kaliforniya Üniversitesi kütüphanecilerine, Patricia Rodd ve Alfred Perlès'ye yazılmış mektuplar için Austin'in Teksas Üniversitesi Akademik Merkez Kütüphanesi kütüphanecilerine, George Wilkinson'a yazılmış mektuplar için Iowa Üniversitesi'nden Frank Paluka'ya. Bunlardan ilk kez burada, şu kitapta yer alan bazıları daha önce dergilerde yayınlanmıştı, onların editörlerine de çok teşekkür ederim, özellikle de mektupların burada basılmasına izin verme inceliğinde bulunan *Holiday Magazine* editörüne; her denemenin baş tarafında daha ayrıntılı teşekkürler yer almaktadır. Birkaç yerde metinler gözden geçirilerek biraz düzeltilmiştir. *A Landmark Gone, Beccafico, Yeraltı Irmağı Styks'ten Aşağı* adlı kitapların ilk özel baskılarını benden esirgemeyen Lawrence Clark Powell ile F. J. Temple'a da teşekkürlerimi sunuyorum.

ÇOCUKLUK VE İLKGENÇLİK DÖNEMİ

Lawrence Durrell 1912 yılının 27 Şubat günü Hindistan'ın Birleşik Eyaletler bölgesinde, Jalunda'da doğdu; hem annesinin hem de babasının aileleri uzun zaman önce bu ülkeye yerleşmişlerdi. Durrell zaman zaman "İrlandalı şair" olarak tanımlanır ama, annesinin ailesi İrlanda kökenli olmasına karşın, kendisi hiçbir zaman İrlanda'ya adım atmamıştır. Babası eşine az rastlanır yetenekleri olan bir mühendisti, en büyük eseri Tata Demir ve Çelik İşleri inşaatıydı. Baba Durrell en büyük oğlu henüz hayli küçük bir çocukken aileyi Kurseong'a taşıdı, üç yıllık bir iş anlaşması yapmıştı, orada Himalayalar'ın alt yamaçlarından geçerek Darjeeling'e ulaşacak olan dağ demiryolunun yapımında mühendis olarak çalışacaktı. Çocukluğunda kuzey ufkunu dolduran kar kaplı kocaman dağ zirveleri Durrell'ı çok derinden etkilemiş, bu etki hayat boyu sürmüştü.

Okul çağına geldiğinde Darjeeling'de Cizvit kolejine gitti, ilk edebiyat sevgisini ona aşılayan kişi bu okuldaki bir öğretmendi, sıra dışı bir kavrayış ve sevecenliğe sahip olan Belçikalı Peder Joseph De Guylder.

On iki yaşına geldiğinde Durrell erkek kardeşi Leslie ile birlikte "memleket"e gönderildi, bir özel okula giderek, babasının dediği gibi "ayar damgası" sahibi olmalıydı. İki oğlan yaşama koşulları biraz güç sayılabilecek Dulwich'e yerleştirildiler, İngiltere'deki ilk yılında Durrell, St. Olave's

ve St. Savior's liselerine devam etti. Bu okul Southwark'ta, aşağı yukarı ilk tiyatroların bulunduğu yerdeydi; öğle aralarında genç çocuk zamanının çoğunu Southwark Katedrali'nde geçiriyordu, katedralde Gower'ın mezarı vardı; Elizabeth dönemi insanlarına hayranlık duygusu ilk kez burada başladı. Daha sonra Canterbury'deki özel okula, St. Edmunds'a geçti. Burada canı sıkıldı, okulda adeta mutsuzdu; ama, ailenin uşağı Stone'un eğitimi ve ustalığı sayesinde tatillerde geliştirdiği boksörlük yeteneğiyle, klan göreneklerine uymayan duyarlı oğlanların çoğu kez maruz kaldıkları büyük çocukların zorbalıklarına karşı kendini koruyabildi.

Babasının genç yaşta ölümünden sonra kendisine küçük bir gelir miras kalınca, Durrell okulu bıraktı ve bir yazar olma tutkusuyla Bloomsbury'ye gidip yerleşti. John Gawsworth'ların, Redonda krallarının, Polonyalı bir kralcı olan Montalklı[1] *Kont Cedric Potocki'lerin, Mulk Raj Anand'ların ve daha başkalarının Bloomsbury'siydi bu. Son derece enerjik ve becerikli olan Durrell'ın pek çok şeye yeteneği vardı ve çeşitli işlere dalıp çıkarak gelirini artırmayı becerdi; kendi kendine piyano çalmayı öğrenmiş bir piyanist olarak Mavi Peter Gece Kulübü'nde piyano çaldı, çaldığı caz şarkılarının pek çoğu kendi bestesiydi. Nancy Myers ile tanıştı, daha sonra Durrell'ın karısı olacak olan Nancy o sırada Slade'de öğrenciydi, ikisi birlikle bir fotoğraf stüdyosu işlettiler.*

Durrell'ın kendisi, John Gawsworth'un ellinci yaşgününü kutlamak üzere hazırlanan bir kitaba yazdığı, bir sonraki sayfada bulacağınız yazıda Bloomsbury günlerini çok canlı bir şekilde dile getiriyor.

---

[1] Draguignan and Lovelace's Copse, Plush Bottom, Dorset için bknz.: *The Private Library*, ilkbahar 1967.

Dostum John Gawsworth Üzerine Bazı Notlar 1962

John Gawsworth ile arkadaşlığımız, her ikimizin de iyi ve kötü günlerimizle dolu yaklaşık otuz yılı bulduğu için, bu derlemede benim de dostumla ilgili birkaç söz söylemem hiç de yersiz kaçmayacaktır. Onunla ilk tanıştığımda galiba on dokuz yaşımdaydım; benim ilk Gerçek Yazar'ımdı o – kitaplarının geliriyle yaşayan bir profesyonel. "Yaşayan" diyorum ama bu sözcüğün biraz açıklamaya gereksinimi var, çünkü yazdıklarıyla güçbela geçinebiliyordu, Denmark Sokağı'nda eski bir tavan arasında otururdu, kocaman bir çatı penceresi vardı, alt katta prova yapan Percival Mackay orkestrasının caz müziğinin sesi, çürümüş taban tahtalarının arasından yukarı sızardı. Ben edebiyata tam anlamıyla yeni adım atan biriydim, bir taşralıydım, bu tanışma benim için çok önemliydi; çünkü John'un şahsında ben güçlü, elmas parlaklığında bir ateşle yanan birini bulmuştum – işte ben de tam böyle biri olmak istiyordum; üstelik ondaki elmas parlaklığındaki ateşler o günlerde gerçek yayıncıların dikkatini çekecek boyuttaydı, oysa benim imgecilik sonrası saçmalıklarım ve ara sıra yazdığım türetme soneler dikkat çekmiyordu.

Annemin talimatı üzerine Londra'ya taşınmıştım, benim antikalıklarımdan usanan annem bir gün şöyle demişti: "Canının istediği kadar bohem olabilirsin, *ama bu*

evde değil. Bana kalırsa fazla göze batmayacak bir yere gitsen iyi olur." Bunun üzerine Bournemouth'dan ayrılıp ilk elden bohemlik öğrenimi yapabileceğim bir yere taşındım. Araştırmalarıma Slade Okulu'nda okuyan genç ve güzel bir kız yardımcı oldu, kendisiyle evlendim; ama gerçek anlamda açlık çekmememize karşın para sıkıntısı çekiyorduk, bunun üzerine geçici bir önlem olarak kız sahneye çıktı, ben de St. Martin's Lane'de Mavi Peter Gece Kulübü'nde gayet berbat bir şekilde piyano çalmaya başladım. Benim iş hayatım kısa sürdü, çünkü polis kulübü kapattı, bereket versin baskın sırasında üst kat pencerelerinden birinin yakınındaydım, yoksa meslek hayatıma bir hapis cezasıyla başlamış olacaktım. John ile niçin sabahın üçünde Windmill adı kafede içerken tanıştığımızı bu açıklıyor, çünkü John'a ilk kez burada rastladım. John sütsüz kahve içerek bir kitabın ilk provalarını, kendi kendine fena halde acırmış gibi bir ifadeyle düzeltiyordu. Büyülenmiş gibi onu seyrettim; hiç ilk prova görmemiştim. Biraz sonra benden kibrit rica etti, böylece konuşmaya başladık. Onun konuşmalarını dinlerken hemen kendi kendimi kutlamaya başladım, çünkü o önemli kişilerin neredeyse hepsini tanır görünüyordu. Yeats ve Hardy ile şahsen tanışmıştı; De la Mer ve Drinkwater gibi şairlerle mektuplaşmıştı; Wyndham Lewis'i tanıyor, onun üzerine bir deneme yazıyordu. Eliot'ı *gözleriyle görmüştü!* Ağzım bir karış açık kaldı. Gerçek Bir Yazar ile karşı karşıyaydım, bana başkentteki edebiyat hayatıyla ilgili bir şeyler anlatabilecek bir adamla. Hemen dost olduk, ama Gerçek Bir Yazar'ın on dokuz yaşında tüysüz bir gençte ne bulduğunu merak ettiğimi hatırlıyorum – elbette böyle anlarda güzel bir karısı olmanın azımsanmayacak yararları vardır. Üçümüz birlikte eve yürüdük, küçük tavan arasındaki gaz lambasının titrek ışığında bana imrenilecek bir hazine gösterdi, ilk baskılar, ünlü şairlerin elyazmaları ve mektupları, düzenli olarak devam ettiği satış salonlarından topladığı, edebiyatçılara ait çeşitli tuhaf nesneler; Dickens'ın takkesi, Thackery'nin kalemi falan gibi şeyler...

Emma Hamilton'a ait bir yüzük bile vardı, daha sonra ne yazık ki o yüzüğü kaybettim, ama John öylesine iyi huylu biriydi ki bunun için beni suçlamadı. Ne de yüzüğü ödetmeye kalktı.

O günlerde John bir şair, bir bibliyograf ve bir denemeci olarak iddialıydı ve gelecek için büyük planları vardı, ama kendi yaşında pek dostu yok görünüyordu. Edebiyat dünyasındaki hayranları ve tanıdıkları genellikle yaşlı kişilerdi, onu gördüklerine her zaman mutlu olurlardı ama yere oturup bira içmekten mutlu olacak cinsten insanlar değillerdi: Aralarında bizim gibi çoğu kez Smith patates gevrekleriyle yaşayan pek az kişi vardı. Belki de işte bu yüzden benim çevresinden ayrılmamama ve benden hiç esirgemediği edebiyat dünyasıyla ilgili heyecan verici bilgileri sünger gibi emmeme izin verdi.

Orta boylu, biraz soluk benizli ve zayıftı; yüzüne Villon'vari, tilkimsi bir ifade katan kırık bir burnu vardı. Gözleri kahverengi ve parlaktı, edebiyatta çektiği yoksunluklardan hiç etkilenmemiş olan bir mizah duygusuna sahipti. O yıllarda 1890'ların ateşli bir öğrencisiydi, Dowson gibi alkolden ölmeyi ya da hançerlenmeyi umutla bekliyordu. Aslında bir şair olarak, çağdaş bir şair olmadığını, daha çok doksanlar sonrasının insanı olduğunu ilan etmekten gurur duyuyordu; ama alkol yüzünden ölmek fırsatını kaçırdı. Bütün şairler gibi çok yiyip içmekten sakınırdı, absent içmeyecek kadar sağlıklıydı. *Kingcup* adlı, benim fazlasıyla sevdiğim aşk şiirleri dizisi yeni yayınlanmış, ona bir ödül kazandırdığı gibi Kraliyet Edebiyat Derneği'ne seçilmesine de önayak olmuştu. En genç üye olsa gerekti çünkü o günlerde insanın böyle bir ululuğa ulaşması için yüz yaşına gelmesi gerekirdi. Ama bu onur John'un kendisinden çok başkaları için değerliydi çünkü bu ona kendinden yaşlılara piston olma gücü kazandırmıştı, yani o zamanlar pek az genç yazarın sahip olduğu bir şey; John güçlü, elmas parlaklığında bir ateşle yanıyordu, ama aynı zamanda tutkulu bir edebiyat ateşiyle de yanıyordu. Bir yazarın sıkıntıda olduğu yolunda en küçük

bir fısıltı duymasın, hemen tilki gibi kulaklarını diker; böyle zamanlarda çok özel bir görünüşü vardır. Hayvanlara özgü bir kararlılık ve vahşilikle yüzü aydınlanır. Her işi gücü bırakır, söz konusu yazara bir yardım buluncaya kadar gece gündüz çalışır. "Galiba," diye homurdanır, "fırlayıp Abercrombie'yi ya da Masefield'i göreceğim (adları ben uyduruyorum)." Her ne ise, her zaman "fırlayıp" bir yerlere gider ve bir şeyler "ayarlar". Doğanın lobicilerinden biridir – yorulmak ve yılmak nedir bilmeyen bir adam. Hiç kuşkum yok Kraliyet Derneği'ndekiler onu derneğin bulunduğu o sokaktan gelirken gördüklerinde kim bilir kaç kez inlemişlerdir; belki de giriş kapısını kilitleyip kanepelerin altına gizlendiler. Lobi, lobi, lobi. Dilekçeler hazırlanıp imzalanıp dağıtılmadan rahat etmezdi; dahası cinfikirliydi, basını nasıl kullanacağını bilirdi. Yaşlılık günlerinde bir emeklilik gelirine sahip oldukları için ona teşekkür borçlu olan çeşitli yazarlar tanıyorum. Yorulmak bilmezliğiyle, yüksek mevkilerde bulunan kişileri sözcüğün tam anlamıyla usandırır, irade gücüyle onları makul davranış çizgisine çekerdi.

Kralcılığı da edebiyattaki tavrıyla çok uyuşurdu; en yoksul olduğu zamanlarda bile sabah güneş doğarken kalkar, Covent Garden'a seğirtir, büyük beyaz bir gül satın alıp I. Charles'ın heykelinin üzerine koyardı; bunu tabii kralın idamının yıldönümünde yapardı. Böyle pek çok küçük jestleri vardı, ama bunlardan başkalarına pek ender söz ederdi. Gerçek bir romantik. Bu benim çok hoşuma giderdi, hâlâ da gidiyor. Ama iş yayıncılarla ya da yayıncılıkla ilgili bir konuya geldi mi kunduracı bizine benzer beyni bu romantik yanını dengelerdi. Bu mesleği bütün geçmişiyle biliyordu. Yoksa iş güç sahibi olma zorunluluğundan başka türlü yakayı kurtaramazdı, hiç sanmıyorum. Hiç yoksulluktan söz etmemesine, giyim kuşamının düzgün, ayakkabılarının gerektiği gibi boyalı olmasına karşın genellikle para sıkıntısı çekerdi. Böyle zamanlarda kahvaltı parası bulmak için bibliyografya yeteneğine güvenirdi. Bu onun kişiliğinin gerçekten de olağanüstü bir yanıy-

dı. Charing Cross Road Sokağı'nda kitapçı dükkânlarının önündeki üç paralık kitap kutularından birkaç İngiliz lirası kazanması birkaç dakikalık bir işti. Seyretmekten hiç bıkmadığım bir gösteriydi bu, onu bu işi yaparken galiba on kez falan seyretmiş ve parasız kaldığımda birkaç kez bu bibliyografya kahvaltılarını onunla paylaşmıştım. Şöyle yapardı: O atılmış, ucuz kitapların bulunduğu kutuların önünde bir an durur, kitaplara parmaklarının ucuyla hafifçe dokunurdu. Elleri bir piyanistin elleri kadar duyarlılaşırdı. Daha sonra iskambil kâğıdı hileleri yapanların ustalığıyla bir-iki yeri karıştırır. Sonunda bir kitabı çeker alır ve homurdanır: "Edward Carpenter. Hımm... Carpenter... 1915 baskısı olmalı. Vay canına! Sayfaları yanlış numaralanmış baskı olduğu kesin." Tahmin ettiği gibiyse, alçak sesle ekler: "Otuz şilin eder bence." Yirmi dakikalık bir yürüyüş yapıp Charing Cross Road Sokağı'na gider ve dönüşte Foyle'un Ender Kitaplar Bölümü'ne kitapları satardı. Bibliyografya konusundaki belleği sözcüğün tam anlamıyla şaşırtıcıydı, kitap satıcısı olmak isteseydi bugün İngiltere'nin en büyüğü olurdu. Kuşkusuz hasılat her gün değişiyordu, ama bu kahvaltı turlarının hasılatı hiçbir zaman bir İngiliz lirasından az olmazdı; yine de ona çok daha büyük miktarlarda para kazandıran iki kitabı bulduğu sırada yanındaydım. Kitaplardan biri Mary Shelley'in üç ciltlik *Frankenstein*'ı (birincisi), öteki de *Dracula*'nın az bulunur bir baskısıydı. Güne başlama tarzı olarak hoş ve yumuşak bir başlangıçtı bu, hasılat Windmill adlı kafede domuz pastırmalı yumurtayla kahve demekti.

John benim o ilk sefil fasiküllerimi bastırmama yardımcı olmuştu; şimdi koleksiyoncular arasında komik paralar eden o fasiküllerden; bugün ne onda ne de bende bunlardan kaldığını sanmıyorum; savaş sırasında stok daha fazla acı çekmeden yağmalandı. Şiirlerimin birkaçını gençlik antolojilerinde de yayınlatmıştı. Yazdığım şeylerin iyi olmadığını biliyordu, ama bana karşı her zaman iyi ve nazik davranıyordu, böyle davranmak zorunda da değildi aslında. O sıralarda hiç kuşkusuz hiçbir şekilde in-

sanların dikkatini hak eden biri değildim. Ama o, bir başka açıdan da benim için değerli biriydi, çünkü Londra'da ayaklı edebiyat takvimi gibiydi, beyninin bir yerine sıkıştırılmış dev bir dosya, yıldönümleri dosyası vardı. Böylece belli günlerde Lambs Conduit Sokağı'nda Dr. Johnson'ın şerefine içerdik ya da günü geldiğinde Sheridan'ın ya da Goldsmith'in anısına pirzola yerdik. Bugün bile Londra'yı düşününce bu yürüyüşleri, kim bilir nerelerdeki pirzola lokantalarına ya da *pub*'lara gidişimizi hatırlamadan edemiyorum; Fleet Sokağı'nda nerede bir kadeh Burgundy yuvarlanacağını ("Machen her gün buraya gelirdi") ya da Cheapside'da nerede bir kadeh Canary deneyeceğimizi ("Bunu dene: Ouida'nın en sevdiği içki") bilirdi. Lamb ya da Liegh Hunt ya da Hazlitt ne kadar Londralıysa o da o kadar Londralıydı – gerçekten de o kişilerden ve onların Londra'sından söz etmekten bıkmaz, yağmurun süpürüp temizlediği sokaklarında, onlardan kalan büyük geleneği sürdürme kararlılığı içinde yürüdüğü, şu aceleci ve kirli kentle o Londra'yı karşılaştırırdı hep.

O günlerde çok çeşitli etkinlikler içindeydi ve şaşırtıcı bir yaşama temposu vardı; gününün bir bölümü doksanlarla ilgili araştırmalara gidiyordu, geri kalanı da edebiyata. En sevdiği dönemin birtakım iyi şairlerinin yapıtlarının yeniden yayınlanmasından sorumluydu – Canon Gray ve Richard Middleton'ın metinleri gibi, o olmasa tamamıyla yok olup gidecek birkaç az bilinen metin gibi. Ama bir yandan da kendinden yaşlıları kartal gibi gözlerdi, kimsenin açlık çekmediğinden emin olmak isterdi. Bir keresinde hatırlıyorum, bir hafta sonu ortadan yok oldu, Buckinghamshire'da Arthur Machen'i ziyarete gitmişti, yaşlı yazarın ciddi biçimde para sıkıntısı çektiğini bildiği bir zamanda, çok gururlu olduğu için yardım isteyemediğinden kuşkulanmıştı. Kraliyet Edebiyat Derneği'ndeki adamların boğazını sıkmaya gitmeden önce emin olmak istemişti.

Edebiyat kuramı konularında farklı düşünüyorduk, ama bu dostluğumuzu hiçbir şekilde etkilemez, aramızda

herhangi bir öfke yaratmazdı; böylesine iyi huylu biriyle kavga etmeye olanak yoktu. Doksanlı yıllara düşkünlüğü John'u şiir açısından çağdışılığa sürüklüyordu; yani şunu demek istiyorum, yirmi yaşında bir gencin Eliot, Yeats, Lawrence dururken Dowson'ı taklit etmesi tuhaftı. Onun öfkelendiğini bir kez, *New Signatures* (Yeni İmzalar) yayınlandığında görmüştüm, içinde Auden, Spender falan gibi üniversite şairlerinin şiirleri vardı. Bu tür şeylerle şiirin gerçek pınarlarının kirletildiği kanısındaydı, ezilip lapaya, pelteye çevrilmemiş, saf İngilizce'yi savunan ciddi gelenekçilerden bunlara borda ateşiyle cevap verilmeliydi. Onun en sevdiği şairler o zamanlar şair olarak kötü değillerdi, ama hepsi bir araya toplandıklarında zayıf ve renksiz bir tablo ortaya çıkıyordu. En azından Bay Auden'ı John Freeman ile, Bay Spender'ı Harold Monro ile vurmak komik bir fikirdi. Arada sırada bu yanlış manevralara karşın temelde iyi huyu ve edebiyat tutkusu bunlardan etkilenmiyordu. Bir gün üniversiteli şairler konusunda kafa ütülerken, hem Bay Auden'ın hem de Bay Spender'ın çok sıkıntıda olduklarını, aslında Wapping'de, bitişik tavan arası odalarında ikisinin de açlıkla boğuştuklarını duyduğumu söyledim. Birden yüz ifadesi değişti. "Emin misin?" diye sordu boğuk bir sesle. "Evet," dedim olanca ciddiliğimle. Yüzüne çok iyi tanıdığım bir ifade geldi. Edebiyat ilkesi konusu başka şeydi, yazarların aç kalması bambaşka şey. "Galiba," dedi *sotto voce* (alçak sesle), "ben hemen fırlayıp Masefield ile Abercrombie'yi görmeye gideceğim...." Tabii o böyle bir şey yapmadan önce yalan söylediğimi itiraf ettim.

O dönemin daha romantik öyküleri arasında Redonda Adası'nın öyküsü kadar eğlencelisi yoktur, John şimdi o adanın kralı – sürgünde tabii. Romancı M.P. Shiel'in babası, Karayipler'de bu adı taşıyan adanın mülkiyetini ele geçirmişti. Kendini bu adanın kralı ilan etti. Ama orada fosfat olduğu anlaşılınca İngiliz devleti adayı onun elinden aldı. Shiel, krallığını bırakmaya razı olmadı ve Sömürge Bakanlığı'yla aralarında öfkeli bir tartışma başladı,

hiç kuşku yok bugün de sürüyor; yaşlı adamın ölümü üzerine M.P. Shiel kendini Redonda'nın yasal olarak kralı ilan etti ve bu savaşta kendisine yardımcı olmaları için bazı kişilere düklük verdi. John doksanlarla ilgili araştırmaları sırasında Shiel'e rastladı, romanını çok sevdi, daha sonra onu yayına hazırladı. John ile ilk tanıştığım zaman bu sürgün kralla yakın ilişkideydi ve kral, konuyu anlayabildiğim kadarıyla, o sırada Horsham yakınlarında bir ağacın üzerinde, meyve ve fındık yiyerek yaşıyordu. John onu sık sık ziyarete gidiyor, edebiyat konuşuyorlardı – ama acaba o mu ağaca çıkıyordu yoksa kral mı aşağıya, yere iniyordu, onu sormayı unutmuşum... Her neyse, Shiel benim dostumda bilge bir kralın özelliklerini görmüş olsa gerekir ki kendisi ölünce tahtı John'a bırakmış, Redonda kavgasının devam ettirilmesini şart koşmuş. Bu yüzden John şimdi düklükler dağıtmaya başlamıştı; düklerin görevi, bu acımasız adaletsizlik konusunda hatırlama notları göndererek Sömürge Bakanlığı'nı topa tutmaktı. Büyük oranda yaradılışına edebiyat eğilimi hâkim olduğu için John bu unvanları sevdiği yazarlara yağdırıyordu. Bizler, biz Redonda dükleri karmakarışık bir grubuz. Ne yazık ki bana Cervantes Pequeña Dükü unvanını verdikten kısa bir süre sonra para sıkıntısı çekmeye başladı ve bu yüzden, âdet olduğu üzere, unvanların parşömen kâğıdına geçirilmesi mümkün olamadı; böylece ta bugüne kadar armasız kaldım, kalkanımın üzerinde hangi işaretlerin bulunması gerektiğini bilmiyorum. Hanedan armasının ayrıcalıklarından yoksun kalan bir dük kendini çıplak hisseder. Ama belki de böylesi daha iyidir. O zamanlar bile bu düklükler üzerinde, Hanedan Armaları Tespit Heyeti ile bazı sert tartışmalar yapıldığını görebiliyordum.

Bu dönemden sonra yollarımız ayrıldı, çok ender görüşür olduk, genellikle yurtdışı görevlerimden birinden izinli olarak İngiltere'ye geldiğim zamanlar görüşüyorduk. John savaş sırasında kısa süreliğine Kahire'de göründü, bir-iki kez buluştuk; ama bunlar, deyim yerindeyse, küçük kaçamak görüşmelerdi çünkü Kraliyet Hava Kuvvetleri'n-

de çalıştığı için onu bir piyon gibi oradan oraya sürüyorlardı. Savaş sonrasında uzun süre sağlık sorunları ve şanssızlıklar yaşadı, belki de bu kadar az şey yayınlamasının nedeni buydu. Onu en son altı yıl önce kısaca gördüm. Kralım, Shaftesbury Caddesi'nde bir çocuk arabası sürüyordu – kocaman bir Victoria dönemi çocuk arabası. Kendi kendime şöyle düşündüm: "Aah, sevgili John, hayat seni de enselemiş. Bizler gibi sen de kendini çocuk denen şeyle prangalamışsın, üç ikizin olmuştur, kafandaki soneleri oturup yazmak yerine onları parkta gezdirmek zorundasın." Ama ona yetiştiğim zaman ne kadar rahatladığımı siz düşünün çünkü çocuk arabasında dağ gibi yığılmış –satmaya götürdüğü– boş bira şişelerinden daha uğursuz bir şey yoktu. Birbirimizi gördüğümüze ikimiz de çok sevindik ve tabii bunu kutlamak için bir *pub*'a girdik. Birinin bir yıldönümüymüş, üç-beş kadeh şarap içtik... Gibbon'ın ruhuna mı ne? Unuttum. Uzun süre sağlık sorunları ve şanssızlıkla boğuşmuş olmasına karşın John yine eski John'dı, hâlâ neşeli, eğlendiriciydi, kafası o tipik tuhaf fikirlerle doluydu. Hâlâ devam eden birkaç düklük vardı, barda ayaküstü dikilirken erkek kardeşimi de dük yaptı.

Kapanış saatinde çok keyiflenmiş olarak ayrıldık, John'ın çocuk arabası çok önemli, hayat verici siyah birayla yeniden dolmuştu; arabasını acelesizce alacakaranlığın içine doğru sürdü, köşede durup krallar gibi el salladı.

Selametle!

Durrell ile Nancy en sonunda İngiliz bohem hayatına doyunca, o hayatı bıraktılar, Sussex'in Loxwood Kasabası'nda arkadaşları George ve Pam Wilkinson'la birlikte bir kulübede bir yıl yaşadılar. Durrell ilk romanı Pied Piper of Lovers'*ın (Âşıkların Kavalcısı) büyük bir bölümünü burada yazdı; Wilkinson'la ve Bloomsbury kitapçısı J.A. Allen ile birlikte Caduseus Press Yayınevi'ni kurdu, bu yayınevinde ilk şiirlerini kapsayan iki kitabı yayınlandı:* Ten Poems, *1932*, Transition, *1934*.

Kocasının ölümünden kısa bir süre sonra (anne) Bayan Durrell ailesini alıp Hindistan'dan ayrılarak anayurdu İngiltere'ye dönmüş, bir-iki kararsızlıktan sonra Bournemouth'a yerleşmişti. Bu arada, bir yılın sonunda Loxwood'daki dörtlü birlik bozuldu, George ve Pam Wilkinson Korfu Adası'na göç ettiler, Durrell ile Nancy de ailenin yanına döndü.

O yıllarda benim çalıştığım H.G. Commin, eski moda bir kitapçı dükkânıdır, on dokuzuncu yüzyıl havası vardır o dükkânda; beş katın beşi de yüz binlerce kitapla doludur. Müşteriler o zamanlar istedikleri gibi rahat rahat dolaşabilirlerdi, kitap almaları için öyle az baskı görürlerdi ki, bazen gece eve giderken onların üzerine kapıyı kilitlediğimiz olurdu. O günlerde çalışma saatleri çok uzundu ama zamanımızın çoğunu ruhça anlaştığımız kişilerle hoş sohbetler ederek geçirirdik. Bizim dükkânı keşfettikten sonra Durrell genel olarak yanında Nancy ile birlikte hemen hemen her gün dükkâna gelmeye başladı; kısa bir süre sonra ben her akşamı ve hafta sonunu aile ile birlikte geçirir olmuştum.

Onlardan daha cömert ve konuksever ev sahibi yoktu. Dr. F. R. Lewis, Durrell'ın yazdıkları için ne düşünürse düşünsün, o aileyi iyi tanımış olan hiç kimse onların dostluğunun "cana can kattığını" yadsıyamazdı. Ailenin altı üyesinin altısı da kendine göre olağanüstüydü, ama birbirlerine karşı ateşli tepkileri açısından ailenin bütünü parçaların toplamını aşıyordu. Gecenin geç saatlerine kadar süren Rabelais usulü kahkaha tufanları, mizah, Larry'nin piyano ya da gitar eşliğinde söylediği şarkılar, öfkeli tartışmalar, heyecanlı sohbetler arasında hayatın yeni bir boyut kazandığı duygusunu taşıyordum. Larry yazıyor, Nancy resim yapıyor, Leslie ruhsatsız ateşli silahlar koleksiyonundan çocuklarını çok seven bir anne gibi söz ediyordu. Bir gün dükkândan Mezartaşı *adlı bir kitap ödünç aldı, kitapta Amerika'da bir batı kasabasının hayatı anlatılıyordu ve o yörelerin en rezil kötü adamının "çift tabancalı Leslie" olarak bilindiğini öğrenince ne ka-*

dar sevindiğini hatırlıyorum. Evdeki hiçbir evyeyi kullanmaya olanak yoktu çünkü o zamanlar küçük bir çocuk olan, ama daha o zamandan hayvan kolleksiyonculuğu yapan Gerry bütün evyeleri su kelerleri, tetarlar gibi yaratıklarla doldururdu; garajda düzenlediği bir sirk gösterisinde beni dev olarak kullanmak için iple bağlamıştı. Kitaplı kalemli eğitimin kendi dünyasının bir parçası olmadığının bilincine varan Margaret okula geri dönmemek için direniyordu, kısa süre içinde, ailenin geri kalanlarının desteğiyle, yerinden kımıldamamayı başardı.

Aile içinde Bayan Durrell'ın bütün ipleri elinde tuttuğu pek söylenemezdi, ama yüreğinin sıcaklığıyla, sevgi ve hoşgörüsüyle onları bir arada tutan oydu; hatta ara sıra o İrlandalılara özgü öfke ateşi birden parladığı zamanlarda bile. Gerry'nin Larry'ye nasıl kızdığını hatırlıyorum, çünkü yıkanmak isteyen Larry deniz hayvanlarıyla dolu bir evyenin tıpasını çıkarmıştı. Gerry amansız bir öfkeyle anlamsız, neredeyse tutarsız sözler mırıldanıyor, söz dağarındaki en incitici hakareti arıyordu: "Sen, sen (duraksama), YAZAR BOZUNTUSU ŞEY."

Nancy dikkat çekici güzellikte bir kızdı, çok uzun ve inceydi, beyaz duru bir cildi, açık sarı saçları vardı; sokakta biz geçerken insanların, "Bak, Garbo," dediğine, bir değil birkaç kez tanık oldum. Bournemouth'dayken Durrell ile Nancy evlendiler. Gizlice evlenmek konusunda ısrar edişleri, şimdi geriye bakınca, bana saçma görünüyor. O zamanlar çocuklar ana-babalarına başkaldırıyorlardı, ama Bayan Durrell kadar anaç ve hoşgörülü birine hiç kimse karşı olamazdı – hangi koşullarda olursa olsun o bu evliliğe sevinirdi. Bunu gizli tutacağıma yemin ettim ve benden tanık olmamı istediler. Yalnız bir sorun vardı, çünkü Nancy ile ben Durrell'dan bir hayli uzunduk; evlilik töreni konusunda hiçbirimizin bilgisi yoktu; hiç anlaşılmaz birtakım kırtasiyeciliklerden sonra, bizim hiç haberimiz olmadan kayıt memurunun yanlışlıkla Nancy ile beni birleştirdiğini öğrenebilirdik. Böyle bir olasılığa meydan vermemek için, yöresel bir eğlence fuarında, hilkat garibeleri programına

çıkan iki cüceye gidip onlardan nikâh şahitliği yapmalarını istedik; ama işverenleri bu son derece değerli varlıklarının hep gözlerinin önünde olmasını istiyordu..

Ortaçağ mimarisine tutku derecesinde ilgi duyan biri olduğum için Durrell'ı Christchurch Manastırı'na götürdüm, manastırın Normandiya bölümlerini Ranulph Flambard, Durham Katedrali için deneme olarak inşa etmişti. Papazdan izin alır, tonozlarla tavan kirişleri arasındaki mağaramsı mekândan geçer, dışarıya, kurşun çatıya çıkar, duvarların, payandaların üzerine tırmanırdık. O yükseklikten küçük kasabanın üstünde göz alabildiğine bir manzara uzanırdı, sulak çayırlar, bataklıklar ve Christchurch Limanı. Genellikle böyle sonbahar günlerinin cumartesi öğleden sonraları, neredeyse hava kararıncaya kadar yukarıda kalır, helezon şeklindeki merdivenlerden büyük kilisenin içine inerdik, o sırada seyrek sepelek dağılmış birkaç kişi akşam duası için toplanırdı. Kara Defter'*de bana yazılmış mektupta Durrell işte bu İngiltere resmini hatırlıyor. Ayrıca işte bu başlangıç noktasından her birimiz farklı yönlere doğru yola çıktık, o geleceğe, ben geçmişe doğru.*

KORFU VE İNGİLTERE

Durrell ailesini İngiltere'ye bağlayan hiçbir bağ yoktu; hiçbiri burada doğmamıştı, hiçbir yere kök salmamış olan Larry kendini rahat hissetmiyordu. Ara sıra George Wilkinson'dan Korfu'da yaşadıkları cennet hayatını anlatan mektuplar geliyordu, ada gittikçe daha çekici olmaya başlamıştı. Tabii ben şimdiye kadar edindiğim en zeki ve heyecan verici arkadaşımı kaybetmek istemiyordum, birkaç zayıf savla onların planlarına itiraz etmeye kalkıştım. Durrell itiraz ederek, "Alan," diyordu, "düşünsene, İngiltere'de tanıdığın herkesin soğuk algınlığına yakalandığı zamanlar olur." Wilkinson son mektubunda villalarının çevresini kuşatan portakal bahçelerini anlatıyordu. Sesimi kıstım.

1935 başlarında Durrell ile Nancy, öncü keşif kolu olarak, deniz yoluyla Brindizi'ye gittiler, o sırada Yunanistan'da devrim olmaktaydı, o yüzden bir süre orada beklemek zorunda kaldılar. Ailenin geri kalanı birkaç hafta sonra yola çıktı. Durrell buradan ayrıldığı zaman Cassell Yayınevi, Durrell'ın ilk romanı Âşıkların Kavalcısı*'nın yayınlanması konusunu tartışmaktaydı, ama yayınlama önerisi daha sonra geldi, neyse ki aileyi, yarı yolda, Napoli'de yakalayan bir mesaj gönderebildim; böylece Korfu'ya vardıklarında ona iyi haberi verebildiler.*

Bugün dünyada, genç bir yazar ile genç bir ressam için bir cennet olan Korfu ile boy ölçüşebilecek bir yerin

var olabileceğine inanmak güçtür. Bournemouth'dan daha sıcak ve güneşli, aynı zamanda da daha ucuz bir yerdi. Durrell'ın yılda 150 İngiliz lirası özel geliri vardı, Nancy'nin de 50 İngiliz lirası tutarında bir harçlığı; iki kişi haftada 4 İngiliz lirasıyla geçinebildikleri için villalarında hiç sıkıntısız rahatça yaşıyorlardı, bu harcamaların içinde bir hizmetçi kadın ile –Van Norden adlı– tekne de vardı.

Korfu, Ege'nin güneş kavruğu adalarına göre daha yeşil ve daha verimlidir, ekonomik düzeyi yüksektir. Venedik ve İngiliz işgali dönemlerinden kalma üstünlüklerinin yanında, daha güneydeki ve daha çıplak adalarda bulamayacağınız bazı olanakları size sağlayan bir yerdir. Örneğin Doktor Theodore Stephanides'in varlığı sayesinde güvenilir tıp hizmeti alabilirsiniz. Ama Durrelllar için Theodore bir doktorun ötesindeydi; ondan daha bilgili, daha uygar, daha tatlı birini bulmak güçtü; adayla ilgili bütün bilgilerin bulunabileceği maden yatağına benzeyen bu adam, onların yeni dünyalarında kusursuz bir dost ve akıl hocasıydı.

Durrell'ı etkileyen yalnızca Korfu'nun lirik güzelliği, Yunan ışığının prizmasal duruluğu değildi; klasik zamanlardan günümüze kadar gelen ama bugünün doğa görünümüyle ayrılmaz biçimde iç içe geçmiş ölümsüz efsaneler de değildi; çağdaş Yunanların kişiliğinde, onun kendi doğasının, yüreğinin derinlerindeki tellere dokunan özellikler vardı; işte bu yüzden Yunanistan ve Yunanlar Durrell'ın hayatı ve yazdıkları üzerinde etkili oldu. Onun Korfu'ya karşı duygularının, en şiirsel ve en az bulanık kitabı olan Prospero's Cell*'de dile getirilmiş olduğunu görürüz; ama ailenin gündelik yaşamı Gerald Durrell'ın* Ailem ve Öteki Hayvanlar *adlı kitabında çok canlı bir şekilde anlatılır, bu kitabın devam eden başarısı, bir oranda kusursuz bir "kaçış kitabı" olması gerçeğinden kaynaklanır. İnsanların çoğu gençliklerinde büyük umutlarla hayata başlarlar, bu hengâmede kapana kısılıp kalmayacaklardır; ama çoğu kez yüreklerine hayal kırıklığı çöreklenir, evlenirler, aile*

sahibi olurlar, ailenin sorumluluğunu yüklenirler, en sonunda hayatlarını, metroda kayışa tutunan yolcular gibi geçirecekleri gerçeğiyle yüz yüze gelirler. Oysa burada mucize gibi bir çevrede gürültülü patırtılı hayat yaşayan bir aile vardı; kitabı okumaya devam ettiği sürece okur da kitap sona erinceye kadar bu hayal ülkesinde yaşayabilir. Benim dükkânıma gelen insanlar hep şunu soruyorlardı: "Doğru mu? Gerçekten öyle miydi?" O adada yaşanan hayat kendi kısa deneyimime göre özünde öyleydi; ama hep Korfu'da yaşayan Theodore Stephanides de, anlatılan bütün olayların aynen anlatıldığı gibi olduğunu doğruluyor.

Cassell Yayınevi, Âşıkların Kavalcısı'*nı 1935'te yayınladı (kapak gömleğinde Nancy'nin bir deseni vardı); kitap pek ilgi çekmedi ve yalnızca birkaç tane sattı. Cassell Yayınevi'nin deposu Londra bombardımanında gidince, kitabın mevcudunun büyük bir bölümü yok olduğu için ender bulunur bir kitap haline geldi, kütüphanelerin ve koleksiyoncuların aradıkları, bu yüzden de değerli bir kitap. Daha sonraki yıllarda eski kitaplar satan bir kitapçı olarak bana gelen siparişlerden bir-ikisini karşılayabilmek umuduyla, kitap çıktığı zaman satın almış olan arkadaşlara mektup yazdım. Onlardan gelen yanıtlar, bir kitabın nasıl ender bir kitap haline geldiğini konu alan bir denemenin pekâlâ ana malzemesini oluşturabilir: "...ne yazık ki bir trende unutmuşum"; "... boşandığımız zaman karım roman ve öykü kitaplarını aldı, ben edebiyat dışı kitapları"; "Jersey'deki bir mobilya ambarı yangınında bütün eşyalarım gitti" (Lord Jersey'in büyük Rubens tablosu da aynı yangında gitmişti). Bu arada Durrell ikinci bir roman üzerinde çalışıyordu, roman, peyzaj ve genel atmosfer olarak büyük oranda Korfu'dan etkilenmişti. Romanın geçici başlığı türlü biçimler almıştı, Anka Kuşu ve Bülbül, Limbo'da Müzik gibi ama Faber'de 1937'de* İlkyaz Ürküntüsü *adıyla yayınlandı. Genç yazarların ilk kitapları genellikle az ya da çok başka kitaplardan türer, Durrell'ın ikinci romanı da Aldous Huxley ile Norman Douglas'a çok şey borçludur; ama yavaş yavaş uç veren özgün özelliği,*

doğagörünümü betimlemeleridir. Bu roman da ender bulunan bir kitap olduğu ve Durrell ilk kitaplarının yeni baskılarını yapmak niyetinde olmadığı için, bu kitaba bu romanlardan, esas olarak doğagörünümü betimlemeleri içeren bazı bölümler aldım.

Korfu'daki hayatın Durrell'a sunduğu bir armağan daha vardı. Bütün dış baskılardan uzak, para kazanmak için yazmak ya da belli saatler arasında çalışmak zorunluluğundan uzak, özgürce yaşamak şansına sahipti, bu arada ilk önemli kitabını olgunlaştırıp bitirdi, Lover Anubis, Anubis, Anabasis gibi çeşitli adlar aldıktan sonra kitap Kara Defter *adıyla gün yüzüne çıktı. John Unterecker kitap için şöyle diyecekti: "[Kitap] tuhaf bir şekilde hem manevi bir ıstırabın hem de zevk için yapılan bir işin meyvesi olarak yazılmış. Çünkü Durrell ruh yönünden bunca vahşi, dil yönünden bunca uzlaşmasız bir kitabı yayınlama tehlikesini göze alabilecek bir yayıncının çıkacağını ummuyordu. Hiç değilse bu anlamda Durrell'ın yazıp yazacağı en katıksız kitaptı; en başta Durrell'ın kendisine, önemli bir yazar olma iç gücüne sahip olduğunu gösteriyordu."*

Durrell elindeki tek daktilolu nüshayı Paris'te bulunan Miller'a gönderdi, beğenmezse Seine Nehri'ne fırlatıp atabilirdi. Miller çok heyecanlandı, Durrell'a dürüstlüğünü korumasının, ödün vermemesinin, yapıtın sansürlenerek basılmasına izin vermemesinin çok önemli olduğunu ısrarla söyledi. Kendi kitabı, Oğlak Dönencesi'*ni yazma işini bir kıyıya bıraktı, Anaïs Nin'in de yardımıyla, romanı üç kopya olarak yeniden daktilo etti. Biri Herbert Read için, biri T.S. Eliot, biri de Jack Kahane için. Kahane'i* Kara Defter'*i Paris'te basmaya razı ettiler, basım işini Miller sonuna kadar bizzat izledi. Zamanla üzerine geçirilmiş "düz kılıflarla" kitabın kopyaları İngiltere'ye ve Amerika'ya sızmaya başladı, Amerika'da Cyril Connolly ve T.S. Eliot, Miller'ın övgülerini kendi katkılarıyla pekiştirdiler: Eliot şöyle yazıyordu: "Bana ilk kez roman ve öykünün geleceği için umut veren yeni bir İngiliz yazarı tarafından yazılmış bir kitap."*

Savaştan sonra Kara Defter *Paris'te yeni baskı yaptığı zaman Durrell önsözünde şöyle diyordu: "Bu roman –yirmi küsur yıl sonra– benim için hâlâ özel bir önem taşıyor, yine de onun gerçekte ne olduğunu kavrayan okurun üzerinde, bana kalırsa iz bırakacaktır, otuzların genç bir yazarının edebiyata iki yumruğuyla saldırısıdır bu... Kusurlarının ağır olmasına karşın ona güçlü bir sevgi duymadan edemiyorum çünkü bu kitabı yazarken ilk kez kendi sesimi duydum, zayıf ve tereddütlü belki, ama benim sesimin ta kendisi. Bu hiçbir sanatçının unutamayacağı bir deneyimdir – edebiyat dünyasına gözlerini yeni açan bir bebeğin ilk çığlığı, ilk gerçek çığlık."*

George Wilkinson'a [Bournemouth 1934 ?]

...Bize gelince: Akdeniz'i keşfetmek için bir üs olarak Korfu'dan daha iyi bir yer bulamazsın: Nancy Yunanistan'ın o kıyısında erken Bizans resminin izlerini araştırmak için çıldırıyor, bense Knossos'a gidip Minos uygarlığının izlerini araştırmak için çıldırıyorum, artık eminim ki benim atalarım da o uygarlığın bir parçasıydılar. O soyun insanlarının boy ortalamasının 1.60 olduğunu biliyor musun? Bir düşünsene. Güçlü kuvvetli ve şehvetliydiler, kendilerine özgü canlı bir sanatları vardı ve bu sanat, çevredeki o kocaman çağdaş uygarlıklara özellikle hiçbir şey borçlu değil. Bir tek şeyi daha öğrenirsem inancım ve mutluluğum tam olacak: Acaba o çok sağlıklı apışaralarına gümüş mum makası takıyorlar mıydı? Bunun doğru çıkması için her gün dua ediyorum.

Şöyle esaslı bir küçük kitaplık oluşturmak için elimden geleni yapıyorum, böylece hem çalışmalarımızı besleyecek, hem de zevk için okuyacak bir şeylerimiz olsun. Elizabeth dönemi yazarları üzerine bir inceleme yazısı yazmayı tasarlıyorum, bilim adamı hayatına ya da bilim adamı ününe özendiğimden değil, son zamanlarda öylesine çok şey okudum ki, onları bir yazıda toparlamak yararlı olacağı için. Ayrıca bana dikkatimi bir noktaya odakla-

mayı öğretiyor, bu da çok önemli, şimdiye kadar yapmadığım bir şey. Değerli pek çok yeni baskı topladım, *dev bir tıpkıbasım* Shakespeare, eni 22 boyu 35 santim, kalınlığı da yedi... tekneyi batıracak büyüklükte... pek çok şiir de var, biraz felsefe, bazı sanat kitapları (Nancy'nin), ama çağdaş pek bir şey yok gibi. Çünkü son üç aydır çağdaş tek bir şey okumadım: zengin Amerikalı resim koleksiyoncusunun Epstein'e koleksiyonunu gösterirken dediği gibi: "Benim beğenim 1633'ten öteye geçemiyor."

Gong

Mektubunu kapatıp postalamayı unutmuş olduğum için, engellenemez bir itkiye kapıldım, azizim ve yırtıp açtım. Öylesine boz renkli ve sıkıcı günler yaşıyoruz ki, bir an önce tropiklere gitmek istiyoruz: biraz da sizlerin yüzünü yeniden görmek için. Annem sahiden de ciddi bir para sıkıntısı içinde, her şeyi olduğu gibi bırakıp kaçmaya karar verdi. Kendisi yabancı manzaralarla baş etme konusunda çok çekingen olduğu için Akdeniz'i ona bizim gezdirip göstermemizi istiyor. Korfu'yu keşfe çıkmak niyetinde, senin mektupların aşıladı bu fikri daha çok. Orayı severse o yeri alacağına hiç kuşkum yok. Bana gelince; Arnavutluk'a yakın olması beni birazcık kaygılandırıyor. George ile Marina'nın evlilik haberini okudun mu? Gazeteler bunda hiçbir gizli hesap olmadığını yazıyor, ama ben, acaba Süveyş aracılığıyla ticaret yollarını denetleyemeyeceğimizden gitgide daha fazla mı korkmaya başladık, diye düşündüm, Güney ülkelerinden herhangi birine karşı düzenlenecek harekâtlar için Yunanistan eşi bulunmaz bir üs olacaktır: bunun da ötesinde, haritaya bakarsan, Balkanlar'da bir sorun çıktığı zaman Korfu'nun ne olağanüstü bir üs olduğunu göreceksin. Eşsiz... Bilmek istediğim bir şey var, sen Wilkinson, hayatını o güzel Yunanistan'cık için, bizim o güzel müttefikçiğimiz için feda eder misin? Etmeyeceğini düşündüm. O zaman birkaç ada güneye taşın. Kişisel olarak bizim (her zamanki gibi kesinlikle alçakça olan) niyetimiz, ortalığa şöyle bir göz atmak ve ken-

dimize döviz kuru ucuz olan iyi bir harekât üssü bulmak, sonra da sanatçılar olarak stokumuz tükeninceye kadar bir ya da iki yıl oradan popomuzu oynatmamak...

Sevgiler, sevgiler. Bize bir ara birkaç fotoğraf gönder.

Alan G. Thomas'a

Hotel Internazionale
Brindizi, İtalya [1935]

Sevgili Alan,

Buraya kadar gelmiş olduğumuzu bu mektuptan anlayacaksın – neler pahasına. Bütün kent Yunan devrimi söylentileriyle çalkalanıyor – hizmetler aksamış durumda. Yollarına devam edemeyen insanlarla dolu her yer. Ama bizim durumumuz farklı, bu gecenin yarısında bizi Korfu'ya bırakacak bir gemi bulduk. Umarım bu karmakarışık elyazımı okuyabilirsin. Sana o adi Lady Chatterley'yi 14 liraya –yaklaşık 5 İngiliz lirasına– alabilirim.

İngilizler dükkâncı bir milletse, İtalyanlar da garson bir millet. Kesinlikle sevimli bir hizmetçilik aşkıyla yanıp tutuşuyor adamlar. Hiçbir ülkede bana bu kadar hizmet edilmedi – ya da bu kadar kötü bir şekilde diye ekleyebilirim. Servisleri hep yanlış taraftan yapıyorlar.

Canım hiçbir şey yazmak istemiyor. Bu kara ve deniz ordusu limanında oyalanmak çok bıktırıcı bir şey.

Kenar mahallelerde dolaşarak ve cenazelere katılarak epeyce eğlendim. Çok etkileyici. Ama Yunanistan'daki iç savaşın heyecanı ve İtalyanların ısrarcılığı beni çok yordu. Yine de bu gece buradan ayrılıyoruz. Tanrı bilir adaya ne zaman varırız. Sabaha karşı, tahmin ederim. İtalyanca konuşan, harika bir Yunan çocukla tanıştık, bize kenti gezdirdi; kentte gece uğrağı tek yer –askerler için apaçık Venüs evleri dışında– boş bir kahveydi, kötü, amatör bir orkestrası var. Müziklerine, Pat'in deyimiyle, biraz "gövde" kazandırabilmek için teneke sesli akıl almaz bir gramofona eşlik ediyorlar. Müzik aletleri birkaç ton bemol bir piyanoya göre akort edilmiş olduğu için sonuçta çıkan gürültüyü düşün sen.

Tüketmekten başka çarem olmayan şişeler dolusu yerel şarap sayesinde yine de bütün bunlara fena katlanmıyorum sayılır. Su şamandırası gibi göbek büyütmekteyim.

...Bunların dışında çok canım sıkılıyor ve kalem daha fazla yazmama izin vermeyecek kadar kötü. Devrim patırtısı içinde kayıplara karışır gidersem bu mektubu, İtalya'nın kibar bir İngiliz beyefendisine neler yapabileceğinin örneği olarak saklarsın.

Yuh olsun

Larry

Alan G. Thomas'a

Pansiyon Suisse, Korfu [1935]

Sevgili Alan,

Sana hayatta olduğumuzu bildiren bir satırcık yazacaktım, ama o lanet eşyaların gelmemesi yazmama engel oldu. Yarın Trieste'den gelecek Yunan vapurundan çıkar eşyalarımız umarız. Ne Bay Curtiz'den ne de Bay Brown'dan tek satır haber var: Romanla ilgili bir yanlışlık olsa gerekir: Tabii ki adımı Durnell olarak yazmışlar: Belki de adamın teki "Kulamparaların Kavalcısı" adlı bir roman yazdı ve o kitap daha revaçta olduğu için onun adını seçtiler! Bugün haketsizlikten bıkıp bir sonraki romanım için bazı notlar tutmak üzere okul defterleri satın almak amacıyla bir dükkâna gittim. Nice aramalardan sonra (burada insanların mal mevcutları konusundaki bilgileri Baker'dakilerin tüylerini ürpertir) tozların içinden iki defter bulup çıkardım ve fiyatını sordum. İster inan ister inanma, *defterleri tarttılar!* Bir milin üzerinde dönen kocaman bir yük terazisinde –gümrüklerde yaptıkları gibi pirinç ağırlıklarla– tarttılar ve kararsızlık içinde –24 drahmi– 1 İngiliz lirası dediler.

Zarfın içinde birkaç sayfa berbat müsvedde bulacaksın. Yakında yazarım.

Herkese sevgiler

Larry

Alan G. Thomas'a

Pansiyon Suisse, Korfu [1935]

Sevgili Alan,

Kaplanın yüzündeki gülümsemeyi görmelisin! Aile bugün kıyıya ayak bastı; deyim yerindeyse, bizi yatakta yakaladı ve haberi müjdeledi. Hemen konsolosa koştuk, sevinçli mektupları aldık. Tabii kabul. Kesinlikle kabul. Bu sabah kendimi bir çeşit Papa Lawrence gibi hissediyorum – zamanla bu çiçek solar, tahmin ederim. Birkaç gün sonra adresim şöyle olacak: Villa Agazini, Perama, Korfu. Bu pırlanta yerde manzaranın oyunları inanılmaz, henüz gözlerime pek inanamıyorum. İzin ver sindireyim – ama *İtalyanlardan nefret ediyorum.*

... Yaşasın, milyonlarca teşekkürler – Cooper'a, Pam'e sevgiler, ihtiyacı olan başka herkese.

Lawrence Durrell

Alan G. Thomas'a

Villa Agazini ya da Bumtrinket
Perama, Korfu [1935]

Sevgili Alan,

Anlayacağın gibi, aşağı yukarı taşındık. Ama eşyaların boyası hâlâ kurumadı ve henüz yapılacak bin türlü iş var. Buranın nasıl benzersiz bir yer olduğunu sana söylemiştim, yamaca kondurulmuş, değil mi? Eh, bunu dörtle çarp. Bu sabah gözlerimizi muhteşem bir gün ışığına açtık ve o ışıkta kahvaltı ettik. Kahvaltı masamız dosdoğru denize bakıyor, balıkçı tekneleri pencerenin önünden döne döne geçiyor. Bugün Arnavutluk üstünde biraz sis var ama buradaki sıcak bayıltıcı. Arılar, kertenkeleler, kaplumbağalar (dün bizim konuştuklarımıza gizlice kulak misafiri olan bir kaplumbağa yakaladım) fırsattan yararlanıyor; köylüler ile fırsattan yararlanamayan hayvanlar önlerine gelen yere güzelce işiyor. Yakında sana bazı fotoğraflar göndereceğim – ama bu fotoğraflar bile burayı yansıtmaktan uzak olacak. Bazen neredeyse bütün bunların gerçek olup olmadığından kuşkuya düşüyorum; buna gerçekten inandığımı hiç sanmıyorum.

George beyaz nefis bir yelkenli satın aldı, her gün o yelkenliden denize giriyoruz: gerçekten derin ve mavi sulara: göz alabildiğine. Tabii bütün cennetler gibi buranın da kötü yanları var – eşeklerin sünnet derisinden söz etmiyorum. Köylüler iflah olmaz şekilde hırsız ve yalancı, ama yürürken hayatımda gördüğüm en alımlı şekilde kalça kıvırmaları bu kusurlarını kapatıyor. Başlarının üzerinde her zaman ağır yükler taşımalarından oluyor bu. Çok sırnaşıklar ve makul olan hemen her şeyi yapmaya razı edebilirsin onları. Yiyecek ucuz ama şaraplar İtalya'dakiler kadar parlak değil – ayrıca süt de berbat, tereyağı da. Ama yerel ürünler iyi ve ucuz. Örneğin iyi bir köylü şarabı var, tadı da görünüşü de buzlu kana benziyor. Fiyatı 6 drahmi – şişesi 3 peni. İnsan başka ne isteyebilir? İngiltere'de 3 peniye bir şişe at sidiği bile alamam. Dün krallara layık bir akşam yemeği yedik, yemekte tekir balığı vardı –bildiğin gibi boğazına düşkünlerin en beğendiği yiyecek–, 10 peniye mal oldu. Ama fiyatlarla senin canını sıkmayayım. Devrim yüzünden drahmi 517'ye çıktı: 600'e çıkacağını umuyoruz ve çıkabilir.

Peter Bull, onu tanıyorsun, aktör, gelecek ay bir haftalığına falan George'da kalmak üzere buraya geliyor. Ta N.Y.'tan buraya kadar çok uzun bir yol. Adada her derecede, her boyda, her şekilde, her dinsel inanışta, her yetenekte, her milletten yazar var. George adanın bir çeşit yaşlı bilgesi: Tatlılığı ve bıyıkları sayesinde buranın en çok aranan adamı o. Ben toplumda aranan bir kişi olamayacak kadar devrimci ve kavgacı bir sokak çocuğuyum. Yine de insanlar çok tatlı ve nazik. Eşyalarımız henüz gelmedi. Her gün gelmesi için dua ediyorum. Leslie bugün havasında, kürek çekerek gitmedik yer bırakmadı, birinde neredeyse kaza geçiriyordu: Benitza'ya sürüklenmiş, ağır ağır kürek çekerek geri dönmüş.

Ben yine kuluçkadayım, bir roman yavrulamak üzereyim ama burada henüz gerçekten çalışamayacak kadar kafam karışık. Ama o Güneş yok mu, Tanrım. Hoş bir şiir yazdım, bunun arkasına okuyasın diye ekleyeceğim.

Herkese sevgilerimi söyle. Bayan Penry'ye, Pat'e,

Watts'a falan, söyle onlara buraya gelsinler. Ayrıca Şehir Koleji'nin dev beyinlerine de küçük bir selam.

Adio

Larry

Geçen gün A.J. Symonds'un ricası üzerine Profesör Dawkins, George'u görmek için buraya geldi. Corvo'nun *Desire and Pursuit of the Whole*'undaki "somun dudaklı Yunanca profesörü" Macpawkins olarak hatırlarsın belki onu. Tatlı bir adamcık. Athos Dağı'yla ilgili bir kitap yazacakmış, oraya gidiyor. Kaynana zırıltısı gibi ses çıkararak gülüyor.

BEDENLER İÇİN BİR ŞİİR

Ne hoş beyaz ettendir bedenlerimiz
Yoktur hazdan başka yasası:
Böylesine güzel bir şeytan azığı
Ah! Ne lezzetlidir bilseniz
(Bizim gibi havailer yabancı bir gecede)
Zenginlerin masalarında ağırlık eden
Bütün o leziz etlere göre.

Pek az eti vardır meleklerin
Ama belirsiz ve uçucu karaltıların
Dediğine göre bilgeler
Aramazlar mutluluğu cennetten başka yerde.
Biz hayvan mıyız yoksa, sevgili dostum,
Yoksa dişi geyik miyiz, nasıl böyle hayat verici bir eğlence
Böyle her şeye kadir bir yiyecek bulmuşuz kendimize
Ki o iyiliksever düğün konuğu, ruh
Hizmet ediyor bedenin sofrasında?

Korfu 1935

Bir ara vakit bulursan bana Turner taşlamasını gönderebilir misin? Bir geri zekâlı gibi onu kaybettim.

Özür dilerim

Larry

Alan G. Thomas'a

Villa Agabumtrinket
Perama, Korfu [1935]

Sevgili Alan,

...Sana buranın kaç milyon koku, ses ve renk demek olduğunu anlatmak isterdim, ama buna dağarcığımdaki pekiştirme sıfatları yetmiyor. Otururken, örneğin. Pencere. Işık. Gri-mavi. *Siroko* rüzgârında çok hafifçe sakinleşen küçük servi. Kız memesi gibi sivri ve diri. Kıyı, Lefkimo'ya doğru kavis yaparak uzayıp giderken, üzerindeki tek yelkenliyle birlikte deniz, bir dirseğin çevresinde solucan gibi kıvrılıyor. Pencerenin alt pervazı engel olduğu için göremediğim yoldan eşeğe binmiş köylüler geçiyor. Çılgınca bağıran, söven, gürültü patırtı eden renkler, boyun atkıları, başörtüleri. Kuzeyde hiçbir şey yok. Tam ilerimizde Epirus ile Arnavutluk, onların yukarısında pıhtılaşmış, kremamsı bir kucak bulut. Güneyde sisler ve uzaklarda, suyun içinde serilmiş yatan, görünmeyen adaların gizemi.

Denizin tepesindeki bu sessiz odada biraz önce yine dördüncüyü[1] dinledim. Artık –en küçük ayrıntısına kadar– Nancy'yi tanıdığımdan daha iyi tanıyorum onu. Karnımda hissediyorum. Bir çeşit empati. Ben o oldum, onu oynuyor, onu uyuyor, onu sıçıyor, onunla uyuyorum – her şey o. Sana şunu söyleyebilirim, onunla karşılaştırıldığı zaman İmparator, sağır ve dilsiz birinin boktan bir müzik kutusu için bestelediği bayağı müzikler toplamından başka bir şey değildir. İşte böyle!

Sana gönderdiğim listeyle gazetelerde çıkan benimle ilgili yazılar işini halleder misin? Kaç para istediğini söyle göndereyim. Aman, gözünü seveyim, bana yalnızca iyi yazıları gönder, varsa. Cesaretimi kıracak en küçük bir şey olmasın, yoksa elimdeki roman kuburu boylar. Bunu bitirinceye kadar bekle, o eleştirmen denen cücelerin ağır alaylarına daha sonra katlanabilirim....

Aman Tanrım! Epik dedim de. Henry Miller'ın *Yengeç*

---

[1] Beethoven'ın piyano konçertosu.

Dönencesi adlı kitabını okudun mu? Paris'te Obelisk Yayınevi tarafından yayınlandı. Senden rica ediyorum, ya o dükkândan bir kitap isteyip oku ya da kendin satın al. Kitabın iyiliğini anlatacak sözcük bulamıyorum. Tabii deha ürünü bütün yapıtlar gibi zorlu bir meyve bu ve İngiltere'ye sokmak konusunda dikkatli olmak gerekir. Paris'e gidecek bir arkadaşın varsa, söyle sana onu satın alsın. Pişman olmayacaksın.

Burada herkes Lawrence delisi. Ben de onu okumak için çıldırıyorum. Şanslı domuz, sen işin içindesin. AMA MILLER KİTABINI AL. O başka nesepten biri ama şimdiye kadar roman çizgisinde yazılmış olan ne varsa onlar kadar büyük.

Bana sık sık uzun mektuplar yazamadığın için suçluluk duyma. Çok iyi anlıyorum.

Selamlar!

Larry

EZRA
Bu - ra - da yatıyor Ezra
On dil biliyor da
  İngilizce şiir yazacağı zaman
Bilemiyor
  Hangi dili kullanacağını

W.H. DAVIES: "YURT HABERLERİ"
Bir yatağım var
  Öyle beyaz öyle düz
Yatarım bütün gece
  Düz babam düz

Bir ayna
  Şöminenin rafında
Yani uzanıp
  Seyredebilirim kendimi
Isınma faslında
  Asıl işin
Ne isteyebilir bir şair
  Bundan başka?

Alan G. Thomas'a

Ionian Bank eliyle, Korfu

Sevgili Alan,

[1935]

...Hudsonlarla adanın kuzeyinde, küçük evlerinin bulunduğu küçük bir koyda [Mangkefali] bir hafta kadar kaldık. Oraları çok daha çentikli, kayalık ve eril bir bölge. Kayalıklar, burunlar. Kış için orada kendimize bir ev kiralamayı planlıyoruz, cesaret ve yalnızlık gerektiren bir iş. Ev, suyun üstünde büyük bir kayanın üzerine inşa edilmiş. Dediklerine göre kışın deniz salon pencerelerini yalarmış.

Evet, Lawrence müthiş bir kitap.[1] Yeni bitirdim. Aman, ne iğrenç bir yaratık o herif. Anlattığı destan serpilip geliştikçe kendi kişiliği küçülüyor. Ona karşı duyduğum ilgiden eser kalmadı. Nasıl da iğdiş edilmiş biri, gövdesini parçalayacak, boynuzlayacak kadar gövdesinden nefret ediyor. Kitabın hiçbir yerinde tek bir sağlıklı spermin izi yok, kendi karılarından, hastalıklarından, yemeklerden ve bunun gibi şeylerden söz ederek onun onurunu kıran adamlar üzerine söylediği şeylere gelince, yuh olsun. Kendi kendini inkâr ve işkence cenderesine alan can sıkıcı bir yeniyetmeden farkı yok. Evet, pis bir çocuk. Bütün kitapta sağlıklı ve dürüst tek bir duygu ya da düşünce yoktur. Yine de bir şekilde bir epik bu. Zavallıcık.

Bir ara paran olduğunda Henry Miller'ın *Yengeç Dönencesi*'ni satın al, 50 frank, Obelisk Yayınevi'nden çıktı. 338, Rue Honoré, Paris. Bu bizim kuşağın kitabı. Hiç kuşkum yok, bedensel yönden seni biraz sarsabilir çünkü bedensel tutkuyu bütün boyutlarıyla bilmiyorsun, beden dünyasında deneyimin henüz sınırlı. Ama duyumun bu enfes boyutunu keşfetmeyi başarırsan, onun söylediği şeyi deneyiminin desteklediğini göreceksin ve kitabı gittikçe daha çok beğeneceksin. Bu arada kitaptan ne alabileceksen onu almak için oku, gerçekten de yararlanabileceğin kadar yararlan. Kitabı rafa kaldır, orada dursun. Büyüdükçe onun neyi anlattığını daha iyi anlayacağız. Bizim yaşadığımız çağda ya-

---

[1] *Seven Pillars of Wisdom* (Bilgeliğin Yedi Direği).

zılmış en büyük şey olduğuna inanıyorum. Kabaca şu: Joyce gibi, Lewis gibi bütün öteki insanlar çağdaş yaşamın bataklık ve pisliğine saplanıp kalmışken, Miller bataklığın öteki tarafından sırıtarak, sapasağlam ve taş gibi çıkıyor. Çağdaş bataklığı gerçekten hiç zarar görmeden geçen ilk adam o. Geriye kalanların hepsi –bütün o sıkıcı Ulysses'ler, Chatterley'ler– batağa saplandı ve boğazlarına kadar çamura gömüldüler ya da, Aldington gibi Romantizm'in tehlikesiz topraklarında kaldılar ve zamanlarını yanına bile yaklaşmadıkları bataktan yakınarak geçirdiler. Kendi adına kitabı anlamak gerekiyor. Bir manifesto bu. Umuda yer olmaması gereken ama *umutsuzluğa da yer bırakmayan* bir dünya bu, diyor Henry Miller. Farklı bir açı söz konusu. Bütün ötekiler büyük bir başarıyla umutsuzluğun resmini çizmekteydiler ama hiçbiri umutsuzluğu yadsımadı ve pisliğin içine gerçekten de tepeüstü atlama *cesaretini* gösteremedi. Tanrı aşkına Alan, oku şu kitabı. Söyle biri sana onu Paris'ten getirsin. Kitabı sevmesen bile ilk baskı olarak değeri bir gün müthiş artacak. George bile hafifçe seviyor...

Sevgiler, sevgiler,

Larry

İSKAMBİL OYNAYAN ADAMLAR: ÖLÜDOĞA

Benim gözlerimle bak öyleyse benim gördüğüm şeye
Zeytin dalları arasında uyuklayan küçük hana;
Leş yiyici sineklerden bir perde
Boncuk gibi asılı duruyor kapı aralığında: erkekler
Dayamışlar sırtlarını zeytin gövdelerine kestiriyor ya da
iskambil
Oynuyorlar ağır ağır yağlı kâğıtlarla. Kirlenen renkleri
fethin.

Arkalarında, duvarın altına dizilmiş,
Uzun sıralar halinde düzgün kavunlar güneş ışığında,
O tatlı harika şeyler, ışık vurmuş tereyağı gibi parlak,
Ezilmiş sulu devasa büyüklükte
Kara gölge ile gölge arasında.

Bu sahneyi görseydin, inanır mıydın
Adamların ürpertici soluk kuzey derisini gömlek gibi
Çıkarıp tekvücut olacağına öğle sonrası sessizlikleriyle,
Aylaklık edenlerle
Her türlü zaman ve koşulun dışında
Ölü bir meyhanede iskambil oynayan biçimsiz cücelerle?

Burada ne pişmanlık var ne de ihtiyat.
Güneş derilerimizi parça parça soyup yutuyor
Biz de o hasır şapkalı saygılı öğle uykucularından,
Yanık adamlardan biri oluyoruz sonunda.

Sesli hiçbir şey, hiçbir şey yok, söylenecek hiçbir şey–
Ağır yanakları patlayan kavunlar
Büyük bir gürültüyle tozların içinde yuvarlanmadığı,
Ve rahatını kaçırmadığı sürece akkor güneşin!

Perama, Korfu

Peki bizi görmeye buraya ne zaman geliyorsunuz?

Alan G. Thomas'a

Korfu, Yunanistan [1936]

Sevgili Alan,

Sana mektup yazamadığım için beni bağışla, ama şu romana doğum yaptırtmakla uğraşıyorum. Yakında son tomar elinde olacak. Ne korkunç ve ağız sulandırıcı bir şey. Walsh ile ilgili tartışma, yine de iyi bir parça – geri kalanından farklı. Bunu basmak isteyecek biri çıkar gibi geliyor bana – hayalet öyküsü de iyi bir edebiyat gazeteciliği. Dün gece gönderdim. İlk gönderdiğim kâğıt tomarı elime geçti mi? Galiba *Limbo'da Müzik* daha iyi bir başlık. Kısa ve ifade gücü hayli yüksek. Kitabın hiçbir *anlamı* yok. Yapmaya çalıştığım şey, sırf bir yazma alıştırması olarak hayatın kesintisiz iki düzleminde kişiler yaratmak –şimdiki zamanda–, yani adada ve onların çeşitli geçmişleri. Alışılmış bir romanın geliştiği şekilde gelişmiyor. Asıl gövde hareketsiz kalırken duyargalar yan taraflara

uzanıyor. Acaba o iki düzlemi yaratmayı başardım mı ya da toplam sonuç ilginç mi değil mi, bilmiyorum. Ama şunu iyi biliyorum ki içinde ilginç yerler var. Kalemimin ucunun neredeyse iyice sivrildiğini hissetmeye başlıyorum. Yakında bir KİTAP yazmaya başlamak için hazır olacağım.

Şu elimdeki şeyi sana gönderir göndermez kendimi yazmaya hazırlamaya başlayacağım. *Britannica* ansiklopedisinin ilk cildiyle başlıyorum, bütün büyük konuları okuyorum. Tarih. Biyoloji. Cerrahi. Felsefe. Beni ilgilendiren başka ne varsa. Yüz yılımı alacak....

Bir kız vardı Balboalı
Bulmuştu bir boa yılanı
Islatırsa onu spermli okyanusta
Sokabilirdi oraya bir solukta
Tamamım.

Yaşlı Nuh'un bir karısı vardı gemide
Uykusunda biraz gezerdi de
Gergedan, inek
Maymunlar ailecek,
Köpekbalığının burnuna bıraktılar hemen yerlerini.

Pek iyi olmadı: ortadaki isabetli uyak dışında.

Yakınıp duruyordu yaşlı Nuh durumdan,
Bıkmıştı artık bu yüzer orospudan
Tak etmişti canına
Akıtmak kangurunun torbasına
O kutsal menisini kamışından.
Sevgiler
Larry

Yine yağmur: Sıcak nemli güney rüzgârı, pencerenin altında deniz birikiyor koca sorguçlar halinde: tam bir mahkûmluk duygusu, buna tahammül eden zeytinler ve

dökülen mor tomurcuklarla birlikte kapana kısılıp kalmak. Köylüler bile etkilenmişe benziyor. Taş döşemeli o kocaman yemek odası denen zindanda akşam yemeğimizi yerken ev sahibimizin mandoliniyle tatlı bir çılgınlık nöbeti geçirdiğini duyuyoruz. Ağır sıçramalar ve çeyrek tonlarla akıllardan çıkmayacak bir melodi çalıyor: Bunun ne olduğunu sordum: Balıkçılar: *Hamlet*'e çok iyi gidecek bir türküyü ancak bir Yunan yazabilir ve sonra da bu türküye "Balıkçılar" adını verebilir. Soruyorum ona bildiği bir aşk şarkısı var mı, diye ama hayır, çok utangaç. Hiç erotika bilmediğini söylüyor. Bu arada bizim dev Olga gülmekten kırılıyor ve bacaklarını geniş geniş açıyor babam açıyor ve gülüyor. Bir melek ya da bir Hintli kadar ipek derili ve ince uzun Helene'e vekâlet ediyor. Zavallı Helene, kentte yavrulamakta.

Dilerim ulu Tanrı'ya romanın öteki parçaları da eline geçmiştir. Şimdiye kadar sana iki parça gönderdim. Bende kopyası yok. Yarın iki parça daha gönderiyorum. Hepsi birlikte 100 bin ediyor. Güzelce daktilo ettir, olur mu, sevgili Alan, düzeltmeleri de yap. Çok yanlış var, ben metni çok iyi bildiğim için yanlışları göremiyorum. İyi ama ortanın altında. Özellikle Walsh. Bu, birader, kurmacadan öte bir şey: Edebiyat bu. Reuben ile Francis çok canlılar ama görüş kıtlığı içindeler. Erkeğin madonnalardan birini düzmeye ve onlar için para almaya gitmesini kadının umursamasının aptallık olduğunu açıkça göstermedim: Aşkın o aşağılık mülkiyet duygusunu iyice vurgulamalıydım. O sahne için onların acısını ucuz duygusal bir eksen olarak kullanmadım. Bütün kitabı yeniden yazmak, kişileri yeniden yaratmak isterdim ama nafile. Kendime karşı o kadar sabırlı olamam. Artık geriye dönemem. Olan oldu. Geçmiş olsun. Bundan sonraki daha iyi olacak, daha sonraki daha iyi, böylece insanlar beni tanıyacaklar. *Aut Caesar aut nihil.*[1] Hoş bir düşünce. Ama insanın bir Sezar'ı olacaksa, daha önce pek çok *nihil*'leri olması gerekir. Bense artık hiç

[1] (Lat.) Ya Sezar olursun ya da hiç. Ya hep ya hiç. (Ç.N.)

umursamıyorum: Yani isterse bütün şiirlerim yarın çöpe atılsın ya da hatta ben kendim çöpe atılayım. Yeni bir dönem bu galiba. Söyle bakayım bana, Miller'ı nasıl buldun, bunu çok bilmek istiyorum. Bir ara sana *Dönence* üzerine öylesine çiziktirdiğim birkaç notu göndereceğim. Kitapları buraya göndermişler, özür dilerim. Curtis Brown'a söyledim, sana başka bir tane gönderecek. *Music in Limbo*'yu daktilo ettirdiğin zaman ona da bir kopya gönderir misin? Ben o nesneyi bir daha görmek istemiyorum. Metin için ne düşündüğünü bana yaz. Tanrım, bir KİTAP yazabilecek miyim, öylesine umutsuzum ki. Şöyle biçimi, içinde kanı canı olan bir şey: Bir gökkuşağı çıkar çıkmaz titremeye başlayan romantik, bağırsak kılıklı bir şey değil, o değerli ve bir boka benzemeyen *á la Strachey* bir ÜSLUP değil. Walsh bölümü iyi bir işaret, öyle değil mi? Sen ne düşünüyorsun? Farkında mısın, o döküntü makinenin şeridini değiştirdiğimin? Fikrimi değiştirdiğimi gösteriyor bu. *Adio. Adio. Adio.* Ama nasıl bir düşük yapacağımı görene kadar umutsuzum.

...

Kali nihta sas,
Larry

Alan G. Thomas'a

Ionian Bankası eliyle
Korfu, Yunanistan [1936]

Sevgili Alan,

Evet, hepsi elimize geçti, hayli gecikmeli olarak ve yanlış sırayla. Yine de daktilocu kız için falan teşekkür ederim. Oxford hareketi yanlısı mı bu kız, çünkü benim metnin orasına burasına s...tirler kondurulmuş. Gerçekten de yazınsal ahlak açısından ne hoştur ne değildir bilemeyecek durumdayım. Öylesine gevşekleştik, yemeklerde Leslie'nin osurduğu, bizlerin neredeyse bütün günü burunda çıplak yüzerek geçirdiğimiz düşünülürse.

Les 16 kalibreliğiyle birlikte hafta sonu için geldi, dün kayığa yiyecekleri ve tüfeği yükledik, kuzeye doğru

kürek çektik, Agios Stefanos'u geçtik, açık denizden gelen büyük dalgaların güneş ve sıcaktan gevremiş ve koflamış kıyıyı dövdüğü, geniş boğazdaki o koca büke geldik. Göz kamaştırıcı güneş, topu topu birkaç mil ötede kepekli Arnavutluk kıyısı, Türk-Bizans kasabalarıyla ve kaleleriyle beneklenmiş tepeler. O rüzgâr! Renkli yelkenleriyle yanı başımızdan inildeyerek ve kuyruk sallayarak geçen tekneler. Kayığımızı kayalık bir kıyıya çektik ve boşalttık. Nasıl bir yer olduğunu anlamak istiyorsan Küba sahillerindeki korsan teknelerinin gravürlerine bak. Ve o güneş! Esquemeling'in gölgeleri. Kırlar yama yama ve güneş altında bomboş: Sıcak kuru çalı örtüsünün altından fırlayan çakmaktaşı gibi sert kayalarla kocaman diri göğüsler halinde yükseliyor. Bir tepeden bakınca iki kilometre ötedeki bir adamı görebilirsin. Sert mi sert, ayaklarının altında cehennem gibi sıcak çakmaktaşı. Burada Kelt tanrısallığından pek fazla şey yok: yalnızca kuru, kemik sıcaklığındaki toprağa karşı bir tür gözü doymaz nefret dışında. Bir cehennem. Yer yer serpiştirilmiş büyük boy servilikler: sonra sonu gelmez bodur zeytin ağaçları, sıcaktan ve tozdan küllenmiş. Ama seviyorum bu yeri, gerçekten, çünkü öylesine vahşi, öylesine yaklaşılmaz. Kendini kuzeyde olduğu gibi manzaranın içinde hissedemezsin asla. Her zaman bir yabancısın, vahşi bir halkın arasında, biraz korkutucu bir durum. Biliyor musun? Her an ayağının altındaki bitkilerin içinden bir engerek çıkıp sana saldırabilir. Yine de biz bu çıplak kıyıya lanetler yağdırırken –daha çok da Les yapıyordu bu işi, çünkü vuracak hiçbir şey yoktu– ben yürüyüş yapmayı önerdim. Les yanına yalnızca dört fişek almış, avlanacak hayvan bulamamak da canını sıkıyordu. Daha on ya da yirmi metre yürümemiştik ki karşımıza, kamışlarıyla falan tastamam doğal bir göl çıktı, ayrıca BİR ŞEY daha. Ne mi? Suyun ta öteki tarafında 7-8 ufacık leke, sessizce, gevşek gevşek salınıyor. Yuvalarından fırlayan gözlerime gözlüğümü taktım ve bir yabanördeği sürüsü gördüm, sanki ta yaratıldıkları andan beri orada, tam bir sükûnet içinde oturuyorlardı. Şimdiye ka-

dar onlara ateş eden olmamıştı, birkaç balıkçı dışında insan diye bir şey de görmemişlerdi. Les yavaş yavaş öfkelenmeye, sövüp saymaya başladı. Topu topu 4 fişek. Sonra bir şeyler olmaya başladı. Yukarda bir yabangüvercini öttü. İki büyük deniz kuşu. Les neredeyse deliriyordu. Güvercini kanadından vurdu, güvercin yere düştü, ama yamacın ta tepesindeki otların içine. Saatlerce aradık, bulamadık. Göldeki ördeklerden birini öldürdü, ama göle dalması gerekti, göğsüne kadar battığı çamurların içinde saatlerce kulaç attı, fakat onu bulup çıkaramadı. Oğlancığın şansından.

Ördeklerden biri suyun yüzeyine çıktı, ateş ettim ama kaçırdım. Sonuç: İki isabet, elde var sıfır.

Les elbette değişti. Artık kuzeyi seviyor. Kayıkla eve dönerken iki göl daha keşfettik, hiç avlanılmamış, el değmemiş gibi görünen göller, üzerlerinde de avlanacak kuşlar. Arnavutluk'tan yalnızca dört mil uzaklıkta, dünyanın en zengin avlağı. O koca lezzetli ördekler bu ücra köşelere gelip saklanıyor. Yılda bir kez gölde yılan balığı avlayan ev sahibim dışında burayı kimse bilmiyor gibi bir şey. Bu durumda önümüzdeki hafta Leslie yanına iki tüfek ile bir çanta dolusu fişek alıp gelecek ve göle duman attıracak. Tanrım yazdıysa bozsun, Henry Miller sinirini bozuyor mu?..

Larry

John Gawsworth'e

Ionian Bank eliyle,
Korfu [1936]

...Evet, bu savaş kaygı verici. Biz de korkudan donuyoruz; çünkü Benito'nun Etiyopya'dan daha fazla istediği bir yer varsa orası da Korfu. 1925'te kenti bombayla dümdüz etmişti ve onu oradan kovmak İngilizlere düştü: Burada herkes onun yine aynı şeyi yapacağından korkuyor. Dün kentte büyük bir heyecan yaşandı, çünkü bir İtalyan bomba uçağı keşif uçuşu yaptı, tepemizde osuran o kocaman alüminyum devi görünce sonumuz geldi

diye düşündüm. *Grace à Dieu*[1] adanın en kuzeyinde oturuyoruz, darda kalırsak bir balıkçı teknesi bulmamız yeter, bizi Epirus'a götürür, oradan da Atina'ya kaçarız. Anakarada bulunan haydutları, buraya gelecek olan İtalyanları düşünürsek, Atina'ya gidene kadar namusumu koruyamayacağım belki de. Ama elden ne gelir?

İşler biraz düzelir düzelmez Barbara ile birlikte buraya tatile gelip bizde kalsanıza. Burada hayat ucuz. Drahmi çok düştü, İngiliz lirasına karşı iyi para alıyoruz. Denizin üzerinde büyük bir evin aylığı iki İngiliz lirası. Oturma salonumuzun pencerelerinin altına deniz vuruyor ve ben oturup bunları yazarken önümden yunuslar geçiyor. İşlerin açıldığına sevindim, o orospu şansının dönmesine. Shiel'in romanı iyi gider umarım. Artık gidip yüzeceğim. Çırılçıplak, evvel allah ufukta görülen Lefkas dışında görünürde hiçbir şey olmaksızın.

Her ikinize de selamlarımızla,

Larry

Alan G. Thomas'a

Ionian Bank eliyle,
Korfu [1936, ilkbahar]

Sevgili Alan,

Son günlerde şu kahrolası kitap (*Kara Defter)* yüzünden hiç keyfim yerinde değil, istediğim gibi gitmiyor. Zor. Beni tatmin edecek şekilde bitirebilirsem bütün iffetimi kaybetmiş gibi hissedeceğim kendimi. Gerçek iffet. İnce dantel gibi bir şey, coşkunun ölü bir düzeyinde örülmüş. Benim gibi saati saatine uymayan biri için çok tuhaf ve zor. Biraz şaşılaşmış gibime geliyor, otuz bin sözcükten sonra bile. Öte yandan pek çok yeni kuram ve ilke, bu benim için ölüm gibi bir şey yani. Şunu anlıyorum ki sorunumuzun yarısı kötü coşku. Yani romantizme düşkünlük: *vide* (boş) Limbo. Bu da sığ cinsel deneyimden kaynaklanıyor, bundan eminim. Benim peşinde olduğum şey, bizim

[1] (Fr.) Tanrı'ya şükür. (Ç.N.)

Hazreti İsa arkadaşın, ahlak anlayışının ya da yasasının falan karmaşıklaştırmadığı şeylerle ilgili gerçek duygu. Ne demek istediğimi Villon'da göreceksin. Lawrence'ta. Miller'da. *The Ballad of the Dead Ladies*, örneğin Aldington'ın *Düş*'ünden daha katıksız, daha ödünsüzce katıksız ve asetilen lambası ışığı gibi güçlü. Bir tanesi deneyimin sonucu: Öteki romantizm iptilası. Onu bir kalemde sildiğimi ya da elimin tersiyle ittiğimi söylemiyorum ama bundan böyle bunu, şeker hastası birinin hastalığını azdıracağını bile bile bir dondurma daha yemesi gibi bir iptila olarak kabul ediyorum. Bundan böyle ben seraplarla, yalanlarla, arzuların doyurulmasıyla birbirine karıştırılmayan, temel kadın-erkek ilişkisinden yanayım. Bu yüzden benim çok yaşlı bir adam olmaya başladığımı göreceksin. Bir ay falan kadar önce yirmi dört yaşına bastıydım. Ama inan bana Alan, bu öyle bir nokta ki bu noktaya bakmaya değer. Lawrence'ın ne demek istediğini şimdi anlıyorum, Miller'ın neyin peşinde olduğunu, ben de buna arka çıkıyorum, yalnızca düşünce olarak değil, kendi içgüdümle, deneyimlerimle ve yüreğimle. Sonra bu çok moral bozucu bir düşünce. Yani yüz kişiden 99'u duygusal olarak asla büyüyemiyor. Asla. Keder verici. Aman canım! Belki de bunların hiç önemi yoktur. Ben yalnızca kendimin önceden belirlenmiş patikalarda yürüme yeteneğimin olduğuna inanmıyorum. Dediğine göre annemin karnında bile doğru durmamışım, yani benim için değişme umudu hiç yok. Bu arada her gün adı değişen kitap düğüm oldu, kımıldamıyor. Lover Anubis olarak başladı, sonra adı Anubis oldu, sonra Anabasis, sonra *Kara Defter.* Yarın başka bir şey olabilir ya da hiçbir şey. Yalnızca Opus Bir. Çabuk, çabuk, erken gelişmişlik ve aşırı kibarlık için bir mabet. Ama şükürler olsun ki o lanet ölçütünle öncü keşif kolunda sen varsın. Ayrıca kitapları gerçekten sorguya çekmek gibi işin pratik yönü için de. Bir şey bittiği zaman ya da hatta gereği gibi yapılmadığı zaman o şeye elimde değil bakamıyorum. Ölü et gibi bir şey....

Eh, yağmurun altında kuzey çiçekleniyor. Bu naçiz

kulunuz ile düşey taşlı kırlar kadife gibi otlarla yemyeşil yeşerdi, otların boyu ayak bileğine geliyor. Süsen çiçeği ile zambak sanki taştan oyulmuş ve zarif bir şekilde boyanmış gibi her yerde gözlerini dikmiş bakıyorlar. Çirişotları Victoria çağının salon çiçeği evresinden geçmekte. Balık avı ne çok ne az. Yirmi kilometre kadar güneyde o mağaramsı yeni Ypso villasında ailede gürültü patırdı, kavga dövüş, çığlık eksik değil. George ile Pam toprak satın alıp ev yaptırıyorlar. Neden bilmem. Havalar iyileşince yanımıza bir eşek & çadır alıp o bakir kuzey ucunu keşfe çıkacağız. Sana son seçimden kalma oy kâğıtlarını gönderiyorum. Küllerinden doğan Anka yine *Le roi* (kral). Zavallı iblis, dikkatli olmazsa yeterince insaflı şekilde yanacaktır. İyi bir adam o ama o insanlarda iş yok. Göçebe bir kavim olarak siyasal açıdan durumları umutsuz. Kâğıdın arkasına biraz önce bitirdiğim bir şiiri daktilo edeceğim. Kendisine İngilizce öğrettiğim ev sahibim öyle sevimli konuşuyor ki bu arada ben de Yunanca öğreniyorum. İşte onun ilk papağan ezberi parçası.

I have a little garden and every summer day
I dig it and rake it and pull the weeds away...

Şarap dükkânındakilere bunu ezberden şöyle okuyor:

Ay hef en liytıl gandıng end efferi zummer dey
Ay diig it end ay rek it end puyl dı viids avey.

Zeytinleri ezmek için kendisine yardıma gelen adamı etkilemeye çalışıyordu, duydum. Bir DUYSAN, bir el hareketiyle ve *fortissimo* olarak bir bitirişi var ki, sonra: Ah ne guzel açar orada kirmizi kirmizi güler! Gülmek mi? Altıma ediyorum.

Senin kafiyeli saçma şiiri çok sevdim. Bu işlere gerçekten elin yatkın. Bir gün kocaman bir taşlama yazacağız seninle bu tür şiirlerle. Ben bu kitaptan kurtulur kurtulmaz. Bana işkence ediyor, habis bir kabız hastalığı gibi. Çıkmıyor bir türlü. Eh canım. Hasta *mañana* ve işte bunun gibi ıvır zıvır şeyler.

Selam kelam.

Larry

Alan G. Thomas'a KOULOURA [1936]

Sevgili Alan,

O uzun mektubun için çok teşekkür ederim. Pat'in verdiği haberin doğru olmasına çok sevindim: Yaşasın şans meleği ve senin işini bırakmanı istemeyen Cooper'ın o makul düşüncesi.[1] Hayır, canım dostum, namussuzluk, saat kösteği, bir yıllık bilet falan, bunlar hikâye. Bu bir yaradılış meselesi, statü değil. Tanıdığım en kültürlü, en kibar, benim anladığım anlamda en dürüst adamların, orada, burada, her yerde elleri kolları bağlı. Ama bir kitapçı dükkânına sahip olmak harika bir şey. Oraya dönüp sana katılmak geliyor içimden. Ah o İngiltere'nin havası olmasa, buradakilerin başlarını iki yana sallayarak dedikleri gibi *pa pa pa*. Çok korkunç. Aklıma gelmişken, burada havalar çok iyi gidiyor. Masmavi günler, buz kokulu ama pırıl pırıl parlayan bir güneş. Bugün kayalığın tepesine tırmandık ve orada, hiç kımıldamadan saatlerce yattık. Her yer küme küme süsen çiçekleriyle kaplıydı, olgun limonlar portakallar. Zeytinler toplanıp ezildi bile. Yaz geldi sayılır. Yakında yüzeriz. Çadırımızı yaptırınca her yere gideceğiz. Signès'e gideceğiz, ihtiyar Panto'nun tam çenesinin altındaki o şaşırtıcı kratere, orada birden yerden fışkırmış pırnar meşeleri var. Öyle tuhaf ki, taşların, molozların, başkalaşım geçirmiş ve parçalanmış kayaların ortasında yeşil bir yara gibi. Sarhoş bir papaz var, katıra biniyor, pis, şehvet düşkünü, 84'lük bir adam, tam fotoğraflık. Aşağı ovada bir süre kaldıktan sonra ev halkıyla birlikte döndüğüm zaman ev sahibimiz el bileğine bir öpücük kondurarak karşılıyor bizi. Bağırış çağırış, ne ararsan.

Biz yolculuğa çıkmadan bir gün önce Margaret Kerkira'dan iki gezginci çalgıcıyı arabasına almış villaya getirdi. Sundurmaya oturdular, gitar ve mandolinle tumturaklı bir Yunan cazı çaldılar, güçlü sesleriyle ikisi bir ağızdan şarkı

---

[1] Patronum Ernest Cooper emekliye ayrılıyordu ve kitapçı dükkânını satın almamı önerdi bana.

söyledi. *Tha geiresis* – galiba geri döneceğim anlamına geliyor. Biri kara gözlü, yol yol kırışık alınlı, yüz çizgileri sert bir oğlandı, öteki bez kasketli asık suratlı tuhaf bir adam, güçlü ve kesinlikle kusursuz bir sesi vardı. Gözleri kördü. Onları görünce aklıma geldi, kuşların ötmesi için gözlerini kör ettikleri. Zeytin ağaçlarının altında çalınan acayip bir müzik, mızrap mandolinin tellerine inerken tempo tutan iki sağ ayak. Daha sonra onları kasabaya geri götürdük; arabayla gittik, deniz kıyısını izleyen yollarda müzik eşliğinde, muhteşemdi. Ama sana bu tuhaf yeri nasıl anlatayım. Bir gün kendin gelip bunları kendin görmelisin....

SELAM SELAM SELAM.

Larry

Alan G. Thomas'a Korfu [1936 ?]

Sevgili Alan,

...Adanın bazı hoş fotoğraflarını çektik, Atina'da büyülttürüyoruz, alınca sana postalayacağım, alınca istersen bir mektupla birlikte *Geographical Magazine*'e verirsin. Bir ya da iki hafta kadar önce kuzeyde ölüm bataklığı bir göle gittik, Les, Nan ve ben, ava. Tropik benzeri. Kocaman vıcık vıcık çamur kaplı, sıcak bataklık gazıyla fokur fokur kaynayan araziler, ağaç kökleri. Yüzeyde yılanlar ve sukaplumbağaları sessizce yüzüyor, koca koca kurbağalar. Zümrüt yeşili çamurlu bir kıyı, içi kırmızı renkli yusufçuklarla ve sivrisineklerle dolu. Adı ANTINIOTISSA (gençlik düşmanı).[1] Ben ilk büyük ördeğimi vurdum, uçarken; her birimiz bir çift balıkçıl hakladık. Bir tüfek satın aldım. Yarın teknemiz geliyor, 6 metrelik sevimli bir kotra, onu denize indireceğiz, zımparalayacak ve kendimiz boyayacağız. Sana bir fotoğraf yollarım. Gelin gibi bir tekne. Onu donatıyoruz, gelecek yaz ya da daha sonraki yaz onunla Ege'ye açılacağız, yanımıza yeterli yiyecek ile bir tüfek ve olta alarak. Aşağı yukarı ne avlarsak, ne tutarsak, karadan ne tır-

[1] Bu adı almasının nedeni bu mercan gölünün bir zamanlar malarya yatağı olması ve bu hastalığa yakalananların olduklarından daha yaşlı görünmesi.

panlarsak onları yiyerek yaşayacağız. Bu yolculuğa çıkınca bir mektup dizisine başlayacağım, daha sonra bunları bir kitap halinde yayınlarız. Bir seyahat kitabı.

Şiirlerim basımevinde diziliyor. Dugong dizisine başladık. Pat [Evans] de kendi şiirlerini yazacak. Daha sonra ben *Şehvet Düşkünü Ördek* taşlamalarını yazacağım, Pat de dinsel deneyim çeşitleri üzerine bir deneme. Bir Provence günlüğüyle ya da doğum kontrolü karşıtlarına açık bir mektupla katkıda bulunur musun? Sana bir kopyasını göndereceğim, ama seni çok sevmeme karşın beni ağzına sakız etmeni ve kurulun gazabının hedefi haline getirmeni istemiyorum. Sen artık saygıdeğer bir aile reisisin, oturduğun yerde otur ve kibar kibar alkışla. Şiirler güzel. Buna hiç kuşku yok. Onların kaç okka ettiğini ben kendim biliyorum. Onları almak isteyen birinin çıkıp çıkması umurumda değil. Bu günlerde yazmaktan biraz sıkılmış gibiyim. Yakında emekliye ayrılacağım, söyleyecek bir şeyim olmadıkça yazmayacağım. *Kara Defter* ile bu günler aramız biraz iyi. Kitap benim sandığım kadar iyi olmamış. Eh, umurumda değil. Hünerimi göstereceğim daha. Bu kıl kurduna büyük bir güç gelecek. Ama zamanını bekliyor. Yayınlamayabilirim. Tamamlanınca sana göndereceğim. Senin görüşün benim için değerli, çünkü sende biraz keşişlik var, ama kirli paçavralarının arasında bir yere gizlenmiş felsefe taşı da var. Ha, aklıma gelmişken, Pat'in dediğine göre Miller'dan hoşlanmamışsın. İzin ver de kitabın parasını ödeyip geri alayım, tamam mı? Sevmeyeceğinden korkmuştum, çünkü bu kitap ancak son derece olağandışı bir havada insanı etkileyebiliyor. Ben onu İngiltere'de okuyamadım. Ama bu büyük bir sürgün kitabı, ben de öyleyim (ancak benimkinden büyük sözcüğünü çıkarmak gerek, o derece değil). Yaşlı Miller, Villon'dan da büyük bir sürgün. Yazınsal yapıtların edepli sirkinde, peygamberlerin kızıl çıplak kişiliklerinin birden boy göstermesi hoşuma gidiyor. Bu uyanık zanaat erbabının ipliğini pazara çıkarıyor, kendilerinin ne boktan heriffler olduklarını görmelerine yol açıyor. Sanatın bir çekme-

celi dolap yapmak gibi üstün bir iş olmasını isteyen o göt-lekler benden ırak dursun. Gerçek sanat hayattır. Miller ise baştan ayağa gerçek canlı bir Miller'dır, edebiyat terzi-si değil. CHARLES MORGAN'a, yani "Observer edebiyat ekinin O dev çançiçeği"ne gelince; *Sparkenbroke*'tan nasıl da ince bir sidik ve dışkı kokusu çıkıyor. İNGİLTERE'DE YAZAN HİÇ KİMSE KALMADI MI ARTIK? Yağmurlu bir pazartesi günü yalnız kaldığında ne okuyorsun? Ben ken-di adıma bilimlerden birini seçiyorum. Bugüne kadarki en doğru bilim cincilik. Bilimin, büyüden ve cincilikten çıkışının öyküsünü okumak hoş ve zamanımızda yine bü-yüye, anasının karnına dönüşünü görmek. HİÇBİR ZA-MAN HİÇBİR ŞEY BİLEMEYECEĞİZ. Victoria dönemi insanları o aşağılık saat kösteği kesinlikleriyle, yarı avcı evrenleriyle bizim ruhumuzu yok etmeye çalıştılar. Tanrı-ya şükür birisi çıkıp kafesi kırarak gerçek gizemleri ser-best bıraktı da onlarla beslenebiliyoruz.

Adio.

Larry

Alan G. Thomas'a — Korfu [1936?]

Sevgili Alan,

...Eh birkaç gün yağmurdan sonra yine pırıl pırıl gü-neş açtı. Dağlardan inen hafif bir soğuk var yalnızca. Bu günler biraz güneşkörlüğü çekiyorum. Şiir olarak ya da düzyazı olarak ne yazdığımı gerçekten bilmiyorum. Her şey koyu renk kadife bir perdenin öteki yanında olup biti-yor. Ama önemli olan ne biliyor musun, umurumda değil. Yazarsam yazarım....

Leslie'yi görsen tanıyamazsın yemin ederim. Artık şaşırtıcı derecede güçlü bir kişiliği var, arkadaşlarla birlik-teyken Doktor Johnson'ın ta kendisiymiş gibi gevezelik ediyor. Bu onun için iyi bir dünya oldu, her iki kolunun al-tında birer tüfekle çalımlı çalımlı yürümek, bir tane de ku-lağının arkasında, sağa sola ateş edip köylüleri öldürmek. Antiniotissa'dan sana söz ettim mi? Gençlik düşmanın-

dan? Ördekten sonra hemen oraya çıkıyoruz. *Van Norden* pusula dolabını yükleyip kıç kamarasını takar takmaz, geyik ve yabandomuzu avlamak üzere yola düzüleceğiz. Av konusunda bir tuhafım. Şimdilik balıkçılları yasakladım. Öylesine kurumlu yaratıklar ki, yaralandıkları zaman o kocaman ustura keskinliğindeki gagalarını bir terzi gibi kullanıyorlar. İki tanesini vurdum, biri Leslie'nin peşine takıldı ve onu kıçından bir güzel gagaladı. Ama ördek başka bir şey. Canlı bir araba kornası sanki, uçan kornalı bir salam. Kişilik mişilik arama. Onları aşağı indirmekse dünyanın en güzel duygusu. BUM. Talim alanında camdan topları kırmak gibi. Eti de lezzetli. Hiç vicdan azabı duymadan yüzlercesini öldürebilirim. Hiçbir anlamları yok, gerçek hayatları yok. Uçan araba kornalarını vurmak gibi bir şey, doğru söylüyorum. Harika.

Nasıl ahtapot öldürüldüğünü gördün mü hiç? Dün gece kocaman bir tane yakaladık. Bir sopa, sopanın ucunda da birkaç parça yeşillikle gizlenmiş bir kanca. Kolay kanan hayvanlar. Kendilerine sataşılınca yuvalarından kayarak dışarı çıkıyor ve kobra gibi yayılıyorlar. İşte o zaman sıra sana geliyor. Hamle yapıyor, çengelle yakalıyor ve yukarı çekiyorsun. İşte bak, ölümcül hareketlerle seni yakalamaya çalışan pembe bir şemsiye duruyor karşında.

Büyüğü suratımıza kocaman bir kurşun gibi su fışkırttı, soluk soluğa şişiyor, kıvranıyordu. Vantuzları korkunçtu. Kollarını insanın bileklerine doluyor, kabarıyor, su fışkırtıyor, lapalaşıyor. Hepsi iğrenç. Ya da tahtanın üzerinde sürekli şurupsu, emme sesiyle bir aşağı bir yukarı yürüyor. Tam anlamıyla iğrenç. Onu kıyıya bıraktık ve denize dönmeye çalışışını izledik. Tuhaf, çünkü yerde duyargalarını ileri atarak yol alıyor, ama havada bir şey yapamıyor. Boğuk bir şapırtı çıkararak lav gibi ilerliyor. Ama en komiği, bir bıçakla dürttüğün zaman gövdesinden müthiş bir elektrik akımı geçmiş gibi oluyor, bir an için lamba gibi yanıp sönüyor, daha sonra renk değiştiriyor. Sağ gözünün üstündeki kirişleri kesip kopardığın zaman yarısı ölüyor, koyu yeşilimsi maviye dönüşüyor, daha sonra öteki gözün üs-

tündekileri kopardığında öteki yarısı da ölüyor. Ama çok çok iğrenç. Zarfa koyup sana bir tane göndereceğim.

Yakında, kâğıt üzerinde, görüşmek üzere. Senin aşırı derecede sevdiğin ve pençelerini senin yeleğine geçirmiş olan o korkunç Kıbrıslıya da beş top atışıyla kocaman bir selam gönderiyor muyum? Madama selam. Ben o menhus ailenin bir ferdi değilsem neyim? Ha?

Şerefinize millet. Larry

Alan G. Thomas'a Sotiriotissa [Korfu 1936]

Sevgili Alan,

Yüz pare top atışı.[1] Bu habere deli gibi sevindim. Yaşasın. Haziranda genellikle *tannan* bir hava vardır. Bizim *Van Norden* denizde olacak, sizinle eğlenceli yolculuklar yaparız: Mourto'ya, bizim tam karşımızdaki limana gideriz. Kuzeydeki küçük adalara falan. Ne zevk, şampanya, kum. Evet, bu harika. Venedik yolculuğunu yapacak paranın nereden geldiğini merak ediyordum. Şimdi içim rahatladı. Belki de burada bir süre kaldıktan sonra nereden geldiğini, kim olduğunu unutacaksın. Yani belleğini kaybedeceksin demek istiyorum. O zaman ayaklarını bağlar, seni kumsalda yaşamaya zorlarız, yemen için yeterince meyve verir, sana bütün gün Miller okuruz.

Yengeç Dönencesi'ni kulak arkası etmene seviniyorum. Bu demektir ki bu geri teptiği zaman daha da büyük bir ilgiyle o yazara sarılacaksın. Bütün büyük adamlar çağlarının elli yıl ilersindedir, H.M. da bu kuralın dışında değil. Bu büyük oranda bir deneyim sorunu bence. *Dönence*'yi ilk okuduğumda çok hoşuma gitti, yeni bir İncil olduğu için değil, benim formülleştirmeye çalıştığım birkaç kuramı desteklediği için. Sanat olmayı başaran sanat. Bu konuda Bournemouth'da konuştuğumuzu hatırlarsın. Gerçek sanatın, yazınsal anlamda kesinlikle "sanat ustalığı" olmadığı. Kitabın çekirdeğinde bulunan kendine özgü

[1] Korfu'ya gidip kalma çağrısını kabul etmiştim.

deneyimden fazlasıyla korktum: Nedeni şuydu: İlk okuduğumda tiksintim, İÇERİĞİNİN DOĞASINDA BULUNAN BİR ŞEYDEN KAYNAKLANMIYOR, benim kendi alışkanlık kalıbımdan, benim yetiştiriliş tarzımdan kaynaklanıyordu. Ben o kitapta kendi kafamdaki hoş olmayan şeyi buluyordum. Miller'ı biraz tanıyınca, madalyonun öteki yüzünü görüyorum, bu yüzünü pek az kişi kavrayacaktır, ruhsal bakımdan yetişkin olmadıkça. Hatta Zarian bile kendi üstü kapalı tarzıyla hâlâ bu şeytanla savaşıyor. BÖYLE BİR KİTAPTA, BÖYLE BİR ADAMDA KARŞILAŞTIĞIMIZ TUHAFLIĞI ŞİMDİ ANLIYORUM. O şu: *YENGEÇ DÖNENCESİ* GÜNÜMÜZDE YAZILMIŞ EN KATIKSIZ KİTAPTIR: Bu kitap her şeyi olgu ortak paydasına indirgeyerek öyle bir ruh ARILIĞINA ve maneviyat temizliğine ulaşıyor ki bunun yanında Joyce ve Lawrence gibi kişiler en hatasız anlarında bile biraz kirli kalıyorlar: Elleri biraz kirli çünkü Kuzey'in büyük tuzağı (bizim hastalığımız, ölümümüz olan) SUÇLULUK DUYGUSU'na bulaşmış durumdalar. Bunların altını çizdim çünkü bir kez daha okumanı ve üzerinde düşünmeni istiyorum. Tuhaflık orada, er ya da geç bunu kavrayacaksın ve kendi vicdanın ve ruhunla tepkini ortaya koyacaksın. Ben bunun günümüzde yazılmış hem en büyük yapıt hem de en dinsel kitap olduğunu söylediğim zaman KURŞUN RENKLİ İDEOLOJİK SİVRİ KÖŞELERİYLE MUMYA SARGILARINI DELİP DIŞARI FIRLAYAN VE KARŞIMIZA DİKİLEN ŞEY İŞTE BU TUHAFLIKTIR. Zamanla bunu anlayacaksın ama büyük bir yapıtın intikamı da küçük olmaz. Böylesine göz kamaştırıcı bir çıplaklığın karşısında durabilmek için aynı çıplaklığa ulaşmış olmak gerekir. Sevgili Alan, bunu sana söylemekten korkmuyorum çünkü bu basit ve kaçınılmaz bir doğru. Hiçbir zaman bu kadar aciz bir eleştirmen olmadım, bunca açık ve çırılçıplak ortada olan bir şey karşısında yolumu şaşırabilirim...

Kara Defter'e gelirsek, onu sevebilirsin. Ama zaman zaman duyarlılığı zehirleyen hafif bir vicdan kirlenmesi fark edebilirsin – tuhaf bir İngiliz hastalığı. Bundan kurtu-

lacağımı umarım. Yelkenler açıldı. Bütün o bulaşıcı inancın, neşen ve bağlılığınla benden bekleyemeyeceğin kadar harika bir eğri üzerinde yola çıkıyorum. Zaman zaman bende gördüğün megalomanyaklıklardan, İngiltere'nin en iyi yazarı olduğumu söylememden falan kaygılanma. Demek istediğim şu: GERÇEK BİR YAZAR OLMAYA BAŞLADIM. İngiltere'de bu tür bir kır tanrısı olma yolunda bulunan birini göremiyorum ufukta. Olsa olsa, doğramacılıktan öteye geçemeyen parlak edebiyat acemileri var – doğramacılığı teknik okulda kim olsa öğrenir. Yani Durrell'lık yaptığım zaman lütfen beni anla: Kendimi dünyadaki Walpole'larla, Morgan'larla, Aldington'larla karşılaştırmıyorum. Onlarla yarışmıyorum. Rütbe bakımından onlardan geride olabilirim: Yetenek bakımından başka bir soya aitim. Bu niteliksel bir fark, ben Lawrence'ın düdüğünü öttürüyorum. Kendiminkine daha başlamadım. Lawrence'ın yanında, Miller'ın yanında, Blake'in yanında. Evet, alçakgönüllüyüm, daha yeni başlıyorum. AMA AYNI TRAMVAYDAYIM. Morganlar, Eliotlar ve Ortaklarına gelince. Baksana, ilk on birde onlar oynamıyor. Şu azametli evren üzerine benim yazdıklarımı gördüğün zaman bunu daha iyi anlayacaksın. Zamanı gelince sevinçle haykıracaksın, sevgili dostum, perşembenin gelişi gibi kesin bu. Haykıracaksın.

PEK YAKINDA. SEVGİLER LARRY

Alan G. Thomas'a

Ionian Bank eliyle,
Korfu [1937]

Sevgili Alan,

Paleokastrizza'ya gitmiştim, bu ilkbahar evle ilgili düzenlemeler için orada toplanıyoruz. Hava harika – tarlalarda diz boyunu geçen yaban çirişotlarından, ilkbahar zambaklarından, adlarını bilmediğim milyonlarca yabani çiçekten geçilmiyor. Biraz aylaklık ediyorum, yazarlık hayatımda ilk kez gerçekten dinleniyorum, kendimle barışık ve kendimden hoşnutum. Şu ara yazmak istediğim hiçbir şey yok. Köpeklerle birlikte tarlalarda dolaşıyoruz,

ziyarete gelenlere ziyarete gidiyoruz, güneşleniyoruz. Sana Paleokastrizza'dan söz etmek istiyorum, orada ne fazla ne eksik, tam olarak ne bulacağını bilesin diye. Oraya tekneyle adanın çevresinden dolanarak gidiyoruz ve küçük koya demir atacağız. Koster küçük bir köy evinde yaşıyor, yakında kızı gideceği için bize bir oda önerdi – bir konuk odası. Senin B'mth'daki eski odan genişliğinde. Oraya bir yatak atıyorum, duvarlara birkaç resim, bir masa. Çok çıplak. Biz evin yakınındaki ağaçsız alanda çadırda kalacağız. Yemekleri birlikte yeriz – Tanrı bilir ne yiyeceğiz. Ekmek, peynir ve Yunan şampanyası: Bu sana biraz vahşi bir beslenme gibi gelebilir. Eğer olgunlaşmışlarsa incir ve üzüm. Her neyse – çok ilkel yiyecekler. Ama o koydan her gün *Van Norden* ile sefere çıkacağız – kuzeydeki adaya gider Kalipso'nun mağarasını bulmaya çalışırız. Burası su katılmamış bir Homeros ülkesi. Odysseus'un karaya çıktığı yer bizden birkaç yüz metre ötede. Kadınlar hâlâ çamaşırlarını derede yıkıyorlar. Güneydeki büyük kumsallara da ineriz, Myrtidtissa'ya, Synaradès'e falan. Sizin ayrılma zamanınız gelince, BİRLİKTE ADANIN ÇEVRESİNİ DOLANARAK GERİYE DÖNER KORFU TARAFINA GEÇERİZ, Yunan tiyatrosuna bakmak için Butrinto'da dururuz, Tiberius'un yazlık Roma villası falan için Kassiope'de. Planlarımızın haritasını zarfa koyuyorum. İşaretlendiği gibi 1'den 2'ye, 2'den 3'e geçeceksiniz. Ama tabii bu ille de böyle olacak demiyorum, geldiğiniz zaman belki de bir hafta güneşlenmekten başka bir şey yapmamak isteyebilirsiniz. Tamam. Ama adalar orada duruyor, onları göreceğiz. Bizi hiçbir şey bundan alıkoyamaz. Güzel siyah bir tekneciğimiz var, çadır, battaniyeler falan. Bir de yapacağımız güzel sohbetler! Ben kendi adıma sizin 1 Haziran'da gelmenizi istiyorum. Çünkü o zaman ay çıkıyor ve 8'inde dolunay oluyor. Hava iyi olursa bütün gece denizde dolaşır, ay ışığında adaların arasında uyuklarız. Buna bayılacaksın. Hava uygun derecede iyi olmalı, çok sıcak değil. Kaynar bir İngiliz yazı. Temmuz pis kokuludur. Yanınızda getirmeniz gereken giyecekleri not edin lütfen:

BİR PEŞTEMAL???

İnce pamukludan ÇOK HAFİF UZUN BİR PANTOLON. (Güneşi biraz yakıcı bulabilirsiniz.)

Bir ya da iki tane şort.

İki tane eski frenk gömleği.

BİR ÇİFT SANDALET YA DA PLAJ AYAKKABISI.

Başka bir şey istemez. Biz Sotiriotissa'ya dönünceye kadar banyo yapmayacaksınız: Yiyecek olarak yalnızca ekmek, peynir, bira ve incir bulabilirsiniz. Ama buna karşılık dünyanın en iyi denizine girecek ve manzarasına sahip olacaksınız – bir de ADALAR!

Gelişinizi dört gözle bekliyorum, umarım zaman konusunda kendinize kayıt koymazsınız. Ölürcesine çalıştıktan sonra güç kazanmak ve pembeleşmek için güneş gerek size. Unutmayın bu da bir tür yatırım – sağlık demek yakıt deposunu doldurmak demektir. Haddinden fazla çalışmayın ve ne düşündüğünüzü bana bildirin.

Van Norden baştan aşağı siyah ve kahverengi, cıvadrası ve yelkenleri beyaz. Bir düş, canım dostum, siyah bir iblis. Onu görene kadar bekle hele!

Yolculuklarınızı gösteren bir harita koyuyorum zarfa, adanın topografyasıyla ilgili fikir vermek için. Adlar kafanızı pek çok karıştırmış olmalı.

Yarından sonra Atina. Pek yakında.

Sevgiler.

Larry

Alan G. Thomas'a

Ionian Bank, eliyle, Kepkypa[1]

Yunanistan, [1938]

Sevgili Alan,

Sizi ihmal ettim, özür dilemek için birkaç satır yazıyorum. Bu yaz yine oradan oraya taşınıp durduk ve postanın bir çaresine bakma derdine düşmeden bıraktık birik-

[1] Bir şaka. Korfu'nun adının Yunan harfleriyle yazılışı.

sin: Aghios Gordios'un büyük kumsalının yakınındaki üzüm ülkesinde ne bulduksa yiyerek yaşadık. Bu arada eve kalmaya gelen insanlar yüzünden evde çalışamadığım için üç-dört kez Atina'ya gittim.

Adadan haberler mi? Aynı ahmaklığa berdevam – öğle sonrasının sessizliğini bozan tek şey Belçika konsolosunun tüfeğinin çatırtısı, ulusal bayrak ve diplomatik belgelerle güvenli bir şekilde korunan bürosunun penceresinden güvercinleri kanadından yaralarken çıkardığı ses. Spiro muazzam ilerledi. İngilizcesi bu yıl tek kelimeyle korkunç oldu çünkü Leslie ona küfür öğretiyor.

Theodore Kıbrıs'ta görev almak üzere belki adadan ayrılacak, herkes çok üzülüyor; Koster geçen cuma Paris'e gitti, hareketsizlikten ve sıkıntıdan neredeyse deliriyordu. Bence kafatasına bir plaka taktırması gerekecek. Sen buraya gelip gideli beri eline bir kez bile fırça almadı: Boktan bir *nature-morte* bile yapmadı; bunu kabul ettiği zaman da kendisi bir *nature-morte*'a benziyor. Creswell'in hicviyesini hatırlatıyor bana

> Üstad-ı azam şair John Blank, kesti *boynunu*
> *Hayatında* yazdığı tek güzel dize buydu!

Bana gelince; *Kovalar* adlı bir kitabın tam ortasındayım. Sen bu mektubu aldığında *Kara Defter*'in yayınlanmış olması gerekiyor. Ayrıca manzum bir oyuna başlıyorum; bu yıl dergilerde bir şeyler yayınlarım ama aralarında çok iyi bir şey yok. Sana çalışmalarımdan söz ederken biraz yabancılaşma hissediyorum, çünkü senin anlamadığın ve bu yüzden de onaylamadığın bir duruş benimsemekteyim. Deneyimler arasındaki farklar her zaman can sıkıcı şeylerdir. Bu yüzden yeniden aradaki uyumun kurulması işi zamana bırakmaya her zaman fitim. Aceleye gerek yok. Ne söylemek istediğimi birden buldum: Sen de bunu söylemek istediğim kişilerden birisin!

Alors[1] yüreğini pek tut, sabır baba. Gelecek o kadar uzakta değil.

Tanrım bu kargacık burgacık yazı için özür dilerim.

---

[1] (Fr.) O halde. (Ç.N.)

Gripten yatıyorum ve karnımın üzerinde daktiloyla yazmaktan nefret ederim. Bu dolmakalem de biraz kabız olmuş, müshile ihtiyacı var.

Galiba bir-iki ay sonra İngiltere'ye geliyoruz, bir süre orada yaşayacağız. Ciddi para sıkıntısı! Kitapçı dükkânınız nasıl gidiyor görmeyi çok istiyorum; senin Gauguin kadınını ya da sakalını da bir o kadar....

Miller buraya geliyor, dediğine göre kalmaya, bir de Perlès. En iyi dilekler. İkinizi yakında bulmak umuduyla: ve ciltleri koklamak: yani Ella ile Alan'ı,

Salut.[1]

Larry

Anne Ridler'a [Londra ? 1939]

Perşembe, ben tufan öncesi akşamını yaşadığım sırada. Stratford'dan postaneden dönüşte, sevgili bayan, size söz verdiğim şiiri, her gün temizliğe gelen kadının benim çevreme ördüğü o ince ve iğrenç erteleme ağı yüzünden, yazı masamda, postalanmamış olarak buldum. SHAKESPEARE'İ DEĞİLSE BİLE Arden'ı, Avon'ı, Snitterfield'i ve o latif Warwick ilini keşfettim. Biraz sarhoşum ama iyi haldeyim. (Gecikme için özür dilemek amacıyla yazıyorum bunu.) Ama size yolculuğu anlatmalıyım.

Long Compson'ı geçip Oxon sınırına geldiğiniz zaman başka bir ülkeye gelmiş gibi oluyorsunuz; arazi kemerleniyor, kıvrımlar yapıyor, bambaşka bir hal alıyor. Ağaçlar tamamen olağanüstü güzel bir edep ve erkân içinde davranıyorlar. Küçük manastır kiliselerinin çanlarıyla hava titreşiyor, sonunda hiç kimsenin malı olmayan bir araziye ulaştığınız duygusuna kapılıyorsunuz, tuhaflıkların, ortaçağlılığın, harabelerin, çiy renkli ve kirli çadırların boy attığı topraklar arasında bir çeşit yeşil bir araf. Bu noktadan başlayarak ta Trinity'nin çan kulelerinin altında tatlı tatlı tembellik eden kuğunun yanına gelinceye kadar

---

[1] (Fr.) Hoşçakalın. (Ç.N.)

soluğunuzu tutuyorsunuz. Stratford'da petrol pompaları bile cicili bicili ve çevreyle uyum içinde; ırmak çelik boruların içinden akan ses gibi akıyor – setin orada biraz buz tıngırtısı. Öğleden sonraları öylesine hareketsiz ki bir aynanın üzerine hohlasanız, o bile o kadar hareketsiz değildir. Kuğuysa mutlak suyun üzerinde boynuzsu kara ayaklarıyla küçük yuvarlaklar oluşturuyor. Shottery'de pipo-
nuzu tüttüre tüttüre sırtüstü yatın, biçme makinelerinin sesi, oradan geçen turistler, o arada o kocaman endüstri efsanesi Shakespeare'in sınırlarının nereye dayandığını görmeye başlarsınız; yeşil çimenliklerde kol kola dolaşan, ceplerine yerleştirdikleri metinleriyle, aşkta boşa harcanmış emekleriyle gösterinin başlamasını bekleyen kızları ve oğlanları kutsamaya başlıyorsunuz. Shakespeare bir metin değil bir festival, dinsel bir tören ve bunun anlamını çözmenize yardım edecek bir ipucu yok. Öyle ya, insan bir mürit olamaz, ancak bir hayran olur. Bir düzen yok, bir kural yok; yalnızca rekorların az olduğu bu kasabaya yapılan, sizi sevinçten havalara zıplatacak hac ziyareti var. Ziyaretçi defterleri tuhaf, dehşet verici adlarla dolup taşmış; mihrabın yanındaki girintide bizimki biraz hayasızca bir gururla koskoslanıyor; gurur eleştirmenlerin yazınsal hizmetlerinden ya da kötü abartılı övgülerinden gelmiyor; AİLE FERTLERİNDEN BUNCASINI MİHRABIN PARMAKLIKLARININ İÇİNDE KALAN İTİBARLI YERE GÖMDÜRTMÜŞ OLMAKTAN GELİYOR. Pek çok kişiyi. Hayır, onunki kasabalı gururu, başarılı bir oğlanın küçük kasaba gururu. İşte bu yüzden Amerikalılar onu sever, kutsal yerlerde huşu içinde yürüyen hayranları Tanrı kutsasın; onlar onun armasını satın almak ve bolluk içinde New Place'e yerleşmek için katlandığı sıkıntılara bayılıyorlar, ayağının dibinde gümüş bir ırmak akmaktadır ve Londra'da ya da yazma yeteneğinde somut ifadesini bulan Momus[1] ile alay eder.

New Place'te, evin bulunduğu o bakımlı küçük bah-

[1] Yunanların İstihza Tanrısı.

çede uzun uzun düşündüm, son nefesini verdiği zaman (bana sorarsanız büyük bir olasılıkla) ırmak yoluyla Trinity'ye taşınmıştır. Bıraktığı vasiyetnameyi düşündüm; onu okuduğunuz zaman rahatsız oluyorsunuz çünkü bizim tanıdığımızı sandığımız bir Shakespeare değil bu, küçük bir dokuma ustası ya da bir malikâne kâhyası, kilisenin koro şefi. Yol gösterici ilkesinin basitliği insanın gözünü kamaştırıyor; öylesine temkinli, öylesine kendi özel koşullarının dar sınırları içine hapsolmuş bir ilke ki, insan birden burada artık yazar diye birinin kalmadığını görüyor; yalnızca insan var. Daha sonra onun yazdıklarını bilen, vasiyetnamesini okumuş biri olarak, bu büyük sanatçının sanatının sınırlarını aşıp insanlığının sınır kapısından içeri girebilmek için ne kadar serinkanlı olmanız gerektiğini anlamaya başlıyorsunuz. Bu sonuçtaki derinlik ve katıksızlık beni onun en acıklı trajedisinden daha çok etkiliyor. Gerçekten de hayatının en iyi beş yıllık sessizliğini seviyorum; çünkü bu sessizliğin öteki yanından sökün eden onun HAYATININ müziğinin sessiz ve berrak notalarını sonunda duyar gibi oluyorum. Şişkin ve hacimli dosyanın içinden o resmî vasiyetnameyi, mezar yazıtını, davalarının, kavgalarının, pazarlık ve trampalarının yazılı olduğu küçük kayıt defterini çıkarıp alın. O zaman elinizde bir elmastan daha sert bir anlam, matematiksel bir sonuç kadar olağanüstü bir açıklığa sahip anlam kalacaktır. Bilmek isteyeceğiniz her şeyi size söyleyen bir şeydir bu; gerisi fasafiso. Greco'nun kitaplığındaki kitapların listesine baktınız mı hiç? Ya da Newton'ın kitaplığındakilerin? Listenin yarım sayfasına göz atmanız yeter, başınızı aşağı yukarı sallamaya ve o listenin penceresinden onun ne tür bir ruha sahip olduğunu görmeye başlarsınız. Bütün somut ayrıntılar, paltolu adamın sorunları ya da tüy sorguçlu dük, ya da bilmem kim – bütün bunlar yalnızca işin kabuk kısmıdır, zamanın cenderesinden geçerken kirlenen şeyler. Bir ileti vardır kuşkusuz; mutlak bir emir değildir bu, bir dokundurmadır, küçük bir tepede biniciler için işaretlenmiş başlama noktası gibi. Prospero'nun Venedik su-

ları üzerine söylediği en sondaki sonsözdür, gizi arayanlar için giz oradadır. Gizeme yaklaşmış, gizemi yakalamış, olaylardan bir tür içsel olarak yararlanmayı öğrenmiş birinin yapacağı bir harekettir bu. Aksi halde zavallı Johnny Gawsworth gibi kendi aşk hayatı üzerine bize bir bavul dolusu not bırakırdı; ya da o sevgili, art niyetsiz, büyük, sade Henry Miller gibi yaşamöyküsünü yazacak olanları yanlış yollara sürüklerdi. Ya da bir pire gibi zıplar ve benimki türünden densizlikleri yedi iklim dört bucağa duyururdu.

Acaba Sessizlik'te, sessizlikte her şeyden çok beni rahatsız eden şeyin ne olduğunu anlatabildim mi? O sabırlı mandasının sırtında tepeleri aşıp Canavarlar ülkesine giden Lao Tzu'yu düşündüm hemen. Gülmeyin; arada yakın benzerlik var. Berberistan'daki Pitagoras'vari sessizliği düşünüyorum çarçabuk. İyonya'da bir köylü. Gloucester Terrace'ta yaşayan bir satıcı kız. Aynı gizemin dört türü; olay karşısında bir çeşit esneklik, uzak duruş, içsel bir sabır, gergin ama esnek bir öz. Bu insanlarda, bunların hepsinde aynı sessizliği buluyorum, bunlarda sonsuz küçüklükteki saniyelerin hizmetinde yaşanmış iyi bir hayatın meselini buluyorum. Bunu daha açık anlatamam; bu şeyin çıplak metafiziği resmen bu kadar anlatılır. Ama her bir saniyenin, yüreğin içinden geçerken ve yüreğin atışlarını tetiklerken ne kadar SABIRLI olduğunu anladığımı söylemek istiyorum; bir de bu sabır üzerinde durmak, serap yok oluncaya ve dünya İLK KEZ GERÇEKLİĞE dönüşünceye kadar orada kalmak ustalığı. Bu tuhaflığın canlı imzası olmaktan söz ediyorum; yalnızca bir tuhaflık örneği ortaya koyup yoluna devam etmek değil bu. Gerçekten de öylesine basit; ama mezarlarında gülümseyen bu sessiz baylar, biz bununla uğraşır, korku ve ayakbağını sağından solundan dişlerken bizi seyrediyor.

Gerçekten de Avon'u bırakıp konu dışına çıkmış değilim; Shakespeare'e her zamankinden daha yakınım. Çünkü onun yaşadığı kasabanın her yerinde, mezarının, anıtların üzerinde yazılı olan X işareti budur; onun hay-

ranlarında eksik olan da budur – içini dolduramadıkları bir boşluk var ve bu yüzden uzak kabile insanlarına özgü bir tören ve öğrenme gereksinimiyle Stratford'a geliyorlar.

Geç oldu ve çıkardığım takırtılar Nancy'yi rahatsız ediyor; ama kendimi demirlemek istediğim bu X işareti konusunda daha fazla yazabilirdim ve yazacağım. Son Warwick Tepesi'nden geriye baktım ve için için sevindim. Galiba fazlaca komik bu. Vivian'a sevgiler.

Lawrence

YUNANİSTAN

Savaş bulutları birikmeye başlayınca Bayan Durrell ailenin daha genç üyelerini alıp İngiltere'ye geri döndü. 1936'da Durrell, Nancy ile birlikte Atina'ya taşındı ve ilkin büyükelçilikte basın ataşesi olarak çalıştı, daha sonra İngiliz Kültür Heyeti'nde görev aldı, buradan Peloponnesos'un Kalamata Kasabası'na atandı ve orada İngiliz Araştırmaları Enstitüsü'nde ders verdi. Atina'dayken kişilik olarak çok farklı iki Yunan'la tanışmıştı ve bunlarla yakın dostluğu ölünceye kadar sürdü. Zarif ve duyarlı George Seferiadis en önemli çağdaş Yunan şairlerinden biridir, iyi bir diplomattır ve 1957'de St. James Sarayı'na büyükelçi olarak güven mektubuyla gönderilecektir. Seferis adını kullanan bu şairin bazı şiirleri Durrell tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir. Seferis'in tam tersine George Kastimbalis müthiş haz düşkünü, normal üstü boyutlarda bir Rabelais kişisidir, Henry Miller Yunanistan ile ilgili kitabının adını ondan esinlenmiştir Dev Maroussi Heykeli *(The Colossus of Maroussi). Birinci Dünya Savaşı sırasında Katsimbalis ile Theodore Stephanides, Yunan Topçu Birliği'nde, aynı bataryada askerlik yapmıştı.*

Theodore zaman zaman topçuluk günlerini anımsar. Anlaşıldığına göre en az bir kere topçu ateşine kumanda etmemiş hiç kimse topçu yapılmaz. O günlerde Müttefik orduları dar bir bölgeye sıkışıp kalmıştı, birlikler neredeyse üst üste yığılmış durumdaydılar. Theodore'a deneme-

den bir gece önce göreli veriler verilmişti, başarmaya kararlı olan Theodore her zamanki bilimsel doğruluk tutkusuyla bu kerterizleri defalarca çalışmıştı. Büyük an geldi, top ateşlendi ve gülle tıp müfrezesine ait bir çadırın üzerine düştü, çadırda o anda bir ameliyat yapılmaktaydı. Hesaplamalarının doğru olduğundan en küçük bir kuşkusu bulunmayan Theodore bu konunun araştırılmasını ısrarla istedi; haklı olduğu ortaya çıktı, veriler gerçek kuzeye göre verilmişti, oysa top manyetik kuzeye göre yerleştirilmişti. "Belki de ben," diye gülümseyerek hatırlardı Theodore, "bir ameliyat sahnesinin üzerine mermi atan tek doktorum." Climax in Crete *adlı kitabının insani bir bakış açısıyla yazılmış bireysel savaş hikâyelerinin en güzellerinden biri olduğunu düşünürsek, bir gün Birinci Savaş sırasındaki deneyimlerini yayınlayacağını umabiliriz.*

Durrell yıllardır boş yere Henry Miller'ı Korfu'ya gelmeye ikna etmeye çalışıyordu. Ama sonunda Miller Atina'ya gelmişti, bunun üzerine Durrell ve Nancy ile birlikte, birinden ödünç aldıkları ve kitabında tanımladığı küçük bir arabayla Peloponnesos'u dolaştılar.

1941'de Naziler Yunanistan'ı işgal etmişlerdi, işgalin ardından başlayan blitzkrieg *birkaç hafta içinde bütün ülkeye yayılmıştı. Bu sırada Durrell ile Nancy Kalamata'da yaşamaktaydı, üç aylık kızları Penelope'yi (Pinkie'yi) bir sepetin içinde "bir somun ekmek" gibi taşıyarak Navarino'dan kaçmayı başarmışlardı. Her türlü mülteci eski bir tekneye doluşmuştu; bereket versin deniz sakindi, yoksa tekne yan yatıyordu, yükü de tehlikeli şekilde ağırdı. Gündüzleri, gökyüzünü doldurur görünen Alman uçaklarının pike bombardımanlarından kaçınmak için kayalıklara sığınıp demir atıyorlardı. Karanlık bastığı zaman tekne denize açılırdı, kesintisiz olarak kıvılcım çıkaran motor neredeyse kusursuz bir hedef oluştururdu. Yine de, şimdi geriye dönüp bakıldığında bazıları serüvencilik gibi görünen birkaç olaydan sonra Girit'e ulaştılar.*

Kahire Büyükelçiliği Yunan kralını, ona güven mektubunu vermiş İngiliz diplomatlarını, Atina'dan kaçıp Gi-

rit'te toplanmış olan çeşitli Yunan ileri gelenlerini aldırmak için bir gemi gönderdi. Woodhouse'u çağrıştıran bir olay yaşandı, çünkü gemi kalkmak üzereyken kral bulunamadı. Ortadoğu'nun yarısı yurdunu bırakıp kaçıyordu sanki, aynı zamanda yola çıkan bir şilebe yüzlerce kişi doluşmuştu; ama sonunda aralarında Durrelllar da olmak üzere bu karmakarışık topluluk sağ salim İskenderiye'ye ulaştı.

Anne ve Vivian Ridler'a

40 Anagnostopoulou,
Atina [1939 sonları]

Sevgili Anne ve Vivian,

Noelinizi ve gün geçtikçe daha da zorlaşmaya başlayan yeni yılınızı kutlamak için kısa bir not. Sparta'ya yaptığımız yolculuktan yeni döndük, felaket yorgunuz. Bir arkadaşım bize küçük Morris'ini ödünç verdi, Nancy, Miller ve ben Korint, Argos, Tripoli, Sparta üzerinden büyük bir serüvencilik ruhuyla Mistra'ya kadar gittik. Doğa öylesine dingin ve yaban; vadiler inanılmaz derecede uzak ve bakir. Tibet'in alt ucundaki gibi yılankavi bir dağ yoluyla gidiliyor Sparta'ya: Yelkenleri dolmuş koca koca bulutlar, Taegetus'un üstüne kar gibi birikmişler. Şimdi bunlarla ilgili biraz bir şeyler yazmaya çalışıyorum. Miller Yunanistan için çıldırıyor: Dün coşku kasırgasından başı dönmüş halde Amerika'ya dönmek üzere buradan ayrıldı. Dünyada çekiciliğini hâlâ yitirmemiş vadiler ve büyülü yerler varsa burada var. Mykene'deki aslanlı kapıyı ya da Argos Vadisi'nde Tiryns'in bulunduğu yerdeki koca kayaları görünceye kadar, beni her zaman rahatsız etmiş olan Homeros'un o tuhaf cümlelerinin önemini insan anlayamıyor. "Atreus'un konakları"nı. Nemea'yı da: karlı tepelerle çevrili dingin ve bakir çayırlıklar ile büyük yumuşak bulut kümelerini. Bu olağanüstü güzel tarihî mekânlarda yığışım halinde çağdaş köyler görüyorsunuz, esneyen ve kaşınan köylüler. Korinthos'ta Noel gecesi çok tuhaftı; öylesine gerçekdışı bir şey yaşadığımız duygusuna kapılmış-

tık ki her yere çılgın kartlar göndermeye başladık – hatta Eliot'a bile en çılgınlarından birini gönderdik. Şimdi okumakta olduğum *Poet's Tongue*'a gelince: Bu insanlar som kayadan yapılma rampalardan ve tuğlalardan söz ediyorlardı. Mykene'de toprağı eşeleyip bir parmak kemiği bulup çıkarmak çok komikti. Çok iyi korunmuş ve toprak içinde kalmaktan beyazlaşmıştı, ama hiç ağırlığı yoktu, denizin kıyıya attığı tahta parçaları gibi. Daha da komiği, kitapta Auden'ın o çılgın halk şarkısını okumaktı. Yalancı bir naiflik düşkünlüğü zenci heykeli düşkünlüğüne benziyor: Zaman zaman rayından çıkıyor.

ESKİ BİR YUNAN HALK ŞARKISI

Yaşlı Aegistus ısıtıyordu poposunu aslında
Agamemnon'un mermer saraylarında
Mermer saraylarında, saraylarında.

Klytemnestra'mn neler geçiyordu aklından
Ama bir köşede duruyordu konuşmadan
Konuşmadan, konuşmadan.

Deniz kıyısına bir gözcü dikti,
Böylece âşığını mutlu etti
Mutlu etti, mutlu etti.

Bir gün gördüler bir duman,
Kalktılar şehvet yatağından,
Yatağından, yatağından.

"Agamemnon'dur gelen" dedi adam hemen,
Kaygısını gizlemeden,
"Geliyor," dedi adam, tekrarladı kadın, "Odur gelen."

"Masayı hazırla. Çabuk ol çabuk!"
Aegisthus için bu ne uğursuzluk.
"Çabuk ol çabuk! Çabuk!"

Klytemnestra'nın ne entrikalar geçiyordu aklından,
Ama duruyordu bir köşede hiç konuşmadan,
Hiç konuşmadan, *hiç konuşmadan.*

"Agamemnon! Tanrılar korumuş seni beladan!
Çıkar şu ıslak zırhı sırtından!"
Tanrı korusun seni beladan, beladan.

Banyo odasında bu aşağılık kadın
Çivilemesin onu mozaiğe sakın,
Bu aşağılık kadın, bu aşağılık kadın.

Daha sonra bir araba lafla
Kurban ettiler bir boğayı dualarla,
Bir araba lafla, bir araba lafla.

Onlarla ilgili düpedüz hiçbir şey bilmiyoruz; döner dönmez Argos Ovası'nın tarihi ve arkeolojisi üzerine okunacak bir şeyler aramaya başladık; yazık, öylesine bir curcuna; pirinç taneleri ve at boku kalıntılarına dayanarak yapılan varsayım ve tahminler. Hayır, bu değil. Ama o yerler orada durmakta ve gerçek yorumcuları beklemekte; hatta o pis benzin istasyonlarıyla çamur deryası Eleusis bile. Biz bir yerlerde işin püf noktasını kaçırdık, bundan eminim. Tek yapabildiğimiz *N.E.W.*'ye gönderdiğim şu tür şeyler yazmak.

Nemea Vadisi'ndeki şarkı:
Sessiz, sessiz, her şey sessiz burada.
Argos'ta köy horozunun türküsü,
Kumrukların kuğurtusu Korinthos'ta,
Sessiz, sessiz, her şey sessiz burada.

Otların altında kılıç,
Dolmenin altında adamın miğferi:
Agamemnon'nun üzerinde tümülüs, tümülüs,
Taşın altında kraliçe kümülüs.

Nemea Vadisi'ndeki şarkı:
Sessiz, sessiz, her şey sessiz burada.

Yaban kemiğin türküsü sarayın yıkıntıları arasında
Sarı kafa tasının üzerinde tilkinin pençesinin türküsü
Sessiz, sessiz, her şey sessiz burada.

Sınırlarımızı şamar gibi yüzümüze çarpıyor; ama n'apabiliriz? Bizim manevi eliaçıklığımız iyi dileklerde bulunmakla başlıyor ve bitiyor. Yeni yılda siz ikinize ikisinden de bol bol diliyorum. Bir gün Yunanistan'ı MUTLAKA görmelisiniz.

sevgiler. l.

Anne Ridler'a

40 Anagnostopoulou, Atina
Ekim sonları [1939?]

Sevgili Anne,

Bir süredir neredeyse ağzım dilim bağlı: Savaş büyük bir kopukluk yaratıyor, körfezin öteki yakasından duyulan insan sesi boğuk geliyor. Bir süredir hiç kimseye yazmadım, çünkü rahatlatıcı en küçük bir haber zerresi bile yok. Bu dev bir çarpıklaşma sanki, bu çarpıklığın içinde bireysel hayatlar önemini ve biçimini yitirmiş gibi. Parça parça doğranmış ve hissizleşmiş gibiyim.

Büyük bir iş başarıp gereksiz yere Korfu'dan kaçtık çünkü tuhaf ve güz bozuntusu bir hava vardı; Arnavutluk üstünde inci grisi koca koca Japon bulut kraterleri, yıldız tozu gibi göz kamaştırıcı ince bir yağmur, bizimle Arnavutluk arasında yapışkan siyah bir su tabakası. Denizin üstündeki balkonumuzda durup baktığımızda, sanki orası dünyanın sonuymuş gibiydi. Dağ yamacının bir yanağı bulutun içindeydi, serviler çiyden dolayı dimdik, erkeklik organı gibi dikleşmişlerdi. Bahçede çocuklar ağlıyordu. Sağlığı yerinde bütün erkekler seferber edilmişti, atlar da; kasaba kaçaklarla doluydu. Bu kadar kuzeye yalnızca bir tek tekne gelmişti, Girit piyadelerini indirmek için. Hayatımın en acı günleriydi kıyıyı yalayan suyun kenarında Babil'deki Yahudiler gibi homurdanan kapkara insan yığınları; öylesine tutkulu vedalaşmalar, onca gözyaşı, onca

gülüşme, insanı sağır ediyordu. Adadan başka benim veda edeceğim hiçbir şey yoktu, o ada da şimdiden yitirilmiş görünüyordu. Ambarlarından un ve mermi boşaltılan teknelerde kocaman neftyağı lambalarının alevleri. Adanın kuzeydoğusuna aptalca bir şekilde dört alay konuşlandırıldı, karanlıkta öylece oturuyorlardı. Oradan ayrılmadan önce gidip savunma hatlarını dolaşma fırsatı buldum; Leslie ile ben her zaman adayı İtalyanlara karşı koruyacağımıza yemin ederdik, kışın avlanmaya gittiğimizde, her olasılığı, hatta denizden yapılacak bir harekâtı bile dikkate alarak savaş planları yapardık. Şanssızlık bu ya, bu iş olduğunda o İngiltere'ydi; bana da Deniz Kuvvetleri Gizli Servisi'nde görevlendirildiğimi bildiren yoktu, o zaman yapılacak tek şey kalıyordu, Atina'ya gitmek. Yanlış yerde yanlış savaşlar yapacaklarını bile bile oradan ayrılmak korkunçtu; kalenin komutanı çıldırmış gibiydi. Bizim evin önüne denizaltı boruları yerleştirmek ve dar geçitler ile Tanrı bilir nereleri mayınlamak hevesindeydi. Piyadeler taş gibi sert suratlarla, inanılmaz derecede pis kokarak ama beton gibi bir moralle ortalıkta dolaşıyordu. Bütün köy halkı iç bölgede gizli bir silah deposuna gönderilmişti, Başöğretmen Nicholas, bir filikayı cıvadrasından tutup kaldırabilen elleri nasırlı, topal Yani, bizim o tatlı dilli sakin güzel ev sahibimiz Anastassiou, soğuk bir tüfeği eline alamayacak kadar kadınsı ve isterik diye düşünmüşümdür hep. Kuyuların çevresinde oturup ağlayan kadınlar kalmıştı köyde yalnızca, bir de hiçbir şeyden anlamayan kömür gözlü kara çocuklar. Hepsi için çok acı duydum. İğrenç bir yolculuk yaptık; ne kadar rüzgâr varsa hepsi esti, Ithaca ve Santa Maura açıklarında dağ gibi dalgalar bizim o küçük lanet buharlı gemimizi çekiştirip çalkalamaya başladı, Patras'ta otomotrise yetiştik ve gecenin bir yarısı Atina'ya vardık.

Son bir aydır buradaki temsilcilikte bir tür özel Godfrey Winn olarak çalışıyorum, kamuoyu yoklaması yapıyorum. Şimdilerde İngiltere'den yeni bir adam geldi ve koskoca bir bölümün çok ehil ve gerekli elemanlarını kapı dı-

şarı etti. Tam da Compton Mackenzie'lik bir durum, taksilerle Atina'da kovalamacalar, takip edilmeler, kaçmalar. Yunanistan'ı ve Yunanca'yı bilen ve her ikisini de seven bizler karşısında İngilizlerin sıkı bürokrasisi üstün geldi. Majestelerinin basın ataşesi her şeye hâkim. Tıpkı geçen savaştaki gibi tembellik ve kayıtsızlık hali; aynı aptalca rahatlık ve aşırı güven. Paramız bizi kurtaracak yine de, ahmaklar ne yaparsa yapsın.

Kasımda İngiliz Kültür'e geçiyorum, orada Yunanca dersi vereceğim. Tanrı yardımcım olsun; ilkbaharda Korfu'ya dönerim diye umuyorum, araya İtalya girmezse, o durumda Deniz Kuvvetleri'nde bir birliğe döneceğim demektir. Kuzeyde savaşmak istemiyorum; hiçbir şekilde ne davaya ne de savaş çığırtkanlarına inanıyorum. Bankerlerin savaşı bu, pis kokusunu duymamaya olanak yok, umarım ilk bombalanacaklar bankerler olur. İngiltere gerçekten de ülkesi kadar büyük bir yürek taşıyorsa, onuru onu dünyanın Çekoslovakyalarına karşı hemen ayağa kalkmaya zorlayacaktır. Bana kalırsa uluslararası dünyada onurumuz onarılmaz şekilde yara aldı; Çekler için savaşa ben varım. Ama o sefil, hayal kırıcı Polonya için değil, siyasal davalarının peşinde koşanların zayıf pısırık tutumlarına da bel bağlayamam. Kabine üyelerinin saçmalıklarını okumanıza gerek yok, yalnızca yüzlerine bakın yeter, nasıl yozlaşmış olduklarını göreceksiniz. Fransızlara gelince; hem komşu hem de müttefik olarak onları aşağı görmek bile fazla; adi, gözü doymaz, yaltak şeyler. Ulusların büyüklükleriyle ("çıkarlarıyla" demiyorum) orantılı sorumluluk duyguları yoksa, o zaman onur ya da duygu sahibi bizlerin hiçbirimizin onlara yardım için parmağını oynatmaması gerektiği kanısındayım. Bum! Ben bir yandan Majesteleri'nin sadık uşağı olmayı, Yunan basınında harika makaleler yazmayı ve silahlı kuvvetlerimizin başarısı için haince planlar yapmayı sürdürürken, oyuncu maskemin arkasına saklanarak kucak açtığım sevimsiz görüşlerim işte bunlar. Şimdilerde bir öğretmen olarak daha rahat nefes alıyorum.

L.

George Wilkinson'a Anagnostopoulou, 40 Atina
[1940?]

Sevgili George,

Senden yine haber almak güzeldi, çekingenliğin biraz kaygı verici de olsa. Mektubunu noktalamak için kullandığın o boş kahkahalar nereden çıktı bilmiyorum; benden çıkmadı. Dokuma ve rafya işlerine, bütün birleşik el sanatlarına derin bir saygı duyuyorum. Senin hayatını kazanmak için sepet yapman da beni sevindiriyor; eminim söz oyunlarıyla ya da şiirle yaşamaktan daha soylu bir şey. Nicedir tek satır yazmamıştım; şimdi de savaşın başlamasıyla sinirlerim iyice gerildi. Nancy mayıs ayında falan dünyaya harika bir çocuk armağan edecek; gökyüzüne iyi bak bakalım uygun kuyrukluyıldızlar görecek misin. Burada bir süre temsilcilikte çalıştım, bundan kârım yapay bir statü ile hayli rastlantısal olarak doğru dürüst bir maaş oldu; sonra hepimizi kapı dışarı ettiler, Theo ile ben ve bizimle birlikte 5-6 başka değerli insan şimdi tencere kaynatma savaşında başa baş yarışıyoruz. Bu arada resmî budalalıklar diz boyu. İngiliz propagandası insanın yüreğini sızlatmaya yeter de artar; *Times* diliyle yazılmış o koca koca kılavuzlar, aç ama cahil halk için sindirilmesi olanaksız deve hamurundan farksız... Bu arada ben İngiliz Kültür Heyeti'nde tam bir esirgemezlik ve ağzı sıkılıkla İngilizce öğretiyorum; mayısta enstitü tatil dolayısıyla kapanacak, ben de saklanmak için adalara gideceğim. Haber olarak ne varsa hepsi ya tekrarlanamayacak kadar doğru ya da doğru olamayacak kadar çok tekrarlanmış durumda; Korfulu'ların dedikodularını on ikiyle çarp, o zaman Atinalıların uykularını kaçıran mırıltılar konusunda bir fikrin olur. Ama yine de beyaz platosunun üzerinde Akropolis hayli saf ve güzel, güneş ise bunları hiç umursarmış gibi görünmüyor. Bir bakıma böyle yaşamak da hoş, budanmış bir gelecek, gittikçe çoğalan Fin sisleri, ellerde ve ayaklarda hissizlik.

İlk ilkbahar havası tam karnaval zamanına denk gel-

di; sokaklarda maskeler ve kocaman badem ağacı dalları satılıyor; Türkçe emirlerle ayı oynatılıyor. Pazar günü Amarosion'da, Rüzgârlı Bayır'da (Katsimbalis'in evinde) toplanıyoruz, yüreğim kanayıncaya kadar Yunan edebiyatı ve siyaseti konuşacağız. Dağlar hâlâ karla kaplı, hava eter gibi ferahlık verici ve elektrikli. Yarın pazartesi ve yine dersler başlıyor. İnsanın hayatını kazanması berbat bir iş. Pamela'ya ve Nicola'ya (Yunanistan'a geldiğinde adı Nicoloula olacak) sevgiler. En iyi dilekler. Canın istediği zaman bana bir-iki satır yaz. Sabahleyin pırıl pırıl parlayan yüzleriyle senin hazırlık öğrencisi oğlanlarından sopayı esirgeme. Sapıklıktan hiç kapak açmıyorum. Ama bundan sakın sakınabilirsen. Hoşçakal.

Larry

Anne Ridler'a

Anagnostopoulou, 40, Atina
[Haziran başları 1940]

Sevgili Anne,

Yazamadım çünkü sessizlik ağırlaştıkça ağırlaştı, altından kalkamadım; bombalar da gittikçe daha kolay düşer oldu. Şimdi de Fransa'daki şu lanet bozgun! İnsan öylesine şaşırıyor ki. Sen tam dokuz ay böbürlen, hazırlan, sonra Adolf gelsin yarıp geçsin ve çocuğun elinden çıngırağını alsın. Sonra da bizim o güzelim kırmızı suratlı kahramanlarımız ne uğruna savaşacak? Burada sorumlu görevlerde bulunan mumyaları gördüğüm zaman parti kuran insanları anlamaya ve onlara yakınlık duymaya başlıyorum; hâlâ şu zihinsel boşluk mevcut, İngiliz beyefendi propagandayla uğraşamayacak kadar Yunanları horlamakla meşgul, kurnazlıklarına öylesine güveniyor ki niyetinin iyi olup olmadığını sorgulama gereği duymuyor. Şimdi her şey yeniden başlayacak; yarın Benito konuşacak ve bu mektup sana ulaşacak mı merak ediyorum. Balkanlar'da bizimle ilgili öyle korkunç bir karamsarlık hüküm sürüyor ki; onlar, biliyorsun, en güçlünün başarısıyla besleniyorlar, bu geri çekiliş onları çok sarstı.

Bana gelince, sevgili dostlarım; ben burada her şeyden önce yüreklerin ustasıyım – sanatın dul eşi. Birkaç küçük şiir yazdım, pek de iyi sayılmazlar, ama bütün aklım ufukta görünen tehlikede. Bana şimdi Kıbrıs'ta İngiliz Kültür Heyeti'nde bir görev öneriyorlar, parası daha fazla; ama Akdeniz duman olursa oraya nasıl giderim bilmem. Nancy hâlâ süperman'inden vazgeçmiyor; belki de balıkçı tekneleriyle adadan adaya gider, Türkiye'den karşıya geçmek zorunda kalırız. Aman Tanrım. Buradaki heyet üyeleri hayran olunası bir grup, çok sevilen, işinin ehli kişiler; İngiliz kolonisi onları savaşa göndermeye çalışmakla geçiriyor zamanını. Kıbrıs'ta beni korkutan tek şey beni katır sanıp katırcılar birliğine postalamaları; ya biraz daha az tehlikeli ya da daha şanlı şerefli bir şeyi tercih ederim.

Oyunun ilk perdesini tamamıyla bitirdim ama hiçbir yere göndermiyorum; şiir kitabım Kıbrıs'ta aldığım ilk aylığım sayesinde gazete kâğıdına basılı olarak çıkıyor; örnek kopya yok, yalnızca bir tane sana, bir tane bana, bir tane de köpeğe. Miller ABD'de *Kara Defter*'i yayınlatmak için müthiş bir savaş veriyor, onu durdurmaya çalışıyorum; başından sonuna kadar nasıl komik bir hikâye bilsen. Yunanistan manyağı, Yunanistan konusunda bir kitap yazıyor, görünen o ki bizim hepimizle ilgili.

Eliot geliyor mu buraya? Söyle ona gelsin ve birkaç hafta vızırdadıktan sonra yine Şark Ekspresi'nin rahatlığına sığınan Binyon'un ağzımızda bıraktığı kötü tadı gidersin. Buraya gelecek olursa ben ortalıkta olmayacağım, Yunanca çevirmeni George Seferiadis'i bulsun lütfen, kendisi yabancı basın sansür şefidir, olağanüstü bir şair, olağanüstü bir kişidir: Balkanlar'ın en uygar insanı. Burada Turizm Bakanlığı'nda çalışıyor, eğer Yunanistan'ı hiç kimsenin görmediği gibi görmek onu ilgilendiriyorsa o ona gösterecektir.

Horizon'ın izinsiz olarak damıtılmış içkilerinin tadı hoşuma gitmiyor, ama senin geliyor olmana memnun oldum; iyi bir şey yazdıysa insan, biliyor musun, nerede yayınlandığının önemi yok....

Birisi birden odama daldı ve İngiliz savaş ordusunun beşte dördünün kurtarıldığını söyledi; dilerim doğrudur. Sessiz sakin türden bir zafer olacak bu. Burada durum daha da eğlenceli, buraya gelirlerse savaş daha açık hale gelecek, komik paniklemeler, kararsız ilerlemeler olacak. Moore'a yazacak olursan, söyle ona benim yayınlandığım sayıdan bir tomar göndersin; şimdiye kadar yayınlanmış şeylerimi okumaktan hoşlanıyorum. Kendi hayaletimle konuşmak gibi bir şey....

Masmavi bir gün bugün, buradan ta Nafplion'a kadar pırıl pırıl; sana bu masmavi gökyüzünden, sudan ve zamandan bir dilim kesip göndermek isterdim. İnsan ayak başparmaklarının üzerinde yükselince uçuyormuş duygusuna kapılıyor; pencereden bütün kent ayaklar altında, bir kalkan kadar parlak ve oymalı. Neyse sana doyurucu olmaktan çok çok uzak bir şiir gönderiyorum.

Her şey yolunda giderse 13'ünde Kıbrıs'a gitmek üzere yola çıkacağız; bize İNGİLİZ ENSTİTÜSÜ, P. K. 42, Lefkoşa, Kıbrıs adresine yazabilirsin. Burada çakılır kalırsam ya Arnavutluk ya da Korfu Lawrence'ı olmaktan başka çarem yok.

İşte böyle, can dostlarım, gözyaşlarımızın denizinin zafer şarabına dönüşmesi için en iyi dileklerimle; ayrıca güvenliğiniz ve *après la guerre*[1] için, böyle şeylerin odun kafalıları afallatacak ve küçük balıkları yerlerinden hoplatacak şekilde yazılacağı günler için.

sevgiler. larry

Anne Ridler'a

British Institute eliyle
Hermes Sokağı, Atina, [1941]

Hızlı bir not bu sevgili Anne ve Vivian, nasıl olduğunuzu merak ettim; diplomatik valizin içine bunu koyabilmek için biraz önce izin aldım, yani elinize geçmesi umudu var. Şu savaş da ne içinden çıkılmaz bir hal aldı; uma-

[1] (Fr.) Savaş sonrası. (Ç.N.)

lım ki tam bir yıkıma dönüşmeden ordular arasında bir anlaşmaya varılır. Bunların başımıza gelmesine neden olan o lanet kayıtsızlığa yazıklar olsun! Chamberlaine'a yazıklar!

Biraz suçluluk duyuyorum çünkü burada güneşin koca mumu falan ve Sunion Tapınağı'nın eteklerinde deniz bizim iğrenç savaşlarımıza hiç aldırmadan dalgalanıyor: Pazar günü *Agamemnon*'u görmeye gittim. Kayalığın tepeleri güneşten cayır cayır yanıyor, cırcırböcekleri baş döndürücü ve Argolis her zamanki gibi öylesine hoş ve sakin. Kinetta'da pırıl pırıl göz kamaştırıcı bembeyaz çakıllı bir kıyıdan denize girdik, çakılların her biri, sanki Çinli kadınlar yüzyıllar boyu onları emmişler gibi yusyuvarlaktı: ağır cam gibi saydam 5-6 metre derinliğinde bir su, üzeri hafifçe kırağı tutmuş: Daha sonra Korint yolundan Salamis'te kara kalkanlar gibi oynaşan yunus balıkları gördük. Heinkel'den ve hava saldırısı sığınaklarından öylesine uzaktaydık ki. Biliyor muydun? Kocaman bir kızım var, burnu atalarının burnu, sesi balaban kuşunun sesi. Ağustos sonunda bizi güya Peloponnesos'un güneyinde Kalamata'ya gönderecekler, orada bir okul kuralım diye. Yine bereketli, yaban, kuş uçmaz bir bölge – Yunanistan'a nasıl tapıyorum, burada olmaktan her şeye karşın gerçekten nasıl mutluyum. Ufak tefek şiirler dışında tek satır yazmadığımı söylemeye gerek yok; savaş sürerken nasıl oluyorsa insan yazamıyor. Ama hiçbir zaman yazmaya vakit bulamayacağım harika bir roman kafamda filizlenmekte.

Miller Yunanistan gezisiyle ilgili kocaman bir kitap yazmış, içinde hepimizin olağanüstü portreleri yer alıyor. Çok hoş.

İngiltere'de hiç kimseden haber alamıyorum – galiba hiç kimse de benden alamıyor: Ailemle bile ilişkim koptu.

Bu mektubu bitirirken Miller'ın posta kartını alıntılamaktan daha iyi bir şey yapamam: "Mutlu olmaya bak ve kendine mukayyet ol: Biz yeni dünyaya aitiz, unutma, öyleyse kafayı dik tut." Bunu unutma Anne – ve söyle Vivian

kafasına mukayyet olsun – bana öyle geliyor ki hepimiz bunları atlatacağız.

Sevgiler-Larry

Anne Ridler'a

Institute of English Studies
Kalamata, Yunanistan [1941 ?]

Sevgili Anne,

Şiirlerimin gönderildiğini ve istilacılar gelmeden önce eline ulaşabileceğini söylemek için bir satırcık yazayım dedim. Artık herhalde kendini Sir Thopas gibi hissediyorsundur.

"Karışıklığın efendisi olan aşk
Benim cesedimde kutlar Noel'i"

Dilerim oğlandır ve hiç değilse bizim o dört tavşan dişli ve düğme burunlu Ping-Kêe'miz (Penelope) gibi senin için eğlenceli olur: Yedi nokta altı penilik bir taşbebeğin çıkarabileceği bütün sesleri çıkarıyor. Bu güzel vadi tuhaf: meyve bahçeleri, iniş ve çıkışlar ve portakallar: Özellikle sirenler çaldığı, küçük çocuklar ağaçların altına kaçıştığı zaman gerçekdışı gibi. Geçen hafta bir İtalyan deniz uçağı neredeyse bizim odamıza dalıyordu: Bomba atmak için değil sırf meraktan, ama hepimizin ödü koptu. Çevremizde ne varsa hepsi sıvama gitti, başımızın üzerinden, aşağıdan geçen ziyaretçilerimiz oluyor ama henüz bomba yok – tam ben bunu yazarken korkunç bir patlama oldu. Yürütmek için deniz kıyısına götürdükleri Pinkie'yi kapmak için aşağıya koştum: Şaşılacak şey. Uçak yok – zarar gören bir şey yok. İlerdeki limanın orada bir mayının patladığını söylüyorlar.

Ha, aklıma gelmişken, Eliot'a sorar mısınız acaba şair arkadaşım Seferiadis'in çağdaş Yunanca'ya çevirdiği *Kaya ve Çorak Ülke* şiirleri eline geçmiş mi? Avrupa dillerinden herhangi birine yapılmış en iyi çeviri ve S. Yunanistan'ın Eliot'ı: Eliot Yunanca okuyabiliyor mu?

Faber eliyle E.'ye bir kopyasını göndereli çok olduğunu söylüyor: Miller Yunanistan ile ilgili bir çeşit Çılgın Çe-

te kitabı hazırlıyor. Keşke elimden bir şey gelseydi ama gelmiyor. Hâlâ Hava Kuvvetleri'nde bekliyorum: Tabii bir de hâlâ Bulgarları bekliyoruz.

Bu arada ben Yunanistan'ın bir fabrika kasabasında gezgin bir İngilizce öğretmeniyim. O kadar da Sokrates'vari ya da küflü değil: Dev projelerim ve dolup taşan not defterlerim – ama πνεῦμα [ruh] yok.

Burada çok söylenen çok komik bir şarkıyı ekliyorum: V.'ye ve sana ve Alan Pringle ile D.B.'ye en iyi dilekler.

Şu kahrolası savaştan sonra değeri olan şeyleri yazmazlık etmeyeceğiz, değil mi?

'ευ τό μεταξύ bu arada

Hepimizden sevgiler

Kendinize dikkat edin

ve yaşasın ilkbahar çocuğu

Larry

MISIR

Mısır'a akın eden sığınmacı gruplar önce kamplarda bekletiliyor, daha sonra elekten geçiriliyordu, çünkü Mısırlı yetkililer Nazi ajanlarının araya sızabileceğinden, haklı olarak, korkuyorlardı. Temiz oldukları anlaşılanlar yetkililerce el konmuş olan otellere yerleştiriliyorlar, paralarını aktarma işlerini tamamlanıncaya, kendilerine yaşayacakları yeni bir yer buluncaya ve yeni hayatlarını genel olarak yoluna koyuncaya kadar buralarda kalıyorlardı. İngiliz Tıbbiye kolordusunda askerî doktor olarak çalışan Theodore Stephanides görevli olarak Mısır'a gönderilmişti ve arkadaşlarını arayarak Kahire'de Luna Park Oteli'nde buldu.

Mısır'daki ilk aylarında Durrell, The Egyptian Gazette'e *her hafta gırgır bir yazı ile epey sayıda başyazı yazarak, bir oranda, hayatını kazanıyordu. Ağustos ayında Doğu Sorunları Müsteşarı Sir Walter Smart kendisiyle bir görüşme yaptı ve onu Kahire Büyükelçiliği'nde Yabancı Basın Görevlisi olarak işe aldı. Bu işe alınmasının nedeni artık Yunanca'yı akıcı bir biçimde konuşuyor olması ve Yunan mizacı konusunda küçümsenmeyecek oranda bilgisinin bulunmasıydı. Görevi Yunan basınına bilgi sağlamak ve yazılacak başyazıların çizgisini, Müttefiklerin davasına hizmet edecek yönde etkilemekti. 1944'te Basın Ataşesi olarak İskenderiye'ye atandı, o kentte yaşayan üç yüz bin dolaylarındaki Yunan nüfusu, kendi dillerinde çe-*

şitli günlük gazete ile birlikte çeşitli haftalık derginin çıkabilmesine olanak sağlayacak boyuttaydı.

Mısır'da geçirdiği savaş yıllarında Durrell Kuzey Avrupa'daki dostlarından büyük oranda kopuk yaşadı, dostlarının çoğu, ne de olsa, savaş hizmetleri dolayısıyla dağılmış durumdaydı; ama o kısa zamanda uzun ömürlü olduğu ortaya çıkacak olan yeni ve önemli dostluklar kurdu.

Kahire, hiç değilse, sözde, yansızdı; Almanlar orayı bombalamaya kalkmadılar; gerçekten de Eski Dünya'da "karartma"dan kurtulmuş olan pek az büyük kentten biriydi ve ışıklar bütün gece parıl parıl yanıyordu. Alamein Cephesi yalnızca yüz yirmi kilometre ötedeydi; savaşmak için çöle giden dostlar bir süre ortalıkta görünmeyip de hafta sonu için geri döndüklerinde sanki bir savaşa katılmamış da sürek avına gidip gelmiş gibiydiler. Hayatın çeşitli alanlarından gelen parlak insanlar kendilerini Ortadoğu'nun sinir merkezinde bulmuşlar ve karşılıklı ilgilerin bağlarıyla bir araya gelerek gruplar oluşturmuşlardı, gerçekten de Kahire bir çeşit Londra gibiydi, bu biraz tohuma kaçmış sayılan başkentteki toplumsal hayata canlılık enjekte edilmişti.

G.S. Fraser, geri dönüp o günlere baktığında Hazlitt'in denemesinin başlığı olan cümleyi alıntılamıştı: "Şairlerle ilk tanıştığım günlerdi o günler." Mısır'a atanmış genç yazarlar arasında Bernard Spencer, Keith Douglas, George Fraser, Gwyn Williams, Patrick Leigh Fermor, Xan Fielding ve Lord Kinross vardı, savaşın daha sonraki döneminde ünlü bale dansçısı Diana Gould (bugünkü adıyla Diana Menuhin) bir süre İskenderiye'de kalmıştı. Bu koşulların dürtüklemesiyle hayli çok sayıda şiir yazıldı ve bunların bazıları ilk kez olarak, Durrell ile Robin Fedden'ın editörlüğünü yaptığı ve Kahire'de basılan Personal Landscape, A Magazine of Exile,[1] 1942-45'*te yayınlandı.*

Rommel komutasındaki Alman ordularının Kahire'ye

---

[1] Kişisel Peyzaj, Bir Sürgün Dergisi. (Ç.N.)

yaklaşmasının yarattığı genel bir korku ve çalkantı havası içinde Nancy, Pinkie'yi yanına alarak Filistin'e gitti. Zaten gerilimli olan evlilikleri bunun üzerine koptu ve Nancy bir daha Mısır'a dönmedi. Aşağı yukarı bir yıl sonra Durrell İskenderiyeli bir kıza, Eve Cohen'e âşık oldu ve evlendiler.

"Smartie"yi Düşünürken

"Bazı arkadaşlarının Gözüyle Walter Smart"tan alıntı. 1963.

Çok üst düzey bir görevde bulunmasına karşın Kahire Büyükelçiliği'nde herkes onu "Smartie" olarak düşünüyor, başka türlü düşünemiyordu – hatta sekreterler ve daktilolar bile. Bu takma ad nereden gelmişti bilmiyorum, ama hepimize kendini kabul ettirmiş ve bu sevimli, tuhaf huylu, meraklı ve şirin adamın somut imgesi haline gelmişti. Pek çok niteliği arasında belki de en hoşu, İngiliz-ler arasında değil daha ziyade Fransızlar arasında yaygın olan, entelektüel bir adanmışlık hastalığıydı: "Sanatçı âşığı" bir insandı.

Kahire Büyükelçiliği'nin basın servisinde kıdemsiz bir görevli olarak çalışmaya başladığım ilk hafta bunu anladım. Bir öğleden sonra işe geç kalmıştım (Mısırlı bir şairle öğle yemeğine çıktığım için), işe döndüğümde Doğu Sorunları Müsteşarı'nın beni aradığını –aslına bakarsanız odama geldiğini– söylediklerinde yüreğim cız etti. Bu duyulmuş şey değildi – çünkü doğal olarak bu adamlar kıdemsiz görevlileri odalarına çağırtırlar, *ziyarete* gelmezler. Bunun üzerine hemen Smartie'nin aşağılık bir köpek olduğu, böyle ani bir baskınla benim işe vaktinde gelip gelmediğimi ve genel yeterliliğimi denetlemek için odama geldiği sonucuna vardım. (Bu iki konuda da zaaflarım var-

dı.) Telefonu kaldırdım ve odasını aradım; telefonun öbür ucundan hemen sesi duyuldu, hem dostça hem de rahatlatıcıydı. "Dün Amy ile satın aldığımız yeni şiir kitabın konusunda seninle konuşmak istiyordum," dedi. Böyle büyük bir adamı rahatsız ettiği için adeta özür diler gibiydi!

Daha sonra o gece Kahire'deki kitap dolu evinde, gölgeli bir bahçeye bakan taraçada konuştuk ve benim utangaçlığım içki bardağındaki buzlar gibi çabucak eriyip yok oldu. Smart ailesini (herkes gibi) keşfettim. Evin kendisi su katılmamış bir entelektüel merak olarak tanımlanabilecek bir hayata çok uyuyordu – her yanı kitaplarla, tablolarla, elyazmalarıyla, birkaç dilde broşürlerle doluydu. Ama bu yalnızca büyük bir koleksiyoncunun ya da antika meraklısının ya da sanat koruyucusunun evi değildi. Smartie'nin karısı Amy Nimr'in ciddi içerikli üç-beş büyük tablosu da içinde olmak üzere, değerli nesnelerin arasında yaşanan kesintisiz ve *anlamlı* bir hayattı. Ne çok kitap vardı! Farsça, Fransızca, Arapça, Yunanca.... Smartların evi bir düzine kültürün bir araya geldiği bir kavşaktı; onların dünyası tam anlamıyla uluslararasıydı ve ev bunu yansıtıyordu. Paris'in, Şam'ın, Kudüs'ün, İstanbul'un, Kahire, Londra ve New York'un kokusu vardı orada. Bu evin (başkaları gibi) müdavimi oldum. Sizi çaya çağırdıkları zaman orada kime rastlayacağınızı asla bilemezdiniz – Hindistan'dan ya da Etiyopya'dan yeni gelmiş bir askere mi, Patrick Leigh Fermor gibi bir paraşütçü şaire mi ya da Xan Fielding gibi, bir mistik, uluslararası üne sahip bir bilgin olan bir Acem şaire mi, yoksa hatta serseri bir hayat yaşadığı için ya da Ruhülkudüs konusunda benzersiz bir kuramı bulunduğu için Amy ile Smartie'nin çok sevdiği tam anlamıyla garip birine mi.

Smartie'nin ilk anlattığı hikâye, sanata ve bilime yatkın bir ruhu tam olarak yansıtıyordu; kendi yanlışlarıyla ilgili bütün hikâyeler gibi bunu da kendisiyle gırgır geçerek ve ah o günler diyerek anlatmıştı, Kahire'ye güven mektubuyla küçük bir memur olarak atandığı zaman deftere imza atmayı unutmakla kalmamış, göreve başlamak

için kendini takdim etmeyi unutmak gibi büyük bir suç işlemiş. Bu gecikmenin nedeni birisinin ona İskenderiye'de bir genelevin üst katında oturan C.P. Kavafis adlı hiç tanınmayan bir Yunan şairini tanıtmasıymış. Smartie onu ziyaret etmek için dayanılmaz bir istek duymuş ve birkaç günü onunla edebiyat konuşarak geçirmiş. Azarı yememe değdi, diye ekliyordu.

Ama Smartie sanatçılara tapan, onları her şeyden üstün tutan biri olsa bile onları asla, deyim yerindeyse, teksir etmek için kullanmadı; onlardan tat aldı, hoşlandı, bir şeyler öğrendi, onlarla iyi zaman geçirdi ama onlarla ilgili hiçbir şey yayınlamayı asla aklından geçirmedi. Sanatçı dostlarına karşı tavrı tıpkı bir Acem sultanın tavrıydı. Bir İngiliz şairi bir keresinde şöyle demişti: "Smartie insanın canlılığına canlılık katan biridir çünkü sanatın her zaman uğraşılmaya değer bir şey olduğu duygusunu uyandırır." Ayrıca başka birisi, "Sanat Smartie içindir" sözünü icat ettiği zaman bu bir *boutade*[1] olmanın ötesine geçti.

Savaştan, Süveyş'ten sonra eksen değişti ama ana ilgi konusu değişmedi; Smartlara ait o güzel Norman evi, şimdi el konmuş olan Kahire evinin yerini aldı. Şairler, yazarlar, ressamlar şakalarıyla ve kuramlarıyla Smartie'yi eğlendirmek için Gadencourt'ta toplanıyorlardı, bu toplantılar sırasında kendisi şöminedeki kütükleri tutuşturmaktan ve konuklara koca sofralar kurulurken ateşi karıştırmaktan zevk alıyordu.

Dış görünüş olarak çok uzun boylu ve inceydi; heykeltıraşların iştahını kabartan bir başı vardı. Uzun, geniş ve yamuk burnuyla bazen (hareketsiz dururken) biraz Wellington'a ya da daha çok eski bir Norman şövalyesine benziyordu. Sanki dudaklarında her zaman bir gülümseme geziniyordu – gerçekten de Smartie'nin gülümsemesini düşündüğünüzde, yapılan bir şakaya karşılık ağzından çıkan küçük ve acımasız kıkırtısını hemen duymadan edemezsiniz. Genel olarak insanlarda tatlı ve benzersiz bi-

---

[1] (Fr.) Şaka. (Ç.N.)

ri izlenimini bırakıyordu; öte yandan sorularının akışındaki canlılık her zaman bir içtenlik izi taşıyordu. Onda hiç bayatlamayan, hep taze kalan bir şey vardı, körpelik enerjisiyle kabarcıklanan bir çocuk gibiydi; ondan daha mutlu bir insana hayatımda rastladığımı hatırlamıyorum. Sonra elbette mutluluk bulaşıcıdır. Smartie ile birlikte yapılan her şey bir şölendir, Paris'te otobüse binip bir yere gitmek bile, bir mektup atmak için köşedeki postaneye yürümek bile. Onun için bütün dünya el değmemiş tazelikte bir şey gibiydi – her gün yeniden doğan, merak uyandırıcı, farklı renklere sahip, tamamıyla büyüleyici bir şey. Ayrıca tabii onunla birkaç dakika bir arada olan biri dünyayı kendi gözleriyle değil onun gözleriyle görmeye başlıyordu. Bundan kazancı da esin ve cesaret oluyordu – bir sanatçıya oksijen kadar gerekli şeyler.

Onun vefatına ağlamaya kalkışamam – kıkırtıları hâlâ kulaklarımda. Ayrıca bir keresinde kendisi bana, "Sûfi şair Celaleddin Rumi'yi ve şiirle ilgili konuları konuşmak için neredeyse her şeyimi verebilirdim," demişti – "mümkün olsa da insan o canavarı ele geçirebilse." Belki de buldu. Her nasılsa ben bunları yazarken onların hayaletlerinin konuşma ve gülüşmelerini duyuyorum.

L.

Theodore Stephanides'e British Information Office
İskenderiye [İlkbahar 1944]

Sevgili Theodore,

Mektubun için teşekkürler, eğlendiriciydi ama bana göre tadı biraz sert. Evet, sözünü ettiğin malzeme bence harika. Ancak önemli bir nokta var – bana kalırsa mekân sonuna kadar aynı kalmalı – Yunanistan ya da Korfu, ama hep aynı yer; çünkü olgular kadar bazı renkleri de katmalısın. Paragraflar mı? Evet –şöyle–

XX-III-40

"Bugün İlkbahar bir adım daha yaklaştı: Glysoura'nın aşağısında büyük tarladaki laleler gece yağan yağ-

murdan sonra yine pırıl pırıl ve taptaze, Marco tarlada çalışırken şarkı söylüyor. 'Ölüm Bir Çeşit Uyku mudur?' adlı şarkıyı söylüyor, bu bembeyaz mikroplardan arınmış laboratuvarda ben oturmuş onu dinlerken bilimin sınırlılığının ağır baskısını yüreğimde hissediyorum: O sır perdesinin arkasını göremiyoruz. 'Ölüm Bir Çeşit Uyku mudur?' Biyolojik ölüm, Purdy'ye göre..."

"Genç David ile çiçek avı yaparken bir de fark ettim ki oğlan kelebeklerin kör olduğunu bilmiyor – çiçeklerde bunca rengin bunca bonkörlükle şan olsun diye aptalca harcanması doğanın biyolojik düzeninde hiçbir rol oynamıyor..."

Belli bir bağlamın içine bilgini istediğin gibi kolayca yerleştir. Bazı insanlar icat et, köylüler falan – onları istediğin gibi kullan. Onları koy ve unut, canın öyle istiyorsa; kısa cümleler – küfür yok – mizah yok – şimdi bence elinde güzel bir kitap var demektir.

X sözcüklere gelince – çevremdeki kadınlar bana bunlardan öyle çok sağlıyorlar ki senin için onları nasıl yerleştireceğimi bilemeyeceğim kadar. Ne zaman izin alıyorsun? Billie ile Paul (Gotch, İngiliz Kültür'deki) bilmek istiyorlar. Gel kal. Büyükelçilikteki insanları gör, aptal.

[Kendi karikatürüyle imzalanmış]

Anne Ridler'a [Kahire, Mısır, 1942?]

Evet, sevgili Anne,

Bir kez daha resmî bildiri ve alışılmış felaketler, insan kendisini hayli konuşkan ve geveze hissediyor; bakır tavaya benzeyen, alev alev yanan ve kum gibi insan kaynayan şu kentte ben, dünyanın gözünde ölü olduğum için kimseye tek satır yazmak canım istemedi – Ortadoğu benim için yeterince uzak bir Doğu. Ama senin o güzel mektubunu VE Vivian için yazdığın, belleğinde saklanmış olan o zorlamasız şiirini almak çok hoş. Saat sekizde fırlayıp onu Bernard'a [Spencer] göstereceğim – şiiri ve mektubu ve Dorian Cooke'a.

Diplomatik çantayı kullanma iznini koparır koparmaz, dört zarfın içine şiirleri doldurdum ve onları doğruca T.S.E.'ye gönderdim. Ayrıca Ruth Speirs'in Rilke'den yaptığı bazı çevirileri de postaladım, sonra Bernard S.'yi bir kitap derlemeye razı ettim, Tanrı da yardım ederse, Faber'in yolunu tutacak. Başka bir şey yaptığım yok – *Personal Landscape* şimdiye Londra'ya ulaşmış olmalı – T.S.E. için ince kâğıda özel bir kopya bastık, yanıt olarak bize bir şiir göndermeye onu kışkırtmak için.

Fotoğraf korkunç güzel ve kız inanılmaz derecede sağlıklı görünüyor – ah şimdi şu taklit çirkin türbeleri ve minareleriyle şu korkunç kör edici kum tavasında olacağıma keşke hepimiz Orkneylerde olsaydık. Ne ülke be – sakatlar, biçimsizlikler, göz iltihabı, guatr, kesilmiş organlar, bit, pire. Sokaklarda dikkatsiz sürücülerin ikiye böldüğü atlar görüyorsun ya da her yanları ortada ölmüş kara adamlar, yaralarının üstünde perde gibi asılı sinekler, hastalıklı bir merakla çevrelerine toplanmış insanlar. Havadaki tozlar her türlü mikrobu taşıyor, sıtma, virüs, toksin – bu kokmuş ve uyuşuk Nil'in kıyısında insan kısa, birden püsküren ateşli şeyler dışında bir şey yazamıyor; ayrıca fillerin ayaklarının altında yavaş yavaş çiğnendiğini hissediyor....

Diana Gould'a [Menuhin] British Information Office
İskenderiye, Mart 1944

Çok Sevgili Diana,

Benden neden haber alamadın anlayamıyorum. Sana iki kez mektup yazdım ve iki küçük şiirimi gönderdim – şu anda yazabildiğim en iyi ikisini–, onu senin için antolojiye alıyorum... Yağmurlu sokaklar; bir tütüncü dükkânından yayılan ışıkla aydınlanmış bir tahta perdenin üzerinde yer yer parçalanmış bir afişte şunlar yazıyor: DIANA GOUL ŞEN UL. Büroya dönünce bir *Vanguard* dergisini açıp bakıyorum, sen koyu harflerle Fransızca yazılmış yazının altında soldan sağa doğru dans ediyorsun, biraz so-

lukça ve gerilmiş yüzündeki o acayip kendine güven ve alçakgönüllülük ifadesiyle dünyaya bakıyorsun... Bu arada biz Gwyn ve Ben, Mareotis Gölü'nün kıyısında senin canım şarkını acıklı seslerimizle söylüyor ve bu ülkeden ne zaman kurtulacağımızı merak ediyoruz. Artık İtalyan cephesinin basın fotoğrafları elimize geçmeye başladığına göre size biraz daha yakın hissediyorum kendimi – kasabaları, ağaçları, kiliseleri önüne katıp götüren Vezüv'ün fotoğrafları. Gwyn'ın o nefis yazıtı eline geçmiş olmalı.

Senin Napoli'de, bizden uzakta olduğunu
Kanıtlıyor Vezüv'ün ettiği edepsizlik.

Bu arada nereye baksan toz ve karalık; zaafları ve açgözlülükleriyle Arapların yüzleri. İskenderiyelilerin tükenmiş olan şehvetleri kuklaların içinden dökülen talaş tozları gibi dökülüyor; beyaz badanalı hastanelerin önünde karaderili kadınların ulumaları ve ağlayarak saçlarını başlarını yolup giysilerini yırtışları – her babayiğidin becereceği iş değil. Fes, koyu renk takım elbise, yüzükler, Fransız vurgusu; sıraca hastalığı, frengi, zenginlik, yiyecekler. Sizin o İtalyan genelevinde bile, can sıkıcılığın bu et potasından, bu bulaşık teknesinden size nasıl yazacağımı ya da sizinle nasıl konuşacağımı düşünemiyorum.

Antoloji için senin dörtlükleri daktilo ettim... bana çok iyi gibi göründüler – bir İngiliz yazında, yazın çamurlu ışığında nasıl algılanacaklar Tanrı bilir; edebiyat işini hızla bir buharlaşma bakanlığına dönüştüren edebiyatın yün giysili ve tozluklu beyefendileri tarafından. Çeşitlilik yönünden zengin malzeme; mizah duygusu; VE KİŞİLERLE İLGİLİ TANITMA YOK. YAZARLARLA İLGİLİ HİÇ NOT YOK. "Miriam Featherwight şöyle yazıyor: 'On iki yaşındayken bir cam üfleme ustasının çırağıydım, hayatla ilgili her şeyi ondan öğrendim. Lisenin laboratuvarları için imbik üfleme işine ara verdiğim zamanlarda oğlan beni yazmaya zorluyordu. Bu benim yayınlanan ilk öyküm. Boks yaparım, taş atabilirim ve satrancı çok severim.'"

Çok sevgili Diana, senin Bexhill mönüne diyecek söz

bulamıyorum. Biz de üç-beş dükkân tabelası ve duvar ilanı topladık. Sözgelimi (Kahire'de çamaşırhane tabelası) "THE OXFORD IRONY".[1]

Sözcük oyunları üzerine de bir bölüm düşünüyorum – belki de Barron'ın morgdaki iki böcekle ilgili dehşet verici öyküsünü de koyarım. Biri ötekine: "Gel öldüresiye sevişelim"... İkinize de sevgiler.

[kendi karikatürüyle imzalanmış]

[1] İngilizcede "ütü, ütüleme" anlamına gelen "ironing" yerine, tabelada yanlış bir sözcük, "tersinleme, alay" anlamına gelen "irony" sözcüğü kullanılmış. (Ç.N.)

RODOS

Durrell 1945'e kadar Yunanistan'a dönmedi. Savaş sırasında İtalyanların elinden alınan On İki Ada'nın yazgısında, birkaç yıl sonra Yunanlara teslim edilmek vardı, ama o zamana kadar bu adaları İngilizler yönetti. Durrell Rodos'taki karargâha Kamu Enformasyon Sorumlusu olarak atandı, görevleri arasında üç dilde gazete çıkarmak ve öteki yayınlar vardı. Eve de yanındaydı ve Villa Cleobulus'a yerleşmişlerdi, bir Türk mezarlığının köşesinde küçük, sevimli bir evdi; orada boş zamanlarının büyük bölümünü açık havada, avluyu gölgeleyen kocaman çınar ağacının altında geçirdiler.

Savaş havasından kurtulmak, Mısır'dan ayrılmak ve yeniden Yunanistan'a dönmek Durrell için büyük bir mutluluktu. Ama Korfu'da savaş öncesinde yaşadığı "ne mutlu ki bu sabah da yaşıyorum" duygusundan kesinlikle farklı bir duyguydu bu. Ortadoğu'da insanların çoğu açlıktan ölüyor ya da korkunç yoksulluk çekiyor, çok zor koşullarda yaşıyordu; anakarada içsavaş, bu tutkulu halkın kişilik yapısının karanlık bir yönünü oluşturan amansız bir acımasızlıkla sürüyordu; öte yandan hep korkulan Stalinci komünizm tehdidi Yunanistan'ın kendi sınırlarına dayanmıştı. Ama geri plandaki bu karanlık renklere karşın Durrell hayatının en mutlu günlerini yaşıyordu; Yunanistan ve Yunanlar onun için bugüne kadar ne kadar önemliyse yine o kadar önemliydi, resmî görevli olmak

ona önemli derecede hareket serbestliği sağlıyordu; çalışma arkadaşları arasında sıradan bile olsa Romilly Summers ve özellikle Quaker Doktor Ray Mills gibi insanlar vardı, onlarla iyi dost olmuştu. Ama hepsinden önemlisi de fena halde âşıktı.

Durrell'ın Rodos gibi, Ischia ya da Lefkoşa gibi ıssız yerlerde yaşadığı sıralarda kendi kitaplarını kendisinin sınırlı sayıda da olsa özel baskı olarak yayınlamak gibi bir alışkanlığı vardı; kitap koleksiyoncularının hem sevinç hem de mutsuzluk kaynağı olan küçük kitapçıklar. Rodos'ta bütün baskı makinelerinin sorumlusu olarak bu tür kitaplardan iki tane bastırmıştı: Sıfır ve Karlı Havada Şifa Yurdu, *elinizdeki kitapta da yer alan sürrealist iki parça ile, T.S. Eliot için yazılmış olan ve dostlara gönderilecek bir Noel kartı biçiminde otuz adet bastırılmış* The Parthenon *adlı şiir.*

Rodos'taki hayat Durrell'a, şimdi geriye bakınca görüyorum ki aslında adadan ayrıldıktan sonra yazdığı, ikinci ada kitabı Reflections on a Marine Venus *için malzeme sağladı. Yayınlanmış metinle karşılaştırıldığında ilk hali çok daha uzundu; Faber onu yayına uygun görmemiş, çok uzun olduğuna karar vermişti. Kendi hayatından pek çok şey taşıyan bir kitabı ameliyat etmekten hiç hoşlanmayan Durrell, bu kesip biçme işini, kendisi de bir şair ve eleştirmen olan ve T.S. Eliot'ın sekreteri olarak çalışırken tanıştığı eski arkadaşı Anne Ridler'a bırakmıştı. Ridler bu işi seve seve ve üstün bir beceriyle yerine getirdi; bu biçimde kitap 1953'te yayınlandı.*

Durrell'ın kitapları geniş okur kitlelerine ulaştığında Durrell yirmi beş yıldan fazla bir zamandır yazmaktaydı; oysa kardeşi Gerald, hayvan koleksiyonu konusunda yazdığı The Overloaded Ark *adlı ilk kitapla neredeyse bir gecede çok ünlü olmuştu.* Reflections on a Marine Venus *adlı kitabı için basında birkaç olumlu yazı çıkınca yaşlı bir hanım benim kitapçı dükkânıma telefon etmiş ve şöyle demişti: "Durrell adlı birinin kitabını ısmarlamak istiyorum ama bu o ÜNLÜ Durrell'ın kitabı değil, bu kitabın hay-*

vanlarla ilgisi yok."

Bu arada, 1945'te Faber Prospero's Cell'*i yayınladı, bunun ardından 1946'da Durrell'ın doğru düzgün bir yayınevinden çıkan ilk şiir kitabı* Cities, Plains, and People *yayınlandı; daha sonra Editions Poetry London'ın sorumlusu Tambimuttu, Durrell'ın söylemeyi yeğlediği şekliyle, Nancy'den ayrılışının kefareti olarak yazdığı* Cefalû'*yu bastı; sonra da Mısır'da savaş sırasında yayınlanan derginin kitap biçiminde yeni baskısı olan* Personal Landscape, An Anthology of Exile'*ı.*

Gwyn Williams'a

Public Information Office,
Rodos, On İki Adalar [1945]
MOI. BMA. ATB. MEF

Sevgili Gwyn,

Seni gördüğünü ve çok mutlu olduğunu yazan Diana'nın mektubuyla birlikte senden bir mektup almak ne hoş... Olağanüstü bir şans sonucu başardık: tabii bildiğimiz ne kadar makam varsa hepsine başvurarak: büyükelçilik, ordu, Quakerlar, paşalar. Sonunda o kirli düğüm çözüldü ve *laissez passer* dediler, bunun üzerine kendimizi İskenderiye Limanı'nda küçük pis bir Norveç tankerinde bulduk, filmlerde gördüğümüz gibi, son dakikada polis yakamıza yapıştı, bizi durdurmaya çalıştı. İskenderiye'den uzaklaşırken o sisli yumurta kabuğu maviliğinin yavaş yavaş ufukta yok oluşunu görmek ne kadar heyecan vericiydi anlatamam... Katil kılıklı Norveçli askerler bizi iki gün bir yere kilitlediler, aman ne eğlenceliydi, daha sonra o güzelim Karpatos Adası'na boca ettiler... Bundan sonra olanlar benim Mikonos düşlerimden birine öylesine benziyor ki anlatırsam bozulur. Kıyıya çıktık, çok temiz ve nazik on tane küçük çocuk önümüze düştü, sıcak ve kokulu bir sabah vakti bir Gümrükçü Rousseau kasabasından geçtik: Hayır, Gümrükçü Rousseau çok sert kaçtı: Paul Klee. Liman çanağının içinde soluk pembe, mavi, sarı ve şeker beyazı evler. Çocuklar büyük bir beceriyle bi-

zi Almanların mayın tarlasından geçirdiler, sıcaktan cayır cayır yanan bir plajda yüzmeye götürdüler, deniz kurşun rengiydi ve iyotluydu. Daha sonra hepimiz birlikte neredeyse hiç konuşmadan tepeyi tırmandık, bir bademlikteki kocaman bir zeytin ağacının altına uzandık, çocuklar eski putatapar rahipler gibi çevremizde bir daire oluşturarak oturdular ve şarkı söylediler. Hava, sözcüklerle anlatılamayacak kadar temiz, duru ve hayat vericiydi. Sonra bize dağdaki pınardan su getirdiler, biz onlara bahşiş vermek isteyince içerlediler. Köydeki her kapının önünde suratları buruşuk, harika yaşlı adamlar bizi kutsadılar, bir şeyler içmeye evlerine davet ettiler. Eve, gözyaşlarını tutamadı. Böylece iki gün süren korkunç kuzey rüzgârından sonra daha ılıman, daha yuvarlak, daha şişman Rodos'a vardık... Burada yiyecek kıtlığı var, olanlar da kötü ama biz Cecil B. de Mille otellerinden birinde kalıyoruz ve yiyecek çok meyve var: Ben şimdi bunları yazarken yanımda bir salkım beyaz üzüm duruyor.... Saat altıda yeşil denizde yüzmek. Otların üzerinde koşmak. Güneş ışığı Apollon'un asasına benziyor. Tek sorun burada fazla askerin bulunması, onların kaba sporları, yapay bıyıkları.Yoksa cennet.

Bana hemen yaz. Larry

Gwyn Williams'a MOI. Rodos [1945]

Gwyn,

Galler'in o köşesi tek sözcükle nefis bir yer, bir sıçrayışta orada olmak isteğiyle kıskançlıktan ölüyoruz – ama iş ve hava koşulları izin vermiyor. Onun yerine biz de bu adayı görmeye çalışıyoruz – üç tane eski kent Lindos, Camiros ve Ialysos: Eve'in ilk hac ziyaretini yaptık, çam ormanlarıyla kaplı Aziz Soula'ya ayrılmış çukur araziye gittik – bu aziz her kimse şifalı su dağıtıyormuş. En azından bir *Oberkortschfunkler-Kommandant*'a ait olması gereken, el konmuş kocaman bir Alman arabasında, hepimiz kral hazretlerinin çok resmî ve saygın hizmetkârları olarak

gösterişli bir şekilde yolculuk ediyoruz: Daha şimdiden hoşuma giden iki ev keşfettik, param olsa alırım. Bir tanesi Calithea'ya giden o güzel kıvrımlı yolun üzerinde, küçük bir burunda, iki incir ağacının arasında çıplak ve düz bir yer. Öteki (İngilizlerin şu ağaçböceği Sir Sidney Skif'in mekânı) Monte Smith'in en rüzgârlı tepesinde, tepenin sırtına oturtulmuş, otuz kilometrelik bir vadiye bakıyor. Ah, o mavilik. Lindos, inanılmaz mavilikte bir deniz yuvarlağının çevresine göz kamaştırıcı mikadan inşa edilmiş bir kente benziyor. Bir tekne, mavi şortlu bir adam, katılaşmış iki dalgacık; suyun aynasında bir bokböceğinin gevşek ağırlığıyla hareket ediyor. Denize yukardan bakan dik bir burnun üzerinde Camiros Castello. Ölü sessizliği. Altında nabız gibi atan dev bir boşluk, sonra deniz bir gong gibi patlıyor. Kerkenez kuşları kaçışıyor, daha sonra şemsiye çamlarının arasında rüzgâr ıslıklanıyor. Bir adam öbür dünyadaki köpeğine ıslık çalıyor, ıslık yankılanıyor. Ben pikniğimizin artıkları ve bira şişeleri arasında horluyorum. Yunanistan – sessizliğin durmadan sildiği, dünyanın kıyılarındaki bu sürekli akışkanlığı, suyun alıp götürdüğü bu şeyleri yakalayamazsın. Eski mermerler ve çakıllar üzerinde güneşin sıcaklığı, ya da kulaklarında kurutuğu ve ısıttığı ve parmaklarının arasında ufalanan tuz. Çok mutluyum...

Larry

Sir Walter Smart'a MOI. Rodos 5 Aralık 1945

Sevgili Sir Walter,

Prospero'yu sevmenize çok sevindim. Ki insanın zor olarak niteleyebileceği koşullar altında okundu! Orada anlatılmaya çalışılan hayat, ne kadar insanca ve liberal bir askerî yönetim altında da olsa bence olanaksızdır. BMA Havayolları burada çok iyi çalışıyor, ama insan çevresine bakınca Somali Posta Hizmetleri'nin nasıl olup da en deneyimli adamlarından buncasını bu bölgenin yönetimine ayırabildiğine şaşmadan edemiyor. İnsanlar korkunç, ada

harika, Yunanlar çok hoş ve bozulmamış insanlar – belalı, tabii: tartışmacı, tabii. Ama burada particilik yok. Tam bir sükûnet. Aslında biz çoğunlukla yalnız yaşıyoruz; benim bir kitaplık dolusu kitabım var ve Çingene Kohen [Eve] büroda çalışıyor; her pazar çıkınımızı alıp tepelerde yürüyoruz. Öyle yerler var ki hâlâ devler öncesi döneminin düşleri içinde yaşıyor, mayın tarlalarının çevresine Almanların çektiği dikenli teller dışında el değmeden kalmış. Hepsinin en güzeli Camiros; gözalıcı beyazlıkta bir kasaba, koyu yeşil çoban püsküllleriyle ve parlak renkli esnek servilerle kaplı kireçtaşından iki tepenin arasındaki ek yerine kurulmuş. En ortadaki çıkıntıdan baktığınızda kıvrıla kıvrıla giden ana caddeyi, arkasında denizin hiçbir boyayla resmedilemeyecek koyu mavisini ve Türkiye anakarasının puslu küt çıkıntılarını görüyorsunuz.

Son zamanlarda bu gezilerde bize eşlik eden harika BİR kişi var. Rommilly Summers, batan güneş gibi yusyuvarlak, iyi huyluluktan, şaraptan ve yemekten yanakları al al; eski zamanlardan kalma bir arkadaş, yürümeye ve çene çalmaya bayılıyor.

Kıyıdaki her kıvrım ona Tyroller'deki, Macaristan'daki bir yeri hatırlatıyor: Buda'daki bir geceyi, Slovenya'da bir trendeki olayı: Gottingen'de yediği bir peyniri, Tours'da içtiği bir şarabı – sonunda insan onun bütün Avrupa'yı kanında bir araya getirmiş ve sindirmiş olarak taşıdığı kanısına kapılıyor. Zavallı Romilly, onu Mısır'a geri gönderiyorlar, bölümde çevrilen entrikanın kurbanı! İnsan Yunanistan'ı sevmenin ve sevdiğini söylemenin bedelini hâlâ ödüyor anlaşılan! Buradaki herkes onlardan nefret ediyor, İtalyanları seviyor. Onu çok özleyeceğiz – benim için yeni bir duygu.

Bir zamanlar uzak bir adadan gelen, sohbete ve dostluğa yeterince değer vermeyen biri olarak ben, Kahire'deki o olağanüstü güzel hayatı, sürgün şairleri ve haydutlarıyla, şairlik yeteneği olan ve dışardan gelen ajanlarıyla Kahire'nin kendine özgü hayatını özlediğimi anlıyorum...

Kabahat sizin, beni bir paşa yaptınız ve hayattaki iyi şeyleri öğrenmeme vesile oldunuz.

En iyi dileklerimle

Dostunuz,

Larry Durrell

Diana Gould'a MOI. Rodos 15 Aralık 1945

...Sevgili Diana, sana çoktandır yazmak istiyordum, ama cesaret edemedim; çünkü yazdıklarımdan benim ne kadar gaddarca sağlıklı durumda bulunduğumu, buranın bir cennet ülkesi olduğunu anlamandan, bunun üzerine bana iyi beslenmiş domuz diyerek hakaret edeceğinden korktum. Ama doğruyu söyleyeyim, her şey bir düşten farksız – burada yaşadığımız hayattan öylesine utanıyorum ki; bazen bir mektupta bunu ağzımdan kaçırıyor ve karşılığında beni ürküten acılı bir çığlık duyuyorum. Faber'deki Bayan Greenside'a yazdığım mektupta buz gibi soğuk, parlak sarı renkli, kokulu ve gebe mandalinalarla dolu dünya güzeli ağaçları betimlemiştim. Bana gönderdiği mektupta ne kadar ACIMASIZ olduğumu yazıyordu – yıllardır meyve yüzü görmemişler. İşte böyle sonunda insan sakınımlı davranmayı öğreniyor – hastalara davranır gibi. Piyano büyüklüğünde koca bir nar aldım ve Python iznine[1] çıkan bir arkadaşla ona göndermeye çalıştım; ama adam Mısır'daki bir transit kampında narın üzerine oturmuş ve dediğine göre sonunda onu yemek zorunda kalmış. Peki sen, zavallı dostum, senin için ne yapabilirim, seni kıvrandırmaktan, ağzını sulandırmaktan, ruhunu kıymaktan başka? Ah keşke Ingiltere dışına çıkabilseydin. Tabii yediklerimiz çok değişik şeyler değil, çoğunlukla makarna, ama ada meyve ve sebze dolu. Hiçbir şeyin yokluğunu çekmiyoruz, dostlar dışında. Askerler sözle anlatılamayacak kadar korkunç. Cohen ile biz hayli yalnızız.

---

[1] Python izni Ortadoğu'da dört yıldan fazla hizmet etmiş bir askere verilen izindir, asker bir ayını ülkesinde, ailesiyle birlikte, üç haftasını da İngiltere'deki bir birlikte geçirir.

Çok kısa bir süreliğine Romilly Summers buradaydı, ama onu yine postaladılar. Yine de burada deniz kıyısındaki büyük Shepherds Oteli'nde odalarımız güzel, içinde banyosu, akar suyu var... Oo, bu kadar yeter... Mısır'dan bir teneke tereyağı geldi. Nasıl sevindik! Roland Pym'in bize verdiği ve öğrettiği küçük cep satrancında oturup satranç oynuyoruz; Tanrı'nın yardımıyla ve benim adalar konusundaki deneyimim sayesinde kitaplara biraz para harcamayı başardım; pek çok Proust, Dostoyevski ve şiir. Yani kışın kuşatmasına dayanabileceğiz kanısındayım – ah Diana, Yunanistan'daki doğagörünümünü görmelisin – yüreğin dayanmaz. Öylesine el değmemiş çıplak ve bakir; alkış beklemiyor; ışık sanki Budizmin mavi bir taşının ya da çiçeğinin ta yüreğinden çıkıp dağılıyormuş gibi, durmadan değişiyor ama dingin ve pırıl pırıl, gözde losyon yumuşaklığı etkisi bırakıyor. Sonra adalar... Su kıyısından başlayarak art arda inşa edilmiş kartal yuvaları biçiminde Simi Kasabası; gri bir bokböceğine benziyor Kalymnos, sütsü lekeler ve noktalarla, mavi çizgilerle karışık gri kumtaşı; Rodos'ta mermer Camiros kentinin bulunduğu tepenin aşağısındaki uçsuz bucaksız zeytinlikler: bir de ciddi suratlı Leros...

Çok sevgiyle ve bir de özel ulağın gökyüzünden kopardığı biraz mavilikle...

Larry

T.S. Eliot'a MOI. Rodos Nisan 1946

Sevgili TSE,

Mektubuna çok teşekkürler. İstediğin her türlü ilişkiye evet. *CITIES, PLAINS AND PEOPLE* kopyaları elime yeni geçti, sonuçtan memnunum. Faber bunu nasıl başarıyor bilmiyorum ama müthiş şükran duyuyorum.

Son günlerde bitirdiğim bir şiiri, senin gösterdiğin nazik sabra ve cömertliğe karşı duyduğum gönül borcunun bir işareti olarak sana adamak istiyorum. En iyi şiirlerimden biri olması niyetiyle üzerinde tam üç ay çok sıkı

çalıştım. Daha sonra linotiple otuz kopya bastım, iyi oldu gibi geldi bana – ama bir altı ay daha bekletmeliyim kuruması için; emin değilim ama en azından fazla iç bayıltıcı ve ağır değildir umarım. Birincisini almamış olabileceğini düşünerek sana bir kopya daha gönderiyorum.

Aman aman önemli bir haber yok. İş aramak için iki kez Atina'ya gittim, ama kentin benim gibi iş arayan züppelerle dolu olduğunu gördüm; ne yazık ki bütün bu yıllar içinde Yunanistan propagandası yaparak bu ülkeye zarar verdik. Herkes şimdi oraya gelmek istiyor ve bizim gibi zavallı öğretmenlerle dilencilerin pazar değeri düştü. Hayli palazlanmış edebiyat adamları bal kavanozunun çevresine toplanan eşekarıları gibi ortalıkta geziyor. Ben yine de *Ölüler Kitabı*'nın büyük bölümünü kurtarmayı başardım, kitap beni düşünmeye ve metni aşağı yukarı beş bin sözcük tutacak biçimde yeniden düzenlemeye sevk etti. Ama bu günlerde kendi kendime kalmam olanaksız. Canavarca bir işim var. Manzum olarak yazdığım *Adam and Evil* adındaki oyun kayboldu. Ama önemli değil; bir Türk mezarlığında çok küçük bir ev buldum, kirası çok düşük ve elimden gelirse Mısır'a yakın bir yere gitmek istemiyorum. Ayrıca er ya da geç şu büyük kitabı yazmalıyım, o kahrolası şey için açlıktan ölecek bile olsam...

Bu günlerde İngiliz yazınında beni neredeyse çıldırtan bir şey varsa, o da şu korkunç kibarlık tapıncı; çok güçlü şeylere, insanları rahatsız eden şeylere izin yok. Bu, İngilizlerin kibarlık budalası olmasından ileri geliyor. Bir yazar için başlangıç noktası olarak korkunç bir miras. Charles Morgan'ın Henry Miller eleştirisini ve onu "sokak sözcükleri"ni kullandığı için lanetleyen *Manchester Guardian*'ı okuyunca düşündüm bunu! Ne komedi.

Şu anda İngiltere'de elimizde kalan tek büyük konu cinsellik gerçekten! Yakındoğu'nun cinselliğe karşı tavrını ele alan bir kitap yazmak istiyorum – orada cinsellik öylesine tutkulu, doğal ve gerçekten harika bir şey. Bunu İngilizce nasıl yazacağım? Yere kapaklanmadan bunu Fransızca ya da Yunanca yazmak mümkün. Ama İngiltere'de fısıl-

tıdan daha yüksek bir sesle konuşursanız tavan başınıza yıkılır. Şunu da söyleyeyim ki vurgulamak istediğim bir şey yok. Kara karınlarla falan kendi inancımı yaymaya çalışmıyorum. Ama burada hayatın temel dramı cinsellikten çıkıyor; cinsellik her şeye şekil veriyor, her şeyi ısıtıyor. İnsan cinsellikle ağzına kadar doluyor... cinsellikten yoruluyor, ölesiye bıkıyor; o yüzden de ancak burada cinselliğe karşı, sözümona, *özgür* olma olanağı var ve kendini sanata ya da Tanrı'ya ya da her neyeyse adayabilir, bütün dünyayı bir Eros'a dönüştürebilirsin – ama derin düşünce ve gerçek kutsal kitap aşkı erosuna. Kuzey'de – ah ama sözümü sürdürmenin ne gereği var? Daha yıllarca İngiltere'ye yakın bir yerlere gelmeye niyetim yok; Yunanca yazmaya başlamayı ciddi olarak düşünüyorum ya da kendimi rahat, özgür, düğmelerim iliksiz falan hissettiğim bir dilde.

Geçenlerde o cennet Apocalypse Mağarası'nı görmeye Patmos'a gittim. O lanet adanın sisi ve sıkıcılığı içinde nasıl oluyor da ayakta kalıyorsunuz yahu?

Kitap için çok teşekkürler. Bence çok güzel. Kendi kitabımdan söz ediyorum. Bu demektir ki basında iyi yazılar çıkmayacak. Önemi yok. Bu günlerde İngiltere'de gençlerin yazdığı şu *Hıristiyan, içedönük, kendi kendini kutlayıcı, Tanrı şiiri.* Neden buna dur demiyor, neden onları değişiklik olsun diye insan gibi yazmaya zorlamıyorsun.

Yeter. Dünyanın bu yakasından sana gönderebileceğim bir şey var mı? Varsa söyle nedir.

Dostun Lawrence Durrell

Anne Ridler'a MOI. Rodos 15 Haziran [1946]

Sevgili Anne,

Mektubunu biraz önce aldım – bunca zaman sonra senden haber almak çok güzeldi. Ününün ve servetinin artışını buradan izledim. Oyunun için çok iyi eleştiriler çıktı gibi geldi bana. Tebrikler. Genel olarak *CITIES, PLAINS AND PEOPLE*'ın ilk tanıtımı biraz çalkantılı geçti. Evet; bu bence iyi – her zamanki gibi haddinden fazla iyi. Gazetele-

rin bazılarının onu kuru ve kitabî bulurken bazılarının "Auden'vari şakalarla" dolu bulması ve 20'lerin (aynen böyle yazılmış) atmosferini taşıdığını ileri sürmesi beni şaşırttı. Tuhaf diye düşündüm. Belki de ben bunca zamandır uzakta olduğum ve bizim ülke şairlerini düşündüren konularla çok az ilgilendiğim için eskide kaldım. Bir laf ebeliğidir gidiyor, şöyle açık seçik ve güçlü bir şey bulmak umuduyla o korkunç antolojilerin ve dergilerin sayfalarını çeviriyorum – felaket bir saçmalıktan başka şey yok. Galiba bizim kötü bir etkimiz oldu, Henry ile benim Yunanistan ile ilgili kitaplarımızın. Bu bir tapınç haline geliyor. YUNANİSTAN'A SELAM adlı antolojilerin sayısında son haftalarda bir artış var; şöyle başlayan mektuplar alıyorum: "Bayım: Yunanistan'a adanmış önemli bir antolojiye katkıda bulunmak isterseniz bizi çok sevindirirsiniz. Sheila Sniggs, Roly Besom ve John Baller gibi yazarlar çok değerli katkılarda bulundular. T.S. Eliot, Henry Miller ve Max Beerbohm'un yakında katkılarını bekliyoruz. Para ödeyemiyoruz ama..."

Evet, sevgili Anne, işte burada Rodos'tayım ve yine mutluyum – ya da şu güzel dünyamızda insan şu güvenilmez mutluluk durumuna ne kadar yakın olabilirse o kadar yakınım. Paramı kazandım, *CEFALÛ* adlı romanımın provalarını gönderdim ve bu yaz boşanmayı umuyorum. İnsanların ellerini çekmesini tam üç yıl bekledim, az değil. Şimdi benim tek kaygım, artık bir değişiklik yapıp gerçekten iyi bir kitap yazmaya girişmek için gerekli zamanı ve yeri bulabilmek. Bu işi nasıl başaracağımı bilmiyorum, ama hiç gecikmeden halletmeliyim. Malzemeden patlayacak gibiyim – eski bir bavulum sanki; konuşmalarıma sızıyor ve yazmaya zaman bulamadığım kitaptan sahneler oynayarak Cohen'in hayatını cehenneme çeviriyorum. Bu arada şurası da açıktır ki bu iş sona erdiğinde (Molotov'un HAYIR'ı şu yorgun kulağıma öyle tatlı geliyor ki) meteliksiz kalacağım – işte bunu düşünerek tiyatro için *BLACK HONEY*[1] adlı (Baudelaire'in sekizde bir melez

[1] Hiçbir zaman basılmadı ve oynanmadı. Iowa State Üniversitesi'nde bir daktilo nüshası var.

metresinin özel yaşamı üzerine) bir fars tasarladım ve hızla yazıyorum, oynanabilir bir şey olabilir. Onu Browne'a gönderebilir miyim – senin önerdiğin gibi? Daha sonra Midilli Adası'nda SAPPHO üzerine manzum bir oyun düşünüyorum – senin düşündüğün şey değil yine de! Rodos'u konu alan bir kitap, bir özyaşamöyküsü, daha pek çok şiir. Görüyorsun ki harıl harıl çalışıyorum. BU ARADA GÜNLÜK BİR YUNAN, BİR İTALYAN VE HAFTALIK BİR TÜRK GAZETESİNİN EDİTÖRLÜĞÜNÜ YAPIYORUM, bu da beni öldürüyor!!! Sonra da bütün sıkıcılıklarıyla tuğgenerallerle öğle yemeği yemekten başka bir şey yapacak zamanım kalmıyor.

Buradaki insanlar! Ah, Tanrım insanlar! İngilizleri ilgilendirdiği kadarıyla yönetim kesinlikle beni mahvetti. Günahsız ve barışsever bir halka tahakküm etmek için hiçbir zaman bu kadar papaz eskisi, eski jokey, tuhafiyeci, sıfırı tüketmiş boksör bir araya gelmemiştir; bu kenar mahalle takımının Yunanlara –balıkçıları ve çiftçileri incelikte Cornwalllulardan aşağı kalmayan, tek kusurları yoksulluk olan Yunanlara– nasıl kaba davrandıklarını, onları nasıl horladıklarını görsen nutkun tutulur. Bizim ülkemizdeki dükkânlarda yıllarca Canterbury kuzularının taşaklarına maydanoz dalları yerleştirmekle uğraşmış kişilerden devşirilmiş olan polisler üniformalarının içinde koca kurbağa gibi şişiniyor ve çok asi bir halkı zapturapt altına almak gibi zor ve tehlikeli bir iş yaptıkları duygusunu veriyorlar size. Onların tavırlarını gördükçe benim terbiye görmemiş İrlandalı kanım tepeme fırlıyor. Sonra o karıları yok mu! İnanılmaz – bu insanların Luton'dan ya da Swindon'dan dışarı çıkmalarına ve yurtdışında İngiltere'yi temsil etmelerine nasıl izin verilebildiğine şaşıyorum. Bana dediklerine göre Kıbrıs'ta durum daha da kötüymüş. Çok üzücü. Bugüne kadar Birleşik Krallık bayrağını dalgalanırken gördüğüm her yerde aynı hikâye. Kalın kafalı, ahmak, bozuk vurguyla konuşan, yerli insanların arasına karışmak istemeyen, İngiliz kulübünde viskilerini içen bürokratlar. Gözüm görmesin. İnan, dayanamıyorum.

Sonra da bana soruyorlar – niçin bir sömürgede sürekli sivil hizmet görevi almıyormuşum. MISIR'I GÖRMELİSİN!

Bu arada, hava bize gülümsemeye başladı – neden bilmem. Buradaki kümesin efendisi olan o kasvet verici sinir hastasının da, onun aptal aptal gülümseyen operet oyuncularının da yüzü gülmüyor. Biz yine de gülümseyerek karşılık vermek için elimizden geleni yapıyoruz. Sofra arkadaşlarım arasında geçen konuşmalardan bir örnek. Birinin buraya yeni gelen karısı: "Tabii insanlar geri, pis, hayat güç ama daha kötüsü de var." Sen bunu duyduğun zaman biz Orta Avrupa'nın en büyük otelinde yaşıyoruz, odalarımızda özel banyo var, sıcak su var, olağanüstü güzel bir plaj, istediğimiz her türlü içki, hemen hemen her türlü yiyecek, öylesine cennet gibi bir çevre ki dünyadaki HİÇBİR YER ile karşılaştıramazsın – bu konuşmayı böyle değerlendirmek gerek. Yelken, otomobil, yüzme. Tek sözcükle harika. Ama Şu Marks & Spencer'den fırlama insanlar her şeyin içine ediyor. İşte! Sana içimi döküyorum. Bunları gazetelerime yazamayacağıma göre sana armağanım olsun. Sevgili Anne, kardeşimin mektuplarından anladığıma göre İngiltere öylesine korkunç bir halde ki bir ya da iki yıl oraya dayanamam. Çok yorgunum, herhalde sen de öylesin, bundan sonraki savaşı hazırlayacak olanlara yardım ediyorum; atom bombasına adanmış bir antolojiye ne dersin, Tony Sniggs, Gerald Verve, Peter Piston, Romney Botth-Gaunt gibi güçlü isimlerin katkılarıyla? Beaton'ın resimleriyle? Gelecek ilkbahardan önce bana bildir... Para ödeyemiyoruz ama...

Sevgiler Larry

T.S. Eliot'a MOI. Rodos 20 Ekim 1946

Sevgili TSE,

ON SEEMING TO PRESUME adlı bir şiir kitabını yeni bitirdim ve Faber'a gönderdim. Umarım kabul edersiniz. Bana kalırsa bazıları iyi, bazıları şöyle böyle, bazıları harika. Tabii İngiltere'de dişleri dökülmüş biri değilsen

eleştirmenlerden yarım ağızlı övgülerden fazlasını bekleyemezsin; ayrıca eleştirmenler fazla ciddi hünsa cinsinden adamlar oldukları için –biraz da Dışişleri çalışanları gibi– insan onlardan daha fazlasını bekleyemez. Yine de yaşayıp cayır cayır yanıyoruz ha? Bir haftalığına Atina'ya gitmiştim, yeni döndüm; tezgâhta bazı şiirler daha var, ama sonra göndereceğim. Geleceğim hâlâ belli değil – yani burada bir iş bulma konusu. Belki de bir yıl daha bana para verecek birini bulursam bir yıl daha kalırım.

Her şeye karşın Londra bana cehennem gibi geliyor; hatırlıyorum, bir keresinde çalışırken en çok yağmurlu havayı ve şömine ateşini sevdiğini söylemiştin! Evet, haklısın; ama bizde bunlar var, AYRICA arada ikişer haftalık pırıl pırıl mavi deniz günleri oluyor, insanın ruhu genleşiyor. Benim Türk mezarlığında yürüyorum ya da taşlama şairi zavallı Hassid'in mezarının üzerine oturup ölümlülüğü düşünüyorum – ya da ahlak anlayışını; konuya hangi yönden baktığına bağlı. Yüksek okaliptus ağaçları yapraklarını döküyor, yere kalın bir çuha serilmiş gibi – mezarlar hantal mermerden, tepelerinde birer sarık var – koca koca mantarlardan bir orman sanki. Yok edilmesi olanaksız bir kasvet ve çürüme havası – kasvetli patikalarda yürüyorum.

Atina'da Seferis'i ve Katsimbalis'i göreceğim, onlarla birlikte çağdaş edebiyatın defterini düreriz; dediklerine göre Rex Warner da oradaymış.

Hugh Gordon Porteus'a MOI. Rodos [1946?]

Sevgili Hugh,

...Ocak ayında en sonuncu ve en muhteşem superisi, Çingene Cohen ile evleneceğimi umuyorum: Fotoğraf ilişikte: Biraz düşünceli görünüyorsa, kendisini gelecekte nelerin beklediğini merak ettiği içindir: Mektubuna adres olarak Sivil Superisi Servisi yaz: Bir başka fotoğrafta ben de Huxley gibi para bulmanın yollarını düşünüyorum!

Bu adalar gerçekten cennet gibi, hava izin verir de gi-

debilirsen. Lütfen, gelecekte ziyaret edilmek üzere şu adaları bir kenara yaz–Patmos! Şimdiye kadar gittiğim hiçbir yerde görmediğim kadar tuhaf atmosferiyle düpedüz bir ortaçağ–Karpatos–soluk tebeşirsi, bir gelincik kadar güzel, temiz, tarihöncesinden kalma etsiz bir kemik– insan soyunup ağaçlara tırmanmak istiyor–Kos–çok aa! Hii! Harika! Yeşil yeşillikli ve biraz teskin edici–Kos şarabı bugünler tam bir fiyasko–Rodos büyük karanlık karın boşluğunun DİŞİL ÖZÜ!! İtalyanlar onu iğdişleştirmiş ve tatlılaştırmış–o güzelim dalgalı dişiliğini zayıflatmış. Bütün bu yerleri görmek gerekir sevgili Hugh'cuğum – Arundel'den ya da Korfu'dan ya da Epsom'dan çok daha önemli buralar. Ben kendi adıma tam bir Levanten oldum ve İngiliz kışına bir kez daha dayanamam. Gelecek yıl bir yıllığına Paris'e gitmeyi, daha sonra 5 yıllık bir süre için Hindistan, Çin ya da Güney Amerika yapmayı umuyorum.

Canın isterse birkaç satır yaz.

L.

Larry

Gwyn Williams'a MOI. Rodos [1946?]

Sevgili Gwyn,

...Atina'ya yaptığım o olağanüstü güzel yolculuktan sonra hemen hemen toparlandım sayılır, bir anlamda duygulandırıcı ve kederlendirici. Ne kadar kana susamış da olsa Hıristiyan bir ülkede Hıristiyan olmanın anlamı! Haber olarak pek bir şey yok – yağmur ve hatta kar püskürten hava bile birden utanıp bir ilkbahar kozasının içine girdi. Pazar günleri yanımıza çıkınımızı, beyaz şarap, bisküvi ve sandviç alıp tepeye yürüyor, sahte sütunlarıyla eski stadyumu geçiyor ve o güzel yeşil kırlara çıkıyoruz, her yerde bıçak yarası gibi tabyalar, siperler, topçu gözetleme mevkileri falan. Bir arkeoloji cenneti, çünkü Alman istihkâmcıları her yere çukurlar kazmışlar, çukurların duvarlarından çömlekler fırlamış... Patmos ve –söz açılmışken bü-

yülü bir ada– kıyamet ile ilgili bir şey yapma düşüncesini zihnimde evirip çeviriyorum... Ama bu pazartesi yine Atina'ya gideceğim denklerimi almak ve kafayı denkleştirmek için. Geçitler kardan kapanmıştı ve ben çakılıp kaldım. Kar altında Atina çok tuhaf görünüyordu – Parthenon, Raphael Tuck ve Oğulları'nın acıklı bir Noel kartına benziyordu! Ama Katsimbalis'in gürleyen sesi ufkun dört köşesinden duyuluyordu...

Larry

GÜNEY AMERİKA – YUGOSLAVYA

1947'de On İki Adalar'da İngiliz yönetimi sona erince Durrell, on yıldır görmediği İngiltere'ye döndü ve Bournemouth'a ailesinin yanına gitti. Bu onun için kolay bir dönem değildi. Yazılarından gelen para ciddi bir gelir oluşturmaktan uzaktı; yakın gelecekte beklediği bir şey yoktu ve buraya gelişinin ardından sık sık yaşadığı huzursuzluk dönemlerinde oturup yazmasının olanaksız olduğunu görmüştü. Gerçekten de zamanının çoğunu afiş boyalarıyla canlı ve renkli tablolar yapmakla geçiriyordu.

O yılın sonlarına doğru İngiliz Kültür Heyeti ona iş verince yanında Eve ile birlikte Arjantin'in yolunu tuttu. Akdeniz'den ve şimdiye kadar yaşadığı ülkelerden ilk kez bu kadar uzağa gidiyordu, bu hiç hoşuna gitmedi. İklim ile kişilik arasındaki karşılıklı etkileşim daha çok bir kişisel mizaç sorunudur; Gerald Durrell ağabeyinin tersine Arjantin'e bayılmış, oradaki hayatı çok eğlenceli bulmuştu ve oraya dönmek onu her zaman mutlu eder.

Durrell Arjantin'de zamanının çoğunu Cizvitlerin egemenliğindeki bir üniversite kenti olan Cordoba'da geçirdi. İngiliz Kültür adına konferanslar verdi, bunlar sonra Key to Modern Poetry *adıyla yayınlandı; ama bunun dışında yaratıcı hiçbir şey yazamadığı kısır bir yıl geçirmişti. 1948 sonunda İngiliz Kültür ile anlaşmasını bozan Durrell, Bournemouth'a döndü, umut kırıcı birkaç ayı ailesinin yanında, pek ender olarak gevşediği zamanlar dı-*

şında bir aşağı bir yukarı yürüyerek geçirdi; 1949 Temmuz'unda Dışişleri'nin onu basın ataşesi olarak Yugoslavya'ya gönderme kararı can simidi gibi imdadına yetişti.

Belgrad'da koşullar hiç iç açıcı değildi; Yugoslavya Alman işgali altında çok zor günler yaşıyordu ve hayatın en basit gereksinim maddeleri dışında bir şey bulmak zordu, aslında yokluk çekiliyordu; öte yandan ne de olsa komünist bir devletin doğuş sancılarının çekildiği bir dönemin yaşanacak en mutlu dönem olduğunu söylemek olanaksızdır. Durrell 1940'ta Atina'ya yerleştiği zaman "iki George", Seferiadis ve Katsimbalis ile hemen dost olmuştu, onların benzeri başka dostlar da buldu. Belgrad'da genç bir Yugoslav yazarla yeni başlayan dostluğu, genç adam Batılı bir emperyalist ile dostluk ettiği için hapse atılınca daha başlarken bitti. Yerli nüfusla kaynaşması yasaklanan diplomatlar, konuklarının hiç değişmediği, sürekli birbirleriyle karşılaştıkları sonu gelmez partiler çemberinin içinde boğucu bir toplumsal çevreye hapsolup kalmışlardı. Daha az resmî bazı partilerde Durrell kendi bestesi olan bir blues *çalar ve söylerdi.*

Diplomatik hayat
Kıyaktı kıyak,
Sanki tatlı bir serenat,
İçiyoruz habire,
Ama batıyoruz dibe,
Nasıl batıyorsa Yeni Belgrad.

Moskova ve Prag,
Belgrad ve Viyana,
Kulağa romantik geliyor ama
Onluk biletine bahse girerim ki
Demirperde blues'u onlarınki.

Deniz ataşesi merdivenlerde astı kendini,
Sürtünüp geçiyoruz yanından – hiç aldırmadan,
Demirperde blues'una dayanamadı.

Böylece uzayıp gidiyor.

Yugoslavya deneyimi Durrell'a ülkeyi terk ettikten sonra yazacağı birkaç kitap için malzeme kaynağı oldu: Erkek çocuklar için John Buchan tarzı bir serüven kitabı White Eagles over Serbia *(Sırbistan Üzerinde Beyaz Kartallar), sonra Antrobus öyküleri,* Esprit de Corps, Stiff Upper Lip, Sauve Qui Peut, *diplomatik görev hayatıyla ilgili komik kitaplar. Bu arada daha önce yazmış olduğu iki kitap İngiltere'de basıldı:* Sappho, *1950'de Faber'den çıkan manzum bir oyun ve 1950'de Peter Nevill tarafından yayınlanan* Key to Modern Poetry.

Durrell Yugoslavya'nın pek çok yerini gördü çünkü basın ataşeliği görevi dolayısıyla ülkenin çeşitli yerlerine gitmesi gerekmişti, Sarayevo'ya, Zagreb'e, Bled'e vb. Bir zamanlar Goering'e ait olan kocaman, resmî bir Alman aracına sahip olmayı başarmıştı. Özel araç olarak kullanıma hiç de elverişli değildi, ama Durrell bundan vazgeçmek istemiyordu, çünkü Tito bu aracı çok kıskanıyordu. Basın ataşesinin aracı kurşun geçirmezdi, diktatörünki değildi.

Üç kez yurtdışına tatile gitmişlerdi.

Durrell ile Eve 1950'de Ischia'da birkaç hafta kaldılar, orada görülmemiş acayiplikte biri, Korfu'dan tanıdıkları bir dost yaşıyordu. Bu kişi Zarian adlı bir Ermeni yazarı ve gazetecisiydi, kendi soyunun her konuda yürekli bir savunucusuydu ve Pospero's Cell'*de yer alan önemli kişilerden biriydi. Bu adada kaldığı süre içinde Durrell* Deus Loci'*yi özel olarak sınırlı sayıda bastırttı, bu işi Mato Vito yaptı.*

Penelope Durrell, hatırlanacağı gibi tam Almanlar Yunanistan'ı işgal ederken doğmuş ve daha kundaktayken tehlikeli koşullar altında ilk göçünü yaşamıştı. Bu hiçbir ana-babanın tekrar yaşamak isteyeceği bir deneyim değildi. Eve'in bir bebek beklediği 1951 yılı Belgrad'da korkulu bir dönemdi; Stalin Yugoslavya'ya tehditler ve sövgüler savuruyordu ve tankları sınıra gelip dayanmıştı. İşgalin eli

kulağındaydı. Çocuğunun, bir işgalin ortasında doğmasını istemeyen Eve İngiltere'ye gitti ve Oxford'un biraz dışında döşeli bir ev kiraladı. Doğum yaklaştığında Anne Durrell onun yanına gitmek istiyordu, onu biz Bournemouth'dan arabayla alıp götürdük. Hayli küçük bir evdi, kliniğe yatmadan önce Eve bize eve yakın bir otelden oda ayırtmıştı. Ben ayırtılan yere bakmak ve bagajlarımızı bırakmak için otele gittim, otel sahibi böyle bir şeyden haberinin olmadığını söyledi. Daha sonra anlaşıldı ki bir önceki hafta sonu Durrell'ın bir arkadaşı o otelde kalmış. Bu adam şiddet karşıtıymış, otel sahibinin hiç paylaşmadığı bir inanca sahipmiş yani. Aralarındaki tartışma kızıştıkça kızışmış ve sonunda barışçı adam otel sahibini bir yumrukta yere devirmiş. Bu olaydan sonra Durrell'ın hiçbir arkadaşı bu otelde istenen kişi *değildi artık.*

Belgrad'dayken çıktıkları üçüncü tatil sırasında kısa bir süre için Yunanistan'a dönme olanağını buldular. O günlerde dağları delip geçen, Makedonya vadilerinin üzerinden atlayan ve günümüzde her yıl binlerce turistin hızla geçtiği yeni geniş otoput *henüz yapılmamıştı; ama Durrell ile Eve Balkanlar'ın o ürkütücü yollarından arabalarıyla güneye indiler, en ucunda Athos Dağı'nın bulunduğu Halkidikya Yarımadası'nda kamp yaptılar. Bu bir izci kampı değildi, çünkü yakındaki bir köyden, yemek ve temizlik yapması, gündüz bir yere gittikleri zaman eşyalarına göz kulak olması için bir kadın tutmuşlardı. İşte Durrell bana 60 İngiliz lirasına satın alabileceğim bir Yunan adasının bulunduğunu haber veren mektubu bu sırada yazmıştı. Ne budalalık ettim de bu fırsatı kaçırdım. Ne delilik! Bu benim hayattaki küçük pişmanlıklarımın en acısıdır; oraya hiç gidemesem bile benim Yunan adam diye konuşmak, altmış İngiliz lirasını sokağa atmaya değerdi.*

Durrell'ın Yugoslavya'da görev yaptığı dönem, Batı'nın desteği ve yüreklendirmesiyle Tito'nun ülkesini Stalinci Rusya'dan koparmayı başardığı dönemdi. İngiliz Büyükelçiliği'nde çalışanlar için, dış siyasetin, korka korka bir araya getirilmiş kırık kemikleri birbirine kaynar-

ken her şeyi içeriden, deyim yerindeyse, soluklarını tutarak seyredenler için bunlar büyüleyici günlerdi.

Bu önemli rahatlama döneminin başarısı o zamanlar dışişleri bakanı olan Anthony Eden'ın Belgrad ziyaretiyle taçlandırıldı. Tito ve yüksek yöneticilerle yaptığı görüşmelere basın geniş yer verdi; bu dönemde basın ataşesine çok iş düşmüştü.

Durrell'ın Mısır'dan ayrılışı ile Justine'*in yayınlanışı arasında tam on iki uzun yıl geçti: Bütün bu zaman süresince roman kafasında filizlenmiş, düşünceler son şeklini bulmaya yaklaştıkça yazacak zaman bulamamak dayanılmaz bir hal almıştı. 1952'de kendi bunalımının başladığını fark etti; yazar olarak bir atılım yapacaksa şimdi yapmalıydı. O yılın sonlarına doğru Durrell, Henry Miller'a şöyle yazmıştı: "Aklıma gelmişken söyleyeyim, aralıkta görevimden ayrılıyorum ve Kıbrıs'a taşınıyoruz, galiba. Bir iş düşünmedim. Bir çadır. Küçük bir araba. Kendimi yirmi yaş daha genç hissediyorum. Tanrı bilir nasıl karnımızı doyuracağız ama ben öylesine heyecanlıyım ki, bir an önce açlık çekmeye başlamak için sabırsızlanıyorum."*

Anne Ridler'a

Blue Star Gemi İşletmesi
Montevideo [Sonbahar 1947]

Anne,

İşte burada, Montevideo'dayız, zavallı Laforgue'un doğum yerinde – pis bir ırmak ağzında, tabak gibi dümdüz, sinek kaynayan Napoli türünden bir kent. Tozlu pis sokaklar en eski anıt yirmi yıllık. "Evet, yurtdışına gitmek istiyordun." Biliyorum. Biliyorum. Dediklerine göre Buenos Aires buradan kötüymüş. Bu kısa notun amacı seyahat listene dünyanın en güzel ülkesi olarak *Brezilya*'yı eklemeni söylemek. Her şeyden önce Avrupa büyüklüğünde –ve ancak 1/10'u keşfedilmiş– ama Rio! Sevgili Anne'cigim on iki yaşımdayken Hindistan'da Kurseong'da Kartal Kaya'nın üzerine çıktığım günden bu yana Rio gibi bir yer

görmedim. Tropik bir deniz kıyısında donuk çamurlu suyu gözlerinle kilometrelerce izleyebiliyorsun, uzun gagalı sarı-kahverengi bir martı devriye geziyor. Daha sonra dönüp mercan adalarıyla dolu bir koya giriyorsun, sık tropik bitkileri suyun kıyısına kadar iniyor, bambular, hindistancevizi ağaçları. Rio ölü beyazı, bir düş gibi yükseliyor, havada duran gökdelenler kütlesi, onların gerisinde azametli bir dağ silsilesi, dağların en tepesinde, bulutların yarı yarıya gizlediği taştan yapılma kocaman barbar bir haç ve haçın üzerinde taştan yapılma bir İsa. Bütün resim sanki dev bir org resmi, tepeler yivli borular, kent beyaz klavye. Tam anlamıyla Rider Haggard. Harika bir koyun çevresinde ışıklı bir hilal oluşturan gökdelenler binaların yanındaki topraktan yükselen granit konilerle noktalanmış durumda – yirminci kattaki pencerenden dışarı sarkıp bir dik kayayı öpebilirsin. Örümcek ağı gibi örülmüş tren yolları seni küp şeker dağına götürebilir. Ama sokaklar, ark lambalarıyla aydınlanan ve mermerle kaplanmış kocaman tünellerle birbirine bağlıdır, bu yüzden kentin bir ucundan öteki ucuna gitmek demek çılgın aynaların arasından geçmek ve birbirinden daha göz kamaştırıcı koyların çevresine inşa edilmiş, gittikçe artan sayıda gökdelen görmek demektir. Rio, eli ayağı bağlanmış ve kendi kâbuslarından birinin içine bırakılmış bir karıncanın düşüdür. Ana caddenin genişliği – ne diyeyim sana ben, Marble Arch'tan Oxford Caddesi'ne kadar. O *genişlikte!* Bu dev binaların arasında yürüyorsun ve altı kilometre ötede ufukla birleşen yolları görüyorsun, geometrik bir Chirico'nun cetvelle çizilmiş düz topraklarındaymışsın duygusuna kapılıyorsun. Tam anlamıyla sanrı gibi bir şey. Pırıl pırıl oksijen mavisi bir hava, koydaki bir adaya her dakika gümüş rengi bir uçak inip kalkıyor. O manzaranın azameti, o olağanüstü etkileyici çılgın eziciliği, böyle şey görülmemiştir. Sonra o *modernlik!* Bu arada balta girmemiş ormanlar bu mermer sarayların ta kıyılarına kadar sokuluyor – insan öyle bir duyguya kapılıyor ki, sanki insanlar her gün ormanı keserek yarım kilometre geriletiyorlarmış da, orman

her gece yeniden ilerliyor ve yolları yosunla kaplıyormuş gibi. Bu arada dağlar bulutların arasında durmadan görünüp kayboluyor, bu yüzden onları sayamıyorsun, ışık da durmadan değişiyor. Yalnızca bu sanrıya benzeyen manzarayı, Rio de Janeiro'yu görmek için bile bu yolculuk zahmete değerdi. Öyle bir ülke düşün ki *Avrupa büyüklüğünde*, New York'tan daha modern iki kente sahip – 1/10'u keşfedilmiş, ayrıca başı ve sonuyla Amazon Irmağı orada, Darwin'in bütün kuramları! Burayla karşılaştırılırsa İngiliz İmparatorluğu çok küçük kalır.

...Bazı şiirler yazdım – umarım iyidirler. Theo'yu görürsen ona sevgilerimi ilet, söyle ona elimde yeşil bir hindistanceviziyle gelecek toplantısında birden ortaya çıkmaya çalışacağım. Ve Anne hayatım *lütfen* söyle Faber'a her şeyi *taahhütlü* göndersin. Bir aylık izin alıp 800 kilometre içerdeki Cordoba'ya gitme umudundayım ve anladığıma göre posta hizmetleri acemi goşoların kullandığı hecindeveleriyle yapılıyor. Bu yüzden *taahhütlü* olsun! Bu arada Troçki'den, Blavatski'den başlayarak, Ouspenski üzerinden daha gerilere Potocki'ye kadar ileri. Gemide sekiz sandık yazılı metni olan, metafizikçi harika bir Ermeni'ye rastladım, ben de Laforgue'un *Hamlet*'ini ve Mallermé'nin *Igitur*'unu okumaktayım, ikisi de bu yolculuk için ve benim ruh halim için biçilmiş kaftan.

Mary Hadkinson'a

The British Council
Lavalle, 190, Buenos Aires
7 Şubat 1948

Sevgili Mary,

...

Bizi kıskanıyorsunuz ha? Arjantin geniş düz bir melankolidir ve çizgileri belli olmayan mavi *sierra*'larla, Coca-Cola içen işadamlarıyla dolu, havası temiz olmayan, güzelce görünümlü bir ülkedir. İnsan orada habire biftek yer ve öylesine sıkılır ki çığlık atacak gibi olur. İklimi şimdiye kadar gördüğüm insanı en çok tembelleştiren iklim: Mısır

kadar kötü değil elbette ama faşist olsa da Yunanistan'da üç hafta yaşayabilmek için Arjantin'deki bütün ömrümü verirdim. Burada insan sıkıcı bir *laisser faire*'in ve öfkeli bir can sıkıntısının içine boğazına kadar gömülüyor. İnsanları çok yapay ve çocukça ama bir hayli kibar. Galiba Birleşik Amerika'da olmak daha iyi olurdu. Gel gör ki bir yıllığına bir kontratım var, yani gelecek marta kadar buradan kurtulmayı düşünemem. Buranın tek eğlencesi ata binmek, biz de bunu bolca yapıyoruz – mavi dağlarda, Zane Grey usulü. Ama gerçekten her şey çok kasvet verici. Et konusuna gelirsek, çok yakında vejetaryen olmazsam iyi – gelecek hafta Cordoba'ya taşınıyorum, yeni görev yerime, kibarca eğilip selamlayanların arasında görevi teslim alacağım – Katsimbalis'e yazmasına yazdım ama onunla tek yönlü yazışmaktan başka çare yok: Insan her zaman başı çekmek zorunda. Ama onu çok düşünüyoruz – söyle kendisine *Papissa Joanna*'nın şu anda provaları okunuyor, hem de çevirisi çok İYİ (Theodore öyle diyor, Londra'da benim metni özgünüyle karşılaştırarak dikkatle inceliyor). Bu senin eline geçtiğinde *CEFALÛ* çıkmış olur: baskıya giden yeni bir şiir kitabı *ON SEEMING TO PRESUME*. Benim manzum tiyatro oyununun oynanma olasılığı var. Listede daha sonra Rodos üzerine bir kitap ile başka bir manzum oyun daha olacağını umuyorum – ah ama bu ülkede insan kendini Perulu bir piskopos kadar etkisiz hissediyor – K.'ya söyle Henry Amerika'da *Oğlak Dönencesi*'ne, basılması olanaksız 1000 sayfa ekledi, bundan sonraki iznimde param olursa belki de oraya gider onu görürüm umudundayım. Başkaca bir haber yok – harika güzellikteki bir doğagörünümü betimlemesine yer kalsın istiyorum – sığırca bir güzellik ve hayvan kamçısı kokusu. Gerçekten de burada olmak yerine İngiltere'de olmayı yeğlerim. Ama belki havalar değişince bu da geçer. Sonu gelmez gök gürlemeleri ve yağmurlar, ısı düşüşleri – gideceksen Brezilya'ya git – buraya gelme. Aah seni Atina'da yürürken düşününce öylesine bir sıla özlemi duyuyorum ki en iyisi burada kesmek. Henry'ye sevgiler, sana

da – Eve de ayrıca yazıyor, belki de daha anlaşılır haberler verir size.

Larry

Lawrence Clark Powell'a

The British Council
Lavalle, 190,
Buenos Aires
[Mart 1948]

Sevgili Larry Powell,

Bir Larry'yi bir Larry ile değiş tokuş etmeme izin varsa. Birden kayıplara karıştığım için özür dilerim ama şu Tanrı'nın cezası *pampa*'larda oradan oraya deli gibi yolculuk etmekle, bir gün orada bir gün burada konferanslar vermekle meşguldüm, sonunda "Arjantin'in Oxford'u" dedikleri Cordoba'ya kapağı attım, bir yanlışlık sonucu bana kalırsa. Burası toz kuşağındaki küçük bir Henry Miller kasabasının bir çeşidi gibi bir şey. İnsanlar sevimli ama birer robot. Arjantin'deki bütün başka yerlerle karşılaştırıldığında kent güzel – ama hiçbir zaman Napoli'ye değişmem, hatta çürüyen balık kokularının bir felsefecinin bile soğukkanlılığını yitirmesine yeteceği sıcak bir günde bile. Genelde Arjantin'i gerçekten sevmiyorum. Bomboş, gürültülü, ilerlemeci, para delisi – bütün günahlar var, Coca-Cola şirketinin ve Buick'inkiler de içinde olmak üzere. Ama bütün bunlara katlanabilirdim, ah şu iklim insanın sinir sisteminin üzerine yerleştirilmiş ıslak bir et parçası gibi olmasaydı. Hayat –tıpkı piyano tellerinin üzerine elinizi koyduğunuz zamanki gibi– kısık sesli bir şekilde geçip gidiyor. Hiç yoğunlaşmadan, hiçbir şeye sıkı sıkıya tutunma gücüne sahip olmadan: Ve buna karşılık burada ekmek yerine et yiyorlar. Bir pikniğe gittiğinizde koca bir somun ekmek büyüklüğündeki biftekleri kırmızı şarapla gövdeye indiren insanlar görüyorsunuz. Asla ekmek yok. Demek ki tek bir büyük düşüncenin yaratılması için gerekli hammadde var, diye düşünüyor insan – ama yok. Sonuçta var olan şey Coca-Cola, Studebaker, sinema. Bu ortamda

Shakespeare konusunda konuşma yapmak belki de yalnızca Shakespeare'in eğlenceli bulacağı bir şeydir. Ben bulmuyorum. Bu arada yine de Faber'den çıkacak yeni bir şiir kitabım var, ayrıca Rodos üzerine yazdığım bir kitabı yarıladım – ağır gidiyor galiba. Yunanca'dan çevirdiğim roman da öyle. *POPE JOAN* yakında İngiltere'de yayınlanacak, öte yandan *CEFALÛ* yeni çıktı. Birleşik Amerika'da *The Dark Labyrinth* (Karanlık Labirent) adıyla.

Bu arada kendilerini Amerika'da bulan bazı şair dostlarım ülkeme dönmeden önce Amerika'yı görmemi söylüyor bana. Dediklerine göre bazı küçük üniversiteler konferanslar vermem için beni iki yıllığına işe alabilirmiş. Öyle mi, senin bu konuda bilgin var mı? Kitaplarım dışında hiçbir akademik eğitimim yok, Cambridge'e gitmem gerekirken ben Avrupa'ya kaçtım. Er ya da geç bir kütüphanenin kapısından içeri girip Elizabeth dönemi yazarlarının öyküsünü tamamlamalıyım: Yaklaşık on yıldır o dönemde yazılmış şeylerin her yönüyle ilgili notlar alıyorum ve kontratımın bu bölümünün sonunda onu bitirmem için altı ay izinli olarak ülkeme gitmeyi planlıyorum: Bunu yapacağım. Ama birden bir mektup alınca acaba ülkeme Birleşik Amerika üzerinden gidebilir miyim diye düşündüm, böylece yolumun üzerinde Henry'yi görme şansım olur. Onu hiç görüyor musun? Galiba artık aşağı yukarı Big Sur'e yerleşti, ayrıca Avrupa'nın durumunu gören hiç kimse bu günlerde ülkesinden kımıldamaz. Bana öyle geliyor ki sen daha bu nota karşılık veremeden yeni savaş patlayacak. Giordano Bruno'nun Elizabeth dönemi üzerindeki etkileri konusunda bir şeyler söyleyebilir misin?

Evelyn Waugh'un *THE LOVED ONE* adlı kitabını okudun mu, merak ediyorum, Hoolywood'daki gömülme törenlerini kıyasıya alaya alan bir kitap. Çok eğlenebilirsin bence. Bugüne kadar ölümle ilgili böylesine bir şey okumadım – sahiden yapılan şeyleri gerçekçi bir şekilde resmettiğine inanamıyorum, ama öyle görünüyor: Hollywood'da bir cenazecinin hayatı – kesinlikle *Cesur Yeni Dünya*'dan bu yana türünün en iyisi ve kitaplarının çoğunun tersine hiç

kimseyi küçültücü bir yanı yok, ne İngiliz orta sınıfını, ne Katolikleri, hiç kimseyi. Bana kalırsa tuhaf bir şekilde bir başyapıt – *Vile Bodies*'den sonra ilk. Ne yazık ki bu mektuba hemen şimdi son vermek zorundayım. İş.

Dostun

Lawrence Durrell

Mary Hadkinson'a

The British Council
Lavalle, 190, Buenos Aires
[Haziran ? 1948]

Evet, Cordoba'da bir apartman dairesi bulduk, bir de kuzu kıvırcığı bir hizmetkâr, şimdi İngiliz Kültür Heyeti'nden gelecek eşyaları bekliyoruz. Ama gerçekten, Mary, Kenya! Senin için ne harika bir şey. Ah! Ama bir hafta sonra, ben nasıl burada sıkıntıdan bağıracak gibi oluyorsam sen de öyle olacaksın ve haydutluğa geri dönmek isteyeceksin – durumu anlatan ne korkunç bir tablo çiziyorsun – bu arada sanki ben bir komünistmişim gibi bana nutuk çekiyorsun, biliyorsun ki değilim. Ben bir cumhuriyetçi–Sophouliot'um ve GERÇEK MÜDAHALE'ye inanırım, bizim yarattığımız şu rezil mezbahalara değil. Suçun Rusya'da olduğunu elbette biliyorum ve şimdi yapmamız gereken şeyin Rusya'yı Yunanistan'a sokmamak için savaşmak olduğunu da ama benim Yunan politikam ülkeye ilk gittiğimiz zamandan kalma bir politika. Artık ben paslandım, bence, durumun kötüleşmesine seyirci kaldılar. "Eğer"lerle "ama"larla düzeltilemez: Ne de kralların yararı var – ama durum senin dediğin kadar kötüyse ben artık orada kralı tutmak gerektiğine inanıyorum, sonra işleri düzene koymak, yollar inşa etmek falan için oraya 10.000 İNGİLİZ VE AMERİKAN askeri göndermeliyiz. Aklıma gelmişken, İtalyanlara ve Almanlara karşı 200.000 Yunan hayli başarılı oldu. Yunan Ordusu'nun neden savaşmak istemeyeceğini öğrenmek istiyorsan bunu İngiliz Askerî Heyeti'ne sor – ama artık bizim orada bulunduğumuz zamanki, beni öfkeden çıldırtan durumun çok ötesinde her şey. En uygun

çareyi siz seçin ama bence ister SAĞ OLSUN İSTER SOL içtenlikle uygulandığı zaman her ikisinin de Yunanistan'ı yatıştıracağına inanıyorum: Şu anki durumun sorumlusu ne o ne de öteki demektir: Sonra bir de Yunanların aslında anadan doğma haydut olmadıkları gibi şu acıklı inanç var, ben asla buna inanmadım. Napier'in Kefalonya'dan gönderdiği telgrafları oku. Ne yapacağını bilen bir adamdı. "Yunanistan'a gitsem yanıma bir darağacı, katrana bulanmış çokça ip ve yeteri kadar yabancı birlik alırım." Yoksa boşuna ZAMAN KAYBI, DEFOL, ÇIK GİT ŞURADAN. Bunca sinir gerginliğine karşın stratejik açıdan aslında orası yeterince önemli değil. Tabii bu da sizin ya da benim aslında en son isteyeceğimiz bir şey – yani kişisel olarak. Bir gün orada yaşayacağımı düşünüyorum hâlâ – belki de gelecek savaştan sonra – eli kulağında görünüyor, öyle değil mi? Bu işi neden şimdi bitirmediğimizi anlamıyorum? Hitler'in bıraktığı yerleri Rusya'nın ele geçirmesine izin verilemez – bu çok açık. Bu arada Arjantin – Aman Tanrım, şu can sıkıcı kasvetli yer. Yiyecekler çok iyi. Hayat kolay ama iklim feci – haftada dört kez şimşekli fırtınalar – sıcaklık bir iniyor bir çıkıyor. Yeni bir yemek, Çinlilerin icat ettikleri her şey gibi nefis – *palmita* denen bir şey. Küçük bir Brezilya palmiyesinin beyaz göbeği, kuşkonmaz ile istiridye karışımı bir tadı var – çok hoş bir tat, evet, at ve sığır, başka bir şey yok. Sürekli birine binip ötekini yiyoruz. Patmos için özür dilerim – evet, 1/2 bitmiş Rodos kitabımı tamamlar tamamlamaz bu konuyu düşüneceğim – Mary, buradan Yunanistan konusunda bir şeyler yazmak öylesine güç ki: Bu iklimde insanın duyguları kış uykusundan uyanmıyor, insanın üzerini öldürücü bir çiy kaplıyor, yeterince özlem duyamıyorsun. İngiltere bile çok daha iyi – ama bir mermer tozundan ve mavi özlemden kıvılcım çıkarmayı başarırsam Patmos'a gideceğim. Bir şey daha var – başvuru kitapları! İngiliz müzesine ihtiyacım var. Bu arada sen bütün fotoğraflarını, MANCHESTER SQUARE No 24 LONDRA adresi aracılığıyla VIVIEN RIDLER'a gönder ve ona bir söyleşi öner, olur mu? Çekingenlik etme, çekin-

genlik şimdiye kadar hiçbir işine yaramadı, durma fırla. Tambi'ye önerdim, RUNCIMAN Patmos üzerine senin fotolarına ek olarak küçük bir kitap yazabilir diye. *POPE JOAN*'un ekimde çıkması gerekiyor; harika bir kitap. Başka ne var? *Cefalû* burada İspanyolca'ya çevriliyor. Hepsi bu kadar. Sıcak. *Pampa*'larda sığırların buhar izleri, keder, Cunningham Graham, yeşil çay, koca göbek, çok uyku, az hareket, zorlayıcı neden, İngiliz Enstitüsü. Bir zamanlar konuşmacı olan ben. Ben yapmak Shakespear üzerine konuşma. Shakespear cok güzel büyyük laf, büyyük akıl, cok duru, cok temiz.

Larry

Mary Hadkinson'a — Arjantin [1948]

Mary,

Bu kısa mektupçuk sen yola çıkmadan önce belki eline geçer – Aziz Winifred'in iblisçe sözlerini içeren notunu aldığımı bildirmek için yazıyorum yalnızca. Kenya buraya benzeyen bir yer mi bilmem – öyleyse size altı ay veriyorum! Aklıma gelmişken, orada büyük bir gizlilik içinde yaşayan şaşırtıcı bir kadın yazar var, aklınızda olsun. Gerçek adı Barones Blixen, Isak Denisen adıyla olağanüstü güzel öyküler yazıyor. Çeşitli kitapları Birleşik Amerika'da çıktı – en sonuncusu *Winter Tales* – yok, hayır, *Seven Gothic Tales* kendi türünde bir numara. Onunla ilgili hiç kimse hiçbir şey bilmiyor. Kenya'da yaşadığına göre tuhaf biri olmalı – ve bir Danimarkalı!

...Konferans vermek üzere TUCUMAN'a gitmiştik, yeni döndük, sarı bir toz duvarının içinde 450 kilometre yolculuk ettik, ölü bir tuz gölünün yanından geçtik, manzarası Sodom ve Gomorra'dan beterdi, öylesine dümdüz, çıplak ve tozlu bir doğa parçasından geçtik ki gerçekten de kâbus gibi bir şeydi.Yarın Mendoza'ya uçuyorum – o kahrolası And Dağları'nın eteklerinde aynı işi yapacağım – gevezelik gevezelik gevezelik. Daha sonra Rosario'ya – toz çanağının tam göbeğinde, ığğ! Soluksuz kalıyoruz. Bu-

rası *soğuk*, çok soğuk, ama tozlu ve rüzgârlı. Mısır'ın Hamsin rüzgârının kışın 4 ay estiğini düşün, tek damla yağmur yağmıyor ve ısı donma noktasında! Hava öylesine kuru ki uyandığında boğazın ağrıyor ve insanın derisi gergedan derisi sanki – bunlardan sonra İngiltere bal kaymak gibi gelecek. Bırakın yağmur yağsın! Bırakın kar yağsın! Bırakın donsun! Rodos üzerine yarısı yazılmış bir kitabım var – çok kötü. Yeniden yazmak gerek. Başka bir plan ya da proje yok, bir kitap, bir oyun, bir film, bir şiir, dışında, iklim elverirse.

En iyi dileklerimle. Kenya'da at binmeyi öğren. Oedipus kompleksi için harikadır – büyük hayvan avına çık. Gregory Peck'in büyüleyici bir güzellikle bu işi yaptığını gördüm az önce.

Sevgiler – Larry D.

YUGOSLAVYA

Theodore Stephanides'e

İngiliz Temsilciliği,
Belgrad [1949]

Theo,

Sağ salim buraya geldiğimizi haber vermek için yazıyorum yalnızca. Buradaki koşullar biraz iç karartıcı – neredeyse savaş ortası koşulları, kalabalık, yoksulluk: Komünizme gelince – sevgili Theodore buraya kısa bir ziyarette bulun, anlarsın kapitalizmi korumak için savaşmaya değeceğini. Kapitalizm eli kanlı olabilir, ama bu hareketsiz ve ürkütücü polis devletini gördükten sonra daha az kasvetli, yavan ve umutsuz. Bizim durumumuz, Tanrı'ya şükür Yugoslavlarınki kadar kasvet verici olmayacak – hele bir ev bulalım ve küçük arabamız İngiltere'den gelsin. Kural olarak diplomatlar her yerde iyi yaşıyorlar – burada tek sıkıntıları boğuntu duygusu. Bu kış biraz avlanma ve belki de Selanik'e arabayla gitme şansımız olabilir. Ama bunların dışında büyük bir otelde ıssız bir adada gibiyiz – geriye kalan basın mensupları ve diplomatik elçilik görevlileriyle birlikte. *Acaba bize bir çuval (ABCD) vitamini gönderebilir misin* yalpalayan moralimizi ayakta tutabilmemiz için. Yaz sıcak – Kahire'deki kadar sıcak; Belgrad lanet iki pis ve nemli ırmağın kesiştiği noktada bulunuyor. Bu yıl bir ara Rodos kitabını sıkıya alma niyetindeyim. Senin kitaptan ne haber?

Sevgiler

Larry

Theodore Stephanides'e

İngiliz Büyükelçiliği,
Belgrad [1949]

Sevgili Theodore,

Dün elime geçen vitamin haplarına teşekkür etmek için yazıyorum sana, bizim vitaminsiz kalmış olan personele dağıtıyorum onları. Ben kendim de denemek için alıyorum çünkü uykusuzluk çekmeye başladım ve galiba bana epeyce yararları oluyor.

...

Burada gördüğüm şeylerin beni sıkı bir gericiye ve muhafazakâra dönüştürmüş olması dışında pek bir haber yok: Öyle görünüyor ki İşçi Partisi'nin bizi sürükleyeceği o anlamsız çıkmaz sokak işte bu, sansürlü basınıyla, asker tüfekleri nezaretinde sıralar halinde yürüyen siyasi tutuklularıyla bu makine gibi devlet. Kültürsüzlük, ham sofuluk ve acımasızlık. Bereket versin bu koca yapı ufalanmaya başladı ve insan kendi ideolojik haz saraylarını bu kalın kafalı insanların yıkmalarına yardım etmek, onları yüreklendirmek gibi bir görevi yerine getirme zevkini yaşıyor.

Yarın bir eve taşınıyoruz, belki de o evde bu yıl bir süre sonra biraz çalışma şansı olur. Ama iklim berbat.

Sevgi

Larry

Anne Ridler'a

İngiliz Temsilciliği,
Belgrad 21 Eylül [1949]

Sevgili Anne,

Zagreb fuarından arabayla hoplaya zıplaya yeni dönmüştük ki mektubunu bulduk. Demirperde gerisinde mektuplar büyük bir sevinçle karşılanıyor. İnsan komünist bir ülkenin Yahudilere özgü kasveti içinde yaşarken Batı'daki hayatın nasıl bir şey olduğunu neredeyse unutuyor. Boş ver. Arabamızın şu anda yolda olması gerekiyor ve biz yakında deli gibi seyahat etmeye başlayacağız.

Ekimde Selanik'e bir yolculuk yapmayı düşünüyoruz, ama Eve'i yanıma alıp almayacağımı gerçekten bilmiyorum; çünkü oraya gitmek için Yugoslav Makedonya'sından geçmek gerek ve orada işler karışık, her şey olabilir. Yine de bakalım. Zagreb'de biraz soluk aldık – küçük ve sevimli bir üniversite kenti, çevresinde yürünecek hoş tepeler var, altmış kilometre kuzeyde gerçekten hoş yemyeşil bir doğagörünümü, çok renkli kıyafetleriyle koca koca gözlü köylüler; Orta Avrupa geleneğine uygun şekilde neşeli ve kösnül. Bütün kordiplomatiği özel bir trenle Zagreb'e götürdüler. Waugh romanından fırlamış bir sahne gibiydi. Peronda hafifçe çakırkeyif Felemenk maslahatgüzarları: el sıkışan ve kumrular gibi cilveleşen bakanlar; yataklı vagonunun kapısını açamayıp dışarda kalan, bağıra çağıra trenle birlikte yüz metre kadar koşturan fraklı Arjantin büyükelçisi, onun arkasından ellerinde maymuncukla koşturan ve sırayla bir biri bir öteki sıçrayarak kapıyı açmaya çalışan iki suskun nöbetçi. Brezilya büyükelçisinin karısı tuvalette kilitli kaldı, baltalarla kapıyı kırarak onu kurtardılar ve naneruhuyla teskin ettiler. Kordiplomatiği taşıyan vagonlar Yugoslav hafif sanayisi tarafından özellikle bu olay için imal edilmişti. Bize iltifat olsun diye ilk denemeyi bize yaptırıyorlardı, yoksa başka nedenden dolayı mı? Her hal ve koşulda tuvalet işlemedi, bütün üstyapı öylesine sallanıyordu ki Mısırlı bakanın karısı ranzadan düştü ve bütün geceyi dizlerinin üzerinde Allah'a yakarmakla geçirdi. Kesinlikle devrileceğimizi düşündüğüm zamanlar oldu. Işıklar ta başından beri soluk olduğu için gece saatlerini ürkütücü bir karanlıkta geçirdik, Emett türü makineden çıkan bir kıvılcım kuyruğu içinde Hırvatistan Ovası'ndan kükreyerek geçiyorduk. Zagreb'de kırmızı halılar serilmişti, gazetecilerin fotoğraf makinelerinin tık tık sesleri arasında arabalara bindik. Bagajlarımız kaybolmuştu. Hamallar ve uşaklar kavga ediyor, küfürler sallıyorlardı. Ağırbaşlılığımızı koruduk ve arabalarımızla otellerimize gittik. Fuar çok ilginçti ve çok iyi düzenlenmişti; buzdolabından motosiklete kadar he-

men hemen her şeyin ilk örneği sergileniyordu ve tabii bunların hiçbirisi hiçbir yerde satılmıyordu. Ama öyle bir izlenim yaratılıyordu ki sanırsın Yugoslav hafif sanayisi Amerika'yı yakalamak üzere. Uzun nutuklar atıldı; çok yedik çok içtik; sonra sıvıştık ve iki günü dostluk etmek, benim Zagreb'deki iki numarayla çevre köyleri dolaşmakla geçirdik. Küçük Dorian Cooke bizimleydi, yıllardık ilk kez ziyarete geliyordu, çeşitli meyhanelerde güzel güzel içtik ve onun bazı arkadaşlarıyla tanıştık. Fuar süresince bütün fiyatlar yarıya indirilmişti, bu yüzden insan sanki bir yerlere geri dönmüş gibi belli belirsiz bir duyguya kapılıyordu – sözgelimi savaş öncesi Tirol'deymiş gibi. Sabah gazetesinde okuyamayacağın herhangi dişe dokunur bir haber yok; ortalık nispeten sakin – gazeteciler uğursuzluk olarak görüyorlar. Biz öyle düşünmüyoruz. Bize bunun için para verilmiyor. Telefonlara cevap veriyor ve iznimizi bekliyoruz. Senin kitabın ekinde görünmekten mutluyum. Bana kalırsa son kitaptaki kısa şiirlerin bazıları şimdiye kadar yazabildiğim iyi şiirler kadar iyi – Brezilya'da İsa, Pomona de Maillol falan ama seçecek olan sensin. *Sappho*'dan ve şiiri savunma yazısından haber yok. V.'ye ve çocuklara sevgiler.

Larry

Anne Ridler'a

İngiliz Temsilciliği,
Belgrad [1949]

Sevgili Anne,

Dünyanın sıkıntılı bir noktasından kısa bir not, sadece nasılsın, neler yazıyorsun diye sormak istedim – 5 yıllık sabırlı annelik planına karşın. Bütün haftayı fena halde seyahat ederek geçirdik. Yolculuğun en zor bölümü Saraybosna'ya gitmekti – tozlu ovayı geçmek, Zvornik Köprüsü'nü hırıldaya hırıldaya aşmak, sonra taş merdivenlerden tırmanarak Bosna'ya varmak. Ülkenin yukarı bölgesini görsen seversin – kadife çimenlerle kaplı güzel yamaçlar, her tarafta rüzgârdan titreşen çamlık dağ tepeleri. So-

ğuk hava. Sonra o çarpıcı kostümleriyle Boşnak köylüler – acayipliği düşünebiliyor musun, Doğu izleri taşıyan ve bu yüzden kaba bir erkeksi görünüm kazanmış Tirol kostümü. Bu büyük Alp platosunu geçmek bütün günü alıyor, sonra akşama doğru yol yokuş aşağı inmeye başlıyor, kararsızlık geçiriyor, asılı iki koyak arasında bir suyu tazı gibi izliyor. Sel suları hızla akıyor, kartallar uçuyor. Dolanıp bir kaya çıkıntısına geliyorsun ve – tahmin et ne görüyorsun? Bir Türk kasabası – temizinden 1795. Donuk inci rengi ampulleriyle minareler, üzengi demirlerinin şakırtılarıyla ve peçeli Türk kadınlarının alçak sesli karanlıksı gevezelikleriyle birlikte kasabanın bir başından öteki başına kadar şırıltısı duyulan bir ırmağa yukardan bakan dağların dik yamaçlarına kurulmuş kafesli evler. Türk mahallesindeki bütün evlerin pencereleri perde arkasındaki kızları gizlemek için tahta kafesli. Kahvehaneler renkli tahta kafeslerle çevrilmiş. Eski evler tepelere serpiştirilmiş sevimli kuş kafeslerini andırıyor. Bütün kasabada sözgelimi Lear tarafından çizilmiş bir 19. yüzyıl resmi havası var. Camiler, minareler, fesler – Doğu'nun varlığını anımsatırken ırmak havayı serinletiyor ve sular sıçratarak kasabanın ortasından geçiyor, üzerinde bilmem kimin öldürüldüğü köprü (şimdi ona Halkın Köprüsü diyorlar) 80 falan yıldır durduğu yerde bütün zarifliğiyle ama uğursuz bir şekilde duruyor. Aptal halkıyla o pis küflü başkentten sonra Saraybosna bir cennetti. İnsan yine Yanya ya da Epirus'ta bir kasabaya gitmiş gibi oluyor. Hiç değilse ben. Şimdiye kadar yaptığımız en iyi yolculuktu (ödünç bir ciple) ve buraya döndüğüme üzülüyorum. Büyük düz Macar ovası çirkin köylerin arasından geçip uçsuz bucaksız bir şekilde kuzeye doğru uzayıp gidiyor – gözden kaybolunca kadar. Ama tepeler batıda ve güneyde – Belgrad'da insan onları nasıl da özlüyor.

Belki senin de bildiğin gibi henüz sonunun nereye varacağı belli olmayan hoş küçük bir kriz yaşıyoruz. Londra'ya bütün suçun bende olduğu izlenimini vermeye çalışıyorum. Nedense bana inanmadıklarını düşünüyorum. Bu

arada tek satır şiir ya da düzyazı yazmadım – ah Tanrım. Burada çalışamıyorum.

Vivian'a sevgiler

Larry

Theodore Stephanides'e — Belgrad 10 Mayıs 1950

Sevgili Theodore,

Gönderdiğin ilaçlar kazasız belasız elime geçti, çok teşekkür etmek için yazıyorum bu notu, zarfta bir çek bulacaksın. Bir iyilik melekliği daha yapıp bana bu formda adı geçen reçeteyi de postalar mısın. Başka bir hasta için – galiba burada tüberkloz oranı aşağı yukarı % 80. Açlıktan ve şiddetten ölen zavallı insanlar için bu tür birkaç armağan Tanrı'nın lütfu gibi bir şey... Ayrıca Yugoslav emniyeti öylesine sıkı ve yabancılarla arkadaşlıktan insanlar öylesine yılmış ki, normal olarak büyük güçlüklerle dostluk kurabiliyoruz. Ischia'ya gelmek üzere yola çıkacağımız günü sabırsızlıkla bekliyoruz. Seni yine Zarian ile birlikte görmek mutluluğumuzu bir kat daha artıracak. Seyahat korkunu elbette yenersin ha? Xan Fielding bizimle Napoli'de buluşuyor. Gerçekten çok eğlenceli olacak, ihtiyacım olan dinlenme fırsatını bulacağım. Burada çalışma şansım yok – ama şunu da söylemem gerekir ki siyasal açıdan bugüne kadar yaptığım en ilginç görev – bunun sonu bu yaz yeni bir İspanyol savaşı olursa hiç şaşmam. Yine de barış içinde yaşayan Arjantin'den iyidir.

İkimizden de sizlere sevgiler.

Larry

Anne Ridler'a — Forio d'Ischia, Ischia
[Haziran 1950]

Sevgili Anne, bir mektup borcum vardı sana
Buradan – Ischia denen adadan
En iyisi bir şiir yazmak ölçülü uyaklı
Sana biraz anlatmak için bu adayı.

Biz buraya aslında geldik görelim diye
C. adlı bir Prospero oyun kişisini
(Constant yani) Zarian,
Çılgın bir edebiyat adamı serseri
Yaşıyor ressam karısıyla bu adada,
Romantik bir hayat, böylesi yaşanır ancak... Tayland'da.
Birlikte tattık ne kadar şarap varsa,
Kızların çoğu (yani Dokuz Esin Perisi)
Bir de yazıyla uğraşan bizim gibi naçiz kulların
Kısmetine düşen bazı küçük armağanlar.
Ada açıkça görülüyor ki volkanik
Benzemiyor hiç Yunanistan'a ama yapmamalı "panik",
Koyun üzerinde asılı duran soluk mavi buhar
Mavinin her gün göremeyeceğin tonları bunlar
Öyle çarpık çurpuk ki o volkanik kaya
Sanki düşük yapmış ada tanrıçası:
Ama yaklaşınca pırıltılı koylara yumuşuyor kireçtaşları
Ve sıcak su kaynaklarının ince buharı,
Serilmiş yatıyor her şey yumuşacık tembel tatlı mı tatlı
Napoli kart postallarının göğü altında.
Yerleştirdiler bizi bir üzüm sıkma evine yüksekte
Bir deniz fenerinin bulunduğu yerde - gökyüzünde bir
pencere
Bağların arasına gizlenmiş, bağlarda güneş yanığı kızlar
Cıvıldaşıyorlar kara bukleli saçlarıyla,
Opera parçaları söylüyorlar bütün gün bana
O çılgın İtalyan cömertliğiyle.
Gerçek bir evlilik önerisi yok şimdiye kadar ama.
Eve yanımda olmasaydı bir baraj kurardım (Kusura bakma!)
Yaşım ileri, belim bükük, göbeğim sarkık olsa da -
Süper bir motorbotla geliniyor buraya
Gevezelik eden Napolili kızlarla dolu içi
Ah o ne canlılık o ne hayat doluluk onlarda
Onları görmek bile yaşını unutturur insana,
En azından öyle diyor Zarian. (Altmış üç yaşında)
Yaban bir dağkeçisi gibi tırmanıyor dağlara
Gövde hacmi de az değil ha
Küfrediyor köylüler gibi bağıra çağıra:
Birlikte öyle bir ay geçirdik ki sorma
Ne yemekler ne edebiyat sohbetleri, nasıl kaldık ayakta

Hayret onca yemek onca şaraptan sonra.
Gümüş rengi uçuşan saçlarıyla büyük Usta
Yemek pişirirken bir aziz yerken bir korsan
Ahtapot mu istersin ıstakoz mu kefal mi yoksa
Tavuk tavşan mürekkep balığı yarga
Ha babam yedik ye babam yiyoruz hâlâ
Profilden şu anda, gitmemize bir hafta kala
Neye mi benziyorum? *Merkator Projeksiyonu'na*
Hani o asılı duran sınıfın duvarında
Ve çocukken bizi şaşırtan
Şaşırtmıyor artık –Groddeck'in dediği gibi: "Arzu"–
Ama kaç para eder onun öğüdü, gelirken uçarak
Sofraya olağanüstü soslarla yemek?
Gömülüyor herkes nazlanmaya ne gerek.

İşte sana buradan vereceğim haberler bu kadar,
Midemize bayram ettirmek dışında bütün işimiz
Yüzmek kayıkla gezmek süngertaşı toplamak
Kapkara mumyalar gibi uzanıp yatmak kumsalda,
O güzel tuzlu Akdeniz mavisinin tadı ağzımızda
Akıl hayal ötesi bu kadarı da.
Güzel dostlar güzel yemekler güneş bir de
Cömert ev sahibimiz bu ada evinde
Elinden geleni yapıyor büyü bozulmasın diye
Bırakıp gitmenin acısı çöreklendi yüreğimize.

Edebiyattan haber dersen çok.
Ischia yeni bir merkez olmuş zira.
Kapri bitmiş anlaşılan, herkes burada,
Şairler, ressamlar her milletten,
Ne ararsan var her cinsel mezhepten.
Devler arasında Auden, büyük aristokrat
Biz sefil modernlerin yanında,
Bir villa almış kendine, çekilmiş köşesine;
Bu büyük adamla karşılaştık birkaç kez,
Bizim Eve hiç etkilenmedi; ben hoşlandım ondan.
Şamatadan nefret eden yazarlar için
Bir sürgün yeri zahir; dün küçük bir otobüste
Panza'ya giderken sarsıla sarsıla kimi gördüm bil
Senin de en az benim kadar saygı duyduğun biri

Yaşlı Norman Douglas, nasıl aşınırsa okyanusta
Bir deniz kabuğunun üzerindeki çizgiler aşınmış o da öyle
Yine de turp gibi, neşesi yerinde;
Homeros mavisi gözler, güçlü eller,
Öyle eski bir çekicilik ki sözle anlatılmaz
Kullandıkça güzelleşen bir Roma tılsımı sanki
Öyle kusursuz akıcı bir İtalyanca – duymadım hayatımda
Ama dur – ikinci sayfanın sonuna gelmişim.
Bunca şeyi okumak kaç gününü alır senin;
En iyisi bitirmek ve biz iyiyiz demek
Okyanus gibi kabaran büyüsünün altında
Mare nostrum'un; peki nasıl davranıyor hayat sana?
Şiir, ev işleri, örgü, lahana?
Demir almak vakti geldi zamandan,
Sana en iyi dilekler Eve ile Larry dostundan.

Theodore Stephanides'e

Belgrad Cuma
[Kış 1950/1]

Sevgili Theo,

Evet, sana reçeteler dışında hiçbir şey göndermememi edepsizlik gibi görüyor olmalısın – özür dilerim bu kadar Keats'çi olduğum için ama beni Pentonville'de 3 yıllık hapis cezasını çeken, kendisinden pek az haber ama pek çok sipariş aldığın biri olarak düşünebilirsin. Ne kadar çok miktarda üstüpü toplamak zorunda kaldığımı görsen beni suçlamazsın – gazetecilerin beyinleri üstüpüyle kaplıdır – onlara şarap içirmek ve yemek yedirmek zorunda olduğum için sonunda benim beynim de onlarınkine benzemeye başlıyor. Haber namına ne varsa Eve zaten sana o haberleri vermiş olacak. Bunun dışında, biz şimdiden Orta Avrupa kışının donmuş lapasının içine yavaş yavaş batmaya başladık – çok iç karartıcı bana göre. Ayrıca bu akşam karanlığı ülkesinin insanları açlıkla karşı karşıyalar – bu da bizim iştahımızı kaçırıyor, gerçek anlamda bir savaş öncesi lüksü içinde yaşayan bizlerin. Kendi küçük dünyamız (buranın iç politikası) kasvet vericilikte doğa görünümüyle yarışıyor, pis sokaklar, kılıksız ve umutsuz kalaba-

lıklarla. Üzerini değişip smokin giymek ve saçları yapılı, parfümlü kordiplomatik (aynen böyle) hanımefendilerin beklediği bir kabul merasimine gitmek Babil eğlencesi gibi bir şey (çatlarcasına yiyip içmek). Eve ilkbahar sonlarında falan dünyaya getirmeyi önerdiği bir çocuğun ilk belirtileriyle boğuşuyor. Zagreb'de birkaç gün geçiriyor, orada hava buradakine göre daha iyi, uzun bir yolculuk yapıp kuzeye giderek onu alıp buraya yeni döndüm. Henüz *otoput*'ta Rusların göründüğü falan yok – uçan daire falan da yok. Gönderildiğimiz ülkelerin çoğunu neden sevmiyoruz bilmem – Yunanistan dışında hiçbir yerde mutlu değiliz.

Evet, bu ilacın fiyatı satışını olanaksız kılacak kadar yüksek. Ne yazık ki reçeteyi okuyamadım, içindekiler konusunda fikir edinemedim. Sana bir onluk daha gönderiyorum, hesabı temizlemek için. Yeni bir oyuna başladım – ama onu kanatlandıracak canlı bir atmosfer yok bu yüzden galiba o da Rodos kitabı gibi başarısız olacak.

Çok sevgiyle

Larry

Anne Ridler'a

British Legation,
Belgrad 15 Şubat [1951]

Sevgili Anne,

Eve iki haftalığına Londra'ya geliyor, sana bunu bildirmek için yazıyorum, bebeği orada doğurmayı düşünmenin iyi bir seçenek olup olmadığını anlamak için bir araştırma yapacak, bakalım; sana birkaç satır yazmasını söyledim, belki de o Oxford'a geldiği zaman sen bir iyilik yapar, ona çay ikram eder ve kabaca neyin nasıl olduğunu anlatırsın. Her konuda hâlâ biraz kararsız, o nedenle en iyisi kendisi gitsin görsün diye düşündüm.

Sana verebileceğim, gazetelerde görmediğin bir haber yok gibi bir şey; ah evet! Şiir adına büyük bir hamlede bulundum. Trieste'deyken bir garaja gizlenmiş duran, lenduha gibi, sözcüğün tam anlamıyla dev bir araba bul-

dum – bir Horch: Alman Rolls Royce'u. Sekiz silindir, kırk beygir gücünde. Eskiden Goering'e aitmiş, daha sonra bölge komutanı olan generale. Onu kelepir bir fiyata satın aldım ve buraya getirdim. Çok güzel, gümüş grisi, parıl parıl, komik eski moda görünüşlü. İnsan kendini yirmili yılların bir film yıldızı gibi hissediyor. Adını Herman koyduk ve onunla –savaş patlamadan önce– çılgın bir plütokrasi yazı geçirmeyi tasarlıyoruz. Aslında haber filmlerinde onu sık sık gördün – Prag'a girişi falan hatırlıyor musun, önde kodamanlardan biri ayakta dikiliyor ve oğlanları selamlıyor. İşte şimdi işe böyle gidiyorum. Herkes öfkeden dilini yutmuş gibi, bu günlerde benimle pek az kişi konuşuyor. Ama Belgrad polisi çok saygılı. Arabanın iki kornası var, biri bas, biri tenor. Biraz önce şiir adına büyük bir hamlede bulundum demiştim çünkü şiir için bundan iyi bir araba olamaz: Zafer dönüşü dışında hiçbir amaçla kullanılamayacak kadar büyük ve benzin masrafı öylesine yüksek ki ancak kafadan kontak biri böyle bir şey satın alabilir. Buradan ayrılırken onu Tito'ya satacağım. Onun zaten bir tane var ama benimki kadar güzel değil. Gelip güzelliğini görmeni isterdim.

Haberlerin gerisini varsa Eve'den alırsın!

Sevgiler

Larry

Alan G. Thomas'a — Belgrad [1952]

Sevgili Alan,

...Bu arada her zamanki gibi birden konu değiştirdim. Arthur Weigall'ın (Hutchinson) *Sappho* ve *Neron*'una el koyar mısın: İkisi de bende vardı ve gerisin geri sana sattım. Margaret Rawlings *Sappho* okuma toplantısında öylesine başarılı oldu ki (*The Times*'ın 22. sayısındaki duyuruyu gördün mü) metni onun kişiliğine uygun şekilde kesip biçip yeniden ekleştirmemi deli gibi istiyor: Elinden geleni yapmak ve doğru dürüst oynanmasını sağlamak is-

tiyor. Ben de uygun ruh durumuna dönmek için elimden geleni yapmak istiyorum ve bu kitaplar, önemli değil ama gündelik hayatı çok iyi yansıtıyor. Tanrım! Bu yer Akdeniz'den öylesine uzak geliyor ki bana. Dümdüz, denize kapalı, domuzların yaşadığı bir yer, domuzları Sırplardan, Sırpları da domuzlardan ayıramazsın: Zeytin yok: boş boş aptal kazlar: yazın toz, kışın sis. Bu hafta korkunç kar var. Arabanı bir saat işyerinin önünde bırakırsan bir saat sonra koca bir kar yığınının altında kaybolur. Tataristan'dan esen buz gibi rüzgârlar. Bazı şanssızlıklar yüzünden Yunanistan'ı özledim – en başta da kıç yalayıcılıktaki başarısızlığım yüzünden. Bana her zaman zor gelir. Ama alın teri dökmek sayesinde her nasılsa Rodos kitabını bitirdim, şimdi de *Sappho*'yu M.R.'ye göre yeniden hale yola koymak ve ona sahnede önemli bir kadını oynama şansı vermek istiyorum.

Bir Aeschylus çevirisiyle de ilgileniyorum (ama hiçbir surette manzum olmayacak: düzyazı. Mümkünse Bohn: Blackwell, Bohn'la dolu). Yine, sende hâlâ varsa *Eski Yunanların Cinsel Hayatı* kitabı (dükkâna geldiğimde onu her zaman bir köşede hiç yerinden kımıldamadan dururken görüyorum, fiyatı sürekli artarak). Antik Yunan tarihleri var mı sende ucuz tarafından – Hesiodos ile Sappho arası? Sonra benim kitap kutumda *Eski Yunan'da Gündelik Hayat* yok mu?

İkinize de sevgiler
Larry

Anne Ridler'a

Belgrad [Mayıs 1952]

Sevgili Anne,

...Bu ülke Ütopyacı bugünüyle (çocukların % 40'ı verem) ve hatta hepimiz için vaat ettiği daha da Ütopyacı geleceğiyle içimi kurutuyor. Bir savaş çıkmadan önümüzdeki birkaç yılı nasıl geçireceğiz bilmiyorum. Tek umut Rusların ABD'den yeterince korkması. Her neyse, gelecek hafta arabayı, çadırları falan alıyoruz ve cehennem yolla-

rından Makedonya'yı geçip seke seke *Yunanistan*'a iniyoruz! Masmavi altı hafta. Geze geze aşağıya inip Olympos'un yanından geçerek güzel soğuk bir kaynak suyuna sahip olan bir balıkçı köyü arayacağız, bir köy evi kiralayıp bir köylü kızını gündelikçi olarak tutacağız. Çadırımızı denize yakın gölgelik bir burna ve bir zeytinliğin içindeki bir açıklığa kuracağız. Yüzerek ve uyuyarak günleri geçirmek – biraz bir şeyler yazacak enerjiyi toplarım umuyorum – yeni bir oyun, yeni bir roman, yeni bir şiir kitabı düşüncesiyle dolu kafam. Eh tabii: Göreceğiz! Tuna boyunda çeşitli yerlerde kamp kurduk – doğa güzel, soylu, yeşil – ama benim sevdiğim türden değil – her şeyden önce insana çok fazla geliyor. Sonra gökyüzü yumurta kabuğu gibi sımsıkı kapalı. Uykulu, düz, bereketli topraklar, her yerde kazlar, domuzlar ve uykulu köylüler. Hans Andersen'in kaz kız manzarası. Vardar Vadisi'ne gelip Yunanistan'a doğru hızlandığında nasıl birden her şey değişiyor. Kayalık zemin. Zeytinler, kırçiçekleri, yeraltından akan gizli ırmaklarla o verimli kalkerli toprak. Benim için işte Yunanistan bu! Ama orada kendime bir iş bulamaz gibiyim. Biliyor musun, dillerini konuşuyorum! "Bir diplomat için *ciddi bir* kusur!" Püff.

Bir yaşına giren Sappho-Jane büyük bir neşe kaynağı ve öyle güzel ki. Kamp yapmaya bayılıyor, açık mavi renkli yelken bezinden kendi küçük çadırı var – gökyüzü gibi canlı renkli. Her anı seviyor ve müthiş uslu. Geçen hafta sonu Ohopovo denen –arılarla ve kiraz ağaçlarıyla dolu kuytu bir yere gömülü– harap ve terk edilmiş bir manastırda kamp yaptık, hava kararınca Tuna üzerinden korkunç gökgürültülü bir fırtına geldi. Birden indiren yağmurlar, çakan şimşekler. Sapphy'cik korkacak sandım ama o bütün bunlar olup biterken mışıl mışıl uyudu. Artık yürümeyi öğreniyor ve üç sözcük söyleyebiliyor.

Anne Ridler'a Bled 17 Ağustos [1952]

Sevgili Anne,

Dün büyükelçiliğin kurye uçağıyla Belgrad'a gidip postamı almayı başardım, içinden senin mektubun da çıktı. Büyük emeğin için nice teşekkürler, umarım o sefil kitap[1] bu çabandan dolayı daha iyi okunur hale gelmiştir. Benim için artık hiç tazeliği kalmadı – değişen pek çok sahne, beş yıl süren birtakım şanssız postalamalar. İkinci kuşatma sahnesini keserek iyi ettiğinden emin değilim: Altı ya da sekiz tane falan var ve ben tarihsel kilometre taşı olarak bunlardan iki tanesini seçtim, biri eski, biri çağdaş Rodos için: O haliyle hayli yapaydı. Sorun şu ki çok fazla tarih var, bense yalnızca bir ziyaretçinin olabildiğince hızlı şekilde bilmek isteyeceği şeyleri seçtim. İkinci kuşatma gerçekten de önemli bir dönüm noktası, çağdaş zamanlarda görülmüş en büyük kuşatma olması bir yana. Çıkması *şart* mı? Öyle diyorsan öyle olsun. Ben olsam başka yerleri çıkarırdım: Hayalet öyküleri doğru, ama kötü. Biliyor musun, bugünkü Rodos *kenti* son kuşatmada ne idiyse onun yaşayan bir kopyası ve oraya gelen bir ziyaretçi korkutucu bir hayal kırıklığı hissedecektir: Peki onu hafifletmeye ve yalnızca ana çizgileri korumaya ne dersin? Nedense şu duygudan kurtulamıyorum, Rodos'ta bir hafta kalan ve kitabı el kılavuzu olarak kullanan biri, "Lanet olsun!" diyecektir, "Ortaçağ kasabası olduğundan tek söz edilmiyor: Ve şu karşımda gördüğüm şeye bak!" Haritayı da koymak istiyorum, görülecek yerlerin hepsini sektirmeden göstererek – böylesine hoş bir harita! Bir kez daha düşün, olur mu? Düşün ki Oxford üzerine bir kitapta bugünkü yapılar yok ve çoğu çıplak gözle görülemeyen Anglo-Sakson kalıntılarına değinilmiş?

...Kıbrıs'ta küçük bir ev düşünüyoruz, S-Jane'in köşesi olarak 50 tane zeytin ağacı, büyüdükçe –küçük esmer bir keklik gibi– güzelleştikçe güzelleşiyor. Şunu söylemeliyim, Bled Yugoslavya'da ciddi olarak yeniden ziyaret etmeyi düşüneceğim tek yer – orman içinde bir göl, sık çalı-

---

[1] *Reflections on a Marine Venus.*

lıklı bir Alp çayırı manzarasının ortasında, çevresi Alp-ler'le sarılı; güneşli geçen her on günün ardından yağmur-lu bir gün yaşanıyor, güderi arabayı nasıl parlatırsa bu yu-muşak yağmur da bütün peyzajı cilalıyor. Serin ve sessiz. Meyve bahçeleri içinde küçük köyler, kara karşı korun-mak için, balkonlar kırlangıç yuvaları gibi içerlek: dışa açılan dar ağızların gerisinde tahta balkonlar. İçerden manzaraya baktığınızda aynada görürmüş gibi çerçeve-lenmiş olarak görüyorsunuz. Dağlar düğme düğme yıldız-larla süslü ve buz gibi soğuk boğuk sesli sellerle yarılmış durumda – *çok hoş* – Slovenlerse düğünçiçekleri gibi sap-sarı, güneş ışığında ılık ılık çiçekleniyor, altın ve tarçın rengini alıyorlar. Çok tatlı kızlar! Öylesine çiçek gibiler.

Vivian'a en iyi dileklerimle ve teşekkürler.

Larry

Alan G. Thomas'a Belgrad [1952]

Sevgili Alan,

Yunanistan'da geçirdiğimiz çok yorucu ama olağanüs-tü güzel tatilden yeni döndük; daha çılgınca olan bölümü; Halkidikya, en ucunda Athos Dağı'nın bulunduğu burun. Denize yakın bir koru, dev çınar ağaçları. Gerçekten harika bir ay. Bize yemek pişirecek yaşlı bir kadın bulduk. Yalnız-ca yüzdük, oturup meyve yedik, hiçbir şey düşünmedik. Bunun sonucu olarak şimdi beni bekleyen bir yığın iş var. Bize 60 İngiliz lirasına bir ada önerdiler: Olympiada Adası (İskender'in annesi birini öldürmüş ve bu adaya sürgün edilmiş – kocasını galiba?). Stavros Adası'na altı deniz mili uzaklıkta: su, liman, birkaç yüz zeytin ağacı. İlgilenirsen Liman Reisi, Stavros adresine başvur. Adaya en yakın köy bir deniz mili uzaklıkta olan Olympia Köyü; engebeli arazi.

...

İkinize de sevgiler

Larry

[Yukardaki mektubun içinde]

Anaïs Nin'e mektup

Anaïs, şu paramparça olmuş ve sallanan ufuk çizgisi
üzerinde,
Haşaratın, küllerin, at dişlerinin arasında
Uyanıyoruz ve atamız insanoğlunun gövdesi içinde
Yürüyoruz bağlantısı kopmamış sinirler gibi.

Şimdi yalan becerisine karşı savunmasız
Bu kanalların çamurlu aynasında seyrediyoruz
Kendini beğenmişlik olarak yansıyan birbirimizin yüzlerini,
Bir Mısır umudunun kirli sularının kıyısında.
Kendilerinin sonuna ulaşmış olan insanlar
Yeni başlangıçlarda kendi sonlarını doğruluyorlar.

Bu umudun beden ölçüsü üzerine ilerliyoruz
Pencerelerden kadınların ve şiltelerin–
Hazzın rengi solmuş dillerinin sarktığı yere.

Açık yaralar romantikliği – o soylu vahşi
Sudolabmın yanına çömelip hayran hayran bakıyor
Siyasetçilerin vaatlerine karşı yalnızca oltasına takılanı
Alıp sepete atmak için kalkıyor yerinden.

Burada tatlı eğlenceyi birbirlerinde bulanlar
Bu kanalların kıyısında kaybediyorlar umutlarını
Ölü yapraklara boğulmuş Toprağın çizelgesi üzerinde
Ve yelken açtıklarında buluyorlar yalnızca
Fazlalığı yüzünden ikiye bölünen tutkuyu,
Bir kentin kül yığınları üzerinde çok yabancı görünüyor
Mikroplar gibi başıboş dolaşan çocuklar için giysiler,
Tencereler, şemsiye parçaları,
Kötü hava deneyecek zaman bırakmadı onlara.

Burada topu topu birkaç kişiyiz, çok azız,
Bu davaları eleştiren,
Taş mezarları içindeki ölülerin dışında;

Bir sürgünlüğün dinlendiriciliğinde dolanıp duruyoruz,
Yokluğun sunduğu bir bolluk ikliminde
Hiçbir şeyi eksiltmeyerek biçim bilgisinden
Şiirin: ölçülü sözlerle acı sanatının.

Yalnızca bir açıklama istiyoruz
Talihsizliğin doğasına dair,
Görme ve kaydetme eylemiyle belki
Mikrop bulaştırır köke ve dokunabiliriz günaha
Sonra Mısır'da bir zafer döneminde kıtlık yılında
Üretilen yeni buğday kurtarır gaspçıyı tabutundan
Ve başlatır olabilecek her şeyi.

Theodore Stephanides'e Belgrad 4 Kasım [1952]

Sevgili Theo,

Bir süredir seni tam anlamıyla ihmal ettiğim için beni bağışla ama çok işim vardı ve bu lanet ülkede birtakım kocabaşlarla sağa sola yolculuk edip duruyordum. Bunların sonuncusu patronum Eden idi, onun o çok propagandası yapılan turunun tanıtımını zavallı ben üstlendim ve sonunda ben de neredeyse onun kadar tanınan biri oldum; Bay ve Bayan Tito ile tanışmak için Beyaz Saray'a davet de vardı bunun içinde, ayrıca Bled'de iki akşam yemeği daveti, bu vesileyle ben de bu ülkenin önderlerini yakından görebildim. Görmek inanmaktır derler.

...İstifamı verdim ve aralıkta Kıbrıs'a gidiyoruz. George'dan, bize satın alabileceğimiz bir arsa ya da küçük bir ev aramasını istedim. Yunanistan'da araştırdık ama gerçekten ekonomi öylesine allak bullak ve fiyatlar öylesine dalgalı ki. Kıbrıs için sen ne diyorsun? Öteki adalar kadar güzel mi? Su? Ot? Orada yaşaman gerekse nerede yaşardın?

Ne yapacağım konusunda hiçbir düşüncem yok, ama galiba başlangıç olarak iki yıl süreyle her ay bir kitap yazabilirim – konu defterini bana göndersen iyi olur.

Bu arada elbette keyfimiz çok yerinde ve kuzeyden güneye kadar gezip gördüğümüz ve yaban güzellikle dolu olmasına karşı yaşanmaz bulduğumuz bu ülkeden ayrılmak düşüncesi kendimizi yirmi yaş genç hissetmemize yol açıyor. Hiç kimsenin gitmemiş olduğu iki özel yer var,

bence oralar görülmeye değer, ama bunun dışında – lastik tekerlekler ve ruh için yolculuk çok zor.

Sevgiler

Larry

Alan G. Thomas'a Belgrad [1952]

Sevgili Alan,

Bir ABD film şirketi için *Cefalû*'yu senaryolaştırarak eğleniyorum, şirket senaryoyu satın almakla ilgilenir görünüyor! Her şey yolunda giderse Noel günü Kıbrıs'a gitmek üzere buradan ayrılıyoruz. Senden benim için iki şey yapmanı isteyeceğim I) *İskenderiye* adlı romanımın parçalarını bir araya toplayıp G. Wilkinson'a gönderir misin, Villa Christina Girne, Kıbrıs adresine. "Geldiklerinde teslim edilmek üzere" notunu unutma. Parçalar şunlardan oluşuyor: 1) Siyah çirişli bez kaplı, yaprakları gevşek küçük bir not defteri – içinde gelişigüzel bazı parlak karalamalar var 2) E.M. Forster'ın İskenderiye ile ilgili kitabı, sarı kaplı, sınırlı sayıda yapılmış olan baskı – EMF tarafından imzalanmış 3) Galiba bir ya da iki beyaz çizgili defter, Dışişleri Bakanlığı'na ait resmî kırtasiye, OHMS antetli ve Kamu Hizmeti için olduğu belirtiliyor. İçinde kurşunkalemle bir şey yazılı galiba.

Daha sonra benim kitap stokuna alıcı bir gözle bak bakalım, kafandan onları kutuya koy ya da denk yap ve ağırlığını hesapla, adamına sor bakalım onları gemiyle Kıbrıs'a, Limasol'a göndermek kaç para tutar – bu iyiliği yapar mısın? Görünüşe göre oraya yerleşiyorsam her şeyi getirtebilirim, benim oraya varışımdan altı ay sonra bana ulaşması koşuluyla.

Bu görevden kurtulunca sana Trieste'den yazarım. Uff! Dünya varmış!

İkinize de sevgiler

Larry

KIBRIS

Tam Belgrad'dan ayrılacakları sırada, son anda gerginliğe dayanamayan Eve'in sinirleri çok bozuldu ve bir hastaneye yatmak üzere İngiltere'ye gitti. Durrell küçük kızı Sappho ile birlikte tek başına Kıbrıs'a gitmek zorunda kaldı. Kıbrıs'ta resmî görevlerden ve komünist bir ülkedeki boğucu baskılardan kurtulup çoğunluğu Yunan bir toplumun külhan özgürlük havasını soluyunca neşesi yerine geldi. Bellapaix Manastırı'na yakın eski ve şirin bir Türk evi satın alıp onartarak döşedi. Evi çekip çevirmek için annesi İngiltere'den geldi.

Bellapaix'i pek çok arkadaşı ziyaret etti. Kıbrıs, Ortadoğu'da seyahate çıkanların ve Helenseverlerin seyahatlerinden önce ya da sonra veya kitaplarını yazarken uğramadan geçmedikleri bir yol kavşağı gibiydi. Gelenlerin çoğu eski dostlarıydı, ya savaş öncesi Atina'da ya da savaş sırasında Mısır'da tanıdığı kişilerdi: George Seferis, Lord Kinross, Patrick Leigh Fermor, Sir Harry Luke, Freya Stark, Rose Macaulay ve niceleri. Ayrıca yeni dostlar da edinmişti, hem İngiliz kolonisinden hem de adanın Yunan ve Türk sakinleri arasından.

Ama çifte harcamalar, hem İngiltere'ye Eve'e para göndermek hem de Kıbrıs'ta bir ev kurmak Durrell'ın birikiminin erimesine yol açtı, oysa o bu parayla "yalnızca yazarak özgür bir altın yıl" yaşamayı planlamıştı, bunun üzerine bir Yunan okulunda öğretmenlik görevi almak zo-

runda kaldı. Bir keresinde T.S. Eliot'a sormuştu, "Bankada çalıştığın günlerde yazmayı nasıl becerebildin?" diye. "Sabahleyin ilk uyandığın zamanki o değerli saatte, günün hayhuyu başlamadan önce." Her sabah Durrell 4.30'da kalkar, koyu bir kahve içerek kendine gelir ve oturur mum ışığında yazmaya başlardı, daha sonra ortalık aydınlandığında arabayla Lefkoşa'ya okula giderdi. Henry Miller'a "Iskenderiye *adlı kitabı sözcüğün tam anlamıyla cümle cümle ilerletiyorum," diye yazmıştı. "Uyanık olduğum her an kafam öylesine onunla meşgul ki, karaladığım şeyleri hafta sonu daktilo ettiğimde genellikle 1500 kelime tutuyor." Normal olarak Durrell doğrudan daktiloyla yazardı ama uyuyan bebeği rahatsız etmemek için* Justine'*in büyük bir bölümünü elle yazmıştı. Yazarken bazen ara verir, karşı sayfaya ya da not defterinin kapaklarına renkli mürekkeple anlaşılmaz desenler çizerdi.*

Hemen hemen otuz yıl boyunca, Durrell dünyanın çeşitli yerlerinde dolaşırken kâğıtları ve önemli sayıda kitabı evimin çatı arasında durdu. Pek seyrek olarak İngiltere'ye ziyarete geldiğinde, zaman zaman tavan arası kapısından çatı aralığına çıkar, bütün bir sabahı eşyalarını düzenlemekle geçirirdi; o yurtdışındayken çalışmak için elinin altında olmasını istediği kitapları ona ben gönderirdim. Bir ev sahibi olup yerleştiği üç yer oldu ve ben üç keresinde de bütün kitaplarını ona postalamıştım. Üç keresinde de bu, uluslararası çapta bir şiddet olayının, savaşın ve devrimin işaretine dönüştü. 1941'de paket adrese ulaştıktan kısa bir süre sonra Yunanistan Almanlar tarafından işgal edildi ve hayli önemli miktarda yayınlanmamış daktilolu metin işgalciler tarafından ateş tutuşturmak için kullanıldı. Benim paketçim Charles Eldecott son paketi Kıbrıs'a daha yeni göndermişti ki orada ENOSIS krizi patlak verdi ve bir ya da iki yıl sonra kitapların hepsi yine Bournemouth'a geri döndü. Doğal olarak 1957'de bu çok yolculuk yapmış kitapları Provence'a gönderdiğimiz zaman hafif bir korku hissettim; korktuğum gibi oldu, Cezayir sorunu alevlendi, Fransa'da da ayaklanmalar

vardı; bereket versin Cezayirliler Güney Fransa'yı işgal edecek kadar güçlü değildi ve Durrell 1930'lardan sonra ilk kez kitaplarıyla bu kadar uzun süre birlikte yaşadı.

Ama Kıbrıs'taki duruma dönersek, ENOSIS krizinin şiddet ve yoğunluğu artınca Durrell bir kez daha Kraliçe'nin hizmetinde çalışmak zorunda kaldı. Akıcı Yunancası, basın ataşesi olarak daha önceki deneyimleri, Yunan kişilik yapısını çok iyi kavramış olması yüzünden bu zor ve çoğu zaman tehlikeli görev için en uygun kişi durumundaydı. Başka çalışmalarının yanı sıra Cyprus Review *dergisini canlandırmak için çabalıyor, dostları Freya Stark, Sir Harry Luke, Patrick Leigh Fermor, Lord Kinross ve Ortadoğu üzerine yazan başka yazarları dergiye yazı yazmaya zorluyordu. Patlamalar ve cinayetler artarken yakalanan teröristlerin idamları da artıyordu ve iki düşman taraf arasında kalan Durrell'ın durumu gittikçe güçleşmişti. Bir yandan Hükümet Konağı'nda çalışan bir İngiliz'di, ama öte yandan bir Helensever olarak Yunanlara karşı duyduğu sevgi ve yakınlık neredeyse yirmi yıl öncesine dayanıyordu. Dostluk bağları kopma noktasına geldi, köylüler onunla konuşmaya korkuyorlardı ve Bellapaix'teki evinde yaşamak tehlikeli olmaya başlamıştı. Ama bütün bu zorluklar ve tehlikeler içinde genellikle geceleri yazmaya zaman buluyordu ve 1956'da adadan tamamıyla ayrılırken* Justine *tamamlanmıştı.*

Alan G. Thomas'a

Ionian Bank, Girne, Kıbrıs
10 Şubat 1953

(Posta kartı)

Buraya yeni geldim, çocuk, ev, iş, ürkütücü bir karışıklık içindeyim – bütün bunlara yetişmek olanaksız görünüyor – harika bir yer – kalabilirsem kalmak isterim. Kitaplar için sana yazacağım – kaç tane kadardı unuttum – hepsi yaklaşık kaç para tutar – yalnızca kitaplar elbette?

Sevgi

Larry

Alan ve Ella Thomas'a Kıbrıs [1953]

Sevgili Alan ve Ella,

...Bu arada şu baş belası evle uğraşıyorum, bazı günler sıkıntı ve umutsuzluk içindeyim, evi satma noktasına geliyorum, bazı günler iyimser. Bin beş yüz İngiliz lirası harcarsam şirin bir eve sahip olacağımı düşünüyorum – içi pek güzel ve göze batmayacak şekilde yenilenmiş bir Türk evi. Ulaşılması biraz zorca ama görkemli bir manzarası var. Acaba bana bir renkli cam üreticisinin kataloğunu bulabilir misiniz? Tabaka halinde renkli cam alma olanağı var mı acaba? Merak ediyorum. Ayrıca İngiltere'de marangozluk işleri kaça, bir fikriniz var mı. Burada pahalı ve kötü. Kafamdan Sapphy'ye bir Türk yatağı yapmayı geçiriyorum – odanın bir köşesinde bir kerevet, etrafı oyma tahta parmaklıklarla çevrili – hurdacı dükkânlarında sık sık satılık oyma parmaklık yığınları görüyordum. Ama belki de nakliye parasıyla çok pahalıya gelir.

İşleri yoluna koyar koymaz kitapları bana göndermeye başlamanı isteyeceğim.

Sevgiler, Larry

Alan G. Thomas'a Ionian Bank eliyle,
Girne, Kıbrıs 15 Ekim 1953

Sevgili Alan,

Beni bağışla, mektuplaşma konusunda çok kötüyüm. Evin artık son işleri yapılıyor ve çalışmaya başladım – çok yorucu – bir on beş gün sonra evin bittiğini görürüz. Senden bir iyilik isteyebilir miyim acaba, benim adıma bir düzine renkli cam ısmarlayabilir misin – küçük – bu sayfanın yarısı kadar, ne kadar farklı renklerde olursa o kadar iyi. İki tane küçük pencerem var, kapı üstü yelpaze pencere, bütün ada Türk camlarıyla kaplı ama şimdi hiç ithal edilmiyor. Onları bana uçakla gönderebilirsen çok seveneceğim çünkü ilk yağmurlar iki hafta içinde bekleniyor.

Bence herhangi bir inşaatçı sana bunları temin edecek bir cam üreticisi adı verebilir. *Lütfen*, olur mu? Şimdilik yer sarsıntısı geçirmedik, iyiyiz. Annem dayanıyor... çalışacak yerim yok ve çalışamamaktan çıldıracağım. Tek isteğim romanıma devam etmek – öğretmenlik yaptığım okulun altıncı sınıf kızları adsız olarak her gün altı kadar kırmızı gül gönderiyorlar, hırpalanmış bir egoyu hayli pohpohlayıcı bir şey. Yakında senden kitapları postalamaya başlamanı isteyeceğim ve sana bir çek göndereceğim.

İkinize de sevgiler

Larry

Dr. Theodore Stephanides'e

Bellapaix, Kıbrıs
30 Ekim 1953

Sevgili Theo,

Senden yine haber aldığıma sevindim. Bütün yılan zehirleri için teşekkür ederim. Dün tam manastırın yanında bir engerek yılanı öldürdüğüm sırada, yani tam zamanında geldi. Sapphy hayvanın 5-10 santim ötesindeydi, yılanı avlayan bir kediyle oynuyordu. Evet, hafif bir yer sarsıntısı oldu ama tahtaya vur ev hâlâ ayakta. Rodos kitabını eğlenceli bulduğuna sevindim – bu haliyle yarısı atıldı – buna dayanamıyorum.

Marie Millington-Drake'in bu hafta Londra'da olması gerekiyor, gölge oyunlarıyla ilgili olarak sana telefon edecek. Bence onu seveceksin. Kasımda dönüyor – bu yüzden lütfen bana getirmesi için ona verebileceğin kadar malzeme ver – onlara bir bakacağım ve ilk planımızı yapabiliriz. Şu anda öğretmenlik ve inşaatçılık yapmaktan bitkin durumdayım ama İskenderiye üzerine olağanüstü bir romanın 25.000 sözcüğünü yazmış bulunuyorum. Bu kitap elbette hiç kimsenin hoşuna gitmeyecek ama beni çok sarıyor. Evet, benim mama burada, sana sevgilerini gönderiyor. Yılan hikâyesi onu çok korkuttu. Kıbrıs nefis bir yer ama iklimi Mykonos ikliminden çok Selanik'inkine yakın, ama kendine özgü çok sahici bir güzelliği var, Doğu Akde-

niz'in büyük yumuşak suskunluğu içinde yer alıyor. Ev bayağı bayağı güzel görünmeye başladı. Umarım yakında gelir burada kalırsın – Zarian buraya yerleşmek üzere ve şu günler her an Beyrut'tan Seferis'i bekliyoruz. Şu anda Paddy Leigh Fermor burada ve birlikte çılgın akşamlar geçiriyoruz. Tek sorun benim sabah beşte kalkıp yedide işte olma zorunluluğum – eminim halime acıyorsundur. Kıbrıslılar korkunç nazik ama tuhaf derecede ölgün – güvenlik mi? Gerçek özgürlük ve sorumluluktan yoksunluk mu? Zenginlik mi? Nedeni hangisi henüz karar veremedim. Belki de hepsi. Ama büyük kentteki Yunanlardan daha dürüstler – nedense zihinsel olarak çok ağırkanlılar, inanılmaz bir şey. Bu kitabı bitirmek için ölüyorum – cinsellikle gizli servisin öyle acayip bir karışımı ki! Sana sevgiler. Benim adıma Marie'yi sımsıkı kucakla. Iyi bir kız o.

Larry

Alan G. Thomas'a Bellapaix, Kıbrıs [1953]

Sevgili Alan,

Renkli cam işi çok başarılıydı ve tek bir parçasına bir şey olmadan geldi. Giriş katındaki yemek odasının penceresini camlattım – Belsize Parkı'ndaki sinagoga benzedi biraz ama gerçekten çok hoş oldu. Şunu keşfettim, Türk evlerini bozmadan istediğin gibi yenileyebilirsin. Sana borcum nedir bildirir misin lütfen? Şimdi artık kitapları almaya hazırım – kış bastırırken Elizabeth dönemine dalmak ne güzel olacak. Ah keşke param olsa da sizin son katalogdaki o koca 125 İngiliz lirası tutarındaki yeni baskıları edinebilsem. İkinci kutuya bile girmeyecek eski kitap varsa elinde, onları bana armağan et, posta parasını ödeyeyim. Ne tutarsa tutsun. Ayrıca lütfen Noel için Sapphy'ye renkli birkaç kitap buluver – hayvanlı olsun lütfen. Çok yorucu bir öğretmenlik işi yapıyorum ama onun dışında mutluyum – henüz yazmaya fırsat olmadı – ama tezgâhta iyi bir roman var... çiftçilerle birlikte kalkıyorum artık, 4.30'da kalkıp gidiyorum. Kıbrıs'taki kadar

güzel gündoğumu hayatımda görmedim – Rodos'takinden bile güzel. Paddy Leigh Fermor, tanısan severdin, yeni geldi, John Lehmann da: Adrian Seligmann Türkçe kitabını yazmak için kışı burada geçirecek; Freya Stark, Harrison'da kalmak üzere birkaç aylığına geliyor –Harrison sana çok benzer– ve eski bir Türk evini onardı (kendisi mimar), bir çeşit *biblio oikio* (kitap evi) yaptı – her taraftan sanat fışkırıyor – savaş zamanının Kahire'sindeki gibi – bana sevgili Elizalarımı gönder, olur mu elin değdiğinde?[1]

Tanrı seni korusun – ikinize de sevgiler Larry

Yaşlı Rose Macaulay ile birlikte Sapphy ve ben ne çok eğlendik, sana söylemiş miydim? Bizi evlat edindi ve eski arabasıyla vızır vızır yüzmeye götürdü getirdi. Tatlı şey – Suriye'de bilmem nereye gitmek üzere bastı gaza gitti. Zarian buraya yerleşmeye geliyor ("Oğlum, Kıbrıs'ı ebedileştireceğiz"). Ermeniler ona oturması için koca manastırı vermişler, Buffavento'nun ilerisinde bir kayalıkta. Bizi partiler vermek ve üç saatlik katır yolculuğu yaptırtmakla korkutuyor. Dün gece kapı çalındı ve Seferiadis girdi kapıdan –Beyrut'tan buraya tatile gelmiş–, görüyorsun yalnız değiliz. Herkes geliyor ya da gelme planları yapıyor ve ben beklenmedik konuklar için fazladan bir oda döşemekle meşgulüm. Noel'i geçirmek üzere Beyrut'tan Diana Newall geliyor, iki tane de Yugoslav balerin – biri büyüleyici ve her zaman sevgili FOSCA gelecek ağustos için yer ayırttı. Gelecek eylül Miller bir aylığına geliyor. Sen neden gelmiyorsun?

Larry

Alan G. Thomas'a Kıbrıs 22 Aralık [1953]

(Posta kartı)

Sevgili Alan,

Çok teşekkürler. Grindlay'e söyleyeceğim posta para-

---

[1] Durrell Elizabeth dönemi yazarları üzerine yazdığı bir kitabı otuz yıldan fazla bir sürede tamamladı. Bu amaçla o dönemin önemsiz yazarlarının az bulunur yeni baskılarını toplamıştı – şimdi bulunması çok zor olan yeni baskılar oldukları için "benim sevgili Elizalarım" diyor.

sını karşılamak üzere sana 10 İngiliz lirası göndersin. Artık evin son işleri, gerçekten çok güzel oldu. Kitaplarla tamamlanacak, bence. Gelmeyen sanatçı kalmadı – gelecek yaz sen de gelsene. Kamp yataklarımız falan var. Eylülde Henry Miller ile karısı geliyor. Paddy Leigh Fermor ile Joan haziranda geliyor; Ines Burrows haziranda – bir yığın insan. Ada hayli eğlenceli olacak. Bir de bu kadar çok çalışmak zorunda olmasaydım.

Ne yazık ki kitap bu arada bir kenara atıldı. Ziyanı yok. Sapphy iyi, annem sana sevgilerini gönderiyor – ikinize de Noel için.

Larry

Alan G. Thomas'a Bellapaix, Kıbrıs [1954]

Sevgili Alan,

Girne'deki yerel kitapçı, dükkânını yeniden düzenlemesine yardım etmem için başımın etini yiyip duruyordu. Birden fark etti ki (Korfu büyüklüğündeki) Girne fena halde Charminster'laşmakta,[1] fiyatlar yükseliyor, insanlar geliyor. Doğrusunu söylemek gerekirse dergi satılan bir kırtasiyeci. Bir patlama olacağının kokusunu aldı ve bir ya da iki yıl içinde burada dükkân açmak isteyen daha başka girişimcilerin bulunacağını aklı kesti – bu arada yeri çok iyi ama ne yapacağını bilememekten çıldıracak. Birkaç Penguin yayını, posta kartları, kâğıt, kırtasiye ve Yunan okullarında okunan ders kitapları alıp yığdı. Aslında Charminster'dan şöyle bir geçsen, nasıl bir dükkânı olduğunu tam anlamıyla anlarsın, sonra kendi vitrinine bakarsan onun hayalindeki dükkânı görürsün. Neler alması gerektiği konusunda öğüt istiyor. Adada yalnızca bir tek büyük kitapçı var, kocaman genel bir mağaza, bir Türk işletiyor, içinden çıkılmaz bir curcuna ama içinde çok şey var ve o yüzden de ünlü. İnsanlar bir kitap almak için benim arkadaşa geleceklerine 30 kilometre araba sürüp Lefkoşa'ya gidiyor.

---

[1] Charminster Road, Bournemouth'un banliyösü.

Bu arada muhtemel müşterileri şunlar:

1) 3.500 yerleşik İngiliz

2) Ziyarete gelen turistler ve askerî birlikler – yılda 5.000 diyelim

3) Basitleştirilmiş İngilizce kitaplar isteyen okullar, Texts, Eckersley falan (Longman'ın)

Kırtasiye kısmı iyice oturmuş durumda ve dükkân onunla yaşıyor; ama bence eski ve yeni, özellikle seyahat elkitapları olsa sessiz sessiz, bir kararda satar. Arkadaşıma ne önereyim? Daha büyük bir stok için ne kadar sermaye yatırması gerekir? Ya elden düşme kitaplar? İndirim ya da iade sistemi var mı? Bana kalırsa, Winston ya da Boscombe'da işini genişletmek isteyen birinin sorunları neyse, onunkiler de o. Ona seçme depo malı satmak seni ilgilendirir mi? İlgilendirirse bana bir not ilet. Belki de ilerde Girne'de bir dükkânın yönetici müdürü olmak sana çekici gelebilir (İş Yolculukları). Benim inancıma göre onun dükkânı dikkatli bir şekilde beslenirse kısa zamanda genişleyebilir – burada öylesine çok insan yaz ve kış geçiriyor ki – ve dediğim gibi kasaba korkunç büyümekte. ABD Radyo İstasyonu yüzünden bazı Yankee aileleri de türedi. Bana düşünceni bildir, olur mu?

Dostun

Larry

Alan G. Thomas'a

Bellapaix, Kıbrıs
13 Şubat [1954]

Sevgili Alan,

Kitap satışı konusundaki güzel denemen için teşekkür ederim, yazının içeriğini Girne'deki o tuhaf arkadaşıma ilettim. Çok teşekkür ediyor. Şu aralar öylesine çok çalışıyorum ki bir başka serüvene girmeyi düşünmeme olanak yok çünkü çatlamak üzereyim. Ama bu önerini gelecekte düşünmek üzere aklımda tutacağım. Hayatımın en yorucu yılını geçirdim ve henüz geçmiş değil. Bir ev onart-

mak, bir çocuğa bakmak, iş bulmak – ve iyi bir kitabın 25.000 sözcüklük bölümünü yazmak (heyhat yazmam durdu) bütün enerjim tükendi. Ama ev gerçekten çok hoş. Bir gün gelip bizde kalacağını umarım. Bu günlerde Freya Stark burada Karadeniz seyahatine hazırlanıyor ve onu sık sık görüyoruz. Dediğine göre bir kitapçı son kitabıyla ilgili sorular göndermiş, kitabın adının *The Cost of Incest*[1] olduğunu sanıyormuş. Hoş bir kadın. Görünüşe bakarsan başka her türlü insan geliyor buraya ve arkadaş sıkıntısı çekmemize gerek yok. Aklıma gelmişken, bana büyük bir roman boyutunda bir baskı maketi ısmarlayabilir misin – kâğıdı iyice olsun ama birinci sınıf olmasın – önemli ziyaretçilerden bir şeyler yazmalarını isteyeceğim. Bende böyle eski bir prova var, içinde pek çok ilginç imza. Bu senin-

kinin iyi bir bez cildi olursa sırtına şunu yazdırır mısın

Bellapaix Manastırı
Kıbrıs

...

Kitaplar kazasız belasız geliyor. Teşekkür ederim. Kıbrıs korkunç derecede taşra ve tam anlamıyla dünyadan kopuk bir yer olduğu için onlar hayatıma büyük bir değişiklik getirecek – müzik yok, tiyatro yok, hiçbir şey yok. Ama buraya yerleşmiş bazı ç. iyi insanlar var – Harrison adında yaşlı bir mimar, tanısan seversin, Jane Austen'ın ahvadından biri, bir-iki sanatçı.

Param artarsa daha sonra senden birkaç kitap daha göndermeni isteyeceğim – ama bende neler var tam olarak hatırlayamadığım için beklesem iyi olacak. Dilerim sahip olduğum bütün psikoloji kitaplarını satmamışımdır – özellikle Baudelaire'in psikanalizini.

İkinize de sevgiler
Larry

---

[1] Kitabın başlığı *The Cost of Incense*. "Tütsü" anlamına gelen "incense" sözcüğünü "mahremiyle zina" anlamına gelen "incest" sözcüğüyle sözümona karıştırdığını söylüyor. (Ç.N.)

Alan G. Thomas'a

Bellapaix, Kıbrıs
14 Mart [1954]

Sevgili Alan,

Cömertliğin için sana teşekkür etmek üzere hemen yazmalıyım. Defter tek sözcükle harika, amacına bundan daha uygun olamazdı. Bugün Freya Stark ve Sir Harry Luke ile açılışını yapacağım ve Rosemary Seligman'a bir desen çizdirteceğim. Ne güzel bir parşömen kılıfı var. İnsanlar yeni adresime çok olumlu bir tepki verdikleri için; kocaman yıkıntı bir manastırı satın aldığımı ve orada 275 odalıkla birlikte yaşadığımı söylüyorlarmış. Nasıl da abartıyorlar şaşarsın, oysa yalnızca 235 odası var. Ama Karmel keşişi kılığında bir basın fotoğrafı çektiriyorum, "'Afrika maymunu' gibi tepesi tıraşlı", iki güzel rahibeye Papa Joan'dan bir şeyler dikte ettiriyorum...

Bu günler öyle çok çalışıyorum ki düşünecek hiç zamanım yok. Saat şu anda altıyı vuruyor – hemen işe.

O güzel defter için çok teşekkürler. Yunanlar bizi denize dökmeden önce umarım Ella ile ikiniz gelir, içine bir şeyler yazarsınız.

Sevgiler Larry

Freya Stark'a

Bellapaix, Kıbrıs
1 Haziran [1954]

Sevgili Freya Stark,

Türkiye'den gönderdiğin mektup için çok teşekkür ederim, öylesine belirleyici özelliklerle doluydu ki insan ondaki tuhaf çıplak görkemi hissedebiliyor. Umarım kitap kafanda yavaş yavaş biçimini alıyordur. Ben her zamanki gibi çok çalışıyorum ve kitabıma kısa anlar dışında zaman ayıramıyorum, ondan nefret etmeye başladım çünkü beni hiç rahat bırakmıyor ve hak ettiği gibi onunla uğraşabilecek enerji ve dikkati kendimde bulamadığım duygusu içindeyim. Ayrıca sözcüğün tam anlamıyla konuk akınına uğradık, çoğu savaş öncesi Atina'da yaşadığım zamandan

bu yana görmediğim dostlarım. Yeterince hoş buluşmalar ama sabah uyanıp sendeleyerek tepeden inerek arabama giderken o alçak kitabın beni suçladığını hissediyorum! Sapphy akıl almaz derecede iyi ve mutlu, Lucia hâlâ onun en sevdiği bebek, hafifçe spastik bir sol dize sahip oldu ama daha da kötü hale getiririz korkusuyla nesi olduğuna hiç bakmıyoruz. Ayın ikisinde Ines Burrows'u bekliyoruz, İngiltere'ye geçerken iki gün burada kalacak, onu Kahire'den hatırladığına eminim. Sen Özgürlük Dostu iken Bernard B[urrows] elçilik kançilaryasının başıydı ve aslında çok eski bir tarihte bir öğleden sonra bizi o tanıştırmıştı. Şimdi Balıkesir'deler – Bernard'ın ilk elçiliği. Xiutas -Doğrucu Papaz– kartına çok sevindi, küfrederek ve ezberden bir şeyler okuyarak adada dolaşmaya devam ediyor. Bir yerlerden çok hoş, küçük bir Türkçe manzume bulmuş, ciddi ve ürkütücü bir sesle okuyor, çevrilmiş haliyle bile bana iyi görünüyor. Şöyle:

Girne
İÇİNE GİRME
Girersen
EĞLENME
Eğlenirsen
EVLENME
Evlenirsen
ÇOCUK ETME!

Yüksek sesle söylemeyi dene. İnsanın kafasına takılıyor. Annem en iyi dileklerini gönderiyor, Marie (Millington-Drake) de, gittikçe daha sorunlu hale gelen ev konusunu düşünürken deniz kıyısına sazdan kulübelerle oluşan güzel bir kamp yeri inşa etmekte.

Bütün iyi dileklerimle ve en kısa zamanda yine gelin.

Dostlukla

Larry Durrell

T.S. Eliot'a Bellapaix Manastırı, Kıbrıs [1954]

Sevgili TSE,

Bardaktan boşanırcasına yağan yağmurda köyün birahanesinde bana imzalanmış oyunu beni beklerken bulmak ne güzel. Beni bundan daha çok heyecanlandıracak bir şey olamazdı. Hemen oturup sana teşekkür yazıyorum. Hâlâ öğretmenlik yapıyor ve korkunç çalışıyorum ama elimde ne kadar para varsa, yıkıntı halinde kocaman bir manastırın çevresine kurulmuş yarı yıkık bir köyde küçük ama sevimli bir Türk evine yatırmayı başardım. Sevimli bir köy. Kıbrıs daha ziyade sevimli, kıraç, büyük çıplak cinsel çekiciliği olan bir ada – kendine özgü tuhaf bir çekiciliğiyle Yunanistan'a hiç mi hiç benzemiyor – doğru dürüst görmedim henüz...

Yazmaya zamanım yok ne yazık ki! Üstelik şu anda kafam kitaplarla dolup taşmakta. İskenderiye üzerine iyi bir kitabı kâğıda dökme cesaretini gösterdim ama şu anda ona çeşni verecek o küçük ve fazladan enerjiyi içine enjekte edebilmem için gerekli sinir bunalımını körükleyecek zamanım yok...

Yaşlanıyorum. Artık şiir yazamıyorum – çok yorgunum. Beni gerçekten mutlu eden şeylerden biri sevişmek, öteki de güneşte uzanmak – hazzın önemini anlamak ve hazzı gerçekten yaşayacak kadar kendi içine dönük biri haline gelmek çabayla elde edilen bir şey...

Çok iyi dilekler

Larry Durrell

Freya Stark'a PIO. Lefkoşa, Kıbrıs [1954]

Sevgili Freya,

Austen'dan [Harrison] üzülerek öğrendiğime göre benden tek bir mektup bile almamışsın. Oysa senin mektuplarını cevaplamış ve zarfların üzerine elimle adres yazmıştım –Asolo adresini– çünkü çok seyahat eder gibi görünüyordun. Söylentiye göre Bağdat'a gitmişsin. Daha son-

ra Paddy'den şifreli bir posta kartı geldi, bir köşesinde de senin yazdığın, daha anlaşılır bir not vardı. Haberler mi? Herhalde geri dönmüş ve mektuplarımı almışsındır. Bir köle gibi çalışıyorum – beni paşa yaptılar ve adanın can çekişen Haberalma Servisleri ile uğraşıyor, ENOSIS'çilerin, İngiliz gazetecilerinin ve soruşturmacı parlamenterlerin birleşik ulumalarına karşılık kendi konumumuzun gerekçelerini ortaya koymaya çalışıyorum. Işin şakaya gelir yanı yok, yazıyı mazıyı bir kenara bırakmam gerekiyor. Yeni kitabının hamuruna katmakta olduğun vüsat, serbestlik ve derin düşünce duygusu için seni nasıl kıskanıyorum.... Yeniden canlandırmaya çalıştığım *Cyprus Review* için bana daha sonra birkaç fotoğraf ile Kıbrıs ve Türk konusunda bir makale gönder... Bize gelince; siyasal yönden bu "hercümerç" adaya sıkı sıkıya bağlanıyoruz. Bir yerlerde kısa bir tatili nasıl özlüyorum bilsen. Ama maddi bakımdan işler iyiye gidiyor ve gerilimli olmasına karşın öğretmenlikten daha hoş bir görevim var. Tek sıkıntı benim kendi gerçek yazarlığımın beni çağırıyor ve bilinçdışından bana yan yan bakıyor olması ama şimdilik bu konuda yapılacak bir şey yok, bize verdikleri Lefkoşa'daki resmî konutta otururken evimizde 25 İngiliz liralık bir tadilat yaptırıyoruz. Kıbrıslı işçilerle her zamanki sorunlar. Ama Marie'nin sorunları çözüldü çünkü Austen onun dolaşıp durma isteğini sona erdirecek türden bir ev yaptırmayı kabul etti. Sonu gelmez toplantılar ve telefonlar. Gizli bahçeler ve fıskıyeler üzerine sonu gelmez tartışmalar. Çok yakında buraya yarım düzine kadar hoş insan yerleşecek ve bizler Kıbrıs'ta biçimsiz hamuru andıran toplumsal hayat kütlesi üzerinde çalışmaya başlayabilir, adaya bir kimlik kazandırabiliriz. Dergiye gerçekten de katkıda bulunman gerekiyor. Buraya gelen ve burası için yazı yazma zahmetine giren önemli insanlar biz Kıbrıslılar için hayatı daha da yaşamaya değer hale getirecektir. Dergiyi ayağa kaldırır kaldırmaz, sana dergi editörlüğünden resmî bir mektup yazıp bir makale önerisinde bulunacağım. Şu yorulmak bilmez sevimli Sir Harry Luke'u da

buraya çekeceğimi umuyorum – sonra adayı iyi tanıyan ve adada tanınmayı hak eden Osbert Lancaster gibi daha başkaları da var. Aşağı yukarı altı ay sonra umarım rahatlayacağım – Sapphy iyi ve mutlu.

Hepimizden çok sevgiler

Larry Durrell

Freya Stark'a PIO. [Kıbrıs Aralık 1954]

Sevgili Freya,

Mektubuna çok teşekkür ederim. Kitabı sevdiğine sevindim – kazasız belasız eline geçmesi beni gerçekten memnun etti. Yeni kitabından[1] kısa bir bölüm yayınlama önerin tek sözcükle harika, her bakımdan çok yararlı olacak. Yöneticilere gerçekten de iyi bir Ortadoğu dergisi nasıl olur göstermek istiyorum. Gerçekten de Kıbrıs'ı yansıtacak ve genel olarak İngiliz kültürüne saygınlık kazandıracak bir şeylere gerek var. Şu ana kadar epeyce kişiyi kandırdım, Paddy (Leigh Fermor), Patrick (Lord Kinross), Sir Harry (Luke), Lehmann ve başkaları, yani kötü bir grup içinde görünmekten korkma ya da birtakım aptalca söyleşilerin arasında sırıtmaktan. Ne şekilde olursa olsun, varsa bize fotoğraf da gönder. Oncelikle resimli bir dergi olmayı amaçlıyoruz....

Dostlukla Lawrence Durrell

Freya Stark'a PIO. Lefkoşa, Kıbrıs
31 Mart 1955

Sevgili Freya,

Senden haber almak ve dergiye katkının yolda olduğunu öğrenmek beni sevindirdi. Hepiniz çok yardımcı oldunuz ve bu küçük dergi doyurucu denebilecek son şeklini almak için çabalıyor. Yönetime yardımı dokunacak bir şey olacak – sahip olmaya değer bir şey. Vali çok beğeniyor

---

[1] Freya Stark'ın *Cyprus Review*'un Haziran-Temmuz-Ağustos 1955 sayısında yayınlanan *A Book in the Making* adlı kitabı.

ama yönetim homurdanma ve onu saçma bulma eğiliminde. Ama askerî birlikler satın alıyorlar ve buraya gelen turistler beğeniyor. Austen bana kalırsa Londra'da Nuffield Koleji için saat kuleleri tasarımlıyor ve Marie Hindistan'da racalarla, fillerle yârenlik ediyor. Babası bir haftalığına buraya geldi ve bazı konferanslar verdi. Benim küçüğüm ve çok başarılı biri olan erkek kardeşim Gerald bir kitap bitirmek ve renkli iki televizyon filmi çekmek üzere iki aylığına bu sabah buraya geldi. Enerji ve heyecandan patlamak üzere sanki. Sapphy her zamanki gibi tatlı, büyüdü ve çok zarif, küçük bir yaratık oldu, çekicilik ve zekâ yönünden şanslı. Ben hâlâ çok çalışıyorum ve öyle umuyorum ki yaz ortalarında yeni bir radyo istasyonu da içinde olmak üzere haber servislerini Atina'dakinden çok daha iyi düzenlemiş olacağım. Bellapaix evine bahar temizliği yapıldı ve [biz] hepimiz ilk hafta sonunu orada geçiriyoruz. Sir Harry L. burada, keyfi yerinde, sevgilerini gönderiyor, bizler de. Xiutas'ı merak edeceğim.

Dostun

Larry

Freya Stark'a PIO. Lefkoşa Kıbrıs [1955]

Sevgili Freya'cığım,

Öylesine çok çalışıyor ve öylesine müthiş bir hızla oradan oraya koşturuyorum ki sana yeni kitabından seçilmiş bölümü ne çok sevdiğimi söyleyecek zamanı bulamadım, ondan bazı parçaları *Cyprus Review*'a teşekkürlerimizle aktaracağız. Her dönemeçte, yalnızlık, sabır ve sevecenlik ortamında, kendi hayat deneyimini sorguya çeken olgun bir ruhun kendi kendini sorgulamalarıyla karşılaşıyoruz. Bu günlerde yazarların derin düşünceleri yalnızca ruhun parlak yüzeylerini yansıtıyor; senin yazdıklarındaysa öğleyin güneş tam tepedeyken bazan denizde görülen renk yansımaları var – yüzeyin altında ikinci bir kat. Buradan sana verebileceğim pek haber yok. Bir kriz bitiyor, öteki başlıyor. Ne içinden çıkılmaz bir sorun şu Kıb-

rıs! Eve, Sapphy'yi İngiltere'ye götürdü, biraz yalnızlık çektiğimi söylemeliyim. Şu benim resmî fakirhanemde sanki yakın bir geçmişte birini kaybetmişim duygusu yaşıyorum! Çok da yorgunum, kendimi zaman kaynağı çok kıt olan ve onunla idare edip giden çok yorgun bir bokböceği şair gibi hissediyorum. Belki de gelecek yıl bir mucize olur. Bellapaix evi kapalı, boş ve tozlu, spastik dizli *Lucia* da içinde olmak üzere bütün oyuncaklar mahzende. Yine de insan kendi duygularının derinliklerini ve sığlıklarını böyle öğreniyor, yani en kötü olasılıkla yararlı bilgiler topluyorum.

En içten sevgilerimle
Larry Durrell

Alan G. Thomas'a PIO. Lefkoşa, Kıbrıs [1956]

Sevgili Alan,

Ağustosta ayrılmak üzere toplanıyorum ve yazarlardan, daha başka kişilerden gelen saklamaya değer bir tomar mektubu sana göndermenin iyi olacağını düşündüm. *Justine*'in elyazmasını da – Faber'ın heyecanla bekler göründüğü yeni roman. İlk karalamayı okumak senin için eğlenceli olabilir. Planım iki yıl için Fransa'ya gitmek – bunu nasıl başaracağımı sorma bana. Ama şu uzun Balkan hizmeti nöbetinden sonra – hemen hemen buz gibi bir yedi yıldan sonra, barbarlıktan kurtulmaya ve yeniden perdahlanmaya ihtiyacım var. Acaba diyorum, oraya gelirsem, eylülde birkaç gün beni konuk edebilir misin? Seni yeniden görmek çok hoş olacak. Plağı aldın mı?

Sevgi
Larry

GÜNEY FRANSA

Kıbrıs'ta yaşadığı dönemin son günlerinde Durrell üçüncü karısı olacak olan İskenderiyeli bir Fransız'la tanıştı, adı Claude'du ve ona âşık oldu. 1956'da İngiltere'ye dönmüş kısa bir süre sonra ikisi Shaftsbury'den birkaç kilometre uzakta bir Dorset köyünde birkaç ay birlikte yaşadılar. Burada küçük bir köy evinde yaşarken Durrell, Kıbrıs deneyimini aktardığı bir kitap yazdı: Kıbrıs'ın Acı Limonları. *Onun daha önceki iki ada kitabında olduğu gibi bu kitapta da kuşkusuz Yunan hayatını ve doğagörünümünü aktarmadaki o olağanüstü yeteneği göze çarpıyordu ama ENOSIS mücadelesi dramı ve bu mücadelenin güncelliği kitabın daha geniş kitlelerin dikkatini çekmesine yol açtı, öte yandan kendisinin iki aşk arasında kalması ve bu mücadeleyi iki farklı açıdan görme olanağına sahip olması, kitabın yapısının farklı bir canlılık kazanmasını sağladı.*

Durrell bir şey yazarken o şeyi pek ender tartışır; bir kitap kafasında olgunlaştığında görülmemiş bir hızla o kitabı yazmaya başlar, çoğunlukla bir oturuşta uzun saatler çalışır ve bu süre içinde onunla konuşmak tam anlamıyla olanaksızdır. Acı Limonlar *bittikten sonraki hafta sonunu çok iyi hatırlıyorum. Gelip bizde kalmıştı, o sıralarda Bournemouth'da oturan annesiyle ve kız kardeşi Margaret ile bir araya geldik. Durrell kitabı bitirmenin rahatlığıyla gevşemişti, neşesi yerindeydi, beri yandan kafası Kıbrıs hayatının acıklı ve komik yanlarıyla doluydu; birkaç şişe*

şarap tüketildikten sonra konuşmaları Versailles Sarayı'nın fıskıyeleri gibi köpüklenmeye başladı.

"Akdeniz havzasını kuşatan ve şarap içilen ülkeler" dışında yaşarken asla gerçekten mutlu olmayan Durrell ve Claude, Güney Fransa'da kendilerine bir ev aramaya başladılar. Para yönünden sıkıntılı bir dönemdeydiler, birikimleri tükenmişti ve yakın gelecekte bir iş bulma olasılığı yoktu; ama, henüz kendisi o sırada bilmemesine karşın, yazarlık hayatında başarı çarkı dönmeye başlamak üzereydi. Justine, Acı Limonlar, (*Antrobus öykülerinin ilk cildi*, Esprit de Corps, *gençler için serüven kitabı* White Eagles Over Serbia [Sırbistan Üzerinde Beyaz Kartallar]) *hepsi aynı yıl içinde yayınlandı;* Acı Limonlar *Kitap Derneği tarafından Duff Cooper anısına verilen ödüle layık görüldü ve Faber'ın reklamında dendiği gibi bu "Durrell için bir* annus mirabilis"*ti.*[1] *1957 yılının sonunda dünyaca ünlü biriydi; birkaç yıl içinde kitapları Arapça, Danimarkaca, Fince, Fransızca, Almanca, Yunanca, İtalyanca, Japonca, Norveççe, Portekizce, İspanyolca ve İsveççe'ye çevrildi. Bundan böyle sevimsiz bir iş aramak zorunda kalmayacaktı.*

Durrell'ın yerleştiği ve pekâlâ uzun denebilecek bir süre için kök saldığı Güney Fransa, yaşamak için çok hoş bir ortamdır. Kıyıları Akdeniz'in dalgalarıyla yıkanır, şarap üreten bir bölgedir ve yerli halk Durrell'ın Yunanlarda çok sevimli bulduğu niteleklerin çoğuna sahiptir; beri yandan trenle bir gecede Paris'e ulaşma olanağı vardır. Kıyı bölgeler büyük oranda kötü kullanılmış, bayağılaşmış ve duyarlı bir gözü rahatsız eder hale gelmiştir ama birkaç kilometre içerde Fransız taşra hayatı yüzyıllardır sürdüğü gibi değişmeden sürmektedir.

Durrell ile Claude, Nîmes'in birkaç kilometre batısında küçük bir kasaba olan Sommières'e yerleştiler. Burada basit bir ev kiraladılar; biraz da ilkel bir evdi, tuvaleti yoktu, mutfağı ve ısınma tesisatı yok gibi bir şeydi; ama bu ayrıntılar onların mutluluğunu bozmadı, kısa zaman-

---

[1] (Lat.) Kader yılı. (Ç.N.)

da pek çok Sommièresliyle dost oldular. Kasabın karısı, onların kafalarını başka yere çevirmelerini bekler, hemen tartılmış ete birkaç parça daha eklerdi ve tahmin edileceği gibi kısa bir süre sonra ırmak kıyısındaki kahvenin müdavimleri arttı, bunların arasında Louis Legrand ile Marcel Ranage vardı. Alman istilası sırasında Louis ile Marcel, Direniş hareketi üyesiydi. Savaşın son haftalarında ikisi de yakalanmış, Almanlar tarafından toplama kampına kapatılmış, en yakın duvarın önüne dikilip kurşuna dizilecekleri günü beklemişti. Ama Alman subayı onların otomatik silahlarını ellerinden almakla yetinmiş, onlara basıp gitmelerini söylemiş, "Aslında savaş artık bitti, savaşı kazanamayız. Elimi gereksiz yere daha fazla kana bulamak istemiyorum," demişti.

Savaşa katılmış olan 36'lılar sınıfının yıllık toplantı tarihi yaklaşıyordu. Toplantıyı düzenleyenler üye sayılarını biraz artırırlarsa aynı paraya daha iyi yemek yeme haklarının bulunduğunu öğrendiler. Durrell ile aynı yaştaydılar; gerçekten de Durrell Fransız olsaydı o da "36'lılar sınıfı"ndan olacaktı; bunun üzerine onur üyesi olarak onu kaydettiler. Yemek çok başarılı geçti; yemekten sonraki eğlenceler sırasında Durrell başına hasır bir şapka geçirdi ve Maurice Chevalier gibi şarkı söyledi. Gecenin sonunda Louis ötekilerden hayli kötü durumdaydı ve onu eve götürme işine Durrell talip oldu. Bu işi daha da zorlaştırdı çünkü Louis kendi evini tanıyamayacak bir haldeydi. Evlere tek tek dikkatle bakıyordu. "Bu galiba... hayır değil."

Bu yemek Durrell'ın Sommières'e yerleştiği ilk günlere denk gelmişti, yazar olarak ünü bütün dünyaya yayılmadan önce. Daha sonra, çok tanınmış bir söyleşi programı sunucusunun karşısında televizyona çıktığı zaman dostları birbirlerine dönüp "Düşünebiliyor musun, Sommières'deki 36'lılar sınıfının bir üyesi!" dediler.

Ev sahibi Sommières'deki evde kendisi oturmak istediği için kontratı yenilemedi, bunun üzerine Durrell ile Claude bir başka eve, Nîmes'in hemen dışında bir ma-
zet'ye taşındılar, satın alma önceliği kendilerinde olmak

üzere kiralamışlardı. Mazet, *küçük bir toprak parçası üzerine inşa edilmiş bir köy evidir, sahibinin genellikle bir başka yerde evi vardır, bunu hafta sonları ya da yazlık olarak kullanır.* Mazet *Michel, eskiden zeytin ağaçlarının bol olduğu bir yere yapılmıştı ama birkaç yıl önce şiddetli bir don yüzünden zeytinlerin hepsi kurumuştu. Evin hemen yakın çevresindeki bölge çıplak görünür, güneşte parlayan milyonlarca taş ortalığa saçılmıştır, kuru görünen binlerce ağaç gövdesi göze çarpar. Dört-beş odalı bir kulübe olan evin kendisi küçük bir tepeciğe inşa edilmiştir. Durrell, bir öğleden sonra uğraşı olarak, bütün çevrede bol bol bulunan taşlardan yararlanarak kuru bir duvar örmek gibi bir alışkanlık geliştirdi, sonunda* mazet, *çevresi surlarla çevrili bir yer haline geldi. Zeytin ağaçlarının kararmış ve bükülmüş gövdelerinden küçük küçük yeşil sürgünler boy vermeye başladı, anlaşılan bu ağaçlardaki yaşama iradesinin yok olması olanaksızdı. Elleri bollaştıkça evi daha rahat ve hoş bir hale getirdiler, içeriye bir tuvalet ve banyo eklediler, avlunun kıyısındaki su deposu sıcak havalarda hoş bir serinleme olanağı sunuyordu.*

Güney Fransa'da Durrell İskenderiye Dörtlüsü'*nün öteki üç kitabını* –Balthazar, Mountolive *ve* Clea'*yı– Antrobus öykülerini, iki manzum oyun,* An Irish Faustus *ile* Acte'*ı yazdı. 1961 yılında* Sappho *adlı oyunu Edinburg Festivali'nde oynandı, başrol oyuncusu Margaret Rawlings'di; oyuna yıllar önce hayran olmuş, ta 1952'de okuma temsilinde başrolü üstlenmişti. Bu arada Gustaf Gründgens üç manzum oyunun üçünü de Hamburg'da sahneledi, büyük bir başarı kazandı; 1959'da* Sappho'*da başrolü Elizabeth Flickenschildt, 1961'de* Acte'*da başrolü Anna Maria Gorvin oynadı.*

Galiba başarı kadar peş peşe gelen bir şey yok, tanınmamış bir yazar olarak açlığa terk edilmişken, ün ve servete kavuşmuş olan yazara dünyanın her yanından yüksek yüzdeler öneriliyordu. Başka makaleler, radyo ve televizyon programları falan dışında Durrell Holiday Magazine *için, bu kitaba alınmış olan, gezi yazıları yazıyordu.*

Yolları buralara düşen eski dostlar uğramadan geçmiyordu, bunların arasında Sir Walter Smart da vardı; Smart, Mısır'ı terk etmek zorunda bırakıldığı zaman, buna tepki olarak Dışişleri'ndeki üstün meslek hayatını bırakıp emekliye ayrılmıştı, şimdi o civarda yakın bir yere yerleşmeyi düşünüyordu, olanakları öğrenmek için mektup yazmıştı. Henry Miller karısı ve ailesiyle birlikte bir yazı Sommières'de geçirdi. Sonra yeni bir dost edinmişti, Richard Aldington.

Durrell, Aldington'ın yazdıklarına öteden beri hayrandı, All Men Are Enemies, The Colonel's Daughter *ile* A Dream in the Luxemburg*'u ikimizin nasıl heyecanla okuduğumuzu çok iyi hatırlıyorum. Bir keresinde, savaştan önce, Durrell genç bir adam olarak* maître'e,[1] *ne olduğunu şimdi hatırlamadığım bir konuda bir mektup yazmış ve ondan çok nazik bir yanıt almıştı. Şimdilerde pek ilgi çekmeyen Aldington, Montpellier'de yaşıyordu, kızı Catha ise Aix Üniversitesi'ne devam ediyordu. Hayatının daha sonraki yıllarında yaratıcı bir yazar olarak Aldington'ın yeteneği kendisini terk etmişti,* The Colonel's Daughter *ayarında kitap yazmıyordu artık; ama iyi kaleme alınmış ustalık ürünü şeyler,* Life of Wellington *gibi bir şeyler yazabilen, çeviriler yapan, antolojiler vb. şeyler hazırlayan yetenekli bir edebiyat adamı olarak kalmıştı. Yine de çok ağulu bir hale gelmiş, bu da onun yazdıklarından doğal olarak hoşlanacak okurları kaçırmaya yetmişti. Hayli önemli sayıda hayranları olan Norman Douglas ile T.E. Lawrence'a saldıran iki azgın kitap bardağı taşırdı. Ben o günlerde kitapçılık işine yeni başlamıştım, yayınlanmadan önce bu kitapları dört gözle bekleyenlerin adlarını liste yaptığımı hatırlıyorum, ama daha sonra öfkelenen hayranların kitapları bana iade etmesiyle son buldu bu iş. Entelektüel ve arkeolog T.E. Lawrence, 1914'te mesleği askerlik olan kişileri bir alay beceriksiz, işten anlamaz insanlar olarak göstermişti, bu büyük oranda doğruydu da. Alding-*

---

[1] (Fr.) Üstat. (Ç.N.)

ton'ın kendisi 1914 Savaşı'na gönüllü olarak katılanların yaşadıkları hayal kırıklığını en iyi anlatan öykülerden birini yazmıştı; şimdi tutmuş eleştiriyordu, sanki Süvari Kulübü'nün kıdemli bir üyesiydi. Bu olaydan sonra hiçbir yayıncı ona kitap ısmarlama tehlikesini göze alamadı, bunun artçı sarsıntılarından, ne kadar iyi de olsa öteki kitaplarının satışı da etkilendi.

Durrell ona, ancak onu iyi tanıyanların anlayabileceği, çok sıcak bir dostluk göstermişti. Aldington'ın edebiyatına duyduğu hayranlık hiç değişmeden kaldı. Şimdi yayıncılar neredeyse her Allah'ın günü kendisini arayıp bize bir şeyler yazın, diye üstelerken o kendisinin yerine Aldington'ın yazdıklarını yayınlatmak için sonsuz zaman ve enerji harcıyordu. Şunu da eklemek gerekir ki Aldington'ın sertliği bir dış kabuktan oluşuyordu. O kabuğun altında sıcak ve son derece kültürlü bir adam gizliydi. Son yıllarında en mutlu deneyimlerinden biri mazet'*de, Durrell ve Claude ile birlikte geçirdiği Noel'di. 1962'*de *son mektubunu Durrell'a yazdı ve postaya vermek için dışarıya çıktı. Aldington'ın öldüğü haberi telefonla kendisine bildirildiğinde Durrell, şu rastlantıya bakın, o mektubu okumaktaydı.*

O günlerde Durrell'ın dost olduğu bir başka kişi de Montpellier'de R.D.F. radyo ve televizyon istasyonunun müdürü F.-J. Temple'dı. Durrell'ın iki metninin özel baskı işlerini yürütmüştü: Kıbrıs hayatıyla ilgili komik bir öykü olan Beccafico *ile sürrealist* Yeraltı Irmağı Styks'ten Aşağı *adlı öyküye, Fransızca'ya kendi yaptığı çevirileri de eklemişti. Bunlar Montpellier'de sınırlı sayıda basıldı ve ikisi de bu kitaba alındı.*

Yaz tatillerinde çocuklar orada toplanıyorlardı; Sappho, bazen de Pinkie, Claude'un ilk kocasından olan çocukları Diana ve Barry ile bir araya geliyordu. Henry Miller'ın çocukları Tony ile Valentin'in orada olduğu yaz daha da kalabalıklaşmışlardı. Sommières'deki ırmakta yüzüyor ya da arabalarla konvoy halinde deniz kıyısına, Stes. Maries'e gidiyorlardı. Bazı günler Camargue'ı keşfe çıkıyor, bazı günler Nîmes'deki Roma arenasında boğa gü-

reşi seyrediyorlardı. 1964'te yıllık aile toplantısı Korfu'da yapıldı, Durrell ile Claude önceden gidip Paleocastrizza'da bir villada karargâh kurdular. 1939'dan bu yana Durrell ilk kez adaya geliyordu ve Aziz İçin Yağ *adlı denemesinde anlattığı gibi, pek çok eski dostuyla bir araya geldi.*

Çocuklar büyüyüp ergenleştikçe ve eşyaları çoğaldıkça küçük mazet *yetmez oldu; bunun üzerine Durrell ile Claude, Sommières'de başka bir eve taşındılar. Hayli geniş bir 19. yüzyıl evidir bu, biraz gizemli, biraz romantiktir, yüksek duvarların arkasına gizlenmiştir, bir limonluğu, ot bürümüş bir bahçesi vardır. Diana Menuhin, tam da Madam Bovary'ye ait olabileceğini düşüneceğiniz türden bir ev olarak tanımlamıştı onu. Önemli oranda elden geçirildikten ve merkezi ısıtma sistemi eklendikten sonra taşındılar.*

Yeni evdeki ilk Noel'e Ella ile beni davet etmişlerdi. Claude çok içtenlikli ve hararetli bir mektup yazmış, ta buralara kadar gelmişken daha fazla kalmamız için ısrar etmişti; yeni evin heyecanı vardı, şimdiye kadar görmediğimiz, görülecek pek çok yer falan da bizi bekliyordu. Daha sonra 9 Aralık'ta Durrell'dan acele bir mektup geldi. Buluşma planımızın iptal edilmesi gerekiyordu; Claude bir süredir iyi değildi, çok ciddi bir şey yoktu ama oradaki doktorlar sorunu saptayamıyorlardı, bu yüzden Cenevre'deki bir uzmana görünmeye gidiyorlardı. Kısa bir süre sonra Durrell bu kez Cenevre'den yazdı: Sorun anlaşılmıştı, tedavisi biraz can sıkıcıydı, üç hafta sürecekti ama merak edecek bir şey yoktu. Claude uzun bir süre kalacağı için ihtiyacı olan şeyleri toparlamak üzere Sommières'e döndü. Tekrar Cenevre'ye gittiğinde suratlar asıktı; Claude antibiyotiklere tepki vermiyordu. 1967'nin ilk günü Claude öldü.

Freya Stark'a

St. Albans Avenue, No 51
Bournemouth, Hants.
20 Eylül 1956

Sevgili Freya'cığım,

Senden yeniden haber almak ne güzel. Ben her za-

manki gibi kadınlar, bebekler ve parasızlık yüzünden cinnet geçirmek üzereyim. Birkaç aylığına Fransa'ya gitmek istiyorum ama şimdilerde Sapphy'ye bütün gün ben bakıyorum, onu da birlikte götürmek zorundayım. Çok seviyorum ama kucağımda küçücük bir çocukla yazmaya çalışmanın gerilimi çok fazla. Paris yakınlarında bir pansiyondan hâlâ haber bekliyorum, Kıbrıs kitabımı orada bitirebilirim, ne yazık ki pek iyi olmadı, alelacele yazıldı. Seni ziyarete gelmeyi ne çok isterdim – ama heyhat! Mektubuna gücenmiş değilim elbette. Yunanlar bugün deliye döndüler. Siyasal olarak biliyorsun papağan gibiler. Kuşkusuz Kıbrıslıları başlangıçta ciddiye almaya yanaşmadığımız için çok kabahatliyiz. Ama şimdi ne desen boş.

Bu mektubu dizimde yazar ve bir yandan da Sapphy'ye Lewis Carroll okurken korkunç bir karışıklık yaşıyorum. Bu yüzden mektup dağınık ve kırık dökük. Fransa'dan uzun uzun yazarım.

İyi dilekler ve teşekkürlerimle
Larry

Freya Stark'a

Stone Cottage, Brookwater
Donhead St. Andrwe, Shatesbury
Dorset 21 Ekim 1956

Sevgili Freya'cığım,

Tam ben senin adını yazarken mektubun geldi – o sevindirici davetinle birlikte. Kabul etmeyi ne kadar isterdim ama şu anda burada birkaç ay kalmadan kolayca çözülemeyecek sorunların kıskacına fena halde sıkışıp kalmış durumdayım. Şimdiye çoktan Fransa'da olmalıydım ama bu yıl şans musluklarım kapalı. Önemli değil, Noel'e kadar tamamlanacak Kıbrıs üzerine bir kitap için anlaşma imzaladım ve ne yapıp yapıp bunu yazacak bir köşe bulmam gerekiyor. Salisbury yakınlarındaki o saz damlı eski köy evini işte bu yüzden bir arkadaşım benim için kiraladı. Sapphy yanımda, her zamanki gibi tatlı. Altı yaşında bir çocuk kucaktaki bir bebeğe göre daha yorucu! Sonra o

sorular yok mu. Baba, Tanrı neye benziyor? Baba, ay nedir? "Aşkına" nedir? (İsa aşkına, Amin.) Bu konuşmalar beni deli etmek üzere!

Bu ilkbahar şansım biraz yaver giderse Manş'm karşı tarafına geleceğim – Sapphy Londra'da kalacaksa bir haftalığına falan Asolo'ya inebilirim.

Yeni kitabın için iyi şanslar. Sapphy sevgilerini gönderiyor. Taşbebek Lucia'yı çok iyi hatırlıyor.

Sevgiler

Larry Durrell

Alan ve Ella Thomas'a

Villa Louis, Sommières
Gard, Fransa [1957]

Sevgili Alan & Ella,

Size bizimle ilgili haberleri vermek için çalakalem kısa bir not yazıyorum. Hâlâ bu villada kamp hayatı yaşıyor, onu temizlemeye çalışıyoruz. Ortaçağ şatosunun arkasındaki bu tepede hava hâlâ soğuk ve rüzgârlı. İlkin Nice'e ve Cannes'a gittik ama oraları İngiltere'deki deniz kıyısı kasabalarına çok benzer bulduk, tamamıyla turizme göre ayarlanmışlar, hiç hoş değil; bunun üzerine geriye dönduk, Marsilya'ya, Toulon'a, oradan Arles'a, Montpellier ve Perpignan'a gittik. Bütün bu bölge düz, alüvyonlu ve bataklığımsı arazi, kıyıda birkaç güzel köy var ama buralar da yine derme çatma turist kulübeleri ve villalarla dolu. İşin tuhafı denizden beş kilometre içerisi ıssız, eski ve hayli sessiz. Yapılacak en iyi şeyin büyük ırmak kıyısında yer bulmak olduğunu düşündük yaz için, sessiz ve yüzülebilir. Tam ortasından ırmak geçen bir ortaçağ kasabası bu; çok güzel. Göz alabildiğine bağlık bir vadi ve bir ay sonra çok hoş olacak. Yakın çevredeki en büyük kent olan Nîmes'e tek hatlı bir demiryolu var, Nîmes, Roma harabeleriyle dolu, ayrıca her yıl boğa güreşleri için buraya İspanyollar geliyor. Altı aylığına geçici olarak tuttuğumuz villadan bütün çevreyi görme olanağı var; sağlam ve modern ama içinde suyu ve tuvaleti yok, yani şimdilik aşağı

yukarı kamp hayatı yaşıyoruz. Ama nereye baksan orada küçük köyler ve köylerde fiyatı iki ile altı yüz arasında değişen satılık evler görüyorsun – kocaman, yayvan köylü evleri, alt katlarında kocaman ahırlar. Odalar Margaret'in salonunun iki katı büyüklüğünde ve tavanlar çok yüksek. Aslında birer saray, sıhhi tesisatı ve kuyular dışında suyu olmamasına karşın böyle. Ama elektrik olsa... mümkün olsa buraya yerleşmek ve tuhaf biçimli odaları olan eski, lenduha bir evi ele geçirmek harika olurdu. Bakalım.

Sevgiler

Larry

Sir Walter Smart'a

Villa Louis, Sommières
Gard, Fransa [1957]

Sevgili Sir Walter,

...Ancak şubattan bu yana buradayız; bir hafta ısrarcı bir kuzey rüzgârı ve sağanaklar oldu ama o gün bu gündür hava gerçekten harika. Sonra burası, bu ırmak kıyısı güzel ve sağlıklı kokuyor, Kıbrıs'takinden iyi; pek Rodos'taki kadar sakin değil. Hava kuru olduğu sürece biz kendimiz sıcaktan korkmuyoruz. Mısır'daki ve Kıbrıs'taki nem beni mahvetti, sıcak değil. Kıyı boyundaki kış manzarasına şöyle bir bakınca herhalde yaz nemli ve sulak geçmiş diye düşünüyorum ama iç bölgeler öyle değil. Bakmaya gitmediğim tek yer Marsilya'nın Hyères tarafı. Biliyor musun, bugüne kadar dikkatli davranmadık ve biraz yoksullaştık, köy otobüsüyle yolculuk etmek zorundayız, çok ciddi bir kaygı elimizi kolumuzu bağlıyor. İyice parasız kalırsak, bir Fransız, sonra bir İskenderiyeli olarak inanılmaz derecede becerikli olan Claude, ben işleri düzeltene kadar çalışmaya hazırlanıyor. İş bulabileceği bir yere yakın olmalıydık, bu yüzden Nîmes ile Montpellier'nin ortasında bir yer seçtik; amma Sommières'den daha güzel bir yer görmediğimi de kabul etmeliyim, sonra o ırmak var ya, bizim aradığımız yüzme olanağına cevap veriyor. Bize en çok olabilir gibi görünen (tabii kaygılarımızı unutma-

dan) liman Sette idi ama serbest bir liman olarak şimdiden içine edilmiş bile, yine de bana kalırsa orada insan hâlâ bin iki yüze falan doğru dürüst bir villa bulabilir. Oraya bakmaya gidersen, tanıdığımız çok tatlı bir emlakçi var, ona uğra, o sana form verir. Bay De Brunel.

Ama biz bu yılı düşünürken, bir yandan da satın alma şansını gözden ırak tutmuyoruz, şimdi işin yöntemini biliyoruz. Bütün buralarda, daha küçük köylerde kocaman, ahır gibi, harika sağlam köy evleri var satılık. Bir sonraki köyde –Auchargues'da– böyle iki eve baktık. Biçimsiz dağınık evlerdi ve KOCAMAN; su ve elektrik. Ama bence altı ya da sekiz yüze sevimli birer eve dönüştürülebilecek durumdaydılar. Plan arama, tasarım arama, kapılar doğru yerlere açılmamış falan. Yüksek tavanlı kirişli harika odalar – *grenier,*[1] *écurie*[2] Tanrı bilir başka ne. İkisine de dört yüz istiyorlardı. Konumunun iyi olmadığını düşündüm; ama evleri bize gösteren Nègre adında oralı avukat bunlar gibi hemen hemen her köyde onlarca ev bulabileceğini söyledi. Tabii arabamız olsaydı daha uzak bir köyde bir ev alabilirdik – ya da iş oraya kalırsa paramız olsaydı. Nîmes'de çok hoş bir emlakçi var, bize suyu ve elektriği döşenmiş, biraz daha pahalı evler gösterdi – onun elindeki en ucuz, ama bizim başka nedenler yüzünden görmeye gidemediğimiz ev St. Bonnet'deydi. Ona beş yüz istiyorlardı. Benim anladığım kadarıyla en iyi yöntem, gözümüzün tuttuğu bir köyde, *Mairie*'ye[3] gitmek. Vefat etmiş ve mirasçısı olamayan ev sahiplerinin evlerini kiraya veriyor ve aynı zamanda satıyorlar – böyleleri çok var galiba. Aynı şey apartman daireleri ve pansiyonlar falan için de doğru. Sırf meraktan bunu Sette'de denedik, bir öğleden sonrada aylığı 15 İngiliz lirasına iki daire bulduk. Buranın havasına gelince: Bilmiyorum. Tek sözcükle olağanüstü güzel bir memlekete benziyor, karayelin hamsinden daha kötü olmasına inanamıyorum – ama henüz bunu doğrudan

---

[1] (Fr.) Ambar. (Ç.N.)
[2] (Fr.) Ahır. (Ç.N.)
[3] (Fr.) Belediye. (Ç.N.)

kendim yaşamadım. Gelecek hafta bu konuyu Richard Aldington'a sorarım; Montpellier'de yaşıyor ve yıllardır orada. Galiba bütün ırmak ağzı deltaları böyle rüzgârlı oluyor, tahmin edilemez–

Tabii tuvalet yok ve *salle d'eau*[1] pek ender. Şu oturduğumuz güzel villada bile kovadan su dökünerek yıkanıyoruz ve asmaların arasına *à la Grecque*[2] çömeliyoruz. Para işlerimi yoluna koyarsam (kahkahalar) içeriye bir tane yaptıracağım. Senin buralara gelme olasılığın var mı? Unutma, seni iki gece konuk edebiliriz ama ne yazık ki Arnavut usulü, bir kovanın içinde yıkanır ve elinde bir kürekle tin tin otların arasına gidersin! Ama gayet güzel bir oda ve iki küçük yatak. Bu bölgede bir tur atıyor olsaydın çok uygun olabilirdi. Aldington'ı tanıyor musun? Yararlı olabilir mi?

İkinize de sevgiler
Larry

Mayıs sonlarında heyhat çocuklar burada olacak, o yüzden kitabı olabildiğince çabuk bitirmeye çalışıyorum.

Ella ve Alan G. Thomas'a

Villa Louis, Sommières
Gard, Fransa
[Posta damgası
4 Nisan1957]

Sevgili Alan ve Ella,

...Dün Richard Aldington'ı ziyarete Montpellier'ye gittik. Durumu çok kötü, altmış beş yaşında ve bence Lawrence kitabından dolayı işlerinin alabildiğine bozulması yüzünden iyi değil. Eve kapanıp kulaklarını dünyaya tıkamış, gerçek anlamda her şeyi boykot ediyor. Kitaplarının satışları birden durmuş; yayıncılar ve editörler onun yapıtlarını yayınlamak istemiyorlar – hatta gazete

[1] (Fr.) Banyo. (Ç.N.)
[2] (Fr.) Yunan usulü. (Ç.N.)

mektuplarını bile. En kötüsü de bunca yıldır onu geçindiren okur desteğini bir darbede yitirmiş gibi görünmesi. Altmış beş yaşında bir adam için bu şaka değil, ayrıca şu anda yazar hastalığı *surmenage intellectuel* yüzünden tedavi görüyor, sodyum amital falan. Ama bence şurası açık ki –en çok okurunun bulunduğu ABD'de bile– bütün meslek hayatını mahvetmiş olmanın moral bozukluğu bu. TEL'in[1] hayaleti mezarından hortlamış. Bu adam için çok üzülüyorum, oysa Lawrence kitabı için ne düşündüğümü sen biliyorsun; ama bu kitap bütün öteki kitapları öldürdü; yayıncılar yeniden yayınlamak istemiyorlar – kalemiyle yaşayan ve bakmak zorunda olduğu on sekiz yaşında tatlı bir kızı bulunan biri için gerçekten korku verici bir durum; ayrıca bedensel olarak da iyi durumda değil. Yardım etmek için elimden ne gelirse yapıyorum, *New Statesman*'e *Mistral* adlı kitabı üzerine bir eleştiri yazısı yazdım ama nafile – çünkü onun yaptığı şey bence şişirilmiş on tane övgü yazısıyla tamir edilemez. Okurlarını yeniden kazanmak zorunda, bu berbat durumdan yazarak çıkmayı becermeli, şu andaysa onun böyle bir şey yapacak halde olduğunu sanmıyorum. Bill Woods'u bir daha gördüğünde ona sorar mısın belki de bir film senaryosu olur – sözgelimi onun adıyla eski bir Fransız ya da Yunan aşk öyküsü herkesin ilgisini çeker mi acaba? Claude'a göre tek çözüm –tabii ki altı roman daha yazamayacağına göre– genel kabul gören Aldington uslubuyla bir film. Ama piyasa konusunda hiçbir şey bilmiyorum. Bill'e sor, olur mu. Zavallı adamcağız acınacak halde, çok bitkin, durumunu düzeltmenin her yolunu denemeye hazır; yazık, iyi bir aydındı, kendine özgü sağlam ve güçlü üslubuyla okunacak bir romancı. Onun için daha pek çok başka kişiyle ilişkideyim ama biliyorsun kolay değil – çünkü Lawrence'çıların öfkesi bir yana, sahip olduğu o kahrolası *okur kitlesi* hiçbir yerde kalmadı. Ben yine de elimden geleni yapmalıyım.

Claude ikinci romanını bitirdi, üçüncüye başladı; ye-

---

[1] Thomas Edward Lawrence, yani İngiliz casusu Lawrence (Arabistanlı Lawrence). (Ç.N.)

terince iyi olduğunu söylemem gerek, ikincisinin; ayrıca yazmak onun çok konuşmasını önlüyor. Bu da sağlıklı bir şey. Gerry'den şimdiye kadar goril düğünleri konusunda hiç haber alamadım; kamerayla çok yaklaşırlarsa birinden birinin ırzına geçileceğinden korkuyorum. Dilerim bu kişi Jacquie ya da sekreter olmaz....

Çok sevgiyle

Larry

Richard Aldington'a

Villa Louis, Sommières
Gard, Fransa [1957]

Sevgili Aldington

O küçük şeyi kabul ettiklerine sevindim. Umarım bu kadarla kalmaz, birkaç kişiye bunun ne kadar hoş bir kitap olduğunu söylerler, özellikle Provence'a ziyarete gelenlere. Ben sevdim kitabı. Biz iyiyiz, villa güzel ama banyo ve tuvalet yok – (biraz soğuk da olsa) bir su süzgeciyle duş yapıyoruz: Tuvalete gelince, ben elbette Eski İngiliz Humuslu Toprak grubunun (Massingham) sıkı bir destekçisiyim ve tabiat anaya aldığım kadarını geri vermeye inananlardanım ama bakalım asmalar bu Rupert Brooke işlemine ne kadar dayanacak ("Sonsuza kadar İngiltere olan yabancı bir tarlanın köşesi"). Şu anda Arles'da oturan bir topraklı tuvalet uzmanıyla mektuplaşıyoruz. Sommières çok komik bir yer – Raimu ve Fernandel ruhu burada kuvvetle hissediliyor; Claude'un kafasında *Clochemerle* tarzı bir romanın oluştuğunu görebiliyorum, çekim merkezi Vidolade olan. Sel hikâyeleri gerçekten çok komik; birinci kişi ağzından yüzlerce hikâye topladık. Bir kayıt makinemizin olmasını isterdim.

Şu anda bizim maliye bakanlığına kendimi "yurtdışında çalışan ve oturan" bir kişi sınıfına kaydettirmek ve Fransızlara da bu fikri kabul ettirmek için uğraşıyorum; burada gelir vergisi falan konusunda hiçbir şey bilmiyorum. Üç ya da dört yüz papele harika köy evleri gördük, belki de gelecek yıl bir tane alır onartırız; ama çelişkili dü-

şüncelerden kurtulamıyoruz. Ciddi olarak meteliksiz kalabiliriz, o durumda becerikli yönetici Bayan Claude en yakın kentte bir iş bulacak; o bakımdan bir kente ulaşabilecek yakınlıkta olmalıyız. Korkarım ki deniz kıyısı gündemden düştü – C. Toulouse'de iş bulursa Perpignan yolu çok uzak kalır. En iyi çözüm yüzülebilir bir ırmak kıyısındaki Nîmes'e ya da Avignon'a 7-8 kilometre uzaklıkta bir ev. (Benim kızım ile Claude'un iki kızı bu yaz gelmek istiyorlar – belki benim iki kızım da: Bu arada büyüğü seninkinin yaşında ve balerin olacak.) Ya işte, bütün bu küçük canavarların yaz tatilinde bir yere yatırılması, karınlarının doyurulması gerekiyor.

Bu sorunlarla seni yormayayım. Ne yazık ki Lewis ile hiç tanışmadım; ama tabii olağanüstü bir insan. Ancak şu Maymun konusuna gelirsek, bence kişisel olarak aşağılayıcı anlamda kullanılmasıyla kitap iyi bir yergiye dönüşmüş ama bu da nedense "evrensel düzeyde" değil – nasıl söyleyeceğimi bilemiyorum. Kitap kendi taşıdığı hıncın ağırlığı altında eziliyor. Kendi kobaylarından daha uzun ömürlü olacak mı? Bunu ahlaka aykırı buluyorum çünkü ben her zaman Lewis'in Joyce'tan daha fazla donanımlı olduğu ve sanatın yokluğundan yakınıp duracağına, zamanını sanat yapmaya harcaması gerektiği kanısındaydım! Ne büyük bir düzyazı ustası! Bana sorarsan senin sözünü ettiğin incelikli alçaklık çocukça bir "akşamdan kalmalık" – çocukların sevilmediklerini hissettikleri zaman yaptıkları şey budur; yaramazlık eder ve dayağı yerler – bu da en azından biraz dikkat çekmek demektir. Buna çok benzeyen birini tanıyorum. Bana dediklerine göre kel kalmaktan ödü kopuyormuş. Tıpkı Lawrence'ın temel sorunu olan "küçük adamın kaygısı" (T.E.). Erkek kardeşi bana şöyle demişti: "Çok ufak tefek olduğu için kendini hiç bağışlamadı."

Dostun

Lawrence Durrell

Alan G. Thomas'a

Villa Louis, Sommières
Gard, Fransa [1 Mayıs 1957]

Sevgili Alan,

O güzel mektubun için teşekkür ederim, aklıselimle ve akıllı öykücüklerle dolu mektubun için. Bugün İşçi Bayramı sevgili Marksist yoldaşım, bu yüzden de sana bir risale yazmamın tam zamanı. Fransa'da Marksizm'in bir çeşit mutlakçılık olduğunu ve bunu kendi çıkarına kullanabileceğini fark etmeyen Katolik Kilisesi, şimdi bu hatasını düzeltmek için kolları sıvıyor. Günlerdir basında, ey siz ağır yük altında ezilen bütün emekçiler, aletlerinizi getirin onları takdis edeceğiz, vaazları yer alıyor. Yani bugün kurala uygun bir alet gösterisi var, bana kalırsa çiçek sergisinden iyi. Fransız köylüsünün kendi aletine karşı derin ve içten bir saygısı vardır – kimin yok ki? Bu demektir ki Kilise'nin çağrısına uymakta gecikmeyecektir. Bu arada Fransızların Churchill'e duydukları sevginin kökeninde şu anlamlı cümle yatar: "Bize alet verin işi bitirelim." Bu büyük adamın söylediği, şapka işareti olmadan Fransızca'ya doğrudan doğruya çevrilen ve Fransız'ın yüreğinde bir yankı bulmayı başaran tek cümle. Aletler konusuna gelirsek, ilke olarak Claude'a takdisten sonra dışarı çıkmamasını öğütledim çünkü eski bir alet gibisi yoktur... İşte böyle Marksist yoldaş, size veda ediyorum...

Roy Campbell öldü ha! Ne saçma. Şu yaşlı gizli örgütçünün ve muzır şamatacının kaybı bizim için ne büyük kayıp. Öteki dünyada artık Roy'dan pek hoşlanmayacaklar – yapacağı ilk iş Kutsal Ruh üzerine bağışlanmaz bir yazıt yazmak ve bir dua toplantısı düzenlemek olacak; dahası her zaman sarımsak yiyecek ve hepsi Maltalı İngiliz vatandaşı olan melekleri çok rahatsız edecektir.

Şu anda ben *II. Justine*'in son üç-dört sayfasını yazıyorum, insanın hep korktuğu kadar kötü olmayabilir; ne olursa olsun biçimi gerçekten özgün – aynı kitap başka açıdan yeniden yazılıyor. Noel'e kadar ya asıl panoyu bitireceğim (gerçek bir roman) ya tımarhaneyi boylayacağım ya da ikisi birden olacak. *Zen ve Okçuluk* adlı kitaba rast-

ladın mı hiç? Bir baksan iyi olur.

İkinize de sevgiler

Larry

Alan G. Thomas'a

Sommières, Gard, Fransa

[3 Temmuz 1957'de alınmış]

Sevgili Alan,

...Claude İngiltere'ye gitmek üzere dün gece yola çıktı, kuşkusuz bu mektubu almadan önce onu göreceksin; ona söyle, onu özledim. O beni uyarmıştı özlersin diye ama ben inanmadım. Her neyse Lady Chatterley'yi Fransızca olarak açıkhava sinemasında görmek benim için bir avunç kaynağı oldu – *Avis Important: ce film ne recherche pas le scandale mais il traite d'un sujet délicat.*[1] Ama çok şaşırtıcı, her şeyi nasıl akla uygun hale getirmişler. Son derecede basınçlı düzyazıdan arındırılınca şöyle bir şey çıkmış ortaya: *Autrefois il y avait un certain bonhomme Chatterley qui se trouvait dans une situation affreuse. Il manquait des cuillons, le pauvre. Et sa pauve femme a passé des jours entiers en se palignant parce ce que – Eheu! Mais à la fin c'était beaucoup mieux parce ce qu'elle a trouvé un autre bonhomme qui en servait des couillons immenses, blafards, exfoliâtres etc. etc.*[2] Benim önümde oturan şişman adamın kuzini adama sordu: "*Mais qu'est-ce qu'il a pour l'amour du ciel?*"[3] Adam kadına açıkladı, kadın anlamadı; adam bir kez daha anlattı, kadın hâlâ anlamış değildi. Adam üçüncü kez anlattı, bunun üzerine kadın şaşkın ama mutlu bir şekilde arkasına yaslandı ve şekerini emmeye başladı – hah! Anlamıştı! O adamda yürek yoktu! Burada, Sommières'de kimse bunu sorun yapmaz – Fransız filmlerini sevenler hastalıklı tazılara benzedikle-

---

[1] (Fr). Önemli görüş: Bu film skandal aramıyor, nazik bir konuyu ele alıyor. (Ç.N.)

[2] (Fr.) Vakti zamanında feci bir bahtsızlığa uğramış Chatterley diye bir herif varmış. Zavallının şeyi kalkmıyormuş ve zavallı karıcığı sabahtan akşama, akşamdan sabaha şikâyet edip duruyormuş. Amma velakin karının şansı yaver gitmiş çünkü kendine iyi bir pompacı bulmuş. (Ç.N.)

[3] (Fr.) Ama aşkla ne ilgisi var bunun Tanrı aşkına? (Ç.N.)

ri sürece herkes mutludur..

Fransızlar konusunda sana katılıyorum; tuhaf olan şey Fransızların kişilik yapısıyla Fransa'nın kendisinin özelliği arasındaki uyuşmazlık. Aksi bir adamın başyapıtı. Ama bize göre onlar özgürlüğe daha çok önem veriyorlar, "görünüş" umurlarında değil, derin bir değer anlayışı taşıyorlar. Bence Claude haklı, hâlâ zor koşullarda yaşayan sahici köylüler bulunduğu ve günlük hayatın değerlerini –yiyecek ve benzeri şeyleri– onlar ürettiği için böyle diyor. İnsan burada ayaktakımının kolay para kazanmasına içerlemiyor – çünkü parayı hiç şaşmamacasına keyiflerine harcıyorlar. Yaşlı işçilerin aldıkları ücreti harcayışlarını görmelisin – iyi bir şişe şampanyayı nasıl dikkatle seçtiklerini – 12 şilinglik bir şampanyayı – ya da hatta bir şilinglik kırmızı sofra şarabını. Onları çeşitli peynirlerle dolu bir tezgâhın önünde durmuş, nasırlı elleriyle, sanki Stradivarius'una dokunan Menuhin gibi, peynirlere dokunurken görmelisin. Burada aydınlar gerçekten de günlük hayatın dışındalar – kimse maddi değerler için onlara bakmıyor, yalnız manevi değerler için bakıyor. Kimsenin Camembert'in niteliğini ciddi şekilde azaltacak bir şey yapmayacağı kesin bir doğru olarak kabul ediliyor. O devam edecek. Gerisi düşünce – şaraba katkısı olmuyorsa düşüncelerin canı cehenneme. Tabii motosiklet ile televizyonlu berber dükkânı dünyası burada da gelişiyor – ama çok yavaş; motosiklete binmiş bir budala yanaklarından süzülen gözyaşlarıyla ve kırık ses tonuyla şarap ve peynir konusunu tartışabildiği zaman, insan nedense motosiklet konusuna daha az üzülüyor. İngiltere'de her şeyin bir tapınç olduğunu hissedersin, hayatın kendisi bir tür törensel tapınçtır, cinsellik bir bereket törenidir falan. İnsan tabunun bilincindedir. Burada tuvalet duygusu eksikliğine çok içerlesem de, ruhsal dengelerinin temelini oluşturan şeyin dışkıya karşı sağlıklı tavırları olduğuna inanıyorum; cinsellik ilişkilerindeki dengelerinin de. Kadın ve erkeklerin aynı tuvaleti kullanmaları ve birbirlerinin en keskin kokulu yanına alışmaları iyi; üretilen ürün ortada. Sonra

bu türe özgü iki başka şey var – aşka saygı ve sanatçıya hayranlık. Ressam ya da şair olduğunu söylediğinde sana hayranlıkla bakmayacak tek kişi çıkmaz; okuması yazması olmayanlar bile öyle yapar. Son tahlilde bunlar kötü özelliklere ağır basan şeylerdir. Onlara benzeyen başka bir ulus düşünemiyorum. Her neyse, bana uyar; gelir vergisi falan işlerini Claude'a sor. Herifler bütün her şeyi uygarca yapıyorlar.

Sevgiler Larry

II. Justine'i elinde çok uzun zaman tutma, tefrika haklarını satma umudu var çünkü.

Patricia Rodda'ya — Sommières [1957]

Sevgili Pr,

...On yıldır görmediğim David Gascoyne ile üç-dört gün geçirdiğimiz Aix'den sağ ve salim döndük. O Paris 1938 mahsulüdür, bu yüzden hatırlanacak çok anımız vardı ve şişeleri devirdik. David, Ressam Meraud Guevara ile birlikte çok güzel ve büyük bir Provence evinde kalıyordu: Araba da kocaman. Müthiş bir lüks, böylece Cézanne ülkesini dolaştık: hemen hemen her köşesi hazırda bekleyen birer Cézanne tablosu. Cézanne, deyim yerindeyse, tablolarını doğadan tuvaline geçirmeden önce, o resimleri habersiz yakalayarak ben onun bizzat başlattığı teknik sorunları daha iyi anlamaya başladım. Ama Aix – nasıl desem, yozlaşmış demeyeyim, *ressam* dolu – yani turist. Uyuşuk *un rusé*[1] halkıyla o tozlu ve kemikli Languedoc'a dönmek ve bu dünya güzeli bağa yuvalanmak beni çok mutlu etti. Burası hâlâ seksen yıl öncesini yaşıyor; batakları, sivrisinekleri, rüzgârıyla Küçük Arjantin'in (Camargue) yakınlığı yüzünden turistler daha bir süre buralardan uzak dururlar; biz sivrisinek bölgesinin hemen dışındayız ve tabandan yeterince yüksekteyiz. Her bakımdan şanslıyız. Develüasyona gelince – harika! Bozdurdu-

[1] (Fr.) Hileci. (Ç.N.)

ğum her İngiliz lirası için yüzde yirmi fazla alıyorum. Görüyor musun, teknik olarak "göç ettim" ve aktarılabilir bir hesabımın olmasına izin veriyorlar, bir ıslıkla hesabımdaki paraları çağırabilirim – İngiliz lirası olarak kazanabilirsem. *Seyahat harçlığı* alan insanlar Londra'da frank satın alırken kayba uğrayacaklar. Arkadaşın işte bu yüzden haklı olarak kaygılı. Ama gelecek yaz senin Fransa'da franka ihtiyacın olursa sana verebilirim – o zamana kadar beş parasız kalmamışsam. Savaşacağım ama artık ilk kez kitaplar yürümeye başladı – henüz çok hızlı gitmiyor; *Mountolive*'i, bu saçmalığın formu açıklık kazanmadan önce ahırın kapısına çivilemeliyim. Amerika'da *Justine*'in yelkenleri dolmaya başladı, üçüncü baskıya gidiyor. Anlaşılan bu yıl burada kalmama ve onu makinede yazıp bitirmeme yetecek kadar mangırım olacak. *Esprit de Corps* yakında çıkıyor. Sana bir tane göndermelerini söyledim. Şakalı bir şey – biraz kaba saba; ama böyle kısa denemeler korkunç iyi satıyor. Düşünsene –500 dolar *Atlantic*'ten, Amerika'daki *Playboy*'dan da o kadar– neredeyse bir yıllık yiyecek ve barınak parası! İngiltere'deki gibi gelir vergisi verecek olsam elimde bu kadar kalmaz ama; yine de ocaktan bu yana Fransızlara (İngilizlerinkinin üçte biri) ödeme yapmayı tercih ediyorum, böylece İngilizler o küçük ve komik teknelerini su üstünde tutabilmek için benden çaldıklarını bana geri vermek zorunda kalacaklar – benim görebildiğim kadarıyla bütün para görünüşü kurtarmaya gidiyor. Fransızları çok daha makul buluyorum. Giyeceğe ya da göz boyamaya tek kuruş harcamıyorlar; eski püskü şeyler giyiyorlar – ama dövüş horozları gibi yemek yiyor ve Pomeranyalılar gibi içki içiyorlar. Sevişme konusunda da makuller. *Wolfenden Raporu* gibi şeylere Avrupa'da insan katıla katıla güler; Canard Enchaîné bunu neden komedi olarak yayınlamadı şaşırdım. Biz de tutmuş birey özgürlüğünden söz ediyoruz! Eh, galiba ben her zaman boyun eğen bir yetişkin oldum!..

En iyi dilekler L.D.

Buffie ve Gerald Sykes'e

Sommières, Gard,
Fransa 1957

Sevgili Buffie ve Gerald!.. Bir daha Fransa'ya gelirseniz Paris'e gitmeyin, çok pahalı ve kalabalık. Geri bir taşra bölgesi seçmek, gerekirse ve gerektiği zaman Paris'i ziyaret etmek daha ucuz. Fiyatlar tam üçte bir; ama tabii Fransa'da tek koşul EVDE YEMEK. Hemen hemen İngiltere'deki gibi geçiniyoruz – ama yemekler krallara layık, şaraplar güzel; hatta ucuz *gros rouge* bile. Ama tabii biz pek revaçta olmayan bir bölgeyi seçtik, Languedoc çıplak ve kayalık, Camargue'ın sivrisinekleri ile rüzgâr yüzünden turistler buradan uzak duruyor, yazları hariç – o da bir ay. Ama tabii biz dayanıklıyız, Balkanlar'da falan kamp yapmaya alışkınız, bu yüzden bu zorluklar Fransa'da yaşamanın manevi hazzıyla karşılaştırıldığında bize fasafiso geliyor – şarapsı, seksi ve düşünce delisi Fransa'da! Kasım ayında *Justine*'in Fransızcası ve Almancası çıkıyor! Çok heyecan verici; ayrıca bütün dizi için İngiltere ve Almanya, beni cömertçe kollayan Duttonlarla önceden sözleşme imzaladı. Dutton'ın başkanı E. Macrae'den çok güzel kişisel bir mektup aldım, *Justine*'i ve ikinci cilt *Balthazar*'ın elyazmasını ne kadar çok sevdiğini söylüyor. Şimdi üçüncüye gömüldüm – kocaman basbayağı natüralist bir roman; sonuncusunda yeniden *fleuve*[1] tarzına dönüyorum ve bütün açık uçları birleştiriyorum (umarım). Her neyse, gelecek yaza kadar küpümüz dolu olduğuna, bebek için gelecek yıla kadar ödeme yaptığımıza göre artık rahat nefes alabilir ve geriye dönüp Dışişleri'ne ya da Avrupa Konseyi'ne bakmadan çalışabilirim. Her neyse, diplomat portreleri kitabımdan sonra yeni bir iş bulmak için kulis yapmak bana zor gelecekti artık! Yakında kitabı sana göndereceğim. Uyduruk bir şey, arada bir kıkır kıkır güldürmesi dışında.

...Postaneye koşmak üzere imzalıyorum, ikinize de sevgiler – hayır, üçünüze.

Larry Durrell

---

[1] (Fr.) Irmak roman. (Ç.N.)

Theodore Stephanides'e [Sommières] [1958]

Sevgili Theo,

...Nîmes ile Avignon arasındaki kıraç toprakların en vahşi kısmında eski ve terk edilmiş bir *mas*[1] gördüm, beş yıllığına onu ç. ucuza kiralayabilirim. Kocaman ve hayli harap bir ev – birkaç yüz, hayır yüz kadar zeytin ağacı var, don yüzünden ölmüş ağaçlar ama köklerinden filiz veriyor; çam, kır çiçekleri falan. Girit'in ya da Kıbrıs'ın tenha bir köşesindekinden farklı olmayan bir iklimde. Bana öyle geliyor ki üç-beş tavuk, bir de keçimiz olursa, burada basbayağı idareli bir şekilde yaşayabiliriz ama merak ediyorum, acaba yeniden aşılanan zeytin ağaçları, sürgünler yeniden canlanamaz mı, ayrıca buraya –burada hiç bilinmeyen– bir ya da iki keçiboynuzu dikemez miyim? İyi olursa geniş bir toprak parçası kiralar (yıllığı 2 İngiliz lirasına), domuz yemi yetiştiririm. Yaban, kıraç bir fundalık, kireçli, taşlı, sert toprak. Bir zamanlar bağlar varmış ama artık yok. Pınarlar var yine de, pırnallar, dağ tavşanı ve tilkiler. Çakıyor musun? Karayel dışında (çok sert) tam anlamıyla Attika'nın tenha bir bölgesi. Günde iki frank kazanabilecekleri her işin üzerine atılacak kadar çok çalışan Fransızlar verimsiz diye bu tür arazilerle ilgilenmiyorlar. Peki hiç bakım istemeyen ürünler hangileridir? Yabani mercanköşk mü? Belki senin bir fikrin vardır diye düşündüm – ya da bu çorak ve rüzgârlı araziye uygun ilginç bir proje bulup oluşturmamı sağlayacak, hiç değilse okuyabileceğim makul, üç-beş satırlık bir şey önerebilir misin?

Sevgiler Larry

Richard Aldington'a [Sommières] [1958]

Sevgili RA,

...Uzès yolu üzerinde küçük bir *mazet* bulduk, rüzgâr-

[1] (Fr.) Kır evi. (Ç.N.)

lı ıssız Brontë türü bir *garigues*'in[1] hemen kıyısında, eylülde taşınacağımızı umuyorum; ama hiç eşyasız bir ev, belli başlı eşyaların neler olacağını saptamak herkesin harcı değil. Ama bu işe gireceğim, satın alma önceliği –satın alabilirsem– bende olmak üzere on yıllığına kiralıyorum ve... evet; bir kez daha ha babam uğraş... Ama işler toz pembe değilse bile eskisinden iyi. Dörtlü, dört dilde yayınlanmak üzere satıldı, bu da bir şey, sonra Yankeeler bütün kitaplarımı iki yılda bir basacaklar. Hesabıma göre on tane tavuk, bir de *potager*[2] olursa ucu ucuna idare ederim!

...Şimdi artık hayatımı düzyazıyla kazanabilmek için şiiri resmen bıraktım ya, insanlar benden şiir isteyip duruyor, BBC de öyle yapıyor, insanı gülümseten şeyler istiyor – şu İngilizleri n'aparsın birader? *Mountolive*'de bir tek "felasyo" sözcüğünün çıkarılması için üstelediler, bu sözcüğü hiç kimsenin bilmediğini sanıyordum, müteveffa Havelock E. ile Norman Haire dışında – onların düşünüş tarzıyla ilişki kuramamak beni şaşırtıyor; sokakta bir kâğıt parçası gören tedirgin bir at gibi mahcuplaşıyorlar. Her neyse, bana ne; burada kalabilmek için altı tane daha gerilim kitabı yazmam gerekse, bunu bile seve seve yaparım. Şimdi artık, Miller gibi söylersem, şu keşhaneyi kırıp sarmış durumdayım – Nîmes'e bisiklet mesafesinde oturmak ve yazları sayfiye olarak Saintes-Maries'e gitmek (iki tane çok güzel çadırım var), bana cennette yaşıyormuşum gibi geliyor, karayel marayel her şey. Uff! Galiba yaşlanıyorum ama yolculuk etmekten bıktım. Her zamanki gibi herkes beni yine seyahat etmeye zorluyor; *Balthazar* daha basılmadan basında hayli ilgi gördü, çünkü ABD'de gelecek aydan önce çıkmıyor, gelecek yıl Fransa'da çıkacak, *Justine*'de çözülmesi gereken çeviri sorunları yüzünden geç kaldılar. Ama kitapla ilgili olarak İngilizce baskısı üzerine üç dilde üç tanıtım yazısı çıktı, sonuç iki Amerika, bir Hollanda, bir de İsveç daveti! Ama ben tavuklarımdan ay-

---

[1] (Fr.) Kıraç toprak. (Ç.N.)
[2] (Fr.) Bostan. (Ç.N.)

rılmak istemiyorum; onların bana ihtiyacı var (mangır vaziyetinin ne şekil alacağını görünceye kadar benim de onlara)!..

Her türlü iyi dileklerimle

Larry

Richard Aldington'a

le mazet Michel Engances
Chemin d'Uzès
NÎMES GARD yakınları
[1958]

Sevgili Richard,

Hiç beklemediğim ve beni çok sevindiren armağanın için teşekkür etmek amacıyla acele yazıyorum; ilk anda bir EOKA bombası sandım ve Claude'a açtırdım! Seni bir süre daha göremeyeceğimiz için üzgünüm ama ölü zeytin ağaçlarının gövdeleri sen gelinceye kadar dayanacaktır. Bu arada bu küçük *mas*'ta mucizeler yaratıyoruz, burayı iki sarhoş yazar için eşsiz bir sığınak olarak nitelersen şaşırmam. Ama tabii gelecek yıl gerçekten de burayı satın alabilecek olma umudu buraya tamamıyla bambaşka bir gözle bakmamıza neden oldu; kafamda hayli küçük bir inşaat planı var. Kuru malta taşları yığılmış duruyor, onlar kullanılabilir ve işi kendim yapabilirim; çok iyi bir duvarcı dostum var, ne zaman usta eli isteyen bir iş olsa, benden Chauvet'in kitaplarını ödünç alma zevki için gelir, kitapları paket eder, huşu içinde alır gider. Harika insanlar - hepsinde de resim yapma, yazı yazma isteği görüyorum, hepsi zanaat erbabı. Tesisatçının karısı Beaux Arts'ın[1] başşairi, biraz ağırkanlı olan ressam çok korkutucu ama usta işi suluboya resimler yapıyor. Ama insan burada Panurge'un ülkesinde olduğunu çok açık biçimde hissediyor – mideyi yoran yiyeceklerden söz ediyorlar dur durak bilmeden, sürekli miktarları vurgulayarak – bin tane istiridye, bir milyon diş sarmısak, on beşinci tabak yemek; hepsi de şiddet-

(Fr.) Güzel Sanatlar. (Ç.N.)

li karaciğer hastası! Ama hoş ve dürüst adamlar (birbirlerinin dürüstlüğünden derin kuşkuları olan!). Evet, bu gerçekten de iyi bir şakaydı. Anladığıma göre Antrobus Londra'da iyi gidiyor. *Clea*'ya başlamadan önce kafası kesik tavuk gibi dolaşıyorum. Uff! Düşüncesi bile beni yoruyor. Bir tesisatçı olmayı ya da boya yapmayı ne çok isterdim! On güne kadar işler epey yoluna girmiş olacak ve daktilonun şen takırtısı başlayacak! Hayır, sinemadan bir öneri almadım; bir keresinde *Labirent*'i neredeyse satıyordum, ama iki "tretman" girişiminden sonra vazgeçtiler.

Bütün iyilikler

Larry

Alan G. Thomas'a

MAZET MICHEL
ENGANCES NÎMES GARD
YAKINLARINDA
FRANSA
[Posta damgası Ekim 1958]

Sevgili Alan,

Claude ucuzuna bazı eski ve çok güzel kitap rafları bulmuş, onları boydan boya bir duvara taktırdık; üç yıllık evsizlikten sonra, ne derler, bana tuhaf bir duygu (benim için evsizlik demek, yerde, yatağın altında, ambarda duran kitaplar demektir) verdi. Acaba yavaş yavaş azar azar kitap göndermen bana kaça mal olur onu merak ediyorum? Kıbrıs'a göndermen aşağı yukarı on papele mal olmuştu, öyle değil mi, geri göndermek de yaklaşık on beş tutmuştu. Bu projeye şimdi bir onluk ayırabilirim düşüncesindeyim – şimdilik bunun acelesi yok. On papellik bir paket gönderebilecek durumda mısın, yoksa çok işin var da personelin mi yok? Senin iyi yürekliliğini sömürmek istemiyorum.

Bu işi yapabileceksen ve yaparsan; lütfen küçük, tercihen birer kitaplık paketler halinde gönder çünkü postacı yüz yirmi kiloluk bir adam ve bisikletle dört kilometre yokuş çıkmak zorunda. Her kitaptan sonra ona şarap ik-

ram etmeli ve şapkamla yüzünü yelpazelemeliyim.

AYRICA LÜTFEN HER PAKETE ŞU NOTU YAZMAYI UNUTMA:

Gratuit. Service d'Auteur.

Yoksa gümrük ödemek zorunda kalırım!

İlkin başvuru kitaplarını tercih ederim ya da Araplarla ilgili ne varsa, lanet olsun, onlarla ilgili yazmaya başlamak zorunda kalacağım; Elizabeth dönemi şairleri şimdilik bekleyebilir.

Burası son derece yaban bir yer, her taraf sivrisinek ve Çingene dolu, çok şiddetli olan son sellerden de zarar gördü; Sommières bileklerine kadar ırmak sularının içinde kaldı. Biz bereket versin suların süzülüp aktığı bir tepenin üzerindeyiz. Hâlâ da korkunç bir karışıklık içindeyiz, her şeyi yoluna koymaya çalışıyoruz.

En son şaka Hollywood'dan gelen bir telgraftı, Kleopatra'nın hayatı üzerine bir senaryo yazacak tek adam benmişim, acaba hemen lütfen gidebilir miymişim! Ne gitmesi! Ama o pofur pofur puro içen para babalarını *Justine*'i okurken düşünmek çok tuhaf.

İkinize de sevgiler

LARRY

Alan G. Thomas'a

le mazet michel engances
Chemin d'Uzès NÎMES GARD
FRANSA [İlkbahar 1959]

Sevgili Alan,

O mutlu mektup için teşekkür ederim, kitapları postalama işini hemen hallettiğin için de. Yaşlı postacı oflaya poflaya bu sabah tepeye tırmanıp onları getirdi. Acaba, okunabilecek ne kadar şey varsa hepsini bu yaz senden alamaz mıyım diye merak etmeye başlıyorum; şu anda yepyeni pırıl pırıl ve boş duran bir yığın rafım var, o raflarda *Justine*'in altı dildeki çirkin kopyalarından başka kitap yok. İngilizler yazara yalnızca altı kopya gönderiyorlar, başkaları on-on beş. Bu cömertliği kaynağında kurutmaya

çalışıp duruyorum ama arada sırada içi Durrelllarla dolu bir paket geliyor. Nasıl inlediğimi duymalısın. İçlerinde okunacak hiçbir şey yok. Her gün biraz daha ilerliyorum, düze çıkmak üzereyim – *Clea* yarı yarıya bitti; toplam sekiz dil. Ama Amerikalılar ve Almanlar cömert ön ödemeler yaparak beni kurtardılar, bu sayede yazmaya devam edebildim; her ne kadar gazetecilik cinsinden pek çok kirli iş yapmak zorunda kaldıysam da. Sonbaharda elime geçecek yüklü parayla Saph'in okul parasını Uzlaşmalı Ücret Tarifesi üzerinden dört yıllık peşin ödeyebileceğim Tanrı'ya şükür! Ayrıca belki de bütün parayı Provence'ın karayel rüzgârı alan bir köşesinde, pek küçük ama bana uygun olan bu eve yatırmalıyım. Ama bir kenara biraz para atmadan kendimi özgür hissedemeyeceğim; yurtdışında yaşamak ve yurdunda para kazanmaya çalışmak hüner isteyen bir iş!..

Şu kahrolası kitabı bitirmeden buradan kımıldayamam. Herkes beni bir yerlere göndermek istiyor; Amerikalılar *Holiday* dergisi için Nil'e, *Observer* Kıbrıs'a; bu arada *The Times* kısa makaleler istiyor – ama hangi konuda yazacağım diye soruyorum kendime! Ah şu senin çatı arasında bir dakika geçirebilsem!

Şu anda Cannes'da üç tane Mısırlı sosyetik kadın var *Justine*'in aslı olduklarını iddia ediyorlar! Şeytan diyor git ölçüleri uyuyor mu bir bak. Nasıl reddedebilirler?

Her türlü iyilik

Larry

Alfred Perlès'ye

Masmichel Engances
Nîmes Gard Fransa
Perşembe 26 Mart [1959]

Sevgili Joe,

...Girit'ten gelen güneşle aydınlanmış mektubunu aldım, çok sevindim... Charles'tan [Holdemann] duyduğuma göre Yunancan harikaymış; bu beni sevindirdi. O ülkenin ve insanların seni etkileyeceğini biliyordum. Ne kadar yaş-

lı olursan ol, öyle bir iklim ki dış kabukların soyuluyor ve yeni filizler sürgün vermeye başlıyorsun; ne zaman Atina'ya ayak bassam on yaş gençleşiyorum. Nedenini hiç anlayamadım. Ama bütün o eski "dipdiri yeşil ve bozulmaz" ihtiyarlarla genel olarak bir araya gelmenin dışında kafamda bir başka şey daha var. Adalardan birinde eski bir ev bulabilirsem çocuklara bu yıl değişiklik olsun diye Yunanistan'da bir tatil armağan edebilirim. Arabayla aşağıya inmeyi ve Claude'a bu yaz için bir yere kesin olarak demir atmadan önce İonya adalarını göstermeyi düşünüyorum. (Rodos'a bayılıyor ama henüz Korfu'yu, Zante'yi falan görmedi.) Bütün bu hoş hayallerin arasında Kıbrıs işi yeniden alevlendi, ben gelişmeleri dikkatle izleyip duruyordum, korkum, sonuçta Amerikalılara ve İngilizlere karşı bir küskünlük ve rahatsızlık dalgasının oluşmasıdır; her zamanki gibi İngilizler kartlarını en aptalca şekilde oynayacaklar ve bölünmeyi önerecekler; BM örgütünde ENOSIS lehinde oy veren bir Rusya varsa ve Anglo-Amerikan tayfası bölünme lehinde oy kullanıyorsa, güzelim adımız bir kez daha gölgelenecek demektir; bu yüzden ben kararsızdım. Bir tek kaygım vardı, suratlar asılacak, insanlar kibar davranmaz olacaktı, güler yüz ve kibarlık olmadan Yunanistan asla tam anlamıyla Yunanistan olmaz. Bütün bunları bir kez Kıbrıs'ta yaşadığım için bir yaz tatili adına aynı şeyi yeniden yaşamak istemiyordum. Kararsızlığımın nedeni buydu. Çocukların Yunanistan'ı yüzü güler halde görmelerini istiyorum, küskün somurtuk halde değil...

Sana söyleyecek başka bin tane şey var; ama bekleyecekler – *geia hara!*

Larry

Alan G. Thomas'a

Masmichel Engances
Nîmes Gard Fransa
[Posta damgası Ekim 1959]

Sevgili Alan,

...Tam zamanlı iki sekreterlik işim var. İşler durmadan

birikiyor; Fransız ve Alman basını dörtlünün ilk iki kitabı için bütün rekorları kırdı – *Mountolive* henüz çıkmadı bile! Aman Tanrı'ya dua ediyorum, bu balon çabuk sönmesin diye. Dün gece Fransız ulusal televizyonunda benimle ve Henry'yle 40 dakikalık bir canlı bağlantı programı vardı. Hayret, Fransızcam bayağı iyiydi. NRF *Kara Defter* üzerine bir çalışma yapıyor. *Encounter* ile *Paris Review* benimle iki uzun ses bandı kaydı hazırlıyor. Hollanda, İtalya ve İsveç'te uzun makaleler çıktı, tabii ben okuyamıyorum. Sevgili dostum bütün bunlar iyi hoş da, heriflere kendi dehamı açıklamakla uğraşmaktan başımı kaşıyamıyorum, şimdilik başka bir kitap düşünmek için hiç zaman yok gibi görünüyor; gerçekten de bir köşeye çekilip biraz Elizabeth dönemi şairlerini okuyabilmek istiyorum.

...*Mountolive* çıktığında Paris'te birtakım kalabalık sahnelerde görünmek istemiyorum; bana partiler, televizyon programları, Paris'in en büyük kitabevinde imza günleri öneriyorlar. Jean'ın dediğine göre Gagliana, dükkânının vitrinine, Proust ile Standhal'in arasına benim gerçek boyutlarda bir fotoğrafımı asmış! Çok koşan çabuk yorulur. Her neyse Sapphy'nin on iki yaşına kadar okul ücreti ödendi, önümüzdeki iki yıllık yemek paramız var; kuşkusuz ben Manş'ı geçtiğim zaman hiç böyle bir şey beklemiyordum! Bu avare oğlana hiç tereddütsüz kucak açan sevgili Avrupalılara gönülden teşekkür borcu duyuyorum. Şans! Ama hayatta böyle şanslar, umulmadık yerden gelen paralar hep vardır. Sana göndermek üzere Henry'nin mektuplarını ayırıyorum; çok karışık ve çoğu el yazısı; bunların nasıl mikrofilmlerini alacaksın bilmiyorum. Ama kutuları karıştırırken Dylan Thomas'tan, Shaw'dan falan gelen ve sattığımı ya da kaybettiğimi düşündüğüm birkaç mektup buldum. Ancak ne yazık ki Sitwell'den gelen o güzel hakaret mektubu yok; nereye gitmiş olabilir. Anılarımda onu alıntılamak isterdim.

Başını ağrıtmak istemem ama kaynakça bakımından ilginç diye yazıyorum. Fransa'da Stock Yayınevi'nden çıkan *My Family and Other Animals* kitabına basın çok ilgi

gösterdi; ama onu yayınlayan adam neredeyse işini kaybediyordu çünkü aynı yıl yayınlanacak kitaplar listesinde iki kardeş olmaz diye *Justine*'i geri çevirmişti! Çok bozum oldu; Stock anlaşılan bazı ilanlarına "Lawrence Durrell'm erkek kardeşi" notunu eklemiş (Jean'dan duyduğuma göre), çok eğlenceli bir tersine dönüş bu. Hem sonra – yeni CORREA listesinin ön kapağında dört resim var, Pasternak, Jung, Miller ve bendeniz, yazı şöyle LISTEMIZDEKI EN BÜYÜK AVRUPALI YAZARLAR. İşe bak, dedim, horoz gibi kabararak, aileme bir tane göndereyim; ama daha sonra belki de onlara aşina gelen tek ad o hayırsız Durrell'ınki olacaktır, diye düşündüm!

Bütün bunlar talihin güvenilmez bir fahişe olduğunu gösteriyor; kazandığım her kuruşu tuğla, harç ve toprağa yatıracağım, gece kulüplerine değil.

Sevgili Alan ve Ella, gösterdiğiniz muhteşem konukseverliğe gereğince teşekkür etmek çok zor; geriye öyle vahşice yağmalanmış bir şarap mahzeni bırakmak – ne diyeceğimi bilemiyorum, size binlerce kez teşekkür etmekten başka; Claude'un bu sayede kendini toparlayacak ve ayağa kalkacak zamanı oldu. Yakında size bir sürü önemsiz kâğıt göndereceğim...

Yakında görüşmek üzere
Sevgiler
Larry

Alan G. Thomas'a

Masmichel Engances
Nîmes Gard Fransa
[Yaz başları 1960]

Kaynakça ile ilgili veriler için sana yazıp teşekkür etmiş miydim? Etmişimdir umarım. Etmediysem en içten teşekkürlerimi gönderiyorum. Bu arada dün Paris'te sokakta yürürken Larry Powell'a rastladım ve ona teşekkür etme olanağını buldum. *Clea* Paris'te hayli büyük bir gürültü kopardı – dünya kadar reklam, televizyon, sayfaları-

nı bana açan gazeteler ve hayran mektupları! Dünyanın her yerinden öyle çok mektup geliyor ki – Birleşik Krallık'tan pek çok. İki matematikçi bana gönderdikleri mektupta benim form kavramıma arka çıkıyorlar; bunların hepsini düşünürsen benim sevgili dörtlü galiba gerçekten yırttı. Bu arada King's School'daki[1] çocuklar beni o okula gönderen *Observer*'a öylesine öfkelenmişler ki, okul dergisi için bir makale yazmamı istediler. Hiç yayınlanmamış bir şey – seni ilgilendirir mi? Hayli komik. Miller ile Katsimbalis hâlâ buralarda cirit atıyorlar ve her an ziyaretimize gelmelerini bekliyoruz. Elizabeth Taylor için Kleopatra senaryosu yazıyorum!! Bu benim gelecek yılki Piero della Francesca kitabım için para demektir.

Paris'te çılgınca bir 10 günden sonra eve yeni döndüm – Paris'te hayli ünlü biri olmak üzereyim. St. Germain'de genç çocukların kahvelerde çevremi sarışları şaşırtıcı ve hoş bir şey.

İkimizden de sevgiler
Larry

Diana Menuhin'e

[Yemek listesi üzerine yazılmış: "Dîner D'adieu du Commandant". Listenin tarihi 24 Eylül 1962]

Sevgili Diana,

Son zamanlarda yollarımız birkaç saat arayla kesişti kanısındayım – birbirimizi kıl payı kaçırdık! Ne şanssızlık. Bir gazetecilik göreviyle kısa bir süreliğine İsrail ve Yunanistan'a gönderdiler beni. Tahmin edebileceğin gibi Yunanistan ziyareti çok heyecan vericiydi ama İsrail de ilginç ve duygulandırıcı, bu konuda bir şeyler yazmayı umuyorum. Ama Atina'da bir hamlede bütün eski dostlarımla bir araya geldim, onların duygulandırıcı sevgisi ba-

[1] Durrell'ın kendi okulu St. Edmund's, Canterbury'deki King's School ile karıştırılmış.

na yuvaya dönmüşüm hissi verdi; yani sanki. Hızla bir sonbahar turu yaptık – Peloponnesos ıssız çıplak ve maviydi! Eski meyhanelere uğradık, yenilerini keşfettik. Hepsinden önemlisi günlerce Seferis ve Katsimbalis ile baş başa olduk. Festivali görecektin, ne kahkaha krizleri, ne anılar! Bambaşka bir hava soludum sanki, kendimi yirmi yaş gençleşmiş hissettim. "Elli yıl tek bir gün gibi görünüyordu"! Şimdi yine köylülerin sorunlu hayatına geri döndük, su sızdıran çatılar ve su depoları, ıslak tahtalar falan fıstık. Bunlarla senin canını sıkmayacağım. Mykonos'u keşfettiğine sevindim. Ben oraya ilk kez 1936'da gitmiştim, Popeia adlı yaşlı bir kadının evinde kaldım – otel yoktu, turist yoktu. Tuvaletin oturak yerini bir tavukla, yatağı 1000 pireyle paylaştım...

Larry D

Freya Stark'a

Masmichel
Engances par Nîmes
Gard Fransa
14 Kasım 1962

Sevgili Freya'cığım,

O güzel Troya mektubunu alma sevinci, seni Atina'da birkaç gün –çok az bir zaman– farkla kaçırmış olmanın üzüntüsüyle gölgelendi. Austen'ı görmüş olsaydın sana bizim kısa ziyaretimizden söz ederdi: Eski dostlarla birkaç gün geçirmek için oradan oraya mekik dokuduk. İsrail'de 3 hafta geçirip oradaki *kibbutz* hayatı üzerine bir öykü yazmamı isteyen bir filmciden aldığım davet üzerine tamamıyla şans eseri oldu bu gezi. Güzel bir öneriydi ve bize yanımızda çocuklar olmadan yıllardır ilk kez yolculuk ederek tatile çıkma (paralı izin) fırsatı sağladı. Tahminimden çok daha yorucu ama hiç ummadığım kadar da ilginçti. Kısa bir zamanda pek çok şey gördük, bütün o çılgın tırtıklı sınırları dolaştık. Bir Arap Sten'inin namlusunun içine bakıyor olmak çoğu kez can sıkıcı; Kudüs'te örneğin. Ne acı ve ne içinden çıkılmaz bir durum –orada ne bir şey

olduğu var ne de olacağı–, İngilizlerin entelektüel korkaklıklarının tipik bir ürünü! Ama bütün bunlardan sonra şimdi *Ortlak* Doğu'da olmadığımıza, Fransa'da yaşadığımıza sevindim. Yunanistan inanılmaz bir mutluluktu – hayal kırıklığına uğrama korkularım tereyağı gibi eridi. İyi şeylerin hiçbiri değişmemiş, kötü ve çirkin olarak hatırladığım her şey iyiye gitmiş. Anıtların restorasyonunu, gittikçe büyüyen turizme uyum işini çok iyi becermişler. Ayrıca Yunanlar neşe ve sevecenliklerinden hiçbir şey kaybetmemişler – trafik ışıklarına uymayı artık öğrenmiş olmalarına karşın!

İşte böylece karayelin uluduğu, ağaçların iki büklüm eğildiği kırlıktaki bu rüzgârlı kulübeye döndük. Havalar soğudu. Odun kesme ve yanan ateşleri gün boyu besleme zamanı geldi. Noel'i ailem ve öteki hayvanlarla birlikte Jersey'de geçirmeyi umuyoruz.

Doğum günün için bütün iyi dileklerimle daha nicelerine; çağımızı besleyen iyi kitaplara devam et!

İkimizden de çok sevgiyle.

Larry Durrell

Alan G. Thomas'a, Zefiros Beach Hotel
Paleokastritsa: Korfu
[Alınış tarihi 22 Haziran 1967]

Sevgili Alan,

Umarım kartımı aldın ve geciktiğim için beni bağışladın. Avrupa'nın bir ucundan öteki ucuna yorucu bir araba yolculuğu yapıyordum. İşte bir ya da iki günlüğüne buradayım. Pazar günü Atina'ya gidiyorum. Durrelllar dışında ortalıkta pek kimse yok, onların da sürüsüne bereket – Margaret de burada, ışık ve tatlılık saçıyor. Theo da öyle. Ben eski dostları aramak için epeyce ortalıkta dolaştım – bir anlamda hüzün vericiydi. Claude burada öylesine çok seviliyordu ki, nereye gitsem gözyaşları sular seller gibi aktı. Şu son üç yılda öylesine çok dost, arkadaş öldü ki, mezarların ortasında kısılıp kalmış gibi hissediyorum

kendimi. Bir başka acılı sonsöz –Kouloura'daki şen ve çalışkan aileyle birlikte o sessiz ev– kalın camlı gözlüğümle evin kepenkli ve parmaklıklı olduğunu fark ettim. Bugün Athenaios'un, o canım adamın, felçten kurtulamayacağını anlayınca intihar ettiğini öğrendim. Zeytinlere püskürtülen böcek ilacını içmiş – korkunç acılı bir ölüm. Küçük Kerkyra evi terk edip Yanya'ya kızının yanına gitmiş. Oğlu Spiro, benim vaftiz oğlum, yeniden Çin Denizi'ne açılmış. Dün gittim evin alt tarafındaki kayanın üzerine oturdum. Gemici Niko bir yerlere gitmiş. Bir kedi bile yok. Ne tuhaf şeyler oluyor. Senin de benim hissettiklerimi hissedeceğini sanıyorum – kopuk, dalgın – sanki büyük bir ameliyattan sonra iyileşme dönemindeymiş gibi. Her şeye lanet olsum.

Sevgiler

Larry D.

Peyzaj ve Kişi

New York Times'ın magazin bölümünde 12 Haziran 1960'ta yayınlandı.

"Siz," diye dostça yazıyor Ohio'da bir eleştirmen, "sanki peyzaj kişilerden daha önemliymiş gibi yazıyorsunuz." Tam doğru olmasa da doğruya çok yakın çünkü ben peyzajın önemiyle ilgili özel bir düşünce geliştirdim ve "kişileri" neredeyse bir peyzajın işlevleri olarak gördüğümü rahatça kabul edebilirim. Bu düşünceye son yıllarda vardım, epeyce seyahat ettikten sonra – ama yine de bu noktada kullandığım sözcük konusunda kuşkularım var çünkü ben "gezi yazarı" olmaktan çok "yerleşik yaşayan" bir yazarım. Benim kitaplarım her zaman bir yerlerde yaşamakla ilgilidir, o yerlerden alelacele geçip gitmekle değil. Ama yavaş yavaş insan Avrupa'yı tanımaya, farklı ülkelerin şaraplarının, peynirlerinin, kişilerinin çeşnisine bakmaya başlayınca, bütün kültürlerin en önemli kurucu öğesinin yine de mekân ruhu olduğunu fark etmeye başlıyor. Nasıl belli bir bağdan, ayırt edilebilir özellikleri olan belli bir şarap elde edilirse, bir İspanya, İtalya, Yunanistan da her zaman aynı türde kültür üretir – yaban çiçekleriyle nasıl kendini dile getiriyorsa insanlar aracılığıyla da dile getirir. Bizler genellikle "kültür"ü insan iradesinin yarattığı bir çeşit tarihsel örüntü olarak görürüz, benim için bu artık kesin bir doğru değil. Örneğin bir İngiliz'in ya da Alman'ın, Tacitus'un ilk

betimlediği günden beri hiç değişmediğine inanıyorum; ayrıca insanlar Yunan ya da Fransız ya da İtalyan olarak doğduğu sürece onların kültür üretimleri şaşmaz bir şekilde mekânın imzasını taşıyacaktır.

Gezi yazarının hedeflediği şey kuşkusuz budur; insanların içinde saklı olan ve o insanların yaşadıkları peyzajda dışavurulmuş tohumu bulup ortaya çıkarmak. İşin tuhafı bu işi yapmak için insanın özel bir bilgisinin olmasına gerek yoktur, ama kuşkusuz dillerini bilmenin çok yardımı olur. Gelgelelim bu yazarlar ne kadar azdır! Kaç tane yazar D.H. Lawrence'ın birer mücevher değerindeki iki kitabı gibi, bir *Sea and Sardinia* ya da bir *Twilight in Italy* gibi kitap yazabilir? Lawrence onları yazdığı zaman İtalyancası yok denecek kadar zayıftı. Aynı şey Norman Douglas'ın *Fountain in the Sand* adlı kitabı –Kuzey Afrika'nın en iyi portrelerinden biri– için de geçerlidir.

Aslında biz işte bu gizemli "Yunanlık" ya da "İspanyolluk" niteliğini yakalamak için yolculuk ederiz; bu niteliğin, yerel edebiyatta kayda geçirilmiş olan resmine bu kadar şaşmaz bir şekilde uyması şaşırtıcıdır; yavanlık derecesinde uyar. Yunanistan'da örneğin, bunca yüzyıllık savaşlardan ve göçlerden sonra (ırksal anlamda) tek bir Yunan'ın kalmış olması olanaksızdır; şu an orada yaşayan insanlar sayısız istilanın meyvesidir. Ama buna karşılık yaşayan bir Aristophanes görmek isterseniz, Atina'nın Plaka'sındaki seyyar sebze satıcılarının ve çerçilerin gevezeliklerini dinlemeniz yeter. Orada oturan çekingen bir İngiliz'in bile konuşurken fark etmeden parmaklarını kullanmaya başlaması iki yıl sürmez. Gerçek Yunan diye bir şey kalmamışsa o zaman "Yunanlık" sözcüğünün gerisinde yatan kalıcı öğe nedir? Bu elbette ki peyzajın doğasında mevcut olan ve yok olmayan, kendini ifade yeteneğidir. Hiç değilse ben böyle düşünüyorum çünkü çok farklı iki yazarın iki kitabını hatırlıyorum, bu kitaplarda mekâna ilişkin eşsiz bir doğa incelemesi vardır. Kitaplardan biri *Mani*, Patrick Leigh'in, öteki *Colossus of Maroussi*, Miller'ın.

İsteseniz bir hamlede bütün Fransızları yok edip yer-

lerine Tatarları yerleştirebilirsiniz, iki kuşak sonra şaşkınlıkla göreceksiniz ki ulusal özellikler norm olarak geri dönmüş – dinmek bilmez bir fizikötesi merakı, iyi yaşama yumuşaklığı, tutkulu bireycilik; istediği kadar artık burunları yassı olsun. İşte sıradan bir turistin, bir Paris *bistro*'sunda, bir kadeh şarabıyla sessizce oturarak kavrayacağı şey, bir mekândaki bu görünmez kalıcılıktır. Bunu kendi kendine, açık seçik bir şekilde, edebiyat deyimleriyle formüle edemeyebilir, ama Paris'in havasında bu şaşmaz, bıçak ağzı keskinliğindeki mutluluğun tadını damağında hissedecektir: sanatın aşk kadar, yemek kadar önemli olduğu bilgisini taşıyan ulusal ruhun bozulmamış parlaklığını. Ayrıca demir gibi akılcılık anlayışını, kadınların ve erkeklerin rahatsız edici *coeur raisonable*'ını[1] da görecektir. Fransızlar kendi deyimleriyle *malins*[2] olmak istedikleri zaman en az bizim kadar, ulusal bir budalalığın ağına takıldığımız zamanki kadar kötü olabilirler.

Evet, insanlar kendi peyzajlarının ifadesidir, ama ulusal özün gizli pınarlarına ulaşabilmek için şöyle birkaç dakika susup düşünmeniz gerekir. Gerçekten de bilimsel olarak ulaşılan derin bir peyzaj bilgisi bize siyasi tarih sunabilir – çünkü dünyada alınan siyasi kararların yarısı ulusal özellik dediğimiz şeye dayanır. "Ne kadar da tipik bir İrlandalı" ya da "böyle bir şeyi ancak bir Galli düşünebilir" diye haykırdığımız zaman bilmeden bu gerçeği kabul ediyoruz demektir. Gerçekten de hepimiz kendi uluslarımızdaki, başkalarına benzemeyen bir azınlık olma duygusunu kıskançlıkla koruruz – aile farklılıklarını. Çin gibi ya da Amerika gibi çok büyük uluslar yapay bir benzeşiklik görüntüsü verirler; ama ben şunu fark ettim: Biz Avrupalılar bir Amerikalıyı ötekinden ayıramazken, benim Amerikalı dostlarım Ohio'da ya da Tennessee'de doğmak gibi katlanılması olanaksız bir felaket yüzünden öğle yemeğinde birbirlerini ölesiye gırgıra alırlar – bizim kendi ülkemizde Gallilerle, İrlandalılarla, İskoçlarla bağ-

---

[1] (Fr.) Aklını kullanabilen yürek. (Ç.N.)

[2] (Fr). Kötü. (Ç.N.)

daştırdığımız mekânın bağlayıcılığını kabul etmektir bu. Seyahat edip de bu temel peyzaj değerlerini fark etmemek acınacak bir şeydir gerçekten de. Bunun için bir altıncı duyu gerekmez. Gözlerinizi kapar da burnunuzdan yavaşça soluk alırsanız o oradadır; fısıldanan mesajı duyarsınız. "Ben seni seyrediyorum – sen bende kendini seyrediyor musun?" Gezginlerin çoğu çok acele ederler. Ama bir an büyük *omfalos*'un, antik Yunan dünyasına özgü, Delphoi'deki göbek taşına oturmayı deneyin. Zihninizde bir soru olmasın, yalnızca kendinizi rahat bırakın, zihninizi boşaltın. Bu şey, bu amfora biçimli nesne, tapınağın yukarısında otlarla kaplı bir tarlada bulunmaktadır. Her şey masmavidir ve adaçayı kokar. Aşağıda göz kamaştıran mermerleri görürsünüz. Gökyüzünde, sanki menekşe rengi uçsuz bucaksız bir gölün öteki kıyısına doğru kürek çeken uzak kayıklar gibi yumuşak hareketlerle ilerleyen iki kartal vardır.

Bu türden on dakikalık bir sessiz iç tanıma süreci, size, Yunan peyzajıyla ilgili, eski Yunan metinlerini yirmi yıl inceleseniz bile elde edemeyeceğiniz kadar fikir verir. Ama bir kez bu fikri edinince gerisi hemen kendiliğinden gelecektir; anahtar buradadır, deyim yerindeyse, o anahtarı çevirebilirsiniz. Artık bu noktadan sonra Atina'da alışverişe çıkıp da Agamemnonlar ya da Klytemnestralar görmemeniz olanaksızdır – çoğu kez de aynı adları taşıyan. İlkbaharda yolunuz Eleusis'e düşerse tozlu yollarda yürüyen bir değil birkaç Homeros göreceksiniz. İşin sırrı tanımakta. Güneş batarken Mena Evi piramidinin tepesine çıkar oturur (eşekli oğlanların gürültülerini, öteki gezginlerin pis çöplerini – atılmış karton kutuları ve coca-cola şişelerini unutarak) aynı şeyi yaparsanız; bir peyzaj kâhini gibi durur sessizce otururşanız – evet, ıslak soğuk kumlardan eski Mısır'ın bütün ritmi fışkırır. Nabzının ta kendisinin güçlü sesini duyarsınız. Böyle anlarda sizin için hiçbir şey tuhaf değildir – ölüm tapınçlarıyla eski tapınaklar, hiyeroglifler, kıyıları palmiyelerle çevrili adacıklar arasında boz renkli uzun, ağır Nil'in dönüşleri, timsahlar ve yılan-

lar. Ammon Yüksek Rahibi, İskender'i gizli tarikata kabul ettiği zaman (özünde) ne idiyse şu anda da hissedilir şekilde odur. Aslında Gizli Ayinler, bu ayinleri öğrenmek isteyebilecek olanlar için hâlâ devam ediyor – Trismegist ilmi kırık dökük de olsa hâlâ öğreniliyor ve küçük gizli mezhepler aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılıyor. Kuşkusuz bir seyahat acentesi aracılığıyla bu tarikatlara giremezsiniz! Orada yaşamanız ve günlük hayatın eskimiş –ve sert– kabuğunu delerek yolunuzu bulmanız gerekir. Sonra Mısır'daki ritim Yunanistan'dakinden ne kadar da farklıdır! Tebai'deki Yüksek Rahip'in Yunanlara söylediği şu küçümseyici söze insan hiç şaşırmaz: "Siz Yunanlar basbayağı çocuksunuz." Rahip, Yunan insanının dinmek bilmez merakına ve kösnüllüğüne dayanamamıştır; her şeyi metafiziksel olarak kavramlaştırma tutkularına. Durup dinlenmek nedir bilmez gibi görünüyordu, kahrolası Yunanlar! Bu arada bu söz günümüzde Fransızların Amerikalılar için sık sık kullandıkları bir sözdür, bir zamanlar Yüksek Rahip'in kullandığı aynı acıyan ses tonuyla söylerler bunu. Buna karşılık (Mısır kültüründen çok farklı olan) Yunan kültürü doğrudan doğruya Nil Vadisi'nden doğmuştur – Platon gibi, Pitagoras gibi, Anaksagoras gibi, Demokritos gibi, Mısırlılar tarafından eğitilmiş yarım düzine Yunan düşünür ya da filozof adı sayabilirim. Ayrıca o "bezdirici çocuklar" zamanlarını hiç de ziyan etmediler, çünkü kendi yurtlarına, o çıplak adalara döndükleri zaman Yunan kültürünün saf çiçeği görkemli bir şekilde açıldı ve Akdeniz'i şaşırttı, dölledi. Yunanistan denen büyülü halka dışında, Yunan kültüründen yoksun olarak yaşayan bahtsız yabanlar için "barbar" sözcüğünü icat ettiler, bu sözcüğü kendi bulundukları çevrelere öğrettiler. Tabii ki barbarların arasından bir gün Dante, Goethe, Bach, Shakespeare çıkacaktı. Dediğim gibi o zaman anahtar tanıma yeteneğindedir; çünkü görünüşteki farklılığın kesinlikle yapay yüzlerinin gerisinde eski gelgit izleri durmaktadır. En ahmakça seyahat afişinde bunun sezdirimleri vardır. Büyüleyici olan şey hâlâ Londra sokaklarında Dickens'ın ro-

man kişilerinin yürümesidir; herhangi bir köyde herhangi bir kriket oyununun İngilizlerin alışkanlıklarındaki tuhaf gizeme dair ipuçları verecek olmasıdır. Adanın iç gizemini gerçekten sezmek istiyorsanız Stonehenge'in arkasından güneşin doğuşunu seyretmeyi deneyin. Size budalaca "turistik" bir şey gibi görünebilir, ama bu işi doğru bir ruh haliyle yaparsanız, kendinizi o eski yünümsü ve sıkı ağızlı tepelerde, eski Gal rahipleriyle kol kola yürürken bulursunuz.

Bu açıdan bakıldığında yolculuk herkes için –ama en çok da kök salacağı, yaratıcılık yeteneğini kullanacağı besleyici topraklar arayan sanatçı için– çok önemli bir tür sezgi bilimi haline gelir. Herkes kendi "bağlaşıklarını" böyle bulur – kafasının birden fikirlerle dolup taştığını hissettiği peyzajlar vardır, ruhunun yarısının uykuya daldığı ve kalem kâğıt düşüncesinin bile midesini bulandırdığı başka peyzajlar. İşte seyahat yazarı bu noktada dünyasını belirler, çünkü yazarların her birinin, kendilerini çeken, yüreklerinde yatan kişisel bir peyzajı varmış gibi görünüyor. Bütün Arap dünyası, örneğin, bugüne kadar Freya Stark'ın yazdıklarında resmedildiği ve çerçevelendiği kadar iyi resmedilmemiştir. Freya Stark, duyarlı gözü, ağır hareket eden ustalıklı mekân orkestrasyonları, tarihi çağrıştırma becerisiyle seyyahlar arasında ilk sıraya yerleşir. *Valley of Assasins*'den daha güzel bir şey yazılabilir mi?

Çağdaş okura biraz zorlama gelebilecek olan bu düşünceler eski dünyanın kadınlarını ve erkeklerini rahatsız etmezdi çünkü onların kültür kavramı ruhsal eğitimi içeriyordu, duyarlılığın eğitimi; bizimki kafaya dayanıyor, ruhu boğazlayan, gelişmesini engelleyen olgularla, kullanımlık verilerle kafayı doldurmaya. Gerçekten de evrensel bir dinin, bu dini uygulayan farklı ırkların farklı dillerine tam bir özgürlük tanıyan bir dünya dininin var olduğu bir zamanda (Taş Devri'nden sonra böyle bir zaman oldu, buna eminim) seyahat gerekli olmayacaktır; değişiklik çarpanının her zaman kaçınılmaz şekilde insanlardan değil peyzajdan kaynaklandığını kabul eden bir din. Bu günlerde

böyle bir ruhsal aynılık düş gibi geliyor; ama karşılaştırmalı antropoloji ile arkeoloji bunun doğruluğunu daha şimdiden gösteriyor. "Dünya Devleti" gibi formülleri düşündüğümüz zaman bunu hep siyasal bir şey olarak düşünüyoruz, üzerinde anlaşmaya varılmış bir gündem çerçevesinde çalışan farklı insan grupları olarak; on maddelik bir program ya da bu türden çalışma önermeleri. Peyzaj bizi her zaman yanıltır ve bana kalırsa her zaman da yanıltacaktır. Nedeni basittir, çünkü aynı önermeler Yunanca'da, Çince'de, Fransızca'da aynı anlama gelmez.

Üzerinde düşünmeye değer bir başka ibre kurumlardır; örneğin Katolikliğin niçin farklı yerlerde bu kadar farklı bir din olduğunu hiç merak ettiniz mi? İrlanda, İtalya, İspanya, Arjantin – dinbilimsel açısından hepsi aynı, aynı öncüllerden yola çıkıyorlar ama her birinde mekânın ruhuna uyacak şekilde hafifçe değişiklik olmuş. İnsanların bu konuyla pek ilgisi yok, kendilerinin yaşadıkları peyzajın yansımaları olmaları dışında. Elbette öyle yerler vardır ki, oralarda yaşayanların kendi peyzajlarına gerçekten dikkat etmediklerini, onu yorumlamadıklarını hissedersiniz; bütün halkların ya da ulusların bazen zihinleri karışır, deyim yerindeyse, toprakla dik açı oluşturacak şekilde yaşamaya başlarlar, bu yüzden gezgin tuhaf bir yabancılık duygusu duyar. Bana kalırsa Amerikan sanatçılarının sözünü ettikleri sorunların bazıları "sanayileşme"nin ya da "teknokrasi"nin yarattığı sorunlar değil, daha basit bir şeydir – toprağın sesine kulak vermeyen, peyzajın kişilere iletmeye çalıştığı gizli manyetik alanlara uyum göstermeyen insanlardır. D.H. Lawrence'ın *Yeni Dünya*'da "hayaletler"le ilişkisi konusunda söylediği şey büsbütün saçma değildi. Bana kalırsa o eski Kızılderili kültürüyle az daha gerçek bir ilişki kurmak üzereydi. Dâhi olmasına dâhiydi ama gittiği yerlere çok fazla düşünsel yükle gidiyordu, çok fazla önfikir taşıyordu yanında; Meksika, İtalya ve İngiltere'ye ayna tutan yapıtları olağanüstü güzel birer sanat başarısıdır, ama aynadaki görüntü çoğu kez biraz bulanıktır. Fotoğraf makinesini sarsmadan

yeterince sıkı tutamıyor ya da tutmak istemiyordu – üç ayaklı (ilk kez Yunanistan'daki kâhinler tarafından keşfedilmiş!) sehpayı kullanmak istemiyordu.

Seyahat eden kişiyi de sınırlayan şeyler vardır ve bunun için onu suçlayamayız. İnsan eti dayanıksızdır. Öylesine duyarlı ve meraklı insanlar tanıyorum ki, Yunan tuvaletlerini görmek bile onların o derecede morallerini bozuyor ki, mekânın incelikli içermelerinin kafalarında beraklaşmasını beklemeden uçağa binip High Street Clapham'a dönecek kadar yön duygularını kaybediyorlar. İyi eğitimli, hatta doktoralı insanlar tanıdım, Fransızların su tesisatları onları öylesine çileden çıkarıyordu ki, bu konu dışında hiçbir şey konuşamıyorlardı. Bizler hepimiz bu tarz haksızlıklar yapıyoruz. Ben kendimin sabırsız, aceleci, düşüncesiz biri olduğumu biliyorum, burada arkama kaykılmış yolculuğun yasasını yazarken benim kendimin de bazı kör noktalarım olduğunu itiraf etmem gerektiğini hissediyorum. İskoçlara karşı hiçbir zaman adaletli davranmadım. Aslında onlara her zaman çok haksızlık ettim – bunun tek nedeni de İskoçya'ya ilk gidişimde, cumartesi akşamı geç saatte varmam. Inverness gibi nispeten uygar yerlerde, sırf oranın halkı bir sandviç ekmeğini kesmeyecek ya da fincana kahve doldurmayacak kadar dindar olduğu için, insanın aç ve açıkta kalabileceği genellikle bilinir mi bilmiyorum? İnanılmaz geliyor biliyorum. Ama doğru. İskoçlar kutsal pazar gününü öyle bir hale getirmişler ki akıl havsala alır gibi değil. Hayır, basbayağı bir deli gömleği. Inverness İstasyonu'nda ödünç alınmış bir avcı şapkası ve ekose şal ile bir bankta otururken, Eski ya da Yeni Ahit'in neresinde böyle bir şeyin açıklaması olabilecek en küçük bir ifade bulunduğunu hatırlamaya çalışırken beyniniz çatlar. Yoktur – ya da hiç değilse ben hiç rastlamadım. Bizim Rabbımızı bir çeşit zorbaya dönüştürmüşler, pazar günü dişlerini bile fırçalamaya korkuyorlar. Ben onlara haksızlık etmeyeyim de kim etsin? Ama yine de İskoçya'nın kendisini – şiirini, yoksulluğunu, yalın, neşeli dağ hayatının tasasızlığını Burns'ün özyaşa-

möyküsünün her sayfasında bulabilirsiniz. Hiç kuşku yok ki kraliçelere yaraşır bir ülke ve şairler için dağlık, yaban yol arkadaşı. İskoçlar neden bunu anlayamamışlar? Onların haşin hızlarının içinde kurtulamadıkları illet nedir? (Ama İskoçya'ya kucak açmış, onun sert yüreğinin kabuğunu delmeyi başarmış, gerçek ruhunun peyzaj gizemini keşfetmiş Amerikalılardan sitemli mektuplar alacağımı tahmin ediyorum. Yine de ben sözlerimin arkasında duracağım; bir gün zengin olduğumda, o Inverness İstasyonu'ndaki bankın üzerine bir anı plaketi koyduracağım – üzerinde şunlar yazılı olacak: "Kilroy buradaydı – ama ah çok kısa süreliğine!") Ama şunu eklemeden geçmemeliyim, Stevenson'ın kitaplarında İskoç peyzajının bende uyandırdığı muhteşem çağrışımlara her zaman hayrandım; onlar birer serüven öyküsüydü ama onların arasından peyzaj görünürdü.

Yani bana kalırsa her birimizin içindeki gezginin birkaç kör noktası vardır, bu ya merdiven sahanlığındaki tuvalet dolayısıyla yaşadığı sarsıcı bir deneyimle ya da içinde çay olan bir çay fincanı bulamamakla ilişkilidir. Buna engel olamazsınız. Önemli olan çok fazla somut bilgiler yüklenmeden, ruhunuzun bütün antenleri açılmış olarak yolculuk etmektir. Huşu duymadan, aylak aylak –ama gerçek bir iç dikkatle– kulaklarını dört açmak. Toprakla özdeşleşme, o gizemli yakın ilişki duygusu için bu gereklidir. Yöntemini bir kez öğrendikten sonra bir mekânın özünü bulup ortaya çıkarabilirsiniz. Duvar kadar sessiz olursanız o yerde gerçekten var olursunuz.

Bir zamanlar *Life* dergisinde fotoğraflı bir söyleşi görmüştüm, konusu Amerika'ya gelen göçmenlerin iki ya da üç kuşak, yani çok da uzun sayılmayacak bir zaman sonra, dış görüşlerinde meydana gelen olağanüstü değişikliklerdi. Çinliler ya da Filipinliler gibi kısa boylu soyların bazılarında insan boyları, araştırmacıların saptadıkları dönem içinde, bir metre seksen santimi bulurken, vücut ağırlıkları da çok olağandışı bir biçimde artmış. Bu rapor bu sonucun beslenme ve çevre koşullarından kaynaklandığı düşüncesi-

ne dayanıyordu, bu etmenlerin dikkate alınmaya değer olduğuna kuşku yoktur ama ben raporu yazanların haklı olup olmadıklarından emin değilim; kuşkusuz bazı insanları *Çin*'de Amerikan tarzı besleselerdi, bu denetimli deney başarısızlıkla sonuçlanmaz mıydı? Ben kendi adıma onların bir milim bile uzayacağı kanısında değilim. Bu beslenme tarzıyla şişmanlayabilirler, yanakları al al olabilir ama bence, kendi gizemli amacından şaşmayan peyzaj onları yerli malı Çinlilere uygun bulunan boyutlara indirirdi.

Mekân ruhuyla ilgili son bir söz; kanımca tam anlamıyla yazınsal bir ölçüt olarak buna yeterince dikkat edilmiyor. "Büyük" kitabı büyük yapan şeyin roman kişileriyle, romandaki olaylarla ilgisi olduğu kadar, olay yeriyle de çok ilgisi vardır. Thoreau'nun *Walden*'ı gibi belli bir peyzajın betimlemesine ayrılmış kitaplar için söylemiyorum bunu. Normal romanlar için söylüyorum. İyi oldukları ve gerçekten doğaya demir attıkları zaman klasik haline gelirler. Bu "büyüklük" niteliğini *Huckleberry Finn*'den tutun da *Gazap Üzümleri*'ne kadar, büyük olarak anılan kitapların çoğunda görebilirsiniz. Mekânın ruhuna göre akort edilmişlerdir. Nasıl *Typee*'yi başka toprağa aktaramazsanız, en az onun gibi onları da, atmosfer ve ruh durumuna zarar vermeden, başka toprağa aktaramazsınız. Bence bunun o romanlardaki insan nüfusunun alışkanlık ve davranış tarzlarıyla hiç ilgisi yoktur; çünkü onlar doğanın içinde, mekânın bir işlevi olarak yer alırlar.

Âşıkların Kavalcısı

Cassell & Co. tarafından 1935'te yayınlandı

Pek çok yazarda tanık olduğumuz gibi Durrell'da da, hayatının çocukluk dönemlerinin ilk romanı Âşıkların Kavalcısı'*na yansıdığını görüyoruz; arkadan gelecek olan kitaplarla ilgili pek fazla ipucu vermeyen biraz "acemi" işi bir çalışma. Roman kahramanı Walsh Clifton da babası Hindistan'da çalışan bir mühendistir, bu kitaba romandan alınmış ilk parçada baba ile oğul Kurseong'a gidiyorlar, baba orada demiryolu inşa edecektir. Hindistan'da çocukluğunu geçiren Walsh "anayurduna" bir okula gönderilir, İngiltere'yle, Londra varoşlarıyla ve küçük bir özel okulda okul hayatıyla tanışmasının etkileri betimlenir. Walsh okula gönderildiğine içerlemez pek ama okuldan sıkılır. İmparatorluk tarihimiz fiilen sona erdiğine göre, bu tarih üzerine bir bölüm pekâlâ yazılabilir ve imparatorluğun kurucularının, gerçek anavatanlarından koparılmış ama "anavatan"larına, gönülsüz akrabaların, çoğu kez de evde kalmış teyzelerin yanına gönderilen çocuklarının ödediği duygusal bedel anlatılabilir ve eleştirilebilir. Bu deneyimin Durrell'ın romanındaki öyküsü, Kipling'in mutsuz ve eziyetli bir çocukluk geçirdiği Güney Denizi'ndeki Evanjeliklerle ilgili olarak çizdiği, asitle dağlanmış, korkutucu tablo kadar ya da Saki'nin kız kardeşinin Saki'yle ilgili anılarında anlattığı iç karartıcı şeyler kadar*

acı bir öykü değildir.

Walsh, Devon'da geçirdiği bir tatil sırasında, o civarda bir yerde kalan, kişisel varlıklarının kaynağı biraz karanlık olan Gordon ve Ruth ile dostluk kurar; Ruth'a âşık olur ama tatilin sonunda ayrılırlar. Baba Clifton yılan sokmasından dolayı ölür, bunun üzerine Walsh okulu bırakır, Bloomsbury'ye gider, kendisine miras kalan küçük gelirle orada yaşamaya başlar. Bir süre sonra, özellikle de katıldığı pis bir partiden sonra bohem arkadaşlarının sefil ve amaçsız hayatından iğrenen Walsh, mirasıyla geçinmenin zorluğu karşısında kendisine gelir getirebilecek başka bir şeyler yapmak ister ve şarkı yazarı olarak yeteneğini paraya çevirebileceğini fark eder. British Museum Kütüphanesi'nde yine şans eseri Ruth'a rastlar ve birlikte yaşamaya başlarlar. Ama kısa bir süre sonra Walsh, Ruth'un kalp kapakçığında bir hastalık olduğunu, hayatının tehlikede bulunduğunu öğrenir. Bir sonsözde Walsh ile Ruth Devon'da bir kır evinde birlikte yaşarken görülürler.

ÖNSÖZ

olay yeri Hindistan

Örneğin *Endeavour*'ın güvertesinde ayakta dikilmiş dururken çarklara bakmak için yan taraftan aşağı eğildiğini hatırladı. Bir deniz motoruna oranla gemi çok daha korkutucu, diye düşündü. Suya yakın oturmak, altında teknenin bata çıka kayışını hissetmek ve suya batırdığın elini izlemek daha hoştu. Kimsenin görmediği bir anda parmaklarını yalayabilirdin. Tuzlu suyun çok hoş bir tadı vardı; ama deniz gemilerinin çarkları çok ürkütücü şeylerdi. Ağarmış beyaz tahtalar suyun içinde ıkına sıkına dönüyor, her bir pedal artan bir hızla suyun içinden dışarı çıkarken sanki bir yaydan kurtulmuş gibi, size doğru fırlayarak, başınızın üstünde çıkardığı bir çatırtıyla sizi tehdit ediyordu: Beklemediğiniz bir şekilde yana dönüyor ve ye-

niden suya dalıyor, sizin geriye kaçmanıza yol açacak kadar sizi korkuttuğu için suçlu suçlu kıkırdıyordu. Başınızın üzerine şaka olsun diye birazcık su fışkırtıyordu. Yüksek bir sesle tıslayarak, hektarlarca büyüklükteki dalgasız denizde iri, mağrur hareketlerle şımarık dalgacıkları kenara fırlatıyordu.

Endeavour çok yaşlıydı. Tahtaları, alışılmamış bir faaliyete zorlanan yaşlı bir bayanın korsası gibi çatırdıyordu. Kaptan ondan "Evlat" diye söz ediyordu, onu (yani gemiyi) pek yakında sökmeleri gerekeceğini söyledi; şimdi pek çok sayıda yeni, beyaz buharlı gemi vardı, yolcuları onlar çalıyordu. Walsh çok iyi anlarmış gibi başıyla onayladı, yeni gemilerin çarklarının olup olmadığını sordu. Yok görünüyordu. Peki o zaman insanlar onlara hangi akla binerlerdi Tanrı aşkına? Gemide ilginç bir şeyler mi vardı? Anlaşıldığına göre *Endeavour*'ın öteki rakiplerindekinden farklı olmayan tek yanı makinesiydi, o şaşırtıcı yaşlı adamın açıkladığına göre o bile çok farklıydı. Walsh biraz da acıyla merak etti, acaba bu yetişkinlerde hiç akıl var mı diye.

Daha sonra yolculuk sırasında deniz tuttu. Bu da dünyada kaçırmak istemeyeceği bir deneyimdi. Çok kolaydı: Gemiye binmeden önce o kadınların telaşı nedir öyle!

Şöyle olmuştu:

Saatlerce ayakta durup çark pedallarına baktı: Güvertedeki kaldıracın altına ayaklarını sıkıştırmış, korkuluğa vantuz gibi yapışmıştı. Başını küpeşteden aşağıya sarkıtmış suya bakıyordu. Aşağıdaki burgaçlanmanın içinde yeşiller, maviler ve kahverengiler birbirine karışıyor, birbirinin içinde eriyordu; öylesine hızlı ve ustaca yapılan bir sihirdi ki bu, gözü aldatıyordu. Acaba bir balina görebilecek miydi? Su nasıl da tuhaf bir şekilde köpürerek pedalların önünden kaçıyor, sırıtarak beyaz beyaz dişlerini gösteriyordu! Bir değil birkaç kez tükürdü, sevindirici bir şaşmazlıkla beyaz burgaçlanmanın tam da ortasına. Ara sıra renk karışımı gözünü aldığı, sonra büyük denizin tekdüze yeşili içinde yok olduğunda gülümsüyordu,

katıksız bir mutluluk gülümseyişi. İşte, hatırladığına göre, o büyük an o zaman geldi. Su ne kadar da hızlı koşuyordu! Walsh bir kez daha, daha da büyük bir coşkuyla tükürdü. Denize gözünüzü diker bakarsanız başınız dönüyordu, sanki düşüyor... düşüyor... düşüyormuşsunuz gibi oluyor. İlk sinsi mide bulantısını hissettiğinde gözlerini kapadı ama bulantı daha da kötüleşmiş gibiydi. Arada bir parıltılarla kesilen karmakarışık bir karanlık içinde fır fır döndü. Daha sonra bu duygu sona erdi. Gözlerini açtı, korkutucu ama korkutucu olmaktan çok sevindirici bir şekilde küpeşteden aşağıya kusuyordu, küçük bir köpek yavrusu gibi dilini dışarı çıkarmış, rüzgârın serinliğini dilinin üzerinde hissediyordu. Su yüzüne çok yakınmış gibi görünüyordu...

Olağanüstü güzel bir eğlenceydi, bu kadar kolay ve bu kadar zevkli bir şekilde kusması. Ellerinde taslarla kamaralarında sinsi sinsi gezinen, öğüren, inleyen, kabahatlerini erkek milletinden gizleyen kadın takımından çok çok ayrı bir yere sahipti artık o; ama tabii ne de olsa bir erkekti, kız değildi, bu da her şeyi hayli değiştiriyordu.

Kadınların bazıları karaya ayak bastıktan çok sonra bile kusmuştu; takırdayan trenin vagon pencerelerinden dışarı başlarını uzatmak zorunda kalıyorlardı. Tabii o zaman dışarı bakmak tehlikeli hale geliyordu: Walsh burnunu cama dayadı ve takırtılı bir şekilde geçtikleri düz kuru toprakları seyretti. Kilometrelerce süren ormanlar, çeltik tarlaları, bataklıklar, bunların arasından lokomotif hiç duraklamadan yola devam etti: Köprüler, teneke çatıların üstünde parlayan güneşle birlikte zonklayan öğle sıcağında işaret kulübelerinin, kasabaların hepsi sessizdi. Bir keresinde demiryolunun kıyısında bir çeltik tarlasına konmuş yabankazlarını kaçırttılar. Kazlar havaya fırlayıp kanatlarını çırparken o ne patırtı, o ne bağırışma, o ne telaş! Irmağın sığlık yerlerinde düşünceli düşünceli ayakta duran, ince bacakları üzerinde yiyecek ararken sağı solu nazikçe gagalayan turnalar da vardı.

İşte bu noktada anıları birbirine karışıyor, bulanıyor-

du. Kalküta'daki büyük evleri hatırlıyordu; çok yüksek, taş evleri, arabaların, çekçeklerin, yük arabalarının geçit töreni yaptıkları tozlu sokakları hatırlıyordu; Avrupalılar beyaz giyinirdi; asansörü ve gazete kulübesi olan beyaz bir otel; beyaz örtülü, beyaz peçeteli masalar, sakin uşakların dağıttığı güzel yemekler; hortumuyla insanların elini sıkan bir fil yavrusunun bulunduğu bir hayvanat bahçesi; tiksindirici bir dondurmanın kendisine bol kepçe ikram edildiği bir yer; içinde (doğal olarak) midesinin bulandığı çekçek; derisi pul pul dökülen, para verdiği bir cüzzamlı, daha bir sürü şey; soluk, gerçekdışı, belki de gerçeklere dayandığı kadar hayal gücüne dayanan şeyler.

Ama yolculuğun ikinci bölümüne geldiği zaman, yolculuk daha farklı, daha heyecanlı bir hal aldı. Bir gece babası ona bir iş bulduğunu söyledi. Bu kuşkusuz onun için pek anlam ifade etmiyordu ama babasında bir değişiklik vardı. Birlikte görkemli bir yemek yediler, bütün garsonlara düşüncesizce ve cömertçe bahşiş verdiler, bunu hatırladığında bile şaşıyordu. Babası ona yuvarlak, parlak madenî paralar vermişti, bunları rastladığı herkese dağıtmasını söyledi. Tuhaf ama açıklaması olanaksız bir şeydi. Yetişkinler canları isteyince böyle acayip davranabiliyorlardı. Bütün paralarını ona buna verirlerse ikisinin de bir gün açlıktan öleceklerinden korktu, ama babası ona ciddi bir ifadeyle çok para kazanacağını söyledi, yani önemi yoktu. Babası "efendiadam"dı, bu ne demekse. Yolculuk arkadaşlarından biri böyle demişti, bunu hep hatırlıyordu.

İki gün sonra trenle kuzey sınırına gitmek üzere yola çıktılar, işte bu yolculuk sırasında kalabalık bir vagona binmek zorunda kalmışlardı. Yolculuk arkadaşlarının arasında mutlu yüzlü, yaşlı bir adam vardı, omzunda bir maymun taşıyor, maymunu paslı zincirinden tutuyordu. Maymunun adı Amos'tu, geride bıraktıkları mürebbiyeye çok benziyordu. Maymun durmadan sahibinin ceketinin ceplerini karıştırıyor, yiyecek bir şey –yer fıstığı– arıyor, gevezelik ediyor, okşayan olursa öfkeyle sırıtarak dişlerini gösteriyordu. Walsh maymunun fıstık ziyafetine katıldı, bu

işi yaparken zaaf göstermiş, bu hain de olsa büyüleyici adamla arkadaş olmuştu.

Yolculuk sırasında bir keresinde kompartımana köpekli bir adam girdi ve maymunu fark etmeyerek köpeğini yere bıraktı, maymun küçük vahşi burnunu buruşturup yerde zıplamaya başladı. Bir pantomim kopacaktı elbette, ama öylesine beklenmedik bir anda koptu ki oğlanın heyecandan soluğu tıkandı. Şu harika maymun! Köpek üzerine saldırınca, efendisinin kucağına sıçradı, oradan da bagaj rafının üzerine. Daha sonra, o güvenli tüneğinden kötücül zafer çığlıkları atarak işemeye başladı, ölümcül bir şaşmazlıkla çişini tam köpeğin üzerine isabet ettiriyordu. Tabii çiş biraz sağa sola sıçrıyordu ama Walsh aldırmadı. Bu numara öylesine afallatmıştı onu. Bir an, ah keşke ben de düşmanlarımla baş etmenin bu kadar tehlikesiz bir yolunu bilseydim, diye düşündü; ama babası bundan rahatsız olup homurdanarak saçmalık ediyordu. Amos'un efendisi onu zincirinden aşağı çekti ve cezalandırdı, kompartımandaki herkesten özür dileyecekti, o da bunu mahcup olmuş gibi üzüntülü üzüntülü yerine getirince, yolcular arasında en çok ıslanmış olanların bile yürekleri yumuşadı. Maymun, tıpkı bir muz hevenginden tek bir muz alır gibi bir parmaklarını eline aldı ve usulca dişlerine götürdü. Daha sonra kahverengi başının gerisine kondurulmuş küçük yeşil yün başlığı çıkarıp eğilerek herkesi selamladı. Büyüleyiciydi Amos. Küçük, mutlu adam omzuna sıkı sıkı tutunmuş maymunuyla birlikte gittiği zaman Walsh çok üzüldü. Böyle bir ev hayvanı için şimdi neler vermezdi? Babasından bunu istemişti ama maymunların yabani hayvanlar oldukları, bir yere kapatıldıkları zaman surat asıp hainlik yapacakları söylendi kendisine. At arabası yolunun yukarısındaki ormanda pek çok maymun vardı, bir tanesini yakalamaya karar verdi. Babasının gerçekten "efendiadam" olup olmadığını merak etti, öyle biriyse, bu unvan *önemli* miydi acaba?

Her neyse, o Efendi Walsh Clifton'dı, bu da yeteri derecede güzel bir şeydi.

Bu ağız sulandırıcı güzel anıların, galiba, buradan ötesine şimdiye kadar hiç geçmemişti. Kuşkusuz eski evin bahçesinde yapacak bu kadar çok şey, keşfedilecek bu kadar yeni güve ve kelebek varken gündüz düşlerine dalacak az zamanı oluyordu; hiçbir bilinçli çaba göstermeden bu ruh haline giriyor, kurtulma gereği ya da isteği hissetmeden önce o ruh hali onu terk ediyordu. Bir bakıyordunuz elindeki sopayla kırmızı karıncaların yuvalarını karıştırıyor, bir bakıyordunuz, kahverengi toprağın üzerinde bir film şeridi gibi serüvenleri gözlerinin önünden geçiyordu; durur, kıçüstü hiç kımıldamadan oturur, yuvalarının parçalanmış kale duvarlarına üşüşen sıra sıra dizilmiş öfkeli savunma askerlerini seyrederdi. Bu görüntülerin şaşırtıcı önemi, tabii o oranda da kendisinin önemi belleğinde iz bırakırken siyah gözleri büyürdü.

Kendisiyle ilişkisi açısından başkalarının göreli önemi üzerinde düşündüğü böyle anlarda, tıpkı aptalca ya da acınası bir şeye bakan biri gibi hafifçe ve kederle gülümserdi: Ancak bir Tanrı ya da Ferisî böyle gülümsemeyi başarırdı.

Son durakları olan Kurseong'da Lucknow resmî konutu kadar eski, hemen hemen onun kadar döküntü bir eve yerleştirildiler; harabe halinde bir kale, kasabanın üst tarafındaki bir yamaçta, düz bir çıkıntının üzerine yayılmıştı, kasaba dışına doğru dağılmış pembe ve beyaz yeni evlere yukarıdan dik açıyla bakıyordu. Üst kat pencerelerinden elli kilometrelik bir dağlık bölge görünüyordu, Balasun Irmağı'nın ağır aktığı, kışın pıhtılaşmış yeşimtaşı yeşili, yazın diş beyazı ve geniş vadi, Kinchinjunga ile kız kardeşlerinin uzak, gri maviliğin içinden çıkarak tırmandıkları, çamlarla beneklenmiş, yeşil ve verimli dağ zirvesinin üzerinde düğüm olmuş patikalar. Bu kasabayı (zahmet eder haritaya bakarsanız) haritada Nepal, Sikkim ve Bhutan arasında bulunan geniş oyuntunun içine sıkışmış Kuzey İngiliz Hindistan'ının şişe boynu bölgesinin hemen hemen tam ortasında bulabilirsiniz.

Clifton dar hatlı dağ demiryolu inşaatında çalışmaya

başladığı zaman, kasabanın sürekli nüfusunun büyük bir bölümü çay tarımıyla uğraşan insanlardan oluşuyordu, dar tuğla evleri çoğunlukla dağ burunlarının dış yamaçlarına inşa edilmişti, yaz aylarının tozuyla kaplı olmasına karşın parlak yeşil görünen, simetrik dikilmiş fidanlarıyla göz alabildiğine uzayıp giden çay bahçelerine bakıyordu; ama çay bahçelerinin bulunduğu bu düz toprakların ötesindeki dağ silsilesi tarıma başarılı bir şekilde direnmekteydi; şekerpancarı yetiştirilen tek tük toprak parçaları, sağda solda cılız bitkileriyle sebze bahçeleri vardı, doğa ancak bu kadarına izin veriyordu, doğanın neredeyse bütünüyle kendi ani değişikliklerine mahkûm, otuz santimetre karelik bir toprakta canlı, bol bereketli bitki hayatına izin verdiği, bir başka yerdeyse yalnızca kuru ve kırılgan ot saplarını besleyebilecek şistli ve kireçli topraktan başka bir şey sunmadığı bir ülkeydi burası. Toprak bir pelerin gibi dağların üzerine gelişigüzel atılmıştı, bir yarığın izin verdiği yerlerde büyük orman ağaçlarının, meşe, dişbudak, ağaç görünümlü tepeli eğreltilerin köklerini besleyecek derinliği bulurken, başka yerlerde ancak kayaların üzerini örtüyordu; sağda solda kayalar bu toprak örtüyü delip dışarı fırlayarak güneş ışığına çıkmıştı, sanki bunca uzun zamandır onları gizleyen toprak örtüye meydan okuyarak bütün haşmetleriyle dimdik ayakta dikiliyorlardı. Ara sıra da büsbütün kopup yamaçtan aşağı yuvarlanırlardı: Bir değil birkaç kez balina büyüklüğünde kocaman kayalar uyuyan köylerin üzerine düşmüştü, beş-altı köylünün kerpiç evi yıkıldı. Ama ne zaman böyle bir şey olsa köyün yaşlıları toplanır, uzun uzun bilgece tartışmalardan sonra böyle bir şeyi ancak kötü ruhların, hayaletlerin... kendi anlamlı sözcükleriyle *bhut*'ların yapabileceğini açıklarlardı. Bunun arkasından bir başka duyuru gelirdi, hiç kimse kayaya el sürmemeliydi yoksa *bhut*'tan bir kötülük görürdü; uğradıkları zararı karşılamasa bile, yalnızca dualarla adaklar, hiç değilse başlarına bir kez daha böyle bir şeyin gelmesini önleyebilirdi. İşte bu böyleydi. Ortaklaşa verilmiş "Kurseong" adıyla kutsanmış ırmağın yu-

karısında, en uçtaki kayalığın kıyısında, birlikte asılı duran kulübeler büyük oranda kayaların arasına yuvalanmıştı, tahtadan ve kerpiçten yapılma öteki küçük kulübeler de o kayalara yaslanmıştı. Bir ana caddesi vardı, demiryolu oradan geçiyordu ve orası hem oranın sakinleri için bir pazaryeri işlevini görüyordu, hem de hayvanlar ve hayvanlardan farklı olmayan çocuklar için bağlama yeriydi, oradan arkadaki tepeye doğru bir sıra yıkık dökük kulübe yapılmıştı.

Bu ev yığışımına o eski ev tepeden soğuk soğuk, alay eder gibi bakıyordu, bir madenci kasabasında bir müze ne kadar aykırı kaçar, göze batarsa öyleydi. Kalın silmelerinin çıkıntıları, duvarlardaki kavlamış dış sıvalar ona çok cicili bicili, cafcaflı bir yadigâr görünüşü kazandırıyordu; belirleyici özelliği geniş hacimlilik ve sağlamlık, görkemlilik ve küstahlık olan, geçmişte kalmış bir mimarlık üslubuna tanıklık ediyordu. Köknar ağaçlarının arasında, dağlara hâkim, kayıp bir çağdan arta kalmış bir karabasan gibi dimdik ayakta duruyordu.

Kayalık tarafa doğru çıkıntı yapan, kalın ve küt, yalancı Korint tarzı sütunlarla çevrelenmiş, geniş pencereli bir koridoru taşımak gibi ağır bir yük altında bulunan uzun bir veranda vardı. On cephenin üst tarafında, neredeyse silinmiş durumdaki bir sıra kıvrımlı bezemeyi gören bir ziyaretçi, acaba bir zamanlar burada hangi armalar kazılıydı, o ağır çatıların altında hangi şövalyeler oturdu, o kocaman tozlu salonlardaki ağır sessizliği hangi içki âlemleri ve eğlenceler bozdu, diye merak ederdi.

Aşağıdaki kör pencereler, otların büründüğü patikalara ve çiçek tarhlarının kıyılarına dizilmiş yosunlu taşlara bakıyordu. Yaya yollarında keskin ve hoş bir çürümüşlük kokusu vardı, sanki yüzyıllar süren çürüme cüce gül fidanlarının kokusunu boğmayı başaramamıştı.

Kargacık burgacık kıvrımlarla süslü demir kapı arpa rengi bir pas tabakasıyla kaplıydı: Gıcırdayarak bir açelya çitine doğru açılıyordu, verandaya giden patikanın iki yanında sıra halinde yaban yaseminleri dizilmişti, sessizli-

ğin ağırlığı içinde beyaz çiçeklerinin kafaları aşağı sarkıyordu.

Bahçede uçan kuş yok gibiydi. Aşağıdaki yamaçta ağır kokulu, karmakarışık, birbirine girmiş eğreltiotlarıyla yaban çiçekleri görülüyordu, yazın burada bütün gün cümbüş eden yüzlerce serçenin cıvıltısı duyulurdu, ama bu bahçeden sesler boğuk boğuk geliyordu, hatta sığırcığın cıvıltısı bile nabız gibi atan bu sessizliğin içinde küçücük bir sesti. Tuhaf bir yanılsamaydı, bütün seslerin boğulması, bütün sesleri, söylenen bütün sözleri usulca emen, boğan bu adsız bahçe. Su altında olması gerekirken bir mucize sonucu yer üstünde var olan bu sessiz dünyaya davetsiz konuk olmak gibi bir duyguya kapılıyordu insan: yaprakları solup aşağı sarkmış bitkiler, otların ince saç filesinin içine toplanmış suskun toprak, hepsinden önemlisi de, daha önceki deneyimlerine göre daha hacimli bir ses bekleyen kulağın beklentisini boşa çıkaran şu saçma, boğuk ses.

Ön kapının üzerinde her türlü pirinç kakma vardı, hepsi de kirden pastan görünmez halde olan pirinç süsler, tokmaklar, mektup kutuları; kapıda bir de kırmızı, mavi camlı bir pencere bulunuyordu: Koridorun çıplak tahtalarının üzerine sekizgen gölgesi düşüyordu. Evde kalan tek şey çerçevelenip salonun duvarına asılmış olan lekeli bir litograftı, çoktan unutulmuş kim bilir hangi ünlü eylem sırasında "Kralın İskoçlarının Direnci"ni gösteriyordu.

Ev, "Zümrüt Konak" olarak biliniyordu, bu adı ona kimin verdiğini bilen yoktu. Öndeki bahçe kapısının üzerinde tahtası çürümüş, çarpık bir tabela vardı, gizemli EM... LD... LL harflerini taşıyordu: Bakımsız bahçe ile büyük evin taşıdığı gizem neyse, o gizemi taşır görünen harfler-di bunlar.

Clifton şöyle demişti: "Birkaç eşya aldığımız ve burayı eve benzer bir hale getirdiğimiz zaman hiç sorun kalmaz. Göreceksin." Ama inandırıcılık yoktu sesinde.

Küçük oğlan hiçbir şey söylemedi, hiç kımıldamadan öylece ayakta duruyordu, sessizlik onu korkutmamış, ona

huşu duygusu vermişti. Çakılların üzerinde yürürken neden bu kadar çok ses çıkardığını merak etti. Buruşmuş bir gülden şişman, güzel benekli bir tırtıl, zümrüt bir yüzük gibi sarkıyordu: Burun deliklerine toprağın çürük dışkı kokusu doldu: Bunlar son derece heyecan verici şeylerdi.

"Hiç sorun kalmaz," diye tekrarladı babası, oğlunun küçük elini sıkarak, "ne diyorsun?"

Oğlan hiçbir şey demedi. Zayıf kollarını gererek esnedi, gözlerinden yaş geldi, babasının elinden elini çekti, usulca gülümsedi, çakılların üzerinde ayaklarını sürümeye başladı.

"Güzel olacak," diye vurguladı babası ama bu söylediğine kendisi de inanmıyordu. Keşke bu lanet dağ istasyonunda, bu harap ev olmasaydı da başka bir ev olsaydı. Bu ölüm atmosferini ne kadar eşyayla giderebilirdi insan? Olur gibi değildi: Haklı da çıktı çünkü odalara ne kadar eşya koyarlarsa koysunlar odaların birer mağara gibi görünmesini engelleyemediler, düzenli olarak gelen bahçıvan, yama gibi duran bazı küçük bakımlı tarhlar yaratmaktan başka işe yaramadı, onlar da kısa zamanda çürüme savaşının içinde kaybolup gitti.

Ama ilk haftalarda oğlan yeni çevresini keşif işine o kadar dalmıştı ki, o çevrenin baskısını hissetmedi. Eski eve çöreklenmiş olan melankoli onu etkilemedi; gerçekten de etkilediyse bile bu, bahçede her gün yaptığı keşifleri daha da renkli hale getirmek, bu yeni deneyimlerine sürekli bir gizem duygusu katmak biçiminde oldu. Bahçe daha önce hiç görmediği her türlü tuhaf çiçekle doluydu, bunların arasında en çok dikkatini çeken itüzümüydü. Ona bunların zehirli olduğunu söylemişlerdi, bu korkutucu şiirsel ad, bir gün, hiç fark etmeden bu mavimsi üzümleri yiyip korkunç acılı bir ölümle öleceği korkusuyla birlikte hiç aklından çıkmıyordu. Ama bu korkuyu hafifletici şeyler yok değildi. Korkusuzca dokunup araştıracağı başka pek çok şey bulunuyordu. Ceviz büyüklüğündeki pislikböceğinden tutun da parlak gri-yeşil gülbitine kadar altı-yedi tür kınkanatlı mevcuttu. Tırtıllar çok kocamandı,

gökkuşağının bütün renklerini taşıyan çizgileri vardı; mavi, kahverengi, arduvaz rengi, parlak sarı güveler ve kelebekler çalıların çevresinde bir şeylerle uğraşıyorlardı. Bütün bu gizemleri elinden geldiğince A'dan Z'ye keşfetti, bütün gün ıssız patikalarda, yosun halıların üzerinde dolaştı, kendi kendine bir şeyler fısıldıyor ya da yol arkadaşı *ayah*'la konuşuyordu. Gündüz ona göz kulak olması için Clifton'ın tuttuğu kadın ince uzun boylu, orta yaşlı biriydi, bütün dağ insanları gibi sır vermezlik ve suskunluk en belirgin özelliğiydi; düz ve geniş Moğol suratı iyi huylu bir insanın suratıydı ve canlılıktan yoksundu. Yürürken biteviye şıngırdayan küpeleri, burun halkaları, bilezikleri, pirinç halhalları vardı. Çocuğa iyi bakıyor, kendisi de pek çok çocuk doğurmuş bir kadının sabrıyla çocuğun öfkelenmelerine, sinirlenmelerine katlanıyordu.

Akıllıydı, her şeye karışmaz, asla işgüzarlık etmezdi; gerçekten de işi neyse onu yapar, oğlan nereye giderse, başına bir iş gelmesin diye arkasından gider, ona yemeğini verir, onun merak ettiği bir şey olursa bildiği kadarıyla anlatırdı: dağlıların neden eşek idrarını şişelerde sakladıklarını; köydeki bütün evlerin çatılarının neden güneşte kurutulan yuvarlak hayvan gübresi tezekleriyle kaplı olduğunu; kocasının onu neden dövdüğünü.

Yere çömelir, kibar kibar gülümser, hiç utanç duymadan, çekinmeden anlatırdı, sanki çocuğun merak ettiği bu şeyleri kendisi de çok merak ediyormuş gibi, sanki bunları dışardan bakan biri ne kadar yüzeysel olarak anlarsa o kadar anlıyormuş gibi.

İkisi birlikte kilometrelerce yürür, Victoria Tepesi'nin ta yukarsından soğuk rüzgârlı ovaya bakan Eagle's Crag Burnu'na kadar, kasabanın çevresindeki kırları keşfe çıkarlardı. Sülüklerden nasıl kurtulacağını öğretmişti kadın ona: Tutup etinden koparmaya kalkmamalıydı, yuvarlak, delik şeklinde yaralar bırakırlardı, bir tutam tuz dökmek yeterdi üzerlerine. Hemen eriyip kana dönüştüklerini ve yere düştüklerini görmek çok şaşırtıcıydı. Kadın ona kendi halkının mırıldanarak söylenen şarkılarını öğretti,

acayip halk hikâyeleri anlattı, onu dağ insanlarının dilinin alışılmadık titremlemleriyle ilk kez tanıştırdı. Dağınık halde çok sayıda köknar ağacı, sanki ani bir hareketin kıyısında dengelenmiş gibi solgun ve dimdik halde duruyordu, bu arada kaya çıkıntılarının renkleri maviden griye, griden gümüş rengine dönüşüyor, daha sonra karanlığın ilk örümcek ağları bütün belirgin dış çizgileri bulanıklaştırıyor, belirginliğini kaybeden nesnelere korkutucu bir görünüm kazandırıyordu. Yavaş yavaş kaybolan yarı ışıkta bütün ağaçlar renk ve yer değişirir gibi görünürdü, sanki iri kayalar yavaş yavaş kendi içlerine çekilir, vadideki Balasun Irmağı'nın gürültüsü azalır, tekdüze bir iniltinin içinde duyulmaz olurdu; bu ağıtın kederi ancak köydeki seslerle, kararmış damların ötesinden gelen kahkahalarla, en sonunda da evin alt tarafındaki yoldan duyulan babasının sert ayak sesleriyle hafiflerdi.

"İyi akşamlar. Hâlâ ayakta mısın? Yatma zamanın geldi."

İkisi gülüşerek, konuşarak kol kola eve yürürlerdi, babası ışıkları yakmaları için hizmetçilere seslenirdi, sesi, sessizliğin içinde neşe yaratan ve rahatlatıcı bir sesti.

Bazen Clifton istasyonların birindeki bir gazete kulübesinden aldığı o ayın resimli dergilerini getirirdi; bunları sanki oğluna karşı bir zorunluluğu yerine getirirmiş gibi, sanki onun çevresindeki sessizliği hafifletmek, bir şekilde kendi şiddetli suçluluk duygusunu gidermek istermiş gibi yapardı. Yine de bir özür gereksinimi hissedecek kadar vicdan sahibiydi. Şöyle demişti:

"Uzun sürmeyecek... bir ya da iki ay sonra Brenda Halan sana bakmak için buraya gelecek."

Walsh kibarca ve fazla ilgilenmeden kafa salladı. İşin aslına bakarsanız o yumuşakbaşlı, varlığı yokluğu belli olmayan gölge tarafından hareketleri denetlenen, hareket alanı bahçenin sınırlarıyla kayıtlı olmayan, kayalık kırların keşfetmek istediği noktalarına kadar uzanan biri olarak mutluydu. Bu gerçeğin yanında, sonra bir de keşif gezileri sırasında tanık olduğu bitip tükenmek bilmez muci-

zelere her geçen gün biraz daha şaşırması gerçeğinin yanında, bu avuntular saçma kalıyordu.

* * *

Hiç fark etmeden gömütlüğün üst tarafındaki kavisli, ağaçlıklı sırta kadar yürümüştü. Birden irkilerek çay saatinin çoktan geçmiş olması gerektiğini hatırladı; belki de akşam yemeğine geç kalacaktı, ama pek önemi yoktu. Gözlerini kıstı, güneşin yaklaşık yarım saatlik ömrünün kaldığını hesapladı. Eagle's Crag Burnu'nun tam arkasına saklanmış bir yerdi, gölgeler orman içindeki açıklıklarda uzamaya başlamıştı. Ayağının altındaki yosunlar yumuşaktı, yaylanıyordu.

Bir süre daha orada kalıp güneşin yüksekliğine göre saatin kaç olduğunu tahmin etmeye karar verdi, daha sonra da eve kestirmeden gidecekti. Karanlık basmadan eve varmak için acele etmek olası bir tehlikeyi göze almayı gerektiriyordu: karanlık bastıktan sonra yamaçtan aşağı inen dikenli ve eğri büğrü yoldan gitmek, yılan korkusu yüzünden hiç akıllıca değildi. Hatta bir sopa ve fenerle bile olsa iyi bir fikir sayılmazdı bu.

Çevresindeki ağaçlardan ağır yağmur damlalarının sesiyle sülükler düşüyordu. Bereket versin ki hava yağışlı değildi yoksa her yerde milyonlarcası kaynaşırdı. Cebinde, bir kâğıt parçasının içine sarılmış birkaç tutam tuz. Şu anda ayakları yosunlara gömülürken alışkanlık gereği yaptığı hareket cebindeki bu tuz paketini çıkarmak oldu; paketi yere yanı başına bıraktı. Ne kadar sıcak da olsa, diye düşündü, insanın üzerinde bu hayvanlardan hiç değilse bir ya da iki tane bulunurdu; buna engel olunamazdı.

Küçük lastiksi bir yaratığı derinizin üzerine çöreklenmiş, bir damarınızdan kanınızı emerken bulacağınız kesindi. Üzerine küçücük bir tutam tuz döktüğünüzde titrer ve sizi bırakırdı; sırtüstü döner, protesto eder gibi kıvır kıvır kıvranır, aşağı kaymaya başlar ve yavaş yavaş kana dönüşürdü. Düşerken ta aşağıya kadar yapışkan, kırmızı bir

sümük bırakırdı, gidip onu yıkamak gerekirdi. Kanın pıhtılaşmasını beklemek, diye düşündü, sonra da parmaklarınızla onu tutup almak daha hoştu... Bazen de sülük uzun süreden beri kanınızı emmekteyse, çok şişer ve parlar, o zaman tuz neredeyse anında etkisini gösterir. Şaşırtıcı bir değişiklik! Bir saniye önceki uykulu, doygun yaratık bir yandan gittikçe şişerken, yaranın üzerinde hafif hafif kımıldamaktadır, bir saniye sonra aşağı yuvarlanan ve kıl uçlarına takılan bir kan damlasıdır...

Birden ağaçların arasından bir yarasa yıldırım gibi yön değiştirerek geçince Walsh korkuyla doğruldu. Çevresini saran ormanda küçük bir rüzgâr çıktı, birbirine çarpan yapraklardan, çatırdayan dallardan çıkan sesler inilti-li bir *ragtime* müziğine dönüştü. Bir sincap ağaçtan yere indi, hamarat hamarat yiyecek toplamaya başladı. Her zaman ev hayvanı olarak bir sincabının olmasını istemişti ama sincapların özgür olmadan yaşayamayacakları söylenmişti kendisine.

Yeniden yosunların üzerine uzandı, ellerini başının gerisinde birleştirmişti. Yavaş yavaş derin bir hüzün kapladı içini. Kendisini orada yere uzanmış, yeşil yapraklara bakarken, sanki çok uzaktan ve tamamıyla yepyeni bir kişinin gözüyle görür gibiydi. Insanı için için kemiren bir kendine acıma duygusu sarmıştı yüreğini.

Topuklarını davul çalar gibi yere vuruyordu, meydan okur gibi mırıldandı:

"Pis... domuz... pis," sanki kafasında beliren kederli imgeleri kovmak istiyordu.

Mezarlığın kahverengi toprağı, ayak bileğine kadar gelen kül çukurlarıyla sessizdi. İnsanlar neden ölüyordu? Hastalıktan mı? Kendisinin de bir bedeni vardı, güçlü ve sağlıklı. Sanki bu gerçeği doğrulamak için kalçasını çimdirdi. İnsan hastalanır ölürse ya gömülür ya da yakılır. Eagle's Crag'in alt tarafındaki Avrupalıların mezarlığında çürüme ve sessizlik ürperticiydi, mezartaşlarının üzerindeki yazılar çılgın kırmızılar ve fosforlu sarılarla belirginleştirilmişti. Kapalı bir kutunun içinde toprağın altında

yatmak hiç hoşuna gitmezdi; özellikle de bu sessiz yerde. Babası onu kurtaramazdı. Ona armağanlar alabilir ama onu kurtaramazdı; Peder Calhoun da öyle. Düşüncesi bile korkunçtu. Birden ürperdi, kendisini bir kutunun içinde yatar ve Peder Calhoun'ı kutunun başında dikilmiş dua okurken görür gibi oldu. Gözleri parlıyor olacaktı, odadaki mumların ışığında papaz cüppesi koyu görünecekti; titreşen mumların ışığında kendi solgun yüzünü gözünün önüne getirince daha hızlı solumaya başladı. Bu düşünce üzerine ağlamak istedi ama gözlerinden yaş gelmiyordu. Babasının üzüleceğini, ölümün yalnızlığı içinde yatan oğlunu görmeye gelemeyecek kadar çekingenleşeceğini biliyordu. Belki de ilk kez bu kadar yalnız hissetti kendini; bir dosta, kendisine yardım edecek birine fena halde ihtiyacı vardı. Küçük bir inilti çıkarıp yan döndü. Ağlayamıyordu; çok sıcaklamıştı ve gergindi.

Daha sonra mırıltılı akşam karanlığında uzaktaki boşluklarda yankılanan o ses duyuldu. Duydu ve ayağa kalktı; ağaçların arasında acele birkaç adım attı, durdu, dinledi. Yakında bir yerde bir sığırcık kuşu çığlık attı, oğlan kısık bir sesle kendi kendine yemin etmeye, yanıldığını söylemeye başladı; hiçbir anlamı olmayan öyle çok ses vardı ki, yankılarla birleşen öyle çok ses...

Sanki kuşkuya yer olmadığını yalanlıyormuş gibi ses ağaçların arasında bir kez daha, daha güçlü ve daha açık bir şekilde yuvarlandı. Boru gibi kullanılan deniz kabuğunun sesinin etkisiyle çevresindeki ağaçlar titreşti. O saniyenin kuşkuya yer bırakmazlığı içinde oğlan da bir titreme krizine tutuldu. Kendi kendine bir şeyler mırıldandı, çevresine bakındı.

Düzlüğün ucundaki büyük bir kaya tutunduğu topraktan kopup yedi metre aşağıya, daire halindeki ağaçların üzerine düştü, yamacın omuz başı çıplak kaldı: Bu yaradan yere dökülen şist molozlarının arasında mide bulandırıcı bir huş ağacının gövdesi eğik bir şekilde asılı duruyordu. Oğlan ağaca doğru koştu, mırıldanıyordu... "O yükseklikten görünür." Korkunun verdiği sinirsel çevik-

likle üzerine çıktı, tırmandı, tırmandı, sonunda en uç dalların üzerinde tehlikeli bir şekilde iki yana sallanarak eğilip yolu görebildi.

Çok iyi bildiği işaret noktalarını arayıp buldu: Eagle's Crag'in doğusuna doğru baktığında sacdan yapılma istasyon kulübesini tanıdı: O yolun sağına baktı. Boş. Kullanılmayan küçük kilisenin yanında, işte yeniden göründü, iki kenarında büyük kayalar bulunan, kaldırım taşı döşeli uzun bir şerit. Orası da boştu. Öfkeyle küfretti ve sallanan dallara tutundu.

Yolun her dönemecinde bir kapak taşı duruyordu. Oğlan görünürde ne kadar kapak taşı varsa gözleri acıyıncaya kadar hepsine baktı ama pirinç ve *tembul* yaprağıyla kaplı olup olmadıklarını açıkça göremedi. Tam ağaçtan inmeye ve koşa koşa eve dönmeye karar vermişti ki, bir ağaç topluluğunun ardından bir insan alayı göründü. Zümrüt Konak'ın önünden geçtiler. Ölüyü taşıyanların en önünde dev bir Bhutia yürüyordu, elinde bir boynuz boru vardı. Adam yolun her dönemecinde başını geriye atıyor, boruyu ağzına götürerek uzun, korkunç bir sesle öttürüyordu. Dağın yamacında ses milyon yankıya bölünüyor, dağların en uzak noktalarında gürleyerek yavaş yavaş azalan uzun, yaban bir çığlığa dönüşüyordu; her bir küçük sel yatağı ve kaya çıkıntısı yansımayı tutuyor ve büyütülmüş olarak sarp kayalığın en tepesine geri fırlatıyordu.

O adamın ardından, uçları bambu bir sopanın uçlarına bağlanmış bir çarşafın üzerinde taşıdıkları ölünün ağırlığıyla sendeleyen adamlar geliyordu. Düzensiz bir şekilde ve tökezleye tökezleye tepeye tırmanırlarken, üzeri alel usul örtülmüş olan ölü hoplayıp zıplıyordu, canlı canlı gömülmenin dehşetiyle, başına geleceklere karşı çıkar gibiydi. Çarşafın altında yüz çizgileri apaçık belli oluyordu.

Oğlan bunu görünce birden rahat bir soluk aldı. Korkusu, kortejin gittikçe yaklaştığını bilip de tam olarak nerede olduklarını bilememekten kaynaklanmıştı. Yolda onların yanlarından geçmekten korkmuştu. Şimdi artık sorun çözüldüğüne göre kayar gibi ağaçtan indi, ormana

daldı, Keen tarım işletmesinin sınırına doğru yürüyordu, oradan korkusuzca eve giden yolu bulabilirdi. Yürürken ıslık çalıyor, boynuz borunun iniltisini unutmaya, cesedi toprağa vermek –ya da küllere teslim etmek– üzere olan korteji aklından çıkarmaya çalışıyordu.

Daha sonra eve yaklaştığında mavi tüylü, iki kanat ucunun arası on beş santimi bulan bir Kolombiya kelebeği kanat çırparak önünden geçti ve gecenin içinde kayboldu.

Aptallığı için kendine lanet okudu. Kelebek filesini yanına almış olmalıydı.

* * *

İNGİLTERE'YE VARIŞ

Geminin güvertesinde ayakta dikilmiş inci rengi kayalıkların denizin ince sisinin arasından yavaş yavaş görünüşlerini seyrederken yaşadığı hayal kırıklığı duygusunu anlatmak, belki de olanaksızdı; ne olursa olsun gördüğü şey onu etkilememişti, çenesini küpeşteden aşağı eğerken düşündüğünden *daha küçük* olduğu acı gerçeğini kendi kendine fısıldadı! Bütün adanın hepsini birden göremediğine göre bu gözlemin, kıyının görebildiği kadarına dayanan sezgisel bir tümevarım olduğu söylenmelidir.

Sağ tarafta, fersiz güneş ışığının sisi deldiği yerde, temiz ve parlak kayalıklar kavis meydana getiriyordu. Beyaz yolun ipliğinin üzerine boncuk gibi dizilmiş kasabalar, kasabaların altındaki kayalıklar kavislenir ve en sonunda mavi bir sis çölünde yok olurken boyca küçülüyordu. Arsızca çirkin kırmızılar ve yeşiller giymiş en yakındaki evler sıraya dizilerek tünemişlerdi. Ödül kazanmış kuluçka tavukları gibi gururlu ve özgüvenliydiler; onların arkasında, batı yönünde bir fabrika bacası gökyüzüne meydan okuyordu; onun da gerisinde, bir nokta büyüklüğünde görünecek kadar uzakta, bir uçak tek başına kalmış bir bulutun içine yuvalanmıştı, kanatlarından aşağıya güneş ışıkları sıvı kehribar halinde akıyordu.

Şapırdatarak portakalının suyunu emdi ve gerçekten de İngiltere'ye bakmakta olduğu düşüncesinin ona neden görkemli bir mutluluk duygusu vermediğini merak etti. Ötekiler mutluydu. Ah, buna hiç kuşku yoktu. Hepsi yan tarafa toplanmış, küpeşteden eğilmiş, vaat edilmiş toprakları gözleriyle tarıyor, gülüşüyor, parmaklarıyla bir şeyleri işaret ediyorlardı; ama bağıranlar, parmağıyla işaret eden-ler, haykıranlar azınlıktaydı. Çoğunluğu küpeşte demirine sıkı sıkı yapışmış, sessizce ayakta duruyor, ülkesinden uzak yaşayanların, Dover kayalıklarının görünüşüyle depreşen ülke aşkı duygusunu yaşıyorlardı.

Bu kez Dover'ın görünüşü güvertedeki insanların yarıdan çoğunu etkilerken, onlarla birlikte orada ayakta duran o donuk bakışlı, portakal emen mankeni hiç mi hiç etkilemedi. Hint Ordusu'ndaki bütün rütbelerin temsilcisi olan askerler, mühendisler, tarım işletmecileri; hepsi küpeştede konuşmadan ayakta duruyor, duygularını pek az belli etseler de, Matthew Arnold'ın şiirinin hoş ve çok bulanık anıları eşliğinde, *Marmion*'dan gırtlak sesli dörtlükleri hatırlayarak, İngiliz'e bakıyorlardı, çoğu uzun boylu, güneş yanığı adamlardı, kısa saçlı, çalı bıyıklı: duyguyu bir rahatsızlık kaynağı olarak gören adamlar.

"İşte orada," dedi iriyarı bir binbaşı, yanaklarını şişirmiş, başparmaklarını pantolonunun kemer britlerine geçirmişti.

Koro halinde herkes alçak sesle "Evet, evet," dedi.

"Süt gibi beyaz."

"Dover... Uçağı görüyor musunuz?"

"Ve şu dalgaların köpüklerini."

"İşte orada."

"Kıyıya yanaşmamız ne kadar sürer? Ne kadar?"

Koro halinde herkes alçak sesle "Evet, evet," dedi. Küpeşteden bir şeyleri işaret eden insanların kollarından bir çit oluşmuştu. Tahta güvertenin üzerinde sürünen bez pabuçlu yüzlerce ayak vardı.

"Son görüşümüzün üzerinden beş yıl geçmiş."

"On dokuzumdan beri bunları çok net hatırlıyorum."

"Etkileyici..."

"İşte orada."

"Süt gibi beyaz."

Koro halinde herkes alçak sesle "Evet, evet," dedi.

Hayal gücünüzü hafifçe zorlayarak onları yorgun haçlılar ordusu olarak görebilirdiniz, çöl güneşinden gözleri körelmiş, bu derileri kalın, gövdeleri sıkı insanlar için Mağrib çöllerinde geçirdikleri onca yıldan sonra, Londra'nın viraneliklerinin her yerde mevcut çamuru hoş olmaktan bile öte bir şeydi, Hampsted'in yeşil ormanları, bir başka anakaranın susuz çöllerinden sonra bir cennetti. Belki de bütün bunlarda insana biraz dokunan bir şeyler vardı; küpeşteye toplanmalarında, suskunluklarında, kayalıklara bakarken yüzlerindeki gergin ifadesizlikte. Belki de vardı!

Oğlana gelince, kendindeki bu heyecansızlığa kızıyordu; kayıtsızlığına. Böyle bir ağırbaşlılık içinde uzak durması, hayatında son derecede önemli olan bir ana tepki gösterememesi doğru bir şey miydi? Ama ne susup kalacak kadar yoğun duygular içindeydi, ne de deniz tutmasından dolayı kamaralarından dışarıya çıkamayacak durumda olan insanların bol bol gösterdikleri bağlılık duygusunun en küçük bir yankısını yüreğinde bulabiliyordu. Ara sıra boş bir sesle bir nakaratı yineliyordu. Çevresine aptal aptal gülümsedi, yüksek sesle sümkürerek bitirdi nakaratı. Keyfi çok yerindeydi.

* * *

Oyuncak bir orman, sanki coşkuyla alkışlıyormuş gibi küçük ağaçlarını dalgalandırarak el salladı, sanki az bulunurluğuna seviniyordu; Terai'ye hiç benzemiyordu, dalları birbirine girmiş sık ağaçlarıyla, yeşil bir bulut halinde ilk yüksek yaylalara, siyah kayaların oluşturduğu ilk duvara doğru baş döndürücü bir şekilde yayılan, en sondaki buzlu sivri tepenin –Mirik'in– eteklerinde soluk renkli bir makilik haline gelinceye kadar yavaş yavaş gürlüğü aza-

lan Terai Ormanı'na hiç benzemiyordu. Hayır, o farklı bir boyuta alışkındı, farklı bir mekâna. İngiltere ne kadar da büzüşmüş bir yerdi.

Bir düzine pis vagonu çeken çelimsiz bir tren tökezleye tökezleye iç bölgelere doğru yola çıktı, boş bir gökyüzüne çok zayıf duman şarapnelleri fırlatıyordu. Altlarındaki su cam gibi dümdüzdü, hava öylesine durgundu ki, güverteleri titreten pervanalerin laterna sesini duyabiliyordu insan.

Oğlan yapış yapış olmuş ellerini paltosuna sildi ve öksürdü. Daha sonra ayaklarına baktı, ayaklarında bir çift yeni kahverengi ayakkabı vardı. Bunları Brenda Hala yolculuk sırasında almıştı. "Hah işte!" dedi, "Bunlar gerçek İngiliz ayakkabıları."

Hiç kuşku yok harika ayakkabılardı: yeni ve pahalı. Üzerinde başparmaktan topuğa kadar süs diye açılmış delikler vardı; yürürken de gıcırdamak gibi korkunç bir âdetleri.

Tek kusurları ayağına biraz küçük gelmesiydi, ayaklarını acıtıyor ve yakıyordu. Şu anda onlara bakar, onların ne kadar kusursuz olduğunu düşünürken başparmaklarını oynattı, eliyle ayak bileğini ovdu. Ayağına uymamaları çok yazıktı.

Rüzgârdan hafifçe üşüdü. Kıyıya bakıp durmanın ve içinde bir heyecan kımıltısı yaratmaya çalışmanın yararı yok, diye düşündü. Şimdi boş olan salona gidip piyanoyu tıngırdatmak çok daha eğlenceli olacaktı. Ama yürürken ayakkabısı vuruyor ve onu hafifiçe topallamak zorunda bırakıyordu.

Victoria'da (sözcüğün tam askerî anlamıyla) karaya çıktılar, ikisi de büyük sundurmaların altında yankılanan trafik gürültüsünden gizli gizli korkmuştu. İngiliz hamallara alışkın olmayan Brenda'nın hamallardan birinden yüklerini taşıması ricasında bulunması zaman aldı. Sonunda bunu yapabildiğinde öylesine ezilip büzülmüştü ki, adam (aşağıdan alan birini gören bir İngiliz'den beklenebileceği gibi) kadına fena halde kaba davrandı. On karış su-

ratla ahmak ahmak yükleri taşıdı, kadının verdiği yarım kuronu azametle burnunu havaya dikerek inceledi, hakiki olup olmadığına bakmak için dişlerinin arasına aldı.

Alelacele bir taksiye tıkıştılar, taksi istasyondan hoplaya zıplaya çıkıp Russell Meydanı yönünde ilerlemeye başladı, bu arada ikisi korkmuş iki çocuk gibi arka koltukta oturmuş hayal kırıklığıyla çamurlu sokaklara bakıyorlardı. Hava ağır ve pisti, burnu ve boğazı yakan bir tür tozlu sis vardı. Üzerine çok şey okudukları Hyde Park ilk bakışta alt tarafı çevresi fırdolayı ıslak yeşil sandalyelerle çevrili, havı dökülmüş bir çimenliğin sisli bir köşesiydi.

* * *

LONDRA'DA GECE

(Walsh Bloomsbury'de)

Bazı geceler uykusu kaçtığında saatlerce yatağında uyanık yatar, tavanda titreyen sarı ışık havuzcuklarını seyreder, gittikçe sessizleşen sokağın seslerini dinler, yatağından çıkar, pencerenin önüne dikilirdi. Karşıdaki kahve üçe kadar açık olur, yaylı kapıların buğulu camlarından mermer masaların çevresine öbek öbek oturmuş kahve içen kadın ve erkekler görünürdü; genellikle uzun boylu, soluk yüzlü Yahudiler görüyordu, uzun paltolu, şapkaları yana yatık; giysilerinin omuzlarının içine kıtık doldurulmuştu, onlara sahip olmadıkları bir dış görünüş kazandırıyordu. Kadınlarınsa çoğunluğu Euston Sokağı genelev patronlarıydı, pazarcılar gibi boru sesli, hastalıktan dolayı hızla gözleri içine çökmüş, yüz çizgileri eriyip akan kadınlar. Sessiz sokakta açıkça duyulan seslerin ötesinden bazı kırık dökük sözcükler, cümleler duyuyordu, bunlar bir süre karanlık odanın duvarlarında asılı kalıyor, sonra kayboluyordu, geriye yalnızca onun gözleyen zihnindeki anlam hayaletleri kalıyordu. Bu çok dilli genelev patronlarının ve canavarların, her sokak köşesinin gölgesinde bekleyen şık Yahudilerin, gece tarifesini beklerken

tatsız kahveler içen kalabalık ağızlı taksi sürücülerinin arasından hatırlamaya değer birkaç tanesini seçti. Onların ortalığa çıktıkları saati alışkanlıkla biliyordu, sokağın öte başından gelişlerini ve omuz vurup puslu bara girişlerini görmek için bekledi. Saat on birde, örneğin, uzun boylu zenci bir kadın sokakta yürümekteydi, yorgunluktan topallıyordu ama kafasını havaya dikmişti. Geçerken genizden gelen alçak sesle, çok melankolik ama kötü olmayan bir şarkı mırıldanmaktaydı, ayrıca şaşırtıcı bir şekilde gümüş renkli güzel bir tazıyı kayışından tutmuştu, tazı gergin vücudunu kavislendirmiş, uysal uysal kadının arkasından gidiyordu. Her gece buradan geçerken kahvenin girişinde durur, yaylı kapıyı iter, sanki birini arıyormuş gibi içeride oturan insanları gözleriyle tarardı; ama asla içeri girmez, her gece yalnızca canı sıkılmış gibi hafifçe omuz silkerek geri döner, yürüyüşüne devam ederdi. Daha sonra, ikiyi biraz geçe, iki adam göründü, biri uzun ve güçlü, öteki daha ufak tefek ama sağlam yapılı. İri yapılısı her zaman şapkasız olurdu, yüzü ufaktı, kıvırcık saç bukleleri geriye atılmıştı. Omuzları genişti, vatkalı palto giymesine gerek yoktu. Arkadaşı karaydı ama İsrailliler gibi daha soluk cinsinden, abanoz saplı kocaman bir baston taşıyordu, içine bir kılıç saklanabilecek kadar büyüktü. Ağır ağır, tedirgin ama soğukkanlılıkla yürüyorlardı, her zaman üçü çeyrek geçeye kadar kahvede kalır, sonra ikisi tökezleyerek dışarı çıkar, yolun köşesindeki duraktan bir taksi çağırırlardı. Birbirleriyle hiç konuşmuyor gibiydiler.

Bazı geceler uyumasına olanak olmadığını anlayınca giyinir, sokaklarda dolaşmaya çıkardı, kaldırım taşları üzerinde ağır ağır bilinçli olarak ayak sesi çıkarmaya çalışır, gecenin bayat kokusunu koklar, sesleri duyar, kendisini yeni bir dünyada – temelini yarı sessizlik ile korkunun oluşturduğu bir dünyada hayal ederdi. Pencere önlerindeki saksıların kerpiçleşmiş, besleyiciliği kalmamış, artık toza boğulacak küçük çiçekler vermek istemeyen topraklarının, bodrum katı mutfaklarının bayat kokusuna karı-

şan keskin ve küflü bir kokusu vardı. Seslerin bu kadar yüksek ve rahatsız edici olduğu bir ülkede böyle yürürken bazı şeylerin dikkatini çektiğini, o şeyler üzerine yorumlar yaptığını, düşünce gruplarını karşılaştırdığını ve birleştirdiğini fark etti. Yakın çevrenin sessizliği bozulmamıştı ama uzaktan gelen büyük bir hırıltı duyuluyordu, hiçbir zaman sessiz olmayan kentin atardamarlarında dolaşan kanın güçlü hırıltısı. Acaba kaç farklı kaynaktan çıkan, kaç farklı ses bir araya gelip de bu dev tekbiçim sessizlik hırıltısını oluşturuyordu, merak etti; yeraltı lağımlarındaki suyun gurultusu, ırmaktaki sirenlerin feryadı, geç kalkan ve yolculuğuna devam eden trenlerin hışırtısı, kentin sokaklarından geçen erkenci bir yük arabasının iniltisi, sokak köşelerindeki fahişelerin gevezelikleri, taksilerin boğuk sesi, kaldırımda sürüklenen kâğıdın tırmalama sesi – bütün bunlar emiliyor ve o boru gibi sessizlik sesinin oluşturucularına dönüşüyordu; kaldırım taşları üzerinde yürürken çıkan o küçük, düz ayak sesleri bile emiliyor, milyonuncu parçayı oluşturuyordu. Bazen durur, kulaklarını diker, o dev orkestranın içindeki tek tek sesleri ayırt etmeye çalışırdı – o ayırt edilmeyen siren seslerini, trenlerin gümbürtüsünü duymak için kendini öylesine zorlardı ki, başına ağrı girerdi ama asla hiçbir şeyi ayırt edemezdi; her zaman yakınlardan gelen bir ses, bir sonraki sokaktan duyulan bir kahkaha, ya da panjurlu bir pencereden duyulan bir haykırış, çabalarını boşa çıkarırdı.

Yine de gece hayatının bütün bu şaşırtıcı çeşitliliği arasında bazı sesler, bazı kokular hiç değişmeden kalmıştı, evin tam karşısındaki kahveye gelenler arasından iki ya da üç kişiyi tanımaya ne kadar önem veriyorsa, bu sesleri tanımaya da veriyordu. Pürüzsüz siyah yolun üzerinde taksi tekerlekleri hiçbir zaman, yağışlı ve buzlu havalarda bile, bir tatarcık korosu sesi dışında ses çıkarmıyordu; karanlık meydanlardan meyve dolu el arabalarıyla bir suç işliyormuş, aranıyormuş gibi geçen o sıska adamlar hiçbir zaman daha başka türlü değildi; pis bez kasketleri yüzlerini gizleyecek şekilde öne indirilmiş olurdu, biriyle

konuşurken sanki yüklü alışveriş paketlerini, kentte, gece yarısı el arabasıyla eve götürmek utanılacak bir şeymiş gibi seslerini alçaltırlardı.

Fitzroy Meydanı'nın az ötesindeki küçük bir sokakta her zaman bir bodrumun ışığı yanardı, metal çerçeveli parlak cam kapağın üzerinde durursanız bütün gece ekmek pişiren makinelerin nabız sesiyle gövdeniz titrerdi; her yeni nabız sesiyle birlikte ızgaranın arasından mis gibi, iştah açıcı ekmek kokusu çıkardı. Petekli camın üzerinde durur, çıkan sıcak havanın bütün çevresini sarmasını, giysilerine işlemesini bekler, bu arada fırının güzel kokusunu koklardı. Bir keresinde orada durmuş, saf, ılık havayı derin derin içine çekiyordu, ızgaranın oraya beyaz iş önlüklü bir adam geldi, ona uzun bir çatalın ucunda fırından yeni çıkmış iki kocaman ekmek uzattı, tatlı tatlı gülüyor ve onu ekmeği yemeye davet ediyordu:

"Buralarda bir sürü yoksul sanatçı var. Hepsi aç, açsın değil mi?"

Walsh sıcak, ağızda dağılan lezzetli ekmeği ısırırken, adama teşekkür ettikten sonra şöyle dedi:

"Karar verilmiştir. Fırıncı olacağım."

Ama hiç hoşlanmadığı başka şeyler de vardı. Leicester Meydanı'nın orada, tiyatroların arkasındaki kuytu köşelerde, bir zamanlar birer insan olan, kapı aralıklarına kıvrılıp yatarak uyumuş, ertesi gün borsa kuyruğuna yer açmak için oralardan atılacak pek çok paçavra çıkını görmüştü; bir keresinde de sakallı bir ihtiyar bir çöp bidonunu karıştırıyordu. Onun yanı başında, kaldırımın üzerinde yalnızca üç teli olan eski püskü bir keman vardı, minicik bir paket oluşturan kişisel eşyaları pis bir mendille çıkın yapılmıştı. Walsh ona bir florin verdi ama zavallı yaratık bu hareketin anlamını pek anlamamış gibi görünüyordu, kirli, buruşuk avucunun içindeki paraya uzun uzun baktı. Sonra birden başıyla selam verdi, çöp bidonuna geri döndü ve yeniden kâğıt parçalarını, çöpleri karıştırmaya başladı. Bidonun dibindeki bir şeylere ulaşmaya çalışırken kurbağa başına benzeyen küçük başı dümdüz ileri-

ye uzanmıştı, öte yandan farkında olmadan çizmeleriyle özel eşyalarının bulunduğu küçük çıkını tekmelemiş, tekmelerinden kırmızı mendil yırtılmıştı.

Bu geç saatlerde yaptığı yürüyüşler sırasında Walsh, bu kentte yaşayanlar arasında yalnızca kendisinin bu kasvetli sokaklarda dolaştığı duygusuna kapılırdı; kımıldayan gövdesi, üzerinden sarkan giysilerin dokunuşu, asılsız bir dünyada somutluğu olan biricik şeylerdi. Hatta sokak köşelerinde gece boyu dikilen zarif ve sessiz adamlar, kendi varlıklarından geriye kalan pek az şeyi de gizleyen tebeşir beyazı, kırmızı rujlu maskeler taşıyan kadınlar bile yalnızca gündüz saatlerinin kirli çalkantısı içinde var olan somut gerçeklerin şaşırtıcı simgeleriydiler. Onca iş ve uğraşın, onca kaygının, onca kişinin, sabahın erken saatlerinin ikinci uykusunda oldukları bilgisiyle kendi algılamaları bileniyor, sanki gündüz saatlerinin ondan esirgediği özgürlüğe kavuşmuş gibi bütün duyargalarını dışarı çıkarıyordu.

KORFU, YUNANİSTAN, KIBRIS

Yok Olan Bir Nirengi Noktası

Orientation, *cilt 1, no 1'de yayınlandı. (G.S. Fraser'ın editörlüğünde yayınlanan Silahlı Kuvvetler'in üç aylık dergisi.) Kahire. (Savaş yılları.)*

Lawrence Clark Powell tarafından Los Angeles'ta 1949'da 125 adet olarak özel basımı yapıldı.

Calabria ile Korfu arasında bir yerde mavi gerçekten başlar. Ufuk çizgisinin koyulaşmaya başladığını hissedersiniz, gök biraz daha yakına gelmiş, derinleşmiş gibidir; teknenin çevresinde denizin dalgaları kırılırken deniz kararır. Bu göz alabildiğine mavi suları aşarak bir peyzajın, bir iklim gibi görünmeden, size doğru geldiğini pek fark etmezsiniz. Yunanistan bozulmaya, kırılmalara uğramaya başlar. Seraplar birden adaları yutar, iyi bakarsanız titreyen bir perde halinde atmosferi görürsünüz. Bir kez Arnavutluk tepelerinin gölgesine girince bu köklü değişikliği fark edersiniz. Orada yaşarken, günün her saatinde değişen ışığın bu ürpertici kırılışı aklınızdan hiç çıkmaz, bir vadide uykuya dalar, Tibet'te uyanırsınız, bütün nirengi noktaları yok olmuştur.

Belki de bu yüzden Korfu'da yaşamayı seçtik: Suyun üzerinde kaplumbağa boynu gibi duran çırılçıplak, volkanik, duman grisi adalarıyla Ege Yunanistan'ı için bu ada bir çeşit kabul odasıdır. Korfu, Venedik yeşilliğinde, güneşin şımarttığı bir yerdir. Verimliliği uyuşukluk vericidir.

Vadileri güçlü fırça darbeleriyle kırmızı ve sarıya boyanmıştır, erguvan ağaçları tozlu yolun iki kıyısına korkunç eflatun patlamalar halinde dizilmiştir. Nereye giderseniz gidin, otların üzerine uzanıp yatabilirsiniz. Hatta kayalık kuzey ucu bile maden suyu kaynakları bakımından zengindir: Burada çıplak kaya bile verimlidir.

Kent için geçmiş zaman kullanmak gerekir. Köşeli Venedik mimarisi, sıra kemerler, sıra sütunlar, panjurlar – koyun açıklarının sınırından, korkunç göz kamaştırıcı bir parıltıyla yukarıya vuran güneş ışığını evlerden uzak tutan, boyaları dökülmüş panjurlar. Yatağınızda uzanmış yatarken denizin çatlak Venedik tavanlarını kıvrımlı şekillerle ve çocuk yaştaki meleklerle bezediğini görürsünüz. Daha başka acayiplikler de vardır. Kırsal bölgelerin ta içlerinde, bahçelerini otların bürüdüğü, çevresi servilerle kuşatılmış, baronlara ait büyük konaklarda yaşayan Venedik aristokrasisinden arda kalanlar; kendi adını taşıyan bir kilisede gümüş bir tabutun içinde (kurutulmuş bir mumya olarak) yatan, olağanüstü mucizeler göstermiş olan aziz; festivaller, danslar, zeytin toplamalar, tatiller, fırtınalar, doğumlar, ölümler, olağanüstü güzel cinayetler. Sonra rastlantıların, kişilerin büyüsünün ötesinde, her şeyin dışında, kristalin dış kenarını dört tarafından sıkıştıran evrenin göksel mavisi.

Adanın kuzeyinde, neredeyse Arnavutluk'ta, çıplak ve kayalık bir yere inşa edilmiş bir balıkçının evine yerleştik. Halkı gemici olan küçük bir köydü. Bütün doğagörünümü başkalaşım geçirmiş bir kayadan oluşuyordu – üzerine zeytin, servi, mersin, kocayemiş gibi eğreti simgelerin tutunduğu, bu çoraklık dünyasında tarihe aykırı bir şekilde var olmaya devam eden, ince tabakalar halinde katmanlı kaya. Bize 43.10 İngiliz lirasına patlayan ikinci bir kat çıktık eve, derin bir kavis oluşturan koya bakan bir balkon ekledik, oradan, İsa gibi, aşağıdaki yeşil yamaçlara, ovanın pusu içindeki kentlere bakabilecektik. Denizin çıplak kayalık kıyısına oturup süt ve bal ülkesine bakmak olağanüstü güzel bir şeydi. Yapılacak işim vardı; karımınsa düşünecek çok şeyi.

Burada yaşadık – her ne kadar "yaşamak" sözcüğü, günlerin tekdüze akıp gitmesine karşılık haksız bir üstünlüğe sahipse de. Derin bir kuyunun duvarından düşen taşlar gibi günler elimizden kayıp gidiyordu. Pek çok şey yazdım, pek çok şeyi yaktım, düzelttim, yine yazmaya devam ettim.

Derilerimiz yavaş yavaş esmerleşti, saçlarımız tuzdan sertleşti ve beyazlaştı. Yunanca öğrenmeye başladık – hangi meyveden sonra hangisinin çıktığını – beyaz ve kırmızı dağ çileği, dikenli incir, üzüm, mandalina. Çıplak beyaz kayanın bir köşesini işaretledik, orayı duvar içine aldık, bir yerden toprak getirttik ve oraya bahçe dedik. Lambalar yanmadan önce o balkonda geçirdiğimiz akşamların sakinliği bir daha asla yaşamayacağımız bir şeydi – koyun aynasında yansıyan nesnelerin kıvılcımsızlığı; öylesine az sallanan bir ayna ki derinliklerde dolaşan balıklar yüzeyine sürtünmüyordu. Suluboya bir Çin resminde görülen türden bir suskunluk. Karanlık bütün bunların üzerine, hiçbir şeyi tedirgin etmeden inerdi; bütün orantılar aynı kalır ama ışık değişirdi. Sonunda deniz yükselir, gökyüzüyle buluşur, ikisi tek bir ılık tül oluşturacak şekilde birleşirdi. Dağlardaki koyunların ayaklarıyla ezdikleri adaçayının kokusu her yerde duyulurdu.

Görünmez bir çoban bir kocayemiş ağacının altına oturur ve kavalını çalmaya başlardı. Kavalın yumuşak ve buzlu notaları koyun açıklarına kayar giderdi; küçük, sıvı ara nağmeler, uykulu kaçışlar. Bu nağmelerle sarılmış olarak balkonda oturur, hiç konuşmadan dinlerdik. Şu anda ay çıktı –Mısır'da gördüğünüz beyaz, etli hayalet ay değil bu–, ne yapacağı bilinmez ya da ürpertici olmayan, cana yakın bir Yunan ayı; denizdeki bir yüzücünün sudan çıkan kollarının parıltısı gibi. Su hemen bir gümüş para tarlasına dönüştü; bir domuzbalığı püfledi, sonra sustu; kaval derin düşünceleri bıraktı. Yalınayak karanlık odalardan geçtik, soğuk soğuk taşların dokunuşunu hissediyorduk, aşağıya, kayanın üzerine indik. Bu koca sessizlikte hiç su sıçratmamaya çalışarak suya girdik, kalın gümüş

çizginin içine doğru yüzdük. Cam yüzeyde siyah kotra hiç kımıldamadan duruyordu. Güverteye dokunduk, tahtalarında hâlâ güneşin sıcaklığını saklıyordu – insan gövdesi gibi neredeyse. Hiç konuşmuyorduk çünkü bu suyun üzerinde bir insan sesi, bu dünyaya ait değilmiş gibi geliyordu. Yoruluncaya kadar yüzdük, daha sonra beyaz kayamıza geri döndük, havlulara sarınıp üzüm yedik. Belki de ay ışığında servilerin altında bir süre yamaçta yürüdük.

Çok şaşırtıcı, sözcüklerle geçmişin öylesine küçük bir parçasını yeniden yakalayabiliyorsunuz ki. Ben bir yıldır bir kitapta, suyun kıyısındaki beyaz evi derip çatmaya çalışıyorum; bu adaya özgü küçük sarı üzümlerin tadını, Aziz Arsenius'un kırmızı türbesinin altındaki o unutulmuş özel su mağarasını, o mağarada ay ışığında bir su balesi icat eden iki bale dansçısı Dorothy ile Veronica'yı; köylü dostlarımızın resimlerini yapmış olan karımın tembel sevimli tablolarıyla kaplı duvarlarından köylü dostlarımızın bize baktığı beyaz ve serin odaları; pencerenin önünde demirlemiş, direkleri balkona sürtünen, küçük siyah tekneyi.

Savaşın ilan edildiği gün biz bu balkonda ayakta dikilmiş duruyorduk, yeşil bir yağmur doğruca gökyüzünden lagünün camsı yüzeyine boşalıyordu; bizler kâğıtları, resimleri imha ediyor, kitapları paketliyorduk. Hâlâ kara kristalin içindeydik, oradan ayrılacağımızı henüz bilmiyorduk. Kötü işaretleri okumaya yanaşmıyorduk.

Geçen nisan ayında tıklım tıklım dolu bir kayığın güvertesine uzanmış yatarken, burnumuzu Girit'e verip Matapan'ın yanından geçtiğimiz sırada geriye dönüp Kerkyra'daki o balkonu düşündüm, Arnavutluk tepelerinin gölgesinde o yeşil yağmuru. Bütün bunları öylesine derin bir üzüntüyle düşündüm ki, yüreğimde hiçbir duygu kıpırdanmadı; belleğin dönüştürücü aynasında gördüğümüz geçmiş öylesine büyülü ki, bunun yanında her türlü üzüntü hiç kalır. Oradan kaçtıktan sonra bir daha asla oradan söz etmedik. Zaman yapacağını yapmış, ev harap halde, kotra parça parça. Galiba yalnızca üç serviyle birlikte o

türbe ve içinde yüzdüğümüz, kayaların arasındaki küçük havuz hâlâ duruyor. Bu alelacele yazılmış üç-beş sözcük bunların küçücük bir kırıntısından fazlasını nasıl yeniden yaratabilir?

İlkyaz Ürküntüsü

Faber & Faber tarafından 1937'de yayınlandı.

Durrell'ın ikinci romanı düşsel bir İonya adasında geçer, bu ada son derece büyük bir Yunan zengini olan Kostas Rumanades'e aittir; Kostas, babasının mütevazı işi üzüm ticaretiyle hayata başlamış, daha sonra uluslararası güç ve öneme sahip bir tüccar ve finansör haline gelmiştir. Mesleğinin acımasız doğası gereği dostu olmayan, hatta karısının bile terk ettiği bu adam, mesleğinin doruğunda yalnızlık hissetmektedir. Bunun üzerine, kendisiyle dostluk edecek, sohbet edecek insan bulmak için, adanın çeşitli yerlerinde köy evleri döşetmiştir, herhangi bir özgünlük ve kişilik belirtisi gösteren kişileri oralarda konuk eder.

Gösterişsiz bir tekne Kıta Yunanistan'ından her türlü gerekli malzemeyi taşımaktadır, adı Christ olan kaptanına, Rumanades'in ahbaplık etmekten hoşlanma ihtimali olan yolculara rastlarsa onları Mavrodaphne'ye getirmesi tembihlenmiştir. Romanın başında Yunan Devrimi yüzünden Brindizi'de mahsur kalmış bir İngiliz öğretmen, Marlowe, anlatılır; otelde kendi memleketlileriyle birkaç gün içli dışlı yaşadıktan sonra sıkılan Marlowe rıhtımdaki bir kahveye sığınır. Christ ona burada rastlar ve onu Yunanistan'a götürmeyi önerir.

Mavrodaphne'ye geldiği zaman Marlowe küçük göçmen topluluğunun öteki üyeleriyle tanışır; Bolşevizmden

kaçmış bir Rus doktor Fonvisin, işverenlerinin Ortadoğu'da tekstil desenleri taraması yaptığını sandıkları İngiliz ressam Bayan Francis, iki genç İngiliz, biri caz şarkıları yazarak hayatını kazanan Walsh, öteki hayatını kazanmak için çalışmak zorunda olmayan Gordon. Zamanı gelince Marlowe o müthiş adamın kendisiyle tanışır ve ondan bir köy evi önerisi alır.

Çok önemli bir şey olmaz; Rumanades lüks villasında onları ağırlar, E.M.G. gramofonuyla onlara konserler dinletir, oralı bir aziz onuruna havai fişek gösterileri yaptırtır. Kiliseyi onartmaya başlar, Francis'e orayı duvar resimleriyle süslemesi işini ısmarlar. Uzun uzun konuşmalar olur, uzunca geri dönüşlerle Marlowe'un, Francis'in ve Walsh'ın geçmişteki öykülerini öğreniriz. Kitabın sonuna doğru büyük bir fırtına çıkar, fırtına sırasında Rumanades ölür, roman sona ererken romandaki kişiler adadan ayrılmak üzeredir, herkes kendi yoluna gidecektir.

Okurlar hatırlayacaktır, Walsh, Âşıkların Kavalcısı *romanının baş kişisiydi, hem Gordon, hem de Ruth bu romanda da var; gerçekten de "Walsh" adlı bölüm, o romanın sonu ya da devamı işlevini görmüş olabilir. Durrell'ın genç bir adam olarak,* Justine'*in yayınlanmasından yirmi yıl önce ikili zaman düzleminde yazma alıştırması yaptığını görmek çok ilginç.*

III. BÖLÜM
RUMANADES

Bilinen adıyla Havai Fişek Ayini, Rumanades'in kendi düşüncesiydi.

Eski günlerde oranın yerel azizi için, Leucothea'nın tepesindeki manastırın (biricik sakinleri olan) iki bunak rahip yardımcısı ile köy papazının önderliğinde yapılan yıllık geçit alayı, onun ulusal ve kişisel onur duygusunu doyurmaya yetiyordu. Ama yabancıların gelmeye başla-

masıyla birlikte kendisinden daha fazlasının beklendiği duygusuna kapıldı; bu adanın sahibi olarak kendisine, kendisine olduğu kadar azize olumlu bir yansıması olacak bir şey. Havai fişeklerin nedeni buydu.

Bunun da ötesinde (çünkü hangi budala olsa bir kutu havai fişek alıp yabancıları eğlendirmek için sahilde bunları patlatabilir), bütün bu gösterinin, sözümona kilisenin onayını alması gerekli ve uygundu. Yaşlı adam, Merasim Düşkünlüğü, Büyük Jest peşindeydi.

Törenden önce köy papazına sorulmuştu, acaba kısa bir konuşma yapabilir, ardından kısa bir dua okuyabilir miydi – yani kısacası bir şekilde kilisenin gerçek törenleriyle bu resmî olmayan tören arasında kesin bir ilişki bulunduğunu belli eder miydi? İşte sorun da buradaydı.

Dürüst biri olan papaz Leucothea'ya gitmek için emekleye emekleye manastıra çıktı, manastırın ön cephesinde yirmi metre yüksekliğindeki kayalıktan bir sepet sarkıtıp onu yukarı çektiler, sepete bir ip bağlanmıştı, ip de, törenler sırasında papaz yardımcılığı yapan iki bunak, bitli, kan ter içindeki ihtiyarın çalıştırdığı bir bocurgata bağlıydı. Ciddi bir toplantı yaptılar; bu arada papaz habire sonucu Rumanades'e bildirecek kadar yaşayıp yaşamayacağını merak ediyordu.

Davetliler arasında olmamanın kıskançlığıyla (yaşlı adam açısından bu büyük bir taktik hatasıydı) iki keşiş, bütün günü ileri geri tartışmalarla geçirdiler, ara sıra bir bardak şarap içmek ve beş dakika dinlenmek için ara veriyor, bu süre içinde konuyu ciddi bir sessizlik içinde enine boyuna düşünüyorlardı.

Yaşlı adamlardan biri sürekli, "Acele etmeyelim," diyordu. "Konuyu bütün yönleriyle ele almak zorundayız." Kemikleşmiş Ortaçağ kabalacıları havasıyla, kendilerine hayli saygınlık kazandırmış olan diyalektikle bu düğümü çözmeye oturmuşlardı ki ikisinin de okuma yazma bilmediği hatırlandı. Güneş batarken papaz sonunda şiddetli bir çarpma sesiyle kayalığın dibine bırakıldığı zaman onlar hâlâ şarapla sarhoşlamış halde tartışmaya devam edi-

yorlardı, sonu belirsiz bir süre tartışacakları bir şeylerinin olmasına gerçekten sevinmişlerdi. Papaz öfkeyle yukarıya baktığında, adamlardan birinin o ürkünç yarın üzerinden eğilmiş kendisine gülerek el salladığını, öteki eliyle o koca sakalına sakar bir şekilde tutunduğunu gördü. Tozlu ormanda tökezleyerek yürürken saçmalayan yaşlı birinin sesini duyar gibi oldu: "Acele etmeyelim. Konuyu bütün yönleriyle ele almak zorundayız."

O gece Villa Pothetos'a gitti ve Rumanades'e ondan istediğinin ne Tanrı'nın ne de insanların gözünde yakışık alır bir şey olduğunu söyledi. "İnsanlar" derken kayalığın tepesinde geride bıraktığı o iki boşboğaz iskeletten söz ediyordu; Tanrı, yirmi yıllık dikkatli bir araştırmadan sonra bile, kimliğine ilişkin her ipucunu hâlâ kendine saklıyordu.

Rumanades içini çekti, gözlerini yukarıya kaldırdı, uzun parmaklarıyla parlak çalışma masasında davul çalmaya başladı. Bu işi kibarca, diplomasiyle başarmak isterdi ama bu kadar kesinkes bir olumsuz yanıt karşısında ne kadar baskı olanağı varsa onları kullanmaktan başka çaresinin kalmadığını hissetti.

Uzun ve hınzırca bir suskunluktan sonra, kilisenin fena halde onarıma gereksinimi olduğunu söyledi. Papaz da aynı düşüncedeydi. Duvarlarda delikler vardı, nem yüzünden duvarlardaki resimler dökülüyordu, mihrabın tahtaları çürümüştü. Papaz da aynı düşüncedeydi. Acaba o (yani papaz), kapısında ağarmış haç olmasa ahır sanılabilecek bir tapınağın, Tanrı'yı ululamak için yapılacak ayinlere uygun bir yer olduğu kanısında mıydı? Bunun üzerine papaz konuşmak için ağzını açtı ama yaşlı adam bir el hareketiyle onu susturdu ve sakince devam etti. Acaba o (papaz) birbirlerine çok yardımlarının dokunabileceğinin, ikisinin birlikte ibadetin genel anlamda yaygınlaşmasına, azizin ve bütün ilgililerin ululanmasına katkıda bulunabileceklerinin farkında değil miydi?

Bunun ardından gelen sessizlikte Rumanades onu tepeden tırnağa, pis soba borusu şapkasından tutun da, pa-

paz cüppesinin altından zaman zaman çekine çekine burnunu çıkaran zavallı kara ayakkabılarına kadar yakından inceledi. Daha sonra anlamlı anlamlı, "Ben kiliseyi onartsam bu ikimiz için de büyük bir onur olmaz mı?" dedi.

Papazın mihrabın arkasında, bir hasırın üzerinde uyuduğunu çok iyi biliyordu; romatizmaları olduğunu, bir kişi daha o küflü, korumasız ahırda geçirmenin, bunlara en alışkın bir sofunun bile dayanamayacağı bir şey olduğunu. Bu bakımdan masayı davul gibi çalmaya devam etti ve gülümsedi. Sonra bu anlaşmayı mühürlemek için bir şişe şarap istedi.

İşte bu iş böyle oldu.

IV. BÖLÜM
PHAON

Erkekler arası ilişkilerde öyle anlar vardır ki sakinlik, suskunluk, hoşnutluk nitelikleri bir tek kişinin kıskançlıkla sahip olduğu bir şey değildir, herkesin ortak mülkü olan bir havuz oluşturur; işte üç adam, Marlowe, Gordon ve Walsh böyle bir suskunluk içinde yola çıkmışlar, yoldan aşağıya inerek koya yürüyorlardı. Yemekler (Gordon'ın pişirdiği yemekler gerçekten kusursuzdu) onları canlandırmıştı. Arkadaşlığın verdiği rahatlık ve tembellikle sahile doğru aylak aylak yürüyor, eski dostlar arasında yapıldığı gibi ıvır zıvır şeylerden söz ediyorlardı.

Tam karanlık basmadan önceki ve güneş ışıkları kesildikten sonraki alacakaranlığın elektrikli suskunluğunda karayolu, dağ köylerinden havai fişekleri seyretmek için gelen köylülerle doldu. Kalın tozların içinde eşeklerin nabız sesi gibi toynak sesleri, insan sesleri, renkli giysilerin gözalıcı geçidi, savrulan toz perdesi – bütün bunlar yumuşak, düzenli bir renk ve ses alayı oluşturuyordu, bunun içinde alacakaranlığın suskunluğu kırılmıştı. Daha sonra gece, dünyanın yeni bir âşığı gibi, eyleşe eyleşe, titreye tit-

reye, yukarıdan aşağıya indi, alayı yuttu, yok etti. Biraz sonra hepsi kayalıklara giden taş döşeli yolda yalnız başlarına kalmıştı, bir dakika önce dimdik ve rahat rahat yürüdükleri yolda basacak sağlam bir yer arıyorlardı. Gordon tökezledi ve esaslı bir küfür salladı. Sol tarafta, karanlık kumsalda bir yerden göğe bir füze atıldı, ilk çarpma sesinden sonra füzeden beş ya da altı tane, desenli sarı alev çıktı.

"Yüce Tanrım," dedi Marlowe.

Gordon sövgüler savururken, "Biliyorum," dedi soluk soluğa. "Burada sanki insanın dişlerinin arasında patlıyormuş gibi."

"Geç kaldık," dedi Walsh. "Papaz başlıyor."

Bir gong sesi gibi kalın ve güzel bir ses duyuldu. Ağır ağır ve sonsuz bir zevk alarak papaz ayin duası gibi bir şeye başladı, dilin o güzelim hecelerinin üzerinde oyalanıyor, onların tadına bakıyordu, anlamı en güzel şekilde aktarmak için sesini yükseltiyor ya da alçaltıyordu. Zeytin ağaçlarının bulunduğu teraslardan ara sıra homurtulu bir yanıt geliyordu. Sanki karanlıktan kopmuş parçaları andıran yumuşak karaltılar kımıldıyordu, ıslak sessizliğin içine fısıltılar, kızların sessiz gülüşmeleri karışmıştı.

"Bakın," dedi Walsh birden, "bakın diyorum size."

Solda yukarıda, göğün üzerinde büyük bir karaltı halinde, kayalığın düz yüzeyinden dimdik dışarı doğru raf gibi çıkıntı yapan bir kaya vardı, üzerinde kapkara iki heykel, kazık gibi oturmuş iki keşişin karaltıları görülüyordu. Elle hissedilecek kadar görünmez olanı boş yere görme çabasıyla öne eğilmiş adamların duydukları küçümseme duygusundan ve öfkeden gövdeleri kasılıp kalmıştı. Gordon kıkırdadı.

"Zavallı ihtiyarcıklar," dedi. "Deli gibi kıskanıyorlar."

Walsh ilerideki, kanyonu andıran karanlıkların içine doğru tökezleyerek ilerlerken başını Marlowe'a dönüp onların Leucothea'da, yıkıntı manastırda yaşadıklarını söyledi. "İkisi birlikte o kuş yuvasına nasıl çıktılar, benim için bir muamma," dedi Gordon. "Bocurgatı çalıştırmak için biri yukarda kaldığında bile çıkmak zaten yeterince zor."

"Ha, ben onların bunu nasıl yaptıklarını bir keresinde görmüştüm," dedi Walsh, "yaşlı adamın teleskobuyla. Tesadüfen. İkisi de sepete bindiler ve ipi çekmeye başladılar. İki üşütük peygamberden farkları yoktu, yaşlı sakalları iki yanda kanat gibi hareket ediyordu. İpi her çekişlerinde kayaya çarpıyorlardı. Sanki kafataslarını gökyüzüne çarpmaktan korkarmış gibi başlarını eğiyorlardı."

"Bunlar bir şey yapıyor mu?" diye sordu Marlowe. "Yani bu kayalıktan yukarı çıkıp aşağı inmek dışında?"

"Dikkat edin, patika burada kıvrılıyor," dedi Gordon. "Hayır. Pek bir şey yaptıklarını sanmıyorum. Bol bol dua ediyorlardır, herhalde. Bazı şeyler üzerine kafa yormayı da seviyorlar. Tercihan küçük şeyler üzerine. Onların iyi bildikleri iş bu; bu ve beyaz şarap içmek. Tam anlamıyla Ortaçağ'dan kalma adamlar. Yazı yazmayı bilselerdi eminim zamanlarını iğnenin deliğinden kaç tane devenin geçebileceğini saptayan uzun risaleler yazmakla geçirirlerdi ya da aynı şekilde bir iğnenin ucunda kaç tane meleğin ayakta durabileceğini."

"Haydi canım," dedi Walsh. "Ahlak konularıyla uğraşamayacak kadar basit adamlar bunlar. Tanrım! Yaşlı adam atışa başladı."

Bir an için küçük, ani bir parıltıyla karanlık kesintiye uğradı: bir kibrit. Kibritin titreyen aydınlığında Fonvisin'in kubbe yüzü göründü, bir sigaranın çevresinde büzülmüş olarak. Daha sonra safran rengi havai fişek filosu deli gibi bir hızla gecenin karanlığının içine fırladı; Nanos Koyu çılgınca bir renk tabakası halinde sallandı; yakıcı bir duman bulutu su düzeyine kadar indi; bulut sarhoş gibi kıyıdan içerilere doğru ilerledi. Bu çaba coşkun bir alkış çağıltısıyla karşılandı, daha yüksekteki teraslardan güçlü bir alkış sesi koptu. Birkaç saniyelik bir aydınlıkta Marlowe, Rumanades'in çevresine toplanmış olan ayrıcalıklı seyircilerin oluşturduğu küçük topluluğu gördü: tozluklu tek bacağının üzerinde kendini kaybetmiş gibi zıplayan Vasili; olanlara boyun eğmiş, canı sıkkın birinin edasıyla çenesini sarkıtmış, tembel tembel oturan papaz; bir kayanın üze-

rine yatmış, hiç kımıldamayan ve nedense olanları küçümsermiş gibi görünen Fonvisin; en sonunda da, deniz yosunu tepeciklerinin arasında telaşla koşuşturan Rumanades'in kendisi ve hemen arkasında Francis ile Christ.

Böyle bir zamanda ve yerde herhangi bir sunuş konuşmasına gerek yoktu. Rumanades demek, şu an karanlıkla tokalaşmak gibi bir şey demekti, daha sonra altın renkli füze yağmuru ona çekinik bir küstahlık ifadesi taşıyan ince, sakallı bir yüz, modası geçmiş siyah giysiler içinde ince uzun bir gövde kazandırdı; çukur gözleri, düzgün kalın kaşlarıyla Francis'in ciddi yüzünü beyaz bir ışık sağanağı aydınlattı; Forvisin'in kemikli kafatasını ise kırmızı ışık.

"Dr. Appolyon Fonvisin'le sizi tanıştırayım. Bay Marlowe."

Kızıl parıltının içinde göz göze geldiler, Fonvisin'in gülümsemesi, eleştiren, tartan, değerlendiren gözlerin ciddi bakışlarını yalancı çıkardı...

"Beni gerçekten bağışlamalısınız," dedi Rumanades tedirgin bir halde, "törenlerle öylesine meşgulüm ki. Biliyorsunuz, bugün bizim Azizimizin günü. İzninizle..." dedi, acele ayrıldı.

Fonvisin kayasına yeniden uzanıp yattı, baca gibi burun deliklerinden sigara dumanı tütüyordu. Adam kolunu başının altına yastık yapıp gözlerini gökyüzüne dikti. Marlowe onun yanına oturdu, daha sonra Walsh gelip onlara katıldı ve öylesine, "Selam, Fonvisin," dedi, "hâlâ yaşıyor musun?"

Bir an Rus ona bakıp kötü kötü gülümsedi. "Yaşıyorum," dedi. "Yaşıyorum. Bilmek istiyorsan."

"Ben de," dedi Walsh içini çekerek, kayanın üzerine oturdu ve bacaklarını sallamaya başladı.

Sarı, yeşil, kırmızı havai fişekler birbiri ardına göğün karanlık tavanına fırlıyor, renkli bir yağmur sağanağını aşağıya boca ediyordu. Boş koy durgun suyun yüzeyindeki koca yankıları geriye fırlatıyordu. İnsanların gürültüleri, yukarıdaki zeytin ağaçlarıyla kaplı yamaçlardan gelen alkış sesleriyle çarpışıyor, şişip kabarıyordu. Kocaman

kırmızı bir duman kütlesi, şal gibi aralarında dalgalandı, birbiri ardına gelen patlamaların parıltısında, çenesini sarkıtmış ayakta duran papazın karaltısının dış çizgileri parlak fosforlu bir kalemle çizilmiş gibi oldu.

Birbiri ardına fırlayan havai fişekler. Görüş alanının çapıyla sınırlı gibi görünen, olanlardan hiç etkilenmemiş olan karanlık, lastik gibi her yöne uzuyordu. Her kuyruklu yıldız karanlığın içine renkli hançerini, sanki intikam için saplıyordu. Hayasızca edilgin denizin üstündeki gökyüzünde büyük, güzel, sarsıntılı yörüngeler kabartma gibi görünüyordu; doğal bir amfitiyatro gibi teraslı tepeden birbiri ardına patlayan alkış sesleri boş sessiz saniyeleri boğuyor, hep daha fazlasının istendiğini iletiyordu.

Francis zıplayarak şaşkınlığını üzerinden attı, yüzü ışıkta kutsallığı olmayan bir sevinç şifresi, karanlıkta, karanlığın üzerinde bir karanlıktı.

"Ne hoş değil mi?Ah, mucize, öyle değil mi?"

Bir ara göz göze geldiler, Francis, biraz çileci ve duyarlı biri olarak Marlowe'un küçük, kuru, çene ucunda sivrileşen başına baktı: Gözleri küçük ama çok parlaktı, pırıl pırıl tuz mavisi, alın kemiğinin kaş çıkıntısının altında derine gömülmüş gibi görünüyordu. Kendi kuşağına özgü o kaçamak keder okunuyordu gözlerinde; orada o kaçaklığı görmek Francis'i gülümsetti, yalandan doğallık taklidi yapmasına yol açtı.

Gazların dumanları arasından Rumanades'in sesi belli belirsiz duyuluyordu: "Bitmek üzere. Neredeyse bitti. *Finale.*"

Bir anlık bir suskunluk oldu. Sonra sonuncu havai fişek çıtırdamaya ve bir şeyler sıçratmaya başladı, çekirdeğindeki ateşli kaynaşmadan ivme kazanarak vijt diye karanlığa fırladı, yerçekimine meydan okuyarak nefis bir şekilde gökyüzüne yöneldi. Hiç tökezlemeden yörüngesinin en üst noktasına ulaştı, sonra, bir kez kekeledi ve dışarıya, Epirus'a, tepelere doğru altın sarısı yıldızlardan oluşan bir halka fırlattı. Yıldızlar zarif bir şekilde düşüşe geçtiler, soldular, yok oldular, geriye yalnızca duman kaldı, karanlık

suyun üzerine düşen bir sopanın hafif çarpma sesi. Daha sonra isteksiz bir alkış koptu, gecenin sessizliğini bozdu.

Her şeyin ortasında birden bir boşluk açılmış gibi oldu. O cehennemî gürültünün içinde insanın sesini duyurabilmek için en yüksek perdeye göre ayarlayarak yapması gereken konuşma, dönüşümlü olarak değişen öğle işkencesine ve gece yarısı işkencesine uğrayan göz, nereden patlamak üzere olan kulak – bütün bu duyular birden eski haline döndü. Oğlanlar ne yapıp ne diyeceklerini bir an bilemediler. Zeytinlerin arasından gelen ve gittikçe artan alkışlar onlara bekledikleri ipucunu verdi.

"Bitti. Tamam." Rumanades başını eğip onların bulunduğu yöne doğru dikkatli dikkatli baktı. "Bitti," dedi. "Sevgili Bay Marlowe. Lütfen kabalığım için beni bağışlayın ama ben bu gece bir çeşit başpapazlık yapıyorum." Marlowe uygun bir ses tonuyla uygun bir yanıt verdi.

"Ben galiba yatıyorum," dedi Walsh, esneyerek ve gözlerini ovuşturarak.

Seyretmeye gelmiş olan köylüler dağılıyorlardı. Gülüşmeler, heyecanlı konuşmalar çiçeklerin taze kokularına karışmış olarak onlara kadar ulaştı; papaz kalın sesiyle onlara iyi geceler diledi ve yürüyüp karanlığa karıştı; iki keşişin oturmakta olduğu kaya çıkıntısında kimse yoktu. Fonvisin arsız arsız ve gevşek gevşek esnedi, gerindi, bir kibrit çöpüyle dişlerini karıştırdı. Dikkatli ve doğru bir İngilizce ile, "Yatmadan önce," dedi "beni bekleyen küçük bir serüven var. Ha?" Çevresindekilere bakarak hafifçe güldü, kel kafasındaki mendili çözdü. "Küçük bir serüven."

"Ah sen, senin tavladığın o insanlar," dedi Francis, belli bir küçümseme vurgusuyla.

"Tavladığım insanlar!" diye yansıladı Fonvisin, gözleri mutluluktan ışıl ışıl parlıyordu. "Ne ahlakçı kadın. 'Tavladığın insanlar' diyor." O küçümseyici ifadeyi yansılayış biçimi çok hoştu. Dudaklarını şişirerek kahkaha attı.

"Şey... Bay Marlowe," dedi Rumanades tedirgin bir şekilde, "lütfen benimle biraz yürürseniz sizinle konuşmak istediğim bir şey var..."

Kimsenin duyamayacağı kadar uzaklaştıklarında içini çekti ve başparmaklarını yeleğinin ceplerine geçirdi. Sanki dilini çiğniyormuş gibi çeneleri ağır ağır hareket ediyordu.

"Bu ziyaretinizde," dedi sonunda, "benim boş olan küçük bir evimde kalmak isterseniz, bundan büyük onur duyacağım. Köy evinin adı Phaon, yukarıdaki kayalıkta, ağaçların arasında. Hoş, küçük bir yerdir..."

Nasıl tepki göstermesi gerektiğini Gordon'dan öğrenmiş olan Marlowe durdu ve bunun çok büyük bir cömertlik olduğunu, bu kadarını kabul edemeyeceğini söyledi. "Ben zaten size çok şey borçluyum," dedi. "Özel bir adaya geldim ve siz bir süre kalmama izin verdiniz..."

Rumanades son derece sıkılganlaştı, ceplerine geçirdiği başparmaklarını ceplerin içine daha da daldırdı, başı öne sarktı.

"Yine de," dedi inatla, "bu önerimi kabul ederseniz bunu büyük bir onur sayacağım. Gerçekten de sizden bunu kabul etmenizi isterken..." , onun daha fazla utanıp sıkılmasına acıyan Marlowe önerisini şükranla kabul etti ve bunu elinden geldiğince zarif bir şekilde dile döktü. Hareket başarıyla sonuçlanmıştı. Resmiyetle el sıkıştılar. "Tek umudum size bir gün bu konukseverliğinizin karşılığını ödeyebilecek durumda olmamdır," dedi Marlowe. Rumanades ona bir baykuş gibi teşekkür etti. "Eminim bir gün olacaksınız," dedi. "Sevgili dostum Marlowe, eminim olacaksınız."

* * *

V. BÖLÜM
EVE TAŞINMA

Kalmakta olduğu handan Villa Phaon'a taşınma işi bir müzikli komedinin finali için gerekli bütün niteliklere tam anlamıyla sahip bir olaya dönüştü. Herkese neşe mik-

robunu bulaştırmıştı ve her türlü törenden –böyle iyi, dostça ve doğal törenlerden bile– hiç hoşlanmayan Marlowe'un tören bolluğundan biraz başı döndü.

Güneş doğarkan uyandı, ağaçların tepelerinden görünen ve denizin karşı yanında parlayan güneş ışığı bir an gözüne çarptı, küçük odasındaki tanımadığı çiçek kokularına şaşırdı. Daha kafasını toparlayıp bu konuyu düşünemeden, yeniden uyuyakaldı, ancak Gordon'ın o gürültülü tanıdık kahkahası üzerine uyanıp elleri başında, yatağında doğruldu. Alçak kapının eşiğindeki davetsiz konukların yüzlerini görünce utanarak onların neye güldüklerini anlamak için çevresine baktı, hâlâ yarı uykuluydu; çiçekler, meyveler, sebzeler ve yumurtalardan oluşan, tam anlamıyla bir yuvanın içinde yatmakta olduğunu fark etti; orkideler, laleler, kirazlar, yaban çilekleri, fasulyeler, dev domatesler – oda bunlarla doluydu. Pantolonunun üzerinde kırmızıya boyalı şenlik yumurtalarından bir piramit duruyordu. Paltosunun cebinden bir demet kıpkırmızı nar çiçeği fırlamıştı.

"Gordon," dedi, "ne bunlar?"

Gordon gülümsedi, gözlerinin çevresinde kırışıklıklar belirdi, kırışıklıklar yukarıya alnına kadar çıktı. Gordon kapı sövesine yaslanarak soruyu yanıtladı: "Rüşvet."

Marlowe ayılmış olarak kollarını göğsünde kavuşturdu ve dik dik baktı.

"Olağanüstü güzeldi," dedi Gordon, "çevren bir hasat şenliğiyle sarılı olarak öyle yatıp uyuman."

Dar geçidin yarı karanlığında başının çevresinde sırıtık suratlar inip kalkıyor, kahkahalar patlıyordu. Marlowe birden rahatsızlık duydu ve utandı. Çarşafların altına gizlendi, soğuk bir şekilde özel hayatının gizliliğine saygı göstermelerini istedi. Yüzler üflenen mum alevi gibi sönüp yok oldu ve Gordon birden ciddileşerek çok içten bir şekilde özür diledi, kapıyı kapattı, bir daha odaya kimsenin girmemesini güvence altına almak için geniş sırtını kapıya dayadı.

Marlowe sessizlikte giyinmeye başladı, bütün gece

kendisine işkence etmiş, o her yerde hazır ve nazır böceğin bir izini arayarak giysilerini dikkatle inceliyordu. Gömleğini omuzlarına kaldırdığı sırada durdu, başını biraz çevirince genç adamla göz göze geldi. Gordon tatlı tatlı gülümseyip yeniden özür diledi. "Düşüncesizlik ettim."

"Bak, aziz arkadaşım," dedi Marlowe, "beni rahatsız eden *bu* değil – bütün bunlar." Şaşkınlık ile can sıkıntısı arasında ayakta dikilirken koluyla geniş bir daire çizdi, sebze ve meyve pazarına dönmüş karmakarışık yatağı, sandalyeyi, yeri... gösterdi.

"Bütün bunlar," diye ekledi, sonra yavaş yavaş gülümsedi.

Gordon yatağın yanına gitti, kendisine yatakta oturacak bir yer açtı. Dirseklerini dizlerine dayayarak şöyle dedi: "Bu bir rüşvet. Bugün Phaon'a taşımyorsan bu şeyleri yararlı bulacaksın. Seni Christ'in dükkânına gitmekten kurtaracak."

"Ama, ulu Tanrım, bunları kabul edecek miyim?"

Bunları getirenlerin kimler olduğuna dair bir ipucu aradı ama kısa bir araştırma böyle bir şeyin olmadığını gösterdi; Gordon'ın da dediği gibi bu meyve ve sebzelerin sahiplerini bulmak olanaksızdı.

"Bu bir âdet. Bana kalırsa onlardan meyve, sebze ve başka şeyler alman için sana rüşvet veriyorlar. Nasıl olsa anlayacağız."

Marlowe için kahvaltı demek yalnızca kahve ve sigara demekti; bugün kahvaltı süresini belirleyen şey bu tarım olayının yarattığı şaşkınlık oldu; zaman zaman uykulu bir şekilde esneyerek yatağın üzerinde Gordon'ın yanında oturdu, sigarasının dumanını kirli tavana doğru üflüyordu.

"Domates ve bakla."

"Aman Tanrım, bir karnıbahar bile var. Başımı onun üzerine koymuş olmalıyım."

Uzun uzun esneyerek Gordon'ın arkası sıra dışarı, bir talip kalabalığının hep bir ağızdan konuştuğu, mozaik döşemenin üzerinde ayaklarını sürüdüğü boş ve yankılı bir

meyhaneye çıktı. Kapı aralığından vuran güneş ışığının oluşturduğu fon üzerinde oda renk içinde yüzüyordu. Renkli başörtülerinin ve dalgalanan eteklerin yanında her zamankinden daha bakımsız ve ölgün görünen Christ'in kuzini herkese eşit miktarlarda siyah şarap dağıtıyor, herkesle bir o kadar gevezelik ediyor, bu fırsattan ve müşterilerden elinden geldiğince yararlanıyordu.

Onlar görününce herkesin ilgisi onlara çevrildi, kaynaşan ve itiş kakış kapıya doğru ilerleyen bütün bu insan kalabalığı halkasının eksenini sanki onlar oluşturuyordu.

İhtiyacın zorlamasıyla dilleri çözülen insanlar yalvarıyor, yaltaklanıyor, üsteliyorlardı. Bol renkli başörtüleri salınıyor, dalgalanıyordu. Rahatsız edici bir hayatı saran ağır entariler savruluyor, pat pat bileklere çarpıyordu. Ağır ve mide bulandırıcı bir sarmısak kokusu vardı havada. Başı ve kahverengi omuzları aralarından yükselen Gordon kadınların gülen taze yüzleri arasında gülüyor, kendisine yol açmaları için bağırıyordu. Maria, Chrysanthe ile daha pek çok başkalarının bağırışları onun sesini bastırdı, Marlowe'u o sırada dehşet içinde bırakan, ama daha sonra köylülerin doğal bir özelliği olarak kabul ettiği bir senli benlilikle, ona kendileri adına aracılık etmesi için yalvarıyorlardı.

Yoldan aşağı doğru yürüdüler, kadınlar iki yanlarında iki sıra halinde ilerliyorlardı, bavulları taşıyan erkeklerse belli bir uzaklıktan izlemekteydiler; gürültünün ve renk alayının ilgi merkezi, o Kuzeyli çekingenliğini koruyan mavi gözlü, soluk benizli Marlowe'du. Yalnızca Gordon yapmacıksız gülüyor, büyük bir şamatayla pazarlık ediyordu. Yoldan kalkan ince toz bulutuna ayak bileklerine kadar gömülmüştü herkes, henüz rahatsız edecek kadar ısınmamış olan güneş sırtlarını ısıtıyordu.

"Chrysanthe sana yumurta ile süt getirir."

Marlowe makine gibi kafa salladı.

"Maria senin hizmetçin olmak istiyor."

"Hangisi Maria?"

Adının geçmesiyle elektriğe tutulmuş gibi olan iri bir

kadın yanlarına yaklaştı, bir çift kalın kahverengi bacak üzerinde hoplayarak yolun ortasına geldi. Onlara doğru eğilen ve adını tekrarlayan kadın dilsizliğin verdiği bir tür komik bir acıyla gülümsedi, kara saçlarını örten yeşil başörtüsünü çekip çıkardı. Gülümseme ve ilgisiz bir duyarlılık dışında hemen her şeyden yoksun geniş, iyicil ağzında düzgün bir sıra halinde sıralanmış beyaz dişleri görünüyordu.

"Maria mı?" dedi Marlowe, kız başıyla onayladı, kahverengi gözlerini ona kırptı.

"Malista."

Kadınlar aralarında konuşup gevezelik ederek hâlâ onları izliyorlardı, patikadan yola, oradan aşağıya, yıkık taş köprünün ve demir madeninin ilerisine kadar yürüdüler, oradan bakınca Phaon yamaçta ışıldak gibi ışıldıyordu.

Gordon evi ona parmağıyla gösterdiği zaman Marlowe'un tepkisi, "Tuzdan oyulmuş gibi görünüyor," demek oldu.

Gordon yüzünü buruşturarak, "Bu," dedi, "buralarda hiç de iyi bir övgü değildir. Bazen inşaat sırasında deniz kumu kullanırlar, kışın evinin duvarlarında öylesine çok tuz vardır ki, yağmuru sünger gibi emer."

Yolun kıyısındaki korkuluk duvarında dar bir geçit açılmıştı, oradan beyaz çimento bir merdivenle evin verandasına çıkılıyordu. Marlowe serin, yeşil verandayı bir asma çardağının gölgelediğini fark etti; küçük evin arkasında parlak sarı noktalarla beneklenmiş, geriye doğru uzanarak pırıl pırıl bir gökyüzüyle birleşen koyu bir renk kitlesi, bir portakal bahçesinin varlığına işaret ediyordu – şimdiden tozlu ve sıcaktan dolayı titrek, altın benekli bir yeşillik.

Yürüyüş alayı ta evin önündeki terasa kadar inatla onları izledi, erkekler bavulların ağırlığı altında inliyorlardı. Asma çardağının gölgesinde Marlowe geriye döndü ve yüksek merdivenin basamaklarını tırmanan, parlak renkleriyle göz alan, devimsel güzelliklerinin farkında ama bu-

na aldırmayan, dolaysız ve kendinden emin kadınlara baktı. Daha sonra pazarlık başladı, bir saat sürdü, bu sırada kör topal Yunancası ve akıcı İtalyancasıyla Gordon konuşmaları yürüttü.

Chrysanthe, Marlowe ne zaman isterse ona süt ve yumurta getirecekti; Agathie ile Sophia sebzelerini alacak olan sürekli bir müşteri bulmuş olmak düşüncesiyle sevinçten hopladılar; Maria hiç gecikmeden görevine hemen başladı, başının üzerinde bir testiyle, onlara içecek su getirmek üzere pınara koştu.

Marlowe ile Gordon benek benek güneş ışığının altında kaba tahta sıraya oturdular.

"Aklıma gelmişken," dedi Gordon, "ne kitapların var?" Marlowe yere diz çöktü, eskimiş bavulunun kilidini açtı, hazinesine uzandı. Molinos, Guyon, Bossuet ile daha pek çok başka kitabı aldı, biraz mahcup bir şekilde gülümseyerek bunları Gordon'ın esmer ellerine teslim etti.

"Çoğunlukla huzurdan yana insanlar," dedi, daha başka bir açıklama yapmaksızın.

Gordon bir şey demedi, kitapları evirip çeviriyor, açıp kapatıyordu. Uzun ve eğik güneş ışınları dağınık sarı saçlarını ve kalın kaşlarını ışıldatıyordu.

"Aman Tanrım," dedi yavaşça, "okuyacak bir şey arıyorum, fizikötesi denen dikenli inciri sindiremem." Birden gülümsedi, geriye yaslandı, bunun üzerine büyük altın sarısı başparmaklarına güneş vurdu.

Tam o sırada testisiyle Maria göründü, ikisi bardak almak için onun arkasından mutfağa gittiler. Mutfak küçüktü ama çok temiz ve serindi: Yalnızca iki oda bir mutfak, bir de sonradan düşünülmüş gibi görünen orantısız bir bina ya da çalışma yeri eklenmişti. Tek kişi için çok az eşyayla döşenmişti, kaba ve boyasız tahta eşyalarla – bir masa, bir tane kitaplık – sağlam köylü iskemleleri. Yatağın üzerinde Rumanades'in Villa Pothetos'tan gönderdiği öteberiyle mutfak gereçleri yığılıydı: bir çift çarçaf, bazı temizlik bezleri, uzun saplı tencere, çeşitli toprak kaplar, kömür ateşi yakmak için bir mangal, bir çaydanlık, bir bı-

çak, bir çatal, bir kaşık ve konserve açacağı. Maria bunlara derhal el koydu, Marlowe eşyaların bir listesini çıkarıncaya kadar orada durmalarına izin vermedi.

"Senin gibi titiz bir adamı anlamıyorlar," dedi Gordon, onun surat asışına güldü. "Boş ver."

Marlowe parlak yer karoları üzerinde hoş bir sahiplik duygusuyla yürüyerek pencereleri, kepenkleri açmaya girişti.

"Aman ulu Tanrım, Gordon," dedi, "deniz!"

"Her zaman orada öylece durur," diye karşılık verdi, yatağa yayılıp yatmış olan genç adam, hiç oralı olmadan, "hiçbir zaman da aynı değildir."

Marlowe, sanki o incelesin diye güneş ışığında canlı ve parlak renklerde karelere bölünmüş kabartma bir harita gibi yere yayılmış görünen uzun kıyı çizgisini bir uçtan ötekine inceledi. Kuzeyde büyüyen dev bir dalga kabartısı vardı, Lefkimo Burnu'nu dönüyordu. Bunun dışında uzun ve kalın deniz dilimi kımıltısızdı, üzerinde duran üçgen yelkenli balıkçı teknesinden, görünüşe göre hiç etkilenmiyor, pürüzlenme belirtisi göstermiyordu. Doğu cephesinde sisli dağlar derin düşüncelere dalmıştı. Sanki kendi gücünden kuşkusu varmış gibi çok hafif bir rüzgâr, nasılsa rotasını suya yöneltmeden, bahçedeki iki cüce servinin esnekliğini ölçmeyi deniyor, onları sallıyordu.

"Galiba her zaman böyle," dedi sonunda, sessizliği aptalcasına bozduğu için rahatsızlık duyarak.

"Normal. Ben kendi adıma denizden öylesine usanmışım ki..."

Geriye dönünce Marlowe esmer yüzdeki yumuşak dalgınlık ifadesini gördü, bir an için yeşillik özlemiyle doldu yüreği. Şu anda, asma çardağının altındaki verandadan som ve alev gibi, renk yönünden kusursuz, olgun doğagörünümüne bakarken, karanlık doğagörünümlerinin altında, ormanları ve bataklıklarıyla puslu ve nemli Kuzey, ona akıl almaz derecede uzak göründü: burada, meyvelerin dalında kavrularak olgunlaştığı, zeytinlerin parlak yeşilinin, yeşilin yüz türlüsünü yansıttığı yerde hiçbir

canlı anısı olmayan gölgeler ve cüceler ülkesi. Hayır, Kuzey'i düşünmek olanaksızdı, Güney ise canlılığı içinde güçbela anlaşılabiliyordu.

"Ne komik," dedi, "alışkanlık."

Gordon ciddi bir yüzle onayladı, hiç gözlerini kırpmadan, deniz çizgisinin önünde ağır bir ritimle sallanan servilerin ince uzun tepelerine bakıyordu. Hayalinde (belleğin o müthiş kandırmacası) ekilmiş biçilmiş ve nadaslı topraklarıyla kare kare bölünmüş, yemyeşil, tümsekleri ve çukurlarıyla göz okşayan geniş bir İngiliz peyzajı görür gibiydi. Sarı köpükleri andıran buğdaylar; küllü yulaf dikdörtgenleri; sümük parlaklığında hardal bitkisi: İşte mavi suyun ve Epirus'u gizleyen uzaklığın fon perdesinde netleşen, ağız sulandıran serinlik ve rahatlık imgeleri bunlardı.

* * *

VII. BÖLÜM
WALSH

İngiltere'nin güneyinde boz renkli günler. Çürümüş, tatlı tatlı kokan yaprakların uzun sürede yığılması sonucu tümseklenmiş keçiyollarıyla sonbahar. Yaklaşan kış için serilmiş kalın yorganlar. Gölün yanında, köstebeklerin kazdıkları eski tünellerle delik deşik olmuş yuvarlak tepelerin ıslak kıyı boşluğunda, rasgele her yere saçılmış atkestanelerinin dip koçanları, ilerde daha başka şölenlerin habercisi olan bir şölenden arta kalmış şeyler sanki. Kulübenin bahçesinde kavrulmuş acı baklalar. Renkleri çürümeden dolayı koyulaşmış ve yama yama olmuş, çürümüş köklerin bulunduğu iyice ıslak kahverengi yamalar. Neden acaba acı baklalar tıpkı inançları uğruna şehit olanlar gibi ayaklarından yukarı, göğe doğru yanarlar? Ne hoştur kim bilir, demişti bir keresinde o, hayat ateşinin insanı aşağıdan yukarıya, uzaya doğru yakıp kül etmesi: gövde-

yi ayaklardan başlayıp yakarak, yüze doğru ilerlemesi, kısa hayatın elektrik gibi yukarı doğru akması. Baucis ile Philemon çirişotuna dönüşmüş olmalılar, böylelikle gövdelerini yutan alevlerin üzerinden dudakları buluşabilmiştir. Ağaçlar ölüm acemisidir.

Güz, sana güz sonunu veriyorum, bir zamanlar parlak olan, nemden dolayı şimdi yumuşamış ve renkli deseni artık bulanıklaşmış bir iskambil kâğıdı gibi. Canlı renkli mürekkep ıslanıp akmış, belirgin dış çizgiler silinmiş. Çürüme mevsiminde ıslanmış, çamurlanmış bir papağan gibi güz sonu. Eşsiz papağan. Kulübe bacalarından, çiftliklerden çıkan, bütün yaz kupkuru kuruyan otların şimdi iyice ıslak olduğu yamaçlarda yükselip birbirine karışan dumanlar. Şimdi toprağın üzerinde sulu yeşil bir kafatası derisi var, kolayca soyulan, ağır çizmelerin ya da girişlerde toplanan sığırların kaba toynakları altında kolayca parçalanan bir deri. Köpeklerin bütün gece zincirlerini çekiştirdikleri ve boş yere havladıkları çiftliklerin arasındaki tepelerin birinden bakarsanız güneyde pusun içinde uzun, gri bir çizgi halinde çalkalanan denizi görürsünüz. Kıyıda hiç uyumadan nöbet tutan gri, çalkantılı sular.

Sonra Ruth. Onun onlarca imgesi: ona ait onlarca biçim ve ışık. Özellikle cezası kesilmiş olan Ruth, acı baklalara, nisan çitlerini bayraklarla donatan o kıvrak erkenci çiçeklere benzeyen Ruth. Dirseklerini kulübenin penceresinin tahta pervazına dayamış gülümseyen, yamaçlardan aşağı denize bakan Ruth. Öfkeli Ruth. Üst kattaki ağır yatakta yanı başında sessizce ve çıplak yatan Ruth. Gözünün üzerine dökülen saçlarını geriye iten, yine gülümseyen Ruth – yüzünde, dişlerle çevrili o kırmızı oval, ovali çerçeveleyen canlı renkli yumuşak dudaklar. Hele usuldan bir korkuyla kanat çırpan ve kendisinin tenine değen kirpikler. O karşılıklı olağanüstü güzel el kol hareketleri, kirpikler kanat çırpar dururken ikisini önüne katıp götüren, yutan bir şimşek akımı. Gelgitler, geri çekilişler, çıplaklığın bitiş müziği. Evet, ama kadının arkaya çevrilmiş yüzünü görmüştü, acı içinde ağlarken yüzü buruş buruş-

tu, yarı gülüyor yarı ağlıyordu, ağzından çıkan gerçek inil-tiler. Elbette onları yakıp kül eden bitiş ateşi için acı bak-laların bir sözü vardı ha, elbette ikisinin içinde titreşen son hayat kasılması onları böyle inletiyordu ha?

Öylesine çok imge var ki onlara bir yöntem uygula-manın yararı yok, adım adım, katman katman geriye gi-dip onları yeniden ekleştirmenin: Bellek birden nereden geldiği belirsiz bir armağan, sanki bir çocuk dönüp birine, kendisiyle Ruth'un, takvim hesabıyla iki yıllık bir sonsuz-luğun içinde donup kalmış parlak renkli bir iskambil kar-tını vermişti. Milyonlarca ilkbaharın, yazın, kışın geçişini izleyebildiği, çünkü süreklilik demek olan zamanın ken-disinin büsbütün yok olduğu iki yıl. Tek büyük kırılma Ruth'un ölümüydü: öylece sessizlik âlemine kayıp gidişi, sadakatsizlik armağanı gibi. Yalnızca ondan öncesi ve on-dan sonrası diye bir şey vardı. Bir sonsuzluk, onun gidi-şiyle birlikte, bu sonsuzluğun içinde büyük ve mutlak bir boşluk açılmıştı.

Olaylardan önce hatırlanacak parlak renklerden baş-ka bir şey yoktu, yöntemsiz ya da düzensiz halde zihnine üşüşen renkler. Yazın, denizden çıktıktan sonra ıslak ve tuzlu saçlarıyla, elma ağacını silkeleyip dökülen elma çi-çeklerinin yağmuru altında duran ve çığlıklar atarak gü-len Ruth, örneğin. Elma çiçeği. Sonra onun ensesindeki saçların ıslak kıyısından başlayarak keşfe çıkan ağzıyla kendisi – kendisi denen bu ölü ona şimdi ne kadar da ger-çekdışı görünüyor. Ya da yine kendisi, küçük koyun sert ve temiz kumlarının üzerinde ikisi birlikte çıplak yatarlar-ken onun burun deliklerine ince kum dolduruyor. Sıcak kumların üzerinde sarmaş dolaş olmuş gülüşen o iki in-san, ne kadar da gerçekdışı! Ama biz sonbahardan söz edi-yoruz ve son meyveden.

İkisi kuru yaprak selleri arasında yağmura çıktılar, rüzgâr saçlarını geriye uçuruyor, ağızlarında yağmur, ölü toprak kokusu. Kadife pantolonunun paçalarına çamur sıçrıyor ve çamurlar orada pıhtılaşıp kalıyordu. Karaağaç-lardan süzülen yağmur. Islak kırmızı taşları boncuk bon-

cuk terlemiş papaz evi, çevresindeki ırgın ağaçların dumanı. Kadın onun paltosunun içine sokuyor üşüyen elini ısıtmak için, el bir köstebek gibi tünel oya oya kırmızı süveterini, gömleğini, fanilasını delip geçiyor. Derisine değen buz gibi soğuk bir şey!

Birlikte yağmurda yürüdüler, sık otlarla kaplı uzun çayırı geçtiler, geçtikleri yerde uzun bir su izi bıraktılar, Trimmer's Hill'in kilise avlusunun en uçtaki girişine ulaştılar. Islak kapının üzerine çömeldiler, rüzgârda dengelerini korumak için topuklarını parmaklıklara geçirdiler. Adam yağmurluğunu ikisinin kafasına örttü, böylece yağmurdan korunarak, ucuz sigaralar içerek, sessizce oturdular. Aşağıda kontluk topraklarının yarısı denize kadar kıvrılarak iniyordu, yolların ve çitlerin oluşturduğu çizgilerle dantel gibi örülmüştü, sağda solda uzun ağaçlıklı şeritler renk farkları yaratıyordu. Gölün yüzeyinde ayaklarını sürüyen ördekler gibi, bir su titreşimi içinde parlak kara çizgiler boyunca kayıp giden arabalar. Sakar ayı yavruları gibi küçük arabalar, ayrıca renkli canavarlar, ama hepsi bir yağmur suyu titreşimi içinde.

Daha sonra kulübeye dönmek için o uzun koşu. Mandalı sıkışan bahçe kapısı. Kendisi açmaya çalışırken sabırsızlıkla zıplayan Ruth. İçeride, pembe yanaklı köylü kızı Dolly'nin ocakta kocaman kütüklerle yaktığı ateş ve onları bekleyen çay. Kasabadan alınmış taze ekmek, Dail'ın çiftliğinden tereyağı, üzerinde üç parmak kalınlığında kaymağıyla buz gibi süt. Bal, yuvarlak ekmekçikler ve kızarmış ekmek. İri, yassı taşlarla döşenmiş mutfakta yere vurularak silkelenen ayaklar, çıkarılan ıslak giysiler ve ayakkabılar, giyilen bornoz ve terlikler, bu arada Dolly'nin doldurduğu çaylar.

Yine camları kamçılayan, hızla su oluklarına seğirten yağmur. Mavi mavi parlayan ve çıtırdayan ateş. Sert orman odunlarının üzerinde parıldayan sarı yıldızlı kıvılcımlar. Bir duman bulutuyla odundan düşen, korların arasında hışırdayan, kan kırmızı renginde yanan reçine damlaları. Tereyağı ve reçine, sıcak terlikler, kızarmış ekmek, dışarıda

yağan yağmur ve Ruth. Ah, çabuk, uzun kanepeyi ateşin yanına çek ve çay masasını yanına getir. Büyük pencerenin perdelerini kapat, yağan yağmurla inen karanlık dışarda kalsın. Ağzının kenarlarından yağlar akan, tereyağları erimiş ekmekleri gövdeye indiren Ruth. O tereyağlı ılık ağzı öp ve elini ılık mavi sabahlığın göğsünden içeriye sok. Parmaklarında hissettiğin yüreğinin ağır ve düzenli atışları. Kararsız metronom. Tekleyen kırılgan düzenek, tiktakları duyulmaz olan sessiz yürek, kendi kendini tüketen, adamı tüketen; kızarmış ekmeğin, odun reçinesinin, ılık terliklerin, tereyağlı ağzın, göğüslerin, güzelliğin, gece yıldızlarının esrik dünyasını, karaağaçta bütün yaz ötmüş olan akışkan bülbüllerin anısıyla birlikte yok eden yürek. Yalnızca bu aman vermez hareket yüzünden bomboş boşalan, tükenen her şey. Sistol, diastol. Kusurlu bedende hayatın dansı. Sonra onun o dolgun ağzı ve âşıkların burun deliklerine çok uzun süre doldurmaya uygun soluğu. Ah Tanrım, ah Tanrım. Biliyorum ki benim kurtarıcım yaşıyor. O verici dudakları sessiz bir ürküntü içinde bir kez daha öp. Acıyıncaya kadar o küçük göğüsleri sıkıştır.

ah yüreğimi kemiren bu anıyı unutmak
Aşkımı emanet ettiğim yer ancak
O zavallı ve fani ten...

O anda düşünmeyen, ötekinin korkusunu fark etmeyen, kendi sürekli korkusu yüzünden, "Söyle kıza mumları yaksın, olur mu? Kaltak her zaman unutuyor," demeyen Ruth.

Lambanın yumuşak ışığı şu an her ikisini de aydınlatıyor. Uzun demir bir çubuğun ucundaki mum, yumuşak bir ışık saçan tek gaz lambası. Büyük bir rahatlık içinde ateşin karşısında yayılmış ayaklar. Bitimsiz sessizlik, bitimsiz dinginlik. Sessizlikte ağız ağıza olmak işe yaramıyordu; biri ötekine yaklaşan iki maske olacaklardı. Deri altındaki kasların bükülüşü, bronz alnın altında derine gömülü gözlerin biçimi. Adamın isteği karşısında bir diş-

çinin kauçuk dudak maskesi kadar duyarsız ağız. Yalnızca o titremede, orgazmdan önceki yarım saniyelik duraklamada saklıydı gizem, derilerin titrediği ve yılan gibi birbirine dolanıp düğüm olduğu, zincirlerini şakırdatan ve boşluğa havlayan köpekler ile yaz bülbülleri arasında o akıldan çıkmayacak ses duyulduğu anda, bütün öteki anların üstünde, yalnızca o anda. Daha sonra kadın onun içinde kayboldu. Gündelik hayatın her günkü ve kusursuzluktan uzak geçişmesi değildi bu. Bir zardan süzüldüğünü hissetmek. O anda duvarlar yıkıldı ve sıvı onlarla birlikte yere aktı, denizlerin buluşması gibi.

Ama kadın onun kendine baktığını bilmiyormuş gibi yapmaya çalışarak orada otururken, acaba bu büyüleyici düşüncelerle ilgili ne biliyordu: çorap giydiği ayaklarını altına almış, uykuya dalmak için okurken? Adam için kolu kanadı doğranmış bir dünyada ağzındaki kızarmış ekmeğin ufalanmasından başka bir şey yoktu. Renkli halının üzerinden ayaklarına, oradan bacaklarına doğru ilerleyen sıcaklık. Arkasında kalan odada küçük hava akımları ve girdapları. Kitap raflarındaki toz. Şöminenin rafında otuz İngiliz lirası tutarında bir çek ve Garland'dan bir mektup: "Ruhunu satmanın bir sakıncası var mı? İyi olmuş. Bu son müziğin güzel. Görebildiğim kadarıyla yakında zengin olacaksın. *Ecstasy to be in Love* hâlâ ağırdan ağırdan satıyor. Ama ben bundan daha büyük şeyler bekliyorum, *Never come back.*" İnsanın ruhunu satmasının sakıncası var mıdır? O benim ona baktığımı ciddi bir yüz ifadesiyle görmezden gelmeye çalışırken herhangi bir şeyin sakıncası olabilir mi? Neden ağlayamıyorum? Sonra kendisinin günlüğü.

Bu tek bronz yüzde onca düşünce, daktilonun siyah satırlarını izleyen senkronize böcekler gibi ilerleyen gözler. Bir tek yüzde onca yüz. Oturup onunla ilgili bir şey yazmaya çalıştığımda düşünceler dağılıp kıymık kıymık oluyor, beynim uyuşuyor, onun imgeleri yanan füzeler gibi gövdemin üzerine düşüyor. Şu çok beyaz, duygusuz, kansız daktilo tuşları onunla ilgili olarak takırdamak iste-

miyor. Onun öylesine farklı, beyaz yüzlerine dönüşüyorlar ki. Durun sayayım. Ona ait otuz iki tuş, hepsi de yitik, hepsi de kısır, sözcükler bulamıyor onları. Yine de bir tanesi, anlaşılır tek bir nedeni olmaksızın devam ediyor, belki de kendini gerçek kılmak gibi delice bir istek yüzünden, belki de kendi içinde paramparça olmuş aynaları anlamak için, kendisi aracılığıyla, birbirine sürtünen iki gövdenin ipleri kopmuş iki balon gibi yana yatıp gezegenler arası uzayan yolunu tuttuğu zaman, tek bir anda keşfedilip yitirilen o ikiz dünyaya ulaşmak için.

"Unut bu sıkıcı kilometre taşlarını, virgülleri, ara çizgilerini, ünlem işaretlerini, iki noktaları, cümlenin sonuna konan noktayı; ister devam eden bir akış ve esrime taşısın, ister, suyu sıkılmış portakalın kabuğu gibi içi boş olsun, anlaşılır anlaşılmaz beynin bir kenarına atılan sıkıcı ve anlamsız bir klişe olsun, her cümlenin sonuna konan noktayı. Konuşma için tırnak aç kapat, oysa onun ağzından çıkan sözcükler bir başka ruha asla ulaşamaz, belki ancak bir başkasının sözlerinin onlara mal edeceği bir yöntem, bir düzen aracılığıyla bunu yapabilir. Onun gerçekliği, bence, eprimiş bir halıda, yer yer canlı renkli, görünür ve yeni olan bir iplik gibi yoluna devam etmeli. Yaşlı adamların halı terlikleriyle, eski ayak bileklerinin tozuyla büyük bölümü silinmiş, gerisi de silinecek. Hatta bu bayağı çizgiler bile, çarçabuk kaybolan, çarçabuk geçen mart çiçeklerinin rasgele bir kokusu gibi ancak kafanda bir rüzgâr estirebilir, karanlıkta, dilinin üzerinde sevgilinin ağzından çıkan soluk bir an için onun anlamlı soluğu olur. Yoksa dönümlerce mürekkep, kâğıt ve düzeltmeyi aşarak buluşuruz, mavi, kırmızı, yeşil, mor, al mürekkep, kafa damarlarının içinde akan mürekkep, şiirde mürekkep fışkırtan ağız, sonu gelmez kan dolaşımı tamamlansın diye gövdeye mürekkep dolduran, duraksayan, fışkırtan sevgililerin yürekleri. Galiba, sevgilim, bir bıçak alıp dirseğinin biraz yukarısında torbalanmış atardamarını yarsam, küçük bir çeşmeden fışkırır gibi, benim bu sefil kâğıtlarımın üzerine, çekiç darbeleriyle senin bir imgeni, duygusuz kâğıdın üze-

rinde senin bir kabartmanı yaratmaya çalışıp duran şu yazı makinemin tuşlarının üzerine kolundan mürekkep fışkırır. Belki seni öptüğüm zaman ağzında mürekkebin ıslaklığı vardır, senin üzerinde biçimlerin izini bıraktığım, bir daha hiç silinmeyecek şekilde gövdende kendi özlemimin izini bıraktığım, bu hoplayan daktilo tuşlarını çekiç gibi ta ruhuna indirdiğim yerde..."

Ama geçen sonbahar onların iskambil kâğıdının üzerinde birden fazla yüz vardı; ya da daha doğrusu yüzler değişti, birbirine karıştı, yer değiştirdi. Kırmızı yanaklı ve geniş kalçalı Dolly, yaşlı Vole tabuta girmeden önce evlenemeyecek olan ve bir gün çocuk doğurabilecek olan o aksi Dolly. Mezarın kıyısında oyalanıp duran o yaşlı adam, ne biçim dört ayaklı bir zorba! Sonra o çam yarması saracın oğlu, mavi gözlerini yaşlı adamın ikinci kızından ayırmayan. Artık flört ediyorlardı. Pazar günleri onları görebilirdiniz, o kaba saba kırmızı elleriyle el ele tutuşur, bayramlıklarını (oğlan siyah takımını, kız kırmızı entarisini) giyer, mısır tarlasının kapısında ağaç gövdesi gibi, sanki yere çakılmış halde hiç kımıldamadan durur, hayatın fışkırdığı toprağa tuhaf, tatlı bir şaşkınlıkla bakarlardı. Bazen atmosfer incelir, onları bıçak gibi keser, kımıldamaya zorlardı. Ağır ayakkabılarının tabanlarına yapışan çamurla öylesine tatlı, öylesine şaşkındılar ki. Arzuları bir kez onları eline geçirebilseydi, insan evdeki herkesin bu sel sularına gömüleceğini, yaşlı Vole'un hayattaki bütün eşyalarının sellere kapılıp gideceğini hissederdi; kadınlar üzerindeki mutlak egemenliğini sürdürmesine yardımcı olan bütün o cicili bicili şeylerin.

Parlak ateşin üzerindeki tencere, tavalar, fırınlı mutfak ocağı, bir buzul çağı yaratığı Bay Vole ile artık yaşamayan büyük parmaklı karısının sararmış iki fotoğrafıyla şömine rafı. İçine kıyılmış tütünü koyduğu, sarı ve yeşil desenli küçük çay kutusu. Kapının arkasında kiraz ağacından yapılmış baston. Kalın ucuz tabakların yıkandığı bulaşık evyesi. Yatak odasında sayısız kirli yelek. *Whitaker*

Almanağı. Bir kürek. Kazık gibi çizmeler, burunları nemden dolayı havaya kalkmış, tabanlarında yüz kışın kuru çamuru. Küçük böcek eli gibi eller, başparmağı ile işaretparmağı yeleğinin cebinde, bir kibrit arıyor. Ayakları şöminenin ızgara demirine dayanmış. Bir elinde bir tabakla uzun süre bulaşık evyesinin başında duran, pencereden dışarı, çiftlik arazilerinin ötesine boş boş bakan Dolly'nin kendisi. Tatlılığı ve hacmiyle ılık soluğu insana canlılık veren sürü hayvanları: Bir tayın bağlanmamış siyah ağzını kadın kaba ellerinin arasına alıp ağzına kocaman tatlı öpücükler kondurabilirdi. Onların taşlaşmış gövdelerinden fışkırmayı bekleyen selle birlikte bütün bunların zincirlerinden boşanmış gibi, baş döndürücü şekilde sürüklenip gideceğini hissediyordu insan. Ama o sel asla boşanmıyordu. Olup bitenlerden habersiz yaşlı Vole ürünlerinden ve acı birasından başka bir şey düşünmüyordu. Ruth o yaşlı adamın, kızının hayatının öfke selinde Nuh Peygamber gibi teknesiyle sürüklenip gittiğini görmek isterdi. Ama sel asla gelmiyordu. Yarın, bana kalırsa, siz bunu okuduğunuzda ilkbahar ya da yazsa, gidip Dolly ile o pembe yanaklı delikanlıyı hâlâ orada, buğday tarlasının yanında, hiç kımıldamadan, sus pus, sığırların sessizliğine ve bağırtılarına şaşmış halde, yere çakılmış gibi ayakta dikilirken görebilirdiniz. İlk titreksinekler kızın pembe kollarını ısırmaya başlayıncaya kadar orada kalacaklar. Daha sonra tahta bebekler gibi buğdayların yanında birbirlerine iyi geceler diyecekler.

Dolly için bu kadar yeter. Ama kartı ışıkta hafifçe döndürdüğünüzde Rahip Richard Pixie çıkar karşınıza. İşte bir seksen boyunda, dinin gereklerini yerine getirmekten iki büklüm olmuş bir adam, ziyarete geldi ve can sıkacak derecede cana yakın davrandı, biricik Kurtarıcımız adına ve bunun gibi şeyler. Ruth için "karınız" demekte diretirdi; onların günah işlediklerini biliyordu ama yine de hayatta günah işlemekten kaçınmalarına yardım edebileceğine dair düşüncesi vardı. Geldiğinde nasıl da neşesiz, yorgun, gevşek, takatsiz, kocakarı gibi, sinirli, bit-

kin olur, ocağın yanındaki bir sandalyeye kendini atar, pis kara çizmeli ayaklarını uzatır, ikram edilen sigarayı o kemikli elleriyle, iki eliyle birden alırdı. Ait olduğu kast ve mesleğin küflü yadigârları gibi kokardı hafifçe, hasat bayramından sonra tuğladan yapılmış kilise binasının koktuğu gibi – ıslak sebze ve çiçek. Spor sayfasının müzmin bir okuru, partisinin siyasetinin şaşmaz destekçisiydi, göreneklere, mantardan yapılma renkli banyo paspaslarına, annesinin aile toplantılarına, köy itfaiye ekibindeki delikanlılara, çayırda oynanan futbola aboneydi. Vaazları bile kendisinin değildi. Bir kitaptan okurdu. John Donne'ın adını hiç duymamıştı, basur memesi, Reformasyon, Duke Ellington, kozmik ışın, Remy de Gourmont, Henry Miller diye bir şey de bilmiyordu. Başının tepesi düzdü, keçe gibi kırmızı saçla kaplıydı, kafası bir yılan ya da bir sürüngen kafası biçimindeydi. Bazen karısını da getirirdi, bazen yalnız gelirdi. Karısıyla birlikteyken daha mutlu görünürdü, belki de karısının sonu gelmez gevezelik bombardımanları sayesinde kendisi tamamıyla unutulduğu ve böylece ateşin yanında bir köşeye sığınabildiği için. Kalem gibi ipince gövdeli bir kadındı. Ağzı, sözdizimini yanlışlarıyla dolu bir torbaydı, bu torba sürekli yırtılır, içinden şakırdayarak, zıplayarak eski gümüş paralar fırlar, orada bulunanların arasına dökülürdü. Her biri eski, kullanılmaktan kabartmaları silinmiş, oluk gibi akan paralar. Aralarında tek bir tane bile parlak, bronz, yeni basılmış bir para yok. Yok da olsa, o sıkıcı ırmak akıyor ve paralar yerde yuvarlanıyor, iskemlelerin ayaklarına, duvarlara çarpıyordu. İnsan neye uğradığını şaşırıyor, yere eğilip eliyle arayarak onları topluyordu. Hepsini kadına geri verip Tanrı beterinden saklasın diyordu. Heyhat! Bir saniye geçmeden torba açılıyor, o ırmak akmaya başlıyordu, felaket derecede can sıkıcı.

Büyük kaba elleri, çoktandır kullanılmayan, bir gün gerekirse diye saklandıkları yerde öylece duran sarkık memeleri vardı: sonbahar sonunda beklenmedik meyveler gibi depoya kaldırılmış. Maud Alexandria Helen Pixie

adındaki tek çocukları dört yaşındayken ölmüştü. O zamandan bu yana beş köpekleri olmuştu, Rufus, Whisky, Bill, Rufus ve Whisky; iki kedileri, Betty ile Annie; bir Austin yedileri, kadın ölen babasının adını vermişti ona, III. Victor diyordu, babaevinden getirdiği o çok değerli hazinesini bu arızalı teneke bağırsaklara harcamıştı. Karbüratörünü o temizler, deliklerini o yamar, bataryasını o doldurur, gerektiğinde parça değiştirir, onunla övünür, kilometresini hesaplardı, kanatlarını boyamış, debriyajı düzeltmiş, radyatöre bir kılıf örmüştü, ancak gerektiği zaman kılıfı kullanırdı. Buna karşın, yine de o lanet şey aşağı yukarı ancak beş kerede bir kere işlerdi.

Bu uğraşı dışında onunla ilgili anmaya değer başka bir şey yoktu. Yürürken eteğinin altından tam iki parmak jüponu görünürdü, sigarası hep ağzında durur, burnunun altında cızırdamaya başlayıncaya kadar onu hiç ellemezdi. Ama bir keresinde arabasına binerken ciddi ciddi Ruth'a bakıp şöyle demişti: "Bir gün bütün bunlara hayıflanacaksın, canım. İnan bana, BİLİYORUM."

Tanrı aşkına, kuzum (Ruth'un dediği gibi) şu rahibin boru gibi erkeksi karısı "bütün bunlar" konusunda ne biliyor olabilirdi? Walsh bunun yanıtının bugüne kadar yazılmış en büyük sıfır olacağını biliyordu. Hiç. Koca bir sıfır. Kişisel felaketlerin simgelerini yakalamakta onun üzerine yoktu, bir keresinde rahip ona evinin iç mimarisinin güzelliğini gösterirken yatak odasının kapalı kapısı da açılmış ve o aile hayatındaki yaşlanmışlık işaretlerini tek tek görmüştü.

Pixie besbelli ki yatağa yatmadan önce permanganatla gargara yapıyordu. Lavabonun üstündeki rafta birbirinin eşi iki diş kupası vardı, ikisinde de birer takma diş takımı duruyordu. Pixie'nin bademcikleri için bir sprey. Nasır ilacı. Bayanın (belki de bütün kış nemli garajda Austin'in altında yerde yatmaktan dolayı kaptığı) romatizmaları için merhem. Bir dua kitabı; bir çek defteri; bir banka defteri; bir *Daily Mail* yıllığı; bir İncil ve erkekler için bir sürü çirkin yaka düğmesi. Dev iriliğinde bir teyzenin fo-

toğrafı, kenarına anlamlı bir şekilde Collossuem baskısı yapılmış. İki çift eski terlik. Köşede, üzerleri bir parmak tozla kaplı harika bir çift paten. Besbelli ki bu bölgenin buzu hiçbir zaman onun kayacağı kadar kalın olmamıştı. Belki de –permanganat, Milton, Sloane ovma kremi gibi– çeşitli önleyici ilaçlarla dolu raflar ve hanımefendinin, Swift'in betimlediği tarzdaki soyunma odası atmosferi oraya ulaşmayı engellediği için. Yatağın üstünde duvarda, gezgin otellerinde gördüğünüz türden bir metin, *İsa Benim Çobanımdır* duruyordu.

Yani ne de olsa Pixieler her gece yatağa girmeden önce koyun olduklarını kabul edecek kadar dürüsttüler. İyi çoban onları korur, rahibin parmaklarını doğranmaktan, karısını ezilmekten kurtarır, çünkü onlarla işim bitti.

Trigger da galiba aynen öyleydi – ama farklı yönden. O köy doktoruydu, iriyarı, kilolu, yüzü topluiğne başı büyüklüğünde gözeneklerle doluydu, oburluk yönünden ortaçağdan kalmışa benzeyen bir adamın yüzüne yapıştırılmış komik bir Edward bıyığı kalıntısı gibi, hardal rengi yelpaze biçimli bir bıyığı vardı. Yüzü bir Rönesans piskoposunun yüzüydü, sesi Gargantua'nın sesi. İnsan onu hacıları, farkında olmadan, salatayla birlikte yerken görür gibi oluyordu. Gülüşü o yelpaze bıyıkların altında bulaşıcıydı, kışkırtıcıydı. Kocaman elleri her zaman mayasıllıydı ve (a) saf alkol ya da (b) merhem kokuyordu. Yürürken kumlu av paltosunun etekleri savrulur ve hafif bir ıslak tütün, tiftik, taze soğan, ıslak ölü güvencin kokusu saçardı.

Hayatı iki tutku üzerine inşa edilmişti: öldürme ve iyileştirme. Bu iki işten biriyle uğraşmadığı zaman ölecek gibi, korkunç derecede sıkılırdı. Önünde kurtarılacak uzun bir hayat olmasına karşın o tüfeğiyle dışarı çıkar, avunmak için gözüne ilişen kadın, erkek, çocuk herkese ateş ederdi.

Trigger muhteşem bir insandı. Zevklerinin basitliğiyle, düşüncelerinin hamlığıyla, görüşlerinin azlığıyla, amacının sarsılmaz tekliğiyle. Filozof düşünür, fakir çivili tah-

tanın üzerinde oturur, şair esip gürler, ressam boya boyar, bilgiç kart bir tavuk gibi *Times*'ın edebiyat ekinin, yani kendi doğal arka bahçesinin çorak çamurunu eşelerken – Trigger sessiz sakin ve yöntemli bir biçimde onlarm hepsini alt eden hayatm basitliğine ulaşmıştı.

Walsh ile ikisi sık sık birlikte alıp başlarını gider (Walsh'ın Vole'den kiraladığı on ikilik tüfekle) ve kontluk ormanında rasgele ateş ederlerdi. Toprak sahibi Trigger'a izin vermişti, nerede ne zaman isterse avlanabilirdi. Bunu açıklarken Trigger kasılarak çamurdaki ayak seslerinden ya da onun kendi gür sesinden ürkmüş olabilecek bir şeyin bulunduğu çite soluk mavi gözlerini dikmiş olarak hayli ciddi bir yüzle, şöyle demişti: "Bir keresinde onu kabızdan kurtardım, biliyor musun."

Kırlarda yürür, ara sıra biraz dinlenmek ya da sigara içmek için dururken insan Trigger'ın ilaç tutkusuyla ilgili çok şey öğrenebilirdi; muayene odasında, hasta yatağının başında, ameliyathanede avdan başka bir konuda onu konuşturamazdınız. Kafası sanki tersine olarak çalışan iki bölmeye ayrılmıştı.

"Buraya bak, oğlum," dedi bir gün, tavşan bulmak için Dail'ın çiftliğinin yanında uzun çayırlığın kıyısı boyunca yürürlerken, "benden hesap pusulası bekleme, çünkü göndermeyeceğim, anladın mı?" Gürültülü bir şekilde boğazını temizledi ve balgam çıkardı. "Genç Ruth benim gibi böyle sıkıcı bir iş yapan biri için hazine değerinde bir insandır. Hazine. Küçük kırıklardan ve kızıldan başka uğraştığım bir şey yok. Bir de yaşlı Verey'nin basur memeleri. Benim sana ödemem gerek."

Ruth'u çok sevmesine karşın onu bir insan olarak görmesi ya da başka birinin görebileceğini düşünmesi olanaksızdı. O onun için "çok ilginç bir hasta"ydı. Sanki onu ancak saydam bir deney tüpünün duvarlarının arasından görebiliyordu. Ama Trigger o ciddi, ağır, sızlanan, ölümle beslenen karaböceklerden biri olsaydı hiç çekilmezdi.

Hayır, Trigger kendince bir beyefendiydi. İngiltere'de her yerde bulunabilecek bir taşralıyla bir beyefendi karı-

şımı biri. Taktik diye bir şey bilmezdi.

"Kalp cerrahisi konusunda bir şeyler biliyor musun?"

"Hayır. Hiçbir şey bilmiyorum."

Bunu Trimmer's Hill'in uzak bir yamacında bir karaağacın altında, uzun bir çayırlığın otları arasında, yanlarında ölü bir güvercin ile birlikte otururlarken söylemişti. Walsh gözünü kısmış, tüfeğinin kara namlusundan öteye bakıyor, namluyu bir oraya, bir buraya çevirerek nişan alıyordu. Bir fişeği burnuna götürdü, eski bir patlamanın hoş kokusunu içine çekti. Güvercinin gözlerinin üzerinde tuhaf bir yeşil zar vardı. Gagasından canlı parlak renkli kan akıyordu.

"Büyüleyici bir şey. Geçen gün on beş yaşında bir kızın hastalığıyla ilgili bir şey okudum. Mitral darlığı ve geri kaçırma. Bloke, bir pencere kesip açarak kalbi ortaya çıkarmış. Giriş damarını alttan kelepçeyle tutturmuş. İki dikiş atmış, damarı kesmiş, eldiven gibi parmağına geçirmiş. Bakmış ki kulakçığın içinde parmağını istediği gibi gezdirip içini yoklayabiliyor. Şaşırtıcı, ha? Darlığın çok kötü durumda olmadığını anlamış, kapak sandığı kadar kalın değilmiş, bunun üzerine o lanet şeyi parmağıyla genişletmiş. Birleştirip dikmiş, tamam. Göğüs kafesini dikmiş. Olmuş bitmiş. Ne diyorsun buna, ha? Şaşırtıcı, ha?"

"Şaşırtıcı."

"Ama yani günümüzde bu yapılan şeyler gerçekten şaşırtıcı, öyle değil mi? Yani, düşünürsen gerçekten çok şaşırtıcı, ha?"

"Şaşırtıcı."

Trigger kedi bıyığı gibi yelpaze bıyıklarının altında tüten sigarasıyla sonsuzluğu düşündü. Karnı golf pantolonunun duvarına dayanmış, rahatça dinleniyordu, geriye yaslanmış gövdesinin ağırlığını taşıyabilmek için tombul elleri kartal kanadı gibi açılmıştı. Otlar çok ıslaktı. Walsh onun derin derin düşünürken donup kalmış alt çene çıkıntısını gözünün ucuyla görebiliyordu. Gözlerinin aklarında, çocukların bilyelerindeki gibi ince ince çizgiler vardı.

Kaç kez arabasıyla uğrayıp Ruth'u alarak kentteki bir

arkadaşının laboratuvarına götürmüştü. Onun nezaketi derin, biraz da insanı mahcup eden bir nezaketti. Kahkahası karaağaçlarda, hendeklerdeki kuru yapraklarda, kızın titreyen sinirlerinde, kendisinin üzerinden dökülen, ıslak tütün ve güvercin kokan takım elbisesinde yankılanan iğne başı gibi titreşimler yaratıyordu. Sigaradan lekelenmiş iri dişleri sarı sarı parlıyordu, yuvarlak mavi anlam menfezinin, göz irislerinin çevresinde damarlar kırpışıyordu. Trigger ince düşüncelilik ediyordu. Soğukta kahkahası ağzından çıkarken buğulanıyor, gürültülü buhar bulutçukları halinde fırlıyor, donmuş toprağa çarpan kürek gibi çınlıyordu. Elleri mavi et gibiydi, fena halde de mayasıllı.

İri yünlü paltosu ve siyah beresiyle yanındaki koltuğa koca bir kuş gibi tünemiş olan kız döşemenin derisinin soğuk ürpertisinin kalçalarını sarışını hissedebiliyor; motorun ılık kokusunu alıyor; araba, yaprakları dökülmüş –karanlık gökyüzünün üzerinde soğuk cebir işaretleri gibi duran– ağaçların arasındaki yoldan aşağı doğru hız kazanarak inerken, üşüyen kırmızı dudaklarının arasından gülümseyebiliyordu, soğuktan titreyen kırları geçip kışa gömülüyorlardı; bir tabutun soğuk siyah tahta kapağı gibi onun üzerine kapanan kışın. Bazen doktor başını çevirip yanındaki koltukta kamburu çıkmış, acayip bir şekilde erkeğe benzeyen kadına bakınca, yarı korku yarı acıma duygusundan oluşan tuhaf aydınlık bir duyguyla doluyordu yüreği. İşte oradaydı, her şeye karşın, yanında, arabanın ön tablasının altına kahverengi çoraplı ayaklarını uzatmış, onun sigaralarını içerek oturuyordu. Kendisine baktığı zaman kızın gözleri ne kadar da tuhaftı! İçlerine ışık yavaş yavaş ve ta derinlere kadar doluyordu; tuhaf ruh halleri yansıtıyorlardı: yarı titrek ışıklar, renk ölümleri. Bir sigaranın çevresinde biçim almış dudaklar.

Ah, evet! Bu farklı bir Trigger'dı, beyaz X ışını gömleğiyle, ışınların kızı etsiz kansız, beyaz jöle içinde bir kemiğe dönüştürmesini seyretmeye dayanabiliyordu. Daha sonra onun çılgın bir hayranı oldu. Bana kalırsa olanak

bulsa onu bir deney tüpüne koyar, etiketler, hayatının geri kalanında saygıyla ve hayranlıkla seyrederdi. Erkeklerin tuhaf tanrıçaları vardır. Ruth, Ruth olarak yalnızca parçalar halinde mevcuttu: göz alabildiğine nesnel bir görüş uzaklığı içinde minik duygu uzamları. Onun için kız ancak bu haliyle gerçekti, jöle içinde yüzen saydam ve iliksiz, kemik bir iskelet, Trigger için gerçek olan tek gizemi simgeleyen bir makine. Onun kendi düşünce tarzına göre bu Aşk'tı.

Walsh bu yolculuklara katılmazdı, oysa kız bir-iki kez onun da kendileriyle birlikte gelmesi için yalvarmıştı. Walsh sükûnetini koruyamayacağını, onların ikisini tedirgin edeceğini, kendisiyle Trigger arasındaki ilişkinin temelini oluşturan suskunluğu yok edeceğini biliyordu. Trigger çok rahatsız edici, lime lime olmuş duygularla dolu olarak uykudan uyanabilir ve onun sözcüklerine katlanamayabilirdi. Onlarla gitmek yerine o yürüyüşe çıkar, eve dönerken Tarquin'in köy evine uğrardı. Tarquin öğretmendi.

Havı dökülmüş koltuğa oturup geniş ocağın önünde bacaklarını çaprazlayarak piposunu içerken, ev sahibinin kocaman kel kafasına ve kulaklarının arkasındaki kıvırcık gri saçlara bir kez daha şaşacaktı. Güzel kirpikli, neredeyse zeytin moru, yumuşak bakışlı gözler. İnsan Tarquin ile birlikteyken nasıl da kolayca çok eski çağlara, geleneklere, debdebelere, renklere, törenlere dönüveriyordu, onların yanında kendi çağı nasıl da sefil, bağnaz ve aşağılık görünüyordu. Tarquin ilginç biriydi çünkü olağanüstü iyi bir aracıydı: Onun aracılığıyla tarihe dönebilirdiniz. Hayır, bundan daha fazlası söz konusuydu çünkü Tarquin tarihin *kendisiydi.* Kendi çağı dışında her çağın kapısından girebilecek tam bir sığınmacıydı, şömine ile uzun raflar dolusu tozlu kitabın arasında yaşardı, kitaplar onun yaşayan ölülere karşı duyduğu doymak bilmez açlığı doyuruyordu. Onun için Walsh'tan daha gerçek olan Yunan oğlanların hayaletleri, köy evinin alçak pencerelerini sık sık ziyaret ederlerdi; tozlu İyonya'dan gelen, onun sesinin az rastlanır

müziği içinde saygılı ve canlı, sandaletli yabancılar verandada beklerdi. Tarquin yüzyıllarca ışıltılı Nil'de, ay ışığının uzun parmakları durgun sularda oynaşır ve el fenerlerinin dumanlı parıltısının içinde yok olurken, kayık alayı arasında, parlak gece karası Nubialı hizmetkârlarla oradan oraya sürüklenmişti. Kleopatra'dan çok daha bitirim kadınlar olmuştu düşüncesinde, merhemlerin, reçinelerin, kremlerin üzerinde yer değiştiren ışık; burun deliklerinde pelesenk kokusu. Ayakları kızmemesi suyundan ya da zeytinlerin ağır kokulu öz sıvısından daha sıkılaştırıcı losyonlarla yıkanmıştı. Batlamyus mumyacıları onun bağırsaklarını çıkarmış, tütsülemiş ve mumyalamışlardı, üçüncü gün yeniden ayağa kalkmıştı. Beyaz Akdeniz köşklerinin sıra sütunları onun ağır ayak seslerinin, bir gizemci gibi düşüncelere daldığı zaman ayak seslerinin duraksadığını duymuştu; Lucretius onunla banyo yapmış; Epikür onu kardeşçe öpmüştü. Taş sütunların ışıklı gedikler açtığı uzun süren mavi İonya akşam karanlığı ona mermer kadar dolgun, koparılacak meyve kadar doğal, gölgeli suların arasında oyalanan, ağızları genç erkeklerin ağızlarına kapanmış olarak gülen Yunan kadınlarının imgelerini getiriyordu. Gökte en tepe noktasındaki dolunay yuvarlağı genç erkeklerin eğilen devrilen, köpüklere gömülen gövdelerini aydınlatır ve kahkahaları baharat kokulu havada sürüklenir giderdi; koyların ve adaların tatlı mimoza kokusu, ağızlarında nar çiçekleriyle genç kızlar. Tarquin hayatının bu imgelerini o parlayan, derin kafatasının içinde saklıyordu. Konuşurken piposunun sapından çektiği uzun elleriyle size yaşayan heykeller çiziyordu – ölmüş genç adamların ve Yunan kızların gövdelerini.

Sessiz, az ve öz konuşan biriydi, düşüncenin soğuk çakıllarını yontarken dili bir mücevher yontucusunun şaşmazlığı ve soğukkanlılığıyla kullanıyordu. Onun içinde, yitik çağları aydınlatan saydam bir düşünce oku halinde bir ışık parlıyor ve ışık dışarıya yansıyordu. Konuşmaları eski ve mutsuz bir yazıt niteliği taşıyordu, adsız bir âşık tarafından yine adsız bir sevgiliye yazılmış bir yazıt,

bu yazıtta yok olmuş ama yine de bizi yaralayacak kadar güçlü bir çağın bütün yoğun ve etkileyici –ölen bir güvercinin burnundan damlayan kıpkırmızı kan gibi etkileyici– acıları vardı. Onun aşkı Trigger'ınkinden farklıydı ama onunki kadar şiddetliydi.

O son yıl aralık kutupların birinden uzun ve soğuk bir soluk gibi geldi, çiftlik avluları, tulumbalar dondu, çıplak ağaçlar buzlandı, damlayan çeşmelerde beyaz buzlu bir parmak oluştu. Dail'da meyveler saman döşeli çatı aralarına yerleştirildi, küçük salonda ocak bütün gün yandı. Sığırların dumanı tüten solukları arasında yürürken Dolly'nin kolları soğuktan kıpkırmızı oldu ve acıdı. Geceleyin o, yanında Ruth ile birlikte üst kattaki yatakta yatar ve anayol üzerindeki arabaların farlarının kirişli duvarlarda yansıyan uzak ve soğuk titreşmelerini seyrederken, kış mevsimini buzdan bir takım elbise gibi giyindikleri duygusuna kapıldı; köy evinin arkasından geçen kırağı kaplı yolda çınlayan toynakların seslerini duyabiliyordu. Çileklerin üzerine saman konmuştu. Geceleyin yatağın yanındaki mumlar küçük pencereden gelen soğuk hava akımında göz kırpıyor ve tütüyordu. Kış mevsimi onların her ikisini de sonsuza taşıyacak bir kar fırtınası girdabına almak için olanca gücünü toplamaktaydı. Damarlarında kan yavaş akıyordu, siyah atardamar ırmakları şu anda yapış yapış ve neredeyse hareketsiz olan gövdenin kanallarında pıhtılaşıyordu: arzu gibi. Onlar yarı uykunun gevşekliği içinde yatakta yatarken kokuları zaman zaman onlara kadar ulaşan çatı arasındaki kokulu elmalar gibi samanların altında uyuyan arzu. Gelecek yıl elma şarabı için hazırlık yapmak gereğini niçin duymuşlardı? Bu uzak bir dünyaydı, gerçek acının donduğu bir dünya; bir buz dünyasıydı, dikenli taçlar, çürük ölü yapraklar, kuşlardan yoksun çıplak ağaç gölgeleri, şömine tablasının altında eriyen ateşler, kirişli odalarda mumlar, yanaklarında soğuk soluklar. Karanlıkta, duvarlar boyunca uzanan kışın soluk gölgelerinde, fenerlerin ışığında, ahırdaki hay-

vanların soluklarının kokulu buharında, ölümün, arzunun ya da kaybın keskin oklarına nerede, hangi duygulara yer vardı? Karanlıkta ağız ağıza soluk alıp verişleri (gövdeler arasında öylesine uzak, etin gezegenleri arasındaki mesafe öylesine büyük) daha şimdiden beyaz kadavraların soluk alıp verişleriydi, uzak bir kemik mahzeninde içi kadife kaplı bir tabuta yatırılmış iki kadavranın. Artık ne dudaklarında, ne gözlerinde, dizlerinde ve kalçalarında elektrik vardı: yalnızca kara kanın ağır ağır ve soğuk soğuk aktığı damarlar ağı. Geceleri kız ona başka çağların doğruları ve yalanları arasında bir doğrunun gölgesi gibi çınlayan o berrak sesiyle kitap okurdu; bu arada adam kollarını kımıltısız gövdesinin üzerinde çaprazlamış, gözleri kapalı olarak kadının kişiliğindeki gizemleri, kendisinden gizlemediği doğal aldatmacaları için ona kızacak ya da ağlayacak kadar derinlemesine görürdü. Kitaplarının sayfalarında mumlar yanıp tükendi. Kışın sesi belirsiz bir uyarı taşıyordu. Adam kendi adına, aldatmacanın ve kaçışın ötesinde, konuşma ve titremenin, yalanların ve mutluluğun ötesinde, sakin ve sarsılmaz bir inançla kaçınılmaz sonun ne olduğunu biliyordu: Gölün üzerini kaplayan buz çemberinin kıyıları kadar soğuk, katı bir inançla her şeyi biliyordu. Şimdi kızın hiç duygusuz bir şekilde okuduğunu duyuyordu, beri yanda mumlar onun boğazında, kımıldayan dudaklarının üzerinde, geceliğinin içindeki küçük göğüslerinde altın rengi karıklar açıyordu.

"Dünyanın çevresinde güneşin her dönüşü hayat ve ölüm olarak ikiye ayrılmıştır; ölüm ertesi günün bu iki yarısının da sahibidir; zaten yaşamış olduğumuz ve bir daha asla yaşamayacağımız aylar için biz birer ölüyüzdür: Yine de Tanrı hayatımızı küçük dönemlere bölmüştür. İlkin anamızın rahminden çıkıp güneşin sıcaklığını hissettiğimiz zaman dünya değiştiririz. Daha sonra uyur, ölüm evrenine gireriz, bu sırada dünyadaki değişikliklerin hiçbiri bizi ilgilendirmez. Anamız ya da dadımız ölmüş, ya da yabandomuzu üzüm bağlarımızı yerle bir etmiş, ya da kralımız hastalanmış, bunlar bizim hiç umurumuzda olmaz, bu

durumdayken sanki gözlerimiz toprağın karnında ağlayan kille sıvanmış gibi hiçbirini görmeyiz."

Üzerlerindeki kalın ve sıcak battaniyeler, pekâlâ yaşlı zangocun sabırla kürek kürek bir güzel istiflediği toprak katmanları olabilirdi. Karanlıkta üst kattaki büyük odanın duvarları yaklaşmış, oda küçülerek bir seksen boyunda bir tabut boyutuna inmişti. Evet, yumruklarını kaldırıp her ikisini de yutan karanlığın parlak duvarlarını yumruklayabilirdi, soluksuz kalmış ve kaskatı kesilmiş zihninde hiçbir neden ya da amaç kalmayıncaya, geriye yalnızca bir perde gibi tepesinde asılı duran ölüm kalıncaya ve o söyleyecek söz bulamayıncaya kadar.

Soğuk hava bir süreliğine mevsimin öncü kolu olarak geldi. Bir Vaftizci Yahya mevsimi, çit bitkilerinde parlak renkli küçük meyveler, her bahçe çitinde, kötü giden ekonomi yüzünden öfkeden şişen finansörler gibi tüylerini kabartmış bir kızılgerdan. Bir Vaftizci Yahya mevsimi, çekirge ve yaban balı yok ama çit meyveleriyle, yiyecek bulmak için üşüşen aç serçelerle ortalık canlı. İkisi birlikte diken diken kuru otların arasında, göllerin kıyısında yürüdüler, göllerin buz tutuşunu gördüler. İlkin suyun gözünün üzerinde mavi zar gibi bir tabaka oluştu, daha sonra kangren olmuş bir yara gibi yeşil çamurlu bir siyahlık. En sonunda yabankazlarının ayaklarının tutunacak bir yer bulamadığı çelik bir yüzey. Rüzgâr bütün gece ormandaki ağaçların saçlarını karıştırdı. Göl kıyısından geçen köylü çocuklarının buza attığı taşların cızırtısı demir çitlerin ötesinde, kuzey yönünde, uzak ormanlarda yankılar uyandırarak kayboldu. Kışın geldiği ilan edilmişti.

Bir gece Dolly odun almak için avluya çıktığında, kadife gibi lapa lapa kar yağıyordu. Ruth ile Walsh yatmaya çıktıkları zaman üst kat penceresinden seyrettiler. Uzaklık diye bir şey kalmamış, bu kudrethelvası onu yok etmişti. Bir çuvaldan dökülen tüyler gibi gökten döne döne, çarpışa çarpışa, eğik beyazlık sütunları yağıyor, gözü korkmuş dünyaya telaşsızca konuyordu. Yıldız yoktu, gezegen, burç, mucize, portakal rengi kuyrukluyıldız yoktu,

hatta bu yumuşak kitlenin içinden güçbela fırlayan somut biçimler yoktu. Şu anda, kara gömülmüş bir dünyada ikisi, yalnızca belleklerinde var olan ormanların ve tepelerin arasındaki küçük bir evde mahsur kalmış olarak hayli yalnızdılar. Ateşin üstünde dört el ve dibine kadar erimiş mumlar.

Kötüleşme sahneleri. Karla kaplı yolda çizmelerin içinde hissizleşmiş ayaklar. Güneş ışığı öylesine suluydu ki, Ruth pencereden soluk aldığı zaman ışığın üzerine ağzından çıkan bir gökkuşağı düşerdi, geniş bir yay çizen prizmasal bir doğa mucizesi. Belki de onun ucunda bir hazine vardı. Sidik kadar sarı bir bahşiş. Eller, yünlere sarınan kızarmış eller ve yanaklar. Kartopu yapan eller. Tarquin yolunda burunları akan çocuklar. Buz tutmuş olan yolda düştükten sonra dizleri kanayan kızıl saçlı bir şeytan, sızlayan ellerini koltuk altlarına sokmuş, ısıtmak için tırnaklarına hohluyor. Kar yüzünden dünyaya koyu gölgeler indi, yatak odasının köşelerine, duvarlara, örümcek ağı gibi. Pencereden dışarı bahçeye bakınca sanki bildiğiniz bir fotoğrafın arabını görür gibisiniz. Aralık ayı Noel kartı. Bir ağaçtan ince parmaklar halinde sarkan, sinyal ışıkları gibi buzlar. Cıvıldayan kuşların sesi soğuk yüzünden biraz tiz, korku yüzünden biraz kaygılı. Sabahın altısında kamyona yüklenen süt bidonlarının gürültüsü. Kötüleşme sahneleri. İçinde Ruth'un bütün şiirlerinin bulunduğu eski defter.

"Öylesine derinlerine gömülmüşüm ki senin, Tanrı biliyor,
Kurtuluş yok en dibe çökmekten başka,
Korkunç su helezonları, küçük prensim,
Hayatımı elimden alan, soğuk,
Su renkleri görüyorum çevremde, beni çağıran..."

Kötü metinler, arada sırada iyi bir dize, bir sayfa atlanıyor, bir sayfaya şöyle bir göz atılıyor. Sonra birden şu:

"Bu soğuk dünyada biricik mantığımsın sen benim.

Senin ağacına aşılanmış ben seni izliyorum, sana
karışıyorum,
Senin gibi meyve verip senin gibi çiçek açıyorum.
Kışın dikenleri ikimize de batıyor."

Adamın başparmaklarının altından, övgüler düzüp kanat çırparak geçen zavallı görkemli sayfalar, birbiri ardına gelen öpücükler gibi. Sözcükler insanın ağzından dökülüyordu. Soğuk onları zarif bir buhara dönüştürdü.

Ruth'un erkek kardeşi Gordon'dan bir mektup, üzerinde güzel bir Yunan pulu, bir sandalı kumsala çeken adamların karakalem çizimleri.

"Sana iyi Noeller dilemek saçma bir şey, öyle değil mi? Yani portakallar dallarında yavaş yavaş olgunlaşırken ve mandalinalar ipince porselen gibi, sarı yeşil bir vernikle cilalanırken. Bazen yaşlı deniz adamı kalkıyor, kuzey rüzgârını sarınıyor ve bu kıyıları yağmalıyor. Yaşlı *üstat*. O zaman kış gelmiş diye düşünüyorum. Ama zeytinlerin hepsi tam olarak toplanmadı daha ve balıkçılar hâlâ çıplak ayakla denize atlıyorlar. Güneş, hayat uzun bir koma. Hayır, sizin ikinizi açık seçik ya da kesintisiz bir şekilde düşünemiyorum. Mutlu musunuz? Lütfen mutlu olmak elinizdeyken mutlu olun. Haydi, fırlayıp bu adaya gelsenize. Mercan kayaları, martılar, sünger ve ahtapot, beyazlaşmış bir kaval kemiğiyle temsil edilen yerel bir aziz. N'olur sevgili Ruth, Walsh'ı güneye, buraya getir. Sizi görmeyeli o kadar uzun zaman oluyor ki neye benzediğinizi unuttum. Evet, Atina'dayken sen bir Yunan'dın ama bu uzun sürmedi. Kösnüllük teranesini öylesine bağıra bağıra söyledik ki sonunda seslerimiz çatladı. Olsun. Veremden daha güzel bir hastalığın uzun nekahet dönemini güneşte geçiriyorum. Bir güneş var olmayı sürdüğü sürece, her zaman sonsuza kadar, lekesiz bir düş gibi, iffet. Sonra? Sonrası sessizlik."

Kötüleşme sahneleri. Dolly'nin kırmızı parmağında gururla taşıdığı bir yüzük. Ağır, garip bir gülümsemeyle dudakları yayılıyor. Yaşlı Vole razı gelmiş. Patikada bulunan bir ardıçkuşu ölüsü. Ölüyken bile cakası yerinde, kızılgerdanının tüyleri kabarmış. Dolly'nin gülen ellerinde duruyor. Eller onu ateşin üzerine koyuyor ve ateşe odun atıyor. Ateşli ardıçkuşu. Ardıçkuşu ankaya dönüşüyor. Acaba yeniden doğup geniş bacadan yukarı çıkan kırmızı bir alevin içinde yok mu olacak?

Daha sonra bir gece büyük ve çılgın bir rüzgârın peşine takılıp ormanlardan bir kar fırtınası geldi. Gece yarısı sonrası. Çan kulesinin ağır saatinin sesi battaniyelerin arasından boğuk boğuk duyuluyor. Kepenklere, meşe ağacından yapılma ön kapıya yüklenen rüzgârın sesi.

Dışarda, tarlada bir şeyler oldu. Sığırlar tedirgin. Kar tanelerinin uzun burgaçlarında ölmüş bir şey. Arka arkaya dizilmiş el fenerlerinin kör ışıkları ve erkek sesleri.

İçerisi öylesine kımıltısızdı ki kendi düşüncelerinin sesini duyabiliyordu. Kitapların üzerinde uyuyan tozlar. Sarı sarı uyuklayan gaz lambaları. Boğazından yukarıya yükselen esneme. Terliklerin içinde uyuyan ayaklar. Korların içinde kaybolan ateş. Parmaklarının arasındaki kitabın ölü bedeni.

Daha sonra sessizlik öylesine koyulaştı ki, gökgürültüsü ya da tepelerden atışa başlayan toplar bile insanı bu kadar kötürümleştirici olamazdı. Bir an için, uzun kanepeye uzanmış yatan ve iki göğsünün arasında katlanmış bir kitap bulunan kadının yüzüne bakmaya korktu. Kendisinin soluk alıp verişleri, boğuk insan sesleri, mutfaktaki bir musluktan damlayan suyun müziği, çatı kirişlerinin çürük tahtalarında kımıldayan böcekler, her şey bu sessizliği çoğaltıyordu.

Daha sonra baktığında Ruth'un, hayli hoş bir dalgınlıkla ama dehşetli bir kımıltısızlıkla tavana baktığını gördü. Beyninin mekânizmasında bir yay çok net ve acısız bir şekilde çat diye koptu, ama rahatlama gibi bir şey hisset-

mesine yol açtı. Bir kitabın üzerindeki kendi parmakları, sandalyeye değen kendi soğuk kalçaları, akciğerleri dolduran kendi soluğu, harekete geçen sinirlerinde sürüp giden sonsuz süreçler, göz yuvarlarını acıtan ışık. Tek noktaya odaklanmış yüzünde açılmış, salyaları akan ağız. Zihninde bu arada hiç aciliyeti olmayan bir işeme isteği.

Hissizleşme sahneleri. Dalgalı bir denizde güneye doğru pupa yelken giden büyük geminin kıç tarafında ayakta dikilmek ve mart rüzgârlarıyla kamçılanan tuzlu suyun geniş kokusunu koklamak.

Arkasından insanlar geçiyor. Konuşuyorlar. Ayakkabılarının altında makinelerin itici gücü. Kumla ovulmuş tertemiz güverte. Altlarında kayıp giden köpüklü suların uzun, güzel kemerleri.

Portekiz kıyılarında tuhaf gagalı, kahverengi martılar onları karşılamaya geldi, dalgaların kıyıya sürüklediği meyve kabuklarından, çöplerden, kartonlardan, ekmeklerden, sakatattan, balıklardan, etlerden, salam yağından, koca gözlü patateslerden oluşan artıklara açgözlülükle, müthiş bir hızla saldırdılar.

Cadiz önlerine geldiklerinde bir rüzgâr nefis bir şekilde yayılmış beyaz atları alıp onlara doğru sürükledi. Geceleyin, rüzgârlı, karanlık üst güvertede, gittikçe yaklaşan sıcak Güney'in kokusunu duyduğunuza yemin edebilirdiniz.

Bir gece rüzgâr onlara armağan olarak elmaların, gitarların, boyunbağlarının, eşeklerin, tozun, mimozaların, fulyaların, insan seslerinin, sarmısak ve arzunun kokusunu getirdi.

Yine de büyük gemi hiç istifini bozmadan burnunu Cebelitarık'a verdi, dar boğazdan geçerek mavi Akdeniz'in sularına daldı.

* * *

XII. BÖLÜM
ATQUE VALE[1]

Aynı hafta, o güne kadar çok iyi gitmiş olan hava, dağarcığında bulunan birkaç çılgınlık numarasını yaptı. Bir sabah uyandığında Marlowe, açık pencereden giren yağmurun yatağını dövdüğünü ve yatağının sırılsıklam olduğunu gördü. Çirkin bir rüzgâr pencere camlarını tutup çekiyor, sonra çerçevelerine çarpıyordu. Pencereyi kapattıktan sonra Marlowe ayağa kalktı, gövdesi ıslaklıktan parlıyordu, Leucothea üstünde koca bir bulutun asılı durduğunu, boğazı tehdit ettiğini gördü. Arada sırada gökyüzünden fırlatılan bir şimşek oku dağ yamacında mavi ışık uçurumları oluşturuyor, şimşeğin ardından gökgürültüsü geliyordu.

Köy evlerinin aşağısında deniz su ruloları halinde kabarıyor, sağa sola saldırıyor, boğazın hangi yakasında patlayacağına karar veremiyordu: Beri yanda koydaki yosunları, yüzen paspaslar gibi, tabakalar halinde taşıyıp kayalık kara parçasının en ucuna yığıyordu. Yılın bu zamanında bu tür gösterilerin açıklaması yoktu.

Yağmurdan dolayı yamacın eteklerindeki toprakta karıklar açılmıştı. Yolun kendisindeyse yüzlerce su birikintisi rüzgârda fırıl fırıl dönüyor, göz kırpıyor, kabarcıklanıyordu. Hava buz gibi soğuktu.

O sabah kahvaltı etmek sevimsiz bir işti. Maria kuyruğunu kısmış bir köpek gibi koşuşturup duruyor, homurdanıyor, ara sıra, şimşek çaktıkça haç çıkarıyordu. Üzerindeki giysiler sırıksıklam ve çamurluydu.

O sabah yüzünü başka tarafa çevirerek adama hizmet etti, gözlerindeki uzak bakışlarda yarı korku yarı dalgınlık okunuyordu, kafası uzak bir olaya -belki de bir sonraki ışık parıltısına ya da gökgürültüsüne- takılıymış gibi. Adam konuşmadı, iç sıkıntısıyla kahvaltısını etti, yukar-

---

[1] *Ave atque Vale*. (Lat.) Selam ve hoşçakalın. (Ç.N.)

dan aşağı sarkan ve anakarayı gizleyen ıslak, nem perdesinin ve ucu yumuşakça biçilmiş, çalkalanan suların karşı tarafına bakıyordu. Kahvaltısını bitirdiği zaman, Francis'in tablolarının bazılarını Maria İngiltere'ye gönderilmek üzere paket edip iple bağlamadan önce, kendisine göstermeye söz verdiğini hatırladı. İnce bir yağmurluğun dışına, başına ve omuzlarına birkaç kat gazete kâğıdı sararak kapıyı itip açtı ve merdivenlerden koşarak yola indi, kapıyı kapatmayı arkasından homurdanan kadına bıraktı. Rüzgârın ilk tartaklamasıyla ayakları neredeyse yerden kesiliyordu, sargılı kafasında yağmur delikler açtı, sonunda gazete kevgire döndü. Yamaçtan aşağı hızla inerken zeytin ağaçlarının iniltisini, köklerini tutup çekişlerini duyabiliyordu.

Francis'in evinin kapı aralığında büzüşmüş halde durmuş, kız gelip kapıyı açana kadar uzun uzun ve kuvvetle çalmıştı. Hamur olmuş gazeteleri alıp fırlattı, kapağı koridora dar attıktan sonra rüzgârla sallanan kapıyı omzuyla kapattı.

"Aman Yarabbim, ne hava ama!"

Düz bir sesle, "Bu işin tam havası," diyen Francis önden yürüyerek onu odaya aldı, Gordon yere uzanmış sigara içiyordu.

"Selam sana, şen arkadaş," dedi ciddi bir yüzle, "dışarıda hâlâ dolu yağıyor mu?"

Odanın bir köşesinde sayıları yarım düzineyi bulan büyük boy tablo duruyordu, gevşekçe iple bağlanıp duvara dayanmışlardı. İstek üzerine kız ipleri çözdü ve ürünlerini teker teker göstererek onun onayına sundu. Çoğunlukla adadaki hayattan alınma, güzel tasarlanmış sahnelerdi, genellikle titiz bir şekilde ve temiz renklerle boyanmıştı. Yine de böylesine kör bir ışıkta onların değeri konusunda bir yargıda bulunmaya kalkışmak güçtü.

"Francis gidiyormuş, bana öyle söylüyor," dedi Gordon ağır ağır.

"Evet," dedi Marlowe, hâlâ tablolara bakarak, "öyle söylüyor."

Kız pencerenin yanında, ifadesiz bir yüzle, duruşunda tuhaf bir gerilimle ayakta dikiliyor, onayını almak için şu ya da bu tabloyu ona çeviriyordu.

"Evet," diye yineledi alçak sesle, dikkatini toplayarak.

Çakan şimşeğin parıltısı, kurşun renkli, suları akan pencere camına uzun gövdesinin karaltısının düşmesine yol açtı.

"Siz ne zaman gidiyorsunuz?" diye sordu sonunda kız, bu soruyu sormaya kendini acelesizce zorlayarak.

"Ben mi?" dedi oğlan, şaşırarak; şu an yolculukları için tarihler, zamanlar belirlemeyi gerekli kılan, aklından hiç çıkmayan o kararı unutmuştu. "Henüz gitmiyorum, galiba. En azından hemen değil."

"Peki eleştirel zekâdan ne haber?" dedi Gordon. Ayağa kalktı ve sigarasını ocağın ızgarasına bastırarak söndürdü. Tam Marlowe bir şey söylemek üzere ağzını açtığında arkasına dönüp onun ağzından lafı aldı. "Dur. İlkin bana şunu söyle: Sence çok hoş bir renk ve tasarım duygusu yok mu bunlarda?"

"Evet," dedi Marlowe ihtiyatla.

"Teşekkür ederim. Ben gideyim."

Gordon, pelerin şeklinde kocaman bir yağmurluk ile geniş kenarlı şapkayı attığı köşeden çekip aldı, sıkı sıkı giyindi. Daha sonra yakın bir dost gibi, "Evet, canlarım. Hoşçakalın. Partide görüşürüz," dedi.

"Parti mi?"

"Sana her şeyi o anlatır," diyerek kapıyla boğuşmaya başladı. Çizmeli ayağını açılan kapıya dayayıp yüzünü hole uzatarak, "Marlowe," dedi.

"Evet?"

"Bu kızı şu lanet şeylerin *formu* konusunda hiçbir duygusunun bulunmadığına inandırmaya çalış. En küçük. Hoşçakal."

Kapıyı çarparak kapattıktan sonra koşan Gordon'ın ayak sesleri kapının öteki tarafında uzaklaşırken Marlowe ağır ağır geriye döndü. Odaya girdi, Francis rahatsız bir biçimde kanepede oturuyor, pencere pervazındaki küçük

yağmur dereciklerine bakıyordu. Son derece ifadesiz bir yüzle, kazık gibi oturuyordu. Oğlan sessizce onun yanına yerleşti, konuşacak halde değildi.

Kız yarı gülümseyerek başını ona çevirdi, ağır ağır şöyle dedi: "Kötü işaretlere inanır mısın?"

"Hayır. Neden sordun?"

"Şu yağmura bak."

Üzerinde suların iplik iplik aktığı ve titrediği camdan dışarıya baktığında, bir akvaryumun madenî çerçeveli camına baktığı duygusuna kapıldı. Ağaçların kâkülleri ve geri plandaki çalkalanan deniz, bulanık ve sıvılaşmış gibi görünüyordu. Camın bir tarafında onların ıslanmadan ve havadan hiç etkilenmeden durabilmesi sanki neredeyse dışarıdaki karanlık doğagörünümü kadar gerçekdışıydı.

"Kötü işaret mi?" dedi oğlan kaygıyla. "Ne demek istiyorsun?"

"Gordon bugün şarapçı dükkânındaymış, bir köylü ona yılın bu zamanında kötü havanın iyiye işaret olmadığını, birinin öleceği anlamına geldiğini söylemiş. Köyde herkes fena halde tedirgin."

"Ya," dedi Marlowe, ağzını sımsıkı kapadı, ağzı bir çizgi halini aldı.

"Evet. Sonra Fonvisin bugün yine Leucothea'ya gitmek zorunda kaldı çünkü yaşlı rahip yeniden fenalaşmış. Bana kalırsa durumu gerçekten kötü."

Nedense o sabahın karanlığı, fırtınanın şiddeti, bu inançlarda aklın kabul edebileceği ve korkutucu bir şeylerin varlığına işaret eder gibiydi. Bir gökgürültüsü patlamasından dolayı açılan oyuk onun verdiği yanıtı yuttu. Gürültü yuvarlana yuvarlana uzaklaşırken söylediği sözleri yineledi:

"Bu şeyler seni kaygılandırıyor mu?"

Kadın gülümseyerek ona döndü. "Yok canım. Ama bu hava içimi karartıyor. Senin karartmıyor mu?" Oğlan bunun doğruluğunu kabul etti; güdülerinin, korkularının, kararlarının ne kadar aciz ve amaçsız görünmesine yol açtığını ilk kez fark edince yine canı sıkıldı. Çalışma masa-

sının üzerine Freud'un mektubunu bırakmıştı. Şimşekler zaman zaman o mektubu aydınlatacaktı. Rahatlamak için kıza daha yakın oturmak istedi; onu öpmek için değil, çünkü bu kadar su götürmez bir hareket onun için bağlayıcı olurdu; o yalnızca omuzlarının ya da dizlerinin birbirine değeceği şekilde ona yakın oturmak istiyordu.

"Ne düşünüyorsun?" dedi oğlan sonunda.

Kendisi anayurdundaki papaz evini düşünüyordu, vaazlerini kaleme alan babasını; nem kokusunu; şömine-lerinde ateş yanmayan soğuk odaları. Örgüsünü örerken dişlerini emen annesini. Andrew öleli çok olmuştu.

"Hiç," dedi kız.

"Hiç!" diye yineledi oğlan ve ayağa kalktı, pencerenin yanına yürüyüp dışarı baktı.

Başını öne uzattığı zaman belli bir açıyla yamaçtan aşağıya kadar sağ tarafı görebiliyordu. Çok hüzünlüydü. Yağmur kudurmuş gibi yoldan otuz santim sıçrıyor, küçük su serpintileri denizden kopup yüzlerce metre döne döne sürüklenmeden yere düşmüyordu. Köy boşalmış gibiydi. Renkli köy evleri yığışımının üstünde ağaçlar yekinip ayağa kalmaya çalışıyor, sallanıyordu.

"Şu parti de ne partisiymiş?" dedi oğlan, bu koşullarda cümbüş yapmanın ne kadar uygun kaçacağını öğrenmek isteyerek.

"Ha, o mu," dedi kız, neredeyse küçümseyerek. "Yaşlı adamın düşüncelerinden biri. *Ave atque Vale* konusu için iyi bir gün gibi görünüyor, öyle değil mi?"

* * *

O [Rumanades] ön kapıda durmuş, onlar kapıdan çıkarken tek tek ellerini sıkıyor, başını önüne eğmiş, sanki onlara bakmaya korkuyor. Onlar teker teker kapı aralığından geçip yağmura çıkıyorlar, paltolarına, gazetelere sarınmış acayip yaratıklara benziyorlar: Her biri kapı aralığının yağmurla yıkanan ışığının altına geliyor, bir şeyler haykırıyor, bir elini havaya kaldırıyor, sonra kendi gölge-

sinin içinde kayboluyordu. Yaşlı adam, arkasında bir sıra halinde dizilmiş mumların hoplayıp duran alevleriyle ayakta duruyor, sallanan kapıyı eliyle tutuyor, onlar teker teker boşlukta yok olurken onları seyrediyordu. "Hoşçakal" diye bağıranların ve teşekkür edenlerin sesleri uzaktan duyuluyordu. Rüzgâr iki büklüm olmuş bu insanların üzerlerinde kanatlanan giysileri tutup büküyordu. "Hoşçakal," diye bağırdılar: Walsh, Marlowe ve Francis'in sesleriydi.

Adam kapıyı rüzgârın üzerine sıkıca kapattı, hizmetkârların çoktan gittiğinden emin olduğu için teker teker gölgeli sütunların yanına kadar yürüyerek mumları söndürdü, sonunda hol karanlığa ve sessizliğe gömüldü, yalnızca şimşeklerin parıltısı ile taşların üzerinde yürürken çıkardığı hafif ayak sesleri kaldı.

Ağır ağır merdivenlerden çıktı, basamaklara tek tek tırmanırken sanki bu iş büyük bir çaba gerektiriyormuş gibi soluyordu. Kafasının bir yerinde hareketlerini yönetecek olan düşünceyi arıyordu. Bunun ne olduğunu bilmiyordu. Bir şeye gerek vardı. Kafasının gerisinde bir şey vardı, onu beklemeliydi: onu yönlendirecek olan güç. Karanlık bir bitkinlik ve karışıklık esrikliği içindeki şu kendi gövdesiyle, hiçbir yönü olmadan müzik odasına giden merdivenlerden yukarı çıkıyordu. Mumlar eriyip duruyordu, öpücüğe benzeyen bir hareketle onları söndürdü: Yanmış fitillerden çıkan keskin kokulu duman karanlıkta asılı kaldı. Kara ahşap mumluklardaki çukur yuvaya kadar erimişlerdi. Birdenbire kendini çok yaşlanmış, ne yaptığını bilmez ve biraz da yorgun hissetti. Küçük tuhaf bir gülümsemeyle durdu, elini ceketinin sol göğsünün üzerine koydu, kalbinin hâlâ çarptığından emin oldu. Parmaklarıyla küçücük bir çarpma hareketini algıladı. Onaylar gibi hafifçe burnunu çekti ve müzik odasının kapısını iterek açtı. Oda aynen bıraktıkları gibi duruyordu, ışıklar hâlâ yanıyordu. Düzgün ahşap tabanda ayak sesleri çok hafif duyuluyodu.

Sönmekte olan ateşin karşısındaki koltuğa oturdu, el-

lerini yüzüne kapatarak, kafasını toparlamaya çalıştı. O beklediği şey neydi? Nereden gelecekti? Arada bir duyulan gökgürültüsü, zihninde ilişki kurmaya çalıştığı şeylerin doğasıyla ilgili bir ipucu gibiydi. Acılı bir saygıyla bekledi. Bu bir insan sesi mi olacaktı? Beklerken, sertçe çalınan bir çanın, yağmurun ve rüzgârın gürültüsü arasından eve kadar ulaşan seslerini duydu. Emin olamayarak pencerenin yanına gitti ve perdeyi açtı, o sırada çakan şimşek ortalığı aydınlattı. Zeytinler çıldırmıştı, hopluyor, burkuluyor, gövdelerini havaya fırlatıyor, gökyüzüne çılgınca haykırıyorlardı. Pencereden dışarıya vuran ışıkta limon sarısı bir sağanak halinde yağmur yağıyordu. Karanlık dar boğazlar kara bükümtüler halinde kamburlaşıyor ve burkuluyordu, Phaon'un altındaki hava deliğinde dalgalar güm güm diye patlıyordu. Bütün çevresinde bunca enerji zincirlerinden kurtulmuşken, sanki dünyadaki bütün insanların arasında yalnızca onun, duvar ve sıvadan oluşan küçük gemisinde bütün bunların dışında, kuru ve tehlikesiz bir yerde olması tuhaftı. Nuh da, bir gözetleme kulesinden bakar gibi gemisinden dünyanın engin sularına bakarken onun hissettiklerini hissetmiş olmalı, yaşlı gövdesinde yorgun ruhuyla, bir güvercinin işaretini beklerken, kuru bir yerde ve güvende ama anlatılmaz derecede yalnız olduğunu. Servi ağaçları, gururlu bir cinnet içinde sarkaç gibi bir o yana bir bu yana yatıyor, kendi ayak parmaklarına değmeye çalışır gibi bükülüyordu. Adam bir kıkırtı çıkardı, bir görünüp bir kaybolan, gecenin karanlığına gömülen peyzajı seyrederken gözleri zihninin içinde bir o yana bir bu yana dönüyordu.

Yine çan sesi. Kuru dilini dişlerinin üzerinde gezdirerek dışarı bakıyor, bu karmaşık sesler dünyasında onun ne sesi olduğunu saptamaya çalışıyordu. Yanılsama mı? Belki de fırtınaya yakalanmış bir balıkçı teknesi vardı ve rahip, azizden yardım istiyordu. Belki de bu kilise kulesinin çanıydı.

Eve gelen patikada ayak sesleri vardı, sesler uzaklaştı ve yok oldu; daha sonra yeniden çan sesi duyuldu, ses

vadinin karşı yakasında ve yamaçlarda gümbürdedi. Bunun üzerine adam Leucothea'nın tepesindeki manastırda yaşlı keşişin ölmek üzere ya da zaten ölmüş olduğunu anladı. Ölen yaşlı adamın arkadaşını gözünün önüne getirebiliyordu: Takdiri ilahinin havadaki işaretleri yüzünden şaşırmış, çanın avluya sarkan uzun ipine asılıyor, diken gibi batan yağmura karşı gözlerini kapatmış, sakalının ucu havaya kalkmış, Tanrı'nın uyarısını vadiye ve bütün insanlığa duyuruyor. Demek ki keşiş sonunda ölmüştü. Nedense bu düşünce onu neşelendirdi.

Yeniden perdeleri kapattı, doğagörünümü dışarda kalmıştı, koltuğuna geri döndü ve ancak başarılı bir iş pazarlığından sonra yapılabilecek bir hareketle ellerini ovuşturdu. Koltuğa yerleşti, güneydeki köylerden birinde üretilmiş üzümlerden özel olarak kendisi için yapılan kırmızı şaraptan bir kadeh doldurdu. Kadehi kaldırarak içti, sıvının ılık tatlılığının dilinin üzerine sıvanmasına, damağında pıhtılaşmasına, kokuların beynine ulaşmasına zaman tanıdı.

Orada olanca ruh sadeliğiyle otururken kendi ölümünü, sanki yeni ve neşe verici bir şeymiş gibi düşündü; birçok önemsiz şeyle kafa karıştırıcı olmuş olan, her zaman kafa karıştırıcı olan şimdiki zamandan kopmayı. Bir kez fiziksel acı ve korku duvarının ötesine geçtikten sonra ölüm ona kendi isteğinin suretine girmiş gibi göründü. Sonsuz anlayışın egemen olduğu bir yer olacaktı orası, orada başıboş dolaşan sezginin önünde hiçbir engel bulunmayacaktı; her şey açık, ortada olacaktı. Ölüm ülkesi çok geniş bir yer olmalı, diye düşündüğünü fark etti, içinde öylesine çok kahramanı barındıran, öylesine çok gizemin çözüldüğü bir yer. Böyle düşünürken, sevincin o ilk sıcaklığı içinde, kendisini daha önce incitmiş olan şeyler aklına geldi, bu yeni gücün onlara karşı bir kanıt olduğunu kanıtlamaya çalışıyordu. İnsan nasıl çürük bir dişin acıyıp acımadığını anlamak için o dişe bastırırsa, o da ne kadar mutsuz anısı varsa hepsini geri çağırdı ama hiçbiri huzurunu kaçırmadı. Nedense keşişin ölümü kendisinin

kefaretini ödemiş, korkusunu yok etmişti.

Hâlâ gülümseyerek ayağa kalktı, mumları söndürdü. Sessiz koridorda bir an durakladı, yere baktı, sonra Manuela'nın odasına gitti.

Kepenkler kapalıydı, odadaki küflü hava ılık, oda karanlıktı. Elleriyle önünü yoklayarak, şeytanca bir heyecan duygusuyla camlı kapıya kadar yürüdü, kapıyı açtı, böyle-ce yağmur değerli yer seramiklerini dövmeye başladı, çakan şimşek eşyaları aydınlattı – büyük yatağı, anka kuşlu yatak örtüsünü, cilalı gardırobu, tuvalet masasının üzerine sıralanmış şişeleri.

Bir süre aynanın karşısında durdu, geniş pencereden içeri vuran şimşek parıltılarının aydınlattığı, gülümseyen yüzünü seyretti.

Şimdi de kendi odasına gitti, kapıyı açık bıraktı, ipek anka kuşunun üzerinde şimşek oyunlarını oynamaya devam edebilirdi.

O gece Fonvisin uyuyamadı. Hasta, sırılsıklam ıslak ve yorgun olarak tavernadaki odasına döndüğünde tavanın akmakta olduğunu ve yatağının ıslandığını gördü; o tek duvar, suyu sünger gibi emmişti, üzeri kocaman kara lekelerle kaplıydı.

Ödleri kopmuş olan köylüler yerlerinden kalkıp ona yardım etmeye yanaşmamışlardı, bunun üzerine o da yatağı öteki tarafa çekip o yatakta öylece uyumak zorunda kaldı.

Dışarda yağmur ile rüzgârın düetini duyabiliyordu, büyük yatağın ıslak çarşaflarının arasında yatarken öfkeden ve sinirden dişlerini gıcırdatmaktaydı. Çanın sesini o da duymuş, ne olduğunu merak etmişti; Leucothea'daki manastır aklına gelmemişti, ne de keşiş. Bir koluyla gözlerini kapatarak uyumaya çalıştı ama yağmurun teneke çatının üzerinde çıkardığı patırtı, makineli tüfek ateşi gibi bilincini kalbura çeviriyordu. Şimşeğin parıltısını gözleri kapalı olduğu halde görebiliyordu. Zaman zaman kısmen başarılı oluyor, adeta sıkıntılı bir yarı koma duru-

munda buluyor kendini, ama tam temiz bir uykuya dalacakken, hayal gücünün ya da duyularının iyi çalışmamasının etkisiyle abartılan bir ses üzerine yerinden sıçrıyordu. Bir ağacın dalı pencerenin gevşek camına çarpıp durmaktaydı.

Orada uzanmış uyurken sanki kafasında tedirgin bir bekleyiş benzeri bir şey varmış sanısına kapıldı, bu ani uyanmalar yüzünden bunun ne olduğunu çıkartamıyordu. Bir türlü yakalayamadığı bir iletisi olan, zihninde ulaşamadığı bir şey. Bunun ne olduğunu söyleyemezdi.

Şimdi de birisi onu çağırıyormuş gibiydi, nereden, kim ya da ne çağırıyordu, bunu da bilmiyordu. Kapalı gözlerinin önünden birbiriyle ilişkisiz imgeler akıp duruyordu, ona hiçbir ipucu vermeyen imgeler. Uyku. Uyumalıydı. Hâlâ kendini hasta hissediyordu.

Ona o zaman sanki keşişin yüzü şeytanca bir dalgınlıkla yatağının yanı başından, karanlığın içinden belirmiş gibi geldi. Sanki öfkeyle konuşurmuş gibiydi, yaşlı dudakları gerilmişti ama ağzından hiç ses çıkmıyordu.

Yaşlı adamın kolunu tutmak için elini uzattı (çünkü adamın yatması, dinlenmesi, yağmurda dolaşmaması gerekiyordu), eliyle ancak boşluğu avuçladığını gördü. O sırada bir horoz öttü, Walsh'ın piyano çalmakta olduğunu duydu. Uzanıp yatağının yanındaki sandalyenin üzerinde duran kibriti aldı, bir mum yaktı, bu izlenimlere aşırı içki ya da yorgunluğun neden olduğunu düşündü. Kısa bir süre oturdu, yatakta arkasına dayanarak okudu, sonra yeniden uyukladı, uykusuna yağmur ve pencereye çarpan dal eşlik etti. Çan düşünde yeniden çaldı, bir kez, iki kez, zihninin tuhaflıkları ve tutarsızlıkları için artık kaygılanmayacak kadar derin uykuda olduğunu düşünmeye başladığı zaman birden Villa Pothetos'un beyaz yan duvarlarını aydınlatan bir şimşek imgesi gördü. Bir ses, "Bu ne?" dedi.

"Hiç," dedi kuruyan boğazından çıkan çatlak bir sesle.

"Yolunda gitmeyen bir şey var."

"Hiç," dedi yine.

"Oradaki o ışıkta."

"Hiç, diyorum sana. Hiç."

Gözlerinin önünden siyah bir pano yana kayar gibi oldu ve deli gibi durmadan döne döne dans eden Francis ile Gordon ortaya çıktı, yukarıda, güdük bir karaltı halinde Marlowe katıla katıla gülüyordu. Kendisi de güldü, parmaklarını şarap kadehine batırdı, kafasını geriye attı, damlalar dilinin üzerine düşüyordu. Asit gibi yakıcıydılar. O bunu yaparken dışarda bir karışıklık oldu, birisi kapıyı itip açtı, birisi, "Tanrı aşkına, Fonvisin, Tanrı aşkına," diyordu.

Uyanık olduğunu ancak fark etmişti ki kendini yataktan çıkmış, odanın ortasında giyinirken buldu, büyük bir aceleyle giyiniyordu. Kibriti aldı, koşarak dar geçitten geçti ve karanlığa karıştı.

Ona bütün bunları yaptıran ne idiyse o şey yağmurun altında bir an birden yok olmuş gibi göründü. Yolda yirmi metre kadar koştuktan sonra durdu, bir ağacın gölgesinde soluyordu. Paltosuna sarındı, yol kıyısındaki su birikintilerinde çizmelerinin çevresinde suyun döndüğünü hissetti; yağmur paltosunda ıslak lekeler bırakıyordu. Korkunç bir geceydi ve bu geceye lanet okudu, gökyüzüne bakarak rüzgârın yüzüne karşı bir sövgü savurdu. Beklerken o itkinin yeniden geri döneceğini ve hareketlerini yönlendireceğini biliyordu.

Birden yine fırladı, büyük ve ağır çizmeleriyle, bu kez hiç kararsızlık geçirmeden ve doğru yöne gittiğinden emin olarak Villa Pothetos'a doğru koşuyordu. Yerinden oynamış taşların arasında tökezleyerek, ayaklarından bileklerine su sıçradıkça küfrederek patikada ilerliyordu.

Platonun kıyısına geldiğinde durdu, dinledi, daha iyi duyabilmek için kesik kesik alıp verdiği kendi soluğunu tuttu. Hiç ses yoktu. Yalnızca servilerin arasında rüzgârın sesi. Elleri ceplerinde, şapkası gözlerinin üstüne kadar çekilmiş olarak düşe kalka yürümeye devam etti.

Sık çalılıkların arasından çıktığı, başını rasgele kaldırıp yukarı baktığı zaman uğursuzluk işaretlerinin kendisine yalan yanlış ne söylemeye çalıştığını anladı.

Şöyle bir şeydi:

Camlı kapı ardına kadar açıktı, kapının gerisinde elektrikle aydınlanmış oda, sanki karanlığın içinde açılmış büyük, sarı bir gedikti. Yaşlı adam çıplak olarak taraçada ayakta dikiliyordu, her iki eliyle korkuluğa tutunmuştu. Hiçbir şeyin dağıtamayacağı bir dikkatle, sabit ve sakin bakışlarla denize bakıyordu. O çirkin şimşek bile onu irkiltmiyordu. Orada durmuş, yağmur altında çıplak gövdesinden sular akarken, damlalar ıslak sakalından sarkarken çocuk gibi tatlı tatlı bakıyordu.

Fonvisin seslendi, Fonvisin çığlık attı, Fonvisin yolda hoplayıp zıpladı, öfkelendi ama en küçük bir yararı olmadı. O durmuş, işkence çeken denize bakıyor, bir dua okur gibi dudaklarını hafifçe kımıldatıyordu.

Hiçbir şeyin işe yaramadığını gören Rus, evin yan tarafından dolaşarak ön kapıya geldi, bu arada küfürler savuruyordu. Kapı bir türlü açılmadı, bunun üzerine yumruğunu cama indirdi, kolunu içeri sokarak kapının sürgüsünü açtı. Karanlık koridoru iki sıçrayışta geçti. Karanlıkta merdivenlerden yukarı çıktı, o sırada elektriğin kesik olmaması gerekirdi ama ışığı açmak aklına gelmedi. Hızla Rumanades'in odasına girdi, yaşlı adamın yanına kadar koştu, bir kolunu onun omuzlarına doladı, ağzını öfkeyle büzmüştü. Adamın derisi ıslak ve soğuktu, direnç göstermiyordu.

"Gel," dedi, emir verir gibi, yaşlı adam arkasına dönerek, düşmeden önce sallanan bir ağaç gibi sallandı, kollarını Rus'un omuzlarına koydu. Çok mutluydu.

Odaya girdikleri zaman (Rus'un yardımıyla bile birkaç adım atması hayli zaman almıştı) bir elini tuvalet masasına dayayarak yana eğildi, aynada kendi yansımasına tatlı tatlı baktı. Hafifçe titremeye başladı, ağzında dişleri takır takır ediyordu. Hafifçe sitem edermiş gibiydi, dudakları hâlâ çok yavaş hareket ediyordu.

Fonvisin onu zorla yatağa oturttu, kaba tüylü bir havlu kapıp onu havluya sardı, o sevimli yaşlı gövdesini ovmaya başladı, işini yapan bir seyis gibi burnundan soluyordu.

"Neden... yaptın... bunu?" diye hırıldadı sonunda, kemikli sırtını havluyla kurularken. Orada sessizce oturan, Rus'un sert parmaklarının altında hoplayıp duran yaşlı adam, tam olarak ne olduğunu anlamayan biri gibi tatlı tatlı gülümsedi, ensesini kaşıdı.

Sonunda, aşırı sevinç ile şaşkınlık arasında, bir çocuk gibi, "Yağmur," dedi. "Yalnızca yağmur." Akciğerlerinin ta dibinden gelen ürpertici bir soluk çıktı ağzından, adam yavaşça yatağa uzandı, sakallarının arasında ağzı seğiriyordu.

Fonvisin onu orada, yatağın üzerinde bıraktı, koridora koştu, koşarken lambaları yaktı. Müzik odasındaki şarap ve alkol şişeleri büyük yemek sırasında bırakıldıkları farklı yerlerde bırakıldıkları gibi duruyordu, sağı solu karıştırdı, Gordon'ın sandalyesinin üzerinde yana yatık olarak yarı boş bir şişe konyak buldu. Hemen onu kaptı, öteki eline de bir şarap kadehi alarak yaşlı adama canlandırıcı bir şey vermek amacıyla geri döndü.

Kapıyı açtı ancak yatak boştu, örtüler geriye itilmişti. İlk bakışta gördüğü pencere bıraktığı gibi kapalı olarak duruyordu ama koridora açılan öteki kapı ardına kadar açıktı. Elindeki kadeh ile şişeyi yatağın üzerine attı, koridora koştu. Boştu. Merdiven başından aşağıya bakınca tam altta yaşlı adamı gördü, olağanüstü bir yavaşlık ve dikkatle yürüyor, yürürken de kıkır kıkır gülüyordu. Harika bir muziplikti.

Fonvisin merdivenlerden yıldırım gibi indi, onu yakaladı, bir çocukla konuşur gibi konuştu. Onu tekrar odasına götürdü, yatağına yatırdı, kendi sert eliyle alnındaki saçları düzeltti.

"Ha, ha," dedi yaşlı Rumanades neşeyle ve ağzı kapalı öksürmeye başladı.

"Şimdi dediğimi yap, buradan kımıldama," dedi Fonvisin kabaca, acaba ateşine bakmayı gerektirecek kadar alnı sıcak mıydı. "Hah işte böyle."

Manuela'nın odasına gitti, büyük bir güçlükle onun o kıymetli yatağını odaya getirip yaşlı adamın yatağının ya-

nına koymayı başardı. Daha sonra ıslak giysilerini üzerinden çıkarıp bir yudum konyak içti ve o canım çarşafların arasına süzülerek hastasının yanında uyumaya hazırlandı.

Gece çok yavaş ilerliyordu, gündoğumunun ilk soluk ışıkları anakaranın tepelerinin ardından gökyüzüne ulaştığında yağmur biraz hafiflemiş ve gökgürültüsü güneye doğru yuvarlanmaya başlamıştı.

Yaşlı adam bir-iki kez uyandı, doğrulup yatağında otururak adanın bitki ve hayvan örtüsü üzerine ipe sapa gelmez, anlaşılabilir ve kısa bir konuşma yaptı. Bir keresinde de Fonvisin uyandığında onun yatak örtülerinin altında burnunu çeke çeke kendi kendine ağladığını ve bir kadınla kopuk kopuk bir şeyler konuştuğunu duydu. Yine saat dört olduğunda içi geçmişti. Saat altıda, Fonvisin'i (sonuçta herkesi) çok şaşırtan bir şey oldu: Adam ölmüştü.

Çok yorgun olan ve ağzında kötü bir tat bulunan Fonvisin hemen silkinip pencereye koştu, pencereyi açarak içki kokan mahmur gövdesiyle sabahın tazeliğini bozdu. Kaynak suyu gibi tatlı bir hava vardı, dün geceki fırtınadan ezilmiş çiçeklerin ve yaprakların kokusu buram buram tütsü dumanı gibi balkona kadar geliyordu. Doğuda ortalığı ateşe veren sabah güneşi suyun üzerinde kanlı yarıklar açıyordu. Hava buz gibi soğuktu. Doğudan gelen ışık, kanlı kırmızı uzun yarıklar ve ışık filtreleri halinde açılıyordu, sanki sabah, çocuksu dünyanın dikkatsizce yarıp parçaladığı bir nardı.

Tepelerde sular hâlâ kaynakların kıyılarından taşıyor, taşları yalıyor, sel yataklarındaki kayaların üstünden atlıyordu. Hâlâ kardan korkan çobanlar koyun postu paltolarının içinde uyuklamaktaydılar. İstanbul'un kubbeleri ve minareleri üstünde çoktan parlamış olan güneş yakında onların üstünde de parlayacaktı.

Daha yakından, evin alt tarafındaki yoldan gelen kaba ayak sesleri vardı. Renkli iş elbisesi giymiş, köye gitmekte olan bir adam esneyerek oradan geçiyordu, ışığa hamdederek. Fonvisin ona seslendi, Rumanades'in ölüm haberini Christ'e götürmesini söyledi. Konuşurken gü-

lümsediğini ve kollarını öne uzattığını fark etti, soğuk havayı yutuyor, yorgun ve kirli gövdesini temizliyordu. Adam haç çıkardı, elindeki küreği bırakarak yanaklarından süzülen yaşlarla papaz çağırmak ve haberi ulaştırmak için koşmaya başladı. Fonvisin odaya geri döndü, sevecenlikle sabaha gülümsüyordu, yaşlı adamın ölüsünün yanaklarına hafif hafif vurdu ve, "Sence sakıncası yoksa şimdi banyo yapacağım," dedi.

Uzun uzun yıkandı, papaz geldiği zaman onu odada bekletip kendisi giyindi. Zavallı adamın soğuk algınlığı yüzünden burnu akıyordu, romatizma ve ölüm korkusu yüzünden bütün kemikleri ağrımaktaydı. İkisi yatağın üzerine, ölünün yanına oturdular, geriye kalan konyağı içtiler, bu arada Fonvisin adamın gevşek kol ve bacaklarını düzeltti, yapılması gerekenleri yaptı.

Papaz uzun uzun pencerenin yanında durdu, "Ölüm korkunç bir şey," dedi, "öylesine beklenmeyen bir zamanda geliyor ki. Ölüm korkunç bir şey." Ama konyağını son damlasına kadar içti ve Tanrı'nın bütün yaratıkları gibi tadını güzel buldu.

Papaz beyaz yatağın yanıbaşında büyük bir çenesi düşüklükle dua ederken Fonvisin dünyanın bütün nesnelerinin tazeliği ve sevecenliğiyle dolu balkonda duruyor, çocukluğundan beri hiç söylemediği bir şarkıyı kendi kendine mırıldanıyordu. Köyde köpekler havlamaya başlamıştı, anlaşılmaz bir şeyler söyleyen bir erkek sesi duyuluyordu. Koydan bir motorun pat pat sesleri geldi, birkaç dakika sonra hâlâ çırpıntılı olan sulara burnunu vermiş Christ'in teknesi göründü, Korfu'ya yönelmişti. Haberi Rumanades'in Atina'daki avukatlarına telgrafla bildirme talimatı verilmişti kendisine, onlar da varsa, yaşlı adamın akrabalarına haber vereceklerdi.

Rus, kollarını sımsıkı kavuşturmuştu, gövdesinin içinde kendi hayatının son derece güvende olduğunu hissetmenin aşırı sevinciyle koltuklarının altında parmaklarını sıkıyordu; çünkü yüreğinin derinlerinden bir yerden çıkarak, akciğerine, oradan da ağzına yavaşça yükselen

kahkahalar, sanki bir sıcaklık ve tatlılık pınarından akar gibi akıyordu. Taşlar, evin geniş su oluklarında hâlâ hışırdayan yağmur ve çiğ yüzünden ıslaktı. Kollarını soluk kadife ceketinin kollarına geçirdi, yeni yıkanmış kollarının teninde parmaklarını dolaştırdı, çok pürüzsüz, ılık ve kıllıydı. Şimdi de Manuela'nın tuvalet masasına koştu, yeni tıraş ettiği çenesine güzel kokulu talk pudrası sürdü: Parmaklarıyla sanki enfiye alır gibi bir damla kolonya alıp parmaklarını burnuna götürdü. Sonra yine taraçaya çıktı, buz gibi soğuk sabah havasını ta ciğerlerinin dibine kadar çekti ve mutluluktan şarkı söyledi.

Papaz geldi, kederli bir suratla onun yanında durdu, geceleyin keşişin öldüğünü söyledi. Hava çok yağışlı olduğu için yukarıya çıkamamış ama bir çoban sabah erkenden ölüm haberini getirmiş. Bunu duyunca Fonvisin hemen güldü.

"Korkunç bir şey," dedi adam azarlar gibi, "korkunç bir şey."

"Öyle mi?" dedi Rus, başını çevirerek, o siyah çalı saçlı, ayakkabıları lime lime olmuş tostaparlak adama merakla baktı. "Öyle mi?"

Papaz karanlık odaya döndü. Sabah aydınlığı onun için çok fazlaydı. Dinsel ayini yönetmeye layık olmayan biriymiş gibi yeniden diz çöktü. Güzel sesiyle, yumuşak bir yakarış tonuyla, ölen Rumanades'in ruhu için dua etmeye başladı; pek çok anlama gelen bir gülümsemeyle orada yatan, kendi yaptığı eski ve tuhaf bir şakaya gülen yaşlı adam için.

Fonvisin ayakta dikilmiş güneşin doğuşunu seyrederken, bir cesedin gülememesi ne yazık, diye düşündü.

Bu sırada yoldan Agathie geliyordu, ancak pek çok kocayı eskitip öteki dünyaya göndermiş bir kadının tanıdığı bir gururla tavuskuşu gibi yürümekteydi. Eteği Prusya mavisi rengindeydi, çıplak ve güzel ayak bileklerine dolanıyordu, bluzu kahverengi ve boldu, alacalı bulacalı farbelaları vardı, başına taktığı al bir başörtüsü esmer ve kibirli yüzünü çerçeveliyordu. Sol elinde koca bir salkım

kara üzüm vardı, tanelerinin üzerlerinde çiy damlacıkları hâlâ duruyordu; kadın üzümleri tek tek emiyor, çekirdeklerini haşmetle tozların içine tükürüyordu.

"Tanrı seni kutsasın, kadın," dedi Fonvisin kalın ve güçlü bir sesle. "Mutlu olasın. Giysilerin gövden kadar güzel."

Kadın hiç çekinmesizce yüzünü kaldırdı ve onunla konuştu, güçlü gövdesinde hayatın bütün zenginliği ve verimliliği deviniyordu. Daha sonra "tamam" anlamında elini kaldırdı, güneş ışığında yeniden bütün haşmetiyle yoluna devam etti.

Adam balkonda, kadın yüzü havaya kalkmış olarak aşağıda dururken aralarında yaptıkları anlaşmanın ne olduğu açıklanmayacak. Ama adam mutluydu, daha sonra o da yoldan aşağıya yürüyordu, o da gövdesini kıvırtıyor, iri cüssesini bir yandan öteki yana döndürüyor, kaba etinde kımıldama gücünü ve kollarının sert kaslarını hissediyordu. O da durdu, kendisine bir salkım siyah üzüm kopardı, üzümler soğuk ve ıslaktı, onları yiyerek yoluna devam etti, tam koparılmaya hazır ve mutlu halde.

XIII. BÖLÜM
PERDE

O gün çay saatinde beşi için hayat normal seyrine dönmüştü; ama yakında değişecekti. Kesin ve değişmez planları yoktu, yaşlı adamın bu tek perdelik ölümü onları olasılıkları yeniden gözden geçirmeye zorluyordu. Birdenbire hükümdarsız kalmış bir maiyet gibiydiler, yerine geçecek, onları kurtaracak bir yenisi de yoktu. İçlerinde en az umursayanı Francis'ti: O nasıl olsa gidiyordu. Ölümü anlamaya çalışamazdı. Ölümün bu kadar yakınlarına geldiği kendisine söylenince içi donmuş, dilsizleşmiş gibi oldu, Walsh dışında herkesten kaçıyordu. Gordon için ölümün fazla bir hükmü yoktu. Günü Villa Pothetos'da Fon-

visin ile birlikte, ölen adama armağan getirmek ve ayak ucunda ağlamak için uzak köylerden gelen köylüleri sorguya çekmekle geçirdi.

Ama işin tuhafı Marlowe, o gün hayatında hiç çalışmadığı kadar çalıştı. Sabah geç saatlere kadar uyumuştu, Rumanades'in ölüm haberiyle uyandırıldı, kahvaltıdan sonra, bu olayı daha fazla düşünmeden kendi düşüncelerini ifade etmek üzere çalışmaya oturdu. Arada sırada, telaşlı düşüncelerinin zırhının ötesinden, "Rumanades öldü. Duydun mu?" diye seslenenler oluyordu ama bunlar onu pek etkilemiyordu.

Köydeki gençler ve orta yaşlılar ağlıyordu. Güneşin keyfini çıkaran yaşlı erkekler dışarda ağaçların altında, hasır iskemlelere büyük bir sakinlik içinde oturmuş, sigalarını yakmış, tatlı tatlı uyukluyor, ara sıra uyanıp uzolarından ya da şaraplarından bir yudum çekiyorlardı. Bunlar, ölümün gerçek sevgilileri, ölümden korkmayacak kadar çok şey yaşamış insanlardı.

Güneş batarken kırmızı bir deniz uçağı, ağzında bir zeytin dalı taşıyan bir güvercin gibi güneyden göründü ve Nanos Koyu'na girdi. Adadaki bütün köylüler kayalıklara ve taraçalara dizilip uçaktan çıkacak iki yolcuyu seyretti: Biri, Atinalı bir uzmandı, altın dişleri, dolmakalemi, siyah takım elbisesi ve küçük çantasıyla tastamam bir uzman; ötekiyse Rumanades'in avukatıydı, idam mahkûmunun gardiyanı gibi ciddi, asık suratlı.

O gece geç saatlere kadar Fonvisin'e bir şeyler danışıldı, Gordon'la tartışıldı, köylülere vaaz verildi. O iki işadamı akbabaların ya da yasçıların güvenli tavrıyla evde dolaştı, ceketlerinin ağır kuyruklarını da peşleri sıra kendileriyle birlikte dolaştırdı.

Bir tabut yapıldı, doktor, o keyfi yerinde Fonvisin'in yardımıyla ölüyle uğraşırken avukat da elinde bir çekiç ve keski, yüzünde hafif kaçık bir jeolog ifadesiyle dolapları ve çekmeceleri kırmakla uğraşıyordu. Nihayet, başparmağını kestikten ve pantolonunu buruş buruş ettikten sonra aradığı şeyi buldu – Rumanades'in vasiyetnamesi.

Çalışma masasına oturarak vasiyetnameyi baştan sona birkaç kez okudu, bu işi yaparken bir yandan da dalgın dalgın eliyle ceketinin yakalarını silkeliyordu. Hemen hemen her şey Manuela'ya bırakılmıştı (Rumanades'in karısına). Burnunu çekti ve ellerini havaya kaldırdı, sanki, "Böyle bir adama n'aparsın?" diyecekmiş gibi.

Yıllardır ilanlar, polis ve özel dedektif aracılığıyla kızının izini bulmaya çalışmaktaydı; hiçbiri sonuç vermedi. Ah şu İspanyollar! Onlardan başka ne beklenir? Daha bir süre aramaya devam etmek zorundaydılar, kızının izi bulunamazsa Rumanades'in bütün malı mülkü devlete kalacaktı. Bunca çok paranın boşa gidecek olmasına avukatın canı sıkılıyordu. Bir süre vasiyetnamede sahtekârlık yapma düşüncesiyle oyalandı; örneğin vasiyetnameye, kendisine üç-beş yüz bin drahmi düşecek şekilde bir madde eklemeyi düşündü. Ama daha sonra bir aile avukatı olarak bunu yapamayacağını hatırladı; bir uzman olarak hizmetlerine karşılık gerçekten kabarık bir fatura çıkarmalıydı. Başını kaldırıp baktığında Fonvisin ile göz göze geldi. Bilmece.

Vasiyetnameye yakın geçmişte eklenmiş önemli bir madde daha vardı. O maddeye göre Francis ölen adamın iyi dilekleriyle birlikte yılda iki yüz elli bin drahmi alacaktı; ayrıca Ithaca'ya gömülmeyi vasiyet ediyordu.

O akşam Gordon'a, "Sizin de bildiğiniz gibi, mülkiyet konusu halledilirken sizlerin burada kalmaya devam etmeniz zor. Anlıyorsunuz ya?" dedi. İngilizcesi giyim zevki kadar kusursuzdu. "Ada devletin mülkiyetine geçtikten sonra işler değişecek elbette. Ziyaretçiler gelebilecek. Ama şu anda..."

"Evet. Anlıyorum," dedi Gordon sabırsızlanarak. Avukatın biraz önce yüksek sesle okuduğu, Francis ile ilgili maddeyi düşünüyordu. Pencerenin yanında bir kibrit çöpüyle dişlerini karıştıran Fonvisin'e döndü.

"Sen buradan nereye gideceksin?" diye sordu merakla, Rus dudağını kaşıdı ve "Henüz emin değilim. Belki İtalya'ya giderim," dedi.

Ö öğleden sonra ikisi birlikte yamaçtan aşağıya yürürken, Gordon bir kez daha dünyadaki bütün yolların kendisine açık olduğunu bilmenin sevincini duydu. Bu kez güneye, İstanbul tarafına, güneşin doğduğu tarafa gidecekti. Bu düşünce ona güç ve mutluluk veriyordu. Yine ileri, bilinmez yerlere!

"Cenaze ne zaman?" diye sordu.

"Yarın sabah gün doğarken. Bütün gece kilisede azizin yanında, açık tabut içinde yatacak. Sabahleyin tekneler onu alıp karşıya geçirecek. Deniz uçağı bu deli herifi alıp gerekli düzenlemeler için Ithaca'ya götürecek."

"Biz de karşıya geçecek miyiz? Nezaket gereği falan?"

"Tam tersine. Ben de gitmek istediğimi söylediğimde avukat sinirlendi. İzin almak gerekiyormuş."

"Anlıyorum," dedi Gordon. "Merak etmiştim."

Yamaçtan aşağıya, yolun köşesine kadar yürüdüler, yollarının ayrıldığı noktada durdular.

"Aman Tanrım," dedi Fonvisin, hafif bir ürküntüyle, "sizleri bir daha göremeyebilirim. Birkaç gün Ithaca'da kalacağım. Düşünebiliyor musun?"

Gordon'ın sevinci birden yok oldu ve yüreğinde, yeni yerlerin ve serüvenlerin korkusunu ve merakını hissetmeye başladı. Gezginliğin bedeli de bu, diye düşündü, yolculuğun her evresinde pek çok şeye veda etmek var.

"Doğru ya," dedi mahcup mahcup. "Bir daha hiç karşılaşmayabiliriz. Yarın akşam Christ kuzeye gitmek üzere ayrılıyor. Galiba biz de onunla birlikte gideceğiz. Gitmezsek," elini dümdüz, donuk bir resmiyetle uzattı, "hoşçakal ve iyi şanslar," dedi.

Fonvisin onun elini yumruğunun içine alıp bir süre sıktı, çarpık çarpık sırıttı.

"İyi şanslar," dedi bir solukta ve arkasına dönüp yamaçtan aşağıya seğirtti.

Ertesi gece köyde hiç hesapta olmayan bir şenlik vardı – çünkü öyle çok insan gelmişti ki yatacak yer bulama-

dılar, ya zeytinlerin altında battaniyelere sarınıp uyudular ya da şarapçı dükkânının oradaki çardakların altında oturup içki içerek geceyi geçirdiler. Her yerden gelmişlerdi, kuzeydeki ve Nanos'un güneyindeki köylerden, tekneylerle, karayoluyla, cenaze ve şenliklerin bütün renklerine bürünmüş olarak. Onlarla birlikte dilenciler de gelmişti, öbek öbek oturan erkeklerin arasına girip çıkarak şakalarla sanatlarını icra ediyorlardı. Nanos'a geldikçe Francis'e (azize yüzlü biri olduğu için) günde iki kez tebelleş olan yaşlı, odun suratlı kavalcı biraz sarhoşlamış halde ortalıkta dolaşıyordu ama formundaydı. Arada sırada, sırf eğlence olsun diye yeleğinin düğmelerini açıp kavalını çıkarıyor, bir-iki öttürüyordu.

Zeytinlerin altında öbek öbek, kara karaltılar halinde uyuyan insanlar vardı, öte yandan şarapçı dükkânının aydınlık kapısından erkek kahkahaları ve masaya çarpılan yağlı iskambil kâğıtlarının sesi duyuluyordu. Bu kapıdan içeriye erkekler oluk oluk akıyordu. Ortalıkta bir şenlik havası vardı.

Eşekler yamaçlardan aşağıya bitkin halde iniyor, taşların arasında tökezliyor, her kortejin ardından toz bulutları yükseliyordu. Gelenlerin ardı arkası kesilmiyordu. Balıkçı teknelerinden ve motorlardan oluşan koca bir filo koya demir atmıştı. Yeni bir taşocağı vardiyası da yine oradaydı, onların alışverişleriyle ortalık hareketlenmişti. Çiçek sarısı hasır şapkalarıyla, kilise için aldıkları malzemeyle sendeleye sendeleye yamaca tırmanıyorlar, kadınlar gülüşerek, çene çalarak onlara yardım ediyorlardı – çokdilli bir kalabalık.

Hanın dışına, tozlu duvarın önüne, boydan boya uzun bir sıra halinde kavun dizilmişti, olgunlaştırıcı güneşi bekliyorlardı. Üzerlerine lambanın soluk ışığı düşüyordu, yeşili, sarısı, dolgunu, yuvarlağı, uzunu, sivrisiyle, mahkemede yan yana dizilmiş oturan yüzlerce jüri üyesinin donuk yüzlerini andırıyorlardı. Cennet kuşları gibi her biri farklı kadınlar, sarı kapı aralığından peş peşe geçiyor, kendi renklerinin özgüveniyle ve ölüye karşı görevlerini yeri-

ne getirmişliğin inancı ve gururuyla adımlarını atıyorlardı. Dışarda zeytinlerin arasında birinin gitarı vardı, iki parmakla usulca çimdiklenen tellerinin yankılarına güzel bir sesin tonları karışıyor, tökezleyen, yükselen, alçalan melodisiyle şarkı sanki hiç bitmeden sonsuza kadar sürecekmiş gibi görünüyordu. Zeytinlerin altında, nakarat bölümünü söyleyen ve ışığın sarı-yeşil yansımalarının göründüğü yapraklardan oluşan tavana başlarını kaldıran kızların ve erkeklerin seslerinde derin ve bastırılmış bir heyecan seziliyordu. Kayalıkların tepesinde, boş denizin yukarısında, ruh ve gövde olarak birleşmiş, gizlice dolaşan sevgililerin gülüşmelerinde şeytanca bir şeyler vardı.

Çiftlik ambarına benzeyen küçük kilise mum ve tütsü kokuyordu. Yeni süpürülüp süslenmişti, azizlerin gümüş haleli duvar resimleri ovulmuştu, kötü kötü parlıyordu. Kırmızı, mavi, safran rengi, sarı, hardal rengi, tarçın rengi, morumsu kırmızı kadınlar, insan kolu kalınlığındaki mumlar ormanının altında dolaşıyor, her biri mihrabın sağ yanındaki köşeye gidiyor, önce koruyucu azizin kemiklerinin kilitli olduğu mahfazayı öpüyor, daha sonra duvar resimlerinin önünden ilerleyerek Rumanades'in ölü yüzüne bakıyor ve meyve, çiçek ya da sebze gibi armağanları Leucothea'nın geriye kalan son keşişine bırakıyorlardı. Zavallı adam, çevresi kıpkırmızı olmuş gözleri yarı kapalı, sakalı göğsüne sarkmış olarak orada duruyordu, yorgunluktan yarı uyur gibiydi ama mihrabın sol tarafında, elinde bir mum ve kafasında biçimlenen uygun duayla görevini yapıyordu. Can yoldaşını o sabah bir köylünün yardımıyla gömmüştü.

Kilisenin arkasındaki kabul odasının kapısı açıldıkça dışarıya meyve ve sebzelerin keskin toprak kokusu yayılıyordu. Getirilen armağanlar oraya depo edilmişti; karanlıkta kadın bir tiyatro oyuncusuna ait, büyük bir başarının öteberisiyle dolu soyunma odasına benziyordu.

Uykusuzluktan ve romatizmadan boş boş bakan gözleriyle rahip bütün bunların arasında görevinin saygınlık ve dokunaklılığıyla dolaşıyor, bazen biriyle konuşmak için

duruyor, bazen dönüp çiçekleri düzeltiyor ya da eğrilmiş bir mumun fitilini kesiyordu.

Gece yarısı dolaylarında Francis ile Walsh, Rumanades'e bakmak için kiliseye kol kola yürüdüler çünkü ikisi de biraz gergindi.

Kapıda durakladılar, ölü evini ziyarete gelen kadın ve erkeklerin oluşturduğu uzun kuyruğa afallayarak baktılar. Onları gören papaz yanlarına geldi ve binanın kısa arka duvarını kaplayan bitmemiş duvar resmi için kıza övgüler yağdırdı. Bu sarı ışıkta, olgun renkleriyle çok çarpıcı ve güçlü görünüyordu, kızın kendisi de bundan övünç duymaktaydı.

Sıraların arasındaki koridordan ikisi birlikte el ele yürüdüler çünkü kız şimdiye kadar hiç ölü görmemişti, oğlansa ölen bir kişinin bedenine konuk olan taş kımıltısızlığından hâlâ korkuyordu. Yeni süpürülmüş ve sulanmış olan büyük yassı yer taşlarının üzerinde yürürken çıkardıkları ses, mihrabın çevresine egemen olan yumuşak suskunluğun yanında hiç kalıyordu.

Yan duvarda açıklıklar vardı (çünkü duvarı yıkıyorlardı), bu açıklıklardan dışarda oynayan çocuklar, meyhanenin kapısından vuran ışıkta görülebiliyordu. Zeytinlerin arasındaki bir açıklıkta birisi çalı çırpıyla küçük bir ateş yakmıştı, ateşin çevresine bir halka halinde yaşlı kadınlar oturmuş, konuşup gülüşüyorlardı, en iyi giysilerini giymelerine bahane olan olaydan mutluydular. Bütün kasaba gevezelik eden insanlarla arı kovanı gibi uğulduyordu: Ayrıca ara sıra iplik iplik kaval sesleri kulaklarını delip geçiyordu. Yaşlı kavalcının şu anda keyfine diyecek yoktu.

Kilisenin öteki tarafındaki kapı aralığında Vassili ağlamaktan mahmurlaşmış gözleriyle ayakta dikiliyordu; beri yanda tören ayakkabılarını giymiş olan Christ ayakkabılarını gıcırdata gıcırdata bir aşağı bir yukarı yürüyor, kendini dinleyecek birini bulunca yüzünde ciddi bir ifadeyle konuşuyordu.

"Efendiciğim," dedi Walsh'a kırık dökük bir dille, es-

mer parmaklarıyla oğlanın kolunu yakaladı, "efendiciğim," gözlerinden yaş getirme çabasıyla gözkapaklarını sımsıkı kapattı, "ne felaket, efendiciğim. Ne *felaket.*" Titreyen mumların ışığı esmer yüzünü yaladı geçti. Eriyen mumların sıcak tatlı kokusunu soluyorlardı. Yaşlı keşiş kapının sövesine bütün ağırlığıyla dayanmıştı, ölümün yorgunluğu içindeydi, keçe gibi saçlarının ortasında uykulu gözleri kırmızı birer sıfıra benziyordu. Kibarca başını eğerek ve çamurlu parmaklarını göğsünün üzerinde birleştirerek onları başıyla selamladı.

Yavaşça iki basamağı çıktılar, birbirlerinin kolunu tutarak, mihrabın parmaklığının yanından geçtiler, kutsal yerin dışında sıralarını bekleyen köylü kalabalığına katıldılar.

Koruyucu azizin kaburgası bir çocuk tabutu büyüklüğündeki bir mahfazanın içinde duruyordu. Kilise mihrabının iki yanında, aşağı yukarı beş metre kare büyüklüğünde küçük birer girinticik vardı, duvar yüzeyleri azizlerin resimleriyle kaplıydı. Sağ taraftaki bölümde koruyucu aziz yatıyordu; sol taraftakinde Rumanades.

Köylüler dışarıdaki resimleri öperken ikisi beklediler, daha sonra bir dua mırıldanarak, azizin kemiklerinin saklandığı yer olarak bilinen mahfazaya saygı borçlarını ödemek için başlarını eğerek karanlık kapı aralığına girdiler. O daracık yerde mumların dumanından soluk almak neredeyse olanaksızdı. Yan yana sıralanmış azizlerin, parlak gümüş hale içine alınmış soluk yüzleri koyu sofulara özgü bir kötülükle ışıldıyordu. Orada birkaç dakika, bir tür uyuşukluk içinde beklediler, içeriye giren, mahfazanın çevresindeki gümüş plakaları öpen, dinsel bir korkunun tutkusuyla oluklu, düğümlü süslemelerin çevresinde dudaklarını dolaştıran kadınların kapı aralığında yarattıkları kaynaşmayı seyrediyorlardı.

Onlar orada dururken Christ geldi ve gümüş işlemeleri abartılı bir şekilde öpmeye başladı, kuşaklar boyu insanların dudakları ve elleriyle aşınıp düzleşmiş madenleri dudaklarını şapırdatarak öpüyordu.

Bu işi bitirince yeniden onların yanına geldi, gülümseyerek ve biraz da mutlulukla, "Aziz bize karşı iyi davranıyor, efendiciğim," dedi.

"Christ," dedi Francis yavaşça.

"Evet, bayan?" Dikkat kesilmişti, menekşe rengi gözleri yanıt bekler gibi açılmıştı, elleri bir hareket yapmaya hazırdı.

"Yarın kaçta gidiyorsun?"

"Sabah çok erken. Güneş doğarken."

"Gel," dedi Walsh, kolunu yine kızın koluna geçirdi. "Artık dışarı çıkalım."

Yürüyerek mihrabın ve yan yana dizilmiş, rutubetten ve bakımsızlıktan neredeyse çürümüş çerçeveli resimlerin önünden geçtiler. Öteki taraftaki girintide duraksayıp yaşlı adamın ölüsünün bulunduğu tabuta baktılar. Bu ikinci girinti ayrıntıları bakımından birincisine benziyordu; içine, koyu renkli yüz resimleri kalabalığının altına sıradan bir yatak konmuş, üzerine koyu renkli kadifemsi bir örtü örtülmüştü. Cilalı tabut bunun üzerinde duruyordu.

İkisi birlikte içeri girdi, adamın sakin ama yine de ciddi görünmeyen beyaz yüzüne uzun süre hiç tedirgin olmadan baktılar. Sanki her an yüzünde bir gülümseme belirebilirmiş gibi ağzının iki yanında hafif bir gerilme vardı. Tek kötü şey gözlerini onca ifadesizleştiren o bakıştı. Orada yatmış, sanki bütünüyle yabancı bir yerdeki yabancı gibi, duvardaki aziz resimlerine bakıyordu.

Francis kolunu onun kolundan kurtardı, oğlanın yanında gevşek gevşek durup şu gizemli yaşlı adamın yüzüne, korkusuz ya da önyargısız bir şekilde baktı: Kendini yine yabancı ve güçlü hissetti.

Arkalarındaki kilisenin içinde sonu gelmez mırıltılar devam ediyordu. Keşiş kapı sövesine yaslanmış uyukluyor, ara sıra uyanıp bitkinlikten hafifçe titriyordu. Şu anda artık üzüntünün ötesindeydi; hatta kibarlık kurallarının da ötesine geçmişti. Çok uzaklarda, dışardaki gece sonsuzluğunun içinde biri, aşk acısıyla ilgili bir şarkı söylemeye başladı, sesin yükselmesi ve uzaması fiziksel acı

duygusu yaratıyordu. Sesi neredeyse duyulmayan gitar, sanki bir yarayı temizleyen biri gibi, melodiyi damla damla akıtıyordu. Duvardaki gedikten ateşin çevresinde halka olmuş oturan, uyuşmanın sıcaklığıyla kaynaşan, tatlı sözlerin büyüsüyle ısınan yaşlı kadınları görebiliyorlardı. Şarkıcı onlar için ölüp bitiyordu: Kadınların yaşlı kemiklerini saran yaşlı etleri bir âşığın özlemiyle zonkluyordu. Ölmüş ve unutulmuş erkeklerin değil, belleğin kirli köşelerinde gizlenen gölgelerin değil, yeni, güneşin parlaklığını taşıyan, kadın açlığı, kadın gövdesi açlığı çeken genç erkeklerin. Şarkıyı söyleyen adam, Juan'ın kendisini ısrarla isteyen yaşlı bir kadına, acıma duygusunun etkisiyle, kendini verişi gibi kendisini onlara veriyordu; onlar da tıpkı o karasevdalı kadın gibi yenilenmişlerdi, iştahları yeniden kabarmıştı. Yüzlerini şarkının geldiği yöne dönmüş oldukları için ateşin ışığı buruşmuş ve sarkmış etlerini aydınlatıyordu: Ellerini birleştirmiş, acı verici bir hazla dizlerinin arasına sıkıştırmışlardı.

Kilisenin içinde mumlar hâlâ ışıldıyordu, tütsünün dumanıysa buhar gibi tavana yükseliyordu. Oğlan ile kız uzun süre ayakta dikildiler, Rumanades'e baktılar, dalgın dalgın.

* * *

Sabah güneş doğarken hiçbiri uyanık olmadığı için son töreni göremedi; yalnızca törende etkin bir rolü olan Fonvisin ile Gordon dışında hiçbiri yoktu; Marlowe gece çok geç saate kadar çalıştığı için ta öğleden sonraya kadar uyumuştu. Francis gövdesinin hissizleşmiş muhtevası ve kafasından geçen düşler aracılığıyla sesleri ve hazırlık patırtılarını duydu.

O sabah saat üçte Gordon sırt çantasının içine biraz yiyecek koydu, dürbününü aldı ve tek başına, büyük bir mutlulukla Çağlayan'a giden uzun kayalık yolu tırmanmaya başladı.

Sabahın şu erken tan vaktinde dans pistinin kıyısına

oturup ayaklarını boşluğa sallandırarak sigara içti.

Doğuda ışık dağın yamaçlarından yukarıya yavaş yavaş yükseldi ve taşarak, ölü gibi kımıltısız denize döküldü. Kara tarafındaysa vadiye sokuldu, zeytin ve asma, mısır ve arpa evleklerini aydınlattı.

Köyde sessizliğin içinde gürültü donuk bir şekilde artıyordu. Bir adam bir şarkının bir-iki dizesini söyledi. Bir kapı çarptı. Üç kırmızı karınca koya giden yola koyuldu.

Nanos, içinde meyvelerin –üzümlerin, kirazların, incirlerin– yüzdüğü su dolu cam bir kâseye benziyordu. Renk renk tekneler hafifçe inip kalkıyor, beri yandan tentelerin altından, gerinerek ve esneyerek uykulu insanlar çıkıyordu, nemin soğuğundan her yanları katılaşmıştı. Zeytinlerin arasında hayvanların bağlandığı yerden eşek anırtıları duyuluyordu. Bir kadın bağırarak bir şeyler söyledi.

Gordon bütün dikkatiyle baktı ve devinimin arttığını gördü, kasaba bir saldırıya hazırlanan silahlı bir karargâh görünümünü aldı. Villa Pothetos'un beyaz bahçe kapısında üç karaltı göründü ve köye doğru yürümeye başladılar. Onların avukat, doktor ve Fonvisin olduğunu tahmin etti. Yarım saat sonra yürüyüş başladı.

Kilisenin kapısından dışarıya renkli, oluk oluk insan kalabalığı akmaya başladı, insanlar tabutu omuzlarında taşıyan üç karaltının başına toplandılar. Papaz ile keşiş tam takım tören kılıklarını giymişlerdi; siyah papaz cüppelerinin üzerine, neredeyse ayak bileklerine kadar inen, kenarları güzel süslemeli ipek atkılar takmışlardı. Her ikisi de sağ elinde uzun bir mum tutuyordu, papazın sol elindeyse kutsal kitaplardan biri vardı. Onların arkasından köylü kalabalığı geliyordu, ellerinde havaya kaldırdıkları köyün ikonları vardı, aralarında konuşup gülüşüyorlardı.

Yürüyüş alayı, tabut ile tabutu taşıyanları merkeze alarak yamaçtan aşağıya iniyordu; zeytinlerin arasından, limon bahçesinden geçti, sonunda kayalıktaki patikaları bırakıp kazasız belasız mendireğe ulaştı. Hafifçe sallanan renkli teknelerin yan tarafına geldiklerinde bir durakla-

ma ve toplaşma oldu, bu arada Christ, tabut ile birlikte ayrıcalıklı yasçıları alacak şekilde manevra yapıp teknesini yanaştırdı. Ötekiler kayıklara doluşmaya başladı, etekler savrulur, eşarplar burgaçlamrken gülüşüyorlardı.

Daha sonra, o uzun tekne kuyruğu, sabahın serin havasında güneye, Ithaca'ya doğru yola çıktı.

SON

Sıfır
ve
Karlı Havada Şifa Yurdu

Gerçeklik Ormanında İki Keşif Gezisi
(Korfu'da yazılmış)

"*Karlı Havada Şifa Yurdu*", Seven, *sayı 3. Kış 1938.*

"*Sıfır*", Seven, *sayı 6. Güz 1939.*

Sıfır *ve* Karlı Havada Şifa Yurdu *yazar tarafından Rodos'ta, 1946'da özel olarak bastırıldı.*

"Astu,

"Benim için hoş olmayan ve alçakgönüllüğümü zorlayan şey tarihteki her adın temelde ben olmam. Dünyaya verdiğim çocuklara gelince; durum şöyle: Bir miktar kuşkuyla düşünüyorum, acaba Tanrı'nın krallığının kapısından giren herkes Tanrı'dan mı geliyor, diye. Bu sonbahar olabildiğince önemsizleşmek için gizlendim ve iki kez kendi cenazeme seyirci oldum, birincisi Kont Robilant olarak (hayır, ben Carlo Alberto olabildiğim ve kendi doğamdan saptığım kadarıyla o benim oğlumdur) ama ben kendim Antonelli'ydim. Sevgili Herr Profesör, bu anıtı görmelisiniz, yarattığım şeyler konusunda tamamıyla deneyimsiz olduğum için her türlü eleştiriyi yapmakta özgürsünüz, bundan yararlanacağıma söz veremesem de size minnettar kalacağım. Biz sanatçılara kimse bir şey öğretemez."

Akıl sağlığını kaybettikten sonra Nietzsche'nin yazdığı mektuplardan.

SIFIR

(Henry Miller için)

$$\sin\frac{2\pi(x+3a)}{a} = \sin\frac{2\pi x}{a}$$

MANTIKDIŞI OLAN HER ŞEY TANRI'DIR: BEN DE TANRI'YIM!

Bir Tibet zarafetiyle gece oluyor; gölgeler uzun burunlu güneş saatinin üzerine düşüyor ve bana benim yaşadığımı, var olduğumu söylüyor. Konuşmaya karar verdim, şiddetli arzuları içinde amaçsız ve dengesiz, büyüleyici bir biçimde koşan, gerçekliğe takılıp bileklerini burkan insanlar için değil; kendi sidiklerinin içinde yüzen ya da kendi pisliklerini yoğurup zarif heykeller yapan insanlar için de değil. Size kim olduğumu ve burada ne yaptığımı anlatacağım. Körlere kulak, beni duyan ama sözlükçemin ne olduğunu anlamayan sağırlara göz armağan edecek bir dil titizliğiyle konuşacağım. Acı konuşursam, beni engerek yılanı soktuğu içindir; uyurken kulağıma zehir akıtıldığı içindir. (Aslında bu büyük bir tumturaklılık – el ovuşturmalara, size rastladığım zaman gösterdiğim uyuşukluğa gülümsemeyin. Yönetimin ricası bu, gülümsemeyin...) Ağlıyorsun sevgilim, elimi eline alıp kesinlikle öldürücü ağzına bastırıyorsun; beyaz dişlerin keskin ağzının, sana ait büyük gözyaşı gülümsemesi aracılığıyla elime değdiğini hissediyorum. Kar bütün çevremizde çan çalıyor ve ben hiçbir şey yapamıyorum, hiçbir şey. Sözcükleri bulamıyorum, ancak bir tür soğuk müzik rahatlatıyor beni çünkü senin yanıtlarını duyamıyorum. Beni burada gözlerimde duran yaşlarla bir Prusyalı gibi otururken görüyorsun. Yaşlar asla akmıyor. Hep orada duruyor. Göz pı-

narında taştan yapılma iki gözyaşı. Can çekişmek yerine sen eğilip yolculuk battaniyesini dizlerimin altına sıkıştırıyorsun. Siyah ağaçlar açılıyor, rüzgâr tırmanıyor, dil kasırgası yumuşak bir kan topu gibi boğazıma yükseliyor. Belleksiz kar isterisi bir hayvan tuzağı gibi üzerimize kapanıyor, kolun kolumda. Anlamadığımı mı düşünüyorsun? Burada, suskun araba sürücüsünün arkasında robot gibi kımıldamadan otururken görüyorum kendimi. Komik durumdayım, belki de uygun sözcüğü bulamadığım için ve sen de benimle konuşmaya cesaret edemediğin için: yanıt olarak ancak cebirsel bir gökgürültüsü çıkarmayı becerebildiğim için. İstersen gül, umurumda değil: ancak beni heceler arasında boş bir avunç sözcüğü ararken, iyileştirici yitik sözcüklerin çıplak gövdelerini bulmaya çalışırken görünce ağlıyorsun. Denesem körfezi bile geçebilirim. Neler yapmaktasın? Mutlu musun? Neden gülümsüyor, neden ağlıyor, neden merak ediyorsun vb.? Elma ağaçları hâlâ kendi tendonlarında mı meyveye duruyor? Görüyorsun ya, neredeyse başarabiliyorum. Neredeyse erkekler gibi konuşabiliyorum. Neredeyse. Burada, senin yanında, çizgili battaniyenin altında senin titrediğini bilerek kâbus gibi oturmamı değiştirmiyor bu. Seni, gevşek, siyah ağzıyla karıştırıyorum bir tayın – çiftlik varlığının. Hayalimde o ıslak, gevşek dudakları her zaman ellerimin içine alıp öpüyorum, gevişin hoş kokusunu içime çekiyorum. Bir ruhum olsaydı ruh huzurumun sonu olabilirdi. Delilerevinde radyo bile on ikide kapanıyor. Herkese iyi geceler, artık gece size ait. O zaman seninle basit konuşuyorum çünkü sen tay değilsin, fok da değilsin, ben de kendim değilim. Kafamda elma ağaçları büyüyor: Toprak karların altında bütün vanalarını ve sularını açıyor. İlkbaharda küçük göle ineceğiz ve ben bu mucizeyi yeniden düşüneceğim. Bu keşfedilmiş dünyanın parçaları bayağı mı? İpliklerin boşta kalan uçlarını bir araya getirmek gibi bir şey bu, bir son, bir veda – serüven başlamadan önce. Babamla buluşmaya gitmeden önce işlerimi düzene sokmam gerekiyor. Tulumlara yeni şarap doldurmadan önce

eskisini dalınç ve huşu içinde boşaltmak gerekir. Anlıyorsun herhalde...

Salı günü on dört at ve dört renkli tekerlekle gelecek ve kahramanca manastıra gireceksin. Korkun çocukça ve apaçık belli. Gösterişli elbiselerinle korkuyorsun. Seni bir köşeye çekiyor, ellerimi gövdene bastırıyor, senin bir kadın olduğundan emin olmak, ne anlama geldiğini hatırlamak istiyorum.

Bunu yazarken Salı'nın somutlaştığını, bir kız bedeni haline geldiğini fark ediyorum, renkli ipek giysileriyle, dikleşmiş meme uçlarıyla, acındırıcı tavırlarıyla, korkusuyla. Kurallar bizim beyaz yatağa girip bu keşfi son noktasına kadar –çarşafların arasında soğuk gövdeli, yanlamasına akıntıda çırpınan, deniz yosunu gibi birikmiş, kaygan, buzları çözülmüş, bir leopar gibi adaleli bir balık olduğun zaman, duygunun akla hayale gelmeyen ileri karakollarına kadar– götürmemizi yasaklıyor. Benim küçük maymunum! Sen ve senin kabilen, duyguları öylesine saydam, zenci çocuklar gibisiniz. Kalçaları ve eti, kaymak gibi poposu ve göğüsleriyle, burada hepimizin ebedi konusu olan bir güce sahip somut Salı'ya dönüyorum. Hafta Salı'ya doğru alazlanıyor, fırtınalar ileri karakolları talan ediyor, sürüler halinde yaban kuşlar lambaların üzerine içindekileri boşaltıyor: Ben, deniz fenerinin içinde tehlikeden uzak, Tibet buyruğunun çınlamasını bekliyorum. Vasec de benimle birlikte bekliyor, neyi beklediğini bilmeden, elle dokunulup gözle görülmeyen dansçı kadın da. Onların dışında kimse kalmadı. Geceleyin her zaman yataklarımızda yatarken dokuma tezgâhlarının donuk uğultusunu, boş takvimin dokunduğu, armalardaki hayvan resimleriyle süslendiği fabrikanın sesini duyabiliyoruz. Altımızda çarpan yürek, pazarlarını ve pazartesilerini dokuyor, çılgınca bir hareketlilik içinde titreyen bobinler. Gece.

Salı günü mücevherlerle süslü bir suskunluk olacak, bir hesap kapama. Yaya yolları karla kaplanacak, çalılar kuşlarla akkor hale gelecek. Her şey tanrısal bir kasvet uçurumuna yuvarlanacak, şiir, burçlar kuşağı, kırağı, tere-

yağı. Belki o gün bugündür, bilmiyorum. Motor sesini, mücevherleri ezen on dört atı, Tanrı'nın kapılarının açılışını duymadan bunu bilmem güç.

Vasec kanaryayı getirmen gerektiğini söylüyor: Kendi gözleriyle görene kadar inanmayacakmış. Deneyimli bir taşralıymış, dediğine göre. Yani içine kapatıldığı kafesin Tanrı'nın işi olduğuna nasıl inanır? İçinden çıkılması biraz zor: Tanrı ona kanat verdiyse, o zaman kanatlarını kullanamayacağı kadar küçük bir kafes niye? Geldiğin zaman buna yanıt vermen gerekecek. Yine de biz o noktada rahattayız çünkü ben herkese olguları nasıl yaşayacaklarını öğretiyorum. Deneyimin bu alanında yalnızca yaratıcılık eylemi var. Biz kendimiz hiçiz: Hayal gücümüzün bu kozmik dansta *bizim* bir rolümüzün olduğunu hayal etmesine izin vermiyoruz. Sinemada olur gibi oluyor her şey. Benim yerime çocukları öp, aman dua etmemezlik etmesinler – komik, çok *komik!* Bugün yaşlı adama, "Ben özgür bir adamım, özgürce düşünüyorum, neden acı çekmek zorunda olayım?" dedim. Kaçınılmaz olarak anlamadı. Ama gitti, benim acıma bir ad bulabilmek için bütün kitaplığını taradı. İyi biri ama tutumlu – çok tutumlu ve nekes. Eli bol olmam yüzünden benden korkuyor. Gözlerimin içine bakıyor ve titriyor – öylesine derin gözlerim, öylesine acılı ve güvenli, asık göz çukurlarımın öylesine derininde. Bazen ırmak gibi atardamarlarımda akan senfoni ona ulaşıyor, onu duygulandırıyor, elektrik teli gibi yakıyor. Orada beyaz önlüğüyle evcil bir tavşan gibi oturuyor, çevresinde kalemler, kâğıtlar, benim yüzümden, hafifçe anlamaya başladığı benim tutkum ve çarmıha gerilişim yüzünden çektiği adsız işkenceden altüst olmuş durumda. Seni gördüğü zaman gözlerine yaşlar doluyor, gidip kütüphaneye kapanıyor ve bunu atlatmanın bir yolunu bulmaya çalışıyor. Bunca genç, bunca tatlı, ince ipek giysilerin içinde bunca ipek gibiyken niçin heykel sütun, genç bir kız? Kendi payıma ben mutluyum, giysilerine, saçlarına dokunuyorum: Senden küçük arzu lokmaları koparıyor, onları Vasec ve dansçıyla paylaşıyorum. Ben seninle bunca zen-

ginleşirken, külçe altınlarla bir Arap'tan bunca farksızken, bana çok ucuza patlayan bir yardımseverlik bu.

Biliyor muydun? Hamlet öldü, o küçük kuş, o siyah kardinal. Bu haberi usul usul vermeliyim. Vasec geceleyin dana gibi böğürerek yanıma geldi, çünkü o küçük kuş onun ev hayvanıydı. Tanrısal bir aşk Vasec'i biçimsizleştirmişti, ben mumları yakınca burun delikleri mürekkebin içine oyuntulanmış gibi oldu. Ağlarken elleri çarşafları tırmalıyordu. Yüreğin derinliklerinde kişisel bir acıydı: Gözyaşlarının altında gerdanı jöle gibi titriyordu. Ölmüş serçeyle birlikte Lesbia'ya benziyordu. Yaşlı adam uzun zamandır bunun apandisit olduğunu düşünüyordu, içeriye girip hayalet deneyimi yaşayıncaya kadar. Kolalı yatakta o ufak tefek adam sırtüstü yatıyordu, küçük parmakları sarı ve küçüktü, ölmüş bir kuşun pençeleri gibi sıkılmıştı. Yüzündeki çizgilerin hiçbir anlamı yoktu. O gelecekte ölmüştü – hepimizden kaç yıl ileride, bunu bilemeyiz. Hatta fizikçi de bilemez. Çok güzel bir andı bu – çünkü o şimdiki zamanda bizim aramıza katılmadan onu toprağa gömemiyorduk. Yönetimin ricası üzerine Ophelia gelmedi, ayrıca çok az çiçek vardı. Herkes şaşkındı. Bir elli yıl falan onun maddesel bir varlığı olmasa da biz, her şeye karşın usul neyse ona uymaya karar verdik. Harika bir geceydi.

Onu kendi toprağına gömdük, uzun bir sıra oluşturan, yan yana dizilmiş serviler boyunca yürüdük, aslanlar dikkatle bakıyordu, çift ağızlı baltalar, kartallar. Papazların siyah cüppeleri mumların ışığında böcek gibi parlıyordu. Yaban, soğuk bir gece, gökte asılı duran bir dolunay, boru sesi gibi saydam. Bizim törenimizde toprak bütün Avrupa'da gizemliydi, Hamlet'ini, Batı'nın ölüsünü içine alması için annenin karnını açıyorduk. Günahlarımızı bağışla. Kafatasları kemikli, ellerinin üzeri ağaç gibi kabuklu küçük adamlar bizim bu yansılamamıza coşkuyla katıldılar. Sakallar inip kalkıyordu. Usulüne uygun davranmak ruhumuza merhem gibi iyi geldi, sol yanımızda deniz konuşuyordu, denize uzanan burunları yaban zeytinler,

ardıçlar, cevizler, Lübnan sedirleri sel gibi kaplamıştı. O anlarda her şeyin değerini anladım, saklı kaldırım taşlarının üzerine bir heykel gibi düştüm, iki büklüm oldum, kırıldım; çılgın müzik, dillerin katalepsi jargonu, manevi armağanlar beni, denebilirse, denize boşalttılar. Ruhum kırık mutluluklarla, üçüncü dereceden parlak yıldızlarla doluydu. Vasec'in, tüylerin altındaki kaygan dudaklarını öptüm çünkü ben sonsuza kadar Yorick'im ve biz Hamlet'te kardeşiz, biz ne yaparsak yapalım deniz bizi Girit'te sürükler. Beni anla, her neredeysen, ağaçların arasında rüzgârın çağıldadığını, Sicilya'ya doğru uçan turnaların sesini duyarak, hangi olmayan yatakta yatıyorsan. Ben artık bir balık değilim, meyve, sebze, mineral, bilici değilim. Lycidas için ağla, gençliğinin baharına ermeden giden.

Sorun ciddi. Çünkü törene karşın Hamlet odada ve ölü ama bizim ona arkadan yetişmemizi bekliyor. Herkesin merak ettiği şey şu: Bozulmadan kalacak mı? Dudaklarına dokunuyoruz, onları bir köpeğe benzeyen çene kemiğinden çekip ayırıyoruz. Katılaşmış kalıntılar – unutulmuş bir yazdan arda kalmış bir salkım tozlu üzüm.

Vasec ile ikimiz, onun yanına oturup dama oynuyoruz. Bu Vasec için yapılacak en doğru şey çünkü kafasını tamamıyla oyuna verebilir, kendisi, tutkusu, sinirleri, kafası yorgunluktan bitkin düşebilir; bana gelince – beni idare edecek kadar yedeğim var. Tam burada oturuyor ve kim bilir kaç el oyun oynuyoruz, sonunda Vasec yorgunluktan bitkin halde arkasına yaslanıyor, dikkat harcamaktan terlemiş. Bu süre içinde Hamlet bir köşedeki küçük beyaz portatif karyolada ebedileşti, tırnaklarıyla beyaz çarşaflara tutunmuş, yüzü bataklık kumu halini almış durumda: Eğilip ona bakarsanız gittikçe genişleyen ve magma halinde bir yoğunlukta son bulan bir girdabın içine düşüyorsunuz. O derinlikte gerçekten rahat eden tek ruh benimki. Ötekiler bundan korkuyor, hatta yaşlı adam bile. Kendisine küstahça "Rolünüz konusunda yanılıyorsunuz. ŞİFACI OLAN BENİM: Siz bende şifacı olan her şeyi yok ediyorsunuz," dememe izin verdi. Doğruyu sezebiliyor

ama benimseyemeyecek kadar, saman altından su yürütücü. Ben içeriye girdiğimden beri ötekiler ne kadar da sessiz. Dansçı'nın hiçbir zararı yok, zavallı gazal. Ay ışığında ürkmüş gazal sürüsünün kendisine yetişmesini bekliyor: Sonra birlikte zambakların arasından iniyorlar. Toynaklarında güzel bilgece desenler var. Vasec bile bu günler erdemini çok az gösteriyor, kafatasının kubbesi gökyüzüne küçük bir kule gibi batıyor ve Ağrı Dağı'nı şaşırtıyor. Ona Tibet'i öğretiyorum, orada havada asılı duran manastırları, buzlu göllerin üstünde, şalların, canavarların üstünde, kar atmosferi içindeki dalgın zihnin buharının üstünde açılan, ruhçağırıcıların korkunç derin düşüncelerini: azizin türbesinin yanında yanan yağ lambaları, dönen dua kâğıdı silindirleri, Tibet sığırı ve keşiş. Bazen o da Tanrı'yla tanışmış gibi görünüyor. Çini mürekkeple çizilmiş küçük sarı bir adam, hareketsiz bir Çin abakusunun üzerinde düşünüyor. Yeter.

Bunu kaydediyorum, acıdan dolayı değil, sırf sen Salı günü geldiğin zaman korkmayasın diye: Bizim dilbilgimizle aşağı yukarı tanışmış olacaksın. Dün gece seni sandalyede otururken gördüm. Canım, o hiçbir şey demek istemiyordu: Vasec kurbanlık bir koyundur. Renkli ipeklinin altında senin dizlerine dokunmak – bunun neresi kabahat? Dansçı senin üzerine giydiğin ince ipek zırhtan tahrik oldu. Ona da kendisininkinden biraz verdiler: Dudaklarını boyadı ve şu anda sahneye çıkmış bir çocuk gibi bizim için büyük bir ciddilik ve zariflik içinde dans ediyor. Dün gece elleri göğsünde, ciddi bir suratla koşarak bana geldi: "Bak," dedi, "kız bana kalıcı olarak göğüs verdi. Büyüyorlar. Dokun bak." Fifi'den ya da benden daha şanslı. Pieter'den ya da Denizyıldızı'ndan daha yetişkin biri. İşte bu yüzden sandalyenin üzerine oturduğun ve bizimle nasıl konuşacağını bilemediğin zaman, bizim kan kardeşi olduğumuzu fark etmeni istiyorum. Kekeleme, yüzün de kızarmasın – bu halinle yeterince güzelsin. Senin bir kabile insanı olduğuna inanmak olanaksız: yanlarında kanser ve dil pası, yağ ve zamk, bataklık kumu, za-

yıflama hastalığı, Glaxo, bileşik faiz ve açık yaralı kırıklar taşıyan tarikatların üyesi. Onlardan biri misin sen? Onlardan biri olmasaydın bu senin kafanı karıştırmazdı... gerçekten çok acıklı, gülme. Yönetimin ricası bu, gülme. Ne balık, ne meyve, sebze, mineral, ne de bilici olan Lycidas için ağla. Bu benim çarmıha gerilişim. Beni hoyratça indirdiler. Seni düşünüyorum ve zihnim milyonlarca kesikiyle fırıl fırıl dönüyor, ben mürtedim, sapkınım, hainim... "mutlağın sanrısı" mı dersin?

Geceler artık karın renksiz zirkon taşlarıyla ve ayazın güzellikleriyle dolu; köpüklerde yıkanmış ve çim bahçelerde ışıltılı yuvalara oturtulmuş milyonlarca uygunsuz mücevher. Sana söylediğim gibi Dansçı ay ışığının yaratıcısı; engelleyici etin –ayak bileğinin, el ayasının, avucun, el bileğinin– olmadığı, yalnızca boş bir simgeler abecesinde Zihnin kanat çırptığı bir dünyada cisimleşmiş onun sevinçleri. Yalnızca yasasız yöntemi içinde ruhun parçalanamaz atomu. Yalnızca ay. O yalnızca son krateri yazdı, düşmanları parmaklarının altında boş bir flütün delikleri gibi çınlayan son etkin Kopernik, Vega, Samanyolu kraterini çok seviyor. Senin için haddinden fazla kesin olan ben miyim – yoksa gerçek olanla simgesel olanın birbirinden ayrıldığı yer *senin zihnin mi*? Dansçı onun yöntemini yaratan şeyin yalnızca kutuplaşmış ışık olmadığını biliyor. O yumuşak, tüysüz yüzüne bak – dudaklar gülüşten dolayı karbonlaşmış. Sana söylüyorum, o biliyor.

Geriye kalan bizler için bir etiket seçtiler. Amusia var, konuşma yitimi, irade yitimi, okuma yitimi, yazı yitimi, *anoia*. Beyaz gömlekli adamlar istediği zaman, onlar ördek gibi çarşıya gidiyorlar. Biz omuz silkip arkamızı dönüyoruz. Ne? Bir matbaacı çırağının, Roma-Yunan kaynaklı kömürleşmiş bir hecenin tanıklığı üzerine biz burada karların arasında hapis mi kaldık? Bu inanılmayacak kadar doğru, inanın bana. Birkaç kez *The Times*'a yazmayı düşündüm, ama ne işe yarayacak? Sorunun nedenlerinden biri de *The Times*'ın kendisi. Dolunayda güneş şemsiyeleri ve boşunalıklar arasında yapılacak bahçe partisine da-

vetiyeler kaleme almakla yetiniyorum. Onların arasında bir piskopos kılığına girmiş olarak görüneceğim. Çok garip olacak – gerçek bir Tanrı adamı gördükleri an fenalık geçirecek olan o kolalı kilise adamları arasında. En düzgün biçimde düzenlenmiş olan zihne birincilik ödülü vereceğim: bir sebze bahçesine en çok benzeyenine. Çay fincanları kutuplaşmış ışıkla dolup taşacak, güneş şemsiyeleri dinozorlarla çılgına dönecek. Ezberlenecek konuşmalar olacak. Topluluk önünde konuşmaya alışkın olmadığı için falan... elimde bir tomar kâğıt taşımayacağım, yalnızca bir dolmakalem olacak. Şöyle diyeceğim, lafı hiç dolandırmadan: "Gelin. Anlama yetisine hiç gerek duymayacağınız yaratıcılık eylemi dünyasına girin. Artık sahip olma sürecini gerçekle karıştırmayın – kafa yormayı, bilgiyi. Gerçek arzu *ecinli olmaktır.*" Bundan sonra kaos hüküm sürecek, dul kadınların korselerinin gıcırtısından başka hiçbir şeyin duyulmadığı bir sessizlik gelecek bunun ardından. Taşralı oğlan iyi başarıyor!

Ama bütün bu yazılanlar zimmettir. Haberden kaçınıyorum çünkü günün konusu olan her şey senin imgelerinle tehlikeli hale geldi. Geceleyin denizfenerinin merdivenlerinden büyük lambaların yandığı yere çıkıyorum, başkaları için *var olmayan* ufukların yeniliklerini gözden geçiriyorum. Dağ eteklerinde çürümüş bir çene kemiği gibi duran Tibet, bir noktada toplanmış baş döndürücü bitkiler, zümrüt rengi yara kabuğu yosunlar, Himalaya sedirleri, leopar, uzayda patlayan kar, soluğunu üfleyen gökkuşakları... bir nümenin soluğu, bir Çinlinin lotus oturuşuyla oturduğu ve gecelerin mesellerle kurum gibi kara olduğu yerde. Bulunduğum yerin altında zaman çizelgesi dokuyan mekiklerin boğuk sesini duyabiliyorum: somut et, kalça, bilek ve yarı benim demek olan Salı'yı yaratan dokuma tezgâhlarını.

Yanı başımda Yahuda var, bütün gece, anakaralar baş döndürücü bir ihtişam içinde yuvarlanır gider ve bulutlar görüşü bulandırırken, hiç durmadan bir şeyler fısıldıyor. Onu da tanımlayan bir etiket var, ötekilerinkinden daha

ciddi. Hastalık belirtileri öylesine kesin ki adamın kendisini göremiyorlar artık – yalnızca etiketi görüyorlar. Onun için, orta beyne, arka beyne, yarım daire biçimindeki kanallara rahatça yuvalanmış tıbbi bir yıldız falı icat ettiler. Onun ikinci adı sarkom ama çeklerini KATATONIA adıyla imzalamasına izin veriyorlar. Aslında o sırtı pıhtılaşmış üç kanatlı yaşlı bir melek, her sabah yüzünü oturakta yıkıyor ve yatak çarşaflarını pencereden fırlatıp atıyor. Odayı iyice havalandırmak için. Bıyıkları öylesine uzun ki uçlarını kulaklarının arkasına dolamak zorunda kalıyor. Deniz fenerinde benim yanımda büyük bir dikkatle oturuyor, sanki bir uçağın pilotluğunu yapıyormuş gibi – bu onun için de manzaranın değiştiğini kanıtlıyor. Ama ne gördüğünü bana asla söylemez. Söz çok kötü bir eskrim kılıcı haline geldi: Sapı koptu. Şu özdeyişsel, kabilesel, törensel fısıltıdan başka bir şey yok. Kuşlar büyük sürüler halinde ışıklı camın önünde çark gibi dönüyor ama o tek kelime söylemiyor. Dışarıda çırpılan kanatlardan oluşan hareketli bir deniz var, deniz martıları, yelkovankuşları, albatros çağlayanı, ama ben, görünür olan ben'in içinde yalnızım. Sabaha karşı o usulca yanıma sokulup beni yanağımdan öpecek. Daha sonra hemen, "İhanet ettim! İhanet ettim!" diye bağırarak kaçacak. Yüzüm doğru yöne hareket edebilseydi gülmeyi becerebilirdim.

Vicdanın olduğu yerde hizipleşme vardır. Yahuda önünde açılan ufuklarla avunç bulmuyor, bütün gün pantolonunun cebindeki kiralık katil parasını şıngırdatarak yürüyor ve kafataslarının yerini arıyor. Sen bizi görmeye geldiğin zaman onun kafasında sen diye bir şey hiç yok, bu da beni kızdırıyor çünkü benim gözümde onların kıskançlığının ışığında senin değerin artıyor. Senin varlığının etkisini görmeye bayılıyorum – bizim tımarhane beyazımızın üzerine renkleri vuran ipeğin. Vasec senin yanağına dokunur, yumuşak etin altında, kafatasında sıraya dizilmiş zarif kemik plakalarının varlığından emin olurken, benim senden dolayı yüzüm kızarıyor – ama sevinçten ve seyirci durumunda olmaktan dolayı. Bira mayası kadar

yumuşak ve güçlü yanaklar. Bizim açık yürekliliğimize şaşıyor musun? Sana söyleyeyim, artık dilin tanımlanmış sınırı kalktığına göre, şike yapmanın âlemi yok. Biz insanlardan daha geçerliyiz – efendicesine. Saban demirini döverek, büyük bir ifade açıklığına sahip sözcükler üretiyoruz. Euclid'den daha anlaşılır olma durumu bu. Biz çözümü olmayan bir teoremiz, hipotenüs kaybolmuş. Belki bir gün beni bulmak gibi acıklı bir çabayla Golgota'ya kendin gideceksin. Bütün bunlar senin için topladığım veriler: İşlek bir sol elle çizilmiş bir harita, ama hazine bir yere gömülü. X işareti hiçbir yeri göstermiyor.

Dün gece yine yazıyordum: yeni ölüler kitabından elle tutulur olmayan yivler. Görüyor musun, burada bile bizim için saydam anlar var – belki de senin ve sizlerin onayladığı anlamda değil ama olsun. Ama saydam, parlak, sanrılak – evet, eminim. Bütün hayatım birden kâğıdın üzerine dökülmüştü, elma ağaçları, çiftlik, akpapatya garnizonları, ardı arkası kesilmeyen çocuklar, delici masumluk, ışık geçirmez gecelerde sığır gibi, kâfuru kokulu mumyalar. Parlak. Tanrım, içinde su değirmeni çarkının milyon mum gücünde vuruşlarla köprünün altında güm güm öttüğü dünyayı geri aldık. Paslı hatıla çıplak olarak tırmanıyorsun. Omurga yayını geriye büküyorsun, bulutları devşirecekmiş gibi uzanıyorsun, güzel topuklarını sıkıca geriye dayıyor, dalmaya hazır halde duruyorsun. Havuz mürekkep zarın ışığını geriye yansıtıyor: sarı düğünçiçeği öpüşleriyle benek benek morarmış deri. Sonra atlayış, et gövde yeraltına inen bir balta ve ben bu ışık geçirmez odada, kışın bu beyaz akıl sağlıklığı içinde gazetemden uyanıyorum, yerde kıvranıyorum, inildiyorum, suyun dağılan oluşturucu parçalarını toplayıp makul bir imge oluşturmaya çalışıyorum: artık yaşamayanların ülkesinden bir natürmort. Bu çok ters kaçtı. Gövdenin son ayini, bana göre Ölüm: Tanrı'nın mutlak kontrpuanının bulunduğu, boş sessizlik diyaloglarını zamana yayan müzik odası. Ölüm artık düşünülmesi gerekmeyen o beyaz durumdur. Benim için yalnızca yolculuk vardır, hiçbir kilo-

metre taşıyla ölçülmeyen, kırmızı ya da yeşil hiçbir bayrakla yanıltılamayan, hiçbir işaretle durdurulmayan ışık dalgaları çölüne giden bir ekspres. Kuzey Kutbu. Son nokta. Anlıyor musun? Sonunda acı dersi öğrendim – kendi adıma konuşacak olursam. Yaralarım iyileşti bile – öteki insanlar, benim yaralarım onlardı. Şimdi ben'in ucu sivriltilmiş kaleminden konuşuyorum, grafit kadar sert, o kadar keskin – ne acıdır ki ancak o kadar dayanıklı. Sen dev, sen ölümlüsün! Şimdi Yahuda'nın öpüşlerini çekinerek kabul ediyorum, bir eldiven sallıyorum, sabırla soruyorum ne ağacı seçtiklerini, ne zaman başlayacağını. Yolculuk başladı. Hangi yöne gidersem gideyim bu bir yolculuktur, yolculuğun anatomisi budur.

Ötekiler için bu böyle değil. Vasec için harekette eksik olan bir dişlidir. Süt içme saatinin geldiğini bildiği için mürekkep içecek ve kapkara ağzı, Afrikalılarınkine benzeyen dişleriyle orada öylece oturacaktır. Pieter için ne olduğunu biliyorsunuz: küçük bir kalça rahatsızlığı, siyatik, romatizma – Ordu Tanrısı ona ağız armonikasını alıp yürümesini söyler ve o zaman o iğrenç bir şekilde yeniden doğar. Denizyıldızı annesinin neden telefon etmediğini merak eder. Aylardan nisandı, ilk halis mücevherler. Kızlar masadaydı, atkuyruğu ve mizah bolluğu. Adam yemeklerin üstünden bakıp kadını gördü, kendisinin hayatını kadının yediğini bildi. "Sevgilim," dedi, "sevgilim," ve siyah geyiğin boynuzlarından kamçıyı aldı. Yatak odasında kadın hamileydi. Adam tanrısal aşkı yüzünden boğuluyordu, kadını, evi, körpe fidanlara benzeyen üstün çocukları yüzünden. Turba toprağı boğazını tıkıyordu, kış yayları, sert toprak, kasvet verici, yulaf bulamacı gibi kasvet verici. Tutku içinde adam kızarmış, yıpranmış elleri, kirli altın halkayı, bulaşık yıkamaktan, yağlı tabaklardan, can sıkıntısından soyulmuş tırnakları gördü. Doğmamış kuşakları, kadının rahminde asılı duran meyveleri kamçılamaya başladığı zaman, aşağı kattaki odada çocuklar, bir yuva dolusu baykuş yavrusu gibi sus pus oldu. Şiddet merdivenlerden yukarıya çıktı, ama adamın aşkı çok güç-

lüydü, sonunda adam bir bez bebek gibi budalalaştı, boynundan samanlar döküldü, fiyatı altı peniden yarım krona çıktı. On iki iyi ve gerçek adam gibi yargılamayın. Anlayamadığınız harekette yüksek bir haklılık vardır. Adamın içindeki canavara saygı gösterin, mucize bekliyorsanız. Yargılamayın, yönetimin ricasıdır bu, yargılamayın.

Dün gece haber vermeden yanımıza gelen Hamlet için de aynı şey söz konusu. Yargılamamak güçtü, kopmuş olan iplikleri görmek ve yine de onları bütün kalmış olanlardan ayırt etmek. Çok uzun süre uzakta kalmış suçlu bir çocuk gibi, Elizabeth dönemine özgü şekilde nazik nazik yürüyerek geldi. "Bir-iki dakikalık bir zamanım var," dedi, "sonra o küçük kara kutuma gireceğim. Sana (beni kastediyor) geldim çünkü sen herkesten daha iyi anlarsın. Vasec için aşk vardır, ama anlamak yoktur. Sana geldim çünkü sıfırın altına inmek ve unutulmak istemiyorum. Belleğin dayanıksız desteğine ihtiyacım var. Son bir armağan olarak bana bunu ver."

Bunu söyledikten sonra sessizce ağlamaya başladı, suratı öylesine çarpıldı ki görseniz iğrenirdiniz ama onlar kapağı vidalarken sessizliği, mutlak maskesi gururla uyuşmuş gibiydi. Ölüm işte. Son hal. Eski göreneklere göre ne yapmak gerekiyorsa yaptık. Ben parmaklıkların arasından cenaze alayının toplanışını, çok eski zamanlardan kalma hareket planına göre hareket edişini izledim: katı siyah giysiler: dil: yüksek servi ve sedir tarhları arasına dökülen çağlayanlar: gagasında yeşil Nil'in ağır suyuyla ankakuşu Bennu: gece olup sonsuz genişlikteki ovada ortaçağın kuşantılarıyla birlikte hafif ışıklı haçtan başka hiçbir şey kımıldamaz oluncaya kadar zeytinlerin kanat uçlarına dokunan güneş. İsa'nın kuşantıları. Ölüm onun konağı olmuştu. Uzun bir sıra oluşturan böcekleri batıda karanlık ağır ağır yutup yok ediyordu. En sonunda Ophelia geldi, yüzü kaskatı, sarı saçları yazgının elektriğine tutulmuş. Gözleri, kurak bir yazdan sonra kökleri mantarlaşmış iki aptal peygamber çiçeği. Ben gitmedim, kafesimden seyrettim, yalnızlığımı kesinleştirmek için. Yürüyüş alayı onları ilgilen-

diriyordu: gövdelerin dramında kozmik olan ne varsa bana aitti. Bunu kıskanıyordum.

Yavaş yavaş olayların sabırlı kursağına düşüyoruz. Sahip olduğu o büyük aşk yüküyle yakında Vasec de, sonra o göz kamaştırıcılığıyla Denizyıldızı da. Hepsi, hepimiz, sonunda belki de ben. Ama henüz hedef kesin değil.

Burada geceleyin böyle düşününce varsayımsal gelecekle ilgili olarak seninle bir tür karşılıklı konuşma yapıyorum. Boş duvara konuşuyorum, Fifi'nin yattığı köşeye bakarak, Dansçı'nın gümüş rengi soda fıskıyesi gibi ayın üzerinde yolculuk ettiği yere bakarak. Benim dilimde kuzey ışığının altında, buzların arasında ürken foklar bile yataklarında oturup kulaklarıyla soru işareti çizerler.

Hayatım, akıl sağlığının elmas ucuna odaklanmış kocaman bir mercek gibi üzerime yerleşti. Sıradan unsurlar arasında benim daha aklı başında, daha rahat biri olduğumu söyleyebilir misiniz? Bu ışık kâğıdı yakıyor, benim için uzun süre bakamayacağım kadar güneş lekesine benzeyen bir resim. Sen oradasın, o kaçınılmaz odada, arabada, karda, yaz mevsimindesin, sudasın. Yalvarışın beni sırımla bağlıyor, kımıldayamıyorum. Birer virgül haline gelmiş o yalvaran gözler, içine nokta işareti konmuş yürek. Bunu akıl alır hale getirmek için ne diyebilirim? Kalem elma ağaçları arasındaki bu yalnız evin çevresine soyut geometrik şekiller çiziyor, küflü bir gökyüzündeki sonbahar dumanının, sığırların...

Salı otomobili geldiği zaman seninle binip gitmeme izin vermeyecekler. Islak ormanda, yere düşmüş yapraklarla ve hafif av tüfeğiyle mutlu olurdum. Amin. Derenin karşısına geçen çocuklar. Yulaflar. Burada her şey öylesine tanıdık ki, bunun sıkıntısından boğuluyorum. Ben buraya ait değilim. Oturup katliama, bu mutsuz insanların tahribatına katlanıyor ve onlarla bir dişi geyik kadar nazik konuşuyorum. Luka, Malarya, Tiryns. Sonra o koca kafasıyla Vasec. Kafatası kemikten yapılmış bir keman gövdesi. Yemek yediği zaman yulaf yiyen bir atın yankılanan ezme sesini duyabilirsiniz. Öte yandan Dansçı öylesine titiz ki yemek

yemeden önce dilinin arka tarafına bir tutam tuz koyar. Tuz onun dengesini koruyormuş, dediğine göre ve her şeyin daha tatlı ve lezzetli olmasını sağlıyormuş. Bu herkesin çok bildiği bir şey. Öylesine candan ki bunlar, benim sıkıldığımı fark etmiyorlar. Benciller ara istasyonu. Optik diskiyle güçten düşmüş olan Pieter ve cebinde mıknatıslarla Luka. Bir yemek balesinde iştah kabartıcı bir yemek masasının üzerine eğilmiş yirmi omurga. Daha sonra bir dama tahtasının üstüne dikkatle eğilmiş Vasec'in kafatası...

Bütün bu yıkım senin ağlaman yüzünden: gözünde yaşlarla sırıttığın ve ağzını benim el bileğime koyduğun an. Sen sırımsın, tuzaksın, sen olmasan kolayca harekete geçebilirdim, duygusal yükümü sırtlanır, sınırdan geçer, resmi yapılacak kadar ölü bir doğagörünümünün içine adım atabilirdim. Kıyısız, renkli bir ülke, keşişin bir yağ kandilinin üzerine eğilip sonsuza kadar oturduğu ve her aziz türbesinde Ruh'un ışık saçtığı ülke. Oraya ulaşıyorum ama topalladığımı görüyorum. Geceleyin bağları çözmeye çalışıyorum, hapishaneden kaçmaya. Sen bir ıstırap çölü gibi orada duruyorsun, bense arabayı düşünüyorum, Salı günü eğer konuşabilirsem göze alacağımız kaçışı. Boş bir istek, iskeleti çıkmış eski kaçış düşü. Eski fotoğraf öylesine sessiz, sert görünümü öylesine tanıdık. Eski zamanlarda biz muhteşem kadınlar ve erkeklerdik vb. Bak, işte koca şurada, işte mutlu adam. Kadın güzel kokulu ekmekle doymuş ve sıcak. Çocuklar kuşlar gibi uyuyor. Küçük ev ay aydınlığı bir önemsizlik üzerinde düşünceye dalıyor ve uyukluyor. Ormandaki derin kül, çobanaldatanın, meşenin, külün pes notası. Hayatın gürültüsüz yumağı sarıldı ve renkli sepette örgü şişlerinin yanında bir kenara kondu. İki yüz bir ters. Karıştırma, yönetimin ricası bu, karıştırma. Derin koltukta uyuyoruz, pencereler ıslak, kül yatağın altında ateş soluk alıp veriyor. K-e-d-i-i-l-e-K-ö-p-e-k-P-a-s-p-a-s-ı-n-Ü-z-e-r-i-n-d-e-U-y-u-y-o-r.

Art arda atılan kurşunlardan kurtulup korkudan titreyerek deniz fenerinin basamaklarını tökezleye tökezleye tırmanıyorum. Kuşlar hâlâ düşüyor. Yahuda ilk yerinde

oturuyor, anakaraların değişmez pilotu. Aramızda yazışma yok. Ruhumun sözcüklerle, boyayla, müzikle taşınacak küçük bir parçası olsaydı...

Hepsi benimle bağını kopardı: Koparıyor, dökülüyor, çözülüyor. Sen ve resim, acı verici, kaçınılmaz bir uzuv kaybı. Giysiler yaralarıma batıyor. Yırtıyorum giysilerimi. Özgür olacaktım ama şu senin gösteriş merakınla, göğüsleri ve yumuşak saçları olan atlıyla başlattığın senli benlik düzeneği olmasaydı. Yeni ülke kendi korkunç ağ ve buzul süslerine gömülmüş olarak bekliyor: kumru ve panter: uçan kafatasının tavanını zorlayan ruh. Dua silindirleri büyülerini döndürüyor. İrade ortamı, Tanrı'nın tekeli.

Bu kuleye kapatılmış olan benim sağlıksız aklımda sağlıklı damarlar var: Zaman kâr payını ödemiyor. Bir adam ancak bu kadar dayanabilir. Çiftlik, Tanrım, sönmüş ateşlerin sıcak külleri, kibar tavırlı çaydanlık, çengele takılı fener, sığırların soluk alıp verişleri, ocağın kireçli toprak ve samanı, martın kırağısı ve kurdeleleri, buğdayın kar payı... Evi sık sık ziyaret eden kadın ve erkeklerin kırılgan bedenleri, onların çamur ve sabır uykusuna dalmış o kırılgan günleri ve tavırları beni tüketti. Toprak kölelerı. İştahları badem çekirdeği ve tortulu şist derzleri olan kudurmuş kızlar. Gövdeleri ağaçlardan ve tarihin el kol hareketlerinden farksız olan toprak sahibi erkeklerin korkunç dayanıklı açlığı. Bu olmasaydı soyumun içine girecektim. Düşüncemin özünü oluşturan o ipek kız, papatyaların arasında mevsim sonu buğdaylarının içinde ayak altında çiğnenen, çerçeveli bir yağlıboya tablonun içine tıkılıp kalmış, çamur gibi süresi geçmiş ama acı duyabilen biri. Birden sanki iki gözümün arasında bir arabanın kopan hareket kolu takırdıyormuş gibi oluyor. Yaşlı adamın yanına koşuyorum. Çok heyecanlıyım: "Bakın," diyorum ona eski el hareketiyle, "ben gidiyorum. Burada anlaşılmıyorum. Bırakın gideyim, öteki insanlar gibi bir insan olacağım, sıradan bir şekilde, sıradan şeylerden söz edeceğim, bu iki dünya arasında dengelenip kalmışlığa katlanamıyorum. Anakaralar kum gibi parmaklarımın arasından kayıp

düşüyor, onları yakalayamıyorum. Beni yeniden o tablonun içine gönderin. Ben alt tarafı bir hanımböceğiyim. Uçup evime gitmeliyim, evim yanıyor, çocuklarım yanacaklar. Ayrıca kilise papazı Cidden ile buluşma sözüm var."

Fena halde hıçkırıyorum ama o konuşmuyor. İlk kez anlıyor ama korkusu bunu gizliyor. Ağzından çıksın istemiyor.

"Bu bir hataydı," diye yineliyorum ona, kendimi daha da acındırarak. "Ben bir koca ve çiftçiyim. Siz beni mürit sandınız. Orasına bakarsanız, ben kendimi öyle sandım. Yanılmışım. Ben asla sınırı geçemem. Kâğıtlarım yasal değil. Bakın, pasaportum sahte. Biletçi bir kralcıydı. Tanrı aşkına. Asla geçmeyeceğim. Asla. Öteki tarafa asla geçmeyeceğim."

Bunun üzerine o daha sert bir şekilde, kocaman boş gözlerle şöyle diyor: "Bana yazıyı ver." Yazıyı ona veriyorum, sızıldanarak ama sanki yeni bir şey söylermiş gibi, "Asla geçmeyeceğim. Asla," diyerek.

Söz'ün soluğu odalara giriyor ve çiçekler güzel kokuyla donanıyor. Birkaç kâğıt, biraz mürekkep, beyaz bir duvar aygıtının gerisinde bekleyen hayat öylesine tanrısal. Hayat somut et demek, ılık kalça ve but demek, yarıdan fazla benim demek. Ben öldürücü bir gülümsemeyle gülümserken o okuyor. Daha sonra muhabbetle, "Rahat ol," diyor, "sen zaten oradasın ama pusulan yok, manyetik hiçbir şeyin yok. Orion takımyıldızına yürü ve mutlu ol. Kaybedecek hiçbir şeyin yok çünkü zaten her şey kaybedilmiş durumda. Bak. Burada, kâğıtta yazılı. Zaten bunu sen ilk sayfada söylemişsin. İlk cümlede. Geriye dön. İleride yol yok. Geriye dön."

KARLI HAVADA ŞİFA YURDU

(Anaïs Nin için)

(Kesinlikle aramızda) biz beş kişiyiz. Vasec'i ya da Dansçı'yı ya da büyücüyü saymıyorum; oklara benzeyen,

bahçede sağa sola koşturan, savaş baltalarını gömmek için toprağı kazan ya da kuşlar gibi haykıran öteki soydaşlarımızı saymıyorum. Onlar hesapta yok. Sabahleyin çimenlikte bitkin halde uzanan kırmızı adam, o zarif Denizyıldızı yok: Onların hepsi o kadar aptal ki bütün gün bahçede koşmalarına izin veriyorlar. Var olan bizleriz. Parmaklıkların arasında şeker paketleri uzatan çocukları penceremden seyrediyorum. Fifi göğüslerini yokluyor, sütünü istiyor. Biraz sonra ona bir bardak süt getirecekler ve öyle şeyler söylemeyi bırakmasını isteyecekler. Hepimizi güldürüyor bu. Duvarlar çok ince, entipüften, böylece birbirimize kibar kibar gülebiliyoruz ve öteki bunu anlıyor. Anlıyorsunuz ya, bu bir tür kan kardeşliği. Kanlarımız küçük hayvanlar ve şarkılarla dolu, bunlar bize sesleniyor ya da bizi gıdıklıyor ve güldürüyor. Üniformalı insanlar hiçbir zaman anlayamıyor. Başlangıçta ben biraz korkuyordum. Ama şimdi bu sırrın öylesine kucağındayım ki gülmekten iki büklüm oluyorum. Evet, kar var. Bütün gece sinirlerimin üzerine yağdığını hissedebiliyordum. Bu odalarda varlığını sürdüren biz beşimiz için bu bir işaret, inancın, umudun ve kahkahanın işareti gibi bir şey. Sabahleyin küçük teneke oturakları alıp götürüyorlar. Benimki neredeyse kahkahayla dolu oluyor, öylesine mutlu bir adamım. Pantolonumda, bozuk paraların yanında duran pirinç bir musluktan çıkıyor bu. Hiçbir zaman bozuk para çıkmıyor, kahkaha çıkıyor. Yeşil kahkaha. Sofra şarabı. Kümmel içkisi. Soda. Süt. Portakal şurubu.

Akşama doğru kambur gidip karda yuvarlanıyor. Biz başka tarafa bakıyoruz çünkü utanıyoruz. Kimse ondan söz etmeye cesaret edemiyor çünkü o dilsiz oldu. Göz yuvarları soğuktan küçüldü. Gökyüzü de değişikliği görebilsin diye onu doğru yöne çeviriyorlar. O Tanrı oldu. Karda yuvarlandığı zaman bizim aramızda beşinci kişi oluyor ama bunun dışında konuşmayan, gülmeyen, ağzından tek laf çıkmayan bir fare. Yüzü çarmıha geriliyor ve adamdan bir şeyler yayılıyor. Bunu yazmaya çalışıyorum ama yaza-

mıyorum. Daha sonra, bundan sonra, bütün gece gökten mezmurlar yağıyor, sinirlerimin üzerine harp ve yumurta akı pastası darbeleri halinde yağan bembeyaz, koskocaman harp, melek ve mezmur okları. (Bakın.) İşte bana verdikleri kalem ve birkaç tabaka kâğıt. Eskiden daha hızlı gidiyordum, daha hızlı, sonunda artık o ne kalem ne kâğıttı, yalnızca göğsümün içinde bulunan sinema gibi bir şey, bir çeşit ayin: siyah mumlar, İrlanda viskisi, piskopos atkıları, papaz cüppeleri, çan, kitap, menekşe rengi yarasa koroları. Bu bir hayli doğru. Ben önüne geçilmez bir büyücüydüm. İlkbaharda kalemim ve kâğıdımla her şeyi döllüyordum, bütün dünya boğulur gibi oluyordu: Baş veremiyordu, ben yaşayamıyordum. O zaman çok mutluydum çünkü her yere ölüm tohumlarını ekiyordum ve benim içimde erdem boy veriyordu. Ben bitkilerin, arıların, dağların, balıkların efendisiydim – yürüyen, yerde sürünen, toprağa kök salmış her şeyin: havada ya da denizde. Her şey beni çok iyi tanıyordu. Yeryüzünün bir listesini yapar ve o listeyi okurdum. Gözümden kaçan şey pek azdı. Birkaç ot belki de, ya da derin deniz balığı. Ama gerisi yırtık kâğıt, kumaş, zamk, mürekkep, mandal karmaşasından başka bir şey değildi. Peki ben? Ben büyücüydüm. Derin derin solur ve karımı dille, ağır aletlerle öldürürdüm. Vasec bunu duyduğu zaman gülüyor ve pencereyi tırmalıyor. Kar yağarken Vasec'in bütün gece karanlıkta bir köstebek gibi percereyi tırmalayıp durduğunu duymak öylesine tuhaf ki. Bundan kurtulamıyorum. Bokunu çıkarıyor, kasap Vasec. Eskiden şişman bir adammış, öyle söylediler, ama gerçekten de öylesine küçük, öylesine mini minnacık, öylesine onlardan biri ki. İnsan samanlığında bir iğne. Ona kâğıt kalem verseniz bütün gün bunların başında oturur, bu arada burnundan mühür mumu akar ve masanın üzerinde yanan küçük bayraklar olur. Öylesine işe yaramaz biridir. Biz onu çoktan hesaptan düştük. Amin.

Kar yerden yukarı doğru büyüyor. Koridorda sessiz bir ışık var. Hayat, ışık gibi bir filtreden geçerek içimize

sızıyor. Ayaklarımı pergel gibi açıyor ve yere Batlamyus evrenini çiziyorum, onu kıskandırmak ya da öfkelendirmek için patenle kayıyorum. Duvarların arkasından birbirimizle konuşuyoruz, yaptığımız sohbet tatsız. Ben Fifi ile konuşuyorum. Doğu yıldızı. Ateşin üzerindeki büyülü elmalar. On bir bin ağaçta, filozofların çadırlarının üzerindeki on bir bin suluboya Çin deseninde Mecusiler yanıyor. Parlayan piyano. Müziği eleştiren pirinçten yapılma nefesli çalgılar, boru ormanları, yakınan eleştirici pirinç çalgılar: olgunlaşan kemanlar. Fifi bacaklarını açıyor ve doktora, "Onu yukarı kaldır. Onu yukarı kaldır," diyor. Öylesine çok su vardı ki kolay doğumdu bu. Yıldız, ahır yemliği üzerine kuluçkaya yatıyor. Çok yakında yumurta yumurtlanmış olacak. Sığırlar koca suratlarını bilge adamlar kalabalığının arasına uzatmışlar, onlardan ayırt edilmiyor. O minik şey kendisine dokunan sünger gibi ıslak burunları hissedebiliyor. Hayvanın sarkık gıdığı Bakire'yi yalayıp kuruluyor. Doğu yıldızının ışığında büyükbaş yüzler yangını, dokuz kuka gibi uyuklayan pipolu bilgeler. Yeter. Daha sonra Vasec'in parmaklarına sayısız mezmur halinde yağan kar, yazgı, sabun ve barbarlık dolu kocaman gözlerine yağan kar. Sonra bizler, öylesine yalnız, öylesine basit ve yalnız, bir kanepede uzanmış yatan, kadının adını yineleyen ve onu yastıkta hisseden ve kadının gözlerinden aktığı an yaşları içen biz beşimiz. Sırt kemiğini fareler yemiş, kalbinin kulakçığı ile karıncığının bağlantısı kalmamış. Bunu ben kâğıt üzerinde söylüyorum (ama kesinlikle aramızda). Çok iyi. Bacaklarını açıyor ama siz daha onun üzerine uzanamadan kara dönüşüyor, üniformaya benzeyen kara, oyuncak borular, domuz eti, çobanpüskülü, ökseotu, kamburun yüzü, boş bir çorabın başında dua eden çocuklarla birlikte Noel çıkıyor içinden. Bacaklardan aşağıya karna, domuz etine, Sevgililer Günü kartına, şarabın çıktığı küçük pirinç musluğa akan soğuk kar gibi görünmesi çılgınca bir şey. Bu metin beni heyecanlandırdı. İyi olmadığını söylüyorlar. Onu eski kar gibi süpürüp yakarlar, hatırlıyorum, yarın. Aptalca bir şey bu ama yaşlı

adam yorgun. Çok fazla kâğıt. Çok fazla mürekkep. Boncuk işini daha çok seviyor, dinlendirici. Yumuşak renkler, pek çoz aziz, bu işte sanatsal bir şey, bu şeyin de bir adı var. Bir ad mı? O da ne? İnsan bir şeyden korktuğu zaman ya da ondan nefret etmek istediği zaman o şeye abeceden bir ad verir. Ancak ondan sonra o şey o adamın evinin kapısından içeri girebilir, zararsız hale gelmiştir. Bir adla örtünmüş olur, adam onu doğru dürüst göremez, yalnızca küçük kara harfleri görür. Böylece karısının yanında yatakta rahat rahat yatar ve hiç korku duymaz: Kolunu ya da bacağını uzattığı zaman, bir Noel ağacı ya da bir Çinli, ya da bir sürü küçük kırmızı meyvenin içinde çobanpüskülü bulmaz, aradığı şeyi bulur. Yani kar bulur demek istiyorum; göremediği bir zamandır ama güzeldir, kar ona sayısız kauçuk palayla dokunur: Kafasının gerisinde bir damar nabız gibi atmaya başlar. Bilirsiniz ki memeliler sınıfındandır, eti, suyu, kuru kuru bir sözcükten oluşmayan, bir öz abecesinden oluşan başka tür bir merhameti vardır. Bunu da yine yazamam. Size bunu yüzümde gösterebilirim ama yazamam. Çok eski zamanlardan kalma, Noel Ağacı'nın ne olduğunu bilmeyen ayılar tarafından pek çok mağaranın duvarına çizilmiş bir şey. Onu rahat bırakın, yoksa kalem alev alacak ve ciddi şekilde yanacağım. Mürekkep şişesinde askerî teçhizat deposu o, yani dikkatli olun.

Bütün gece Fifi kar yağdırıyor, bugün göğüsleri her zamankinden daha çok sıkıntı veriyor. Ona her zamanki gibi bir bardağın içinde süt getiriyorlar ama donmuş: Bunun üzerine benim küçük teneke oturağımda her zamankinden daha çok kahkaha oluyor. Görüyorsunuz ya, göğüsleri sarkmaya başladığı zaman doktora, "Bir aktriste bir değişiklik yaratın," demişti. Bunun üzerine onlara parafin doldurdular.

Daha sonra tabii ilk ayazda uyandığında onların içini taşla dolmuş olarak buldu. Hiç kimse oralı değil gibiydi. Öylesine ağırlar, içleri çakıl dolu. İşte ona böyle süt getirip

gidiyor, karların içine dönüyorlar.

Yeni paragraf. Bu benim Hamlet dediğim o küçük şey için çünkü o ne yaptığını hayli iyi biliyor. Doğal bir varlık. Onun belini büken başka şeyler. O siyah bir kilise duası. Kar yağmaya başladığı zaman, sizin de tahmin edebileceğiniz gibi, görüntü harika oluyor. Bir kâsenin içinde kırmızı balıkları oluyor, ikimiz paylaşıyoruz. Balıklar çok güzel ama pişmemiş. Kemana benzeyen bir yüzü var ve hep kadından söz ediyor. Çarşamba günleri kadın onu üzmek için geliyor, doktora temsili olarak bir altın veriyor. Tamamıyla yalancıktan çünkü kadın yaşamıyor. Bunu ben çok güzel açıklayacağım çünkü beriki kendisi yazamıyor. İkisi bir evde birkaç gece birlikte oldular. Eski bir evdi ve bizimki de yaşlıydı. Saçları aklaşmıştı demek istemiyorum. Kadına göre o yaşlıydı çünkü pek çok zekice boyutta yaşıyordu. Bunu o kendi iradesiyle yapıyordu, hızlı bir düş gibi ama kadın onu izleyemiyordu. Örneğin o yarına gidebilir ve oradan armağanlar getirebilirdi, henüz yapmadığı kekler, şallar, halhallar, uzak bir ülkede yaşayan ana-babasıyla ilgili iyi haberler. Bu çok tuhaftı çünkü o Yarın'ı ziyaret ettikten sonra Şimdi'ye geri dönebiliyordu. Kadın bu işten korkuyordu. Daha sonra bir gün o ortadan kayboldu. Ağustosta sıcak bir gündü. Her şey sessizdi. Sığırlar. Otlar. Köpekler. Her şey, cırcırböcekleri dışında. Cırcırböceklerini unuttum. O yok oldu. Tuhaftı. Bu işi o her zamanki gibi geceleyin yapmış, yarına gitmiş ama geri dönememişti. Elleri çok beyaz. Vasec onlara dokunuyor ve, "Kar. Kar. Kar," diye tekrarlayıp duruyor. Bunun ne anlama geldiğini bilmiyorum, tek bildiğim onun kadına geri dönemediğidir. Evde yaşıyordu ve kadını kaybetme korkusuyla yerinden kımıldayamıyordu ama birbirlerine dokunamıyorlardı. Her gün onun dünden içilmiş piposu, kullanılmış yazı masası, kâğıt, mürekkep, karmakarışık yatak vardı. Dayanılmaz bir acıydı bu. Kadın her gün kırlardan vazoları çiçekle dolduruyor ve küçük soluk ikonalara dua ediyordu ama bunlar eskide kalmış şeylerdi. Hizmetkârlar şömine rafında yeni para buluyor ve kadına söylüyorlardı. Evin içinde birbirlerini izli-

yor, kırmızı balığın yanında duruyorlardı çünkü o onları seviyor, her gün onların yanında ayakta dikilirken sessiz düşüncelere dalıyordu. Ama onlar dokunamaz ya da kürek çekemez ya da birlikte güneşte yatamazlardı. Bu ölümcül bir şeydi. Kadın köylülere onu bulmaları için pek çok eski para veriyordu ama onlar bulamıyorlardı. O her zaman oradaydı ama yarında hareket ediyordu. Onlarsa onu orada aramayı akıl edemiyorlardı. Vasec'in dediğine göre bir gün yeteri kadar kar olursa geri dönecekmiş. Çünkü evde tek başına yaşamak soğuk bir şeymiş, boş yataklar, yapayalnız not defterleri vb. Vasec onun yüzünden çok acı çekiyor, ağlıyor. Küçüğün acısı yüzünden rahminin ırmak olup aktığını söylüyor. Hiçbir merhem de yok elbette. Yaşlı adam şöyle dedi: "Zamandan daha iyi merhem yoktur." Ama Zaman en iyi ayırıcı aygıt. Ben zamana dayanamıyorum. Burada karların arasında çok fazla zaman var.

Adam kadına yazmaya başladı. Siyah mürekkeple yazılmış pek çok mektup ve onları evin sağına soluna bırakıyordu. Ama çoğa kalmadan bütün sözcükleri kullanıp bitirdi. Kadın yanıt veremiyordu çünkü bir mektuba hitap edemezsiniz – KOCAM, YARIN ayrıca o uzaklaştıkça uzaklaşıyordu. Kısa zaman sonra tam bir gün uzaklaştı. Sonra bir hafta. Daha sonra o kadar çok uzaklaştı ki mürekkep soluklaşıyordu, bunun üzerine kayalıklara kazımaya başladı, böylece kadın onu hatırlamak için yüzmeye gittiğinde bunları bulabiliyordu. Çılgınca bir şeydi. Kırlara uzanıyor, çiçeklerin kendisini boğmasına izin veriyordu. Vasec tam olarak anlayamayacak kadar oylumludur ama her şeyi hissediyor, bir boğa gibi. Kambur, karların üzerine uzandığı zaman o küçük şeyin yüzü solar, ama büyük bir vakarla. Vakarla kırmızı balığın yanına koşar. Utanmış bir hali yoktur ama düşüncelidir.

Kar diyorum ama bunun gerçekten de bir ayrılış olduğunu söylemek istiyorum. Dakikalar birer kar taneciği. İnsan onları saymayı bırakamıyor. Bütün gece sarışın ya-

takta yatarken saatin tiktaklarının taneciklerinin hesabını tuttuğunu görüyoruz. Saat gibi, tuvalet gibi küçük aygıtları ya da evren kuramlarını ya da çimenlikteki kâğıdı ya da son karşılaşmayı düşündüğüm zaman kendime şaşıyorum. Burada bu öylesine yararsız ki, duvarlar arkasından konuştuğumuz ve bağırsaklarımızı kahkahayla doldurduğumuz bu özel bölgede. Bunu tam bir netlikle yazıyorum, o yüzden sabırsızlık etmeyin. Dışarıdaki insanlar, içerideki insanlar örneğin. Dünyayı yaratmak üzere geride kalmış beş kişiyiz –gerçek dünyayı derdiniz siz olsanız?– ama bizi dinlemiyorlar. Tencereye dolan suyun, kavanozdan dışarı taşan pekmezin, ruhlarını zevksizce paketleyen şairlerin sesini seviyorlar. Gerçekten. Birer addan ileri gitmeyen karılarının yanında oturuyorlar, ben gerçekten ne olduğunu onlara göstermek için bir kalça kemiğini havaya kaldırdığım zaman fena halde bozuluyorlar. Buna, ahlaksızlık karşısında duyulan öfke diyorlar ama korku bu. Sözcükleri giyinmeden eve girmiş olan, adsız, utanmasız, zaman sınırsız küçük şey. Çıplak ve tehlikeli. Duvarların ardından birbirimizle konuşan bizler sözcüklerden vazgeçtik çünkü bütün bunları yok ediyorlar: Vasec'in gözyuvarlarının üzerine yağan karı, kendi kendini tatmin eden ve ilahi söyleyen Fifi'yi, duvarın arkasından yapılan konuşmaları. Bu sessizlik ve birlik ziyafetini. Ben bir yazarım. Dün yaşlı adama şöyle dedim: "Noel yaklaşıyor. İtiraf etmek istediğim bir günah var. Ben yazar Lawrence Durrell'ım, dünya bir gün korkunç bir şekilde netleşinceye kadar yazdım. Ben aslında hiçbir zaman gerçekten yazmamış olan yazarım. Çünkü gerçek bir yazar olduğum anda karla ya da dakikalarla bölünmüşlük yoktu: Kendimden uzaklaşıp tatile çıkmak için ben de buraya geldim." Mezbahaya gitmek ile manastıra gitmek arasında fazla fark yok. Bu onların alıp çözmek için üzerinde kafa yoracakları çok mahrem bir metin: Şüpheli ölüm sorgucusunun tek mahkeme kararını sunarken el baltasının ve öteki suç delillerinin yanına koyacağı. Helanın tek kral olduğu bir dünya üzerine söylenebilecek tek söz.

Vasec burada tatilde, çünkü ne yaparsa yapsın ağzındaki kan tadından kurtulamıyor. Ağzına ister kar doldursun, ister kum, ister pelesenk, ister bok, hiç fark etmiyor. Kendini hayalinde (kafasının içindeki kocaman gözle) kaygan döşemeye yukardan başaşağı sarkıtılmış olarak görür gibi oluyor, içindeki kanı boşaltıyorlar. Her zaman. Bu yüzden bütün gün bir çeşit kar körlüğü numarası yapıyor. Pieter bütün gün kayıkla Ürdün'ü geçiyor. Adamın tuhaf aygıtları onları şaşırtıyor: ilahi kitapları, altın kum, *sagu* palmiyeliklerindeki misyonerler, bir kutuptan öteki kutba kadar falan. Kar olduğu zaman hiçbir şeyden korkmuyorum, çünkü Orduların Tanrısı onun içinde güçlü bir şekilde, ağır bir et ırmağında hareket eden ağır bir balık gibi hareket ediyor. Pieter'in altmış altı okkalık poposu ve kalçaları elektrikli Kutsanmış Ekmek için öylesine Ortaçağ işi bir şey ki. Ama işte orada. Bu yüzden korkmuyorum ama bahçede yalnız oklar gibi koşanları seyrediyorum. Ötekiler için yanıt vermeyeceğim. Ben yalnızca Hamlet, Fifi, Pieter, Vasec ve Dansçı için konuşacağım. Son ikisini, müritler olarak kibarlık olsun diye dahil ediyoruz. Dansçı öylesine kırılgan ki seyirciler onunla birlikte titriyor ve bir zar haline geliyor. Adam rüzgârda bir top ipek gibi uçuşuyor. Benim o beşi adına konuşmam gerekiyor çünkü küçük siyah sözcüklerin hastalığı benim hastalığım. Geceleyin uyanıyor ve tepemde büyük bir ruhun açıldığım görüyorum: gerçek ya da arzu ya da Tanrı. Onu heyecanla alıp masaya götürerek açıyorum. Her zaman o şeyin ortasını yemiş olan peynir kurtlarıyla dolu oluyor. İşte bu yüzden yeni yıla yaklaşırken, uzun bir terk edilmişlik ve sessizlik içine yuvarlandım. Doktorlar şaşkın, tükenmiş gövdemden akan gizemli öz onları korkutuyor. Gribe yakalanmış olabileceğimden korkuyorlar. Ama aynada kaygılarım yok oluyor, gülmekten cep çakısı gibi iki büklüm oluyorum. Sır. Bunu asla öğrenemeyecekler, o can sıkıcı bok herifler, çünkü onlarda inanç diye bir şey yok. Benim için bıraktıkları kâğıtlara yazmıyorum artık.

O kâğıtları, hissettiğim şeylerin daha uygun bir belirtisi olarak tuvalete girerken yanıma alıyorum. Ölüm ya da aşk gibi büyük, özgür bir ruh, bir şüpheli ölüm sorgucusunun insafına bırakıldığı zaman her şey boş, anlıyorsunuz ya. Zavallı küçük ölümlü, ondan o kadar korkuyor ki o şeyin her tarafını ıslatıyor, korkudan üzerine işiyor. Onları hoş görün çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar. Bu günler doktorların benden metin olarak alabileceği tek şey onlar için bırakacağım küçük paketlerdir. Onlar o dil mekânizmalarıyla, küçük siyah sözcükleri kuşanmış ruhlarıyla öylesine gülünçler ki, onlara attığım kahkahalarla dolduruyorum tasımı. Onlara verilecek en iyi yanıt budur, gelip benim karlı odamdan almaları gereken, bu çalkalanan tas.

Kar yağarken insanın gülme duygusuna sıkı sıkıya sarılması gerekir. Özellikle de ay doğduğu ve mürekkep lekeleri, Vasec nereye giderse onun üzerine düştüğü zaman. Dansçı dışarıya çıktığında bir çeşit yanılsama içine savrulur. O kocaman parmakları havaya, mürekkepsi ağaçlar arasında, çizmelerinin üzerinde eriyen yumuşak sıvı mürekkebe büyü yapar. Gövdesi mürekkepsi bir sıvıdır, sayısız madrigal dünyasında fırıl fırıl döner. Uzun suratının bir anlamı yoktur ama ona o surati ay vermiştir. Terk edilmişliğim ve suskunluğum içinde şunu anlıyorum: Bizim, biz beşimizin, hiç sıkı dostu yok, bizim aracılığımızla soluk alan pek çok ruh var: O küçük şey, örneğin. Gözleri öylesine mavi ki, sanki boş kafatasını dolduran birer ay parçası. .Vasec'e gelince; bize güneş verdiklerinde, onun gövdesinin içinden geçen güneşin parıltısını görebilirsiniz, kocaman elleri mercan kayası gibi kırmızıdır: Kulaklarının memeleri kırmızı. Sesi akkor parlaklığındadır. Gövdesini al kırmızı gömleğin içine boşaltıp dimdik ayakta duracaktır, ruhu her noktasında güneşe değer durumda. Saçlarında güneşin ışık çubukları var. Pencerede canım gümüş rengi özel bir hale. Geceleyin güneş battığında nereye gidiyor sanıyorsunuz, doğruca onun göğsünün içine, onu yumuşatıp sakinleştiriyor, o çirkin yatakta uyu-

sun diye onu yatağa bastırıyor. Benim için, meyve bahçelerine yağan ipek gibi yağmurdur bu, çünkü karım yumuşak mor boğazlı güvercinler gibi bağırıyor ve yağmur aristokrasisi onun çevresine toplanıyor. Tabancalar acımasızdır ama müziklidir. Parçalanan kuş gagalarından çiftlik toprağının üzerine sevecen kan damlar. Yeter. Ruhlarımızın hepsi asık suratlıdır, elma ya da zeytin gibi çarpık saplı. Geceleyin dağlarda köpekler ağlar. Yeni yıldaysa mayasıl otları tilkiyi gizler. Kırmızı paltolar pencerenin önünden güle oynaya geçer, atlar kendi polenlerinde boğulur. Odun kütüklerinin sonsuz bir zevk ve sefa içinde çıtırdadığı büyük ocağı ya da araba ışıklarıyla dolu bir odadaki boş yatağı yazmam benim dürüstlüğümdendir. Ben onunla büyük ruhun diliyle konuşursam o beni anlayacaktır ama benimle birlikte onun içine giremeyecek kadar korkacaktır. Belki de bütün bunlar değişir.

Bahçede kamburun beni, benim çiftliğimi, sığırların tavrını hatırlayan gölü var. Kıyısındaki banklara oturuyoruz ve o Tanrı'yken ikimiz birlikte güzel şiirler yazıyoruz. Şu ara Noel'e yaklaşırken ağaçları kesiyorlar, çok yazık, çünkü onlar büyük birer dilbilimci. Yuhanna ile öteki tanınmış kişiler buzun üzerinde yürüyorlar. Uzakta, bankların üzerindeki küçük karaltılar, müstehcen, çünkü hareketi perdeliyorlar. Pieter ağlıyor çünkü Ürdün Irmağı donmuş ve vaftiz için tek damla su bulamıyor. Ama biz ona karı ağzında eritmeyi öğretiyoruz, bunun üzerine yeniden neşesi yerine geliyor.

Geceleyin her şey bir düğün pastası gibi, orada hareketsiz bir kutlamada öylece duruyor. Dansçı buzun üzerinde hiç düşmeksizin bir ipek dansı yapıyor. Onun büyük acısı miskin ağaçlarla konuşuyor, ince gövdesinde ve becerili bacaklarında onları yaşatıyor, onları sonsuza kadar kalıcı kılıyor. Onu yakalamak gerekiyor, ormanlar fener dolu, onu çağıran Noel mevsimi insanlarının yüzleriyle dolu. Ama o kolayca yakalanamayacak kadar ürkek ve çok

hızlı. Gövdesiyle bir tür korkuyu dillendiriyor, bu yüzden onu tutamıyorlar. Onlar çizmeli ve akıl sağlıkları yerinde, o ise çıplak ayakların ruhunu kuşanmış. Bu yüzden, sizin de tahmin ettiğiniz gibi, ele avuca gelmez coşkusu içinde bir balet yöntemi yaratıyor: karakalemle küçük hareket karalamaları, bacakların dizlerden bükülüşü, parmakların dokunsal kıvraklığı. Büyük buzun üzerinde kalkıp indikçe büyük ayaklarının salyaları akıyor. El fenerleriyle Ariel'i pıstırıyorlar. Zavallı sığırlar, botlarının içinde hiçbir şey anlamıyor. Hareket mantığını açıklamak için penceremden bağırıyorum ama onlar duymuyor. Ben bağırıyorum ama onlar kafalarını başka yöne çeviriyor. Ben bağırıyorum ve sabah yıldızı boğazımda yükseliyor, düğün pastasının tam üstünde, ben ateşin yanındayım, o koltukta uyuyor, ılık bir memeli hayvan, ya da ılık, muzaffer, yatakta, yastıkların kucağında yatan bir memeli hayvan. Kara ve sıcakkanlı bir fok balığı, ağır ve yakınmalı, sonsuzluğun içinde bu su oyunlarını onunla oynuyorum. Sabah yıldızı boğazımda yükselir, güneş ışığına çıkarken yatakta bir fok balığı. Haddinden fazla sağlıklı bir akıl bu çıplak oda, kâğıtlarla, battaniyelerle, teneke tasla birlikte. Öylesine sağlıklı ki sabahleyin gözlerimde acıklı buz sarkıtları oluşuyor, artık göremiyorum, gördüğüm tek şey fokun bir renk prizması içinde kırılan gövdesi. Bu sarkıtlarla yazılmış bir pastoral şiir, başka beş tutuklu birimi arasında benim buradaki tek güvenli, tutuklu birimimde iz bırakıyor. Her gün bana verdikleri kâğıtlarla ruhumu damıtıyor, içi kovalmış bir kalemle ve siyah kar dolu bu küçük çömlekle yazarak gereksiz şeyleri buduyorum. Daha sonra, gerçekten bir yazar olduğum zaman, bütün gün hiçbir işe yaramayan ellerim iki yana atılmış halde oturuyorum. Bu, dışarıda ne oluyorsa onları yapmak değildir, bunu anladım. Bu, ruhların içinde olanlardır, büyük varlıklar ruhları kendilerinin özel alanları haline getirirler ve sözcükler o alanlara ulaşamaz. Bu alanda her şey bir patlamadır, yüksek gerilim, yaklaşmayın, bir milyon voltluk, sizi uyarıyorum, dokunmayın. Bu yasağı çiğneyenlerin kovuştu-

rulacağını bildiren büyük uyarı levhaları var, ayrıca yürünecek başka tehlikesiz patika da yok. Sonuç olarak ben duvarın ardından Fifi'yle konuşuyorum ve suçlu değilmişim numarası yapıyorum. Ya da Vasec'in ellerinin büyük altın başparmaklarında parlayan güneşi seyrediyorum. Bu daha ziyade çıplak bir sessizlik orkestrası, buz sarkıtlardan daha saf ve temiz, ben bu şekilde var olduğum zaman. Evime daha yakınım, acı yok ve parmak uçlarımda tutku yok. Yalnızca fok balığının, ılık lastik derisinin altında akan ılık kanına, akıcı parlak aküsüne hayıflanıyorum. Bunu pek çok kez sözcüklerle, farklı yüksekliklerden açıklamaya çalıştım ama nafile. Şimdi bana çiçek getirdikleri zaman mutlu oluyorum çünkü benim barışçı olduğumu, adam adam konuştuğumu görüyorlar. Bu bir şaka! Ama çiçekler bu kar normalliği içinde bana çocukluğumun bir parodisi gibi görünüyor, başka yaratıkların melekleri sevdiği kadar ben de onlara bayılıyorum. Öylesine iri iri ve renkliler: ağır gül külçeleri. Gerçekten. Alın, parçalayın ve avucunuzda tartın bakın. Bir şey değil. Ama bir de o büyük, sallanan kafaları yoklayın, şaşırıp kalıyorsunuz. Çok şaşırdınız. Onlara sürtünüyorsunuz, siz sanki bir kediymişsiniz gibi onları okşuyorsunuz. Onları karla besliyorsunuz vb. Ama onlar yok oldular. Esrime her zaman bunu getirir. Sonra bu yok oluşta büyük şeyleri hissedebilirsiniz, ateş almış odada koşuşturan ruhları, gaz gibi. Sonra birden kiracısız bir ev gibi açılırsınız, güneş sizin içinizde yol alır, ay zırhınızın parlaklığını ortaya çıkarır, on dokuz rüzgâr sizin için katıksız bir kişilik yontup hazırlar. Var olmaya başlarsınız. Hareket etmeyi hak etmeye başlarsınız.

Siz böyle arındığınız zaman, hela mantığı sizi kendi kendinizi, foklarınızı, elma ağaçlarınızı, çiftliğinizi bırakıp tatile çıkmaya zorlar. Çevreniz küçük makineler, telefonlar, saatler, havagazı tesisatı, gazeteler, çikolatalar, kaplan sütü, Büyük Perhiz, meyve konserveleri, düğmelerle doludur. Dünya size suratını ekşitir çünkü siz gülmektesi-

nizdir, hiç numarasız, *göz göre göre ve içinizden*, gülmektesinizdir. Dans ettiğiniz zaman çevrenizi el fenerleri ve ağızları dikiş yüksüğü gibi büzülmüş adamlar sarar. O zaman olayın onuruna gülebildiğiniz kadar gülmekten ve çiçek istemekten başka yapılacak bir şey yoktur. İşte, oturağım yeşil eğlence dolu. Alın götürün. Siz ancak bunu hak ediyorsunuz.

Ben bunu söylerken tamamıyla gelecek haberciliği yapıyorum, bu da onları öfkelendiriyor. Çiçekleri alıp götürüyorlar, mavi adam çenesini yumruğunun içinde sıkıyor ve beni bir yumrukta yere devirmek istiyor. Ona sayısız fırsat tanıdım çünkü ben yazarım, dilimin ucunda acil durumlar için hazır pek çok dil var. Bununla birlikte gidiyor ve kapıyı kapatıyorlar, ben de Vasec ile konuşuyorum, son günlerde çok daha kötü. Onun söylediği hemen hemen her şeyi anlıyorlar, o yüzden de çok mutlular. Yaşlı adam tetikte dururmuş gibi görünüyor, sorular soruyor, yanıtlar alıyor. Her şeyi anladıkları zaman onu, zaten şu anda başaşağı asılı bulunduğu, kanlarının döşeme çinilerin üzerine aktığı dükkânına götürecekler. Dükkânın arkasında, tabanı çini döşeli küçük çadırda bağırsakları deşilmiş ve öldürülmüştü. Bana kalırsa benim söylediğim şeylerin tek sözcüğünü bile anlamalarına olanak yok, söylediklerim öylesine açık ve seçik, kusursuz, lekesiz, el değmemiş ki. Hiç umut yok.

Ama Vasec hiçbir zaman bizim kadar seçilmiş biri değildi. O kibarlık olsun diye dahil edildi, bir mürit olarak, başka bir nedenden değil. Bu ülkede öylesine az güneş var ki insan buna şaşmıyor. Burada değil de, yani bu beyaz süt camının, küçük yatağın, güllerle dolu vazonun, kâğıt, kalem ve mürekkebin ekseni çevresinde dönen sıkıcı Kelt mevsimlerinin ülkesinde değil de güneyde, portakal bahçelerinin ve renkli köylülerin arasında olsaydı, çok daha çabuk öğrenirdi. Hamlet'e gelince; o her zaman o mahrem işle uğraşıyor, sahne dekoru onun kitabında yok. O vitray camlı bir pencerede ilk ününü kazanan Kara

Prens. Siyah, tepeli miğfer, baldır zırhları, korseden oluşan boş zırhının ortasında mihrapta karanlık nöbeti tutuyor. Kutsal Kâse onun içinde büyüyor, atardamarlarına boşalıyor, sertleşiyor, kasıklarında tomurcuklanıyor. Amin.

Pieter duvarın öteki tarafından konuşuyor ve bana Noel'in yaklaştığını söylüyor. Milyonlarca renkli camın içinde, kutsal mevsim, milyonlarca kutlama yaprağının üzerinde, parkta kızılgerdan kuşu ve obua. Bir düğme kadar ifadesizim çünkü onun bütün resimleri kötü. Küçük kiliselerde küçük orglar horulduyor. Kurtarıcı'nın kötü baskı resimleri, Şam haritaları. Holde asılı paltolar, beyaz. Ön kapıdan kilise sisi içeriye sızıyor.

Ben yumuşak sesli hindileri yeğlerim. Şişelerdeki kaygan şarapları. Eski zaman keklerini. Kâğıt yırtıkları içinde bağıran çocukları falan. Sonra ön kapıdan patriğin kendisi içeri sızıyor, kırmızı redingotlu, sakallı, pala gibi burnuyla enfiye sarhoşu, kükreyen yaşlı bunak. Yine de. Bu ancak foklara anlatılacak bir öykü, kutup bahçelerindeki buz kitlelerinin, pek çok suyun gürültüsünün ortasında fırıl fırıl dönen foklara. Ötekiler için yalnızca şunu söyleyebiliriz: Ölü mevsimdeyiz. Ateşler sönük sönük yanıyor. Kara gezgin, buz ve korku zırhının içinde, rüzgâr gibi ülkenin bir başından öteki başına gidiyor. Eski hanlarda kapıları ruhlara karşı çivilemişler, ocaklardaki ateşleri sönmeye bırakıyorlar. Ermişler için, on iki havari için, mezarlıktaki yosunlu türbeler için, türbelerde kalmaya hazır kemiklerin jeolojisi için pek çok kez haç çıkarıyorlar. Rahatlamak için atın üzerine çıkan hızlı baba ve gümüş rengi bir halka gibi bekâret. Buz tutmuş konağın, ağzı katılaşmış hanımı, kalçasında İncil'iyle, sarmaşık kaplı yaşlı rahip. Pek çok kez haç çıkarıyorlar. Kafataslarını yumak gibi sarmış ve konuşma yeteneklerini köreltmiş yosunlar olmasa ayağa kalkarlardı. Sayısız kez haç çıkarıyor ve güneşin kan, ayın mürekkep olduğu ölü mevsim için kısa bir dua okuyorlar.

Bütün bunları Pieter anlamıyor. Bu onu suçlayıcı yapıyor, bu da korktuğu bir gösterge. Siyah kumu, para çıkarmak için suya dalan zencileri, ilahi okuyan köpekbalıklarını, Piskopos Keble'in sesinin müziğine ayak uydurarak dönen direkleri yeğliyor o. Özellikle de sarı dişli ve pis kokulu soluklarıyla küçük sevimli orgları: Bakire'nin parmakları o orgların karınlarından papazlığın osurukla-
rını ve melodi cambazlıklarını çekip çıkartıyor. Dediğim gibi, niteliksiz bir şey bu. Bazen bunun bilincine vardığım zaman merak ediyorum, acaba Pieter bizlerden biri mi yoksa o da kibarlık olsun diye mi dahil edildi. Bir mürit değil o, çünkü zaten her şeyi bildiğine inanıyor. Hiç kimse ona hiçbir şey öğretemez. Bir ya da iki kez ona, onun daha yaşayacağını sezdirdim ama o hiç oralı olmuyor. Hiç. Yeleğinin içindeki orgları çaldırmaya başlıyor, hepsi bu. İnsana tasını doldurmaktan ve iyi dileklerde bulunmaktan başka yapacak şey kalmıyor.

Burada bizi ilgilendiren ölüler değil, diriler. Bunu söylerken aklıma Hamlet geliyor, karısının yatağında bir tür kasılmaya benzeyen, bana tam anlamıyla numara gibi gelen bir hareket yapıyor. Kadından çok ötede, günlerce ötede bir yerde, kadını bekleyen felaketleri seyrediyor. Bu boyutta o sanki birden bir boşluğun içine düşüp orada kısılıp kalmış gibi. Ara sıra notlar yazıyor ama sözcükler bayatlamış sidiğe benziyor. Dilde kılıçların benzersiz armağanı olan şey onun değil. Gelip bana şöyle diyor: "Yaz." Ben de tahtanın üzerine kapanıyor ve yazmaya çalışıyorum. Ama, o kadın için ruhları ancak yepyeni bir şekilde giydirmekle olur bu iş. Ruhların kendilerini sıradan bir zarfın içine koyup zarfı kapatarak üzerine sıradan bir pul yapıştıramayız.

"Sevgili Ophelia,

"İnançlı biri olsaydın, burada seni ilgilendirecek olan beş ki-

şi var. Biz çok iyi göremiyoruz ama körlere kılavuzluk edebilecek durumdayız. Bu Noel her zamanki gibi yağmur yağdı. Yaşlı Sam öldü. Sana gül göndermek isterdim ama çok pahalı. Fifi inancını kaybetti ve tuvalette kendini astı. Göğüsleri ona çok acı veriyordu ve yerler berbat olmuştu. Umarım sarı düğünçiçekleri sana hâlâ işaretle bir şeyler bildiriyordur çünkü biz bildiremiyoruz. İniltilerimizin sayısını sayma hünerine sahip değiliz. Dostun, sevgili sefil, bu makine bizim için Hamlet'tir."

Bundan sonra uçsuz bucaksız okyanuslar, okyanusların içinde, yaşlı kilise adamları gibi öncülük eden kırmızı balık. Keşfedilmeye değer ne varsa hepsinin onların yöntemleriyle keşfedildiğini onlara söylüyoruz ama bize inanmak istemiyorlar. Gözlerini koca koca deviriyorlar, dünyanın yuvarlak olduğunu, iki kırmızı balık artı iki kırmızı balığın, yansımalarını saymazsak, dört ettiğini sonsuza kadar keşfedip şaşırıyorlar. Yoksulların dünyayı ruhen miras aldıklarını. Ama kırmızı balıklar, burunlarınızı içeriye, kendinize doğru çevirdiğinizde ne serüveni yaşayacaksınız! Kendinizi ilk kez ağla yakalanmış, kirli, yarısaydam halde, kıyamet gününe hazırlanırken görmek ne olağanüstü bir haritacılık. Aşkınızdan bir iskarpela yapabilseydiniz, kemiği ta iliğine kadar kesebilirdi, işte o zaman sizin için bir umut olacaktı. Heyhat! Siz aslında kilise egemenliği yanlısısınız. Sizin için birtakım ilahî mutluluklar yaratmanın ve sizi, ekmek kırıntıları ya da sporlar ya da karınca yumurtaları gibi yemlerle beslemenin yararı yok. Her şeyi unutuncaya kadar dönün, ey siz parlak Gorgonlar. Yeni tanrı, ister hoşunuza gitsin ister gitmesin, o saat geldiğinde, pek çok melodik vuruşla kilise çan kulelerinden aşağıya yuvarlandığı zaman sizi yutacak. Kaçınılmaz olarak.

Pieter'in durumu acıklı, bütün gece ona karşı geğiren bu orglar. Kutsal Ruh'un ara sıra onun kaburgalarında ve deltakaslarında yüzdüğünden emin olmasam sabrım tükenir, onun üzerine bir çarpı koyardım. Vasec farklı. Onun

içinde hayalet değil, bir tür ışıklı bir şey var. Yolculuğun sonuna doğru sessizce oturacak, bundan eminim, kendi el parmaklarını seyredecek, kendine karşı komplo düşünecektir. Sonra paslı bir satırla ya da gizli bir tabancayla hızlı bir kan dökme sahnesi. Gerçek olgularla yüz yüze geldiği zaman o böyledir. Velut.

Evet, işte kar. Bu ıslak halı, her şeyi sağlık beyazına boyayan. Yatak, duvarlar, çiçekler. Kızılgerdanlar oyuncağa benziyor ve öfkeden şişiyorlar. Yıldız vaktine doğru ben bu kâğıdı yere boşaltıyorum ve beyaz badanalı küçük mezbahamda aklı başında olmak yüzünden delirmiş halde bir aşağı bir yukarı yürüyorum.

Dansçı gölün üstünde sonsuza kadar ilahi söylüyor, küçük, vahşi çığlıklar atıyor. Çoğa kalmadan bir kuş gibi yere düşecek ve katılaşma sonucu çeneleri o veciz gülümsemeyle birlikte donup kalmadan önce onlar onu bulmak zorunda kalacaklar. Parlak gözleri ve is karası saçlarıyla çok madrigal biri. Tavana sıçrıyor, kendi isteğiyle geriye dönüyor. Bu et yorganının yere konuşunu onun için bu kadar kolaylaştıran kas süreci beni heyecanlandırıyor. Adam düşmüyor.

Bana gelince; ben her zamanki gibi burada oturuyorum. Yok olduğumu mu sandınız? Bu gece sığırlar İsa'nın doğumunu özlemle anımsayarak bir kırıklık hissediyor. Ben üzerimde paltomla burada oturuyor ve yazabildiğim kadar hızlı bir şekilde her şeyi öldürüyorum. Bende bir tür mizah var ama kötülük yok. Yalnızca kalçadan başlayan ve insanı sakat eden acı. Benim karımı Venedik'te görseniz ya da Vallombrosa'da ya da kardinal kırmızısı Urbino'da ya da sıcak boğazlarda ya da Ekvator yakınlarında, ona sevgilerimi söyleyin. Bunu size ne kadar içten olduğumu göstermek için bileklerim dışarıya çevrilmiş olarak söylüyorum. Yüzümü görebilseydiniz buna gerek olmayacaktı. Her gece ılık yatak, fokun eti, ağızdaki saç telinin katıksız tadı. Bu aramızda. Bana kalırsa karımı dört

okyanusun buluştuğu noktada bulacaksınız, uygun bir alize rüzgârıyla, beyaz branda bezinin altında güneye doğru dans ederken. Emin olamam çünkü şu benim mezbahadan, mavnadan, manastırdan hiçbir şey göremiyorum. Bir tür deniz feneri bu ama kesinlikle benzersiz okyanuslara bakıyor, içindeki tuhaf bitki ve hayvan varlığının yeni bir çocukluğun yüzüyle bana baktığı Asyalara. Çok ısız ama bu konuda yapılacak bir şey yok. Konuştuğum zaman sözcükler doktorlara işkence ediyor çünkü benim kullandığım dilde henüz sözcük dağarcığı, terimce yok. Olağanüstü güzel bir deneyim bu ama yalnızım.

Bu sabah yaşlı adam bana şöyle dedi: "Gel, Noel yaklaşıyor. İtiraf edeceğin daha başka bir şey yok mu?"

Onun gözlüğünün içine baktım ve sakalının içinde gizlediği su katılmamış cehaletini ilk ve son kez gördüm. Zihninin o tuhaf oyun bahçesinde, milyonlarca demiryolu hattı grubu gibi döşenmiş hela mantığı aygıtı. Hiçbir yere gitmeyen. Dürüsttüm.

"Ben bir yazarım. Bu oda benim ameliyatımın tamamlandığı tiyatro. Bütün bir ruhlar panteonunu, bir sözlük aracılığıyla yemeye çalışıyorum. İnancınız olmadığı sürece bana yaklaşmak hayli ölümcüldür. Yoksa yeşil kahkaha tasımı elinize tutuşturmaktan ve keder içinde bir kenara çekilmekten başka bir şey yapamam. Neden korkuyorsunuz?"

Şöyle dedi: "Yalnız mısınız? Güzel bir vazo çiçek ister misiniz?"

Ben şöyle dedim: "Biz yalnız yaşayan beş kişiyiz."

Şimdi fark ediyorum da bu doğru değildi, ama o çok sert bir sesle, "Gel, benimle konuş," dedi, "beni bir saniyeliğine bile hak etmiyorsun. Senin akıl sağlığının yerinde olduğu anları biliyorum."

Bunun üzerine ben belli bir tarzda soluk alıp vermeye başladım ve o, bana daha fazla acı vermek korkusuyla hemen gitti.

Her zamanki gibi burada oturuyorum ama tam bir yitmişlik içinde. Bu bir ağıttır çünkü beni hayal kırıklığına uğrattılar. Beş kişinin yaşadığını söylemiştim ama bu doğru değil. Kar yüzünden insanın sinirlerini etkiler hale gelen gece olunca ağlıyorum ve kendi kendime bunun doğru olmadığını kabul ediyorum. Dansçı etmiyor. Bir tüy gibi dans edebiliyor ama kabul etmiyor. Vasec etmiyor. Pieter etmeyecek. Düşüncenin mantıksız kışlalarında pek çok zenci alayı oluşturdum ama hepsi başarısızlığa uğradı. Fifi paslı bir çivide asılı duruyordu. O da etmiyor. Daha sonra, müzikle, program kâğıtlarının hışırtısı ve alkış sesleriyle birlikte perde yavaş yavaş inmeye başladığı zaman, korkunç kahramanı görüyorum: sahnede kalan son kişi; o benim. Son kez parlayan ışıkta, o koca sahnede öylesine küçük ve öylesine ayık olarak, altbeni olmayan, yok edici benin önünde diz çöküyorum. Bu beyaz badanalı odada, karların arasında, elimdeki kalemle birlikte diz çöküyorum. Noel neredeyse geldi ve yapılacak çok şey var. Büyük ateşler yakılacak, kütükler, alev alev: şarap, yardımseverlik. Yardımseverlik tanıdık bir sözcük.

Her zamanki gibi burada oturuyor olacağım. Makale pek çok sayfa tuttu ama bitti artık. Hava soğuk ama mevsimi. Ebedi bir yenilik olarak kar yağacak. Bu gece gölde ışıklı soylular olacak yine.

İşte bu benim Noel şarkım.

Korfu, Aralık 1938

Delphoi

Réalitiés'*de yayınlandı. Paris ve New York.*
Venture'*de yayınlandı. New York. 1965.*

Güneşin yanan merceğinden (balmumu gibi alevde eriyerek) geçmiş olan, taşlara işlenmiş masalların, un ufak olmuş mitolojilerin, körleşmiş heykellerin ülkesinde dolaşmak ilham verici olduğu kadar korku verici de olabilir. İtalya'dan öylesine farklı ki, orada güzellik evcileştirilmiş olmaktan kaynaklanır – orada bilge insanın elinin dokunuşunu her yerde görebilirsiniz. Her şeyin bir tarihi var, izi sürülebilir, şifresi çözülebilir, her şey anlaşılabilir. Ama Yunanistan'da... her şey karmakarışık, üst üste yığılmış, eğrilip bükülmüş, kupkuru kurumuş, patlamış; araştırmacının yakıştırmalarının su götürürlüğü cesaret kırıcı. Sanki artık hiçbir şey kanıtlanamaz durumda, her şey kararmış, eğreti. Araştırmacı kekelemeye başlıyor; "olanaklıdır" ya da "mümkündür" demeden bize bir şey söyleyemiyor. Bazen büyük bir cesaretle "Öyle görünüyor ki, tahmin ediyoruz..." diye bir cümleye başlıyor. İnsan çok geç kaldığı duygusuna kapılıyor; ne de olsa bildiklerimizin çoğunu Pausanias gibi çok geç kalmış bir gezginden öğrendik, Pausanias için Yunanistan bugünkü gibi bir turizm merkeziydi. Ama Roma Generali Sulla tarafından tahrip edildikten sonra İmparator Hadrianus armağanlarla, tapmaklarla orayı yeniden diriltmeye çalıştı, herhalde

yüzeysel bir canlılık ve zenginlik görüntüsü yaratmayı başarmıştır. Ama bu yeni Yunan dirilişi, içi boş bir şeydi.

Yine de bu hayal kırıklığı günümüz gezgini için de var olmakta devam ederse, o gezgin kendine daha sağlam bir taban bulabilir; doğagörünümü hiç değişmeden, hiç ödün vermeden, ne mutlu ki el değmeden ve ayakta kalmıştır. Eski yerleşim yerlerinin her birinin kendine özgü bir tadı vardır – öyle görünüyor ki, toprağın kendisinin bir dışavurumudur bu. "Dışavurum" sözcüğünü kullanıyorum çünkü bu sözcük, zeytin gibi meyvelerin değerli yağlarının dışarıya sızdırılmasını da anıştırıyor. Yunanistan'ın benzersizliği bu doğagörünümü bilincinin arılığından kaynaklanıyor; tarihsel anıların yankıları uzayıp gidiyor, bir zamanlar Agamemnon'un mezarında arılar nasıl uğuldadıysa öyle uğuldayıp gidiyor. (Ne yazık ki, türbenin çevresinde, arıların beslendiği tarlalardaki buğday ve arpalara bilgisizce püskürtülen kimyasallar yüzünden arılar ölmüş.)

Bu eski yerleşim yerleri arasında en görkemlisi Delphoi'dir (Delphi), aynı zamanda en bilmecelisi; kıvrıla kıvrıla, Livadia'dan kuzeye doğru uzaklaşarak giden yollar, kutsal yılan gibi kangallanır. Kendi içine kıvrılıp kapanmış olan doğagörünümü kendini ancak küçük parçalar halinde gösterir; dağ silsileleri yaklaşır, uzaklaşır, alçalır, yükselir. Sanki dozunu, bu yolu yeryüzünün ortasında –çocukken, yolun üst tarafındaki bir tarlada uzanırken ilk kez keşfettiğim gizemli göbeğe, *omfalos*'a doğru– son bulacak şekilde inşa etmiş olan eski hekimler tarafından ayarlanmıştır. Hâlâ o sabırsız halimi görür gibiyim, sanki bir bara dayanır gibi o göbeğe şöylece dayanışımı... Ama Delphoi'yi pek çok kez ziyaret ettim, bu ziyaretlerimde benim üzerimdeki etkisinin en küçük bir şekilde değişmediğini gördüm; son ziyaretim geçen yıldı, Yunanistan'dan yirmi yıl uzak kaldıktan sonra. Nedir bu tuhaf etki? Daha önce de söylediğim gibi, Yunanistan'da her bir eski yerleşim yerinin kendine özgü bir atmosferi vardır: Mycenae, örneğin, uğursuz görünümlü, asık suratlıdır – Macbeth'in gömüldüğü şato gibi. Bir felaket ve kan mekânıdır orası. Oranın tarihinden

ve söylencelerinden çıkan bir şey değildir bu – insanın hissettiği fiziksel tedirginliği doğrular yalnızca onlar. O eski yerleşim yerinde dolaşan insanlara bakın. Hafifçe ayakları kaysa bir çukura yuvarlanıp bacaklarını kıracaklar diye ödleri kopar. Nice yasakların çiğnendiği, gözyaşlarının döküldüğü, deliliklerin yaşandığı yerdir. Üç-beş kilometre ötede düş doygunu Epidarius vardır, öylesine gevşek ve sakin; insan orada yaşasa uzun süre hastalanmayı göze alamaz. Masumiyeti kışkırtıcıdır. Ama Delphoi... yol yükseldikçe iki taraftaki dağ uçurumları yükselirken yürek de kabarır; hava serinler. Sonunda, son dönemeci de dönünce karşınıza çıkar, yuvasının içinde altın rengi bir kartal, Pleistos Irmağı'nın kuru yatağına baş döndürücü bir şaşmazlıkla inen altın renkli kayaya pençeleriyle tutunmuştur. Göz alabildiğine uzanan –Yunanistan'ın hiçbir yerinde göremeyeceğiniz kadar yeşil– soluk kesici zeytinlikler, büyük bir senfonide birden telli sazların şaha kalkışı gibi şahlanır. Daha sonra şerit halinde bir deniz, küçük liman; ilk kez deniz küçülmüş gibidir. İnsanın arkasında kayalar yukarı tırmanır, patikalar yukarı tırmanır, insanın kendisiyle birlikte ağaçlar tırmanır, sonunda çırılçıplak kayalardan ve bir kez daha mavilikten başka hiçbir şeyin bulunmadığı bir yere gelirsiniz. Havada bir kartal uçmaktadır – insan Zeus'u düşünür! Ama hava öylesine pırıl pırıldır ki, Zeus'un büyük kanatlarının havayı döverken çıkardığı sesi duyarsınız. Denizde kürek çeken bir adamın çıkardığı ses gibi, hafif hırıltılı bir gıcırtı.

Delphoi'de estetik olarak, Delphoi'nin kendisinden başka görülecek bir şey yoktur: Modern heykel öğrenmek için Lourdes'a gitmek ister miydiniz? Yine söyleyelim, parçalar farklı dönemlere, farklı kültürlere ait. Üstelik hepsi de tanrılara yaranmak için adak olarak sunulmuş nesneler, taştan ya da kilden yapılmış şeyler. Hatta nereden geldiği belirsiz o ünlü savaş arabası sürücüsü bile, Platon'un eğretilemesiyle ilgili bir şeyler yansıtmıyor size pek.

Ama yerin kendisi; iki bilmece üzerine inşa edilmiştir, ikisini de çözmek kolay değildir – *omfalos* ile bilici. Bu

iki simge, hem fiziksel hem de düşünsel gönderme noktaları arayan bir çağda önemli, hatta ciddi iki şeyi temsil ediyor. Her nasılsa insanın Delphoi'de hissettiği tedirginlik korkudan değil önseziden kaynaklanır; burada var olan her şeyin saflığı içinde *bozulmadan* kaldığı duygusuna kapılır insan. O güç oradaki kayalıklara gömülmüş olarak hâlâ orada durmaktadır. İstese konuşabilir ve bir tek yankılanmalı cümleyle her şeyi altüst edebilir – ama kuşkusuz çifte bir olumsuzluk içinde kıvrılıp yatan cümlelerden birini. Doğru denen şey çift yanlı değil midir? Tepenin yamacında, çamların gölgesinde yürür, rüzgârın hafif gıcırtısını, ağustosböceklerinin kulakları sağır eden seslerini dinlerken zaman zaman birden ürperirsiniz. Belki de o an bu andır – belki bilici dünya sahnesine ikinci kez *bugün* çıkacaktır. Böyle bir şey olursa, kayanın ta derinlerinden gelen bir ses duyarsak, dünya işleri üzerine korku verici ama buna karşılık sıradan yargılar duyarsak, bunları kabul etmeye ve bunlara göre davranmaya hazır mıyız? Delphoi bir tür dilsiz bir itirazdır. Başka bütün düşünceler kapalı ve anlaşılmaz görünüyor. Müzede dönem ve üslup karışıklığına tanık olan kişi, küçük kasabanın ana caddesinde, Yunanların yenilik tutkularıyla hâlâ etkiler biriktirmekte olduğunu gösteren yeterince kanıt bulacaktır. Ana cadde boyunca sıralanmış küçük dükkânlarda, duvarlara asılmış pek çok güzel halının arasında gözüme bir şey ilişti; tavukçu dükkânlarında ölü tavşanlar gibi asılı duruyorlardı. Yakından bakınca bunların şu çağdaş tanrı Davy Crocett için kutsal olan rakun derisi şapkalar olduğunu gördüm. Filmi buralardan geçmiş demek ki! Delphoi'nin küçük tacirleri turist kitlesinin isteyebileceği şeyleri bulundurmakta hiç gecikmiyorlar demek. Gerçekten de ne hoş bir şey, düşünsenize. Sen kalk New York'tan Delphoi'ye gel ve kendine bir rakun derisi şapka al, işte bu hem eski hem de çağdaş Yunan'a özgü bir şey. Biraz düşündükten sonra bir tane satın aldım ve Henry Miller'ın adresine gönderttim...

Ama Bilici Pytho'ya gelirsek. Yine tarihçiler kekele-

meye başlıyor. Apollon canavarı öldürdü ve bu dev hayvanın cesedini çürümek üzere ortada bıraktı. Pytho'nun bilicilik gücü bundan türedi. Pytho sözcüğünün anlamı "çürümek". Ama insan bu karmakarışık saçmalıklarla ne yapabilir? Çağdaş Yunan şairi Yorgo Seferis bir düşünce üretme yürekliliğini gösteriyor. "Böylesine besleyici bir gübrenin içinde uyum, ışık ve kehanet tanrısı kök saldı ve filiz verdi. Belki de bu söylence, ışığın mayasının karanlık güçler olduğu anlamına geliyordur; bu güçler ne kadar güçlüyse, onlar alt edildiği zaman ışık da o kadar güçlü olur." Her şey bir yana, "belki" sözcüğü insanın dikkatini çekiyor; bunu kesin olarak bilecek biri varsa o kişi Seferis'tir. Ama geriye kalan bizler gibi o da tahminlerle uğraşıyor. Bu benim küçük yorumlar yapma girişimlerimi bağışlatsa gerekir. Benim için "çürümek" sözcüğü simgeseldir ve Delphoi'yi ziyaret eden kişinin tanışacağı manevi bir gerçeğe işaret eder. Toprağı ölü et ile gübreleme düşüncesi hangi törenlerden çıktı bilmiyorum. Atina'dan daha eski bir şey. Ama belki de Shakespeare'in "olgunluk her şeydir"indeki olgunluk, Delphoi'deki "çürümek" kavramından farklı değildir. Gövdenin çürümeye başladığı nokta ölümün verimliliğe dönüştüğü noktadır; ölümü bu şekilde verimlileştirmenin simgesel bir değeri olmuş olabilirdi... Ünlü bir metinde Shakespeare'in bize söylediği gibi, İngilizce'de olgun anlamına gelen "ripe" sözcüğü ile, çürümek anlamına gelen "rot" sözcüğü arasındaki yol kısadır. Ama Yunanlar için dalından düşen meyvede, ağaçtan toplanan meyveye göre farklı olan özel bir şey vardır. Bilinmeyen bir yazardan alıntı yapan Athenaeis, Dioscureler (ikizler) için bir tören yemeği hazırlayan Atinalıların, yemekte, eski hayatlarının anısına, peynir, arpa poğaçası, ağaçtan *düşmüş* zeytin ve armut bulunmasına dikkat ettiklerini söyler. Tanrılar dalından *düşmüş* meyvelerin kusursuz olgunluğunu yeğliyorlardı. Bugün bile dalından *düşmüş* zeytinlerden çıkarılan yağ kiliseye ayrılır. İkizlere gelince... belki de ("belki"ye dikkat) onlar insanoğlunun psikolojisinde yatan ve diline yansıyan ikiye bölünmeyi

temsil ediyordur, olamaz mı? Delphoi'nin, doğruları haber veren bilicisi, insanoğlunun ruhundaki iki yanı keskin kıhcı, kendi bilincinin çiftli doğasını, ruhunun çift cinsliliğini hiç unutmuyordu. Bugün bile Amerikalıların kullandıkları, "*double-take*" deyiminde ve İngilizlerin Fransızca'dan bozma "*double-entendre*" deyişinde böyle bir düşünce var. Doğru denen şey iki yanı keskin bir kılıç... Bilici bütün o teolojik donanımıyla bunu herhalde çok iyi biliyordu.

Apollon'un bugün bildiğimiz Delphoi'nin yaratıcısı olduğu gerçeği, karışıklığı hiçbir şekilde çözmüyor çünkü *Klasik Mitoloji Sözlüğü*'ne başvurur da onun hayat öyküsünü okursanız, durmadan yaprak süren sarmaşık gibi durmadan yeni nitelikler sürgün veren bir tanrı olduğunu görürsünüz. Bunların çoğu karşılıklı olarak çelişkili görünür. Olağanüstü derecede kaypaktır, çeşitli farklı pasaportlar kullanır, öte yandan pek çok olayda kişisel davranış tarzı, onun bir uyum, ışık ve kehanet tanrısı oluşu gerçeğiyle uzlaşmaz. Yine bizim yetkililer çok geç kalmış olabilirler; onlar buraya, Yunanistan'ın üzerine bir karanlık çağın bulutları çöktükten çok sonra geldiler. Artık bizim kaygılı yirminci yüzyıl zihinlerimizde yankılanmaya devam edecek olan kırık dökük parçalar kaldı yalnızca.

Corycian Mağarası'na yapılacak uzun bir gezi yolculuğu, Delphoi'deki dağ topluluğunun olağanüstü güzel manzarasının, tertemiz Yunan havasının tadını çıkarmak adına başlı başına yapmaya değer bir yolculuk olsa da, konuları aydınlatmakta pek yararlı olmaz, hava öylesine kuru ve saydamdır ki çok uzaklardan sesler duyarsınız – vadideki bir çobanın kaval sesi ile koyunların çanlarının tıngırtısı; ya da çok daha küçük ölçekli ama netliğiyle insanı irkilten sesler gibi. Ben sıcaktan kavrulan, stadyumun yanındaki kayaların üzerinde yürüyen kaplumbağanın tıkırtısını, birden esen rüzgârın çam ağaçlarının arasındaki kamçı sesini; tiyatrodaki kuru otların arasında kımıltısız havanın tekdüze uğultusunu düşünüyorum. Görünüşte hayli sessiz görünürler ama hepsi hafifçe solumaktadır.

Bilicinin mağarasının önü yaklaşık yüz yıl önce kayalıktan yuvarlanan bir kayayla kapanmış ama o ilham verici ünlü sular hâlâ akıp düzlüğe ulaşıyor, sonra dik uçurumdan aşağıya dökülüp Pleistos'a karışıyor. Seferis, Kastilya pınarının sularının kekik koktuğunu yazıyor ama bana hep hafifçe nane kokuyormuş gibi geldi. Soğuk, pırıl pırıl sular bu eski yörenin başında nöbet bekleyen çınar ağacının köklerini besliyor. Geçen yıl başımızı kaldırıp ağacın koyu gölgesine bakarken gözümüze bir paket ilişti, paket kâğıdına sarılmış, bir iple bağlanmış, orada asılı duran bir şey. Bir adak nesnesi mi? Bu size zayıf bir olasılık gibi gelebilir ama hiç gelmesin, çünkü bugün bile Yunan folklorunda kutsal yerlere adak bırakma alışkanlığından geçilmez. Yazık! İşin aslı başkaymış, sevimli ama pek şiirsel değil. Rehberin açıkladığına göre pakette adamın öğle yemeği varmış; yemeğini serin tutmak için kocaman çınar yapraklarının gölgesine asıyormuş. "Bu ağaç benim buzdolabım," dedi, keskin zekâsıyla övünmüyor değildi.

Kutsal ilham suyundan tatmak için eğilen yolcu çağdaş Yunan şairleri için içmeyi unutmamalıdır, ayrılmaz bir parçası oldukları Avrupa geleneği içinde artık yavaş yavaş hak ettikleri yeri almaya başlayan Yunan şairleri için; altın halkalardan oluşan ince ve güzel bir zincirdir bu... Solomos, Palamas, Sekelianos, Kavafis, Seferis, Elitis...

Bunlardan biri bugün bizim için çok gerekli olan kehanetin anlamını bulur belki, ne dersiniz?

Trubadur

The Sunday Times'*da yayınlandı. Londra. 1960.*
Gazebo'*da ikinci kez basıldı. Bath. Haziran. 1963.*

Şiir ile yoksulluk öylesine uzun yıllardır yapışık ikizler olarak düşünüldü ki, size bir zamanlar şiirle hayatını kazanan bir şair tanıdığımı söylersem bana inanmakta güçlük çekeceksiniz. Ama öyle. Yanis adında Kıbrıslı gezgin bir balad yazarıydı, döküntü bir motosikletle dolaşırdı, heybesi tek yüzü basılı büyük boy kâğıtlarla doluydu. Akdeniz'in her zaman şairi bol olmuştur, Kıbrıs'ta da her köyün en azından iki şairi vardır. Bu kişisel olmaktan çok topluluğa özgü bir Tanrı vergisidir, çağcıllık (hareketler ve dergiler anlamında) feodal hayatla arayı hızla kapatsa da, şiir henüz bizde olduğu gibi tamamıyla küçük salonlara hapsolmuş durumda değildir. Ama köy şiiri, doğaçlama olarak uyaklı şiir söylemeye dayanır ve her yıl Trodos dağlarında bir tür Kıbrıs Eisteddfod'u gibi bir şey yapılır, bu yarışmaya her köyün en iyi şairleri katılır. Halk huzurunda yapılan on altı heceli uyaklı şiir yarışmasında yarışırlar, bir yarışmacı ilk dizeyi söyler, rakibi hiç gecikmeden bu dizeyi tamamlamalıdır. Kimin kazandığını halkın alkışları belirler. Bazen bu hazırcevaplık yarışmaları hiç ara verilmeksizin bütün gece sürer, ta ki kazanan belli oluncaya kadar. Köy meydanına ses düzeni kurulur, yarışmacılar o müthiş debdebeli geleneksel kılıkları giyerler, tavuskuşu

gibi kasılırlar. Birinci sıradaki şair mikrofona yaklaşır ve boru gibi sesiyle dizesini söyler, bir dövüşçü edasıyla afralı taftalı bir harekette bulunur – bıyığını burmak ya da saldırmak üzere olan bir boğa benzeri ayağını yere sürtmek gibi. Daha sonra hemen rakibi mikrofona gelip o dizeyi daha iyi bir dizeyle tamamlamalıdır. Şairlerinin en iyilerinin birtakım kirli oyunları vardır ve sık sık da dil kuralla-
rına aykırı davranılır ama dinleyiciler dışında hakem makem yoktur. Manzumelerin belden aşağı olanlarının oranı hayli yüksektir, bu da korkunç yayın sorunlarına yol açar: Çünkü bir köy toplantısında neşe aracı olarak görülen, şiire tanınan bir serbestlik, bölgesel bir radyo programına çoğu kez tanınmaz.

Ama şiir aynı zamanda hâlâ bir teselli aracı, evlilikleri, cenazeleri, doğumları kutsamaya uygun bir sanat olarak görülüyor. Mesleği ağıtçılık olan insanlar hâlâ var. Bir keresinde Kyrenia Postanesi'nin önünde durmuş, sızlanarak ağıt söyleyen yaşlıca bir adam görmüştüm, kendine aylık bağlatmak için ordu yetkililerine başvurmuş ama bunu başaramamış olan oğluyla ilgili bir şeyler söylüyordu. Bu ağıtı bastırmıştı, kopyaların tanesini bir paraya satıyordu. Başlığı "Aristidis Koutsos'un acıklı öyküsü ve İngiliz İmparatorluğu'ndan şikâyetleri" olan bir sızlanma şiirciğiydi. Geleneksel köy şiiri ölçüsüyle yazılmış şöyle bir şey:

> Ey ahali, kulak verin şimdi anlatacaklarıma, dinleyin beni
> Kara bahtları daha da kararan bir ailenin çektiklerini
> İngiliz İmparatorluğu aylık bağlamadığı için oğluma
> Korku ve ıstırap nasıl yılan gibi dolandı boynuma

Yaşlı adam yasal yoldan şikâyetine bir çare bulamayacağını anlayınca, avuntuyu bu tür bir sanatta aramış. Herkes onu büyük bir sevgi ve anlayışla dinliyordu, baladları da iyi satıyordu.

Ama Yanis bunlarla karşılaştırılamayacak kadar ciddi bir yazardı, baladlarının büyük bir bölümü, bizim ilk balad yazarlarımızdan ("bira tıkılı burun") Nat Elderton'ınki-

ler gibi kapı kapı dolaşıp haber taşıyan baladlardı. Yanis bunları çok kolayca yazar, Lefkoşa'daki bir matbaacıya veresiye bastırırdı. Sonra motosikletinin heybelerine doldurur, yıllardır balad satarken avucunun içi gibi öğrendiği adada tur atardı. Bu turların güzergâhını o sırada yapılmakta olan köy festivalleri belirlerdi, çünkü bu festivallerin komşu yörelerdeki bütün köylüleri o gün kasabaya çektiğini bilirdi. Ana meydana tezgâhını açar, ayağının dibine bir yüzleri basılı kâğıt tomarlarını koyar, o güzel, tekdüze sesiyle en son ürününü, yarı şarkı söyler, yarı konuşur gibi okumaya başlardı. Kırklı yaşlarının başlarında ufak tefek, yakışıklı bir adamdı, her zaman tertemiz siyah bir takım elbise, içine de tertemiz, yakası açık beyaz bir gömlek giyerdi. Onca yıllık deneyimden sonra artık sesinin etki derecesinin ve dayanma gücünün ne olduğunu öğrenmişti, bu yüzden her zaman enerjisini korumaya dikkat eder, gürültücü seyyar satıcılarla ya da kahvehanelerdeki hoparlörlerle yarışmaya kalkmazdı. Kendisine kargaşa merkezinden uzak, sesini dinleyenlere duyurabileceği bir yer seçer, hemen hemen her zaman ağızları sulandıran bir cinayet haberiyle başlardı.

Dinleyin güzel bayanlar, baylar, neler oldu Paphos'ta
Başına neler geldi Kalyope adında bir bakirenin geçen hafta.
Kan aktı ırmaktan iki hafta boyunca, kana bulandı otlar
Göğe dikilmiş gözleriyle bakire der gibiydi kanı kan paklar.
Sıvıştı oradan sessizce hançerli adam sığınıp karanlığa
Paphoslu tecavüzcü genç, bir an bile durup bakmadı arkasına
Sanki cehennem zebanileri yoldaşlık ediyordu ona yolda,
Zavallı kız hırıldıyordu kan kalmamıştı hiç damarlarında.
Bu yumuşacık beyaz boynu kim kesebilirdi bu kadar düzgün
Berber Hadjilouk'tan başka, şu dükkânı olan rıhtımın
hemen yanında
Çünkü yıllardır gözü vardı kızda, çünkü yüz vermemişti kız
aşkına,
Tükürmüştü sıratına kızın ağabeyi, çok canı sıkılmıştı buna...

Balad işte bu acelesiz hoş sesle böylece sürüp giderdi,

bu arada köylüler onun çevresine toplanır, pek çok tatlı ürperti geçirerek onu dinlerlerdi. Ozan baladını bitirdiği zaman yerden bir tomar kâğıt alır, hoş cıvıltılı bir sesle, "Almak isteyen yok mu?" diye bağırırdı. Genellikle satışlar iyi giderdi, mallar pahalı değildi; bir baladın fiyatı iki miliyemdi. Bunlar ocak başında yüksek sesle okunabilir ya da geleneksel köy havalarının müziğiyle söylenebilirdi. Çeşitli türde şiirleri vardı adamın, bunlar konularına göre derecelendirilmişti; şiirleştirilmiş halk öyküleri vardı ya da yöresel olaylarla ilgili haberler (genellikle Fevershamlı Arden türü cinayet haberleri), kendisinin Erotika adını verdiği şeyler vardı – genellikle çırılçıplak bir tutkuyu ve umutsuz bir aşkı anlatan ateşli şarkılar. Bunlar özel sayılabilecek paketler içinde satılırdı – çünkü her birinin kapağında, matbaacının ustalıkla sonradan bastığı bir yıldız adayı resmi bulunurdu; bazen bu yıldızın kalbine ucundan kan damlayan bir hançer batırılmış olurdu ve kadının bedeninin mahrem yerleri kan damlalarından görünmezdi. Bazen de kadının arkasında duran ve omzunun üstünden bakan maskeli bir adam, adamın elinde kadına arkadan saplamaya hazırlandığı bir hançer. Yine bazen kadının boynuna dolanmış bir ilmek olurdu. Sık sık merak ederdim, acaba şu Yanis telif hakkı diye bir şey hiç duydu mu diye, ama ulusal nezaket duygum yüzünden bunu soramazdım. Ayrıca şairler arasında böyle ufak tefek bir şeyin ne önemi vardı?

Satabileceği kadar sattıktan sonra genellikle bir bardak şarap içmek üzere tavernaya gider, ancak ondan sonra yoluna devam ederdi. Bir keresinde bir saat kadar onunla oturup ona işiyle ilgili sorular sorma fırsatı buldum. Sorularımı seve seve yanıtladı, yüzünde sorgulanan şairlerin yüzünde beliren teslimiyetçilik ve bıkkınlık vardı. Şairlik yeteneğinin kendisine babasından kalmış bir yetenek olduğunu söyledi. Babası da baladlar satarmış ama bu işte hiçbir zaman başarılı olamamış. Hiçbir zaman iki yakası bir araya gelmemiş ama o, oğul Yanis, pek fazla olmasa da geçimini sağlayacak kadar kazanıyordu. Yine de kışın işi zormuş. "Bugün şair bunu başarabiliyorsa,"

dedi, "motosiklet sayesinde başarabiliyor. Biliyor musunuz, babamın zamanında bu işi şair deveyle yapmak zorundaydı, deve ise ağır yürüyordu. Bir panayırdan bir başka panayıra ulaşmak dünya kadar zaman alıyordu; oysa bugün ben günde üç ya da dört panayır dolaşabiliyorum, iki saat içinde adanın bir ucundan öteki ucuna ulaşıyorum. Örneğin bu sabah Paphos'tan yola çıktım, şimdi sizden ayrılınca bu akşam Larnaka'ya gideceğim, oradaki panayıra. Bu önemli bir fark."

Yanis ile çeşitli kereler görüştük ve hayli iyi arkadaş olduk; o yıl daha sonra yapmak istediğim bir şey için ondan izin almayı başardım, kafamda yazmak istediğim bir makale vardı, onun bazı fotoğraflarını çekecek ve onları orada kullanacaktım. Ama ben daha bu işi yapamadan araya o aşağılık kriz girdi ve pek çok Kıbrıslı gibi onunla olan dostluğum da bir süreliğine, o günlerin nefret ve umutsuzluk denizine gömüldü. Rastlaştığımızda birbirimizi başımızla selamlıyorduk ama ben daha ileriye gitmemeye özen gösteriyordum, çünkü onun resmî görevli bir İngiliz tanıyor olmasının milliyetçilerin düşmanlığını çekeceğinden korkuyordum. Bir keresinde onun matbaacısının dükkânındaydım, bastırdığı baladların borcunu ödemeye geldi. Yorgun ve hasta görünüyordu. Heybesi o basılı kâğıtlarla doluydu, onları tezgâhın üzerine boşalttı. Kâğıtları saymak saatler aldı. Ben dükkânın arkasında karanlıkta oturduğum için adam beni görmedi.

Daha sonra bir köylüden öğrendim: Birliklerin manevraları ve gece sokağa çıkma yasağı yüzünden her türlü hareket kısıtlandığı için şiirden vazgeçmek zorunda kalmış. Tekrar eski işine dönünceye kadar Paphos'taki bir teyzesinin evine sığınmaya karar vermiş.

Adadan ayrılmadan bir gün önce onunla burun buruna geldik, Larnaka'daki bir kiliseden çıkıyordu. "Yanis," diye bağırdım, "ne güzel rastlantı." Bir an gülümsedi. Ama hemen toparlandı, istemeyerek sevinç göstermişti, yüzü bulutlandı. "Yarın ayrılıyorum," dedim. Onunla el sıkışmak ister gibi bir hareket yaptım ama o iki elini arkasına

sakladı. Usulca, "O makaleyi yazmadın, değil mi?" dedi, "iyi, buna sevindim çünkü benim başıma iş açardı."

"Bir gün yazacağım," dedim. "Daha mutlu zamanlarda."

"Daha mutlu zamanlar," dedi ciddileşerek, başını öne eğdi, yavaşça uzaklaştı, alacakaranlığa doğru.

O zaman bu boş bir umut gibiydi çünkü sorunlar büyüyebileceği kadar büyümüştü, hiçbir siyasal ilerleme olası görünmüyordu. Böylece Yanis gözümden de gönlümden de ırak oldu, ta ki geçen haftaya kadar. Geçen hafta bir dostumdan bir kart aldım, dostum Yanis'i çalışırken görmüş, Girne'de yüksek sesle şiir okuyormuş. Acaba baladları kaça satıyor ve acaba yıldız adayları işlerini yapıyorlar mı, merak ediyorum.

Beccafico: Acıklı Bir Öykü

150 kopyalık sınırlı baskısı yapıldı. Montpellier. 1963

Marsilya'da bir Yunan bakkalında, tavanda asılı duran, içine kuş salamurası doldurulmuş uzun kavanozu görünce birden hatırladım. *Beccafico!* Bugün dünyada Ortaçağ'ın bu lezzetli yiyeceğini ihraç eden başka bir ülke bulunduğunu sanmıyorum, ayrıca kuşkusuz bu küçük, incir meraklısı yağmacı kuşun böyle sonsuz miktarlarda yakalandığı başka bir ada da yoktur. Kıbrıs'ta hayatın biraz içine girebilmiş ziyaretçiler er ya da geç, belki uzak bir manastırda ya da belki de bir köy düğününde, *beccafico*'nun sevimli adını taşıyan bir lezzet ürünüyle karşılaşmışlardır. Haçlı savaşları sırasında çok sevilen bir yiyecek maddesiydi, hatta kralların ziyafet sofralarını onurlandırırdı. Ticaretten gerçekten de çok anlayan Saint-Jean Şövalyeleri (*Commanderia* olarak bilinen Kıbrıs'ın ağır tatlı şarabıyla birlikte) bunu adanın önemli bir ihraç maddesi haline getirdiler. Avrupa'da, uygun baharatlarla salamurası yapılan bu minik kuş, ağzının tadını bilenlerin en çok aradıkları şey haline geldi. Hatta günümüzde bile, ya da belki eskiden de, çünkü bu çok acıklı ticaret hâlâ sürüyor mu, bilmiyorum – bir zamanlar çok revaçta olan bu işi yeniden canlandırma ve genişletme girişimlerinde bulunulmuştu.

Taç yaprağı kırılganlığıyla, parlak renkli başıyla adanın bu küçük ziyaretçisinin zarifliği ve güzelliği karşısın-

da, yine de, insan onun yazgısını neredeyse dayanılmaz derecede acıklı bulur. Çünkü *beccafico*'lar eylül ya da ekim aylarında, Paralimni çevresindeki, Kıbrıs'ın Mağusa bölgesindeki bağları ve olgun incirleri yağmalamak üzere büyük kitleler halinde ve görünüşe bakılırsa dünyanın çeşitli yerlerinden gelirler – Almanya, Rusya, İsviçre, İsveç'ten: arı oğulu gibi, taburlar, bölükler halinde. Köyler onların cıvıltılarıyla çağıldar. Böyle büyük bir açgözlülükle gelen kuşlar köylülerin kurnazca yerleştirdikleri ökse çubuklarına hemen yakalanırlar. Paralimni bu işin yapıldığı en büyük ticaret merkezidir, tuzak kurucular, "*koukourkas*" denen büyük sepetleriyle güneş doğmadan önce buradan yola çıkarlar. Hiç kuşkusuz yüzlerce yıllık deneyimden gelen bir şaşmazlıkla yöntemli bir şekilde ökse tuzaklarını ağaçlara yerleştirirler, daha sonra sanki bir sürek avında sopalarla çalılara vuran adamlar gibi kendileri uzun sıralar oluştururlar. Kuşlar kendi cıvıltılarından öylesine sağır olmuşlardır ki pek az korku alameti gösterirler. Kendilerini kışkışlayanlardan dalgacıklar halinde kaçar, çekirge sürüsü halinde yere paralel olarak ya da bir ağaçtan ötekine uçar, sonunda birden onları bekleyen tuzakların içinde bulurlar kendilerini. Birden ortalık acı içinde çırpınan kuşların kanatlarının sesi, kuşların acıklı çığlıklarıyla dolar. O zaman bir çizgi halinde dizilmiş olan köylüler yaklaşırlar, kuşları elleriyle toplar, başlarını büküp koparır ve o tuhaf biçimli sepetlere atarlar. Beyaz sakallı bir ihtiyarın, "Bir kez kondular mı, meyve toplar gibi toplarsın," dediğini hatırlıyorum; şunu da eklemişti: "Vermeyi seven Tanrımız onları bize Tanrı azığı olarak gönderiyor." Paralimni gerçekten de bu ticaretle yaşıyor, bu kuşların pazar fiyatı onların böyle iştahla avlanmasının özrü olmasa bile nedenini açıklamaya yeter. İyi bir *beccafico* mevsiminde, bir köyün bu ticaretten geliri altı ya da yedi yüz bin İngiliz lirasını buluyordu. Tek bir *beccafico* avcısı iyi bir mevsimde günde üç ya da dört İngiliz lirası kazanıyordu. On iki kuş, açık pazarda, yaklaşık yedi şiling getiriyordu. Bu ticaretin böyle kârlı oluşu Sömürge Yönetimi

için önemli bir sorun oluşturuyor, yönetim bu toplu katliamı durdurmanın bir yolunu bulmaya çalışıyordu. Siyaset ve gelenek iki büyük engeldi. Paralimni köylülerinin sahiden de yarısı bu ticaretle yaşıyordu, ayrıca bu önemli bir geleneksel köy etkinliğiydi. *Beccafico*'ları kurtarmak için pek çok plan yapıldı ama hiçbirinden sonuç alınamadı.

Ama biz devam edelim: Daha sonra avcılar dolu sepetleri yüklenip köyün yolunu tutarlar, orada onları tüy yolucu ekibi bekler. Onlarca köylü kadın, üzeri palmiye yapraklarıyla kaplı uzun masaların önünde ayakta dikilir. Hızlı ve becerikli ellerle, dikkatle seyreden alıcıların gözleri önünde kuşlar parçalanır, temizlenir, kimileri haşlanmak, kimileri salamura yapılmak üzere ayrılır. Böylece çalıkuşundan ya da kızılgerdandan biraz daha büyük olan bu minik kuş kendini insanların sofralarında bulur. Şunu itiraf etmem gerekir, ben hiçbir zaman fazla lezzetli bulmadım – çünkü birkaç kez bir Kıbrıslı arkadaşım sıkı sıkı kapanmış küçük bir kavanoz çıkarıp "şarapla iyi gider" diye ikram etti, kibarlık gereği yedim. Ama köyün gurmeleri arasında çok makbul olduğuna hiç kuşku yok ve Ortadoğu'da çeşitli yerlere satılması, kuş salamurasını sevmek konusunda Kıbrıslıların yalnız olmadıklarını gösteriyor. Bu arada şunu da söyleyeyim, ökse çubukları güçlü paket zamklarının balla karıştırılmasından elde edilen bir maddeye bulanır ve her sabah taze olarak yerleştirilir çünkü öğle güneşinde genellikle bu madde erir ve çubuklar dengesizleşir.

Umarım yeni Kıbrıs Hükümeti bu küçük kuşları her yıl toplu katliamdan kurtarmanın bir yolunu bulur. *Beccafico*'lar, evcil ya da yaban, bütün öteki hayvanlara göre bizim daha fazla dikkatimizi çekmeyi hak ediyorlar mı bilmiyorum ama, güzellikleri çok dokunaklı.

Aziz'e Yağ; Korfu'ya Dönüş

Holiday'*de yayınlanmıştır. Philadelphia, Ekim 1966.*

Bir yerlinin geri dönüşü – iyi bir şey mi yoksa kötü mü? Emin değilim. İlke olarak, kesinlikle gerekmedikçe ben eski ayak izlerimi gerisin geriye doğru izleyerek aynı yere bir kez daha dönmekten hep kaçındım. İnsanın olağanüstü mutlu ya da mutsuz olduğu ya da bir daha asla yinelenemeyecek olayların yaşandığı bir yere dönmesinin iyi bir şey olmadığını düşünürdüm. İnsanları bıraktığınız yerde bulamıyorsunuz, en azından; binalar yok oluyor ya da değişiyor, bir zamanlar hızla, üçer üçer çıktığınız o mermer basamakları... katedralin hiç başınız dönmeden gezdiğiniz galerilerini yeniden ziyaret ettiğiniz zaman, zaman kaygı vermeye başlıyor.

Ne tuhaftır ki, Yunanistan'da bu tür hayal kırıklıkları nedense yanımdan bile geçmedi. Çok şey değişmiş, evet ama daha çok şey de inatla direnerek aynı kalmış. Ülkenin ve o ülke insanlarının bende yarattığı köklü duygu ve ruh hali, ben yirmi yaşındayken ne idiyse bugün de o. Gerçekten de başkalarının yakındığı değişikliklerin pek çoğu daha önce ne yazık ki eksik olan şeylerdi – adalar arası telefon, örneğin, yeni yollar, küçük turistik oteller. İnsanlara gelince... Yunanistan'da bellek bin yılda bir saniye bile yaşlanmıyor. Gemiden karaya ayak bastığınız an, her yerde tanıdık yüzlere rastlıyorsunuz, sizi tanıyan ve

kucaklayan insanlarla karşılaşıyorsunuz: Yalnızca dostlardan söz etmiyorum, sizi hatırlayan herkes, ister çocuğuna öğretmenlik ettiğiniz biri, ister ayakkabılarınızı boyattığınız biri, hepsi aynı şeyi yapıyor. Çünkü sizi hatırladıkları için size sahip çıkıyorlar, siz onların mülkü oluyorsunuz.

Ama Yunanistan ile ilgili bu genel saptamaya karşın ben hâlâ Korfu'ya özel bir yer gözüyle bakmadan edemiyordum. Ağrıyan bir dişinize dilinizi götürmekten nasıl kaçınırsanız oradan öyle kaçınıyordum. Ne de olsa bu ada Yunanistan ile ilk karşılaştığım, Yunanca öğrendiğim, bir balıkçı gibi yaşadığım, köylü bir aileyle birlikte yaşadığım yerdi. Büyük çırpınışlar içinde edebiyata ilk adımımı attığım, gemicilik öğrendiğim, âşık olduğum bir yerdi. Korfu benim yüksek beklentilerime karşılık vermek zorundaydı. Yine de adayla ve hâlâ orada yaşayan dostlarımla pek çok yönden ilişkilerim sürmüştü, böylece Yunanistan'ın başka yerlerine göre benim için çok daha az *terra incognita* idi. Bütün cesaretimi topladım ve parlak ilkbahar havasının içine bodoslama atlamaya karar verdim. Özel herhangi bir kehanet ya da niyet yoktu; yolculuk düşüncesi olgunlaşmıştı, hepsi bu.

Sabah güneş doğmadan önce uyanıp güverteye çıktım, biz Kırk Aziz'e –bir zamanlar bizim kışlık av bölgemizdi, şimdi Arnavut komünistler burayı Korfululara yasaklamıştı– yanaşırken bizim geminin dümen suyunun çizgili dalgalarıyla ilk parlak güneş ışığı ışınlarının yarışmasını seyretmek istiyordum. Ağır, yüksek sıradağların karı yeni erimişti çünkü etekleri yemyeşil otlarla kaplıydı. Eski Venedik işaret şamandırası yerinde duruyor, daha derin olan kanalın yerini belirtiyordu, bizim teknemiz oradan geçti, sonra güneye doğruldu, birden –topukları üzerinde dönerek deyin isterseniz– yön değiştirdi, geminin pruvası, şimdiye kadar yalnızca yumuşak bir duman lekesi halinde görünen Venedik kentine bakıyordu. Ama benim kendime mesken edindiğim yer adanın kuzeyiydi, işte karşımda duruyordu, o iri kemikli, yuvarlaklaşmış kaya uçurumlarıyla, üzerinde yeniden saç bitmeye başlamış

çıplak kafataslarına benzeyen kısa kırkılmış fundalıklarıyla, karşımdaydı. Ne kadar da çıplak görünüyordu ve sabah ışığında ne kadar da tuhaf! Ama asıl tuhaf olanı o kadar tanıdık olmasıydı, en küçük ayrıntısına kadar. "Küllenen anıların canlanması" türünden bir şey değildi bu pek; ne tuhaftır ki zaten hiçbir zaman küllenmediğini anladım; hiçbir zaman gerçekten unutmamışım. Kalami ve Kouloura'dan Kassiopi'ye doğru giden o baş döndürücü sarmal yolu avucumun için gibi biliyordum; şimdi ağır savaş dürbünüyle görüntüyü tararken tek tek bazı ağaçları tanıdım, bazı eğreltiotu ve mayıs çiçeği alanlarını. Bu bir yanılsama olmalıydı, ama bu (artık iki kat) büyülü ve benim için değerli adada kaldığım sürece aynı şey devam etti. Dirseklerimin altındaki küpeşte demirinin tuzlu yapışkanlığını hissederken dürbünü deniz çizgisine ayarladım, yavaş yavaş kuş yuvası limanıyla Kouloura'dan Agni'ye doğru kaydırdım. Kuşkusuz beyaz evi arıyordum... ama acaba şimdiye kadar çoktan yağmurlar yüzünden pas lekeleriyle kararmamış mıdır? Hayır, eskiden olduğu gibi pırıl pırıl ve el değmemiş halde görüş alanımın içine girdi; üstelik orada hiyeroglif biçimleri gibi duran köylü dostlarım vardı. Athenaios evin önündeki gri kayanın üzerindeydi, eskiden hep yaptığı gibi güneşin doğuşunu seyrediyordu, bir elinde o ufacık Türk kahvesi fincanı vardı; yukarıdaki balkondan karısı Kerkira renkli bir battaniye sarkıtmıştı, anlaşılan sabah kayığına (biz Kuzeylilerin sabah otobüsüne) iskeleden alınacak bir yolcu bulunduğunu haber veriyordu. Paslı bir çividen bir ahtapot sarkıyordu. Bir köpek kalın tozlu yolda pirelerini kaşıyordu. Evin kızı hamarat hamarat ne olduğu anlaşılmayan bir şeyler yapıyordu. (1948'de onu son gördüğümde beş yaşındaydı.) Biraz solda gemici ve öğretmen Niko her zamanki gibi yeşil panjurları ardına kadar açmış, uzun bir an durup bakmış, gözlerini önce güneş tarafına, daha sonra derme çatma tahta iskeleyle yan yana duran kayığının bulunduğu tarafa çevirmişti. Kayık yeniydi ama iskele değişmemişti. Bir an, sessizliğin tayfı içine hapsolup bütün sahneyi yutar gibi oku-

dum – tanıdık bir elyazısını okur gibi. Daha sonra dürbünü kutusuna koyup tuhaf, tamamıyla soğumuş bir heyecan içinde aşağıya kahvaltıya indim. Her şey yerli yerinde duruyor gibiydi – yok edilmez bir şekilde orada duruyordu. Heleni'nin öldüğünü biliyordum, Sandos ile daha başkalarının da; ama onların hayat sahnesinden çekilmiş olması bir hayat boyu inşa edilmiş değişmez mitolojiyi değiştirmeyi başaramamıştı, sabah kahvesi düşkünlüğü, balkondaki battaniye. Yoksa en çok değişmiş görünen kişi ben mi olacağım, diye merak etmeye başladım. Acaba beni nasıl bulacaklardı?

Artık kasaba yaklaşıyordu ve işte yine güneş ışığı Venedik Limanı'nın kavislerini, çan kulelerinin ve balkonların akıl almaz kıvrıntılardan oluşmuş biçimlerini karanlıktan kurtarmak üzere yayılıyordu. Koruyucu azizin –hâlâ mucizeler gösteren o kutsal bellek, Aziz Spyridon'un– çanının gümlemesiyle birlikte rıhtıma girdik. Karaya adımımı attığımda dizlerim kesilmişti, atlı bir araba tuttum, sabit gölgeliği tepede zıplayıp duruyordu. Atın kafasında güzel ve yeni bir hasır şapka vardı, kulaklarının dışarı çıkması için şapkada özenle iki delik açılmıştı; kasabaya doğru bir tempoda eşkin giderken, tatile çıkmış olan su katılmadık bir boynuzluya benziyordu.

Sabahın erken saatlerinde güneş doğarken ne kadar güzel olduğunu unutmuşum – Fransız Meydanı'nın akıl almaz uzun kemerleri. Ağaçların koyu gölgeleri, masalar, sessizlik.

Sabah müşterileri için henüz saat çok erkendi, garsonlar kaldırımları suluyor, meydanın çakıllarındaki tozları geri püskürtüyorlardı; ama kahvaltı eden birkaç genç yok değildi, onların arasında tipik resim sehpası ve boyalarıyla bir ressam da eksik değildi. Kent, niyetlenilip bitirilmemiş, Venedik, Fransız, İngiliz projeleri toplamından oluşuyordu ama bir başyapıt olmasına engel değildi bu; bütün Yunanistan'da acaba bu kadar zarif ve güzel olan başka bir kent var mıdır, merak ediyorum. Her bir ulus kendi payına o kenti güzelleştirmek için görkemli bir şey-

ler yapmayı planlamış – ama sonra tamamına erdirememiş. Venedikliler kanatlı aslanı orada bırakmayı unutmamışlarsa da kaleyi bitirmemişler, Fransızlar Rivoli Caddesi'nin yarısını tamamlamışlar, daha sonra devam etmemişler. İngilizler özel olarak Malta'dan getirtilmiş taşlarla o şık hükümet konağını dikmişler – ama onun güzelliklerinin tadını çıkaracak kadar orada kalamamışlar. Evet, bütün bu motifler son derece iyi bir şekilde harmanlanmış ve anlaşılmaz bir şekilde Venedik'e, İngiliz'e, Fransız'a, hatta Yunan'a ait olmaktan çıkmış. Korfu'ya ait şeyler haline gelmişlerdi. Güneş doğuyordu, kepenkler çiçek gibi, gözkapakları gibi, açılmaya başladı. Benim yokluğumda, yirmi yıl boyunca sanki hiçbir yere en küçük bir şekilde fırça değmemiş gibi görünüyordu; yağmurlar, büyük bir renk ustası gibi, binaların uzun önyüzlerini benek benek lekelemiş, renklerini bulandırmış, karartmıştı. Güneş yükseldikçe evlerin renk tayfı yavaş yavaş değişti – eskiden de hep böyle olurdu. Uykulu kentte dolaştım, kentin beni yeniden büyülediğini fark edince şaşırdım. Neredeyse hemen oracıkta oturup bir Prospero daha yazacaktım.

Ama oyalanmak tehlikeliydi, beni görmeyi sabırsızlıkla bekleyen pek çok dostum vardı, hiç kimseyi görmeden adanın ta öteki başına gitmeyi başarmalıydım – ilk günümü benim için çok anlam ifade eden Kuzey'deki o yalnız eve dönüş ziyaretine ayırmak istiyordum. Bunun neredeyse benim için bir görev olduğu duygusu içindeydim. Daha sonra dönecek, Marie A.'yı bulacak, onunla birlikte yayına hazırladığımız küçük Lear çizimleri kitabını tartışacaktık; daha sonra, bir zamanlar kır evinin kapılarını Durrell ve Miller adlı obur, beş parasız ve tanınmamış iki yazara cömertçe, ardına kadar açan safir gözlü, koca yürekli ve müthiş Kontes T.'yi bulacaktım. Ama şimdi, olayların mantıksal düzenine bakılırsa, ilk sırada Kouloura olmalı ve Yunanistan'ın ne olduğunu kendileri sayesinde ve kendileri aracılığıyla öğrendiğim yoksul köylü ailesi.

Armağan torbamı sırtladım ve taksi durağına gittim,

külüstür mavi bir Buick'in içinden şişman tozlu bir adamın fırlayıp bas bas bağırarak beni selamlamasından biraz korkuyordum. Hayır, ama Spiro Halkiopoulos yaşamıyor. Yine de onun haykırışı kalmış çünkü genç bir Spiro o kükremeye benzeyen sesiyle beni selamladı – mavi bir Chevrolet'den panter gibi fırladı. Onunla pazarlık etme zahmetine girmedim ama kuzeye gitmek istediğimi, beni Kouloura'ya atmasını söyledim. Akıcı Yunancam onu şaşırttı. Bana dikkatle bakarak, "Siz kimsiniz, efendim? Ben sizin yüzünüzü tanıyor gibiyim," dedi. Kaçamak bir yanıt verdim. Tam o sırada bir meslektaşı ona adıyla seslendi, bunun üzerine birbirimizi tanıdığımızı fark ettim. Onu en son gördüğümde on yaşında bir oğlandı; babası beni ve erkek kardeşlerimi, bir lamba ve bir zıpkınla balığa götürmüştü. Ama biraz sonra bir giysi gibi üzerimden çıkaracağım adsızlığı bir an yaşamak çok hoştu. Küçük bir ada, pazar kurulan bir kasaba gibidir. Er ya da geç sizi tanıyan çıkar. Hiç değilse Yunanistan'da bir konukseverlik yarışı başlar – Yunan ruhunun derinliklerinde sürekli kaynayan uzo pınarından arka arkaya içkiler yağar. O zaman teslim olmaktan başka çareniz yoktur. Güçlü iradeli erkekler denetimlerini kaybeder, bebek gibi ağlarlar. Yaraları yoktur. Bu konukseverlik yarışı siz dostların kucaklarında hastaneye kaldırılıncaya ya da yola çıkmak üzere olan bir gemiye bir sedyeyle taşınıncaya kadar sürer. Bu aşamada Korfu kasabasında kim olduğumu söylememin mahvıma neden olacağını biliyordum. Onlar yalnızca bana değil, bu cennet kıyılarda bir zamanlar yaşamış olan bütün Durrell ailesine benim aracılığımla ziyafet çekeceklerdi; beş kişilik yiyip içmem gerekecekti – iki erkek kardeşim, kız kardeşim ve annem için; onların her biri adına hiç değilse bir şişe devirecektim. Bir kez böyle bir şeyin başlamasına izin verseydim kuzeye hiç gidemeyebilirdim... Elimden geldiğince yanlış bir adaya yanlışlık sonucu gelmiş, pek konuşkan olmayan bir İsviçreli gibi davranmaya çalışıyordum.

Benim taksi sürücüsü hâlâ şaşkındı ama fazla kurca-

lamaya niyeti yoktu; uykulu kentin içinden arabasını sürüyor, deyim yerindeyse, beni kafasında evirip çeviriyordu. Bir ya da iki kez dikiz aynasından bana baktı, kafasını iki yana salladı ve içini çekti. Hayır, beni hiçbir yere oturtamıyordu. Bu da benim çok işime geldi çünkü istediğim gibi özel düşlerime dalabiliyor ve güneşle aydınlanmış şu anı geçmişle karşılaştırabiliyordum. Sanki 1940 yılının bir Korfu filmi birden sinema perdesinde durmuş ve yeniden oynamaya başlamak için yirmi yıl sonra benim geri dönüşümü beklemişti. Hiçbir şey değişmemiş gibi görünüyordu, ama hiçbir şey. En kabadayısı yeni bir tiyatronun karkası ile yeni bir kliniğin dış kabuğu vardı. Ama servi ve limon ağacı koruluklarının arasından Ypsos'a doğru ilerleyen o uzun ve kıvrımlı yolda buzağıları şarap fıçılarıyla trampa eden efendibeyler, haşarı çocukların takıldıkları kutsal aptallar hâlâ görülüyor, sokak seslerinin senfonisi kutsanmış bir kakafoni içinde çevremizde hâlâ yankılanıyordu. Dünya kadar yerel kılık da vardı, hem de sahici kılıklar; öyle devlet destekli taşra folklor topluluklarınınki gibi iğrenç değil. Korfu'ya gelen turistler paralarının karşılığında fotograf makinelerini hâlâ doldurabilirlerdi, daha başka ne gibi şikâyetleri olabilirdi ki. Şikâyetten söz açılmışken, yoldaki çukurları unutmamalıyım. Onların çoğunu –aynı çukurları– gençliğimden hatırlıyorum dediğimde şaka etmiyorum. Size atıyormuşum gibi gelebilir ama dört yıl boyunca yirmi kilometrelik yolu hemen hemen her gün arabayla gidip gelmek, her tümseği tanımanız için yeter de artar bile. Ayrıca Spiro ile yolculuk ederek, bir çukur haritasını iyice bellemenin ve akılda tutmanın başka bir yöntemini kullanmıştım; çukurların her bir türü için o başka türlü bir küfür savuruyordu. Bütün aile çukurları küfürlere göre tanıyorduk. Bir keresinde annemin evinden kasabaya karanlıkta arabayla gitmiştim, arabadaki yolcularım Spiro'nun bütün küfürlerini, uygun noktalarda çarpım tablosu gibi ezbere okudular. Evet, hepsi hâlâ yerli yerinde duruyor. Yazın da aynı sorun Bayındırlık Bakanlığı'nı sıkıntıya sokuyordur, çünkü kral

yazın en sıcak günlerini yazlık sarayında geçirmek üzere hâlâ Korfu'ya geliyor. Aman sakın omurgasına bir şey olmasın, diye düşünürler hep. Bir gece yeraltındaki hazinelerin bekçileri olduğu farz olunan cüceler ordusu ellerinde çay kaşıklarıyla gelip çimento ve cüruftan oluşan hafif bir karışımla çukurları bir güzel doldururlar – tıpkı dişlerin kovuklarını doldurur gibi. Bu dolgular yaz havası sınavından başarıyla geçer ama sonbaharın ilk yağmurları dolguları alır götürür, bize yine yol eski el değmemiş haliyle kalır – sıvama çiçek bozuğu bir yüzey. Ama tabii bunlar olmadan önce kral sağ salim Atina'ya dönmüştür, ada yine kışın gevşekliğine geri dönebilir. Ben şimdi yolun yalnızca asfaltlı bölümü için bunları yazıyorum; geri kalanlar (ve İngilizlerden kalma yol ağı hayli geniştir) en iyi tanımıyla tam bir doğal afettir.

Adadaki eski çukur sistemini yeniden keşfetmekten zevk aldığımı söylemek size mazoşistlik gibi gelecek. N'apalım ki doğru.

Hızla yol alarak Ypsos'a çarçabuk vardık. Ypsos, derelerin ve koyların, bir kiliseyle taçlandırılmış, servilerle beneklenmiş adacıkların ve lagünlerin dizildiği, yumuşak bir kavis yapan bir çizgi üzerinde yer alır, daha sonra yol Nisaki'yi geçince dimdik havaya yükselen dağın, ilk kemikli omzuna gelir dayanır. Burada uykulu bir polis bayrakla bizi durdurdu, yaklaşarak bize kuşkuyla baktı. Benim taksinin sürücüsünü kolayca tanıdı; daha sonra bana baktı ve koca bir gülümsemeyle yüzü aydınlandı. "Hoş geldiniz," dedi, arabanın içine koca esmer bir el uzatarak. "Athenaios'a sizin geldiğinizi haber vermesi için Kouloura'daki polise telefon ettim." Tanınmadığıma o kadar inanmıştım ki, bir an beni başkası sandığını düşündüm; ama, hayır, adımı söyledi ve elimi yakalayarak yanağına bastırdı. Karabüyü gibi bir şeydi. "Kerkira'nın kızıyla evlendim," dedi.

Bunun üzerine taksi sürücüsü hayret ve sevinç çığlığı attı, ön koltuktan uzanarak beni kucakladı. Öyle sıkı kucakladı ki getirdiğim armağanlar ezilme tehlikesi geçir-

di. "Bana söylemedin, ha," dedi, sitem ederek. "Tek kelime bile söylemedin. Babam, toprağı bol olsun, beni asla bağışlamayacaktı."

Arabadan inip kurbanlık koyun gibi onların arkasına takılıp biraz ötedeki masaya gitmekten başka yapılacak bir şey yoktu, bir kutlama kokusu alan meyhane sahibi hemen çizgili masa örtüsünü sermiş, uzo şişesinin kapağını açmıştı. İşte sonunda Yunan gizli servisi maskemi düşürmüştü. Hemen anılara daldık, ancak ulusal içkiden şehvetle ağzımıza aldığımız yudumları yutarken ara veriyorduk. Taksi sürücüsü benim adadaki unutulmuş hayatımın bütün parçalarını biliyordu – kara avları, balık avları, içki ve dans âlemleri. Bu öykülerin bazılarını babasının konuşmalarından ya da söylentilerden hatırlıyordu ama bazılarına kendisi tanık olmuştu. İnsanların pek kitap okumadıkları küçük adalarda bellek hiçbir zaman hata yapmaz, bireylerin eylemleri yarı mitolojik boyutlar kazanır. Koca bir saat boyu böyle sevinç ve coşkuyla romans yaşadık, sonunda uzo şişesi cezasını bulmuş, boşalmıştı. "Önemi yok," dediler, "içeride koca bir fıçı var." Boğazımdan çıkmak üzere olan bir iniltiyi zor tuttum. Şu anda çevrem dört polis, kim olduğunu bilmediğim bazı balıkçılar, (dostum Peter Bull'un bilimsel araştırmalarına göre) küçük oteli gezginlere "sıcak ve soğuk akarsu" vaadinde bulunan komşu meyhaneciyle sarılmış durumdaydı.

Nasıl olmuştu da (kasabada tanınmadan kalmayı başarırken) bu uzak köşede tanınmıştım, hâlâ merak ediyordum. Bunun yanıtı çok basitti. Yunanistan'daki aile içi tam-tamlar çalışmıştı. Polis sakin sakin açıkladı. "Kız kardeşimin ikinci kuşak kuzeninin amcası rıhtımdaymış, paportunuzda sizin adınızı görmüş. Burayı görmeye geleceğinizi biliyormuş, bana telefon etti. Bunca yıldan sonra sizi gördüğümüze ne kadar sevindiğimizi bilemezsiniz. Bir içkimi için."

Ama güneş artık hayli yükselmişti ve Varvati'yi geçtikten sonraki o korkunç yol gerçeğiyle yüz yüze gelmenin zamanıydı. Pek çok kıllı kucaklaşmadan sonra bizi konuk

edenlerin kollarından güçlükle kurtulduk ve o dik yokuşu tırmandık, bu arada şoseden, bir öküzün sığacağı büyüklükte çukurların içine sanki mancınıkla fırlatılmış gibi düşüyorduk. Hız ortalamamız şu anda sekiz kilometre kadardı; sarsıntı emiciler kırbaçlanan köpekler gibi inliyor; yerden tabaka tabaka toz kalkıyordu. Taksi sağa sola savruluyor, sürücü sanki bir trapezin üzerinde gidiyormuş gibi araba kullanıyordu, bu arada kente döndüğümüz zaman bana hazırlamayı düşündüğü yemeklerden coşkuyla söz etmekteydi. Ama bu yolculuk, yine de, bütün o çukurlara ve toza karşın ne güzeldi, çünkü yol bazen içe doğru, bazen dışa doğru kıvrılarak denizin kımıltısız aynasına yukardan bakan bir yükseklikten geçiyor, gümüşsü zeytinler baş döndürücü bir hızla aşağıya, koruluğa kayıyor, sanki suya dalar gibi koruluğa dalmak ve canlarını kurtarmak için maviliğe yüzmek istiyorlardı. Bütün bu resmi kocaman ten rengi uçurumlarıyla Arnavutluk çerçevelemiş durumdaydı. Tepeye tırmandıkça adanın bir değil iki yüzünün olduğunu fark ediyorsunuz. Venedik'i andıran manzarasıyla tembel, bereketli ovaların yerini şimdi küçük ısırık yeri gibi limanları, demir lekeli kıt topraklarıyla kayalık eski kuzey alıyor. Burası Ithaca ya da Kefalonya olabilirdi; güneydeki daha engebeli adalardan herhangi biri olabilirdi.

Korfu'nun bu kuzey ucu sert erkekliğiyle neredeyse ürkütücü. Bu ruh haline uygun olarak kılıklar bile değişiyor – siyah palto ve siyah başlık. Burası gemicilerin adası, nerede deniz ve hayatlarını denizden kazanan insanlar varsa orada bir katılık, her zaman bir yas havası, sofuluk ve disiplin vardır.

Buraların insanlarının yüzü daha yaşlı ve kırışık, gülüşler daha sessiz, yüz ifadeleri daha filozofça, daha etkileyici. Evet, ben işte bu doğagörünümü içinde pek çok önemli şey öğrendim: sözcüklerle dile getiremeyeceğiniz türden şeyler. Bu uzun, sessiz eski zeytin koruluklarından geçerken taksi sürücüsü bile suskunlaşmıştı. Burada, kuzeyde hayat savaş demekti, haz düşkünlüğü değil. Yüzü ciddileşmişti.

Ama biz bu sessiz ağaçlıklardan yaprakları çatırdatarak kaplumbağa hızıyla geçerken ben zaten alıp başımı bambaşka yerlere gitmiştim. Hayalimde hızla yol alıyor, bir kayanın tepesinden ötekine atlıyor, bir kerkenez gibi yoldan saparak dingin havada aşağıya, Athenaios'un ayakta dikildiği ve yirmi yıl önce ıslak betona yerleştirmesine yardım ettiğim demir korkuluğu tuttuğu sessiz balkona gidiyordum. Bu uzak dağ yamacındaki arabanın sesinin, ta suyun kıyısındaki beyaz evden duyulduğunu biliyordum; arabanın sesi balon gibi şişer, söner, yaklaştıkça yavaş yavaş artmaya başlar. En sonunda, araba son dönemeci alıp –bir oyuncağı andırarak– Kouloura şosesinde ilerlemeye başlayınca, sesi hiçbir engele takılmadan aşağıya iner. Evet, o orada olacaktı, elleri korkuluğun üzerinde, omuzları hafifçe kamburlaşmış; her zaman öylesine büyük bir dikkatle dinlerdi ki, duruşu bir körün duruşuna benzerdi. Onun yanı başında Kerkira, dik arkalıklı iskemlede yün eğiriyor ya da yama yapıyor olacaktı. Onun hiç kaybedecek zamanı yoktu; elleri neredeyse kendi başına bağımsız olarak işliyordu. İnsana öyle geliyordu ki, o uyurken bile elleri çalışmaya, örgü örmeye, tüy yolmaya, balık temizlemeye, dikiş dikmeye kendiliğinden devam ediyordu. Bazen neredeyse özür diler gibi bir esnemeyi boğmak için küçük bir ara verirlerdi.

Hiç yanılmamıştım. Araba dağın köşesine yaklaşırken mavi suyun karşı tarafındaki balkonda o küçük tabloyu gördüm. Sesimizi duymuşlardı, ama henüz ziyaretçinin kim olduğunu tanıyamıyorlardı çünkü henüz çok uzaktaydık. Dik yoldan aşağıya, deniz düzeyine doğru inmeye başladık, zeytinliklere dalıp çıkıyorduk. Aşağıda deniz uyur görünüyordu, misket limonu yeşili ve ayartıcı bir deniz. Küçük köy uykuda gibiydi çünkü pınarın yanındaki çalılıkta hiçbir kımıltı yoktu; yukarıda zeytinlerin arasında şarkı söyleyen çocukların sesleri yoktu. Anlaşılan herkes kasabaya alışverişe gitmişti. Yol eski eve yüz metre kala bitti, böylece yaya olarak, paketlerimle birlikte eve sessizce yaklaştım. Athenaios ile karısı balkonda değiller-

di, zeytinliğin alt başına inmişlerdi, eve gelenler oradan daha iyi görülebiliyordu. Orada ağaçların yeşil gölgesinde duruyorlardı, dikkat kesilmiş halde yere mıhlanmış gibiydiler, ellerini önlerinde kavuşturmuşlardı. Ama benim seslenmem üzerine büyü bozuldu ve Kerkira birden bir deniz kuşu gibi çığlık attı. Kocası titreyen dudaklarında bir gülümsemeyle hiç yerinden kımıldamamıştı, sanki yalnızca beni değil, bizi kuşatan denizle büyülenmiş bütün dünyayı kucaklamak ister gibi kollarını açtı.

"Benim."

"Sen ha!"

"Evet, ben."

"Sonunda geri döndün."

Biri bir yanıma, biri öteki yanıma geçti, kollarını bana dolayıp gönüllü tutsağı eve sürüklediler. Anlatacak öyle çok şey vardı ki bir süre dilimiz tutulmuş gibi sustuk. Ama evin içine, serin ve gölgeli yere girince beyaz beyaz parlayan dişler dikkatimi çekti, öğretmen balıkçı Niko beni kucaklamak üzere büyük bir balık gibi yerinden kalkıyordu. "Sabahtan beri sizi bekliyoruz," dedi, kaburgalarımı kıracakmış gibi beni sımsıkı kucakladı. "Hoş geldiniz."

İşte yine kışın yağmurlarından lekelenmiş sıvasıyla denizin üstünde asılı duran balkon; işte yine küçük kahve fincanları ve Korfu içkisi kumkat kadehleri; işte yine heyecanlı konuşmalar sırasında yükselen, anılara başka anılar ekleyen, o yirmi yıllık kilimin eksik parçalarını tamamlamaya çalışan sesler. Ben dünyanın yarısını dolaşmıştım, onlarsa burada kalmış, savaşlara, su baskınlarına, ölümlere göğüs germişlerdi, saçları ağarmıştı. Athenaios iki yıl önce küçük bir felç geçirmiş, bir omzu yarı felçli kalmıştı, ama Niko'nun beyaz saçları altmışını geçmiş yaşını ele verse de, o hâlâ tıpkı eskisi gibi esmer tenli, sağlam yapılı, hâlâ kemikleri çıkmış bir Herkül'dü, ağzında tek beyaz dişi bile eksik değildi. Kadınlar bizim konuşup gülüşmelerimizi seyrediyor, zamana meydan okuyuşumuzdan belli belirsiz bir haz alıyorlardı. Geçen yıllar aileye mutluluk getirmemişti. Heleni, ilk karısı 1940'ta açlık-

tan ölmüştü – çocuklarını yaşatmak için. Birkaç yıl sonra Athenaios, eve yardıma gelen küçük köylü kızı Kerkira ile evlenmişti. Kız şimdi çiçek açmış, tombul ve güzel bir ev hanımı olmuştu, kendi doğurduğu pek gurur veren kızıyla birlikte çoğalan bir ailesi vardı: Hem de bir polis hanımıydı, yani bir gün emekli aylığı alacaktı. Şimdi de eski resim albümleri çıktı, eski baskı lekeleriyle yılların sararttığı fotoğraflar. Bu fotoğraflarla birlikte her şey biraz daha inanılmaz görünmeye başladı. Elinde balık zıpkınıyla bana dik dik bakan yakışıklı, kendinden biraz fazla emin şu genç adam da kimdi? Bunca emin olduğu şey de neydi Tanrı aşkına? Bunu söylemek güçtü. Onun yaşadığı dünya, tıpkı bizim dünyamız gibi, birden yok olma tehdidi altında var olmuştu. Bunu herkes biliyordu.

Kadınlar gölgeli iç odada hamarat hamarat masayı hazırlıyor, neşe içinde tavuk gıdaklaması gibi sesler çıkarıyor, yalnızca bizim kadehlerimizi doldurmak için işlerine ara veriyorlardı. Konuşma dönüp dolaşıp köy sorunlarına geldi, böylesine büyük bir yalıtılmışlık içinde yaşanan hayatların bildik ve çok eski sınır taşları. Niko'nun bir öğretmenlik kursu için Atina'ya gittiği doğruydu ama ötekiler Korfu kentinden, topu topu on deniz mili güneydeki bir kentten daha uzak bir yere gitmemişlerdi. Onlar için Belgrad, Kahire, Londra gibi sözcükler boya gibi zihinlere çökelen ve o uzak diyarları eski zaman efsanelerinin parlak renklerine boyayan sözcüklerdi. Ben bu yerlerden söz ederken onlar içlerini çekiyor ve kucaklarında kavuşturdukları parmaklarını sıkıyorlardı, peri masalı dinleyen çocuklar gibi. Oysa ben kendi adıma eskisi gibi bir rahatlama ve hazla köyün küçük dünyasına dalmıştım; benim romans anlayışım buydu. Londra ve Paris onların olsundu.

On ailelik küçük Kalami Köyü koca bir dünyaydı – bütün bir dünya – sınırları belliydi, ölçebilir, sınırlarınızı bilebilirdiniz. Dış dünya gibi sınırsız değildi. Biçimsel bir bütünlüğü vardı, bu da köylülere hayatlarını bir tür güvenceli bir bütünlük içinde yaşama olanağı sağlıyordu – parça-

lanmamış, kararsızlıklara yer bırakmayan hayatlar. Burada olayların tarih sırası bile farklıydı. Dışardan yabancılar gelmişti, savaşlar, yokluklar, açlıklar olmuştu ama o tayfın içinde onlar Yani'nin çocuklarını yıldırım çarptığı yılı ya da Socrates'in balık ayıklarken bıçakla parmağını uçurduğu ya da duvarcının bir parça sönmemiş kireç yüzünden gözünü kaybettiği yılı hatırlıyorlardı. Gerçek buydu; gerisi hoş ama rahatsız edici bir şekilde efsane dünyasına aittir.

İlk sevinçli konuşmaların aceleciliği geçip armağanlar incelenip beğenildikten –öpüşlerle karşılığı verildikten– sonra yemek yemek için uzun masaya oturduk. Kadınlar eski zaman geleneğine uyarak arkada bize hizmet etmek üzere ayakta bekliyorlardı, bizimle birlikte yemeğe oturmuyorlardı. Yine de arada sırada Kerkira bir an bir iskemleye ilişiyor, bizim konuşmalarımızı dinlerken tatlı içkiden bir lokma alıyordu. O sırada artık ben de cebimden küçük, yeşil zeytinyağı şişesini çıkarmıştım – bizim Provence zeytinlerinden elde edilen *Vierge* sızma zeytinyağı. "Aziz Arsenius'u en son ne zaman ziyaret ettin?" diye sordum Niko'ya. Niko beyaz dişlerini göstererek gülümsedi. "Geçen hafta," dedi. "Neden sordun?" Yeşil Fransız yağını havaya kaldırarak, "Bizim Fransa'daki ağaçlarımızdan onun kandiline biraz zeytinyağı getirdim," dedim. Solukların haz ve coşkuyla içlerine çektiler – aslında biraz da gururla. Böyle bir şeyi bir Yunan'dan başka kim düşünebilirdi? Athenaios bir an başını önüne eğdi, kaldırdığında gözlerinin yaşardığını fark ettim. "İyi yapmışsın," dedi. "Seni boşuna Yunanlığa kabul etmedik ve boşuna Spiro'nun vaftiz babası olmadın." Benim vaftiz oğlum artık San Francisco ile Hong Kong arasında çalışan bir ticaret gemisinde gemicilik yapıyordu. Niko keyifle yumruğunu masaya indirdi. "Azize birlikte gideceğiz," dedi yekten, "benim yeni kayıkla, ha, Athenaios? Bu öğleden sonra." Herkes sevinçle el çırptı ve onayladı.

Yediğimiz öğün basit ve gösterişsizdi, burada, kuzeyde zenginliğin hâlâ bir soru işareti olduğunu en iyi hatırlatan şeydi. Ama bayıla bayıla yedik, tek bir kırıntısını bi-

le ziyan etmedik, siyahımsı Vigla şarabı da güzeldi.

"Şaşıp şaşıp kalıyorum, nasıl oldu da," dedi Athenaios, "bizimle ilgili bir kitap yazarak bize bir iş kapısı açtın."

"Hem de bizim okuyamadığımız bir kitap," dedi Niko, bir ekmek kabuğu ucuyla tabağındaki yemek suyunu sıyırarak.

"İş kapısı diyerek ne demek istiyorsun?" diye sordum şaşkınlıkla.

Athenaios bu sorum üzerine gülümsedi. "Buraya gelen yabancılar. Öyle çok yabancı geliyor ki, göreceksin. Her pazar kasabadan evi görmek için pek çok kayık geliyor. Çoğu İngiliz, çok iyi insanlar. Her birinin küçük bir radyosu var, bangır bangır radyo çalıyorlar. Harika."

Öykünün gerisini Kerkira getirdi. "Bütün koy kayıklarla doluyor," dedi gururla. "Yüzüyorlar, çok gürültü ediyorlar. Daha sonra gelip eve bakıyorlar, biz onlara senin fotoğrafını gösteriyoruz, coca-cola satıyoruz. Evet, artık kayıkhanede bir buzdolabımız var. Fazladan bir on drahmi verenlere kızımın çeyizini gösteriyorum. Nasıl mutlu olarak geri dönüyorlar, şaşarsın, evet, nasıl mutlu. Bütün bunlar da sizin sayenizde, canım." Bir tür göz yaşartıcı bir şükran duygusuyla bana baktı ve elimi arka arkaya birkaç kez öptü. Bu tekinsiz habere sevinmiş görünmeye çalıştım.

"Yalnızca İngilizler de değil," dedi Niko övünçle, "Fransızlar da geliyor, hafta arasında kayıkla gelen pek çok Fransız oluyor. Kızlar çok güzel, hepsi yarı çıplak, aşağıdaki kayanın üzerinde tvist yapıyorlar. Bazen çok içiyorlar. Onların da çok güzel radyoları var ve çok gürültü çıkarıyorlar." Onları düşününce zevkten sarhoşlayarak içini çekti. Kerkira şöyle dedi: "Böyle çok güzel vakit geçiyor, çünkü bildiğiniz gibi Kalami'de hiçbir zaman hiçbir şey olmaz. Sinemayı aratmıyor. Bedava müzik. İş de yapıyoruz."

"Sana nasıl dua ediyoruz," dedi Athenaios, ciddi ciddi bakarken gülümsüyor, işten nasırlaşmış parmaklarıyla elimi heyecanla sıkıyordu.

"Senin sayende Athenaios iyi yaşıyor," dedi Niko. "Belki şimdi de benim evim için bir şey yazarsın, ha?"

"İleride otelciliğe başlayacağız," dedi Kerkira. "O zaman burada radyolarıyla birlikte istedikleri kadar kalsınlar. Daha şimdiden sizin odanızı kiralayan çok insan var – çalıştığınız odayı hatırlıyor musunuz?" Bir daktilonun üzerinde parmaklarını hareket ettirir gibi yaparken *tak tak tak* diyerek nasıl yazdığımı gösterdi.

Yüreğime hafif bir sıkıntı çöktü ama şarabımı son damlasına kadar içerken hiç renk vermedim. "Hepiniz adına sevindim." Gerçekten de sevinmiştim, tuhaf, karışık bir duyguydu. Peki, ünlülere meraklı gezginlerle ticaret yaparak böyle beklenmedik miktarda para kazandıkları için onlara neden kızacaktım? Ama bir başka açıdan benim için buranın yirmi yaşında olan hayaletleri tehdit altındaydı. Ayrıca insan kendini nasıl yazarı ölmüş bir yapıt gibi hissedebilir? Evin dışındaki sessiz ve sedefli denize baktım, içinde tepe aşağı büyümüş ağaçlara; Kouloura'nın üst tarafındaki tepenin yılankavi uzun sınır çizgilerine. Bir keresinde bana orada iki kartal saldırmıştı, koca bir sopayla onları kovalamıştım. Onların o keskin çığlıklarını, o daha dik mavilikten benim üzerime saldırırken havayı döven büyük kanatlarının çıkardığı sesi çok net hatırlıyorum.

Athenaios bir kolunu omzuma dolayarak yanımda durdu. "Bak," dedi, "şimdi Korfu'ya geri döndüğüne göre yine gelir, bizim yanımızda kalırsın diye düşünüyordum, öyle değil mi? Senin sayende biz bunca ün sahibi olalım, ticaret yapıp para kazanalım da sen avucunu yalayasın, olur mu öyle şey. Bizim için bu çok ayıp. Hayır, burada oturacaksın. Turizm bakımından çok iyi olacak, göreceksin. Yabancıları taşıyan kayıklar geldiğinde ekstra ücret isteyeceğiz. Adamın kendisini görmek isteyenler parasını ödeyecekler, arkadaş. Burada balkonda durur, onları elinle selamlarsın."

Bir demagogun el hareketini andıran bir hareket yaptı – kendi yandaşlarını selamlayan Mussolini'ye ya da dünyayı kutsayan papaya benziyordu. Evet, balkonda du-

racaktım (üzerimde uygun bir üniformayla) ve transistorlu hayranlarımı kutsayacaktım. Daha sonra kayığı denize indirecek ve suyun üzerinde yüzen bütün boş bira şişelerini, Ambre Solaire güneş losyonu şişelerini ve prezervatifleri toplayacaktık.

"Kitaplarını imzalarsın," diye devam etti Niko, "böylece hep birlikte çok iyi vakit geçireceğiz, göreceksin."

"Bu konuyu düşüneceğim," diye homurdandım dalgın dalgın. "Fransa'daki ağaçlarımı bırakabilir miyim, bilmiyorum."

"Pöh! Her yıl hasat mevsimi gider, sonra turist mevsimi buraya dönersin," diyerek beni kolayca rahatlattı.

Tek başına yeşil bir kayık suları yararak burundan göründü, bizim görüş hattımızdan geçerken mavi ve durgun denizi buklelendirdi. "Bu Dimitri olmalı, balıklarını satmaya kasabaya götürüyor."

Kahvelerimizi bitirdik, Niko bizi aşağıya, kayığının bulunduğu beyaz kayaya götürdü. Sekiz metrelik, üçgen yelkenli, sağlam yapılı ama ağır bir tekneydi, pas kırmızısına boyanmıştı. Ön tarafına şık ama hiç uygun olmayan bir barınak yapmıştı, yarı güverte izlenimi veriyordu. Kirli pencereli, tenekeden bir şey. Serpintiden pekâlâ korunabilir, denizde bir barınak işi görebilirdi, ama teknenin tipine uygun olmadığı için, tekne yelken açtığında manevra yapması güçleşirdi.

"Ne demek istediğini biliyorum," diye sırıttı Niko. "Şöyle bakınca güzel ama pek akıl kârı değil. Bu kulübeyi sökeceğiz galiba." Bu teneke şey çakılı olmadığı için çıkarılıp sürüklenerek kayanın üzerine götürüldü ve üç kişiye yer açıldı. Ailenin kadınları gururla ve anlayışla seyrederken bizler denize açıldık. "Çok geç kalmayın," diye seslendi Kerkira. Niko büyük bir güç harcayarak eski motorun krankını çevirdi, motor otomatik olarak ateş aldı, böylece o nabız gibi atarken biz koyun karşı tarafına doğru yollandık. Acayip bir zımbırtıydı, şu eski makine. Niko beni ona bakarken yakaladı ve övünçle, "Biliyorum, arkadaş, bu bir deniz motoru değil," dedi. "Aslında bir su pom-

pası, eski bir kuyunun üzerinde buldum. Bir şaft ekledim, onu tekneye uydurdum. İyi çalışıyor ama çok ağır." Öyleydi de gerçekten. Olur da tekne ters dönerse, doğruca denizin dibini boylardı.

Biz uzaklaşırken geriye dönüp baktım, o iyi tanıdığım köye, denizin üstündeki yüksek balkona dönmüş olan kadınların küçülen karaltılarına. Kerkira el salladı, biz de ona salladık. İşte şu burnun her kıvrımını, her kayasını ve koyunu biliyordum. Kim bilir kaç kez gece yarılarına kadar soluksuz oturup aşağıda ahtapot avı için yakılan karpit lambalarının göz alıcı ışık havuzunu seyretmiştik. Unutulmuş anılar sökün ediyordu, her biri ayrı ayrı ve canlı. Bir sonbahar gecesi koy yakamozlanmıştı ve biz yüzerken bedenlerimiz aleve dönüştü; birkaç kez de kışın bir fırtınadan sonra koyun kum gibi balıkla dolduğunu görmüştük, mavi yılaniğnesi balıklarıyla, isteseniz kovayla toplayabilirdiniz. Sanki şiddetli bir sarsıntı geçirir gibi hareket ediyorlardı. Agni'nin yakınındaki büyük sarı kayanın üzerinde Miller'ın denize girdiği özel bir yer vardı. Her sabah havlusu ve not defteriyle birlikte tin tin yürüyerek burnu geçer, ancak zeytinliklerin ötesinden "Öğle yemeği!" diye seslenildiğini duyduğu zaman geri dönerdi.

Şu anda Kalami gözden kaybolmuştu ve biz açık denizin boğazındaydık, sakin su halısının öteki tarafında açık deniz Venedik kentinin yanardöner sisleri içinde uyukladığı noktaya kadar uzayıp gidiyordu. Niko heyecanlı heyecanlı Athenaios ile konuşuyordu. Açlık döneminde belli ağaçların yapraklarını yemeyi öğrenmişlerdi, bu yüzden de çıban çıkarmışlardı. Mezar kazıcıları yiyecek kıtlığından dolayı öylesine güçsüz düşmüşlerdi ki, kilisenin kayalık avlusunda mezar kazacak takatleri yoktu; canlılar gibi ölüler de "kuyruğa girmeye" başlamıştı, diye acı bir şaka yaptı Niko. Nitsa ölürken büyük bir çığlık atmış, Yunanistan'ın bir kez daha özgürleştiğini görmüş. Suyun karşı kıyısında tüfeklerin dumanı kış mevsiminin o durgun havasında yüzüyordu, devedikeni pamukçukla-

rı gibi maddesiz. "Evet," dedi Athenaios, "neler gördük geçirdik, yine de Tanrı'ya şükür hayatta kaldık." Niko alay eder gibi sırıttı ve homurdandı. "Fazla kalamayacağız," dedi. "Altmış bir yaşına geldiysen fazla zamanın kalmamıştır. Ama yemek yiyebiliyor, tekneyle açılabiliyorsam, ne mutlu bana, gerisi umurumda değil. İki-üç yılım daha olsun yeter."

Agni'nin üst tarafındaki yemyeşil otlu açıklıklarda kuzuların çanları çıngırdıyordu; ikinci burnun orada balıkçılar çalışıyordu. Olta yemi yapmak için yengeçlerin kabuklarını kırmaktaydılar ama durup el salladılar. Ya Niko'nun ya da Athenaios'un akrabaları oldukları kesindi, bu yüzden de laubali bir şekilde selamlaştılar.

"Bir şey yakaladınız mı, lan inekler?"

"Hayır. Nereye gidiyonuz siz, len?"

"Aziz Arsenius'a, bre."

"Yabancı o mu?"

"Evet."

"Hoş gelmiş, Tanrı yolunu açık etsin."

Onlara teşekkür ettim ve şapkamla hafifçe selam verdim. Aşağıya yönelmiştik, eskiden hep bizim özel kumsalımız dediğimiz yere gidiyorduk. Bir başka yerde o küçük türbeyi anlatmıştım, nöbet tutan servileri, bütün yazı çırılçıplak yüzerek geçirdiğimiz kayanın içine oyulmuş kumsalı. Bir keresinde denizde yüzen bir ikona bulunmuştu, inananların yorumuna göre bu Aziz Arsenius'un yerleşmek için kendisine tanıdık bir yer aradığı anlamına geliyordu. Türbenin kendisi büyücek bir telefon kulübesi kadar ya var ya yok ama kandillere her zaman bakıldığı ve yerlerin her zaman süpürüldüğü belli. Bu nasıl oluyor, bir bilmece çünkü buraya karadan yol yok, yalnızca denizden gelinebilir. Oysa burası her zaman böyle bakımlı. Yılda bir kez bir papaz, yardımcılarıyla birlikte gelir ve orada dua okur.

Hiçbir şey değişmemiş. Bir kitap sayfasının arka yüzüne geçer gibi burnun arka tarafına dönerken motora yarım yol verdik. Ama yanılmışım; kayanın yandan görünüşü biraz değişmiş, savaş sırasında İtalyanların bir kara

mayınının patlaması yüzünden böyle olmuş. Yine de türbe hiç yara almadan kurtulmuş. Yüzdüğümüz kumsala saçılmış birkaç büyük kaya vardı, hepsi bu. Su o kadar durgundu ki demir atmaya bile zahmet etmedik. Kayığı kayaya dayayıp kıyıya çıktık, tek sıra halinde yürüdük. İki adam yaşlarına bakmadan kayaya keçi gibi tırmanıyordu.

Kapı bir telle hafifçe tutturulmuştu, açması kolaydı. O küçük şapele, bunca yıl sonra heyecanlanarak girdim. Rüzgârın ve denizin etkisiyle çürümekte olan ikona küf kokulu bir kasvet içinde bize bakıyordu. Kandiller doluydu ama yanık değildi. Ortodoks usulü ters yönde haç çıkardık.

"Al işte, moruk," dedi Niko, bize yan yan bakan ermişe, kaba bir senli benlilikle – bir insan yakın dostlarıyla ya da hısımlarıyla böyle konuşabilir, böyle konuşmakta da bir saygısızlık yoktur. "İşte, sana yabancıyı sonunda geri getirdik." Kapalı kalmış türbenin kirli havasını hafifçe soluyarak ayakta dikiliyor ve hatırlıyordum. Athenaios geçici mihrabın arkasındaki karanlık yerde el yordamıyla bir şeyler arıyordu. Bir fitil ucu. Böyle yerlerde her zaman yarısı yanmamış bir fitil olur. İkonanın üstünde asılı duran kandiller arasında küçük, boş bir kandil buldum. Benim yeşil zeytinyağı şişesinin tıpasını açtım ve yağı büyük bir özenle cam hazneye boşalttım. "Hepsini koy," diye seslendi Niko hemen, "son damlasına kadar." Athenaios o küt parmaklarıyla bir fitil ucu bulmuştu. Onu yağın içine, yüzer durumda bıraktık, yağı emmesi ve yerleşmesi için bir süre bekledik. Niko şakayla, "İlk denemede yanarsa, bu demektir ki seni iyi karşıladı ve senden önemli bir şikâyeti yok," dedi. Biraz tedirgin olduğumu kabul ediyorum çünkü ermişin boncuk gibi gözleriyle delici bir bakışı vardı – sanki Freud'un yaşlısının bakışı. Ayrıca pekâlâ benden şikâyeti olabilirdi çünkü buradan uzakta yaşadığım onca yıl içinde ona hiçbir adak göndermemiştim. Ama hayır. Fitil alev aldı ve Athenaios hafifçe el çırptı. Birden dostlarımın yüzlerinin, sarı ışıkla aydınlanmış olarak karanlıktan fırladıklarını gördüm; bir bilgelik ve yaşsızlık

kazanmışlardı. Selanik'teki, Atina'daki, Ravenna'daki ikonalardan bakan azizlerin Bizans suratlarını düşündüm – kapkara gözler, ince, kıvırcık saçlar, uzun, sarkmış burunlar. Sonra bu ön sıranın arkasında, deyim yerindeyse, Yunan heykellerinin sakin profilleri.

Niko'nun gözleri sevinçten ışıl ışıldı. Bir kez daha haç çıkardık ve kucaklaştık, bu arada Niko hâlâ ermişe takılmaya devam ediyordu. "Şu anda Fransız şeyi içiyorsun," dedi ermişe. "İç haydi, iyi iç. Sonra söyle bakalım bize, bizimki kadar iyi mi?"

Kımıltısız havada hiç titremeden yanan fitilin sarı ışığının yanında gülüşerek bir süre daha oyalandık. O küçük, parlak sarı renkli ışık konisi dışında karanlık olan türbeden dışarı çıktığımızda kaya ve su, güneş ışığına boğulmuştu. Bir kez daha gözlerimiz kamaşarak gün ışığına çıkma zamanıydı. Niko bu dua oturumunu Arsenius'tan bizi kutsamasını isteyerek kapattı, onun izniyle büyük biraderi Aziz Spiridon'dan da bir kutsama istiyordu üstüne üstlük. Yine o şakalı konuşma tarzıyla onlara aşağılık moruklar diye seslendi.

Birden aklıma Herakles'in eski mezarları geldi, insan onlara ancak geri geri yürüyerek yaklaşabilirdi ve korkunç küfürler savurarak. Rodos'taki Lindos'ta da böyle bir tane vardı. Dozunu kaçırmamak koşuluyla biraz ağzı bozukluk, biraz senli benlilik iyidir, ermiş sizin yanınızda kendini rahat hisseder. Bu engebeli kaya yüzeyinin üzerinde bir kez daha ayakta dikilirken birbirimize sırıttık ve göz kırptık.

"Eh, gördüğün gibi, hâlâ yerli yerinde duruyor. Hâlâ işe yarıyor."

Arsenius orada durduğu sürece Yunan dünyası ayakta kalacaktır.

Ziyaret edilmesi gereken bir yer daha vardı – oralardan geçen bir tekne bizim görüş alanımıza girdiği zaman saklandığımız bir sualtı mağarası. Buraya, dar çakıllı kumsal şeridinin üzerine mayolarımızı bırakırdık, çıplaklığımızdan rahatsız olacak köylüler bulunursa mayoları-

mızı hemen çarçabuk giyebilelim diye. Teknenin kenarından kayarak serin suyun içine daldım ve koya yüzdüm. Bir keresinde çamurdan bir Pan heykeli yapmış ve onu mağaraya koymuştuk, acaba ondan geriye kalan bir şeyler var mı diye merak ediyordum. Hayır. Kış mevsiminin denizi mağaranın içini çoktan yalayıp tertemiz etmişti. Hiçbir iz yoktu.

Küçük koyda bir saat kadar oyalandık, anılarla. Daha sonra ben ıslak gövdemi kayığın içine serdim ve Niko, küfrün bini bir para, gönlünü etmeye çalışarak motoru çalıştırdı. Bir kez daha ağır ağır Aziz'i geride bırakarak ayrıldık, burnu döner ve onun hayatından, bu kez belki de sonsuza kadar çıkar giderken ona sevgiyle el salladık.

Saat sandığımızdan da geç olmuştu; yeniden beyaz evin önüne tekneyi bağladığımızda gün batıya iyice ağmış durumdaydı. Niko bilgece bir şey söylemiş, "Çok müthiş bir şey," demişti, "yaratıcı olmak." Çağdaş Yunanca'da da kullanılan eski "*demiurgos*"[1] sözcüğünü kullanmıştı. Bu kavramın neyi temsil ettiği konusunda belli belirsiz bir fikri var gibiydi; ama belki de yoktu. Ne de olsa antik dünyada tanrılar yeryüzünde serbestçe dolaşırlar, insanlara ait pek çok işi üstlenirlerdi. Ne diye bir "*demiurgos*" küçük çaplı bir turizm olayına omuz vermesin ve haklı bir davaya yardımcı olmasın? Zeus olsa bu düşünceyi sakıncalı bulmazdı.

O gece "*demiurgos*" davet verdi, gelenlerin hepsini tek tek karşıladı, kalkan kadehlerle birlikte kadehini kaldırdı. Kimileri eski dostlardı, Kırk Aziz ve Kalyopi balıkçıları; kimileri eski dostların torunlarıydı, elimi sıkmak ve sıcak bir hoş geldin demek için gelmişlerdi. Meşe ağaçları kadar budaklı eller, Kelt papazlarının yüzü kadar buruşuk yüzler, ama krallara yaraşır bir kibarlık.

Akşam yemeğine oturduğumuz zaman ay doğmaktaydı – Arnavutluk dağlarının arkasından yukarı fırlayan, toprağın parıltılı sisinden kurtulmaya çalışan kocaman bakır

---

[1] Platon felsefesine göre madde dünyasına biçim veren tanrı. (Ç.N.)

bir top. Bir kez daha o sessiz balkonda son kahvelerimizi yudumladık, boğazların arasında uzanan geniş ışık patikasını seyrettik. Binlerce ışığıyla ışıl ışıl bir gemi önümüzden geçti. Ama ayın ışığı hepsini bastırıyordu. Artık esnemeler başlamıştı, bastırılmaya çalışılıyordu, çünkü köylüler erken yatar, ben de çok yorgundum. Kerkira bana yukarıdaki eski odamı hazırlamıştı. Ben bir süre daha oyalanıp bir sigara içtim ve değişen denizi seyrettim. Eski eşyalardan bir-ikisi hâlâ duruyordu – eski çalışma masam, örneğin, kaba saba boyanmış, acemi işi bir şey. Bir zamanlar kendi ellerimle lekelediğim yer döşemesi. Bize onca diplomasiye ve kaygıya mal olan şömine tuğla ile kapatılmıştı, ama hâlâ duvarın sıvasında izini görebiliyordum.

Kente dönmek için sabah ilk kayığa binmeye karar verdim, beni başka dostların ve başka tasarıların beklediği kente – bu basit köyün o küçük, tam anlamıyla sakin dünyasına yabancı yere. Çok hoştu, diye de düşündüm, bu deneyimi özlemsiz, yalancı hayıflanmalarsız, dolu dolu yaşamak. Yalnızca geriye eski bağlılıkların ve aşkların kırıntıları kalmıştı, bunlar da şimdi acı değil haz veriyordu. Ayın ışığı öylesine parlaktı ki suyun içinde ağaçların yansımalarını görebiliyordum. Evin tam altında küçük bir balık, açılan bir şişe mantarı sesiyle yüzeye vurdu. Gece denizinin pürüzsüz derisi yeniden ayna gibi dümdüz olmuştu. O gece uzun süre yatakta uyanık yattım, o gün yaşananları düşündüm, odanın karanlık tabanına dışardan boca edilen ay ışığını seyrettim. Ara sıra deniz, uykusunda dönen bir çocuk gibi hafifçe iç çekiyordu. Vigla yönündeki uzak yamaçlarda bir tilki bir kez uludu ve sustu. Yavaşça yokuş aşağıya, uykunun gölüne doğru kayıyordum, ama bu öylesine yavaş bir süreçti ki, bir durumun ötekiyle üst üste bindiği noktayı fark edemedim. İpek gibi kaynaştılar.

FRANSA

"Fanatiklere Övgü"

Holiday'*de yayınlandı. Philadelphia, Ağustos 1962.*

Bir taşra gazetesi yöneticisinin işi hiçbir ülkede özellikle kıskanılacak bir iş değildir ama Provence bölgesinde ülke gazetelerinin en büyüklerinin geleceğine yön veren dostum Lejoie, bu işi farklı ve ilginç bir iş haline getirmeyi başarmıştır. Görevinin siyasal ve diplomatik, insan yutan kumları arasında büyük bir beceri ve dikkatle yoluna devam etmeyi başarır – her zaman neşeli, her zaman yorulmak bilmez, her zaman iyi huylu biridir. Ayrıca o bir Fransız'dır, bu yüzden komik olduğu apaçık ortada olan bir şey varsa, o şey hiçbir zaman gözünden kaçmaz, taşra hayatında bunlar çok fazladır – istemediğiniz kadar.

Yine de taşradaki günlük gazeteye ve onun şefine saldıran farklı hizipler arasında habercilik yapmak kolay değildir – arka arkaya adı iki kez yanlış yazılmış bir belediye başkanının (örneğin) gönlünü almak, hükümet politikalarına ters düşmeden ücretlerin artırılması gibi kesinlikle doğruluğuna inandığınız bir davayı desteklemek, bir resim sergisini haksızlık etmeden eleştirmek... ("Bayım: Sizin sütunlarınızda, bizim ressam belediye başkanımız için ileri sürülen iftiralara şiddetle karşı çıktığımı –200 nüfuslu– Plages Köyü adına belirtmek için size yazmak zorunda hissediyorum kendimi.")

Belki de Lejoie'yı –kendi deyimiyle– "boş zamanla-

rında fanatikleri araştıran bir araştırmacı" olmaya iten şey işinin karmaşıklığıdır; araştırdığı şeyin ne olduğunu tam olarak anlayabilmiş değildim ancak bir gün, arkalarında büyük sanat yapıtları bırakmış sayısız Fransız kaçığı arasında Postacı At Bey'in –*Le Facteur Cheval*'in– adını andı. Bu saygıdeğer adamın adını ya da bir hayalin peşine takılarak inşa ettiği Düş Sarayı'nı duymamış olmama sevindi. "Bir boş zaman uğraşı olarak gerçekten eşsiz bir şey," dedi Lejoie dalgın dalgın. "Adam Drôme Köyü'nde köy postacısıydı, görevi gereği her gün otuz kilometre yürürdü. Eve döndüğü zaman, bütün gece, o sarhoş edici rüyasına dalardı ve bu olağanüstü anıtı inşa etmeye başladı, bunu kendi doğum yeri olan Hauterives gibi sapa bir yerde inşa etmemiş olsaydı, ressam Gümrükçü Rousseau gibi ünlenebilirdi."

"Öyle mi diyorsun?"

"Kesinlikle öyle; sen de görünce kabul edeceksin. Sana onu biraz daha anlatacağım ve bir fikir edinmen için bazı resimler bulup getireceğim. Bir tür Gaudi – ancak Fransızlara özgü bir fanatikliği var."

"Yani saplantılı biri mi?"

"Hayır. Tam bir Fransız. Sana resimleri bulacağım."

Sözünün eri bir adamdı, daha sonraki ilk ziyaretimde masanın üzerine, ikimizin arasına o tuhaf anıtı gösteren birkaç posta kartı attı.

"Aa, bu özel bir Albert Hall gibi bir şey," dedim.

"Tek farkı bütün üslupların bir karışımı olması. Tek bir üsluba ya da etkiye bağlı kalmamış. Dünyada Tanrı'nın belası ne kadar farklı mimari varsa hepsini birbirine katıp karıştırmış."

Facteur Cheval, Düş Sarayı'nı inşa etmeye 1879'da başlamış, tek başına, 1912'de tamamlamış. Lejoie'nın bana gösterdiği resimler bugüne kadar görmek şansına eriştiğim en tuhaf anıtı yansıtıyordu – dev bir düğün pastası gibi bir şey, bütün üslupları ve eğilimleri birleştiren bir yapı, 26 metre uzunluğunda 14 metre genişliğinde bir taban üzerine oturuyor; yüksekliği 12 metre kadar – günü-

müzün iki katlı evlerinin yüksekliğinde.

Ancak deha sahibi bir deli bu kadar farklı üslupları bir tek yapıtta yan yana getirip uzlaştırabileceği umuduna kapılabilir – ya da hiç değilse insan resimlere baktığı zaman böyle düşünüyor. Bu görüşüme Lejoie şöyle karşılık verdi: "Evet, ama resimlerin yansıtmadığı bir şey var; resimler ancak onun görünüşteki acayipliğini öne çıkarıyor. Bu şeyde bundan daha fazlası mevcut. Gerçekten görülmeye değer. Aslında benim köyüm olan Drôme'da, ben küçükken tatillerimi o yaşlı postacının Rüya Sarayı'nda oynayarak geçirirdim – onun kendi özel Hayal Ülkesi'ydi orası, denebilir. Benim üzerimde tuhafın tuhafı bir etki, bir izlenim bıraktı. Aslında postacının ailesiyle benimki arasında uzaktan bir akrabalık var, benim doğamdaki o ince fanatiklik damarı oradan geliyor. Bir hafta sonu kuzeye gelip onu görmeye ne dersin? Sana başka ilginç şeyler de vaat edebilirim. Annem orada yaşıyor ve büyük bir şef olan Chabert ile evli. Küçük bir otel işletiyorlar, o otele ancak ve ancak..."

"Dur, ben tahmin edeyim: Yemeyi seven insanları mı kabul ediyorlar?"

"Bazen bir Anglo-Sakson'dan beklenmeyecek kadar işlek zekâlı biri oluyorsun. Evet, tek sözcükle, yemek. Ama ne yemek!"

"Ben tam aradığınız adamım," dedim ciddi bir yüzle.

O akşam giderken o tuhaf resimlerin bende kalmasına razı oldu, ayrıca postacının ileri yaşlarda yazdığı kendi hayat hikâyesiyle ilgili küçük bir parçayı da verdi – neredeyse resimler kadar tuhaf bir belge.

Basit bir okul Fransızcasıyla yazılmıştı, bu da ona bir kehanet niteliği kazandırıyordu, hem dokunaklılık hem de sahicilik. Sanatsal bir amentüydü adeta – ama bazen tuhaf bir biçimde, Blake gibi birinin doğrudan imgeleminin kokusunu alıyordunuz. Ağır ağır, hayranlığım gittikçe artarak okudum.

"Bir köylünün oğluyum [diye başlıyordu], bu yüzden kendim de bir köylüyüm, benim toplumsal sınıfımın in-

sanları arasında da, köylü ana-babadan doğmuş deha ve enerji sahibi insanların var olabileceğini ve yaşayabileceğini kanıtlayacak şekilde yaşamak ve ölmek istiyorum. Yirmi dokuz yıldır köy postacısıyım. Çalışmak benim tek övüncüm, onur benim tek mutluluğum oldu. Öyleyse işte size benim bugüne kadarki tuhaf hikâyem. Bir zamanlar hayalimde bir yer, bir şato tasarlamıştım ve onu inşa ettim, o tasarladığım şatoda yeraltı odaları vardı... nasıl açıklayacağımı bilmiyorum... ama öylesine büyüleyici ve görülesi bir şeydi ki bu şey, on yıl belleğimde öylece yaşattım. Bundan kurtulamıyordum. Elbette kendimin bir budala, bir manyak olduğunu düşündüm. Her şeyden önce ben duvar örmeyi bilmiyordum; hayatımda elime bir mala almamıştım. Heykel desen, hayatımda keskiye hiç el sürmemiştim. Mimarlık desen –hiç söz konusu değildi– ondan hiç anlamazdım. Bu hayalimden köyde kimseye tek söz etmeyi göze alamadım, bana güleceklerinden korkuyordum. Doğrusunu söylemek gerekirse ben de biraz kendime gülüyordum. On beş yıl sonra, bu uzak hayali neredeyse unuttuğum bir sırada, bir rastlantıyla ayağımın tökezlemesi üzerine o unutulmuş şey yeniden aklıma geldi. Bir şeye ayağım takılmış düşmüştüm. Çok tuhaf bir biçimi olan bir taştı, onu cebime attım, boş zamanımda incelemek niyetiyle. Ertesi gün aynı yere gittim, onun gibi daha başka taşlar da buldum, hatta daha güzellerini. Yumuşak cinsinden bir taştı, ırmağın suları taşta derin oyuklar açmıştı, sonra taş zamanla olabildiğince sertleşmişti; ama ya biçimleri – çok tuhaf heykellere falan benziyordu, öylesine tuhaftı ki herhangi bir insanın bunların benzerini yapabileceğinden kuşkuluydum. Farklı hayvan türleriyle, insan karikatürleriyle doluydular. O zaman kendi kendime şöyle dedim: 'Doğa bu kadar kolayca heykel yapabiliyorsa, ben niye hem duvarcılık, hem mimari öğrenemeyeyim?' İşte düşüm beni bekliyordu. 'Haydi iş başına!' dedim kendi kendime!"

O andan başlayarak *Facteur Cheval*, hayattaki özel görevinin ne olduğunu tam anlamıyla anladı. Bir düş,

dünyaya gelmeye, gerçek olmaya çalışıyordu. Otuz kilometrelik yürüyüş turları sırasında postacının gözü ender ve tuhaf taşlardaydı – Düş Sarayı'nın hammaddesinde. Gözü keskinleşirken iştahı da bileniyordu. Kısa zaman sonra posta dağıtırken o ağır posta çantasını bu sanat nesneleriyle doldurmaya başladı. Şurası unutulmamalı, Fransa'da postacılar yalnızca mektup dağıtmazlar. Başka angaryaları da vardır – emekli aylıklarını ödemek, örneğin, ya da alındıları imzalatmak gibi. Hiç de kolay bir iş değildir, hele bir de posta çantanıza siz kendiniz taş doldurmuyorsanız. Başka güzel şeyler de arayarak çalışma alanını genişletti. Kuru ırmak yataklarında çok güzel parlak taşlar buluyordu, Drôme'un dalgalana dalgalana inen bol yeşillikli tepelerinin yamaçlarında başka hazineler saklıydı. Bir Japon ressamı olsa *Facteur Cheval*'in başına gelen şeyin ne olduğunu hemen anlardı ama kendi köyündeki insanlar onun hafif hafif tozutmaya başladığını fısıldaşır olmuşlardı. Önemli değildi. Adam yalnızca sanatçının bildiği ve tanıdığı o tuhaf, doymak bilmez heyecanın büyüsüne kapılmıştı. Bazen öyle çok taş topluyordu ki onları yolun kıyısına, kolayca arabaya yüklenebilecek şekilde istifleyip bırakıyordu. Gece eve dönünce o eski tekerlekli el arabasını alıyor, ay ışığında taşları almaya gidiyordu, yorulmak bilmeden, yılmadan –hayatında şimdiye kadar tanıdığı ilk estetik hazzın sularında yüzüyordu. Bazı zamanlar sabah ikiye, üçe kadar uyumaz Düş Sarayı'nın taşlarını taşırdı. İnsan sevgili Lejoie'nın "fanatiklik" derken ne demek istediğini anlamaya başlıyor...

Ama herkesi birden mutlu edemezsiniz – bir Hayal Dünyası inşa etmeye çalışsanız bile. Postacının karısı acı acı yakınmaya başladı, çok çalışıp didinmekten, taş taşımaktan dolayı giysileri yırtılıp lime lime oluyor diye. Cepleri delik deşikti, pantolonları çamur içinde. Bazen güzel bir taşın yalnızca bir köşesini görebiliyor ve taşı kazıp çıkarıyordu. Postacı hiç yılmadan yoluna devam ediyordu, aileden gelen azarlara, köylülerin dedikodularına kulaklarını tıkadı. Ama sorun yalnızca taşlar değildi; zavallı karı-

sı ırmak kıyısındaki o koca boş tarlada Düş Sarayı'nın yükselişini seyrederken harcamalardan yakınmaya başladı. Her fazla kuruş çimento ve kirece yatırılıyordu. Bir postacının maaşıyla böyle bir şey nasıl yapılabilirdi? Kadının açısından bakıldığında bütün bunların komik bir delilik, manyakça bir saplantı olduğunu insan anlayabilir. Sonunda Düş Sarayı ona 3.500 torba çimentoya mal olacaktı, bu da 1.000 metre küp duvar demekti; doğu yüzüne de postacı şu yazıyı yazdıracaktı:

"1879-1912
10.000 gün
93.000 saat
Zorluklarla dolu 33 yıl
Benden daha inatçı biri varsa, haydi iş başına!"

Bu harika bir inanç ifadesiydi, zamanla postacının düşü bütün bu kahramanca çabaları haklı çıkardı. Ama uff! İnşa etmeyi bir yana bırakalım, bu iş için bir insanın tek başına taşıdığı onca şeyi düşününce bile yüreğim daraldı.

"Bu aslında bir bina değil," dedi Lejoie sakince, "tam olarak heykel de değil. Kendi çılgın üslubunu kendisi yaratmış bir yapıt. Bu tuhaf kitle, külçe, nesne, Picasso'nun ilk kübist denemelerini yaptığı yıl tamamlandı. İşin en tuhaf yanı bu. Her neyse, bekle, göreceksin. Aklıma gelmişken, bütün hazırlıklar yapıldı. Yarın yola çıkıyoruz."

Çıktık. Bir cumartesi günüydü. Neşesi yerindeydi. Büyük Şef Chabert, kendisinin uzmanlık alanına giren yemeklere layık olup olmadığım konusunda kılı kırk yaran çeşitli sorgulamalardan sonra lütfedip otelinde kalmamıza izin vermişti. Kolayca kuzeye geçebilir, Düş Sarayı'nı görebilir, sonra da Tain'e dönebilirdik, Hauterives'den arabayla yarım saat uzaktaydı. İlk durağımız Perols yakınlarında bir yer olacaktı, orada bir yemek yiyecektik, anladığım kadarıyla bu yemek hedefimize doğru yol alırken manevi bir tramplen işlevi görecekti.

Böylece Rhône Irmağı'nın sol kıyısını izliyorduk, kuzey trafiği burada o kadar fazla değildi, Ardèche sınırın-

dan içeri girdiğimizde arkadaşım, sanki toplumsal görevinin sorumluluğundan resmen soyunmak istiyormuş gibi ceketini ve kravatını çıkardı, rahat bir rüzgârlık giyip bir boyun eşarbı taktı. Güneydeki önemli bir günlük gazetenin ciddi ve sorumlu yöneticisi değildi artık, herkes gibi tatile çıkmış biriydi. Ancak Gard'daki yönetim merkezinde öfkeden kudurmuş bir ressamın kendisini öldüresiye topa tutmasını ya da sandalyesiz kalmış bir bakanın parça parça doğramasını, muhaliflerin sorguya çekmesini ya da yerel görevlilerin (eğretilemesel anlamda) onu donsuz yakalamasını göze alabilirdi. Yol kıyısındaki şu küçük, "*Vous èstes dans L'Ardèche*" (Ardèche'tesiniz) tabelasını görünce, kendisini birden bağlarından kurtulmuş, tıpası açılmış ve havalansın diye şöminenin yanına konmuş bir şişe iyi şarap gibi hissetti.

Bir-iki şarkı söyledik ama, evvelsi günkü birkaç hafif sağanaktan sonra güpegündüz birden ortaya çıkmaya karar vermiş bülbülleri rahatsız edecek kadar yüksek sesle değil. Hayır, bizim müziğimiz belki de türünün iyilerinden değildi ama insana ya da hayvana karşı önyargı taşımıyordu. Arada sırada sanki benzin almamız gerekiyormuş gibi yapıp yol üzerindeki hoş dinlenme yerlerine sapıp güneşli bir bahçede kalın ve dengeli, yöresel bir şaraba başvurarak yöreye notumuzu veriyorduk.

Lejoie sözümona yöneticilik gömleğini üzerinden çıkarıp attıysa, ben de yazarlık ve düşünürlük gömleğini çıkarmaya hazırdım. Durum biraz bohem entelektüellik gerektirir görünüyordu, ben de tam oydum. Bu hafta sonu, dedim kendi kendime, istediğim kadar çok yaşamakta ve az düşünmekte özgürüm. Neden olmasın?

Ama birkaç kez Postacı At Bey'in suçlayıcı sesini duydum, kulağıma tembelliğin iyi hoş olduğunu, ama hayvan gibi çalışmadan hiçbir şeyin yapılamayacağını fısıldıyordu. Cebimde onun kısa hayat hikâyesini getirmiştim ve onu konuşuyorduk. "Bütün ayrıntılara giremem," diye yazıyor postacı, "katlanmak zorunda kaldığım sıkıntı ve mutsuzlukları da anlatamam; bu çok yorucu olur. Ayrıca

benim sınırlı eğitimim gerçekten de bütün bunları ifade etmeme yetmez. Ama kısaca söylemek gerekirse her şeyi sırtımda taşıdım, yirmi altı yıl, gece gündüz demeden, ara vermeden, aman dilemeden çalıştım. Şimdi başka ülkelerden gelen –ve sayıları gittikçe artan– ziyaretçiler gözlerinin gördüğü şeye inanamıyorlar; yöre halkının tanıklığı olmadan tek bir adamın, tek başına, böyle bir başyapıt inşa edecek cesaret ve iradeye sahip olacağına inanamıyorlar. Hayret ediyor ve durmadan yineliyorlar: 'Hayır, olamaz.' 'Hayır, inanılır gibi değil.'"

Size biraz namussuzca gelecek, biliyorum ama o korkunç yorucu çalışmayı düşündükçe, güneşte, o kadim Rhône Irmağı'nın kıyısında, bir kameriyenin altında ikimiz önümüzde şarap kadehlerimizle rahat rahat ve gevşek gevşek otururken, bu anlar bana daha da lüks geliyordu. "Ama o zaman," dedi Lejoie kendini mazur göstermek istermiş gibi bir hareketle ellerini açarak, "yemekten anlayan herkes sana işin içine yaratıcılık girdiği zaman yiyip içme işinin de emek istediğini söyleyecektir."

"Evet ama haz verici bir emek."

"Ayrıca," diye ekledi, "insan bu tür bir işin hammaddesini sırtında değil içinde taşıyor."

"Tanrı'ya şükür."

Haklı olduğu bir nokta vardı ve bunu ona söyledim. Postacının görünmez suçlamalarına göğüs gerdik, kendimize birer kadeh daha içki söyledikten sonra, Tournon yönünde kuzeye doğru yol almaya başladık, yani bir meyve bahçesinde, bir limon ağacının altında benek benek güneş ışığıyla kaplı o ayartıcı masanın bizi beklediği yere doğru. Ben kendi adıma öğle yemeği konusunda kararsızdım, her şeyden önce fazla kaçırırsam Düş Sarayı'nın tadına varamayacak kadar duyarlılığımın körelmiş olacağından korkuyordum; ikincisi, o akşam Chabert'in yaratıcılığının hakkını veremeyecek halde bulabilirdim kendimi. Tanrı'sız ve otele layık olmayan bir konuk olarak otelden atılmak, böylece dostumun ve koruyucumun onurunu beş paralık etmek korkunç bir şey olurdu. Ama bu duy-

gularımı dile getirdiğim zaman Lejoie beni paylar gibi dilini şaklattı. "Hiç korkma," dedi, "hafif bir yemek ısmarladım, karaciğerine fazla yüklenmeden ya da midenin astarını yıpratmadan duyarlılığını bileyecek bir şey olmasını istedim. Tam dozunu ayarladığım çok dikkatli bir ölçüyü aşmayacağız."

"Kalori olarak mı?"

"Hayır. Tat ve koku olarak."

Dediği kadar varmış, damalı örtüsüyle çok düzgün hazırlanmış güneşli masamıza oturunca kuşkularım yok olmaya başladı; ne de olsa uzun bir yolculuktu, adamın suyunu çıkaran entelektüel sohbetler yapmıştık. Üstelik mutfaktan çıkan ve bu ilkbahar öğle sonrasının kımıltısız havasına karışan hafif yemek kokuları tuhaf bir şekilde kışkırtıcıydı. Bizim masaya koca memeli harika bir hatun bakıyordu; pembe yanaklı, mavi gözlüydü, bir ana gibi güven duygusu yayan biriydi. Tam bir ana örneği, tam bir güven duygusu pınarı – elinde bir sepet ekmekle onu çimlerin üzerinde yuvarlana yuvarlana dolaşırken seyreden insan bu duyguya kapılıyordu. Hayır. Burada bize bir şey olmazdı; bizim mosmor suratlar, dışarı fırlamış patlak gözlerle anayola geri dönmemize razı olmayacak kadar güvenilir insanlar arasındaydık. Evet, dostumun tam dozu ayarlanmış ölçüsüne göre öğle yemeğimizi yedik: *tart aux morilles*, nefis bir mantar tartı ve *truite aux amandes*. En azından kusursuz bir öğle yemeğinin iki ana yemeği buydu. Kavrulmuş bademli alabalığın uzmanlar için biraz ağır olabileceği korkusu vardıysa bile bu korku kolayca yok oldu; ikimiz kolayca, soğukkanlılıkla ikişer tane hakladık. Dostumun bu yemek için titizlikle seçtiği şarap, nefis bir Chante-Alouette ("Tarlakuşu Şarkısı"), kulağı müziğe sağır olan birini bile keyiflendirecek cinsten bir şeydi. Böylece biraz oyalandık, dedikodu ederek peynir ve meyveye geçtik, son olarak da iyi bir puronun, güneş ışığında, havada asılı duran, tuhaf rayihalı limonların ve ıslak çiçek tarhlarının kokularına karışan mavi dumanını doygunluk içinde oturup seyrettik.

Yolculuğumuzun belini kırmıştık; *Facteur Cheval*'in

Hayal Ülkesi'ne yarım saatlik yolumuz kalmıştı. Irmağı geçtiğimizde güneş tepe noktasını basbayağı geride bırakmıştı, kuzeye giden yoğun trafikli iki anayolu kesen yolu izleyerek doğuya doğru yol aldık, Hauterives Köyü'nün yuvalandığı o yeşil köşenin bulunduğu daha yeşil kırlara yöneldik.

Hauterives'e doğru yol aldıkça doğagörünümü yavaş yavaş değişti, giderek daha yeşil ve daha ormanlık hale geldi. Apaçık görülen kalker oluşumları yeraltı ırmaklarının, kirecin ve verimli toprakların varlığına işaret ediyordu; küçük tepeler sık ve yeşil orman örtüsüyle kaplıydı, bu örtünün altından şatoların saçakları başlarını uzatmış bakıyordu; yol bir orkestra şefinin sopası gibi kıvrılıp bükülmeye başladı. Fransa'nın çiftliklerle dolu ama seyrek nüfuslu boş köşelerinden biriydi, kötü binalar yapan para delisi sanayiciler burada sömürecekleri, ırzına geçebilecekleri bir şey görmemişler. Eğimli bir düzlükten aşağıya indik, çarşı içine girdik, araba gürültüsünün yerini kumru kuğurtuları ve arı uğultusu alınca şaşırdık. Ortalıkta hiç kimse yoktu. "Buradan," dedi Lejoie, "birkaç yüz metre yürüyeceğiz."

Öğle sonrasının geç saatleriydi. Postacı At Bey'in köyünde kımıldanan birkaç kişi vardı. Bir ya da iki kez tencere tangırtısı duyduk, fırının ateşini karıştıran birinin çıkardığı sesi duyduk ama şeker yiyen ve alçak sesle konuşan çocuklardan başka gerçekten kimseyle karşılaşmadık.

Evin duvarlarının bazı yerlerinden sıvalar dökülmüştü, yuvarlak çakıllarla harç kullanılarak örüldüğünü görmek bana ilginç geldi; devekuşu yumurtası büyüklüğünde taşlar. Düzensiz bir şekilde meyve ağaçlarını budayan bir adam vardı. Bahçıvan makasının sesi sessizliği bölüyordu. Sonunda yüksek bir duvarın dibinden dolaşarak bir demir kapıyı çaldık. Esmer, hoş bir kız kapıyı açtı, Lejoie ona bir şey söyledi; bunun üzerine kadın hemen gülümsedi, ellerini önlüğüne sildi. Ama ben şimdiden Düş Sarayı'nı görmüştüm, kadın oranın bekçisiydi. Saray işte orada duruyordu, bütün heybetiyle ama harcına işlemiş bir alçakgönüllülükle, ne yakından bakma isteği uyandı-

rıyor ne de bu isteği baltalıyordu. Çevresini kuşatan bahçe büyük ağaçlarla doluydu. Huzur, sükûnet ve çimen kokusu vardı.

Biletlerimizi almak için küçük büroya girdik, orada belirgin bir taşra vurgusuyla konuşan sıradan bir köylü kızının soyut resimle ilgili bir kitap okumakta olduğunu görünce neredeyse asabım bozuldu. Kapıya bakmak için gelirken bıraktığı yerde ters kapatılmış olarak duruyordu. Gerçekten de şu Fransızlar insanı kaygı ve kıskançlıktan deli ederler! Nereye giderseniz gidin, kime rastlarsanız rastlayın, onların entelektüel bir uğraş peşinde olduğunu görürsünüz, ya anlaşılması zor kitaplar okuyorlardır ya resim yapıyor, yemek pişiriyor, arp çalıyor ya da sone yazıyorlardır. Lanet olasıcalar, bütün bir ülke halkının yaratıcı olması ya da olmaya çalışması haksızlık; bütün bu Tanrı'nın belası insanlar, eğitimleri ya da yetişme koşulları ne olursa olsun bir sanat yapıtı üretme gibi manyakça bir istek duyuyor. Sonra siz çılgın bir darkafalılık, hayvanca bir uyuşukluk içinde başıboş dolaşan kendi illet halkınızı düşününce kıskançlıktan kesinlikle deli oluyorsunuz. Bizim oradaki koca kıçlı yük beygirlerinin yakalandığı illet nasıl bir illettir ki, dünyadaki bütün zevklerin pınarından su içmekten haz almazlar?

Dışarıda yakından incelenmeyi bekleyen anıt ve yaratıcısı *Facteur Cheval*, bir şekilde benim vatandaşlarımı ve kendimi suçlama duygumu kamçıladı. Sessizce saraya yaklaştık, Lejoie, ben bu şeyi istediğim gibi sindire sindire, dört taraftan inceleyeyim diye, o tür insanlarda görmeye alıştığımız bir düşüncelilikle bir yerlere kayboldu. Eh, sahiden de büyük bir yapıt değil kuşkusuz. Parthenon büyüklüğünde değil; aslında Thesion büyüklüğünde demek daha doğru olur. Ama bu şeyin bir gizemi var, bu gizem, konunun tuhaflığından gelmiyor. Bu –nasıl desem– en *beklenmedik* yapıtlardan biri. Bir delilikten çok daha öte bir şey: Lejoie'nın uyarısına karşın buraya beni etkileyecek ve eğlendirecek bir delilik görmeyi bekleyerek geldiğimi utanarak fark ediyorum. Tam bir İngiliz gibi! Ger-

çekten de Hauterives'e Betjemanlik yapmaya gelmiştim! Birdenbire kendimi eğitimsiz bir postacının, Blake'i anımsatan ateşli bir hayal ürünüyle karşı karşıya buldum ama kendine özgü bir sahicilikle dopdolu bir şey. Bu şeyin neresinde yatıyordu bu?

Bu soruya yanıt vermeden önce, deyim yerindeyse gariplikleri ayırıp bir kenara koymalıyım. Ürpertici bir Hint tapınağına benzeyen bu olağandışı anıtta bin tane farklı şey vardı: şehit, asker, maymun kafaları, palmiyeler, tavuskuşları, kıllı maymunlar, Haçlılar, Romalılar, Yunanlar, Kelt papazları, Acemler... ama hepsi bu kadar da değil; hemen hemen bilinen her türlü mimari örneği vardı burada, Stonehenge'den Altamira'ya, Roma'dan Yunan'a, Babil'e, Beyaz Saray'dan İsviçre dağ evlerine kadar! Bir çağlayan, bir labirent, bir Müslüman türbesi, tek parça taş bir anıt, bir cami, bir Norman çan kulesi, bir labirent, bir... ama bu nesne bilinen her türlü üslubun bir sözlüğüydü sanki. Neden sürrealistlerin *Facteur Cheval*'i kendilerinden biri olarak gördüklerini şimdi anlıyordum (hiç değilse onların adına Breton böyle görüyordu): Üslupların ve tarzların yan yana getirilmesi olağanüstü bir şeydi ve sürrealist akımda esas olan afallatıcılığı sağlıyordu.

Ama hepsi bu kadar da değildi: Başka bir şey daha vardı, yapıtın bütününde tedirgin edici, heyecan verici bir şey, bu şey birbirini tutmaz üslupların ve nesnelerin harmanlanmasından gelmiyordu. Lejoie'yı küçük kulenin sözümona birinci katına döne döne çıkan merdivende yakaladım ve kolunu sıkarken heyecanımı dile getirdim: "Ama bu rezil şeyde bir uyum var." Sanki rahatlamış gibi içini çekti ama hiçbir şey demedi. Gülümseyerek helezon merdivenden yukarıya çıktık, çıkmamızla birlikte yeni birtakım duvar kabartmalarıyla karşılaştık. Notre Dame'ın oluk ağızlarındaki çirkin suratlar Berberistan maymunlarına dil çıkarıyorlardı; iki Haçlı askeri Semiramis zamanına ait bir lahitten uzanan bir büste bakıyordu.

Sonra birden bu sanat yapıtının neden kendine özgü, ancak gerçek sanat yapıtlarında bulunan bir bütünlüğü

olduğunu anladım. Postacı ne deliydi ne de gösteriş meraklısı. Kutsal bir hayale dürüstçe karşılık vermişti, hepsi bu; gerçekten düşünü aslına tıpatıp uygun şekilde kopyalamıştı, kendisini nereye götürecekse oraya götürmesi için kendini kesin şekilde ona emanet etmiş, yalnızca ona sadık kalmıştı. Deyim yerindeyse dürüst olmayan hiçbir düşünce yoktu, o alelacayip anıtta tek *yapay* öğe. Aslına bakarsanız onu "doğalcı" bir yapıt olarak tanımlayabilirdiniz – çünkü doğalcı ressam doğayı nasıl aynen gördüğü gibi yeniden üretiyorsa *Facteur Cheval* de öyle yapmıştı... O bir sürrealist olsaydı, bir yenilikçi, bir Dali, bu yapıtta insana yanlış gelen bir şeyler olacaktı.

Bu haliyle onda olağanüstü bir kusursuzluk, bir denge gördüm. Düş Sarayı gerçekten bir düş gibi – dünyanın, olağanüstü bir şekilde, ustalıkla yakalanmış çocukluğunun sarayı bu. Çocuklarım yanımda olsaydı da bunu görseydi diye acı acı hayıflandım; damaklarında kendi düşlerinin tuhaf bir tadı kalacaktı. Kendi yüreklerinde bunu herhangi bir Disney çılgınlığından daha sahici bir şey olarak tanıyacaklardı. *Gerçek* bir çocukluk, eksiksiz gerçekliği ancak düşlere teslim eder ve onlara saygı duyar. İşte bu da postacının taşla inşa edilmiş düşüydü.

Postacı hiç kuşkusuz kendi kendini yüreklendirmek, azalan gücüne güç katmak için sağa sola serpiştirilmiş haldeki taşlara bazı özlü sözler kazıtmıştı. Kimisi palavra vecizelerden, kimisi küçük manzumelerden, kimisi Kitab-ı Mukaddes'ten alıntılardan oluşuyor, kimisi serbest koşuk şiir. Sanatçının not defterini talan etmeye ya da o çalışırken omzunun üstünden bakmaya benziyor bu.

Devlerin bekçiliğine emanet ettim
Saban izlerinin üzerine eğilmiş
Alçakgönüllülerin destanını

Hayat fırtınalarla dolu bir okyanustur
Yeni doğmuş çocuk ile
Çekip gitmekte olan ihtiyar arasında

En sonunda, son yazıtına varıncaya kadar bütün o yapı tamamlanınca, onca yıl kendisini hiç yalnız bırakmamış olan sadık dostu el arabasına da bir mezar yapmış. Üstüne üstlük, (özdeyiş yaratacak bir kafaya sahip görünen) el arabasının kendi manzumesini, kendi mezar yazısını yazmasına da izin vermiş. Araba da kendini şöyle dile getirmiş:

Her gün kırlarda
Kendi payına düşeni arayan
Bu zeki emekçinin
Sadık dostuyum ben.

İşte artık tamamlandı eseri
Keyfine diyecek yok şimdi
Onun sadık dostu olan bana gelince
Baş köşeye kuruldum gönlümce.

O sessiz duvar oyuğunda, el arabasıyla birlikte Düş Sarayı'nın yapımında kullanılan el aletleri duruyordu.

Ama bir dâhinin yolu hiçbir zaman dümdüz bir yol değildir; büyük yapıtı tamamlanınca Postacı At Bey, onun içine gömülmeyi önerdiğini duyurmuş; yani kendisi için hazırlamış olduğu bu gömüte. İşin burasında kilise karşı çıkmış, kilise her zaman kendi evinin arka bahçesine gömülmek isteyen insanlara izin verilmesine karşıdır – nedenini hiç anlamamışımdır... Uzun bir tartışma çıkmış, ama sonunda kilise galip gelmiş. Postacı At Bey, öteki herkes gibi, köy mezarlığına gömülmeliymiş. Duyguları ne olursa olsun, sonunda bu kararı kabul etmiş ve kendisine bir mezar yeri satın almış. Ama bu noktada sanat duygusu ona üstün gelmiş. Yılmak bilmez yaşlı adam kendisine sanki Düş Sarayı'nın küçük bir ek binası gibi bir mezar inşa etmeye koyulmuş, aynı üslup ve havada. Tamamlamak on yılını almış ama tamamlamış; bugün işte orada yatıyor, mezar taşında basit bir yazıt var, bu yazıt pekâlâ Herakleitos'un ya da Epicuros'un kemiklerini saklayan bir Yunan gömütünün taşında da olabilirdi.

Le tombeau du silence et du repos sans fin.[1]

O güzel Hauterives Köyü'nden arabayla ağır ağır çıktık, gürül gürül akan alabalıklı akarsuyun üstündeki köprüden –bir sanat deneyimine karşı insanın biricik gönül borcu olan– hoş bir sessizlik içinde geçtik. Bu yeşil yapraklı karayolu boyunca ben o küçük postacıyı sessizce yürürken görür gibiyim, o seçme taşlarını sessizce evine taşırken kendi kendine alçak sesle konuştuğunu. Şişman bir sülün yoldan karşı karşıya geçti ve Lejoie, "Yirmi beş dakika sonra Chabert'in oradayız," dedi.

Alt tarafı bir sanat türünden ötekine atlayacaktık, çünkü Chabert'in de hemen hemen yaşlı postacı kadar meczup olduğunu gördük. Küçük oteli, kentleşmeye aday küçük bir kasaba olan Tain l'Hermitage'ın ana caddesindeydi. Fransa'da iyi yemek yenen bütün yerler gibi dışarıdan pek albenisi yoktu. Yalnızca bir lokantaya bitişik, hoş bir eski zaman barı. Sırf oyalanmak için işletilen özel denebilecek bir otel çünkü yedi tane konuk odası var. Ancak sahibi sizi davet ederse orada kalabilirsiniz, sahibi de ancak belli tür insanları davet ediyor – *les gents qui vraiment aiment manger.*[2] Onun konukseverliğini hak eden biri olup olmadığımı anlamak için kaygıyla yüzümü gözden geçirişini görebiliyorum.

Büyük Chabert, gri saçlı, yüz çizgileri düzgün, ufak tefek, tıknaz bir adamdı; insana acelesiz bir sakinlik, yumuşaklık duygusu veriyordu. Besbelli ki hiç telaşlanmadan bir tencerenin kaynamasını seyredebilecek biriydi; ellerinin her hareketinde ifade vardı. Bir müzik adamının elleriydi, yarattığı sonuçlardan emin birinin.

Kuşkusuz otele ilk vardığımızda pek çok gürültü patırtı oldu, tanıştırmalar, açıklamalar falan. Lejoie'nın annesi oğlunu gördüğüne çok sevindi; en son ziyaretinin üstünden neredeyse altı ay geçmişti. Lejoie onların ikisine de tipik armağanlar getirmişti, ender bulunur Gaskonya

---

[1] (Fr.) Sessizlik ve ebedi istirahatin mezarı. (Ç.N)

[2] (Fr.) Yemek yemeyi gerçekten seven insanları. (Ç.N.)

peyniri ile bir şişe içki. Biz birer kadeh yol yorgunluğu içkisi içerken bagajlarımız indirildi. Chabert durmadan mutfağa girip çıkıyordu, içerde onun titiz talimatlarına göre tavaları, tencereleri alıp bırakan beyaz başlıklı on-on iki genç vardı. Vaat edilen akşam yemeği tezgâhtaydı. Bir saate kadar hazır olacaktı. Ama ilkin Chabert, dediğine göre, bölgenin şarapları konusunda bilgi vermek istiyordu, bu amaçla yemekten önce bir ya da iki saati büyük bir zevkle bilgi toplayarak öldürebilirdik. Chapoutier mi? Bu adı nerede duymuştum?

Aslında Tain l'Hermitage'ın arkasındaki yamacın tam ortasına, bir buçuk kilometre yükseğe büyük harflerle yazılıydı; altı kilometre öteden okuyabilirsiniz. Bölgenin en iyi bağlarının sahibinin adı. Kararan sokaktan aşağıya yürürken Lejoie bu konuda benim belleğimi tazeledi. Chabert'den topu topu iki sokak ötedeydi.

Firmanın o etkileyici ana bürosunda Chapoutier'nin kendisi çalışma masasına oturmuş, bizi bekliyordu; önünde bir şampanya şişesi vardı. Arada sırada şişeye dokunuyor, nabzına bakan bir doktor edasıyla şişeyi kovanın içinde döndürüyordu. Genç bir adamdı, tam bir şarap uzmanına yakışacak biçimde neşeli. Büyük mahzenin anahtarları önünde duruyordu.

Lejoie eski bir dostuydu, kuşkusuz bu da konuşmanın neşeli bir havada başlamasına yardımcı olmuştu. Şampanya dolduran Chapoutier küçümseyerek bunun önemli bir şampanya olmadığını, yalnızca ağız yıkamaya, mahzendeki şarapları tatmadan önce damağımızı temizlemeye yaradığını söyledi. Ben de o şampanyayı bu sözlerin ışığında, yalnızca bir ilaç olarak değerlendirmeye çalıştım ama beğenmeden de edemedim. Nefis bir tadı vardı. İşin aslına bakarsanız bu harika şeyle bütün gece ağzımı çalkalamaya devam edebilirdim.

Ama sonunda şişe bitti, damaklarımızın gerektiğince temizlendiğine kanaat getiren Chapoutier her birimizin eline kaz boyunlu bir kadeh tutuşturdu ve anahtarlar ile pipeti alarak önümüze düştü, karanlık sokağa çıktık, kar-

şıya, büyük mahzenlerin bulunduğu tarafa geçtik.

Hava açık ve güzeldi; mahzenler derin, büyük ve gizli. Çeşitli noktalarda ışıklar yanınca, çevremizde simetrik olarak, sonsuz görüngeler içinde karanlığa doğru her yöne uzayıp giden variller, fıçılar ortaya çıktı. Gözlerimiz karanlığa alışmıştı, damaklarımız tertemiz halde ev sahibimizi izleyerek fıçı fıçı dolaşmaya başladık, onun konuksever pipeti aracılığıyla her bağ ürününden bir yudum alıyor, en yakın fıçının üzerine oturup tadına bakıyorduk. Tattıklarımızın hepsinin ayrıntısına girmeye gerek yok. Chapoutier'nin şarabı çok tanınmış, sayısız deneme ve incelemeye konu olmuş bir şarap. Yine de, sohbetinde, en köpürcüklü şarabından daha çok heyecan kaynadığını söylemeden geçmemek gerek. Ama zaten iyi şarap her zaman iyi sohbete kapı açtığı için içilir, içilmiştir. On birinci emir her zaman, "İyi iç iyi konuş," olmuştur.

Duvarları –fazla olgun şeftalilerde rastlandığı gibi– liken rengi mantar kaplı mağaramsı mahzenlerde, yarı karanlıkta, kalın Ortaçağ duvarları arasında seslerimiz boğuklaşırken sohbet koyulaştı. On ikinci beyaz, dördüncü kırmızı fıçıyı açıncaya kadar Rabelais, Mallarmé ve Stendhal'i tartışmış ve onlara kadeh kaldırmıştık; Marksistleri ne halleri varsa görsünler diye bırakmış, dinsel bağnazlığı yerin dibine batırmış, Fransız Devrimi'ni takdir etmemiş, Bourbonları ve Cizvitleri hatalı bulmuş, nükleer fiziğe karşı ateş püskürmüş, Byron'ı, Poe'yu, Rimbaud'yu göklere çıkarmış, Henry James'i paylamış, George Brassens'den birkaç dizelik bir şarkı söylemiştik. Entelektüel açıdan bakarsak, kapağı açılmadık konu kalmamıştı.

Biraz dağılmış halde, ama hâlâ gözlerimiz çakmak çakmak, entelektüellik ateşiyle yanarak sendeleye sendeleye karanlığa çıktığımızda kendimi kunduz kürkleri üzerinde yürüyormuş gibi hissettim.

Gecenin serin havası yine de bizim fazla ısınmış kafalarımıza merhem gibi geldi, o harika şaraplar yüzünden dilimiz çözülmüştü, ama hâlâ beynimizle bağlantısı kopmamıştı. Her neyse, bize öyle gibi geliyordu. Bir sokak

lambasının altında, birbirlerine nişan takan Fransız generalleri gibi kucaklaştık ve ölümsüz dostluk yemini ettik. "Yine bekleriz," dedi Chapoutier sıcak bir dostlukla. "Ne zaman isterseniz. Adam gibi sohbet etmek çok güzeldi."

Chabert'in yerine vardığımızda lokantanın özel bir köşesine hoş bir masa kurulmuştu, üstat bizim içeri girişimizi kısılmış gözlerle izliyordu. "Hah," dedi onaylar anlamda, "tam kıvamındasınız. İnsanlar genellikle şarap mahzenlerini ziyaretten sersem sepelek dönüyorlar ve yemeğin tadına varma işi tehlikeye giriyor. O zaman ben onları bir yarım saat daha bekletiyorum – o zaman da yemeğin kalitesi tehlikeye giriyor elbette." Fransa'da her şey ince ince hesaplanır – sayılı, sıralıdır.

İşte o ünlü Chabert yemeklerinden biri başlıyordu, bir Bach füğü gibi yavaş yavaş ilerliyor, bir gamdan ötekine, bir izlekten ötekine geçiyordu, kendini duyuran kontrpuanı kabarıyor, yükseliyordu. Yine de hiçbir şatafat yoktu; büyük şefin kendisi sessizce, gösterişsizce yemeklere göz kulak oluyor, kendi elleriyle küçük bir düzenleme yapmak için masadan kalkıyor, sonra yeniden masaya oturuyor, Fransız bahriyesindeki gençlik günlerini yad ediyordu. On üç yaşındayken gemi aşçısı olarak başlamıştı; yavaş yavaş, basamak basamak yükselerek bugün bulunduğu yere gelmişti, büyük bir şef, bir sanatçı. Karısı bunları, bu ilkgençlik serüvenlerini dinlerken, çenesini avucunun içine dayamış gülümsüyordu, sonra kendisine sıra geldiğinde küçük bir çocukken gördüğü *Facteur Cheval*'i anlattı. "Çabuk öfkelenen ufak tefek, huysuz bir adamdı," dedi, siyah saçlı, Akdenizlilere özgü başını onaylar anlamda salladı ve gülümsedi. "Hep savunma halindeydi çünkü herkes onun budala olduğunu söylüyordu. Ölünceye kadar kendi dehasını savundu."

"Haklıydı," dedi Chabert onaylayarak.

"Haklıydı," dedi Lejoie.

"Haklıydı," dedim ben.

Bu arada o unutulmaz akşam yemeği önümüzde yavaş yavaş gövde ve ivme kazanmaktaydı. O gece daha son-

ra yatmaya giderken Chabert'e bütün bunları kendi eliyle bana yazmasını istedim. Yemek listesini ve imzasını da aldım. İyi yemeğin tarifi olmaz. Şiir nasıl sözcüklerden kaçarsa, o da kaçar, aslında bütün iyi sanat öyledir. İşte Chabert'in o güzel, çekingen el yazısıyla yazdığı şey şu:

Benim usul balık köftesi
Kırmızı St. Joseph şarabı
Côtes Rôties 1952
Yunan usülü ve bizim usül küçük soğan doldurulmuş Pâté de Canard
Muzlu beç palazı
(Madeira, Porto şaraplı, kremalı vb. sos ile birlikte)
Petits Chèvres de Chantemerle
Coupe de Fraise Melba

Okur herhalde "benim usul", "bizim usul" ifadelerini fark etmiştir, bütün şefler gibi Chabert'in sırrını kendine sakladığını düşünmüştür. Öyle değil, yemeklere kendi adını vermiyorsa alçakgönüllülüğünden vermiyor, yoksa buna her açıdan hakkı vardı – Fransa'daki bütün büyük yaratıcı şefler gibi. O bu uygulamadan hoşlanmıyor, bunun yapmacıklık koktuğunu söylüyor. Ona göre bir şef her şeyi iyi yapabilmeli, kendi seçtiği birkaç şeyiyse aliyyülâlâ.

Gülümseyerek dinleyen Lejoie, "Görüyor musun?" dedi. "O da başka bir fanatik." İyi cins konyaklarımızı içerken on ikiyi vuran saatin sesini dinledik. Az sonra, bu ziyaretin göz kamaştırıcı izlenimleriyle dolu ve bunları boşuna seçip ayırmaya çalışan uykulu beynimle rahat rahat yatağıma tıkılacaktım. Hepimiz birbirimize iyi geceler dilerken Lejoie birden, "Umarım bir şeyler yazarsın," dedi, "ben olsam bu ziyareti yazmaya değer bulurdum."

Merdivende biraz oyalandık, konuşa konuşa yukarı çıktık, kendimizi birinci katın karanlığında bulduk.

"Yazsam adını ne koyardım?" dedim.

"'Fanatiklere Övgü' elbette," dedi.

Ben de öyle yaptım.

Rhône Irmağı

Holiday'*de yayınlandı. Philadelphia. Ocak 1960.*

Her büyük ırmak zamanla kendi tarihini, kendi doğasını, kendi hayli farklı kişiliğini üretir. Bir ülkenin ya da bir kentin imgesi, yankılanmalı bir sözcük haline gelir. Bir filozofa her zaman, zaman düşüncesini çağrıştırmıştır, belki de hiçbir zaman (mitolojide ya da şiirde olduğu gibi) geriye akmadığı için. Bir haritacı için bir ülkenin gövdesindeki canlı atardamardır. Ama tarihçiler için her zaman bir yoldur – bir karayoludur, dünya halklarının uzak tapınaklara ağır hac yolculuklarını yapmak için kullandıkları karayolu; ya da daha yakın zamanlarda mallarına müşteri aramak için yaptıkları, pek o kadar şiirsel olmayan iş yolculuklarında.

Avrupa'nın o yankılanmalı ırmak adları arasında Rhône'unki her zaman ilk sırada yer almıştır. Yeşil Fransa haritası üzerinde ırmaklar, her biri kendi özel tarihi, kişilik özelliği, iklimi, kendine özgü biçimbilimiyle (morfoloji), bir tütün yaprağının üzerindeki damarlar gibi dışa doğru kıvrılır. Fransa'daki dört ırmak krallığı içinde Rhône'unki, incelemek isteyenler için en çok çeşitlilik göstereni, belki de keşfedilmesi en hoş olanıdır çünkü bir oranda kısa olan (dördünün en kısası olan) geçiş yolu üzerinde Fransa'nın kendisinin doğasını oluşturan iki yarımküreden geçer: soğuk, karanlık kuzey yarımküre ile, güneşten gözü kama-

şan Akdeniz. Bir anlamda Fransa budur, bu ırmağı izleyerek yolculuk ederseniz Fransız kişilik yapısının ve tarihinin bir özeti olarak onu inceleyebilirsiniz. Roma yolları yapılmadan çok önce, Bronz Çağı insanı bu ırmağı güneye inen "amber yol" olarak düşündü; Ortaçağ'da Roma'ya giden hacılar için belki de en belli başlı tehlike kaynağıydı. Galya'ya doğru ilerleyen bütün Roma orduları onu hesaba katmak zorundaydı. Hızla akan gür suları, ırmağı geçmek için acele eden Hannibal'in ilk girişiminin başarısızlığa uğramasına yol açtı, ordusu sularına kapılıp gitti, filleri ürktü, kendisi de karşıya geçit verecek sığ bir yerini aramak üzere taa kuzeyden dolaşmak zorunda kaldı... Bunlar bu ırmağın zaferlerinin yalnızca birkaçıydı ama onun güvenilmez bir ırmak olarak tanınmasına yetti, güvenilmez – hiç kimsenin şansını denemesine izin vermeyen bir ırmak.

Rhine Irmağı gibi o da Fransa'da davetsiz bir konuktur çünkü buzullardan doğar, ana kaynağı o "*château d'eau de l'Europe*"[1] denen St. Gotthard dağ kitlesinin 1875 metre yükseğindedir. Belki de Rhône Irmağı'yla Rhine Irmağı'nın kaynaklarının bir oranda birbirine yakın olması, İsviçre folklorunda onlara kardeşlik yakıştırmasının yapılmasına yol açmıştır çünkü aynı ana-babadan doğmuşlardır, Rollin adlı aylak ve neşeli bir cüce var etmiştir onları. Bugün bile bu işi nasıl yaptığını anlatan bir şarkı söylediği düşünülür. Şöyle bir şey:

> Sarı kumlarımın içinde bir tane güzel zümrüt
> Küçük mücevher kutumda bir tane saf gökyakut.
> Zümrütüm erir Rhine olur
> Gökyakutum erir Rhône olur.

Belki de Victor Hugo, "Alpler'den çıkan iki ırmağın ikisi de dağdan indikten sonra ulaşacakları denizin rengini alırlar. Rhône, Cenevre'den çıktıktan sonra Akdeniz kadar mavidir. Rhine, Constance Gölü'nden çıktıktan sonra okyanus kadar yeşildir," derken bu cüce Rollin'i düşünüyordu.

---

[1] (Fr.) Avrupa'nın su sarnıcı. (Ç.N.)

Yine de siz, bir kez sınırı geçip Güney Fransa'ya giren Rhône'un güney erimine giderseniz Hugo'yla hiç de aynı düşüncede olmazsınız; çünkü orada, Güney Fransa'nın parlak güneşinde rengi zeytin yeşiline döner, belki kendisiyle birlikte ovalara taşıdığı –yılda üç milyon tonu aşan– alüvyonlu toprak yüzünden böyledir. Ne yolculuktur ama bu! Çünkü aşağıda, Lyons ile Akdeniz arasında, aşağı yukarı 360 kilometrelik düz güzergâhı üzerinde (batı kıyısındaki) Lyonsluları ve Languedoc'u, Dauphiné ile Provence'tan ayırır. Bugün kuşkusuz hem demiryolları hem de karayolları ağıyla kuşatılmış durumdadır; ama en önemli yerleşim yerleri doğu yakasındadır. Klasik özelliği burada belirginlik kazanır; söğütlerle kaplı adalar, tarihsel geçmiş çağrışımlarıyla dolu, ırmak kıyısına sıralanmış eski kaleler gözünüzden kaçmaz. Irmağın kuzey tarihi yalnızca bir tarihtir – güney tarihi ise bütün Akdeniz'le ilgili şiirsel çağrışımları tetikleyen bir tarihtir!

Lyons'a ulaşıncaya kadar gerçek genişliğine kavuşmamıştır; Provence şairlerinin kızgın bir boğadan daha vahşi, bir kadından daha oynak olarak tanımladıkları ırmak haline gelmemiştir. Belki de vadiler güneye doğru açıldıkça, daha genişleyip düzleştikçe hızı daha artmış gibi bir izlenim yaratıyordur yalnızca. Orneğin, iki ünlü kasaba olan Lyons ile Arles arasında, 282 kilometre boyunca ortalama düzeyinin 156 metre altına düşer. Ama artık doğallaşmış, tamamıyla bir Fransız ırmağı olmuştur: Tarihin ve söylencenin bir parçası olmuştur, Madame de Sévigné'nin mektupları gibi beklenmedik yerlerde karşımıza çıkar. Sévigné tehlikelerle dolu bir yolculuktan sonra "Şu tuhaf Rhône," der. "Şu Rhône denen iblis!" Çünkü artık insanın içine işleyen o başıbozuk karayel, dizginleri ele almıştır. İlkbahar ve sonbahar yağmurlarından sonra, iki yakasındaki dağlardan ve yan kollardan gelen ani sel sularıyla ırmak kabarır, her yıl taşkınlar yaşanır. Evet, bugün bile, iki kıyının bilim sayesinde köprülerle birbirine bağlanmasına, bazı noktalarda suyun gücünün işe koşulmasına karşın – bugün bile hâlâ ne yapacağı önceden kes-

tirilemeyen, kendisinden her türlü melanetin beklendiği bir ırmaktır. Genellikle hiçbir uyarıda da bulunmaz. Sular inanılmaz bir hızla yükselir. Geçen yılki su baskınlarında on dakikada bir metre kadar yükselmişti.

Pek çok önemli kişinin çocukluğu gibi onun çocukluğu da göreli olarak ilginç değildir. Valais Kantonu'ndan geçerken, buzul sularıyla sulanan Alpler'in bitki örtüsüyle kaplı yemyeşil iki kıyı arasında sakin sakin akan Rhône aynı Rhône değildir. Ama iki yüz doksan kilometre sonra kıvrılarak İsviçre dışına çıkar ve gelip Jura Sıradağları'nın granit duvarına dayanır. Dar bir boğazdan kendine yol bulup geçerek sonunda Fransa'ya girer, güney yoluyla batıya doğru ilerler, kıvrılarak Lyons'a yönelir. Burada Rhône'a dökülen tek ırmak Ain'dır, gittikçe artan bir ivmeyle Rhône'un yoluna devam etmesine yardımcı olur.

Irmağın kuzey güzergâhındaki doğagörünümlerinin kendine özgü bir güzelliği ve çeşitliliği vardır çünkü dağlar serin gökyüzünün üzerine kuru hakkak kalemleriyle kazınmış gibidir ama vadiler açılmaya, kıvrılmaya, batıya ve güneye doğru indikçe genişlemeye başlar. Onlarla birlikte uzun, kıvrımlı geniş ormanlık alanlar yükselip alçalır, köyler birer giz gibi kıvrımların arasına saklanmışlardır. Verimlilik açısından buralar Fransa'nın en zengin köşelerinden biridir çünkü genellikle aynı yönde buradan geçen pek çok ırmak bulunur. Su zenginliğine sahip bir doğa parçasına özgü bir bolluk göze çarpar; çiftçinin işleyebileceği, istediği kalıba sokabileceği verimli toprak. Mutfağıyla ünlü olduğunu söylemeye gerek yok çünkü hammaddeler çeşitli ülkelerden gelmektedir ama, en belli başlı özelliği belki de bu mutfakta tereyağı ve kremanın en ünlü yemeklerde bol kepçe kullanılmasıdır. Burada kararlı bir gezgin bütün cesaretini toplamalı ve *grenouilles à la crème*, yani kremalı kurbağa bacağı ya da *escargots*, yani salyangoz denemeli. Yabancı midenin önemsiz yasakları bir çırpıda ortadan kalkacaktır. Böyle yaratıklara midesi bulanmadan bakamayan son derece tutucu kişilere gelince; onlar bu dağ ırmaklarından ve gizli göllerden yaka-

lanan balıkların tuhaf lezzetini hatırlamalı ve alabalık ya da *brochet*'den şaşmamalı – ya da hiç değilse komşu Bresse ilinin ünlü *poulard rôties*'sini tatmalı. Bu tür ünlü deneyimler ancak Rhône kıyısında, Seyssel ya da Bellegarde gibi belli noktalarda yaşanabilir, ırmağın gayet sakin, pürüzsüz aktığı ve gelecekte ne yapacağıyla ilgili hiç bir ipucu vermediği yerlerde.

Yemeklerden söz ediyorum ya, hiç de ilgisiz bir şey söylemiyorum – çünkü iştahı yerinde olan ciddi biri coşku duymadan bu ilden geçemez: *Brillat-Savarin* adını, yani gurmelerin koruyucu azizinin adını kendi kendine fısıldamadan edemez. Buralı bir aziz bu, gerçekten de buralarda tek bir lokantacık yok ki, orada o büyük adama dikkat çekecek derecede benzeyen biriyle karşılaşmayasınız; boynuna bağlanmış peçetesi göğsüne sarkan, dolgun ve kırmızı yüzlü biriyle. (Üstat'ın kendi deyişiyle: "*L'abdomen est un peu majestueux*" – karnı biraz görkemli.) işte basit bir yemek yeme işini bir felsefeye dönüştüren *La Physiologie du Goût*'daki o akıcı cümlelerin ağır ağır, oyalana oyalana okunacağı yer burası. Ne ülke ve ne adam! Brillat-Savarin masalsı, ölümsüz insanlar soyundan geliyor. Okur onun büyük halasının doksan üç yaşında *vieux Virieu* içerken öldüğünü unutmamalı; kız kardeşlerinden biri yüzüncü doğum gününden birkaç ay önce son sözlerini söyledi – her gerçek *gastronome*'un yüreğine kazınmış sözleri. "*Vite, apportez moi le dessert, je sens que je vais passer*," demiş. (Çabuk bana tatlıyı getirin, galiba gidiciyim.)

Ama Rhône ancak Lyons'da sözümona erginliğe erişir; ilk aşk ilişkisini sakince akan Saône Irmağı'yla yaşar, kendisi kadar geniş ama kendisinin yarı hızında akan bir ırmakla. Kasabanın alt başında el ele tutuştukları nokta eski zamanlarda hep kutsal sayılmıştır. Ama birbirlerine kavuştukları o kavşak noktasında bu iki ırmak, bu büyük sanayi kentine özelliğini veren ırmaklardır. Lyons her zaman Fransa'da iki iklim kuşağını ve iki kültürü birleştiren köprü olmuştur, tarihin gelgitleri kentin düzen ve mimarisinin kim bilir kaç kez değişmesine yol açmışken, güne-

yin sıcakkanlı Fransız'ıyla onun daha kapalı Kuzeyli erkek kardeşi arasında bir katalizör, bir dönüştürücü olma özelliğini değiştirecek hiçbir şey olmamıştır. Hatta bugün olduğu gibi Romalılar zamanında bile Lyons, Agrippa'nın –Pas de Calais'den başlayıp Marsilya'ya kadar Galya'yı aşmanın otuz gün sürdüğü bir çağda– planladığı Avrupa yol sisteminin doğal ekseniydi. Bugün bu eksen Doğu Fransa'da bir ağ oluşturan karayolu ve demiryolu sistemi için de geçerlidir. Bütün yollar Lyons'a çıkar ve akıllı bir yolcu bundan şikâyet etmez çünkü bu büyük kent aynı zamanda iyi yemeğin de eksenidir – *haute cuisine*'in diyaframıdır, sanki. Lyons'un iklimine ilişkin görüşler her zaman farklıdır, evet; hatta Fransızlar arasında bile. Ama... Fransa'da *Circuit du Beaujolais* denen kutsal hac yolculuğunu yapmamış bir *gourmet* bulamazsınız çünkü bu adı taşıyan şarap ülkesi Lyons'un biraz kuzeyindedir, ateşli şarap amatörleri için orayı ziyaret etmek kolaydır. Ağzının tadını bilen hiçbir ziyaretçi bu deneyimi kaçırmak istemez ve biz eğer Rhône Irmağı'nı izlemek zorundaysak... yeşil vadileriyle, yasaksız bağlarıyla o benzersiz dut ağaçlı doğa-görünümüne omzumuzun üzerinden bir değil birçok kez tatlı bakışlarla bakmadan geçemeyiz.

Lyons'un kendisine gelince; Fransa'nın bu ikinci büyük kenti, tarihsel anıtlarının görkemine, büyük resim galerisine, olağanüstü güzel alanlarına ve köprülerine karşın, pek de canlı bir kent değildir. Bu belki de genellikle kentin üstünde asılı duran ve keskin dış çizgilerini puslandıran ırmak sisinden kaynaklanır. *Cuisine*'inin kusursuzluğuna karşın. Ben kendi adıma her zaman Daudet'nin betimlemesini hatırlamış ve hiç de yanlış bulmamışımdır. "Tuhaf kent!" diye yazar. "Is rengi, aşağı sarkmış bir gökyüzü hatırlıyorum, iki ırmaktan kalkan sürekli bir sis. Sanki hiçbir zaman gerçekten yağmur yağmıyor gibidir. Sis her şeyi kaplar; bu ıslak atmosferin yavanlığı içinde duvarlar ağlar, kaldırımlar terler, merdivenlerin trabzanları insanın eline yapışır. İnsanlar bile sanki kendilerince bu gri ıslaklığı yansıtırlar; sarı benizli, uykulu gözlüdürler,

sözcüklerin uzun hecelerini uzatarak uyuşuk uyuşuk konuşurlar..." Bir ziyaretçi bu sözleri bir Lyonsluya aktarmayagörsün, hemen, "Haksızlık!" diye bağırır. "Daudet lanet bir Güneyliydi. O bizim kentimizden ne anlar?"

Ama yemekler dışında da insanı bu kente ısındıracak çok şey vardır, Lyons'un çalışkan ve icatçı insanları, güneş sarhoşu Güneylilere fazla aldırmamakta haklıdırlar. Kentin tarihi öyle çok sanata ve –matbaacılıktan ipeğe kadar– sanayiye damgasını vurmuştur ki, acıklı iklimi için suçlanmaması gerekir. Burada ne de olsa küçük bir kitapçı dükkânında, gerçekten de bir tomar Ortaçağ yıllığı çıkabilir karşınıza, Rabelais'ye kitabı için ölümsüz bir model sunmuş olan yıllıklar! Ya da daha iyisi, sözgelişi hava kararırken Saône Irmağı'nın kıyılarından birindeyseniz, küçük kukla tiyatrosunu arayıp bulun (Saint Antoine Rıhtım Caddesi, 30 numara) ve geceyi o nefis *Théâtre Guignol* temsilini seyrederek geçirin! Buranın bu ünlü Punch and Judy gösterisi ta 1808'den kalmadır. Evet, Lyons'un kendine özgü güzellikleri var. Aslında benzersiz konumu yüzünden her zaman yeğlenen bir kent oldu. Romalılar belki de bu gerçeği ilk fark edenlerdendi – kente su getirmek için ne olağanüstü mühendislik başarıları gösterdiklerini düşünürsek: günde yüz bin metre küp su akıtmayı başarıncaya kadar ne büyük bir savaş verdiklerini!

Lyons ile Arles arasında işleyen yoğun (atlı) taşıma trafiği için biricik sorun, bir anlamda daha düne kadar Rhône'un akıntılarıydı. Lyonsluların çalışkan oldukları kadar icatçı olmadıklarını kim söylemiş? İşte Rhône akıntılarının bir buharlı gemi sayesinde alt edildiği ilk yer burasıydı, buhar gücüyle işleyen ilk gemi düşüncesi ve tasarımı Lyonslulara aitti. İlk gemiyi Lyonslu De Jouffroy inşa etti, çeşitli denemelerden sonra, ırmağın sert ve çapraz akıntılarına karşı ilk saldırı, ırmağın iki kıyısına dizilmiş binlerce seyircinin gözü önünde ve onların alkışları arasında başarıyla sonuçlanmıştı. Bu icadına "*pyroscaphe*"[1]

---

[1] Yunanca *pur* sözcüğünden gelen *pyro* "ateş, ısı, ateşle ya da ısı etkisiyle olan" anlamında; Yunanca *skaphe* ise "tekne, gemi". (Ç.N.)

adını vermişti ama onun eski fotoğraflarında bile Mississippi buharlı gemilerinin ağababası olduğu açıkça görülüyor (kırk altı metre uzunluğunda ve 120 ton yük kapasiteli bir gemi de olsa). Bu basit bir eğretileme değildi. Lyons'daki bu gurur günü gerçekten de Amerika'daki ırmak trafiğinin geleceğini belirledi çünkü De Jouffroy'un başarısı o sıralarda Fransa'da bulunan ve aslında aynı düşünce temelinde bir çalışma yürütmekte olan o parlak Amerikalı mucit Fulton'ın kulağına çalınmıştı. De Jouffroy'un hemen ardından o da kendisi için çeşitli modeller inşa ettirdi ve 1803'te onları Seine Irmağı'nda denedi. 1806'da denemelerini yeterli bularak Amerika'ya döndü, başarılı olmuş olan ilk örnek on sekiz beygir gücünde bir ırmak gemisiydi, bu aynı zamanda Albany ile New York arasında düzenli gemi seferlerinin başlamasına yol açacak olan gemiydi! Bugün hiçbir Lyonslu "Ol' Man River" müziğini kardeşçe bir gurur ürpertisi duymadan dinleyemez. Bu büyük icat Güney Fransa'da Rhône'un aşağı erimlerinde kısa bir süreliğine eski ırmak trafiğinin yerini almıştır ama yine de ne yazık ki Yeni Dünya'da daha kolay kullanılabilecek bir şeydi. Irmaklardaki eski taşıma sistemine son darbeyi indiren şey aslında buharlı makineydi. Demiryolunun da eli kulağındaydı.

Bu kadar tarih yeter. Rhône Irmağı'nın aşağılarına yolculuk eden kişi kuşkusuz bundan daha fazlasını öğrenecektir çünkü bu büyük ırmak ok gibi güneye doğru yol alırken Avrupa tarihi bakımından en zengin köşelerden geçer. Lyons'dan güneye inen yollar ırmakla birlikte kıvrılır ya da düzleşir, burası oyalanılacak bir köşedir çünkü siz hâlâ yeşil vadileri, güzel ormanlıklarıyla göreli olarak kuzey doğagörünümü içindesinizdir. Ancak Valence'a geldiğinizde birden, Theocritus'un bir dizesindeki gibi, zeytin ağaçları başlar – Pallas Athena'nın yaşı olmayan gümüş grisi ağaçları. Hayır, burada da hâlâ güneşli dut ülkesindesinizdir. Bir nedenle buraya fazla gelen giden yok gibidir. Evet, şaşırtıcı ortaçağ sokakları ağıyla, tuhaf şatosuyla, o güzel Korint tarzı tapınağıyla Vienne, zaman ge-

çirmeye değer bir yerdir çünkü batıda Hıristiyanlığa beşiklik etmiştir. Diplomatlar için de ilginç olması gerekir çünkü onların mesleklerinin piri Pontius Pilatius, Kudüs'te hizmet dönemini tamamlayınca Vienne'e sürgün edilmişti! Akşam olunca, gölgelerin maviliği, yuvarlak kiremitli, aşağıya ağan çatılar, Lyons'daki ipekçiliğin gelişmesi için dikilmiş, çok çatallı dut ağaçları, çevredeki tozlu ovalar özellikle büyüleyicidir – her şey insana güneye, Güney Fransa'nın tam göbeğine doğru ilerlediğini hatırlatmak için işbirliği yapar.

Ziyaretçilerce bilinen adıyla *Le Chemin du Soleil* –Güneş Yolu– Vienne'den başlayarak güneye iner, Ampuis çevresindeki bereketli ovalardan geçerek Condrieu'ya ulaşır, iki kıyısına söğütlerin dizildiği ırmağı izleyerek, ürünleri bütün dünyada tanınan rekoltelerin adını taşıyan bağlar arasından devam eder. Vienne ile Condrieu'nun arası topu topu on iki kilometredir ama ırmağın en hoş ve ıssız bölümlerinden biridir çünkü buradaki doğagörünümü iki dünya arasında soluksuz olarak asılı kalmış durumdadır; Provence'ın beyaz tozlu sıcağıyla daha kuzeye özgü bir iklimin sisli yeşilliği arasında, deyim yerindeyse, ılımlı bir kuşak oluşturur. Yalnızca bir bağ ülkesi değil, kiraz, kayısı ve armut ülkesidir de – ilkbahar başında bu ağaçların dayanıksız çiçekleri her köşeyi soluk kesici nitelikte bir suluboya Japon bahçesine dönüştürür. Heyhat! Bu çiçeklerin ömrü ne kadar da kısadır, en fazla iki hafta sürer, şubat sonlarında, ama ne unutulmaz bir güzelliktir.

Condrieu'da ilginç pek az anıt vardır ama Condrieu adı Fransızlar için bambaşka bir yankıya sahiptir, çünkü orası Rhône Irmağı üzerindeki büyük teknelerde çalışan bıyıklı balıkçılar ordusunun karargâhıdır. Oraya *la patrie des nautes* –gemiciler ülkesi– denir ve Minstral'in Rhône adlı o büyük şiirinden bize, atların yerini buhar almadan önceki ırmak hayatının unutulmaz bir tablosu kalmıştır. Onun şiiri gerçekten de bir gezgin için ırmağın eski zaman hayatını anlatan önemli bir kaynak kitaptır, kitabın ana kişisi Üstat Apian, Chaucer'm kişileriyle boy ölçüşebi-

lecek niteliktedir. Irmak taşıma sisteminin en ünlü adıdır, Minstral'in yaptığı iş yaşlı ırmak gemicisinin anılarını unutulmaz bir manzume halinde yazıya geçirmektir. Üstat Apian, Charolais cinsi iri kırk attan oluşan bir ekip çalıştırıyordu, her bir konvoy ırmakta dört yüz tonluk yük götürüp getiriyordu. Yazın, ırmakta su düzeyinin göreli olarak düşük olduğu zamanlarda böyle bir konvoyun Arles'dan Lyons'a ulaşması yirmi gün sürüyordu; kışın Rhône "bir kas gibi şiştiği" zaman 35-40 gün sürerdi. Bunlar eski tip mavnalardı, kıçları yayvandı, orada, tekneyi çekiştiren akıntıların ritmine uyarak sallanan, tayfalara ait hamaklar asılı olurdu. Apian'ın yaşadığı dönemde ırmak koşulları Ortaçağ'dakinden pek farklı değildi. Oıun mavnaları, örneğin o ünlü Beaucaire panayırına gider, "olağanüstü güzel Lyons ipekleri, işlenmiş deri eşya ve kenevir balyaları" götürürdü. Kuzeye dönerken "iyi kalite Toulous buğdayı, Languedoc şarabı, Camargue deniz kumu, ünlü Marsilya sabunu, Provence zeytinyağı" ile yüklü olurdu. Irmakyukarı gitmek zordu ama ırmakaşağı gitmek daha da zordu çünkü daha tehlikeliydi. Hızlı akan sular onları alır, topu topu üç günde Lyons'dan Arles'a taşırdı. Irmak kıyısında yer değiştiren kumlar yüzünden sık sık karaya otururlar, öte yandan köprüler ciddi bir tehlike oluştururdu. Saint Esprit Köprüsü'nü geçmek, güçlü bir karayel eserken hızlı akan sulardan geçmek gibi bir şeydi. Üstat Apian sertlik geleneğinden gelen biriydi, bu gelenek geçen yüzyılın otuzlu yıllarında yok oldu. Ama Condrieu kenti, Louis'nin ardına takılıp Haçlı Seferi'ne katılan ilk insanların Condrieu'nun ırmak adamları olduğunu, en büyük övünç kaynaklarından biri olarak, unutmadı. Üstat Apian, Lyonslu Lejoie'nın "*pyroscaphe*"ıyla öldürdüğü büyük bir geleneğin mirasçısıydı.

İşte Condrieu'da, Rhône Irmağı'nın kıyısında, Üstat Apian'ın anısına ünlü bir yerel şaraptan bir kadeh içerken susarak geçirilen o bir saate uygun düşen düşünceler bunlar.

Tournon, Valence, Montelimar derken artık yeni bir ülkedesiniz, zeytin ve servi ülkesinde. İşte, temel maddesi sarmısak ve zeytinyağı olan, baharatın –safran, kekik, rezene, adaçayı, karabiberin– bolca kullanıldığı tipik mutfağıyla Akdeniz burada başlar. Yemek öncesi içkisinin –insanın beynini döndüren Kuzey'in *pernod*'unun daha az sert ikinci kuşak kuzeni– *pastis*'e dönüştüğü yer de burasıdır. Başka ülkelerde (Tavel gibi ünlü bazıları dışında) pek bilinmeyen roze şarapları ilk deneyeceğiniz yer de burasıdır. Provence'ın tozlu güneş ışığında bu yeni yemek rejimi son derece uygun görünür; vurgunun tavuk ve etten balığa kayması da uygundur – Marsilya Limanı'nın *bouillabaisse* (balık çorbası) kazanlarında doruğuna ulaşan balık! En dikkatsiz ziyaretçi bile şimdiye çoktan sivri ve alçak çatıları, Marsilya kiremitlerinin sıcak pembesini, Güney'in bir özelliği olan siyah bereleri fark edecektir; bir değil birkaç ziyaretçi de bir çınar ağacının gölgesinde durup Provence'ta aylaklığa, çok özel bir zamandışılık tadı kazandıran tutkulu *boules* oyununu seyredecektir. Provence! Bu yeni dünya, Roma istilasından kalma yıkılmış anıtları, heykelli duvar kabartmaları, parçalanmış sütunlarıyla Hıristiyanlık öncesi dünyasıdır; hatta Arles'ın ve Nîmes'in eskiden kalma arenalarında seyredeceğiniz boğa güreşleri size bu eski törenin kökünün Girit'e dayandığını ve Minos uygarlığı dönemi vazolarının üzerine resmedildiğini hatırlatacaktır. Hıristiyan kurbanlar bu görkemli arenalarda yaban hayvanların önüne atılmadan çok önce, insanlar Tanrı Mithras'a tapıyordu ve belki de ona tapanlar boğa kurban etme törenleriyle onun gönlünü alıyorlardı.

Ama kuşkusuz bütün bunların merkezi Avignon'dur, zeytin ağaçları gümüş rengi toz tutmuş, –büyük bir olasılıkla– kükreyen karayelin kasıp kavurduğu bir bölgede dimdik yükselen mazgallı kuleleriyle, bal rengi, gülkurusu duvarlarıyla Avignon. Eski bir şiirin dizelerinde dendiğine göre bu kent sağlığını karayele borçluymuş.

Avenio ventosa
Cum vento fastidiosa
Sine vente venenosa

Bu konuda benim tek bildiğim şey, karayel olanca gücüyle eserken yaya olarak köprüyü geçmekte olan birinin köprü korkuluklarına sıkı sıkı tutunması gerektiğidir. Venedik nasıl eski düklerin kentiyse Avignon da papaların kentidir. ("İkinci Babil köleliği", yani Petrarca'nın deyişiyle "Hazreti İsa'nın kilisesinin o utanç verici sürgün günleri" sırasında Avignon'da yedi papa ile kilisece tanınmamış iki papa hüküm sürmüştü.) Yine de Avignon'u yeryüzünün en güzel, en romantik kentlerinden biri haline getiren şey onların anılarıdır. Dickens gibi Güney güneşine temelde bayılmayan ziyaretçiler bile buraya hayran kalmadan edememişlerdir. Avignon için şöyle diyor: "Bütün kent güneşin altında fırında pişer gibi pişiyor, ama tartın kabuğu yanmıyor, mazgallı duvar yüzyıllardır kızarıyor ama kararmıyor." Haklı, çünkü bu harika saraylar, kuru tütün ya da kahvenin renginden tutun da soğuyan lavların menekşe rengine ve inci pembelerine kadar pek çok yumuşak rengi birleştiriyor – güneşin eğimine göre değişen sedef, kurum ve bal tonlarını. Görülecek öyle çok şey vardır ki ziyaretçinin neredeyse pestili çıkar, kentin hakkını verebilmek için gerçekten de birkaç hafta kalması gerektiğini anlar. Bu kişi bir yazarsa – bozulmaktan başka ne yapabilir? Belli başlı öyle çok yazar, bu yer için öyle çok şey yazmıştır ki! Rabelais buraya "*Isle sonnante*" adını vermiştir, çünkü Ortaçağ'da kente denizden gelenler için en dikkat çekici şey, manastırın sürekli çalan çanlarıyla çınlayan bir yer olmasıydı. Laura'nın buraya gömülmüş olması normal ama neden John Stuart Mill, neden Piskopos Colenso? Belki de tarihin bir mizah duygusu var? Ama Avignon'da sınırlı zamanınız varsa, Saint Pierre Kilisesi'ni ziyaret etmeye çalışın, sarayın dev payandalarının arasından geçen, kayaya oyulmuş tuhaf bir yol sizi oraya götürür. Saat kulesinden kentin en güzel görüntülerinden birini seyredebilirsiniz.

Yıkıntı halindeki Saint-Benezet Köprüsü Avignon'un bütün iyi fotoğraflarının nedense baş süsüdür, böyle olmakta da haklıdır çünkü bütün dünyada bir çocuk şiiri olarak bilinen bir *ronde* sayesinde bu kent dünyaca ünlü bir kent haline gelmiştir. Amansız metin eleştirmenleri yine de çocuklarımızın biraz yanlışlık yaptığını söylemeyi sürdürürler. Köprünün hiçbir zaman üzerinde dans edilecek kadar geniş olmadığını söylerler bize ve o şarkıcığın sözlerinin şöyle olması gerektiğini ileri sürerler:

Sur *le Pont d'Avignon*
Tout le monde y passe.[1]

Gelin görün ki bu eleştiriye kulak asan olmamıştır. Dans imgesi feda edilemeyecek kadar güzeldir ve bu şarkıcık, asık suratlı profesörler bize ne derlerse desinler bu haliyle ("*London bridge is falling down*" gibi) sonsuza kadar yaşayacaktır. (Ayrıca doğru olan şekli ölçüye uymuyor.)

Rhône Irmağı üzerindeki en görkemli iki köprüden biri Saint-Benezet, ötekiyse hâlâ yıkılmamış olan, gerçekten de mucize güzellikteki Saint-Esprit'ydi; ayrıca köprülerin ikisi de hem teknik hem estetik açıdan muhteşemdi. Rhône Irmağı'nın iki kıyısını Marcus Ulpius Traianus'un dar bir taş köprüyle birleştirdiği doğrudur ama köprü uzun ömürlü olmadı ve yüzyıllar boyu iki kıyı arasındaki yoğun ulaşımın ya hafif kayıklara emanet edilmesi ya da su düzeyinin düşük olduğu mevsimde ırmağın sığ yeri kullanılarak sağlanması gerekiyordu. Bu geçişin tehlikelerinin anılmadığı hiçbir tarihçe yok gibidir. Gerçek anlamda ilk köprü yapma girişimleri için on ikinci yüzyıl sonlarının beklenmesi gerekti. O tarihlerde on iki yaşında bir çoban olan Aziz Benezet'e bir gün İsa görünmüş, Avignon'da Rhône Irmağı'nın iki kıyısını birleştiren bir köprü inşa etmesini buyurmuştu. Aziz Benezet kendisine emanet edilen bu düşe kentin değerli Katolik rahiplerini de ortak et-

[1] (Fr.) Avignon Köprüsü'nün üzerinden/ Herkes geçer. (Ç.N.)

meyi başararak o olağanüstü tasarının hayata geçirilmesini sağladı. Yapımı on iki yıl süren köprü bittiği zaman yirmi üç zarif kemerle iki kıyıyı birleştirince tehlikeler sona ermiş, Avignon da kendisini Batı dünyasının ana geçiş yolu üzerinde bulmuştu. Ama, her gelen ziyaretçinin büyük bir üzüntüyle görebileceği gibi, son sözü Rhône söylemişti. O eski köprülerden bugün yalnızca yirmi kemerlik bir atkı açıklığıyla Saint-Esprit hâlâ ayakta duruyor. Gerisi çelik asma köprüler, sonunda işi onlar devralmış ama o kadar güzel olmadıklarını kimse inkâr edemez.

Route nationale Avignon'dan güneye doğru uzanırken o adın yankısı da uzar gider; yolculuğumuzun sonuna yaklaşıyoruz, "Rhône'un çocukları"nın geri kalanında –Beaucaire, Tarason, Arles– bir ölülük göze çarpar. Güneşle yıkanan bu dünyadan öyle çok şey eksilmiştir ki. O koca Beaucaire panayırı bir zamanlar Avrupa'da görülecek en ünlü yerlerden biriydi. Yüz bin ziyaretçiden üçü, aralarında Üstat Apian da olmak üzere, her yıl orada buluşur, bu büyük *entrepôt*'nun ışıklar ve sancaklarla pırıl pırıl bir kente dönüşmesine yol açan karnaval ruhunu yaşar ve ticaret yaparlardı. Heyhat! Bugün Beaucaire'de anıtlardan başka görülecek bir şey yok. Beaucaire, geniş Rhône Irmağı'nın kıyısında, Tarascon'un tam karşısında gururla ayakta durmaktadır. Ama her ikisi de göreli olarak ölüdür. Büyük canavar (Tarasque) festivali, kökleri ırmağa dayanan yıllık şenliklere Tarascon'un katkısıdır. Bunları canlandırma girişimlerinde bulunulmuştur ama geçmişin kolayca diriltebileceğinden çok kuşkuluyum. Her şey bir yana, Tarasque canavarlar çağına aittir; gerçekten de söylencelere konu olmuş ırmak sakinlerinin daha ünlü olanlarından biridir. Zaman zaman Rhône Irmağı'ndan dışarı çıkar, köylüleri alır kaçırırdı, bunları duyan cesur yürekli Aziz Martha bir gün Saintes Maries'den kalkıp tozlu yollarda taban teperek geldi ve canavarın başını ezdi. Bu önemli zaferin onuruna cesur yürekli şair Kral René yılda iki kez geçit alayı düzenlenmesini buyurdu, yapılan anma töreni sırasında sepetçi söğüdü dallarından örülü yalancı

canavarla bu önemli olay candandırılıyordu. Ama Üstat Apian ile onun gemici dostlarının ırmak ticaretinin sona ermesi ve Beaucaire panayırının yapılmaz olmasıyla birlikte bu da yapılmaz oldu.

"Sessizlik ve anıtlar," diyor bir Fransız gezgini, "eski tarihin yankıları ve açıklamalarıdır. Arles arkeologların Mekke'sidir ama oradaki son derece kasvetli ve aristokrat hayat tarzı da geçmişe aittir, bugüne değil." Bana kalırsa en çok hayıflanılan şey Provence'a özgü yerel kılıkların kayıplara karışması – bir boğa güreşi olduğu zaman insanlar bu kılıklarla gururla ortalıkta dolaşsalar da bu böyle. Arles arenaları Provence'ta hem İspanyol hem de Provence tarzı boğa güreşlerinin yapıldığı en ünlü arenalardır. Her güreşten önce genç kızlar ve oğlanlar yüz yıl öncenin o olağanüstü güzel kılıklarına bürünüp kasabada geçit töreni yaparlar, kendilerine şeker ve çiçek atılır. Yalnızca bugünkü Camargue'da eski hayat tarzının bazı tatları korunmaktadır, şahin yüzlü *gardien*'ler (nöbetçiler) ellerinde üç çatallı mızraklarıyla, eyerin arkasına oturttukları güzel karılarıyla bu geçit töreni sırasında eski Provence'a özgü en etkileyici ve sahici tabloyu oluştururlar. Onların hayatları henüz değişmemiştir, kılıkları da öyle – Delta'nın yeşil ıssız ağzında binilecek atlar, güdülecek boğalar olduğu sürece de değişeceğe benzemiyor.

Arles'dan sonra Rhône "yorulur", Mistral'ın dediğine göre, "onca uzun yoculuktan sonra bir nabız gibi yavaşlar". Camargue Deltası'nın kumluk tamponuna ulaşmıştır, orada ikiye ayrılır, ivme ve hız kaybeder, kumulların arasında yok olup giderken rengini de yitirir.

O iki kol –*les Rhônes morts*– bugün büyük bir doğal park olan o tuhaf, biraz da ıssız kumluk deltadan geçer. Rhône'un iki kolundan yalnızca doğudaki, denize döküldüğü yere kadar izlenmeye değer çünkü deniz kıyısında, bütün Hıristiyanlık âleminin manevi karargâhı olan o küçük İki Marie Kilisesi'ne götürür sizi. Uzun, düz yollar düğün çiçeklerinin bürüdüğü alçak hendeklerin arasından geçer, buğday tarlalarıyla ve bağlarla kaplı ovayı aşar. Ara

sıra, savunma aracı olarak yapılmış bir kulenin hâlâ ayakta kaldığı büyük bir *mas* (kır evi) ya da çiftliğin yanından geçersiniz, her iki yanda gri yanık bitki örtüsüyle tuzlu bataklıklar uzanır; burada, tuz yatakları ve bataklıkları arasındaki bu gri düzlüklerde yarı vahşi sığır sürüleri ile çevre köy ve kasabaların bütün arenalarında dövüşmeye yazgılı boğa *manade*'ları başıboş dolaşır. Burası Camargue boğasının yetiştirildiği yerdir, hantal İspanyol kuzinine göre daha küçük ve daha azgın bir boğa türüdür bu. Boğa güreşçisinin ille de onu öldürülmesi gerekmez; kıvrık ve sivri boynuzlarının arasında taşıdığı kırmızı kokartı kapması gerekir. Bu küçük cins boğanın tarihöncesi boğalardan birinin evrimleşmemiş çocuğu (bel bölgesinde altı omuru vardır) olduğu, doğrudan doğruya Apis boğasından geldiği söylenir. Olmayacak şey değil çünkü Camargue oldum olası ıssız bir yerdi, bugün bile yok edilmeye çalışılan ama bir türlü yok edilemeyen sivrisinek sürüleri yüzünden çoğunlukla kendi haline bırakılmıştır. Günümüzde pirinç yetiştirme girişimleri başarıyla sonuçlanıyor ve yeşil çeltik tarlaları bu tuzlu ırmak ağzının tekdüze griliğini kırıyor. Ama Camargue'ın asıl güzelliğini en tipik sakininden ayırmak olanaksızdır – yani küçük, beyaz atlardan; bu hızlı koşan, atılgan atlar Arap atı soyundan gelir ve bunlar olmasa boğaları gütme işi şimdikinden çok daha güç olurdu.

İşte Rhône'un son bulduğu yer burasıdır, artık hızlı ve ne yapacağı bilinmez bir ırmak değildir, ağır ağır denize doğru akar. Stes'te görülecek çok az şey vardır. Çingenelerin her yıl mayısta, kendilerinin koruyucu Azizesi Sara'ya ibadet etmek için geldikleri o güzel ve hüzünlü kilise dışında, yalnızca Saintes Maries vardır. Ama ziyaretçi deltadan geriye dönerken kendini pembe flamingolarıyla, yabankazlarıyla Nil Delta'sında sanır. Yolu yarıladığınız noktada bir hayvanat bahçesi bulunur, bugün bile Camargue'da mevcut yaban hayvanları orada görebilirsiniz. Pek çok tilki ve yabandomuzu vardır; beyaz kumsallarda kartallar, pelikanlar, şahinler gezinir. Kunduzlar hendek-

lerde o tuhaf barajlarını inşa ederler. Yaban kuşlar için doğal bir cennettir, Rhône'un buzullardan başlayıp mavi Akdeniz'de sona eren uzun yolculuğunun son bölümü için hiç de uygunsuz olmayan bir anıttır.

Laura, Bir Avignon Portresi

Holiday'*de yayınlandı. Philadelphia, Şubat 1961.*
Women's Own'*da yayınlandı. Londra, Ekim 1962.*

Benden Avignon sözcüğü üzerinde serbest çağrışımlar yapmamı ya da aslında yolculuk günlüğümden bir şeyler hatırlamamı isteyecek kadar düşüncesiz davranacak olan bir psikanalist, herhalde ağzımdan ilk çıkacak sözcüğün Laura olmasına, bana kalsa, fazla şaşırmayacaktır. Edebiyatçıların işi edebiyattır. Ama öteki sözcükler için ne diyecek, merak ediyorum? Gerisi şöyle (günlüklerimde her zaman özgür çağrışım yasalarını kullanırım, zaman kazandırır ve onlara tazelik verir):

> Laura'yı geri getirmek!!
> Muslukçu, musluk, Gargantua.
> Edgar Allan Poe.
> "Yaptığı sebzeli yahni iyiyse..."

Bir psikanalisti şaşırtmaya yetecek kadar gizemli, bence, ama işin aslı hayli basit. Ben, Raoul adında bir muslukçuyla birlikte bir musluk aramak ve "Laura" adında bir gelini alıp getirmek üzere Avignon'a gittim. Avignon'da yaşayan ve *Midi Libre* gazetesinin evlilik ilanları sayfasında "*Lasse d'être seule, je veux me marier,*"[1] diyen Laura adlı

[1] (Fr.) Yalnızlıktan bıktım, evlenmek istiyorum. (Ç.N.)

bir kız kadar Petrarca'yı çağrıştıran bir şey olamaz.

Ama izin verin Raoul adlı muslukçudan başlayayım. Bütün muslukçular gibi hayatımda tanıdığım en dikkatsiz, en sakar insanlardan biriydi. Bir eli öteki eline göre biraz daha büyükçeydi, belki de sakarlığı buradan geliyordu. Bilmiyorum. Ama işin doğrusu bir boruyu duvardan sökmek istediğinde bütün duvarı aşağıya indirir; neyi bükmek istese o şeyi kırardı. Paramparça olmuş nesnenin karşısında şaşkınlıktan ağzı bir karış açık halde durur bakardı, yüzü kızarırdı. Kendi gücünün ne olduğunu bilmez, gittiği yere pek bakmazdı. Yere düştüğünde yer sarsılırdı. Sürekli başvurduğu, at kişnemesine benzeyen aptalca bir gülüşü vardı. Bana kalırsa cehennemdeki lanetliler de işte böyle gülüyorlardır. Aslında nasıl oldu da onu sevdim, bilmiyorum. Galiba merak ettim. Gargantua'nın öylesine küçük bir kopyasıydı, öylesine "Provence"lıydı ki, onun yediği içtiği şeyleri anlatışını düşümde dinler gibi dinlerdim. Fıçılar dolusu istiridye, fıçılar dolusu kırmızı şarap, şişten yeni çıkmış bütün bir öküz. Çoğu zaman çok fazla yemek yer, mide rahatsızlığı çekerdi, bu da onun çalışmasını etkilerdi. Böyle zamanlarda müşterileri mutfak musluğundan nelerin çıkmayacağından emin olamazlardı. En iyisi musluğu hiç açmamaktı.

Bir de bu su katılmamış ahmak adamın bir yardımcısı vardı, Shopenhauer'a benzeyen, bütün işi berikinin arkasında tin tin dolaşmak ve dökülüp saçılan şeyleri toplamak olan sessiz, ufak tefek, ekşi suratlı bir adam. Asla konuşmazdı, o yardımcı. Hemen hemen hiç de konuşması gerekmezdi. Pis bir bere takardı, ağzında alt dudağına yapışmış bir sigara olurdu. Raoul'un muzipliği tutunca sağa sola pik demiri parçaları saçardı, galiba yardımcı da enerjisini onların üzerine basmamaya saklardı. Her neyse, ikisi birlikte, anahtar biçiminde bir sapı olan ve su hırsızlarını engellemek için sökülebilen, şık sayılabilecek bir bahçe musluğunu kırdılar. (Yazın komşunun kuyusundan su yürütmek hayli yaygın bir alışkanlıktır. Komşunun evden çıkıp gitmesini beklersin, sonra hızla kendi sardunyaları-

nı sularsın.) Musluk Paris'ten alınmış bir musluktu, o yüzden bulunamıyordu (Raoul'un dediğine göre), Avignon'daki toptancıya gitmek zorundaydı. Bu aşağı yukarı yüz kilometrelik bir araba yolculuğu demekti. "Sen de gelmek istemez misin?" dedi. Kötü bir düşünce değildi. Raoul birden yele gibi saçlarının –saçının arkası yarı beline geliyordu– dibine kadar kızararak ekledi: "Ben nasıl olsa şu yakınlarda oraya gitmek zorundayım, evlilik işimi ayarlamak için." Bunun üzerine bana gazetedeki ilanı gösterdi. Kızla haberleşiyordu ve kız sanki bu işe teşneymiş gibiydi. Buluşup tanışmaya karar vermişler. Daha sonra kısık bir sesle, "Adı Laura," dedi.

Laura! Petrarca'nın o tatlı sonelerini düşündüm, onun uzun yıllar süren ıstırabını (uydurmuş muydu acaba?). O adı bilinmeyen yaşlıyı, o rastlaşmayı harika Fransızcasıyla anlatan manastır papazı J.T.'yi düşündüm. Bende Seine kıyısından satın aldığım eski bir Petrarca yaşamöyküsü var. "*Le lundi de la Semaine-Sainte, à six heures du matin, Pétrarque vit à Avignon, dans l'Eglise des Religieuses de Saint-Claure, une jeune femme dont la robe verte était parsemée de violettes. Sa beauté le frappa: c'était Laura.*"[1] Bu kadar basitti. İlk görüşte aşk! Şimdi de Raoul kendisininkini almaya gidiyordu. Bana sırrını açmış olmaktan dolayı hayli şaşkındı. Bana gelince; ben o zavallı kıza karşı birden kaygı ve yakınlık hissettim. İnsanın böyle Gargantua yavrusu bir kocası olursa başına her şey gelebilir. O kadının, bir pik demiri parçası yüzünden bir yerinin kırılmaması ya da yaralanmaması için, kambur sırtlı bir lokomotif gibi sağlam yapılı olması gerektiğini düşündüm.

Onunla gidecektim.

Ben oldum olası böyle düşüncesiz, aptal, ölçüsüz, aceleci bir adamımdır. Raoul sevindi. "Öyleyse," dedi, "araba benden, benzin parası senden."

---

[1] (Fr.) Kutsal Hafta'nın pazartesi günü, sabahın altısında Avignon'da Religieuses de Saint-Claire Kilisesi'nde mor benekli yeşil bir entari giymiş bir kız gördüm. Güzelliğine vuruldum. Bu kız Laura'ydı. (Ç.N.)

Tamam, dedim. Bir öğleden sonra Raoul, arkasına karmakarışık doldurulmuş musluklar ve pik demirleriyle köyleri dolaştığı o tuhaf, eski, üstü kapalı kamyonetle çıkageldi. Yardımcısı arkaya oturmuş, Picpoul dediği büyük bir şarap damacanasını tutuyordu. Biz açık gri yollarda hırıldaya hırıldaya ilerlerken o mavi bir kupaya damacanadan dikkatle şarap dolduruyordu, biz de elden ele dolaştırdığımız kupadan törenle birer yudum alıyorduk. Güç verici bir etkisi vardı, ama o ufak tefek adamın dilinin çözülmesine yardım etmedi. Raoul tam tersine görülmemiş derecede gevezeleşmişti, hayat felsefesinin bir bölümünü bana açıklamak onu çok mutlu etti. "Bak, o ajansların birinden bir kız olsa asla gitmezdim," diye açıldı bana. "Ajans kızlarının nasıl çıkacağı belli olmaz. Ama parasını ödeyip ilan verme zahmetine giren bir kız ciddidir. Pahalı şeyler onlar, özel ilanlar. Yanıt vermeden önce bekledim, ilan bir hafta çıkmaya devam etsin bakalım bir diye. Ona bayağı pahalıya geldim. Tabii insan kolayca yanılabilir ama şunu söyleyeyim, belirttiği özelliklere bakarsan iyi gibi." Bunları duyan da bir araba satın alacak sanır. "Her şeyden önce," dedi boğazını temizleyerek, "dindar biri, iyi bir aileden geliyor; babası kuyu açıcıymış, kendisinin de bir bağı var. Gücü kuvveti yerinde bir kız, bir ya da iki çocuk sahibi olabilir, bu çok iyi. Son olarak da bu kadın usta bir aşçı. İşte bu konuda biraz dikkatli olmak gerekiyor. Bazen insanlar bu sınavlardan biraz torpille geçiyorlar. O bakımdan ben kendi gözümle görene kadar, dur bakalım diyorum. Önce onu sebzeli yahni sınavından geçiririz. En sevdiğim yemek odur. Yahnisi iyiyse..." İstemeden hepimiz dudaklarımızı yaladık ve mavi şarap kupasını elden ele dolaştırdık. Bu bana öylesine sağlıklı, öylesine gerçekçi bir davranış gibi göründü ki.

"Unutma," diye ekledi Raoul, "insanın hata yapması işten değildir. İlanlarda fazla ayrıntı olmaz çünkü. Öylesine pahalı ki insan ister istemez kısa tutmak zorundadır. Ayrıca hiç kimse bir evliliği kurtaran ya da yıkan hataları itiraf etmez. Mesela, bir kadının gerçekten iyi yapabildiği

yemekler hangileridir, bunları bilmek istersin, kavgacı mıdır? Hangi kadın kavgacı olduğunu itiraf eder? Aynı şekilde bir kadın da bir erkek horlar mı horlamaz mı, sabahları sol tarafından kalkan biri midir değil midir, tıraş makinesi ile fırçasını kullandıktan sonra yıkamadan bırakır mı, bunları bilmek ister. Bunlar bazen bir evliliği ayakta tutan, bazen de yıkan küçük ayrıntılardır. Eh, bütün bunları iki satırlık bir ilana sığdıramazsınız. Benim bir arkadaşım aptallık edip böyle bir ajanstan bir kadın aldı, kadının Chopin müziğinden hoşlandığını öğrendiği zaman iş işten geçmişti. Kadın bütün gün yapışmış gibi radyonun başından ayrılmıyordu. Oyun oynamak istemiyordu, adamın soluğunun alkol kokmasından nefret ediyordu. Tabii ki ayrıldılar. Şimdi gelelim Laura'ya; sık sık melankoli ve yalnızlık duyduğunu itiraf ediyor, ama bence bu onun yalnız yaşıyor olmasından geliyor. Anası babası ölmüş. Bir manifaturacıda yarım gün çalışıyor. Ben kararımı vermeden önce bütün bunları ince ince hesap etmek zorundayım. Ayrıca pek iyi dans edemediğini söylüyor, bu da beni düşündürüyor çünkü ben dans etmeyi severim. Ama bakalım, göreceğiz."

Hayret, arkada oturan yardımcısı ağzını açtı ve üzgün, teslimiyetçi bir ses tonuyla, "E, bir orospu da olabilir," dedi. Raoul esefle başını iki yana salladı; bir insanın yakın arkadaşına karşı böyle bir güvensizlik göstermesine teessüf edermiş gibi. "Sen," dedi, "hiçbir zaman hiç kimseye inanmazsın. Ver şu şarabı."

Şarabı ona uzattık, ben dağların eteklerini izleyerek ilerleyen, bir sağımıza bir solumuza kıvrılan Provence'ın, hızlı trafikten uzak yollarını seyrediyordum. Raoul'un arabası fena halde yanık lastik ve sıcak çelik kokuyordu ama hiç de fena gitmez gibiydi.

"Gelirken Laura'yı alıp getirecek misin?" diye sordum, Raoul yanıt verirken fil omzuyla omuz silkti. "İlkin şu aşçılık işi aydınlığa çıksın bakalım. Sonra ona kâğıtlarımı göstereceğim, hepsi de gerektiği gibi noterden onaylı, ne kadar malım var görsün bakalım. Kızlar bunu merak eder."

"Ya çirkinse?" diye sordum. Bu soru onu şaşırttı. Besbelli ki evlilik işinde herhangi bir kişisel çekicilik sorusu hiç aklından geçmemiş. "E, fotoğrafta zararsız görünüyor," dedi. "Güzel değil ama hoş."

Arkamızda oturan o küçük kötümser şöyle dedi: "Fotoğraftan hiçbir şey belli olmaz. Fotoğrafta takma bacak görünür mü? Belki de kamburdur."

"O durumda bu iş orada biter," dedi Raoul diklenerek. "Her gece vidaları sökülecek ve duvardaki bir çiviye asılacak bir karı istemiyorum. Elbette her olasılığa karşı ince eleyip sık dokumalıyız."

Küçük adam geğirdi.

Ilık güneş ışığının ve yan pencereden gelen hafifçe kirli olmasına karşın tatlı esintinin etkisiyle gevşeyip uyukladım. Kuzeyde Cévennelar'ın etekleri parlıyordu. Uzès'e ve Pont du Gard'a giden dallı budaklı uzun yol ağı üzerinde ilerliyorduk. Raoul'un gevezeliği üzerindeydi, tabii bütün çağdaş kolaylıklarıyla hayatın güzelliği üzerine nutuk çekiyordu. "Avignon," dedi, "çok eski ve çirkin bir yer. Ben asla böyle kışla kılıklı bir yerde yaşayamazdım. Alès gibi kasabalar tam bana göre." Bir şey demedim çünkü söylenecek bir şey yoktu. Alès, modern beton binalarla dolu küçük çirkin bir madenci kasabasıdır. Muslukçunun düşü – bütün muslukçuların düşü. "Avignon'da ben deliririm, be," dedi Raoul, "ama şunu da kabul etmeliyim," diye ekledi, "tesisatları öylesine kötü ki hayat boyu işsiz kalmaz insan. Ama şu eski binalar felaket çirkin."

Tarihe karışmış papaların viraneleşen menekşe rengi saraylarını, yıkılmış Saint-Benezet Köprüsü çevresinde Rhône'un girdaplanan yeşil sularını düşündüm ve içimi çektim. "Bunlarda ne buluyorlar anlamıyorum. Ben olsam hepsini yıkarım, yerine modern apartmanlar yaparım. Biliyor musun, kasabanın o bölgesi hâlâ kazıklar üzerine inşa ediliyor ve eski evlerin çoğunun bodrumlarında doğrudan ırmağa açılan bir kapak var? Tuhaf. İşte bu yüzden o kadar çok cinayet işlenmiş orada. Kapağı açıp atıveriyorsun cesedi, daha sonra ırmağın alt tarafında bulunuyor.

Kolay. Hayır, orada oturmayı düşünemem. Sağlıksız." Sanki ırmakta cesetten geçilmiyormuş gibi konuşuyordu.

"Peki, ya turizm?" dedi arkadaki adam, "Turizme ne diyeceksin? Yabancılar o eski binalar için geliyor. Onların kendi memleketlerinde kendi apartmanları var. Onlar anıtları görmeye geliyor. Bu şekilde Avignon zenginleşiyor." Raoul bunu düşünmeden konuştuğunu kabul etti. "İnsanlar yaşamak zorunda," diye kabul etti, biraz kuşku duyarak da olsa.

Uzès'den sonra dönüp Gard Köprüsü'nden geçmeyi önererek beni şaşırttı. "Ama senin eski anıtlardan nefret ettiğini sanıyordum," dedim. Raoul bana burun kıvırarak baktı. "Bu bilim!" dedi soğuk bir sesle. "Bu sanat değil, bilimdir, efendim. Romalılara ait bir su tesisatı zaferi. Ben çıraklarımı her zaman oraya götürürüm. İlk muslukçuluk dersleri odur. Bak, Gard Köprüsü'nü severim ve iyi bilirim."

"Ama güzel bir köprü, öyle değil mi?"

"Kullanışlı," dedi Rauol sertçe.

Böylesine romantiklikten uzak bir yaratığın böylesine düşünsel ayrımlar yapabilmesi beni şaşırttı. Hiç de böbürlenmediğini görmek beni daha da şaşırttı çünkü Suriye'deki dağ geçitlerini andıran o olağanüstü güzel boğaza girerken, bu harika harabeyi bir kez daha doya doya seyretmek için arabayı yavaşlattı. "Çıraklarına ne diyorsun?" diye sordum dalgın dalgın, o soylu su kemerinin sert ama nefis çizgilerini izleyebilmek için bakışlarım geçide uzandı. Günün hangi saatinde, hangi açıdan yaklaşırsanız yaklaşın, şu Gard Köprüsü güzeldir. Raoul konuşuyordu: "Her zaman arabayı burada durdurur, onlara aşağıya inmelerini söylerim. Yekten şöyle derim: 'Bu dünyanın en soylu Roma anıtıdır, Eure ile Airan'ın sularını Nîmes'e taşımak için Agrippa tarafından yapılmıştır. İyi bakın, çocuklar. Üç sıra kemer var. En altta üç tane, ikinci sırada, ayak açıklıkları eşit on bir tane, son sırada otuz beş tane. Bu kadar dev büyüklükte bir yapı olmasına karşın bir Roma katedralinin yan yüzünün tıpatıp bir kopyası – bunu bir yerde okudum. Bir buçuk metre yükseklikte, altmış

buçuk santim genişliğinde bir su kanalını taşıyan ayaklar bunlar. Yukarıda uzunluğu 290 metreden az değil.'" Bunca bilgi karşısında ağzım bir karış açık kaldı.

"Peki çocuklar ne diyor?"

"Genellikle susuyorlar. Bir süre sonra onları yukarı çıkarıyorum, köprünün Gardon'daki yansımasını görmeleri için. Olağanüstü değil mi?"

"Çok güzel."

"Ama yararlı olduğu için güzel."

Tartışmayı sürdürmedik. Ayrıca böyle bir yerde estetiği rahat bırakmak gerek, kendi başının çaresine baksın. Büyük bronz yaylar arasında yirmi dakika kadar oyalandık, mekân ruhundan etkilenmiş halde bağlantısız bir şeyler konuştuk. Sonra yeniden kıvrıla kıvrıla Remoulins'e giden yolda yolculuğumuza devam ettik, böylece ovayı geçerek, alçak mavi dağ silsilesinin ötesinde, asri Laura'sıyla birlikte bizi bekleyen Avignon kasabasına doğru ilerledik.

"Ben işimi görürken siz ne yapacaksınız?" diye sordu Roaul. Biraz kaygılıydı çünkü konukseverlikte kusur etmek istemiyordu. "Size güzel bir kahve bulabilirim. Çok zamanımı almaz."

"Sen beni merak etme. Biriyle tanışmaya gideceğim. Evdeler mi bakayım."

"Ama bir buluşma yeri saptamalıyız," dedi Raoul. "République Meydanı'nda Grand Café'nin önünde bırakırım sizi. Harika bir yerdir. Bütün aktrisleri görürsünüz." Dudaklarını yaladı. Aktrislerle ilgili bu sözün önemini pek anlamadım.

Şu anda Rhône'un sağ kıyısında Villeneuve-les-Avignon'da ilerliyorduk, yol yukarıya, gökyüzüne doğru yükseliyor, daha sonra ırmağın iki kıyısını birleştiren köprüye tepe aşağı iniyordu. İnişe geçmeden önceki son virajda, sakin sakin akan uzun, düz ırmak genişliğinin karşı tarafında sisler içinde, Avignon'u Güney Fransa kasabalarının en güzellerinden biri haline getiren burçlar ve çan kuleleri yığışımını görebiliyordunuz. Güzel ama bir şekilde o berbat (Raoul'un işe yararlık vurgulamasını düşünüyor-

dum) Avignon devasa bir kaledir, (şu anda öğle sonrasının ışığında gül rengi ve bal sarısı alevlerle yanan) korunma amacıyla inşa edilmiş uzun, diş diş surları vardır. Yüz yıl boyunca Roma'nın sürgün yeriydi, orada oturan gururlu papalar savunma konusunu, hiçbir şeyi şansa bırakmayacak şekilde, somut olarak çözdüler. Biçim açısından Venedik kadar kusursuz, düzen açısından Carcassonne kadar simetrik olmasa da, kuzey rüzgârının dövdüğü ovada, yelken açmış bir kalyon gibi yüzerken, burçları, çan kuleleri, kilise kuleleriyle yine de hayli görkemli görünüyor. Bugün hava bulutluydu, rüzgâr yoktu. Kuzey rüzgârı çıktığı zaman Provence göğü bir yara izi gibi ağarır. "Evet," dedi Raoul. "İşte orada. İşte ünlü Avignon Köprüsü. Diş gibi dökülmüş haliyle pek aptalca görünen bir şey. Ben olsam bunu kökten yıkar, yerine, güzel, yeni bir şey yaparım, üzerine ray döşerim."

Adayı bağlayan büyük köprü çirkin bir köprüdür. Aslında bugün Güney Fransa'da uygulanan mimarinin büyük bölümü aynı tiptir. Biz de İngiltere'de anıtlarımızı harap ediyoruz. Yine de Raoul bundan hoşnuttu. Ona göre bu doğru yönde atılmış bir adımdı. Acı acı düşündüm, her kasabada eski anıtları koruması gereken (basbayağı da koruyan) birer Güzel Sanatlar Komisyonu var ama yeni yapılar konusunda hiçbir söz hakları yok. Geriye kalan bütün öteki Ortaçağ kasabaları gibi Avignon da hızla kentleşiyor. Aslında Raoul mazgal delikli bir duvarın arkasından kafasını uzatmış bir vinç ile yeni bir apartman bloğu görünce sevinç çığlığı attı. "Çok iyi," diye bağırdı, "nihayet modern bir şey." Merak ettim, acaba bundan beş yüz yıl sonra bu modern bloklar, şu eski sarayları ve kiliseleri görünce duygulanan ve şaşıran ziyaretçiler gibi ziyaretçi çekebilecek mi? Belki biz yanılıyoruz, Raoul haklı. Ama her şeye karşın duvarların çevresindeki boş arsalarda kentleşmeye şiddetle direnildiğini görmek hoş bir şey, çünkü buralarda büyük Çingene kampları, büyük bir kasaba fuarı için gerekli bütün araç gereç vardı – dış surlar boyunca kurulmuş, çılgınca uğuldayan ama cıvıl cıvıl kay-

naşan tezgâhlar. Büyük duvarların gölgesine saptık ve kendimizi tıklım tıklım dolu Ortaçağ sokaklarıyla kasabanın içinde bulduk. Burada bütün trafik öküz arabası gibi ağır işliyor. Küfür, ağzı bozukluk, el kol hareketleri gırla gidiyor. Polis tam anlamıyla çaresizlik içindeymiş izlenimi veriyor. Omuz silkiyor, gülümsüyor, size yük arabalarıyla, el arabalarıyla, kamyonlarla fena halde tıkanmış sokakları işaret ediyorlar. Her tarafta (bu polisin kendine özgü eğlence anlayışının bir parçası) her tarafta TEK YÖN işareti var. Bu işaretlere uyma akılsızlığında bulunursanız aynı yerde döner durursunuz. Raoul bunu biliyordu. Trafik işaretlerine hiç aldırmadı, GİRİLMEZ yazan sokaklara girdi. Yine de ağır ilerledik, oysa onun açısından bu manevi olarak ruhu yüceltici bir şeydi. Tartışmalar! Yeminler! Tanrı'yı yardıma çağırmalar! Sözcüğün tam anlamıyla kasabadan yeminlerle geçip onun République Meydanı olduğunu sandığı ama Clemenceau Meydanı olduğunu öğrendiğimiz yere geldik. Burada nihayet arabadan indim, biraz sersemlemiş haldeydim ama ayağımın sağlam toprağa basmasından memnundum. Buluşma yeri olarak gayet iyiydi. Güzel bir meydan, tam tiyatronun yanında gölgeli bir kahve, tiyatronun tam önünde (tilki suratına benzeyen suratına bakılırsa) Voltaire'in ve Molière'in düşünceli heykelleri: Her iki heykel de çok aşınmıştı ve güvercin pisliği içindeydi. "Evet," dedi Raoul, "burada buluşalım. Ben gelmemişsem siz, örneğin, her saat başı gelir bakarsınız. Gece yarısına kadar ortada görünmezseniz, ben sizin bir kız bulup gittiğinizi düşünür ve eve dönerim. Siz de yarın trenle dönersiniz. Korkma, musluğu unutmam!" Musluk ya! Aklımdan tamamıyla çıkıp gitmiş bile.

Papalar Sarayı'nın mor gölgesinde kıvrımlı sokaklarda biraz yürüdüm. Paris'ten tanıdığım birisi beni Avignon'da yaşayan bir konta takdim etmişti. Kontun evini bulmam uzun sürmedi. Evvelsi gün ona bir telgraf göndermiş, kendisini ziyaret edip edemeyeceğimi sormuştum. Ne yazık ki burada değilmiş. Buna karşılık evinin kâhyası ondan bir mektup almış, bir iş gezisinde bulunduğu için özür

diledikten sonra şöyle ekliyordu: "Yine de sizin umudunuzu tamamıyla boşa çıkarmayacağım çünkü Provencelı şair Robert Allan'dan orada bulunduğunuz birkaç saat içinde size arkadaşlık etmesini istedim. Belki de onun yazdıklarını okumuşsunuzdur. İşin garibi Edgar Allan Poe'nun soyundan geliyor." İşin garibi! Güney Fransa'da en çok kullanılan, kullanılması da uygun olan sözdür. Orada olan her şey gariptir, umulmadıktır, alışılmış dışıdır.

Mutlu bir rastlantı sonucu kontun saptadığı buluşma yeri de benim biraz önce ayrıldığım kahveydi, acelesiz bir yürüyüşle oraya dönüyordum, yılanvari dar sokakların keyfini çıkarmak için bile bile başka yollara sapıyordum. Şu anda, alacakaranlıkta ana meydan cıvıl cıvıl insan kaynıyordu. Garsonlar dışarıya masalar ekliyorlardı, kasabanın bütün kaymak tabakası burada toplanmaktaydı; ışıklar yanmaya başlamıştı, yapraklı ağaçların dış çizgileri aydınlanmış, yalnız bir terk edilmişlik havası içinde yüzen sarayların, o kocaman mimari kütlelerin gerisindeki mor gökyüzü kabartma gibi öne çıkmıştı. Geceleri Avignon bir ekin kargası yuvası gibi. Grand Café dolup taşıyor, aynaları renk içinde yüzüyordu. Böyle olmasının nedenlerinden biri de (işte aktrisler burada işin içine giriyor!) bu kahvenin, tiyatronun oyunculara ayrılmış kapısının hemen yanı başında bulunan, tiyatrocuların uğrağı olmasıydı. Sonuçta da (sahne insanları dünyanın her yerinde aynı oldukları için) sıralarını bekleyen erkek oyuncular ve çağrılmayı bekleyen kadın oyuncularla doluydu – hepsi de tam takım makyajlıydı. Oynadıkları oyunun Provence'ta geçen bir epik, belki de *Mireille* olduğu ilk bakışta anlaşılıyordu çünkü salonun en az on köşesindeki aynalardan eski Provence kılıkları giymiş oyuncuların görüntüleri yansıyordu – Van Gogh ve Gauguin'in Arles'da geçirdikleri o bahtsız günlerden aşina olmaları gereken kişiler. Uzun başlıklar giymiş, renkli korseli Arleslı bayanlar ve deri ceketli, çizmeli *gardien*'ler. Bu yüzen renklerin ortasında genç sayılacak, esmer bir oğlan yerinden kalktı ve kollarını öne uzatarak bana doğru geldi. Şair buydu. Aslında burası şairle-

rin karga yuvasıydı. Benim kimliğimden emin olmak için kendi adını mırıldandıktan sonra, "İspanya'dan gelmiş bir konuğumuz, bir şair var. Lütfen bize katılıp bizimle bir içki içmez misiniz? Daha sonra görmek istediğiniz bir yer varsa..." "Kuzgun" adlı şiirin yazarıyla arasındaki benzerlik çarpıcıydı.

Turistlerin çoğu için Provence dili bir zamanlar trubadurlar tarafından kullanılmış, artık unutulmuş olan meçhul, ölü bir dildir. Oysa durum bunun tam tersidir. Bugün hâlâ Provence dilini konuşan ve okuyan insanların sayısı Portekizce konuşan ve okuyanlarınkinden fazladır. Coğrafi olarak Güney Fransa'nın bütününe dağılmış durumdadır, bölgelere göre hafif farklılıklar gösterir. Bu dil, o büyük epik şiirlerinde bu dili kullanan ve gerçekte Provence şiirinin kurucusu olan şair Mistral'de kendi Burns'ünü bulmuştur. Bu şiir küçük bir şair topluluğuyla başladı, kendilerine "Les Félibres" adını takmışlardı. Bugün hiç kimse bu adın ne anlama geldiğini bilmiyor ama o şairler farklı dış görünüşlerini koruyorlar. Renkli yünden dar bir kravat takıyorlar. Genç Allan, arkası biraz uzunca saçları ve uzun favorileriyle bu grubun tipik bir üyesiydi. Damalı kovboy gömleği vardı sırtında. Elbette gençti. Daha ileriki yıllarda hiç kuşkusuz uzun, kuyruklu Victoria dönemi paltolarına ve *sombrero*'lara atlayacaktı. Çağdaş Félibreler, kendileriyle aynı geleneği paylaşan İskoçyalılar kadar gururlular, hepsi de kolaylıkla Fransızca yazabilecek birer Fransız olmasına karşın Güney Fransa'nın anadilini yaşatmayı yeğliyorlar. "Bir dilin yaşadığının kanıtı şiiridir. Şairleri 'işlediği' sürece bir dil ölmez." "İşlemek" sözcüğünü kullandı, bu mutlu bir rastlantı çünkü aynı sözcük toprağı işlemek olarak da kullanılıyor. Bir çırpıda üç şairle daha tanıştırıldım. (Yavaş yavaş Avignon'da herkesin şair olduğu gibi sinsi bir duyguya kapıldım.) İkisi hafifçe sakallıydı. Bir tanesi son derece kendinden emin, fiyakalı biriydi, geniş kenarlı bir fötr giymişti. Bir-iki tek atmış gibiydi çünkü el kol hareketleriyle bir şeyler anlatıyor, soluk makyajlarıyla tiyatrodan kendilerini çağırmaya gelecek çocuğu

bekleyen Arléssienneler kafilesine yan yan ateşli bakışlar fırlatıyordu. Hiç değilse onlar kahve içiyordu. Kadınlar öylesine akılcı oluyor ki. Biz şairler yöresel bir ateş suyunun etkisiyle çoktan yükümüzü tutmuştuk. O şapkalı, kendinden emin adam, bana söylediklerine göre, dönemin en iyi boğa güreşi yapan şairiymiş. Tek izleği boğa güreşiydi ve her Paskalya *corrida*'sında (boğa güreşi) genellikle onun yazdığı lirik şiir ödül kazanıyordu.

Bir kahve masasının çevresine toplanmış insanların size bir yerle ilgili fikir verebileceğini düşünmek budalacadır belki ama veriyor. Nasıl ki bir tek *pub*'da bütün Londra'nın ya da öğrencilerin gittiği küçük bir mahalle kahvesinin kalabalık *terrasse*'ında bütün Paris'in havasını koklayabilirseniz, onun gibi, bu ciddi giyimli küçük grupla konuşurken Avignon da benim için gerçeklik kazandı. Bu yerin esas ruhunun neşe olduğunu bana düşürdürten şey yalnızca onların şu anki neşesi değildi. Bunu her yerde görebiliyordum – bodur payandaların gerisine inen, ovayı kaplayan akşam karanlığında, art arda gelen renk dalgalarıyla Rhône'un uzun yeşil eğrisinde. Sonra bir gün Hıristiyanlığın bütün umutlarının ve korkularının çevresini kuşatmış olan bu duvarların içinde, bütün renkleri, hareketi ve canlılığıyla bu ışıl ışıl aydınlatılmış alan vardı. Allan'a, Avignon neşeli midir, diye sordum. Gözleri parladı ve başıyla onayladı. "Tuhaf, değil mi? Yani demek istiyorum ki iklimimiz kötü. Sonra karayel var, esti mi ortalığı kasıp kavurur. Bütün güneyde bu rüzgârı en çok alan yer galiba burası. Köprüde dans etmekmiş! Ne dansı, karayel çıktığı zaman karşıdan karşıya geçenlerin tutunması için ip germeleri gerekiyor. Bu ipler olmazsa dört ayak üzerinde emeklemek zorunda kalırsınız. Ama, görünürdeki bütün bu sakıncalara karşın neşelidir. Biliyorsunuz Fransa'daki aydınların ikinci kentidir. Sanayi açısından Paris'e göre Lyons ne ise entelektüel açıdan Avignon da odur. Yurtdışından gelen tiyatrolar burada oynamaya bayılırlar ve büyük festival kaçırılmaması gereken bir olaydır. Burada yaşayan hatırı sayılır sayıda ressam ve yazar

bulunur. Sonra Çingeneler. Onlardan kurtulmak olanaksız. Surların dışına çadır kuruyorlar. Sonra tabii hafta sonları kafa dinlemek için Marsilya'dan buraya gelen gangsterleri ve beyaz kadın tacirlerini de unutmamak gerekir. Küçük bir yer ama hayli kozmopolit."

"Galiba Aix için de aynı şey söylenebilir."

"Hayır. Aix aslında bir sanatçı ve turist kasabasıdır. Oysa Avignon bir ilin küçük başkenti gibidir. Aix'deki bütün genç ressamlar, kapağı Paris'e atmak isterler. Hiç kimse Avignon'u bırakıp gitmek istemez, giden çok azdır. Gansterlere gelince; onlar Aix'ye giderse zengin bir yabancıyı çarpmak amacıyla gider. Ama Avignon'a dinlenmek için gelirler. Bazıları gerçekten de çok ilginçtir. Aralarında bir-iki entelektüel vardır. Geçen hafta fuhuşevi zinciri sahibi olan biriyle tanıştım, adam kitap koleksiyoncusu çıktı. On dördüncü yüzyıl kitapları koleksiyonu Fransa'nın en iyi koleksiyonuymuş."

Böylece ben Raoul'u beklerken güzel güzel hoşbeş ettik. Irmaktan esen serin bir rüzgâr ışıklı dükkânların tentelerini uçurmaya başladı, öte yandan yeni ay gökyüzüne tırmanmaya çalışıyordu. *Mireille*'in oyuncuları giriyor çıkıyor, onları çağırmaya gelen oğlanın sesini duyunca, bir havuza atlayan dalgıçlar gibi karanlığın içine dalarak işlerinin başına dönüyorlardı. Acaba ev sahibimi akşam yemeğine davet etsem mi, diye düşünürken muslukçu omzumun dibinde bitti. Suratında koca bir mutluluk gülümsemesi vardı, sanki o pembe kepçe kulaklarına asılmış gibi havada yüzen bir gülümseme. "Eh, evet," dedi neşeyle. "Her şey düşündüğüm gibi, hatta daha da iyi. Bir noterin huzurunda konuştuk. Senin musluğu da aldım." Bunları söylerken sözlerini gösterişli el hareketleriyle süsledi.

"Kadın seninle birlikte geliyor mu?"

Raoul olumsuz anlamda kafasını salladı. "Yarından sonra trenle gelecek. Halletmesi gereken bazı işler var. Ama yola çıkmadan önce ilk olarak ailesinin evini ziyaret edip bir içki içeceğiz. Babasının anısına bunu yapmaya söz vermiş. Geleceksiniz, değil mi? Dışarıda arabada bekliyor."

İstemeye istemeye Edgar Allan Poe'ya veda ettim, kendime ait daha bol zamanımın olacağı bir gün yeniden ziyaret edeceğime söz verdim. Şairler Güney'e özgü kibarlıklarıyla elimi sıkmadan önce şapkalarını, berelerini çıkararak bana güle güle dediler, neşesi yerinde olanlar daha da fazlasını yaparak omzuma bir şaplak indirdi. İçtiğim içkilerin parasını ödemeye davranacak gibi olduğumda bağırışıp karşı çıkarak beni neredeyse yaka paça sokağa ittiler. Raoul gölgede bekliyor, musluğu sallıyordu. Kamyonunu bir yan sokağa park etmişti. Laura ön koltukta oturuyordu, Raoul o sinir bozucu kahkahasını atarak gizlemeye çalıştığı acemice denebilecek bir tedirginlikle bizi tanıştırdı. Laura tıpkı benim düşündüğüm gibiydi, uzun boylu, sağlam yapılıydı, elleri köylü eli gibi büyüktü. Bir heykeltıraş onun dört köşe kafasının, o kalın ve dik belkemiğinin üzerine nasıl oturtulduğunu görse soluğunu tutardı. Geleneksel bir amaç için kusursuz tasarımlanmışlıktan ileri gelen bir güzelliği vardı – sözgelimi bir bahçe beli gibi; doğal halde kusursuz bir köylüydü. Yüzüne çok yakışan, çok güzel gri gözler, kısa, güzelce biçimli bir burun, çıkık elmacıkkemikleri. Saçları topuz yapılmıştı. Koyu renkli, gür ve parlaktı. Güzel dişler. Raoul'un gerçekten şansı varmış. Arkaya, yardımcısının yanına tırmandım ve bir kutunun üzerine oturdum. Ufak tefek adam yarı uyur gibiydi. Labirentsi sokaklara girip çıkarak ırmak yönünde ilerlemeye başladık, Laura bizi yolumuzdan alıkoyduğu için kibarca özür diledi. "Babama söz vermiştim, bir gün evlenecek olursam, nişanlımla ilk tanıştığım gün ona evimizde içki ikram edecektim," diye ciddi ciddi açıkladı. Raoul kıkır kıkır güldü. "Ayrıca evi görmek istiyorum."

Laura şalını omuzlarına yerleştirdi ve, "Evin görülecek yanı yok pek," dedi. "Adada olduğu için bahçesini sonbaharda ve ilkbaharda hep sel basıyor. Her neyse, biz orada yaşadık."

Eski duvarın tart kabuğu sarısının önünde Çingenelerin panayır alanının ışıkları ateşböcekleri gibi yanıp sönüyordu. Aydede hızla akan ırmağa kendi puslu yansıma-

larını gönderiyordu. Geceleyin o iğrenç yeni köprü, her şeye karşın, o kadar da çirkin görünmüyordu. Bir kırlangıç gibi köprünün üzerinden süzülerek geçtik, sola döndük, dimdik aşağıya, karanlık kuşaklar halinde söğüt, çınar ve kavak ağaçlarıyla kaplı Berthelasse ada düzlüğüne indik. Irmağın öteki kıyısında o güzel Philippe le Bel Kalesi, Villeneuve-les-Avignon'un yerini belirleyen karanlık bina kütlesinin içinden, apaçık göze çarpar bir biçimde, yükseliyordu. Büyük ırmağı ikiye bölen küçük ada alçak olduğu için her zaman ırmak sisiyle yarı örtünmüş bir haldedir. Rhône taştığı zaman sık sık sel basmasına karşın köylüler yerlerinden ayrılmamakta inat ederler çünkü toprak bu çevrenin en verimli toprağıdır. Gerçekten de söğütlerin arasından geçen dar yollarda ilerlerken birden Provence'ta değil, Normandiya'da olduğunuz duygusuna kapılırsınız. Yeşil tarlalarda inekler sakin sakin otlar. Evet, Corot tarzı bir doğagörünümüdür bu. Her açıdan puslanmış soluk ay ışığı da bu etkiyi fazlaca artırır. Irmağın karşı kıyısında dantelsi damlarıyla kilise kuleleri, surlar, karanlığın adsızlığına gömülmüşlerdi, Ortaçağ duvarı boyunca dış çizgileri yalnızca Çingene barakalarının ışıklarıyla aydınlanıyordu. En sonunda bir giriş kapısına direksiyon kırdık. Laura'nın evi, alt katı şarap fıçılarının, başka ürünlerin istifleneceği bir depo olan, Provence tarzı basit bir evdi. Dik bir merdivenle çıkılan tek ve büyük bir odadan oluşuyordu. Laura önden çıktı ve biraz uğraştıktan sonra bize kapıyı açtı. Kız içerde karanlıkta bir lamba ya da kibrit bulmaya çalışırken biz dışarda, verandada ayakta bekledik. "İşte oldu," dedi sonunda, terk edilmiş ıssız, tavansız, besbelli ki aylardır tozu alınmamış odayı görebilmemiz için sarı lambayı havaya kaldırmıştı. "Şu anda kirli. Ben kasabada oturuyorum, buraya yalnızca serbest olduğum pazarları geliyorum. Daha sonra, yine de burası iyi para edebilir," diye ekledi, tek ayağı üzerinde durmuş, dişini karıştıran Raoul'a dönüp bakarak. "Biraz toprağımız var, adada toprak iyi para eder."

İçki töreni için hazırlık yapmak üzere yeniden bir

şeylerle uğraşmaya başladı. Raoul ile ortağı aşağıyı kolaçan ediyor, ambarın içine bakmaya çalışıyorlardı. Sonunda yere devrilmiş bir ağaç gövdesinin üzerine oturdular. Laura bir tepsinin üzerinde uzun bacaklı kadehler ve bir şişe içkiyle ağır ağır, dikkatle merdivenlerden indi. Sol elinde lambayı tutarak dikkatle yürüdü. O tuhaf ışıkta –yarı soluk ay aydınlığı, yarı tereyağı sarısı lamba aydınlığında– şu bebek Gargantua'ya her zamankinden daha uygun bir eş gibi görünüyordu. Birdenbire Akdeniz'in bütün doğurganlığının ve mutlu kösnüllüğünün ifadesi olan Maillol'un o koca memeli Pomonalarından birini düşündüm. Şu güçlü elleri ve biçimli kollarıyla bu genç köylü kızının heykelini yapmayı kim bilir ne çok isterdi. Kadehlerimizi aldık, Laura kadehlerimize birer içimlik yöresel Vieux Marc şarabı doldurdu. Olgunlaşmamış, güçlü, insanın boğazına takılan bir şarap. Ayağa kalktık, Raoul kadehini kaldırdı ve, "Babanızın anısına," dedi. Laura'nın kendisi içmedi ama olduğu yerde sessizce gülümseyerek durdu. "Ona söz vermiştim," dedi yalnızca. Tören tamamlanınca herkes rahatladı, ikinci kadeh hepimize ilaç gibi geldi. Raoul kolumu tutup sarstı. "Şu kayığa bak," deyip güldü. "Sel olunca kullanmak için."

Balıkçıların sığ göllerde kullandığı türden tahta bir kanoydu, avlunun bir köşesinde yan yatmış olarak duruyordu. Kayığın pruvasına tutturulmuş uzun bir zincirin, birinci kat penceresinin önünde, evin duvarındaki bir kancaya bağlanmış olduğunu görünce şaşırdım. Laura nereye baktığımı fark edip gülümseyerek açıklamada bulundu: "Bazen sular birdenbire öylesine yükselir ki hiç fark etmezsiniz. Uyanırsınız ve suların yatak odası penceresine kadar yükseldiğini görürsünüz. Ama böyle yükseğe bağlanmış bir kayığınız olursa birinci kattan kayığa binebilirsiniz."

"Zekice," dedi Rauol, aptal aptal at gibi kişneyerek. Birer içki daha içtik ve artık ayrılma zamanı gelmiş gibi görünüyordu. Béziers yolu üzerinde bir yerde durup akşam yemeği yemeyi planladık – Raoul yolcuların uğrağı

olan küçük bir yer biliyordu. Böylece evi kilitledik ve köprüden geçerek Laura'yı geri götürdük, eski kent kapısında bıraktık. Bizlerle ve yeni nişanlısıyla ciddi bir yüz, hoş bir telaşsızlıkla el sıkıştı. "Peki o zaman, yarından sonra," dedi, Raoul başıyla onayladı. "İstasyonda sizi bekliyor olacağım."

"Aynen kararlaştırdığımız gibi."

Kadın topukları üzerinde geriye dönüp büyük taş kapıdan geçerek kayboldu. Biz arkası kapalı kamyona biner ve Villeneuve'den geçerek karanlık tepelere doğru ilerlerken Raoul içini çekti. Arkadaki o küçük adam artık kesinlikle uykudaydı, ara sıra bir horlama duyuyordum. Raoul büyük bir hazla esnedi ve bir sigara yaktı. "Onu nasıl buldun, ha? Iyi değil mi? Tam benim istediğim gibi." Aynı fikirdeydim, hem de bütün yüreğimle. Onun için büyük bir şanstı; Laura ilişkisinde fazla bir romantizm yoktu belki ama belki de bu Raoul açısından daha da iyiydi. Yirmi yıl tutkulu soneler yazmak yerine o dünya işlerine devam edebilir, kendisine bahçe beli biçiminde, kırmızı dizli, koca elli, gri gözlü çocuklar yetiştirebilirdi.

"Şaşırmış görünüyorsun," diyordu, "ama aslında sana daha önce söylediğim gibi bütün mesele bilimsel muhakeme. Önemli bir konuda ajanslara güvenmemek altın kuraldır."

Hiçbir zaman güvenmeyeceğimi söyledim kendisine.

Gizli Provence

Holiday'*de* Ripe Living in Provence *başlığıyla yayınlandı. Philadelphia. Kasım 1959.*

Bu sözlerin çağrıştırdığı imge kuşkusuz bir harita imgesi ama turistlerin bir seyahat acentesinden alabilecekleri türden bir harita değil. Hayır, bu son derece özel, kişisel bir harita, resimsel veriler açısından zengin, ayrıca arkadaşım Pepe'nin göğsünün ve karnının üzerine Cezayirli bir *dövme* ustasının işbilir iğneleriyle, soylu, tumturaklı müzik notaları gibi işlenmiş. Bu harita onun, yurtseverliği tuttuğu ya da yalnızca yerel coğrafyanın asli bir öğesi üzerine nutuk çekme isteğine kapıldığı zaman, Elbe'den dönmüş Napoléon'u anımsatan bir harekette bulunmasına olanak tanıyor – gömleğinin önünü açıp şöyle hırlıyor: "İşte gerçek Provence! Onu baştan başa göğsümün üzerine kazdırdım!" Bunun üzerine bir kahkaha patlatır. Ama kuşkusuz ilkin onun yakın arkadaşı olmanız, bu haritada yansıtılan, Pepe'nin gizli Provence'ını görmeyi hak eden biri olduğunuzu kanıtlamış olmanız gerekir.

Haziran ayında, sıcak bir öğleden sonra, Orange'ın boğa güreşi arenalarındaki boğaların ayaklarının altından duman gibi kırmızı tozlar kalkarken mutlu bazı rastlantılar sonucunda bu büyük adamın dostları arasına katıldım. Daha sonra itiraf ettiğine göre, benim torbamdan Mistral'in şiir kitabının ucunu görmek merakını gıcıklamış.

(Bir serserinin çıkınından *Leaves of Grass*'in ucu görünse bir Amerikalı etkilenmez mi?) Ama böyle bir öğleden sonra, böylesine susuzluktan kavrulan insanların tıklım tıkış kalabalığı arasında oturmak bir yabancı için düpedüz eziyetti; ben de göze batar şekilde farklıca biriydim – çünkü buraya çağın kokartlı en büyük boğası "Gandar"ın yiğitliklerini alkışlamaya gelmemiş miydim? O ünlü siyah toynaklar, sanki koca bir davulun derisini dövermiş gibi arenayı döverken bizim kısık seslerimiz tozlu havada birbirine karışıyordu. *Razeteur* denen yedi kişiden ikisi şimdiden elenmişti – bir tanesi sedyeyle götürülmüş, öteki jandarmaların yardımıyla topallaya topallaya dış arenedan çıkıp gitmişti. Boğanın onuruna hoparlörlerden iki kez *Carmen*'den alınma cızırtılı zafer marşı duyuldu; bu, resmî tören marşıydı, insanların yiğitliklerinin onuruna çalınmaz, boğanın onuruna çalınırdı, yani beyazlar giymiş boğa güreşçisi boğaya saldırır ve onun kıvrık boynuzlarının arasında duran kırmızı kokartı kapmaya çalışırken güreşçinin üzerine yürüyecek kadar cesareti olan ve kokartı korumayı başaran şampiyon boğanın gücü ve direnci onuruna. Bu tuhaf boğa güreşi tarzı, Pepe'ye göre Provence'ın gerçek ruhunu, özünü yansıtıyordu. ("Provence, yemeklerin başlıca malzemesinin sarmısak ve zeytinyağı olduğu, *course libre*'in geliştiği yerdir.") Bence haksız değil, ne var ki gazetelerde İspanyol tarzı boğa güreşinin reklamı daha çok yapılıyor. Bu olsa olsa, diyor, öldürme töreninin daha güzel bir biçimi; ama *course libre* heyecan verici ve son derece tehlikeli bir oyun, sinir sağlamlığı ve hız isteyen bir şey. Kalabalıkların sevgilisi, kahramanı boğadır, adam değil... Bu gerçeklerin bazılarını bana o ilk mavi öğle sonrası mırıldandı, o sırada beyazlar giymiş, renkli kuşaklar takmış terleyen boğa güreşçileri arenanın çevresinde ağır ağır, büyük bir dikkatle yan yan ilerliyor, boğanın dikkatinin dağılacağı, içlerinden birinin çılgınca bir cesaretle bir yay çizerek içeriye dalıp, boynuzların altına sokulup kısa madenî tarağıyla (*lo razet)* o kıskanılan kokartı kapacağı yarım saniyelik hayati anı kolluyorlardı. Tehlike büyü-

dükçe ödül de büyür, "Gandar'ın" kokartı ile boynuz ipinin (onu da kapıp kaçmak gerekir) on beş bin franktan daha az ettiği pek görülmemiştir. Tehlikeli bir para kazanma yoludur bu – çünkü kokartı kapmak için döndüğünüz zaman ayaklarınız öylesine hız kazanmış olmalı ki, bir kırlangıç gibi barikatın üstünden atlayıp o amansız boynuzların ulaşamayacağı bir yere kapağı atabilesiniz. Dahası siz o kokartı ancak boğa tos vurmak için başını eğdiği zaman kapabilirsiniz! Bir tek yanlış adım atsanız, bir tek zamanlama hatası yapsanız... Her yıl böyle dört ya da beş *razeteur* canından olur, daha fazlası yaralanır; ama gelenek yaşar.

Evet, işin tuhaf yanı *course libre*'in resmî kahramanı boğadır. İlan tahtalarının üzerine geleneksel olarak büyük kırmızı harflerle yazılan ad onun adıdır, kaburgası kırılan bir *razeteur* barikatın üstünden fırlayıp yüzüstü düştüğü ya da tos yiyip kalçası ezilmiş olarak tahta perdeye çarptığı zaman alkışı alan da odur. "Böyle de olması gerekir," der Pepe açıkça. "Provence'ta boğa kraldır! Girit vazolarından türemiş olan bizim bu oyunun o vazolarda böyle resmedildiğini göreceksiniz."

Mistral'in Provence dilinde yazılmış klasik şiirlerden oluşan kitabından söz ettim. Buna Pepe elbette ihtiyatla kafa salladı; ama Avignon'a (bugün aceleci turistlerin unuttuğu) eski usul, geleneksel şekilde Rhône yoluyla geldiğimi söyleyince yaşlı gözleri parladı – yani ırmak gemisiyle. Evet, gün ağarırken bu gül rengi surların altında uyanmış, yavaş yavaş kalkan inci rengi sisi seyretmiş, terk edilmiş Papalar Sarayı'ndan haykırışları duyulan tembel kargaları dinlemiştim; ırmak kıyısındaki sığırların ayakları altında ezilen hanımeli ve biberiye kokularıyla birlikte ırmak rüzgârlarının tadını dilimde hissetmiş, titreşen yıldızlar labirentinde yaprak gibi sürüklenmiş, seslerin ve görüntülerin birbirine karıştığı bu labirentte, uzakta şarkı söyleyen kayıkçıların boğuk seslerini ve ırmağın yukarı tarafındaki mavnaların iniltilerini bölen geri plandaki bülbül seslerini duymuştum...

Bu bir şekilde benim "sahici" olduğumu kanıtlıyordu. Buruşuk yüzünde istemsiz bir hayranlık gülümsemesi belirdi. "Güzel bir kızdı herhalde," dedi sonunda, o hırıltılı sesiyle. Ne demek istediğini anladım. Eskiden Provence, yüreği yaralı Kuzeylilerin iyileşmek için –tıpkı Doğu Afrika'ya büyük hayvan avına giden daha ketum İngilizler gibi!– geldikleri bir yerdi. Ama ben heyhat! Onu hayal kırıklığına uğratmaktan başka bir şey yapamazdım çünkü benim ziyaretimin böyle romantik bir nedeni yoktu. Ben yalnızca kısa bir tatil yaparak bir romanın bir türlü kıramadığım direncini çökertmeyi umuyordum; bazen tek çare budur. Bu yüzden otobüsle ve trenle aylak aylak yolculuk ederek güneye indim, bazen bir köy kırtasiyecisinden bir okul defteri satın almak, bazen kıvrıla kıvrıla akan bir Roma Irmağı'nın kıyısında bir *terrasse*'ta, elimde kalemle, o eksik bölüm "gelecek mi" diye bir süre oturmak için bir yerlerde mola veriyordum...

Ona bunu biraz anlattım, ama hepsini değil. Ağır ağır ve anlayışla başını iki yana salladı, daha sonra kolumu Yaşlı Denizci'nin kendisinin bilek gücüyle tutup sıktı. "Dost olacağız," dedi. "Çünkü sana çok şey anlatabilirim." Bu değirmi elli, kararlı, esmer adama gülümsedim. İpek bir mendille sarkık bıyıklarını sildi, sertçe başını salladı. "Göreceksin," dedi. Sonra biz de görevimizin bilinciyle ayağa kalktık, "Gandar'ın" ağıla dönüşünü kutlayan kalabalığın alkış ve çığlık tufanına katkıda bulunduk. Boğanın teri yağmur damlaları gibi kırmızı toprağı yıldız yıldız süsledi.

Pepe, yanlış hatırlamıyorsam, kahverengi bir şapka takmıştı, çok geniş kenarlı, *toreador* şapkasını fazlaca andıran bir şapka, daha sonra bunun (Rhône'un denize ulaştığı alüvyonlu sığ deltaya yayılmış, at üreticiliği ve boğa yetiştiriciliği yapılan minyatür bir Vahşi Batı denebilecek) Camargue'da kullanılan bir Stetson şapka olduğunu keşfettim. O bu şapkayı farklı tarzda yana yatırarak, fiyakalı bir şekilde giyiyordu. Sonra, kollarında pahalı görünümlü kol düğmeleriyle manyakça damalı bir gömleğin üzerine,

üstten güzel dikişli cepleri olan deri bir yelek giymişti. Kravatı dar siyah bir kurdeleydi. Gabardin pantalonu uca doğru, at binicilerininkini andırır biçimde daralıyor, paça ağızları yumuşak deriden eski çizmelerinin koncunu sarıyordu. Görünüşü biraz çekingen bir tarzda gözalıcıydı ama tuhaf değildi. Kafası olağanüstü güzeldi, gülümsemesi mükellef – çünkü dişlerinin çoğu altındı. Sesi düpedüz çakıllıydı, ağzından her çıkan söz bir düelloya davet. İnsan sanki hemen soyunup görüşleri için sonuna kadar dövüşecekmiş duygusuna kapılıyordu – hatta inanmadığı görüşleri için bile... Başka? Evet, sigara içmek yerine enfiye çekiyordu – derin soluklarla burnuna kuvvetle enfiye çekiyor, kol ucuna tıkıştırdığı, boğalarla ve genel olarak insan doğasıyla ilgili gözlemlerini belirtmek için pek çok kez salladığı yeşil ipek mendilinin içine büyük bir patlamayla hapşırıyordu. Tuhaf olan, onun gibi böylesine zarif bir adamın enfiye kutusu taşımaması, onun yerine, kahverengi kâğıda sarılmış, benim saflaştırılmamış sülfür olduğundan kuşku duyduğum şeyi taşımasıydı. Bunu, önüne gelen herkese rahatça ikram ederdi, belki de Provence'ta kendinden başka hiç kimsenin enfiye çekmediğinden emindi. Benim mavi *Gauloise* paketime acıyarak baktı. Acaba akciğer kanseri laflarını mı duymuştu? Sormadım.

Bu sıcak ve boğucu öğle sonrası "Gandar" için iyi şeyler düşündüğünü hatırlıyorum ama insan doğası için iyi şeyler düşünmüyordu. "Kendilerini *razeteur* sanıyorlar," diye homurdandı. "Oho, benim zamanımda Gandar gibi bir boğanın ödüllerini elinden almak –*dépouillé*– bir dakika bile sürmezdi."

Bu konuda uzman olmadığım için onun görüşüne karşı çıkmak bana düşmezdi; ben yalnızca o öğleden sonra daha şimdiden iki güreşçinin, biri kalçası yarılmış, öteki, daha kötü bir şeyi yoksa, kaburga kemiği kırılmış olarak arenedan alınıp götürüldüğünü mırıldanmakla yetindim. Pepe kahkahayla güldü: "Pöf! Provence için bu hiç bir şey demektir."

Aramızdaki dostluk bu küçük anlaşmazlığa karşın

bozulmamış, aslında o beni içecek büfesinde *pastis* –Provence'ta çok sevilen, su ekleyince beyazlaşan anasonlu içki– içerken bulunca daha da pekişmişti. "Harika!" diye bağırdı. "*Moi aussi*" – bana da. Bir ağacın altındaki bir Roma sütunu kırığının üzerine oturduk, işte o zaman benim niyetlerimi saygıdeğer bulduğunu –bundan böyle kendimi onun yakını saymam gerektiğini– anlayacağım şekilde bana açıldı. "Provence'ı görmek istiyorsun!" dedi, ağır ağır o gözalıcı gömleğinin düğmelerini açarken. Bana o özel haritasını ilk kez gösterme lütfunda bulunacaktı. Ne yalan söyleyeyim, bir an beni ölümüne bir dövüşe davet etmek için gömleğini çıkardığını sandım, gömleğin önünü övünçle açtığı zaman o harika *art nouveau* sanat yapıtını görünce rahat bir soluk aldım. "Hepsi burada işte," dedi kısaca ve gururla. Yorulmak bilmez Cezayirli bir ressam tarafından gövdesine basılmış olan ve telif hakkı mahfuz haritaya kendimden geçerek baktım. "Sıla özlemi çekiyordum," dedi Pepe. "Ondan bana gerçek bir Provence haritası yapmasını istedim."

Kabaca söylersek, baklava biçimliydi, kuzey ucunda Motélimar, güney ucunda Marsilya yer alıyordu, o olağanüstü önemli adlar dehliziyle romantik Rhône Vadisi'nin izi sürülmüştü. Batıda Nîmes'in ötesine, doğuda Apt'e kadar uzanıyordu.

"*Tiens*," dedim, "şu güzelliğe bakın." Pepe utangaç utangaç gülümsedi. Motélimar göğsünün üst tarafından başlıyordu, Marsilya ise karnının katları arasında kaybolmuştu, görülebilmesi için, şu anda benim bu hazineyle kendime bir göz ziyafeti çekmeme olanak sağlamak üzere yaptığı gibi, nefesini tutması gerekiyordu. "Bu yapılırken bir davul gibi gesgergin durmak zorundaydım," dedi, boğuk bir sesle. "Üstelik acıyordu. Ama gençtim. O çalışırken ben sarhoşluğum geçmesin diye habire *arak* içiyordum." Orta yaşın getirdiği genişleme ve başıboş büyüyen göbek ile birlikte haritanın güney ucunun biraz yayıldığı doğruydu. *Etang de Berre* –Berre Gölü– Pepe soluk aldıkça büyüyüp küçülüyordu. Ama her şey bir yana, otomobil-

le yolculuk edenlere pek yararı olmasa da bu çok özgün bir şeydi. Bana büyük bir mutlulukla baktı. Ben onun göbeğine baktım. Bu haritanın Provence'ta onu esas ilgilendiren şeyin ne olduğunu gösterdiğini hemen anladım çünkü kabaca bana tanımladığı –sözümona, sarmısak ve kokart bölgesini– kapsıyordu; dış görünüşünden şu anda bir şeyi daha, Pepe'nin boğalarla ve atlarla özel, yakın bir ilişkisinin bulunduğunu da anlamıştım – İspanyol toprak sahibi ile Güneyli albayın ve Surtees'nin sevgilisi "Newmarketlı Süvari"nin bir karışımıydı. Ama özgün olan, bunların hiçbiri olmayan bir geleneğin hayli şaşmaz bir temsilcisiydi. "Şunları görüyor musun?" dedi, biraz durakladıktan sonra, fazlasıyla kendinden hoşnut bir tavırla. "Kadınları tavlamak için birkaç kurşun deliği de resmettirdim. Kadınlar savaşçı adamlara bayılırlar. Ben her zaman hoşa gitmeye çalıştım ama aslında hiçbir savaşa katılmadım." Kurşun delikleri son derece ustaca yapılmıştı, sahici gibiydi, bunu inanarak söyledim. Göz kırptı ve homurdandı. "O zaman bir başka şey daha göreceksin. Benim doğduğum yer tam göbek deliğimde. Benim dünyamın merkezi. Evrenin merkezi. *Gaussargues!* Duymuşsundur herhalde." Duymamıştım. Gömleğinin düğmelerini yeniden iliklerken kaşlarını çattı. Kınarmış gibi bakıyordu. "*Gaussargues*," dedi kalın sesiyle, "yeryüzünün en önemli küçük köyü."

Bu sözcükler, anladığıma göre, bir çeşit sahiplenme formülüydü. Provence'ta kaldığım sürece onun konuğuydum; bunu öyle bir ses tonuyla eklemişti ki, sözleri hem verilmiş bir söz hem de bir tehdit olarak algılanabilirdi. Bu kutsal toprağı onun gözüyle hem görmeyi hem de hayal etmeyi öğrenecektim. Aslına bakarsanız bundan daha büyük bir şans olabilir mi? Çünkü kendi doğduğu toprakları bilen, o topraklara âşık bir rehbere çatmıştım. Bir yeri kısa zamanda anlamanın olanaksız olduğu yolundaki o eski yavan sözün doğrulukla ilgisi yok; her şey kimlerle dostluk ettiğinize bağlı. Hasılı, yalnızca birkaç haftadır Provence'taydım ama Pepe sayesinde orayı –yıllarca yaşa-

dığım– bazı yerlere göre daha iyi biliyorum.

Bana kalırsa işin sırrı bir tavır sorunu; Pepe için bütün sorun yalnızca "görülecek şeyler" sorunuydu – Nîmes, Orange, Arles gibi yerlerdeki Roma amfitiyatrolarının eski bakır rengi, mor kalıntıları; ya da o olgun yaşlı güneşin altında uyuyarak yüzyılları geride bırakan Ortaçağ saraylarının kavrulmuş surları ve mazgallı siperleri; bizim ziyaret ettiğimiz yerlerin o değişmez dekor parçaları tabii ki – ama önemli olan her zaman çağdaş bir şenliğe gitmektir, bu ister bir boğa güreşi olsun, ister bir çiçek yarışması ya da sığır damgalama ya da karnaval. Bir *Tavel rosé* kadehinin –*Châteauneuf* ile birlikte güney bağlarını rahatça egemenliği altına almış olan o olağanüstü güzel topaz rengi şarapla dolu kadehin– bir tarafından bakarak öteki tarafında Daudet'nin yel değirmenini başka kim görmüştür? Ayrıca biz geçerken (Panurge'un üç saatte inşa ettiği!) Nîmes Arenası'na saygılarımızı sunmak üzere uğramışsak, bu işi –*brandade* denen– özel bir Provence yemeğini, o yemeği yemeden giriş dersi tamamlanmayacağı için, ararken uğradık. Gerçekten de, doğruyu söylemek gerekirse, bu bölgenin şarapları ve peynirleri bu doğagörünümünün parçası haline gelmeyi başarmış, o doğagörünümüyle ilgili anılarımın içinde onların prizmasal parıltısı var. Onlar, deyim yerindeyse, üzerine mekânın gerçekliğinin yazılı olduğu canlı partisyonlar; Rabelais'den, Nostradamus'tan, Van Gogh'tan tutun da Paul Valéry'ye kadar, o bölgenin kahramanlarının romantik adlarına rengini kazandıran şeyler. (Aigues-Mortes'da hâlâ Van Gogh'un renkli kayıkları yeşil kanalda yusufçuklar arasında aylak aylak gidip geliyor; sanki ressam sehpasını toplayıp gideli daha bir dakika bile olmamış.) Tarascon, Beaucaire ve Stes. Bütün Hıristiyan Çingenelerin karargâhı İki Marie... Sonra Petrarca'mn Laura için gözyaşı döktüğü yerde arabamızın lastiği, inat bu ya ama iyi ki de patladı, böylece son küçük beyaz şarapla âşıkların onuruna kadeh kaldırma olanağına sahip olduk, oysa daha önce Pepe ertesi güne kadar bu şarabı açmamaya muvakkaten karar vermiş,

ama sıcak ve yorgunluk yüzünden bu kararından vazgeçmişti. (Aman Tanrım," dedi huşuyla, "ne şarap be! Henüz adı konmamış üstelik! Laura'nın Gözyaşları adını verseler iyi olur.") İkimiz de o erdemli, bahtsız ruhun anısına ezberden okumak için Petrarca'nın tek bir dizesini bile anımsamıyorduk; ama serin, saydam suyun kıyısında, o unutulmaz geçitte Laura'nın anısına içerken onunla aramızda bir çeşit akrabalık hissetmiştik. ("Bir zamanlar Laura adında Avignonlu bir kız sevmiştim," dedi Pepe. "Ama adaşı gibi erdemli olmaktan çok uzak biriydi. Aslında ben onların o türlüsünden hoşlanırım – ama tabii Petrarca'nın sevdiği hanıma saygım sonsuzdur.")

Koca bir hafta Provence'ta böyle, ilkbahar sarhoşu yusufçuklar gibi vızır vızır dolaştık; yine de bu Pepe için bir iş gezisiydi çünkü sahibi olduğu boğalardan bazıları dövüşmekteydi. Meyhanelerde, ağaç altlarında, boğucu bürolarda uzun, gizli konuşmalar oldu. Bütün her şeyin (bana güvence verdiğine göre) âlâsını bulacağımız dünyanın göbeğine dönmeden önce toplanacak paralar, personelle ilgili yapılacak işler vardı. Bu arada... o tanıdık bağ, zeytin, servi manzaraları; insan bunların insanoğlunun hayal gücüne kök salmış Platon'un soyut varlıkları olduğuna inanmaya başlıyor. Bu Akdeniz simgeleri, her zaman sizi karşılamak üzere buradalar – ya kışın sert rüzgârlarıyla dertop olmuş parıltılı gümüş yeşili demetler halinde ya da yazın harman yerlerinden deniz rüzgârlarının taşıdığı sarı yumuşak tozlara bulanmış halde. Evet, Güney'in müthiş şarapları, Fransız toprağında, Avrupa'nın göbeğindeki büyülü doğagörünümlerinin her zaman var olacağına, karayelin bütün kış boyunca gümbürdediği, çığlıklar attığı bu gergin, bu rüzgârların uğrağı mavi gökyüzüne karşın yok olmayacağına ant içerek uyuyor. Evet, burada hiç tarih olmasaydı, anıtlar olmasaydı, bizim yirminci yüzyıla özgü, kendimize acıma duygumuzu hafifletecek, algılanabilir bir tarih duygusu olmasaydı bile, bu yer şimdiki gibi bir çekim merkezi olacaktı. Bu muhteşem peynirler, bu doğaüstü, harika şaraplar, Rabelais'nin ülküsel gülmece dünyası an-

layışının temelini oluşturan o tok karnın ve kaba fiziksel içeriğinin varlığının kanıtıdır. Onlar yazınsal özlem duygusunun düşmanıdır. Laura'nın, Tartarin'in, Cézanne'ın varlığı –hayal gücü dünyasının sürekliliği– yalnızca, deyim yerindeyse, *yeryüzünde bazı noktaların, dehanın doğal beşiği olduğunun kanıtıdır.* Provence bu noktalardan biridir. Şaraplar ve peynirler var olduğu sürece, insanların hayal güçlerinin bu tür ölümsüz dostları bizi asla yalnız bırakmayacak... Arles yakınlarında gölgeli bir *terrasse*'ta oturmuş nefis bir St. Gorton peyniri ve taze ekmekle birlikte *Côte du Rhône Gigondas* içerken (Pepe karşı duvardaki coca-cola tabelasına alaylı bir şekilde göz kırpıyor!) aklımdan geçen başıboş düşünceler bunlar. Böylece güneye, Rhône'un dev bir nabız gibi yavaşladığı, düz Camargue arazisinde kendisine dev bir yatak açarak denize kavuştuğu yere geldik, o küçük Saintes Maries Kilisesi'nin altında son bir günbatımı içkisi içtikten sonra ovalardan ve dağ eteklerinden geçerek *Gaussargues*'a gitmek üzere geri döndük – Provence'ın merkezi, dünyanın göbeği, Pepe'nin kişisel olarak göbekbağıyla bağlı olduğu yere...

Bu konuda da haklıydı – yoksa acaba bu yalnızca şu yeşil ışınlı alacakaranlıkta, sanki yeşil bir serinlik çadırının altında yolculuk eder gibi, iki yanına sık yapraklı çınarların dizildiği yolda yolculuk ederken duyduğumuz yanıltıcı bir doygunluk ve hoşnutluk duygusu muydu? Hayır, o zarif köprüsü, eşkin akan alabalıklı deresiyle o küçük Roma kasabası kuşkusuz insanın oyalanmak isteyeceği bir yerdi. Hiçbir turizm rehberinde adı geçmiyor, oradaki eski eserler çevre bölgelerdekilere göre önemsiz sayılıyor. Ama küçük Ortaçağ kasabasıyla, saat kulesiyle bir pırlanta; kargacık burgacık sokakları, oyma kapı aralıkları, yamulmuş armaları, duvarcının duvar yazıları. Eski kalede öten ekin kargaları, çınar ağaçlarının altındaki kahvelerden yükselen boğuk konuşma seslerine karışan kargaların haykırışları. *Gaussargues!*

Burada Pepe nasıl olduysa kendine geldi – yani benim yerleştiğim "Şövalyeler" adlı lokantalı otelin önünde, in-

sanların dünya meselelerini ırmak suyunun müziğine ve tepemizdeki çınar yapraklarının suskunluğuna ayak uydurarak tartıştığı gölgeli rıhtım kahvesinde. Evet, bu yepyeni bir Pepe değildiyse bile o eski çok renkli Pepe'nin yeni koşullardaki bir uzantısıydı, çünkü o burada kendi evindeydi, dostlarının arasında, siyah bereler, renkli gömlekler giyen, renkli kuşaklar takan, kara gözlü, sert yüzlü erkekler arasında. Tek konuştukları şey, tek merakları, tek mizah konusu boğalar, boğaların taşıdıkları kokartlardı; o iğrenç Kuzey illerine karşı oynanacak futbol maçlarından, bu maçlar sırasında meydana gelen faullerden, daha somut olarak da balık avından, asmalardan ve zeytin ağaçlarından başka bir şey konuşmuyorlardı. Burada da insan kendini ikram edilen bir içkiyi reddetmenin hakaret sayıldığı, Güney konukseverliğinin ana damarı içinde bir yerde buluyordu, buraya gelenlerin, içlerindeki karaciğerlerinin domuz derisinden yapılma hissiz bir bavula dönüştüğünü gördükleri yerde. Böylesine kahkaha, böylesine güneş yanığı yüzler, böylesine bol içki, bence, Gargantua kitabının sayfalarından başka bir yerde bulunamaz. Bazen gül rengi-bronz ay gerçek bir alarm işareti görünümüyle yükselir, boş kadeh ve şişe harmanıyla kaplı masaları aydınlatır ya da arkadaş topluluğunun, daha dayanıksız oldukları için ırmak kıyısındaki yeşil otların içine kuka gibi devrilmiş üyeleri üzerinde parlar, sivrisineklerin saldırısına karşı herhalde onları düşlerinin zırhı korumaktadır. Bu saatte hâlâ ayağa kalkacak ve Diana'ya dua okuyacak kadar şarapla aklı karışmamış ve folklordan büyülenmemiş olanlarımız, birbirimizin yatağa gitmesine hiç yüksünmeden, büyük bir zevkle yardım etmeyi başardık...

Dişçi Murier, Noter Thoma, Duvarcı Carpe, Posta Müdürü Rickard, Belediye Başkanı Blum, Polis Komiseri Gradon: Mutlu Aileler tiryakisi olan birinin hoşuna gidecek bıyıklar ve yüz ifadeleri topluluğu. Masif tahtadan, eski moda maun mobilyalar gibi, hayatlarını çınar ağacının altında geçiriyorlardı – Panurge'u yaratan aynı Barok söylenceye ait köyün tipik insanları. Olağanüstüydüler ve bu-

nu biliyorlardı! O ne atıp tutmalar, övünmeler, yiğitliğe toz kondurmamalar: Pepe'nin dişçiyle arasındaki düello gibi. Nasıl başladığını unuttum, kimin kime içki ısmarlayacağı gibi önemsiz bir anlaşmazlıktan çıkmıştır hiç kuşkusuz. Ama düelloya davete hemen icabet edildi. Bu birkaç saniyelik ciddi seçim anından sonra daha ciddi silah seçimi anı geldi: Sonunda açık şemsiyelerle yapılmasına karar verildi. Düellocular sol ellerinde dolu bir şarap kadehi, sağ ellerinde bir şemsiyeyle karşı karşıya durdular. "Hazır!" diye bağırdı Murier boğuk bir sesle, dövüş başladı. Besbelli ki ölümüne bir savaş olacaktı bu, ne aman dilemek vardı ne de canını bağışlamak.

Her hamlenin ve karşı hamlenin, bir ileri bir geri, şimşek hızıyla yapıldığını söylemek isterdim. Ama söylesem doğru olmaz çünkü her iki rakip de ayaklarının üzerinde biraz zor duruyor ve birbirlerine satranç oyuncularının yüzlerinde gördüğümüz türden hastalıklı bir ifadeyle saldırıyorlardı. Böyle gösterişli ama amansız bir şekilde dövüşerek ana caddenin bir başından bir başına gidip geliyorlardı, sonunda bir balkon kapısı açıldı ve saçlarını kâğıtla sarmış yaşlı bir kadın onlara bu saçmalığı bırakmazlarsa oturağı kafalarından aşağı boşaltacağı tehdidinde bulundu; bunun üzerine bir an için dikkatleri dağıldı, (Murier balkonun tam altında durduğu için) Murier'in kalkanını indirmesinden yararlanarak Pepe şemsiyesiyle tam hedefi buldu ve rakibinin şarabı pantolonuna döküldü. Uzun uzun alkışlardan sonra *terrasse*'a dönüldü ve Gradon düşünceli düşünceli, hepimizi tutuklayıp demir parmakların arkasına tıkmayı düşündüğünü söyledi.

Bunlar yararlı, bilgilendirici günlerdi çünkü bu sırada ben sözümona bir kenarda rahat rahat oturup Provence'ı gözledim; kusurlara karşı körleştirici olmayan, her şeyi gerçek boyutlarında görmemi sağlayan gündelik köy hayatının dar aralığından baktım her şeye. Bugüne kadar oranın bu kadar taze, bu kadar bozulmadan kalmasının nedenini de biliyorum, çünkü pek az konfora karşılık çok önemli zorlukları vardı – kent kanalizasyonunun, otellerde banyo diye

bir şeyin olmaması gibi örneğin, bu da "karayel" lafı hiç geçmese bile turistlerin cesaretini kırmaya yeterdi.

Karayel! Ventoux Dağı'ndan aşağıya her zaman hiç beklenmedik bir anda ve olanca gücüyle esen, önü sıra koca kayaları yuvarlayıp toz kaldıran, ırmak vadisinde öfkeli bir boğa sürüsü gibi uğuldayan bu rüzgârın kükreyişinde ve öfkesinde, Olymposlu Zeus'u anımsatan bir şeyler vardır. Tozlu Crau Ovası'ndaki ağaçların hepsi tuhaf biçimler almış, onun gücü karşısında eğilip bükülmüştür. Bir anda üstünüze çullanır, sözcükleri ağzınıza tıkar, bağlar arasında derviş gibi dönen pek çok toz burgacının oluşmasına yol açar. Ama bu doğagörünümüne aittir, nasıl devler peri masallarının ayrılmaz bir parçasıysa o da buranın ayrılmaz parçasıdır; Provencelılar bu rüzgâra hiç pabuç bırakmazlar, belki de esmeye başlamasıyla birlikte büyük bir sıcaklık düşüşünün meydana gelmesi yüzünden şiddetli baş ağrılarına ve hastalıklara yol açmasına karşın, rüzgârı hiç önemsemezmiş gibi görünürler. "İnsan nedense onsuz edemez," der Kont C.J., biz ovayı geçip şatoya doğru ilerleyen rüzgârı seyrederken. "Her gülün bir dikeni vardır."

Fransa'nın en iyi deneme yazarlarından biri olan kont, olağanüstü güzel bağlarının ortasında resmen bir keşiş hayatı yaşıyor. Kırklı yaşların ortalarında, hoş, biraz çekingen bir adam, bir kolu güçsüzleşmiş. Pek ender olarak, o da ancak siyah ve ifadeli gözleriyle gülümseyen bu yumuşak sesli adam, kendi sessiz nilüferli havuzunun başında, asma çardağının gölgesinde otururken pek o kadar gürültücü olmayan ama aynı derecede sıcak bir konukseverlik gösterir.

Dediklerine göre bir zamanlar Paris sosyetesinin önemli kişilerinden biriymiş ama genç yaşta başına gelen bir felaket yüzünden *mondaine* (dünyevi) hayatı bırakıp aile mülkünde mutlak bir münzevi hayatına çekilmiş. Bu felaketin tam olarak ne olduğunu hiç kimse bana söylemek istemedi – oysa herkes biliyormuş gibiydi. Acaba köydekilerin hiç söz etmek istemeyecekleri kadar acı verici bir şey miydi, yoksa bu yalnızca büyük bir düşüncelilik örneği miydi? Hiçbir zaman bilmeyeceğim. Ama neden herkesin

ona bu kadar hayran olduğunu kestirebilirim: Son hücresine kadar bir *senyör* olmasına, şatosundan dışarı hiç adım atmamasına, yalnızca kendi tarlalarında çalışmak için dışarı çıkmasına karşın nasılsa hâlâ oradaki toplumun etkin hayatının bir parçasıydı. Yasak bölgede avlanırken yakalanan balıkçılar ya da zorda olan aileler, onun yardım elini onlara uzatması için, Pepe'nin ona bu hikâyeleri aktarmasının yeteceğini bilirlerdi. Kahvede eğlenenler arasında karanlık bastıktan sonra son bir veda içkisi için şatoyu basmak konusunda kararsızlık gösterecek tek bir kişi çıkmazdı. En başta da, bana kalırsa, Pepe'nin kendisi işlerdi bu suçu, birkaç kez gece yarısı karanlık sokaklarda sendeleyerek, beni çekiştirerek götürmüş, büyük meşe kapının zilini çalmıştı. İyi karşılanacağından her zaman emindi, kontun her zamanki gibi güler yüzle olmasa da kibarca, çoğu kez pijamalarını giymiş olarak kapıda görüneceğinden, bir fener yakacağından, (saat geç olmuşsa ve kâhyası yatmışsa) o koca mahzende bize içecek arayıp bulacağından da emindi. Bana kalırsa benim o çok renkli Pepe'ye karşı duyduğum hoş hayranlığı biraz o da paylaşıyordu; her neyse, birbirlerine eski dostlar gibi rahatça "sen" diyorlardı. Pepe ona maharetini kullanıp kazandığı karanlık bir zaferini ya da iş başarısını anlatırken, "Ah! Şeytan," derdi. "Ah, insanın hemcinsine oynayacağı ne biçim bir oyun bu" – arkadaşının yüzüne dikilmiş gülümseyen, sevgi dolu gözleri fenerin ışığında pembe pembe parlar. Böyle bir geceden sonra eve dönerken karanlık patikada sendeleyen Pepe açıklamada bulunur: "Kendisi orada berbat bir rahibe hayatı yaşıyor ama ziyaretçilerin gelmesinden çok hoşlanır. Ama kasabaya bugüne kadar adım atmadı, atmayacak da."

Böylece günler sessizce uzadı ve güneşten kavrulan haftalara ulandı, kafamdaki o eksik (bulmak için Güney'e, Provence'a gelmeme neden olan) bölümler yavaş yavaş biçim almaya başladı. Tuhaf bir süreç, bir buz kütlesinin parçalanması gibi. Bunu yalnızca şaraba yormaya cesaret edemiyordum! Ama güzel bir sabah o ilkokul defterinin dolmaya başladığını fark ettim ve yüreğim burkularak yo-

la düşme, Paris'e ve tozlu daktilomun başına dönme zamanının geldiğini anladım. "Şövalyeler" kahvesinin *terrasse*'ında, *pastis* içerken açıklanan bu kesin kararım hep bir ağızdan itirazlarla karşılandı. Daha hiçbir şey görmemiş, duymamıştım, dediklerine göre. Provence ile ilgili henüz hiçbir şey bilmiyordum – sanki bu bitimsiz, akşamdan kalmalık yeterli bir deneyim değilmiş gibi! Pepe'nin kendisi neredeyse ağlayacaktı. Ama ben kararımdan dönmedim. Gitmek zorundaydım, hatta kararımı daha da perçinlemek için aslında ayrılacağım günü de belirlemiştim. İçkilerinin başında oturan şarapçıların masasına uzun ve gergin bir sessizlik çöktü. Irmak usul usul akıyordu, tepemizdeki çınar yaprakları susmuştu.

Pepe üzgün üzgün, "*Eski Savaş Erleri* günü o gün," dedi. "Her yıl 34'lüler sınıfı için bir anma yemeği yeriz. O gece seni onursal savaş eri ilan etmeyi düşünüyorduk. Yemek listesini görünceye kadar bekle – halis trigonometri, *mon vieux*. Bayılacaksın. Hayır, bu acele verilmiş kararını ertele. Bir ya da iki hafta sonra gidersin, sevgili dostum." Ertelemek, belki de sonsuza kadar ertelemek çok kolaydı; ama direndim. Bir kez daha bir şaşkınlık sessizliği çöktü. Murier birden ayağa kalkıp şöyle dedi: "Ama son tren gece yarısından önce kalkmıyor. Bizimle akşam yemeği yiyecek ve trene yetişecek zamanın olacak. Senin için de bir tür uğurlama olur. Yoksa kendimize saygımızı kaybederiz çünkü *Gaussargues*'da biz her zaman konuklarımıza nasıl davranmak gerekiyorsa öyle davranmaya çalışırız."

Daha önceden kestiremeyeceğim iki nedenden dolayı o gece hayatımın en güzel uğurlama gecesi oldu. Meğer söz konusu akşam Gönülllü İtfaiyeciler Birliği nöbetçiymiş, birliğin kurtarma şefi de Pepe'ydi. Ama bu basit gerçek, biz ancak "Şövalyeler"in büyük Ortaçağ mahzenindeki *mum* ışıklı *masamıza yemeğe* oturduğumuz zaman kafasına dank etti, masalarımızın yan tarafında şarap fıçıları, varilleri, şişeleri vardı, yemeklerin... ama, hayır, yemek listesini vermeyeceğim. Her zaman, yüreğimin derinliklerine gömülü bir sır olarak kalacak. Şarap listesini bile ver-

meyeceğim... Kilise hizmetlerine bakan atmaca suratlı Porot, İspanyol gitarıyla bize mükellef bir müzik ziyafeti çekti, bu arada iyi yürekli Porot'nun dudaklarından dökülen son derece kaba dörtlükleri dinledikçe kulakları (güneşten esmerleşmiş olmasına karşın) gittikçe kızaran, iki ışıl ışıl esmer, Provencelı kız bize hizmet ediyordu. Tam ilk kadehlerimizi kaldırdığımız sırada Murier sarardı ve şöyle bağırdı: "*Pardi*, bu gece burada altı kurtarma itfaiyecisi var – ayrıca gönüllülerin nöbet gecesi. Dul Bayan Chauvet kendini yalnız hissedecek olursa..."

Tam bu noktada patlayan kahkahaları, sonraki sırıtışına bakılırsa, besbelli ki bu sözlerin hedefi olan Pepe'nin acınası tedirginliğini ve homurtusunu açıklamam gerekiyor. Pepe baldırına şaplaklar indirerek, "Dulun canı cehenneme!" dedi. Daha fazla gülüştüler.

Evet, bu iyi yürekli dul Bayan Chauvet, dağda küçücük bir köyde enikonu ilginç bir hayat yaşayan, yetmişli yaşlarının sonunda, kocamış, hoş bir kadındı. Heybetli ve saygın dış görünüşüyle yine de, kendi halinde, renkli bir kişiydi. Saçları örneğin... bir havai fişek gösterisini aratmıyordu. Besbelli ki kendine kuaför pozu veren o yöreli bir illüzyonist yüzünden başına bayağılıkların en kötüsü gelmişti. Ama o bununla gurur duyuyordu, kendisine ait olmasıyla gurur duyuyordu. Saçları bazı kısımlarda ekose İskoç mantosu gibiydi, kıyılarda soluyor, pas yeşili, kül ve koyu kahverengini alıyordu. Bazı kısımlarda koyu mordan parlak altın sarısına kadar bütün renk tayfını kapsıyordu, sanki elektroliz işleminden geçirilmiş gibi. *Courrier du Sud* gazetesinde haftada iki kez özel ilanlar bölümünde ilanı çıkıyordu. Şöyle:

> 45 yaşında, hoş, yetenekli, dokuz milyon değerinde mobilyası ve küçük bir yıllık geliri bulunan dul bir bayan, güç ama soylu köy hayatını sevecek ve paylaşacak seçkin, Katolik bir koca arıyor. Acenteler lütfen karışmasın.

Bu isteğine hiç yanıt aldı mı, kimse bilmiyor; ama yıl-

lardır üç numaralı kocasının yerini alacak başka bir koca bulmaya kararlıydı. ("*Parce qu'il faut faire une vie quand même.*")[1] Bunda kınanacak bir şey yoktu, gerçekten de yaşlılığa pabuç bırakmaması biraz da hayranlık uyandıran bir şeydi, ama sorun son zamanlarda seçiminin bizim zavallı Pepe'den yana ağmış olmasıydı, oysa Pepe'nin kuşkusuz başka taraklarda bezi vardı. Bu şaka konusu olmuştu: atom bombası diye bir şeyin duyulmadığı, tartışma konusu olamayacağı yerlerde hayata böylesi neşe katan, o uzadıkça uzayan köy şakalarından biri. Evet, cesur bir kadındı, şu dul Chauvet. Ama bazen, bir nöbet gecesi, bile bile bacada yangın çıkarırdı (yemekte içtiği Tavel *rosé* yüzünden olmasın?), böylece Pepe kumandasındaki itfaiye arabalarıyla onu kurtarmak için tepeye tırmanan nazik *pompiers* tugayı sayesinde, kendine bir süreliğine erkek arkadaş bulmayı güvence altına alırdı. Dedikodulara göre Pepe'ye öylesine âşıktı ki mutfak duvarına gönüllü *pompier*'lerin nöbet cetvelini asmıştı, böylece bacayı tam olarak ne zaman tutuşturması gerektiğini biliyordu. Hiç değilse o nazik Pepe'nin nöbetçi olmadığı bir gece kadının yangın çıkardığı görülmemişti. Bundan ne çıkarmak gerektiği apaçık ortadaydı.

Yani geceyi kesintiye uğratacak, çok korkulması gereken bir şeydi bu; bir an için bu arkadaş topluluğunun tadını dulun kaçırabileceği bilgisi. Ama yemekler öylesine lezzetliydi, mum ışıkları öylesine hoş, hizmet eden iki kız için Porot'nun şarkıları öylesine ahlak bozucu, şarap öylesine su gibi akıyordu... ki sonunda herkes bu unutulmaz ziyafet dışında her şeyi unutmuştu. Ben gözümü kol saatimden ayırmıyor, trene sedyeyle taşınmak zorunda kalıp kalmayacağımı merak ediyordum.

Siren çaldığında on ikiye çeyrek vardı; tam on üçüncü özel gösteriden ve on dördüncü komik şarkıdan sonra. Murier, Tanrı bilir neyi "kanıtlamak için" ellerinin üzerinde amuda kalkmış; Noter Thoma ne idüğü belirsiz bir ope-

---

[1] (Fr.) Çünkü yine de bir hayat kurmak gerekir. (Ç.N.)

radan seçilmiş bir şeyler söylemiş; Gradon kankan yapmış, koro, nakaratı "*Merde Merde Merde au flic*"[1] olan küçük bir şarkı söylemişti. Böyle devam ederse sıkıyönetim mahkemesine gideceği açıktı. Ben (istek üzerine) tam "Laurence Olivier'nin (aynen böyle) *Hamlet*'inden" bir konuşmayı ezbere söyleyeceğim sırada ilk korkunç iniltiler göğü doldurdu.

"Siren! Bizim duldur bu," dedi Pepe, saçlarını yolarak ve sanki görev duygusunu arıyormuş gibi çevresine bakınarak. Ancak istasyona gidecek kadar vaktimin olduğu çok açıktı. "Şövalyeler"in küçük kapı girişinde, benim sırt çantamın bağlanmış olarak durduğu, gidişimi beklediği yerde telefon ağır ağır, inleye inleye çalmaya başladı. Nöbetçi *pompier*'lerden biri takırtılar çıkararak kalktı gidip telefona baktı, sonra gelip sırıtarak oturdu. Onun bir şey söylemesine gerek yoktu çünkü masadakiler ağzından lafı alıp heyecanla, "Dul Bayan Chauvet yine yanıyor," diye haykırıştılar ve nilüfer yapraklarının üzerindeki kurbağalar gibi çatlak sesli kahkahalar attılar.

Ama aynı zamanda bu ağır, ısrarlı iniltinin içinde sürekli titreşen bir duygunun, konukseverlikte kusur etme duygusunun üzüntüsüyle kıvranıyorlardı. Pepe, tıpkı batan bir geminin kaptan köprüsündeki kaptan gibi, "Itfaiye aracını getirin, *casque*'ları da," diye bağırdı ve konuklardan dördü masadan kalktı.

"Dinle," dedi, Pepe bana düşünceli ve canı sıkılmış olarak. "Korkma. Her şey yolunda. Dul bayanın evine giderken seni istasyona bırakacağız."

Murier'in, bence ses hızıyla sürdüğü araba ana caddede ilerlerken kendimi *Gaussargues*'daki itfaiye aracının tepesinde, çevrem ciddi yüzlü, parlak metal *casque*'lı adamlarla sarılı halde otururken bulmam işte böyle oldu. Ses! Biz kale içindeki meydandan ve köprünün üzerinden savrularak geçer, yola çıkar ve istasyona yönelirken itfaiye aracının kornası birbiri ardına ölen kuğular gibi keder-

---

[1] (Fr.) Kahrolsun, kahrolsun, aynasızlar kahrolsun gibi bir anlama gelir. Merde "bok" demektir. (Y.N.)

li kederli ötüyordu.

"Hiç korkma," dedi Pepe, şu anda ayağında büyük lastik çizmeler, elinde balta vardı. "Merak edecek bir şey yok. Göreceksin."

Tren istasyonundaki görevlilerin benim önemli bir konuk olduğum izlenimine kapıldıkları açıkça belliydi – belki bir atom âlimiydim, belki de deli bir şarapkolik. Kocaman pirinç *casque*'lar giymiş bir müfreze adam beni öyle bir hızla yaka paça perona taşımıştı ki, istasyon şefi beline kadar eğilirek selamladı. Kılı kılına yetişmiştik; saat kulesinin saati bizim kol saatlerimizi yanıltmıştı – *Gaussargues*'da olmayacak bir şey değildi bu. Kapılar kapanmak, bayraklar sallanmak üzereydi. Benim elimi sıkmak üzere bir düzine esmer el uzandı. "Hoşçakalın," diye bağırdım, pek sönük bir şekilde. "Acele etseniz iyi olur." Yamacın tepesinde yangın bayağı görülüyordu; bu kez galiba dul bayan bu işi başarmıştı çünkü çatı yanıyordu. Pepe benimle el sıkışırken derin derin içini çekti: "Geri geleceksin, değil mi?" diye sordu. Başımla evet dedim. "Daha Provence'la ilgili hiçbir şey bilmiyorsun, hiçbir şey." Ona hak verdim. Tren iki kez sarsıldıktan sonra yılan gibi kayarak ilerlemeye başladı. "İyi şanslar," dedim, "*Gaussargues*'da size iyi günler." Pepe *casque*'ını heybetle salladı; gömleğinin içindeki dövme gözüme ilişti – Montélimar'dan Avignon'a kadarki kısım, yanılmıyorsam. "*Eski Savaş Erleri* arasında senin için her zaman yerimiz olacak," diye haykırdı birden, aramızdaki uzaklık artarken, sonra biz virajı döndük ve onu göremez oldum.

Gaussargues'dan ayrılalı birkaç ay oluyor. Bunları Paris'te yazıyorum. Oradan ayrıldığım günden beri Pepe'den hiç haber alamadım, arkadaşlarımdan bir haber var mı diye Güney Fransa gazetelerine ara sıra göz atmama karşın. Çok yazık. Bu öyküyü bir şekilde, hatta örneğin belki de Pepe'nin dul Bayan Chauvet ile evlendiğini size söyleyerek bitirmek iyi olurdu; ama galiba bizim oğlanı dokuz milyon tutarındaki mobilya ilgilendirmiyor.

Yaşlı Mathieu

Time and Tide'*da yayınlandı. Londra. 6 Aralık 1958.*

Altmışlı yaşlarının başında olmalı ama saçlarının ağarmış, yüzünün bir kaplumbağanınki gibi buruşmuş olmasına karşın canlı adımlarla yürüyor. Yamaçtan yukarı, zeytinlik ve bağlık arazisine bir fatih tavrıyla tırmanıyor, bol bol günaydınlar dağıtıyor. Selamlama sözcükleri bahçe duvarının üstünden atılmış bir çiçek gibi havada uçuyor. Akşam karanlığında geri dönerken dedikodu yapmak için durduğu pek görülmüyor. Ama nedense bu yıl eski neşesi, eski güveni yerinde değil; bu kaygısı da anlaşılabilir bir şey çünkü öteki *vingerons* –bağcı– dostları da aynı kaygı içinde. 57 yılı ürününün kötülüğünün sonuçları ancak şimdi bütün boyutlarıyla ortaya çıkmaya başlıyor, İspanyol sofra şarabı ithal edilmekte ve gelecek ağustosa kadar şarabın vesikaya bağlanacağı yolunda, alçak sesle inanılmaz konuşmalar yapılıyor. Fransa'da ha! "Evet, İspanyol şarabı geldi," diye doğruluyor, neredeyse kendini suçlar gibi. Şarabın kalitesini eleştirmiyor – hatta herkes bazılarının yerli *gros rouge*'dan daha iyi olduğunu kabul ediyor. Bu sözleri sanki, "Milli takıma üç Amerikan beysbolcusu davet etmek zorunda kaldık!" diyen bir kriketçinin mahcupluğuyla söylüyor.

Yaşlı Mathieu için şarap ne bir tapınç ne de yalnızca bir ticarettir; onun için bir geçim aracı olduğu kadar bir

sevda işidir. Onu şaraptan söz ederken dinlediğinizde daha çok geçmişin disk atıcılarını anlatan yaşlı Wilfred Rhodes'u dinler gibi olursunuz. Cebinden katlanmış ve kirlenmiş, o küçük ticaret dergisinin ucu görünür – *Le Vigneron*. Bir taşın üzerine oturur, yavaş yavaş gazeteyi açar, savaşta kaybedilenlerin listesini inceleyen, yaralı ve ürkek bir asker gibi en son hasatla ilgili raporları okur. "*C'est bien grave, monsieur.*" (Bu iş ciddi, beyim.) Gerçekten de öyledir. Onun dudaklarından dökülen ünlü adlar, çok bunalımlı bir yılda büyük bir bölümü yok olmuş eski kontluk alaylarının ya da kontluk kriket takımlarının şiiriyle doluymuş gibiydi. "*Bordelais. N'a que la moitié d'une récolte normale. Nettement inférieure à '52, '53, '55, sauf quelques rares crues. Bourgogne. 1957 ne représent guère plus que la moitié d'une récolte normale.*"[1] Yine de bu korkunç kayıp listesini hafifleten bazı küçük umut ışıkları görülmektedir ve bu az sayıdaki umut verici şey üzerinde durulur. Burgonya raporunda, örneğin, savaş cephesinde bazı noktalarda ürünün memnun edici olacağı yönünde işaretler vardı, özellikle Côte de Nuit –Gevrey– Chambertin, Morey, Chambolle-Musigny, Nuits St. George cephesinde; ama Côte de Beaune, özellikle Maçonnais, Le Beaujolias cephesinde ürün "*très faible*" – çok cılızdı. Her neyse, Beaujolias cephesinde (sesi düzeliyor) Fleurie'den, Moulin à Vent'dan, Côte de Brouilly'den, Morgon ve Beaujolias köylerinden gelen işaretler iyi. "*Mais le Beaujolias '57 est bien loin d'être un grand millésime.*"[2] İçini çekerek sayfayı çevirir, ilkin dikkatle parmağını tükürükler, küçük yazılara gözlerini kısarak bakar. "*Vous voyez? C'est bien grave, monsieur.*"[3] Şampanyayla ilgili haberler de daha az kötü değildi –normalde 350.000 hektolitreye karşılık 160.000 hektolitrelik bir üretim– yalnızca "*qualité moyenne*" (orta kalite). Alsace ve Jura'dan gelen haberler de bir

---

[1] (Fr.) Bordo. Normal rekoltenin ancak yarısı, bazı ender yöreler dışında 52, 53, 55 yıllarının açık bir şekilde altında. Burgonya. 1957 normal rekoltenin yarısından ancak biraz fazla. (Ç.N.)

[2] (Fr.) Ama Beaujolais için 57 önemli bir yıl olmaktan çok uzak. (Ç.N.)

[3] (Fr.) Görüyor musunuz? Bu çok kaygı verici, bayım. (Ç.N.)

o kadar üzücü, üretim yarı yarıya düşmüş, kalite de öyle. Loire bölgesindeki üretim normal hacminin onda altısına inmiş, geçen yıl şiddetli ilkbahar donlarından sonra hiç ürün alınmayan yerler de var. "*Récolte presque nulle à Pouilly sur Loure, très faible à Sancerre, Vouvray, Savennières. Mais...*"[1] O yaşlı adam şunları okurken sesi bir kez daha umutla yükseliyor: "*Une bonne qualité dans les Côtes de la Loire.*"[2] Ama nicelikle ters orantılı bir nitelik bu. Deyim yerindeyse yerel cephede işler o kadar da kötü değil. Côtes du Rhône ve Provence üretimi normalin dörtte üçü düzeyindeydi, özellikle Châteauneuf-du-Pape'ta şarap kalitelisinin iyi olacağına dair işaretler vardı. Ayrıca Naturel Tatlı Şaraplar normal zamandakinin yarısına ulaşan üretimleri ve göreli olarak yüksek kaliteleriyle umut veriyor. Ama güneybatıda felaket hikâyesi yeniden başlıyor, üretim yarının altına düşmüş durumda – don yüzünden asmaların büyük bir kısmı ölmüş. Adları ne kadar da olağanüstü! Montbazzilac, Rosette, Pecharmant, Montravel, Bergerac. Côtes de Duras. Jurançon, Madiran, Pacherenc, Du Vic Bilh. "*Le vignoble de Montbazzilac fût particulièrement éprouvé par les gelées. Qualité moyenne.*"[3] Ünlü bir bağın mezartaşı yazısı.

Küçük dergiyi katlıyor ve cebine tıkıştırıyor. "Asmalar!" diyor düşünceli düşünceli, o çok sevdiği şeylerin ıslah olmazlıklarına hayıflanırmış gibi başını iki yana sallıyor. Gerçekten de bu üzüntülü yılda onlar orada, yağmurda dikilmiş duran birer görüntüden farksız hale geldiler. Nisan ve mayıs aylarına ait hava raporları, her yerde duyulan kaygıları daha da artırdı çünkü bizleri bekleyen soğuk dalgalarından, yağmurlardan söz ediliyor. Bu yıl da mı asmalar ürün vermeyecek? Onları yaşlı Mathieu'nun gözleriyle görmeye başlıyorum. Asmalar sanki bir satranç tahtası üzerinde, simetrik ve düzgün çizgiler halinde kış

---

[1] (Fr.) Pouilly sur Loire'da rekolte neredeyse sıfır düzeyinde, Sancerre'de, Vouvray'da, Savennières'de çok az. Ama... (Ç.N.)

[2] (Fr.) Côtes de la Loire'da kalite iyi. (Ç.N.)

[3] (Fr.) Don yüzünden özellikle Monbazzilac bağlarının başına gelmeyen kalmadı. Kalite orta düzeyde. (Ç.N.)

ufkunun bir ucundan öteki ucuna kadar dikilmişler. Ön plandaki doğagörünümünde, sanki büyük bir mezarlıkta paganların küçük mezar taşları gibi duruyor; gittikçe soluklaşan çizgiler halinde geriye doğru uzanırken tütün renkli toprağın üzerinde benek benek birer karanfil gibi görünüyorlar.

Sonra... bir köy Pan'ının tüylü buduna benzeyen bitkilerin kendileri, yaprak ve bitki vaadiyle karnı şişmiş ama şu anda çırılçıplak olan kara topraktan kıvranarak dışarı çıkıyor; her tarafta mavi gömlekli adamlar var, sanki sokakta yaralanmış birinin üzerine eğilir gibi onların üzerine eğilmiş, bir dalı bağlıyor, bir kırığı sarıyor, bakım yapıyorlar. Bu bembeyaz köylerdeki bütün sessizlikler bağ makası sesleriyle dolu, kurumuş –ya da herhangi bir nedenle meyve verememiş– asmaları toplayan arabalar çamurda güçlükle ilerliyor. Bahçe belleriyle hoyratça sökülüp çıkarılıyor – çürük azı dişleri gibi sökülüp çıkarılıyor, arabalara atılıyor, yakında bu arabalar küçük kahverengi heykelciklerle, havaya kaldırılmış kollarla, Dionysos'un kendisinin ilkel tahta oymalarıyla dolup taşacak; her biri kolları havaya kalkmış, sanki toprağın –cerrahın makasıyla önü kesilen, dizginlenen, ağzına gem vurulan bir gücün – basıncından dolayı düğüm düğüm olmuş birer şekil. Yağan nisan yağmuru hışırdıyor aralarında, tüylü derilerinin üzerinde, ter tanecikleri gibi, büyük, parıltılı boncuklar halinde yoğunlaşıyor – çok uzamış büyüme sancısının teri ve gözyaşı.

Her asma çubuğunda iki nokta, gökyüzüyle iki kuru temas noktası kalmış. Küçük tüylü heykellerin her biri iki kolunu havaya kaldırmış, her kolun iki parmağı var. Daha sonra, ağırdan alan ilkbahar yaklaştıkça her parmağın ucunda bir yaprak beliriyor – cılız, sarı pilot ışığı. Bir salyangozun boynuzları gibi, utangaç utangaç havayı iskandil ediyor. Arkadan bir başkası daha çıkıyor, bir başkası daha. Böylece Dionysos'un o büyük tüylü budundan sarı yapraklar sürgün veriyor, bunlar aşağıya doğru bastıran bir hareketle büyümeye devam ediyor, gökyüzüyle toprak

arasında, hangisini aradıklarından emin olmadan kıvranıyorlar; tuhaf, yılanın hareketi gibi aşağı doğru bir hareket.

Ama haziran geldiğinde bütün vadi yapraklanacak, mürdüm rengini alacak, tütün damarlı, kuru tuğla tozu toprak, asmaların, meyvenin olgunlaşacağı gölgeyi yaratan görkemli taze yeşiliyle örtülecek.

Bu eski evin bulunduğu, bizim pek yakında bir daha dönmemecesine bırakıp gideceğimiz, bu kendi haline bırakılmış bakımsız bağdaki asmaları nasıl budayacağımı bana öğreten kişi yaşlı Mathieu'nun ta kendisidir. Bir yıl bakımsız kalan bir asma, bazı gece böceklerinin o uzun, ipeksi antenlerine benzeyen, dört metre uzunluğunda bir dal sürgün verebilir. Mathieu'nun deyişiyle "asmanın şaha kalkması için" bunların hepsinin kesilmesi gerekir. Arka arkaya iki pazar bağ makasını alıp gelerek bana sabırla bu işin nasıl yapılacağını gösteriyor. Titiz ama sabırlı bir antrenörün yönetiminde antrenman yapmak gibi bir şey bu. Uzun saplı makası elinize alıp ata biner gibi asmaya biniyorsunuz, önce budayacağınız dalı seçip aşağıya doğru kesiyorsunuz. Ciddi bir yüzle sizi uyarıyor: Aşağıya bastır, makasın keskin ağzını asmanın gövdesine daya. "*Il faut tourner doucement avec la souche.*"[1] (Kriket oyununda yapılan zor bir atışı anımsadım.) "*Tourner*," diye bağırıyor yavaş sesle, "*Il faut tourner, Monsieur,*"[2] bağ makasıyla böyle aşağı doğru kesmenin kendine özgü bir ritmi var ama öğrenmesi çok zor değil. Evin önündeki meyve bahçesinde ikimiz ağır ağır çalışıyoruz. "Arkadaki bağı kendi kendinize yapacaksınız," diyor gülümseyerek. "Sabahleyin ben tepeye çıkarken bakacağım, bakalım iyi yapmış mısınız."

Günde insan altmış ya da yetmiş asma budayabilir, ayrıca bu çok oyalayıcı bir iş. Önce budanacak sürgünleri seçeceksiniz, gövdeyi temizleyip tıraşlayacaksınız, sonra ameliyeye başlayacaksınız, her bir dalın üzerinde iki parmak kalacak, bir asmanın üzerindeyse altıdan fazla par-

---

[1] (Fr.) Kütükle birlikte hafifçe döndürmek gerek. (Ç.N.)

[2] (Fr.) Çevirin, mösyö. (Ç.N.)

mak kalmayacak. "*Il faut de la patience. Il faut bien le juger*"[1]

Yaşlı Mathieu'nun görünmez varlığını dirseğimin dibinde hissederek işimi tamamladım. Bir öğrenci gibi heyecanla sabahleyin onun geçişini bekliyorum. Şu anda aşağıdaki yoldan neşeli günaydınını duydum. Onu sevecen ve eleştirici bakışlarla dikilmiş bağa bakarken buluyorum. "*C'est pas mal*,"[2] diyor. Acemi bir *vigneron* için bu gerçekten şövalyelik nişanı gibi bir şey.

---

[1] (Fr.) Sabırlı olmak gerek. İyi karar vermek gerek. (Ç.N.)

[2] (Fr.) Hiç fena değil. (Ç.N.)

Akdeniz Kadınları

Réalité'*de yayınlandı. Paris ve New York. Haziran 1961.*

Kışkırtıcı bir başlık – ilk anda neden böyle olduğunu söylemek kolay olmasa da – yankılar ve çağrışımlarla dolu. Belki de nitelenen gizemli bir adın, ondan da gizemli bir sıfat tarafından nitelenmesi yüzünden bu böyle... Gerçekten de bu kadınlar dünyanın başka yerlerindeki kadınlardan farklı mı, farklıysalar, nasıl? Kuşkusuz bu söz öbeğiyle kafamızda oluşan zengin imgeye zarar vermeksizin o sıfatı değiştirmemize olanak yok. ("İngiliz Kadınları" ya da "İsviçreli Kadınlar" demeyi deneyin – birdenbire başka bir türden söz ettiğinizi fark edersiniz.)

Akdeniz kadını, köken olarak, köpüklerden doğmuş Afrodit'in soyundan geldiğini bilinçdışında unutmamıştır. Kuzeylilerin aynı dönemde örnek bir tanrıçası olduysa bile bu büyük bir olasılıkla bir doğurganlık, evlilik, ev kadınlığı tanrısıdır, kadının bağımsızlığını bir tapınç düzeyine yükselten, özgürlüğü ile şehvetini eşit ağırlıklı olarak birleştiren bir tanrı değildir. Akdeniz kadınının gerçek tarihsel örneklerine gelince; yalnızca bize armağan edilen büyük adların listesine bakmak bile bir şairin başını döndürür. ("Mausolus öldüğü zaman karısı Artemisia onun gücüne sahip olabilmek için havanda dövdüğü kemiklerinin tozunu şarapla karıştırarak suyunu içti...") Metanira,

Kleopatra, Hypatia, Teodora, Beatrice, Laura, Catherine, Cornaro, Sappho, Agrippina, Lucrezia Borgia, Klytemnestra, Thais, Penelope, Bouboulina... bu liste böyle neredeyse sonsuza kadar uzar gider. Onların hepsi bu gizemli denizin çocuklarıdır, zeytin, çirişotu, servi, defne, hepsinden önemlisi de, kutsal asma ne kadar ölümsüzse o kadar ölümsüz görünen insanlar halinde o doğagörünümünde yer alırlar.

"Akdeniz" sözcüğünün o havzayı çevreleyen ve şarap içilen bütün ülkeler için kullanılması gerektiğini söylersem, galiba, doğru söylemiş olurum; ayrıca kadınların kişiliklerinin, o güneşten sarhoşlamış tepelerde ve vadilerde koyunların ayakları altında ezilen kekiğin kokusu kadar güçlü ve çarpıcı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Asmanın ilk keşfedildiği yerin Mısır olduğunu da okura söylemeliyim.

O halde bu bağlamda insan o kadını, çok açık biçimde, doğagörünümünün bir yaratığı olarak görür. Keskin aşırılıklardan oluşan bir kişiliğin zorlu tutarlılığıyla, o, öteki kadınlardan ayrılır. Duygularının şiiri de, yakıcılığı da ünlüdür; ama bunlar ne mutlu ki belli bir saflık ve ruh temizliğiyle yan yana bulunur. Kuzeyli kadını düşünürseniz ne demek istediğimi anlayacaksınız – Büyük Katerina'yı ya da Kraliçe Elizabeth'i düşünün. Aralarında öğretici bir fark göreceksiniz, çünkü Kuzey'de bu kadınlar önemli birer kadın haline gelebilmek için bir şeyleri feda etmek zorunda kalmışlardır. O şey de *kadınlık*'tır. Büyük işler başarabilmek için bir anlamda erkeksileşmek zorunda kalmışlar. Güneylinin ayırıcı özelliğiyse, kişiliğinin kadınsı yanını feda etmeden büyük işler yapmayı başarmasıdır. (Teodora, Semiramis, Kleopatra.) Bunlar birbirlerinden istedikleri kadar farklı olsunlar, kişiliklerinin değişmez bir özelliği vardır. Bu kişilik farkı, Kuzey'deki kadınların eşit haklar elde etmek için verdikleri uzun savaş düşünüldüğünde daha da çarpıcı biçimde ortaya çıkıyor. Güney'de böyle bir savaş gerekmedi çünkü kadınlar erkekleri hiç kıskanmıyor. O zayıf cinsle –erkekle– niçin eşit ol-

mak istesinler? Anneden, anne tapıncından daha güçlü bir şey olmadığını biliyorlar – çocuk dünyaya getirmek, soyu devam ettirmek rolü onlara yetiyor.

Akdeniz'in kendisinin tarihi ne kadar çeşitlilik gösterirse, Akdeniz kadını da o kadar çeşitlilik gösterir, ister Girit'in karanlık labirentlerinde dolaşsın, ister elinde bıçakla Tiryns ya da Mykene'nin kanlı koridorlarında yürüsün, ister bir Rönesans gülümsemesiyle sizi zehirlesin ya da yüreği çarparak *toreador*'un (matador) kan kırmızısı elinden kan lekeli zafer yadigârını alsın. Ama onun hiç zayıflıklarının olmadığını düşünmeye cesaret edemeyiz – çünkü onun güçlü şehveti ve sadakati, gururu ve duygularının naifliği, birden fazla şairi damarlarını kesmeye ya da askerleri, Helen gibi kendisi için, haksız savaşlar açmaya sürüklemiştir. Yine de biz onun başka türlü olmasını istemezdik. Hatta kadının ruhu olmadığını söyleyen Müslümanlar bile onun varlığıyla kusursuzluğa ermemiş bir cennet düşünemiyorlar: Onların öte dünyası, bir ağustos gecesinin, ruhu olmayan parlak ateşböcekleri gibi "*hanum*"ların titreşen karaltılarıyla doludur.

Bu kadının savaşı, bana öyle geliyor ki, hep aynı savaş olmuştur: kendini keşfetmek, kendi kanında, nabzının ağır atışlarını hissettiği toprağın ritimleriyle kendisi arasında büyülü bir özdeşlik bulabilmek için cinsel açlık ve bedensel haz örüntüsünü kırmak. (Yüzlerce yıllık danslara katılan ve çıplak tabanları kırmızı toprağı döven Yunan kadınlarının dalgın yüzlerini düşünüyorum. Müziğin ritmine ve melodisine odaklanmış duyumsal yoğunlaşma dışında her şeyden arınmış yüzler. Kilise mumları gibi için için yanarlar. Papağan sesi gibi tiz, gururlu sesleriyle, seyredenlerin yüreklerinin en ince tellerine dokunan kastanyetlerinin tekdüze sesiyle, İspanyol dansçıları düşünüyorum. İtalya'da dans eden, yerel bir azizin onuruna [Ischia'daki gibi] atılan ilk havai fişekler kara kadife gökyüzünü lekelediği zaman duran, sonra yeniden o ağır, dokunaklı tempolara dönen köy kadınlarını düşünüyorum, eski kuşaklardan kendilerine devredilmiş olan ve

belki de ilk zamanlar yıldızların hareketlerini kopyalamak amacı taşıyan tempolara.)

Ama Akdeniz tarihten daha eski, dinden daha güçlüdür; onu bu kadar çok sevmemizin nedenlerinden biri, onun şimdiki zamanı şaşmaz bir süreklilik duygusuyla beslemesidir. Marsilya'da, Napoli'de ya da Madrid'de bir Katolik kilisesinde Paskalya ayinine giderseniz, Hıristiyan ayinlerinin Eleusis ayinlerinden çıktığını ve ayine katılanların, azizler topluluğu aracılığıyla görünmez şekilde atalarıyla el ele tutuştuklarını kesin olarak hissedersiniz. Bu duygu Ortodoks kilisesinde daha güçlüdür çünkü ayinde kullanılan Yunan dili, ruhun Aeolus harpını çalan rüzgâr gibi titreşir. Bu yüzler bize bir tek şey söyler, Akdeniz'de hiçbir şey değişmemektedir, çünkü her şeye doğagörünümü egemendir; Akdeniz halkları, bu halkların özelliklerini şarapla ve yiyeceklerle, güneş ve denizle birlikte paylaşan doğagörünümünün dışavurumlarıdır.

Peki, ya bu doğagörünümünün kadını? Bazı zamanlarda, başka zamanlardakine göre daha çok sevilmiş ve anlaşılmıştır; ama kendisinden her zaman korkulmuştur. Bana kalırsa Yunanlar ona, ender bir hayvana nasıl davranmak gerekirse neredeyse öyle davranmışlardır. Apollonius gibi Pitagoras da onları öğrencilerinin arasına katmıştır. Epikuros kadınla paylaşılan, belki o zamana kadar yapılmış felsefelerin en kusursuzunun –kadını hiçbir yerden dışlamayan bir şiir felsefesinin– mimarıdır. Kadın bugün yalnızca Paris'te görebileceği sevgi ve saygıyı görmüştür. Gerçekten de bugün bile çağdaş insanın eski Yunan'a en çok yaklaştığı yerin Fransa olduğunu görmek basit bir özenti değildir. Kuzey ve Güney, bu iki dünya sanatta ve kültürde tuhaf bir diyalog sürdüregelmiştir. Birbirlerinin pek çok şeyinden nefret ederler ama kıskandıkları yönleri daha fazladır. Belki de farkında olmadan her biri ötekini tamamladığını hissetmektedir. Ama onların ortasından geçen eksen (ruhsal eksen) Fransa'nın ortasından geçer, Alsac ile Provence'ı, bira ile şarabı, Gotik ile romansı birleştiren bir eksendir bu. Avrupa mizacının bu iki yö-

nü arasında her zaman bir aracı olarak kalacak Paris'in kakofonik şekilde parıltılı prizmasının içinden, beyaz bir ışık gibi geçer. Fransız mizacına dengesini ve biçimini kazandıran şey kesinlikle bu iki etki arasındaki rahatsız kutuplaşmadır. Fransa'ya sanatta o muazzam çeşitlilik ve gücü kazandıran şey, sözcüğün gerçek anlamıyla Fransız sanatçısının o iki dünyanın en iyi yönlerini kendinde toplamış olmasıdır. Fransız dehasının elektrik akımı iki kutup arasında, Güney ve Kuzey, Püriten ve Pagan kutupları arasında akar. Dünyanın başka neresinde bu iki dünyayı böylesine etkili bir şekilde birleştirebilirsiniz – Rabelais ile Pascal'ın, Stendhal ile Chateaubriand'ın, Camus ile Genet' nin dünyalarını? Akdeniz kadınının gücü ve etkisi Fransa aracılığıyla kuzeye ulaşmış, o ağır kanlı, öküzden farksız Kuzeylilerin hayal güçlerini tutuşturmuştur Shakespeare zamanında, Elizabeth döneminin kadın kahramanı gerçekten de Akdenizliydi. Orta yaşında Shakespeare'i keşfeden Stendhal, o sevgili İtalyanlarında hayran olduğu enerji ve tutku özelliklerinin çoğunun Shakespeare'in kişilerinde var olduğunu görmekten mutluydu. "Nasıl da *İtalyanlaştırıyor!*" diye yazar sevinerek. Elizabeth döneminde, duygu alanındaki İtalyan geleneği sahnede göze çarpan bir gelenekti – Güney'in bu budalalığına her zaman çatan Püritenleri korkuturdu.

> Varsa İtalyanlaşan bir İngiliz
> Şeytanın ta kendisi odur biliniz

İngilizleri Avrupa'dan koparan ve onların ruhlarında bugün bile hâlâ iyileşmemiş olan derin yaralar açan siyasal ve dinsel kavgalarla birlikte bu duygu damarı tamamıyla kurudu. Günümüz İngiliz sanatçısı, sanatın Ortak Pazar'ına bugün hâlâ boş yere girmeye çalışıyor.

Bu noktada, belki de Akdeniz kadınını okurun tartışılır bulabileceği bir düzine genellemeden daha iyi anlatan bir hikâye geliyor aklıma. Son savaş sırasında Müttefiklere yakınlık duyan İskenderiyeli İtalyan bir kadın kente

yerleşmiş birliklere her hafta bir çay partisi veriyormuş. Bu küçük partilere kentteki en güzel, en seçkin bir düzine kadar İtalyan hanımı da davet ediyor, onların güzelliklerinin ve sohbetlerinin müttefik askerlerine ve denizcilerine, yaşadıkları hayatın güçlük ve tehlikelerini biraz olsun unutturabileceğini düşünüyormuş. Bu davetlerden birinde genç bir Amerikalı varmış, çok utangaç, son derece kibar biriymiş ve tabii hanımların güzelliği, bulunduğu evin görkemi karşısında ezilmekteymiş. Genç bir hanım yanına yaklaşmış ve onunla konuşmaya başlamış. Genç adam iyi bir izlenim bırakma kaygısıyla, bir konuşma konusu bulmak için düşündükten sonra cebinden (çok modern) dolmakalemini çıkarmış ve kadına kalemin bazı ayrıntılarını göstermiş. Onları konuşmuşlar. Bu konu tükenince adam ona kronometreli kol saati üzerindeki daha da modern ayrıntıları göstermiş. Onları konuşmuşlar. En sonunda sıra adamın o harika çakmağına gelmiş. Genç kadın bir süre buna da katlanmış ama sonunda eğilmiş, işaretparmağıyla hafifçe adamın bileğine dokunmuş, bir melek gülüşüyle gülümseyerek Anglo-Sakson'a, "Evet, ama *siz ne hissediyorsunuz?*" demiş, aynı anda öteki elini de kendi kalbinin üzerine koymuş. Bu hilesiz soruya yanıt gelmemiş. Stendhal olsa çok heyecanlanırdı ama genç adam çayını yudumlarken boğulacak gibi olmuş ve hemen, olabildiğince çabuk oradan uzaklaşmış.

Akdeniz kadınının kişiliğinin anahtarlarından biri duygunun kutsallığıdır, duygunun sırf duygu olduğu için sevilmesidir.

"İtalya'da," diye yazar Stendhal, "yani Fransa ve İngiltere'deki kendini beğenmişlikten tamamıyla arınmış bir ülkede, herkes komşusuyla alay eder, hatta onu küçümser, ondan nefret eder. Sanat yargıları insanların yalnızca kendi duygularına dayanır. İtalyanlar... İngiltere ve Fransa'da yaşayan, siyasal açıdan daha iyi durumda bulunan ama belli, geleneksel bir örneğin, sözcüğün her anlamıyla, zarif ve seçkin bir kopyası olma istekleri yüzünden bireysel bir kişilikten yoksun kalan insanlarla çok açık bir

karşıtlık oluşturur. Bir Fransız'ın ya da İngiliz'in tersine İtalyan yalnızca kendi yüreğinin sesini dinler, kişiliğinin bütün enerjisini kendi özel duygulanımına öncelik vermeye harcar." Bana göre İtalyan kişilik yapısını bu açıklıkla hissetmiş olan yazarımız kendi ülkesine biraz haksızlık etmiştir. (Marianne'ın[1] simgesi hâlâ hayli açık şekilde Akdeniz'e ait bir simgedir ama Boadicea'nınki değildir.) Püriten diyebileceğimiz bir geçmişin mirasçısı olan Stendhal bundan kurtulmak, ulusal kişilik yapısının Pagan yönünü benimsemek istiyordu. Bunu hiçbir zaman pek başaramadı. Soğukluk, boş gurur, hesaplılık namına ne varsa hepsinden nefret ediyor, enerji doluluk, tutkululuk, basitlik, cömertlik namına ne varsa hepsini seviyordu. Benim anlamadığım, Marsilya'da kaldığı süre içinde, Güney Fransa'ya hayat veren şeyin işte onun bunca hayran olduğu ruh olduğunu neden göremediğidir.

Akdeniz kadınının büyük gücünün bir kısmı, kendini doğrudan duygularına teslim etmekten geliyorsa, bu aynı zamanda onun açık zayıflıklarından birinin de kaynağıdır. Bu ona büyük güçler kazandırmış ama aynı zamanda siyasal ve toplumsal hayattaki durumunu zayıflatmıştır. Erkekler bu özellikten yararlanmakta gecikmemişlerdir; Akdeniz ülkelerinde kadın tamamıyla erkeğin egemenliği altındadır, oralarda bir yük hayvanı ve bir geçim kapısı olarak hiç çekinmeden kullanılır. Yunanistan'da, Mısır'da ağır işleri, getir götür işlerini yapan odur, erkekler bir ağaç altına oturup yelpazelenmekle ya da siyaset konuşmakla yetinirler. Erkek bu rolden yeterince memnun görünür – neden memnun olmasın? O çocuk sahibi olmanın keyfini yaşarken kadın çocuk yetiştirmenin sıkıntısını çeker. Gerçekten de kadının köleliği belki gönüllü, kendi kendinin yarattığı bir köleliktir. Yoksa, erkek çocuk sahibi olma düşüncesi çevresinde gelişmiş olan, kesinlikle Akdeniz'e özgü tapınçların sorumlusu başka kim olabilir? Bizler Anglo-Sakson erkeklerinin anne saplantılı olduklarını büyük bir

---

[1] Fransa. (Ç.N.)

inanmışlıkla tekrarlıyoruz ama Akdeniz kadınlarının erkek çocuklarını yetiştiriş tarzını gören biri bu kadar dogmatik olmakta acele etmeyecektir. Akdenizli bir anne daha erkek çocuğu yürüyüp konuşmaya başlamadan önce o çocuğu kendi hayatının kralı yapar. O çocuk hata yapmaz, ağzından çıkan sözün yasa olduğu bu genç ve erkek tanrı karşısında kız kardeşleri kısa zamanda aşağı birer yaratıkmış gibi davranmayı öğrenirler. Bazı bakımlardan Akdeniz kadınının köleliğinin daha çocuklukta başladığı söylenebilir, daha sonra bağımsızlığını ancak kendi erkek çocuğunu dünyaya getirerek kazanır. Bir kadın olarak özgüveni, erkek çocuklar doğurup doğuramadığıyla derinden ilişkilidir. Bu ana-oğul ilişkisi bana en küçük ayrıntısına kadar Kuzeyli psikologların tanımladıkları ilişki kadar güçlü görünüyor, bazı bakımlardan da *Oğullar ve Sevgililer* gibi böylesine büyük bir Oidipus kompleksi romanının, Akdeniz dünyasına aktarıldığı zaman savından hiçbir şey kaybetmeyeceğini düşünüyorum. (Deniz tutmuş Yunanların, İtalyanların, İspanyolların tehlike anında –çoğu kez beş yaşında bir çocuğun vurgusuyla– annelerine seslendiklerine öyle çok tanık oldum ki.)

Ama Akdeniz kadını erkek çocuğunu şımartıyorsa bile bu, belli temel değerlerin şaşmaz şekilde geçerli olduğu aile hayatının yapısı ve ritmiyle dengelenmektedir. Konunun belki de en can alıcı yanı bir kabile olarak ailenin önemidir. Aile, yaşayan bir birim olarak bütünlüğünü korur ve içinde her kuşağın kendine yer bulabileceği bir çerçeve oluşturur. Örneğin ister Napoli'de ya da Madrid'de olsun, ister Marsilya ya da Pire'de, nineler Latin ailesinin hâkim üyeleridir. Kendilerine sevgi, hayranlık ve derin bir saygı duyulur; bundan da önemlisi, onlar son nefeslerine kadar çalışmaya devam ederler. Bugün İngiltere'de bir çift evlendiği zaman yaşlılar, deyim yerindeyse çöpe atılır; Güney Sahili'nde möbleli bir otele. Artık yararlı ya da üretici değildirler. Kuzey'de aile düşüncesi (bizim reklamlarımıza bakın) ana, baba ve çocuğa indirgenmiştir. Akdeniz'de bütün kabileyi kapsar, kuzenliğin ya da teyze-

halalığın en uzak köşelerine kadar uzanır. Bu örümcek ağı öylesine karmaşık bir hale gelmiştir ki, bazı ulusların (özellikle Yunanları düşünüyorum) dillerinde akrabalık ilişkilerinde en ince ayrımları ifade eden sözcükler vardır. Bir keresinde bir adamın başka bir adama şöyle dediğini duymuştum: "Lütfen Atina'daki otele git, bu mektubu erkek kardeşimin ikinci kuşak kuzeninin teyzesi Loula'ya ver – evlilik yoluyla olana, ayrılmış olana değil." Bazı insanların dediği gibi bu aile yapısı kavramına Katoliklik yardım ve yataklık etmiş olabilir; ama bence bu açıklama sınırlı kalıyor çünkü aynı kavram Ortodoks ülkelerde de var. Eski Yunan'da da vardı.

Öyleyse Akdeniz kadını pek çok açıdan köleleşmiş görünürken, yine de aile denen arı kovanının kraliçe arısıdır. Torunlarının sevgili zorbasıdır.

Kendisi dindar mıdır? Sözcüğün dar anlamıyla değildir. Bir antropoloğa sorsanız, onun dindar olmaktan çok körinançlı olduğunu söyler. Bu, onun tutku söz konusu olduğunda seçicilikten tamamıyla uzak durmasından kaynaklanır. Erkeğini ya da oğlunu sevdiği gibi kilisesini sever – akılcılıktan tamamıyla uzak bir teslimiyetle. Tutkusundan bir teoloji yaratmayı reddeder. Ahlaksal sorular, ilke ya da yargı soruları onu ırgalamaz. Hayatında hiçbir, deyim yerindeyse, eleştiri aygıtı yoktur. Hiçbir zaman varoluşun bütün o paradokslarıyla kendini yorma zahmetine girmemiştir. Hayat onun için bir kadeh şarap kadar basittir – ve şarabını susuz içer. Siyasetteki ve tarihteki bütün değişikliklerin onun açısından bir yanılsama olduğundan kuşkulanmama yol açan şey budur; o her zaman bir pagan olarak kalmıştır, içtenlikli ve bilinçsiz bir şekilde. Napoli'de ya da Marsilya'da onu bir kilisede dua ederken izleyen biri için bu öylesine açıkça belli olan bir şeydir ki! Biraz daha güneye iner, her yıl 15 Ağustos'ta Tinos Adası'nda, mucizeler gösteren Bakire Meryem Türbesi'nde dua eden Ortodoks kadını izlerseniz de bu böyledir. O kadının dualarıyla, sanki duasının karşı konmaz gücüyle o türbeden istediği mucizeyi mutlaka söküp alacakmış gi-

bi o türbeye nasıl saldırdığını görseniz. Hayır, o "dua" etmez çünkü o sözcüğün kendisi, onun korktuğu güçleri aracı yapması anlamına gelir; o sevdiği erkeği kuşatma altına alır gibi tanrısını kuşatma altına alır. Toprağa ait bir güçten yardım diler, tanrıların kavramsal biçimlere sığdırıldığı zamanın çok öncesinde var olan ilksel bir şeye.

Aslında o her şeyden zevk alır, hatta titreşen bir mamumlukla kendi umutsuzluğundan bile... İsterseniz biz buna bir tür tutkulu bir körlük diyebiliriz – bir sınırlama. Evet, dediğim gibiyse, bu onun biz Kuzeylileri çıldırtan, kurtulmaktan sevinç duyacağımız şeylere gözlerini kör eder. Kızlara ve oğlanlara yıllarca edebiyat dersi verdikten sonra, Akdenizli öğrencilere iki Kuzeyli kavram çevresinde gelişen edebiyat fikrini kavratabilmeyi asla tam olarak başaramadım: Biri "hüzün", biri "sıkıntı". "Bunalım"ın adını anmaya bile cesaret edemedim.

Biliyorum, bu portrede pek çok ince ayrıntı eksik: fazlaca siyah-beyaz. Yine de sözcüklerle çizilebilecek en iyi portre. Daha şanslı adamlar başka ifade araçları kullanarak daha başarılı ve sahici portrelerini çizdiler. Maillol'un Pomona'sında, örneğin, onu verimli ve büyük göğüslü genç toprak tanrıçası halinde görürsünüz. O yalnızca bir "kadın" değil, mekânın ruhudur. Bütün gerçek tanrıçalar gibi sözcükleri etkisiz kılar.

Son olarak isterseniz biraz da onun nasıl bir sevgili olduğundan söz edelim. "Karı" sözcüğünü kullanmıyorum çünkü onun için bu bir görevdir ve o bu görevi fark etmeden, kusursuz bir şekilde yerine getirir. Birinin karısı olmaya yazgılıdır, bunu bilir ve kabul eder. Bir sevgili olmak için *doğmuştur.* Âşık olduğu zaman Akdenizli yaradılışı şahlanır. Shakespeare Kleopatra için ne demişti biliyoruz: "Yaş onu solduramaz, ne de alışkanlıkla tazeliğini yitirir sonsuz değişkenliği." Avrupalıların bilinçdışlarında yankılanan, belki de bazılarının yalnızca şiirde söylenebilecek bir şey olduğunu düşündüğü bu cümle aslında doğru bir cümledir, bir stok raporu kadar doğrudur. Sonsuz değişkenlik onun masumluğundan gelir. İster (Yunan Ba-

ğımsızlık günlerinin Bouboulina'sı gibi) tabanca taşısın ve kendi sevgililerini zorbalıkla kendisi seçsin, ister sahip olamayacağı birine âşık olduğu için sevgilisi hiç olmasın – şablon değişmez: O bir toptancıdır. Bir kuş daldan nasıl uçarsa, öyle kolayca sevgilisi için canını verebilir. Kuzey'de bizler henüz bunun için yaşamaya başlamadık. Dizginleri gevşetilen şehvetinin bütün dünyayı altüst etmesine izin verir ama öte yandan (kendi sevgilisi dışında) başka hiçbir adamı sevilmeye layık görmediği için bir münzeviye dönüşebilir. Büyük şairlere ilham veren, erkeklere kendisi adına hadım edilmeyi göze aldıran işte onun tutkusunun bu kapsayıcılığıdır. (İşte bu yüzden sıradan erkek soyu için tehlikelidir.) Aslında o şairlere hayat vermek için doğmuştur, zeytin ağaçları, çirişotları yaşadığı sürece, Akdeniz'in mavi dalgaları o ıssız sahilleri dövdüğü sürece o da hayat vermeye devam edecektir. Onun başka türlü olmasını kim ister?

Grenoble'un Üç Gülü

Holiday'*de "Grenoble Dünya Üniversitesi" başlığıyla yayınlandı. Philadelphia. Ocak 1959.*

Stendhal, "Okura," diye yazıyor, "Dauphiné'nin, başka hiçbir ülkede görmediğim, kendine özgü, canlı, inatçı, analitik bir hissediş tarzına sahip olduğunu söyleyebilirim. Gören bir göz için, üç derecelik bir enlem değişikliğiyle müziğin, doğagörünümünün ve romanın değişmesi gerekir. Örneğin Rhône kıyısında, Valence'ta Provence doğası sona erer..."

Bu gözlemler yüzyıl önce yapıldı diye daha az doğru olacak değil, Valence'tan kuzeye ayrılan ve Grenoble'a doğru uzun, ağır bir elips çizen karayolunu izlerseniz bunun doğruluğunu fark edersiniz. Provence'taki güneş ışığının sert mavi koyuluğuyla birlikte Provence'ın özellikleri bir bir yok olur. Sizi ilk terk eden zeytin ağaçlarıdır, daha sonra güneyin tuzlu vurgusu; onun da ardından Provence'ın tuhaf sivri çatıları yerlerini, tek kaygının yalnızca rüzgâr ve sıcak değil, kar ve yağmur olduğunu belli eden yüksek, biçimsiz bir yapı üslubuna bırakır. Çayırlıklar ıslaktır. Kuru kalmak için her şey sırıklar üzerine çıkmaya başlar. Yalnızca Marsilya kiremitleri sizinle birlikte sınırdan geçer ve ahırların yosunlu çatılarına kaçkın bir ışık taşır, renkleri arduvazın grisiyle ya da kurşunun mat rengiyle karışır... Siz eski üniversite kenti Grenoble'a doğ-

ru ilerlerken Alpler, yer değiştiren sisin içine gömülmüş soğuk, dumanlı zirveleriyle kat kat yükselmeye başlar. Buralar elma ülkesi olmaya başlar, sis yüzünden pusludur, yollar uyuyan vadilere, ormanlıklara uçarcasına dalar ve çıkar. Birden Claude'un, Poussin'in romantik doğagörünümleri bu yolların yolcusu için birer gerçek haline gelir. Sislere yarı gömülü o adacıklar, parlayan yaprak örtüsünün yoğun yeşili üzerinde o eski oyma şatolar, sınırsızca uzayıp giden orman ve göl perspektifleri – hepsi de gerçektir! Oysa insan bunların her zaman romantik hayal gücünün icatları olduğuna inanmıştı. Hayır, Dauphiné'de birden romantik ressamların ne de olsa yalnızca doğayı kopya etmiş olduklarını fark edersiniz.

Ama yine de doğagörünümüne Alpler'in egemen olduğu duygusu içindesinizdir, onlarca –Reji tarım çiftlikleri (devlet tekeli) olması gereken– tütün tarlası görürsünüz, bunlar size burada yazların Provence'takinden hiç de daha az yakıcı olmadığını söyler. O zaman bu vadiler, çalışkan Dauphinélilerin kolayca işlemesine elveren güneş tuzaklarıdır. Bugünkü Grenoble'un kollarını süsleyen kırmızı güller de düşsel amblemler değildir, çünkü karayolu sonbaharda görkemli bir şekilde ışık saçan güllerle dolu fidanlıkların arasından geçer.

Ben Grenoble'a gittiğimde yapraklarını dökmeye başlamışlardı bile, havada mevsim dönümünün ilk açık işaretlerinin kokusu vardı. Belki de orayı ziyaret etmenin en iyi zamanıydı çünkü göreli olarak ortalık tenhaydı, üniversite henüz açılmamıştı, fakültelerini ziyaret edip değerlendirmek, yaklaşan akademik yıl için hazırlanmakta olan, daha sonra belki de onları ziyarete gelecek gazetecilere sabırla kulak veremeyecek kadar işleri başlarından aşkın olacak profesörlerle konuşmak için bu bir fırsattı. Yeşil ağaçlı büyük alanları ve bulvarlarıyla kentin de güz başlarının yumuşak ışığında en güzel zamanıydı. Konumu gerçekten olağaüstü güzel bir kenttir burası, kule gibi yükselen tepelerin kanadı altına sığınmış, Drac ve Isère adlı iki hızlı ırmağın kavuşma noktasına kadar yayılmış

bir kent. Her sokağın sonunda Alpler gökyüzüne dirsek atar. Laclos'un aşk üzerine yazılmış en acımasız kitabı –*Les Liaisons Dangereuses*'ü (Tehlikeli İlişkiler)– yazdığı eski kale Grenoble'a egemendir. ("Acımasız *değil,*" demişti Martine, Gauloise'ını tüttürerek. "Yalnızca basit, duygusallıktan uzak. Profesyonel topçu erinin kuruluğunun bir bölümü üslupta kristalleşiyor. Nişan tahtası talimi.")

Ama burada şunu da açıklamalıyım: Resmî bilgilerle silahlanmış olmak dışında yanımda bir öğrenciyle görüşmek için bir kartvizit getirme tedbirliliğinde bulunmuştum – on iki litrelik bir *bonbonne* (damacana) şarap. Eski deniz kaptanı, bu hasır kılıflı ganimetle birlikte sendeleye sendeleye yokuştan inmiş ve, "Grenoble'a gidiyorsan, orada kızım Martine'i ara ve ona bu şarabı götür," demişti. Bu benim için bir piyango oldu çünkü Martine sayesinde öğrenci hayatını tanıma fırsatını buldum, yoksa bu makale bir çuval soğuk gerçekten oluşacaktı. ("Ayrıca çok hızlı sürme arabayı," demişti yaşlı adam. "Şarap için iyi değildir. Tümsekli yollardan da gitme. O da şarap için iyi değildir. Sonra söyle Martine'e şarap böyle bir yolculuktan sonra dinlenmek, soluklanmak ister. Sor bakalım ona, neden yazın ille orada kalmakta ısrar ediyor. Bilmek hakkımız. Çok fazla çalışmaması gerek.")

Grenoble'un kendisiyle ilgili çok az şey biliyordum. Çok yıllar önce bir kez ziyaret etmiştim, ama bir turist olarak, şöyle bir geçmiştim. Yine de en tanınmış evladının ondan nefret ettiğini, (kot pantolon ve kaban giymiş Martine ile sokaklarında yürürken) şu anda bana biraz haksız görünen bir yabanilikle onun portresini çizdiğini bilmiyor değildim. "Grenoble benim için iğrenç bir hazımsızlık krizinin anısı gibidir; tehlikeli hiçbir yanı yoktur ama kesinlikle iğrençtir." Stendhal böyle yazıyor; ama bana sorarsanız yirmi yaşında bir genç kızın sevgiyle gülerek bunları yinelediğini duysa, o sözleri değiştirme isteği duyardı.

Grenoble Üniversitesi akademik saygınlık yönünden Fransızların gözünde kıskanılacak bir konuma sahiptir, Fransa'nın ilk üç üniversitesi arasındadır, bu onuru Paris

ve Strasbourg ile paylaşır. Ayrıca kendine özgü bir özelliği vardır, Fransa'daki öğrenim merkezleri arasında en uluslararası nitelikli olanıdır. Belki de kozmopolitliğinde coğrafyanın etkisi vardır, İsviçre-İtalyan yönelimli olmasının; ya da belki de yaz kurslarını yabancıların çok uygun bulmasının, her yıl başka ülkelerden gelen iki binden fazla öğrencinin yazı burada geçirmesinin. 1896'da *Cours de Vacances* (Tatil Kursları) başladı başlayalı 45 farklı millete mensup seksen binden fazla öğrenci burada eğitim gördü; kuşkusuz bu sayıya (yaz kursları dışında) üniversiteye lisans öğrencisi olarak gelen ve öğrenimlerini burada tamamlayan yabancılar dahil değil. ("Bir sürü can sıkıcı sayı istemiyorsunuzdur herhalde," dedi Martine. "Evet, istiyorum." Martine içini çekti. "Peki. Rektörlüğe gideceğim, oradan bana sizin bütün sorularınızın yanıtını verirler.")

Sayılar sıkıcı olabilir ama çoğu kez aydınlatıcı da olur, kabanının cebinden görünen kâğıt tomarıyla Vespa'sına binip otele gelen Martine'in yüzünde açıkça okunan küçümseme ifadesi bunu değiştirmez. "*Voilà*,"[1] dedi ve şunu ekledi: "Bu tür şeylerle kimin ilgileneceğini düşünüyorsunuz bilmiyorum ama."

Yine de Üç Yunusbalığı Oteli'nin (Napoléon'un kuzeye, Paris üzerine yürürken Yüz Gün sırasında kaldığı söylenen otelin) bekleme salonunda biraz merakla da olsa sabırlı sabırlı oturdu; hatta ben düzgün bir tablo halinde verilmiş şifrelerden üniversitenin iskelet yapısını çıkarmaya çalışırken bir kadeh *rosé* içmeyi bile kabul etti. İlgili ayrıntıları elekten geçirmek uzun sürmedi: Ama ben not defterimi kapatıp resmi belgeleri yeşil zarflarına geri koyarken o hâlâ bana ikna olmamış gibi bakıyordu. "Neler buldunuz?"

Aslında çok ilginç bir iki şey bulmuştum. Grenoble'da öğrenci sayısı aşağı yukarı 5.500'dü, ama (yeni açılan) Kuramsal Fizik ve Nükleer Bölünme Bölümü'ne yapılması beklenen yeni kayıtlarla bu yıl bu listeye 500 kişi daha ek-

---

[1] (Fr.) İşte. (Ç.N.)

lenecekti. Bu sayının içinde altı yüz kadar yabancı öğrenci vardı, 56-57 ders yılında buraya en çok öğrenci gönderen ülkeler, sırasıyla İngiltere, Birleşik Amerika ve Almanya'ydı. Kuşkusuz yabancı öğrencilerin hepsi edebiyat fakültelerinde toplanmıştı – bu anlaşılır bir şeydi; teknoloji açısından gelişmiş ülkelerde onların öğrenim göreceği en az buradakiler kadar iyi öğrenim merkezleri vardı. Amerikalılar, İngilizler, Almanlar, İsviçreliler için burada fen bilimleri diploması almak pek cazip değildi. Bu yüzden Edebiyat Fakültesi'ne üşüşüyorlar. Ama hâlâ teknisyen sıkıntısı çeken geri kalmış ülkeler Grenoble'a öğrenci göndermiyor değil – Suriye ve Yunanistan bu konuda başı çekiyor. Öğle yemeği saatinde Maison des Etudiants'ın yemekhanesi minyatür bir Birleşmiş Milletler sanki. Martine ile ikimiz öğle yemeğimizi bir Çinli, bir Japon, bir Pakistanlı, bir Amerikalı (Fransızca okuyan, Brooklyn Koleji'nden Sidney Simon) ile birlikte yedik. Japon dört yıldır Grenoble'daydı, edebiyat okuyordu, hem akademi, hem kayak merkezi olarak buranın ne harika bir yer olduğu konusunda söyleyecek çok şeyi vardı. Tipik el ve baş hareketlerini ekleyerek konuştuğu akıcı ve kusursuz Fransızca'yı dinlemek bana tuhaf geldi. Oğlan kimyacıymış. "Bugün en çok önem verilen şey fen bilimleri. Fen bilimi ve teknoloji derslerine gittikçe daha fazla öğrenci kaydoluyor. Bu da anlaşılır bir şey. Fen eğitimi için Grenoble en iyi üniversite – İngiltere'deki Cambridge gibi." Teknoloji fakültelerini öteki üniversitelere göre daha hızlı artıran yalnızca üniversite değil, bir kent olarak Grenoble da gelişiyor, her yerde fışkıran yeni sanayiler ve fabrikalarla küçük bir başkent olma yolunda ilerliyor. Burada (Fransa'da burasının benzeri başka bir yer yok) sanayiciler üniversite yetkilileriyle işbirliği yapıyor, teknisyenlerin çalışmalarının desteklenmesine yardım ediyor, çoğu kez onların çalışmalarına para yardımında ya da örneğin iş güvencesi vermek gibi teşviklerde bulunuyorlar. "Bir zamanlar," diyor Amerikalı, "üniversite kafaların eğitildiği bir yer olarak görülüyordu. Ama bugün karın doyuruyor. Fen bilimleri doy-

mak bilmez bir canavar, gittikçe daha fazla insanın beynine ve el emeğine gereksinimi var."

Tam bu noktada, son günlerde Anglo-Saksonların kafasını meşgul eden bir soru attım ortaya: "Burada, fen bilimleri ile insan bilimleri arasında, İngiltere'de ve Amerika'da var görünen bir rekabet var mı? Teknik eğitim konusunda bir rahatsızlık, amaçlar ve sonuçlar arasında açık bir bölünme?"

Uzun bir sessizlik oldu. "Evet," dedi Japon ama düşünceli düşünceli, dalgın dalgın. "Bu günlerde kızlar daha çok edebiyat, erkekler fen bilimi okuyor." Bu benim beklediğim, alacağımı umduğum yanıt değildi. Sonunda benim beklediğim yanıt masanın ucundaki örümceksi Fransız öğrenciden geldi; çenesini avucunun içine almış, sessizce dinlemekteydi. "Ben katılmıyorum," dedi. "Ayrıca Fransız eğitim alışkanlıkları bu tür bir *décalage*'a[1] izin vermez. Sorunuzu anlıyorum, bu konuda İngiliz basınında çıkan bazı makaleler okudum. Görünüşe göre bir gün uyandınız ve baktınız ki Rusların yetiştirdiği bilim insanı sayısı, Amerikalılarla İngilizlerin yetiştirdiği toplam bilim insanı sayısından fazla; bir tür korku başladı. Ama kusura bakmazsanız şunu söyleyeyim, bu bence bilimin gerçekte ne olduğuyla ilgili temel bir yanlışa dayanıyor. Bilim yalnızca kolaylıkların toplamı değildir, şeylerin pratik ve uygulamalı sonuçları değildir. Uygulamalı bilim çok daha derin bir şeye, yani saf matematiğin soyutlamalarına dayanır. Bilimin bütün varı yoğu düşüncelerdir. Bilim akıl yürütmeye bağlı değildir, hayal gücünün ne derecede cüretkâr olacağına bağlıdır; atom bombası, penisilin gibi şeyler yalnızca birer yan üründür. Matematikçilerin katıksız soyut çalışmaları olmasa bunların bütün kaynakları kısa zamanda kurur. (Ne de olsa bütün hidrolik biliminin temelinde Leonardo'nun fikri yatıyor.) Biz bugün Fransa'da bilim insanlarına şair gözüyle bakıyoruz, fikirlerin şairi. Poincaré'nin matematik düşünürken hayal gücünün nasıl

---

[1] (Fr.) Fark. (Ç.N.)

çalıştığını anlatan metnini okurken, bir şiir kaleme alan Valéry'ye ne oluyorsa ona da o olduğunu kabul etmek zorunda kalırsınız. Bir başka deyişle, her iki zanaatın da anahtarı sezgidir; hümanist eğitimin işlevi de yalnızca ahlaksal ya da etik değerler eğitimi vermek değil, sezgiyi geliştirmektir. Bence bizim eğitimimize hayat veren Fransız ruhu budur, Fransız öğrencisini Anglo-Sakson öğrenciden ayıran da budur. Her neyse, siz bizim tıp ve teknoloji fakültelerini ziyaret edin, bakın bakalım, kaç öğrenci bu konularda öğrenim görürken resim yapıyor ve yazı yazıyor. Bu tutumun dünyada başka bir ülkede örneğinin bulunduğunu sanmıyorum; umarım Fransa bu özelliğini hiçbir zaman yitirmez."

"Haklı," dedi Martine. "Ama..."

"Aması ne?"

"Bir kuşak sonra ne olacak?"

Bu soruya kuşkusuz hiçbirimiz yanıt veremezdik. Ama örümceksi Fransız sertçe başıyla onayladı. "Bilim devam edecekse o da devam etmek zorunda."

"Her şey öyle çok değişti ki."

Ama bu tartışmamız saatin çalmasıyla kesildi ve öğrenciler ders salonlarına seğirtmeye başladılar. Martine'in de bir derse katılması gerekiyordu, böylece hızla akan buz gibi soğuk Isère'in kıyısında bir saat dolaşma fırsatım oldu, Grenette Meydanı'ndan gelen tembel sokak seslerini dinledim, Stendhal anılarıma başvurarak, on altı yaşındaki o şişman biçimsiz oğlan için, üst kat penceresinin önünde durup hava kararırken gümbürdeyerek alana giren üstü kapalı Lyons arabasını seyretmenin nasıl bir şey olduğunu kafamda canlandırmaya çalıştım. ("İşte anılarım," diye yazar. "Aziz André'nin seçimler için çalan çanlarının sesi; geceleyin hizmetçilerin tulumbadan büyük demir kolla su çekerken çıkardıkları ses; son olarak da bir tacirin yanında çalışan bir tezgâhtarın Grenette Meydanı'nın bir dördüncü katında çaldığı flütün sesi.")

İşte ben bu yok olan flüt sesini ararken adımlarım beni ırmak kıyısında, alacakaranlık bir köşede, ancak iyi sa-

nat yapıtlarında görülen bir yok edilmezlikle Aziz André'nin bulunduğu o harap, güzel yere sürükledi. Altında Bayard'ın –Korkusuz ve Kusursuz Şövalye'nin– cesedinin yattığı kapak taşının yanında birkaç dakika oturdum, şövalyeliği icat eden ve böylece daha sonraki yüzyıllar boyu Avrupa'nın tarihsel hayal gücünü besleyen ülkenin Fransa olduğunu düşündüm. Peki şimdi? Renkli cam pencerelerden süzülen mücevherler karanlık kilisenin içine doluyordu. Akan ırmağın sesini duyabiliyordum. Aynı zamanda küçük tahta saboların tıkırtılarını da – büyük kapıların önünde bazı çocuklar seksek oynuyorlardı, kaldırım taşlarının üzerinde topukları tıkırdıyordu. Küçük seslerle, "Bir ki üç ..." sesleriyle o etkili ve saydam kasvet parçalanıyordu. Sonra birden bir çanın titreşimleriyle karanlık ürpererek parçalandı, ben de istemeye istemeye, söyleşi yapmak için görevli olarak gönderildiğim, oysa kendi adıma (aman editör duymasın) en sevdiğim romancının türbesine hac ziyareti yapmaya geldiğim bu yerdeki işimi tamamlamak üzere ayağa kalktım.

* * *

Havadayım! *Téléférique* ya da kablolu vagon Grenoble'daki en hoş şeylerden biri. Kalenin dış burçlarıyla Isère Irmağı'nın uzak kıyısı arasında işliyor, beşik yumuşaklığında bir hareketle sizi alıp gecenin içine taşıyor, ırmağın parıltılı sularının üstünde sallanıyor, azar azar yükseliyorsunuz, sonunda bütün kent gözlerinizin önüne seriliyor, göz kamaştırıcı renkli ışık zikzakları, elmasları, baklavaları, zümrüt yeşili ya da yakut kırmızısı tek tek parlak noktalar. Bütün vadi sisin arasından süzülen yumuşak kürklü ışık polenleriyle dolu. Vadinin arkasında karlar yükseliyor, güneye ve kuzeye doğru yayılıp giden, görkemli, kırışıksız bir örtü. Büyük yeşil T biçimli deniz feneriyle kalenin burçlarından görünen manzara muhteşem. Üçümüz bir süre orada, kentin tepesinde asılı kaldık, hayranlıktan dilimiz tutulmuş halde. Çevremizde bir yer-

den, karanlıktan gelen sesler duyuyordum, gitar tellerine dokunan parmakların çıkardığı hafif sesi. Havada koyu bir çam kokusu vardı. "Oradalar," dedi Martine, beni alıp karanlık patikalardan yukarıya götürdü.

Yukarıda bir yerde, geleneksel öğrenci şarkılarından birini söyleyen birinin yumuşak sesi duyuluyordu, şarkının sözlerinde yeniyetmelere vergi sağlıklı bir açık-saçıklık.

Dans son boudoir
La petite Charlotte
S'donnait d'la joie
Avec une passoire.[1]

Martine kıkır kıkır güldü. "Yüzünüz kızarmıştır herhalde," dedi ciddileşerek, oysa görünmeyecek kadar karanlıktı. Nils, "Bu Pierre," dedi. "Yüz kızarma konusuna gelirsek, Martine geçen yıl acemi olduğu için yüzü kızarıyordu, artık kızarmıyor. Gelin, bana elinizi verin."

"Bizutage denen o ünlü acemi çaylak törenleriniz var mı hâlâ?"

"Evet. Öğrenci folkloru ölüyor ama biz tıp öğrencileriyle uzun saçlı güzel sanatlar öğrencileri bunları hâlâ yaşatıyoruz."

"Korkunç bir şey," dedi Martine. "Çorbamın içinde bir kadavranın başparmağını buldum. Sonra da çok pis bir şarkı söylediler."

"Bunlar bir şey değil," dedi Nils. "Daha ciddi törenler var, laboratuvarda bir yerde kemiklerden yapılma bir büyücü giysisi duruyor, insan omurlarından yapılma bir kolye, sonra... başka şeyler. Kızlar ucuz kurtuldular."

Yanan bir kamp ateşi vardı – karanlık öylesine koyuydu ki ateş sanki havada yanıyormuş gibiydi. İçin için kaynayan ve ağız sulandırıcı *fondue* kokuları yayan bir tencerenin çevresine toplanmış bir öbek yüz görülüyordu. Birbirimizle tanıştırıldık, Pierre benim onuruma küçük ve hay-

---

[1] (Fr.) Giyinme odasında/ Küçük Charlotte/ Elinde süzgeç/ Keyfi tıkırında. (Ç.N.)

li kuşku götürür bir şarkı söyledi, herkesten alkış topladı. Uygun şekilde teşekkür ettim ve karanlığın içine oyulmuş bu sevimli ışık halkasında yerimi aldım. İnsan arkamızda göğe yükselen dağların omuzlarını hafifçe hissediyordu. Kızarmış ekmek çok sıcaktı ve beyaz peçeteye sarılmıştı. "Soğuk insanı acıktırıyor," dedi Pierre. "Haydi banın, çocuklar." Kızarmış ekmeklerimizi *fondue*'ye banarak oturup konuştuk. Martine'in şarap *bonbonne*'u ortaya çıktı. Besbelli ki tamamıyla "dinlenmiş" bir şaraptı, tadı da olağanüstü hacimli. Aşağıda, dünyanın taban toprağında mücevherler içindeki kent ışıl ışıl parıldıyordu.

Böylece o soğuk ve cisimsiz Alp havası içinde oturup konuştuk, o güzel şarabı içtik ve dünyayla, dünyanın geleceğiyle ilgili sorunları kafamızdan silip attık.

Kente ulaştığımızda geç olmuştu, yere düşmüş yaprakları gece rüzgârının yürüyüş yollarında döndüre döndüre sürüklediği bahçelerde yürümeye başladık.

Martine her zaman Stendhal'in büyükbabasının kalın asma çardaklı küçük taraçasını görebilmek için o küçük bahçeden geçiyordu. Yapılalı yüz yıldan fazla olmuştu ve yaşlı adamın yaptırdığı çardak, (o sevimli, sarhoş marangoz) yetenekli usta Poncet'nin elinden çıktığı gibi aynen duruyordu. Ama ancak demir kapılı yüksek bir duvarın üstünden bakabiliyordunuz ona. "O çardağın üzerinde yürümeyi hep istemişimdir," dedi Martine. "Ama tuhaf bir şekilde bütün çevresinden yalıtılmış durumda. Okul arazisinden ulaşmaya çalıştım ama bir türlü ulaşılamıyor; çok yüksek, Roma duvarının üzerine tünemiş duruyor. Ayrıca hiçbir evden oraya geçit bulamıyorsunuz."

"Girişi Grande Caddesi'nde olmalı," dedim.

"Grande Caddesi'nde avlusuz dükkânların cepheleri vardır hep. Sokaktaki bütün dükkânlara tek tek sordum. Oraya ulaşmanın hiçbir yolu yok gibi görünüyor. Gelgelelim bir keresinde asmanın altında ayakta duran, eski zamandan kalma bir şeyler giymiş, gri saçlı yaşlı bir kadın gördüm. Ürperdim; acaba bu Séraphie olabilir miydi, küçük bir çocukken ona işkence eden o korkunç hala."

Sokak lambalarının titreyen ışığında küçük taraçaya baktık, iç geçirerek geriye döndük ve öğrenci olduklarını düşündüğüm müşterilerin son siyah kahvelerini içtikleri, ışıl ışıl aydınlık Café du Commerce'in bulunduğu Grenette Alanı'na yöneldik. Artık o küçük asma çardağını düşünmüyordum. Saat geç olmuştu ve bütün kent uyukluyordu.

Hiç beklemediğim bir olayı ertesi gün öğleden sonra yaşadım; bavulumu toplamış, son bir kez kentte dolaşmaktaydım. Martine ile Nils bana veda etmek için otelime geleceklerdi. Arabayla buradan Valence'a geçmek, eve dönerken bir gece orada kalmak istiyordum. Hava kararmıştı ve Grande Caddesi'ndeki bütün dükkânlar ışıl ışıl ışıldıyordu – dükkânlar dağ kılıklarıyla tıklım tıklım doluydu, hatıra eşyaları, oyuncaklar, kocaman cevizli *praline* kutularıyla. Beni içgüdüm yönlendirmiş olmalı çünkü özellikle düşündüğüm bir şey yoktu, hele Stendhal'i hiç düşünmüyordum – Martine'e bir veda armağanı olarak biraz önce *De l'Amour* adlı kitabı satın almıştım, ama olsun.

İki dükkânın ön cepheleri arasında küçük bir aralık vardı – adeta karanlık bir tünel, tünelin ucunda, sanki bir akvaryumun içindeymiş gibi donuk, gölgeli bir ışık lekesi gördüm. Nereye açıldığını anlamak için yorgun argın o aralıktan yürüdüm. Kasvetli bir avluda elektrik sigortasını onaran yaşlı bir adam vardı. Birden yukarıya çıkan bir merdiven gözüme ilişti. Duraksadım. Yaşlı adam iyiliksever bir kulağakaçan böceğinin yüzüne benzeyen yüzünü bana çevirdi. "Birini mi aradınız?" diye sordu. Duraksadım ve şöyle yanıt verdim: "Hayır. Stendhal'in asma çardağının altında yürümek gibi bir isteğim vardı." (Böyle bir şeyi Fransızca söyleyebilirsiniz, hiç kimseye aptalca gelmez.) "Ama yol yok, öyle değil mi?"

Belki de bir yarım dakika düşündü. Grande Caddesi'ndeki trafiği ve bağrışan çocukların sesini duyabiliyordum. "Yol var," dedi sonunda. "Özel bir apartman dairesine ait. Orada yaşlı bir kadın yaşıyor. Üç kat yukarıda."

Gagnon evinin merdivenlerinden yüreğim çarparak çıktım, zili çaldım, tuhaf bir tanıdıklık duygusuna kapıl-

dım. Gri saçlı yaşlı bir hanım kapıyı açtı ve ne aradığımı sordu. Gümüşsü bir kumaştan yapılmış elbise giymişti, bu ona hiç vurgulanmamış, büyük bir farklılık kazandırmıştı. Alçak, müzikli bir ses. Biraz duraksayarak –kendimi rahatsızlık veren, davetsiz bir konuk gibi hissederek– bir *ami de Stendhal*[1] olduğumu, onun çocukluğunun büyük bir bölümünü geçirdiği taraçada yürümek gibi saçma bir isteğe kapıldığımı söyledim.

"Ama elbette," dedi heyecanla ve hiç düşünmeden, benim içeri girmem için yana çekildi. Onu izleyerek yüksek tavanlı, asık suratlı odalardan geçtim ve kendimi bir gece önce Martine ile Nils'in imrenerek baktıkları kafesin, asmanın altında, korkuluk duvarının üzerinde dikilirken buldum. Yaşlı hanım gülümsüyordu ama suskundu. Taraça parkın koyu renkli yaprak örtüsünün ötesinde bir yere bakıyordu. "İşte o yer burası; hiç değişmedi. Hiç değilse onun çizdiği, *Henri Brulard*'daki desenleri hatırlıyorsanız, buradaki hayatını *oda oda* izleyebilirsiniz; işte doğal tarih koleksiyonuyla o küçük çalışma odası – hatırlıyor musunuz?" Hatırladım. Kadın birden canlandı, bana tek tek bütün odaları gösterdi, bu arada biz o büyük adamın çocukluk hayatının o önemsiz olaylarını hatırlıyorduk. Sonunda kadın ellerini kavuşturdu ve, "Şu yaşlı asmadan birkaç yaprak koparmak ister misiniz?" dedi. Asma hâlâ duruyordu, yaşlılıktan düğüm düğüm, tüylü ama Pan'ın baldırı kadar kalın; geniş, yeşil yapraklardan üç tanesini kopardım ve kadına teşekkür ettim.

"İnsanların dediğine göre," dedi yaşlı kadın, "yazılarında Grenoble için demediğini bırakmıyormuş ama burada annesini kaybettiği için burayla ilgili kötü anıları olduğu bence çok açık. Hatırlıyor musunuz, nerede demişti 'Gençliğinin tam baharında soluverdi' diye, ve hemen arkasından '*Là commence ma vie morale*'[2] diye eklemişti?" Bir an duraksadı, düşünceli düşünceli asmaya bakarak güneşte öylece dikildi. Bir yerlerde, uyuşuk sığırlarla do-

---

[1] (Fr.) Stendhal'in dostu. (Ç.N.)

[2] (Fr.) İşte orada başlıyor benim manevi hayatım. (Ç.N.)

lu vadilerden ve yüksek dağlardan kopup gelen bir gevşeklik ve uykululukla, bir kilise çanı çalıyordu. "Annesinin gömülü olduğu kiliseyle ilgili nerede ne yazdığını hatırlıyor musunuz? Ezbere söyleyebilirim: 'Katedralin çanlarının sesi bende, 1828'de Grenoble'a döndüğüm zaman donuk ve kuru bir hüzün uyandırdı, hiçbir şekilde duygulanmaksızm, öfkeye yakın bir hüzün duydum.'" Kadın içini çekti.

İkimiz birlikte sessizce yürüyerek taraçadan, daha sonra küçük çalışma odasından, yüksek tavanlı, asık suratlı odalardan geçtik. "Yine de," dedi kadın gülümseyerek, "ilk başta Paris'ten hiç hoşlanmadığını çünkü dağlarının ve ormanlarının olmadığını da söylüyor! Bir başka deyişle oradan hoşlanmadı çünkü orası Grenoble değildi! Duygular işte böyle çelişkilidir."

Ön kapıda ona teşekkür ettim ve o ince elini öptüm. "Ziyaretiniz beni mutlu etti," dedi. "Ama sizden bir şey isteyeceğim. Lütfen buraya nasıl geldiğinizi başkalarına söylemeyin. Dr. Gagnon'un asmasında bütün Stendhal hayranlarına verilecek kadar yaprak yok; ayrıca herkesin kendi hayatı var. Söylemeyeceğinize söz verir misiniz?"

Söz verdim. Yeniden Grenette Alanı'na dönünceye kadar saatin ne kadar geç olduğunun farkında değildim; aslında benim şu anda Valence karayolunda olmam gerekiyordu. Ama o küçük *De l'Amour* cildinin içine iki yeşil yaprak koydum. Martine ile Nils, yanlarında Pierre ve bir önceki geceden iki kişiyle birlikte girişte dikiliyorlardı. Beni geçirmeye gelmek büyük bir kibarlıktı. Arabaya bavullar yüklenmiş durumdaydı. "İşte," dedim, bunu derken belli bir gönül hoşluğu duymuyor değildim. "İşte size, sizin ikinize bir armağan. Bu kitabın içinde bir yerde Stendhal'in asmasından koparılmış iki yaprak bulacaksınız, onun yazdığı şeyler kadar taptaze."

Ağızları bir karış açık kaldı, bana pek inanmışa benzemiyorlardı galiba. "Çardağı nasıl buldunuz? İçeriye nasıl girdiniz?" diye haykırdı Martine, şaşkınlıktan ağzı bir karış açık kalmıştı ve sevinçten yüzü kızarmıştı.

"Söylememeye söz verdim," dedim.

Sıcak, dostça veda sözleri arasında arabayı çalıştırdım, Drac ve Isère ırmaklarının kıvrımlarının iki kıyısını birleştiren o güzel köprülerden geçerek yoluma devam ettim. Geç oluyordu. Ama ancak büyük güney sapağına geldiğim zaman arka koltukta bir şey dikkatimi çekti, öğrenciler de bana bir veda armağanı getirmişlerdi: güllerle dolu bir sepet, ünlü Grenoble gülleriyle.

Gaskon Usulü

Holiday'*de yayınlandı. Philadelphia. Ocak 1963.*

Gaskonya coğrafi olarak (dostum Mösyö Prosper bunu yinelemekten yorulmaz) bir uydurmadır. "Ama," diye ekler heyecanla, kocaman bir avucu Fransa haritasının üzerine, ötekini de yüreğinin üzerine koyar, "şiirsel anlamda bir gerçekliktir. O bir fikrin, bir yaradılışın, dünyaya bir bakış tarzının adıdır." Sezar, ilk verilen adıyla, Novempopulana'daki yedi halkı uygarlaştırdığı günden beri bu yerin coğrafi sınırları hep değişmiştir, büyük hanedanlıkların ritmik yükselişini ve düşüşünü izlemiştir. Adı bile zaman zaman değişti, Aquitania oldu, daha sonra Vasconia (Bask ülkesi). Çok kabaca, bu uyduruk ülke Garonne'un sol kıyısı, Atlantik ile Pireneler arasındaki toprakları kapsar.

"Soylar ve görenekler açısından bir yamalı bohçadır," diye ekler dostum, "hepsi de son derece ürkek ve gururlu soylar. Béarnailer, Bigourdianlar, Armagnaclar, Landailer... Her biri de kendilerinin gerçek Gaskon olduğunu düşünür."

"Bütün bunlar iyi hoş da, Mösyö Prosper, Gaskonya diye bir yer varsa *nerededir* bu yer? O yerin kalp atışlarını duymak için insanın nereye gitmesi gerekir?"

Prosper bir gözünü kapar ve başım bir yana yatırır. "Bir daha oraya gittiğimde sen de benimle geleceksin. Güvenilir ellerde olacaksın, Gezici Şövalye'yle birlikte yolcu-

luk edeceksin." Kırmızı şarap kadehini kendi onuruna kaldırır – ama buna kendi mesleğinin bütün üyeleri dahildir. "Kazkurtaran" ilacının gezici satış görevlisidir ve Gaskonya onun görev bölgelerinden biridir. Aslına bakarsanız, bence dünyanın hiçbir yerinde, Fransa'daki gezici satış görevlileri kadar, genelde bunca kültürlü, bunca uyanık adam bulamazsınız. Alışılmış anlamda kitaplardan edinilmiş bir kültür olmayabilir bu ama onların doğuştan gelen merakları onlarda mevcut olabilecek her türlü eğitim eksiğini kapatır, entelektüel açıdan onları ayakta tutar. Onlar yalnızca uğruna zahmetli yolculuklar yaptıkları yiyecek ve içeceklerin uzmanı değildir, aynı zamanda çok bilinçli olarak, sözcüğün Fransızca'daki anlamıyla birer *amateur*'dür.

Sonunda yolculuğumuza başladığımız zaman bu gerçeği çok somut olarak kavradım çünkü bütün yol boyunca durmadan, tozlu steyşın arabalarıyla tepelere tırmanan ya da tepelerden inen Mösyö Prosper'nin meslek arkadaşlarına –öteki Gezici Şövalyelere– rastladık. Biri bir el sallıyor, biri sesleniyor, sonra gözden kayboluyordu; ama Mösyö Prosper şöyle derdi: "İşte şu giden Poincaré. İpek işi yapıyor. Bir tiyatro oyunu yazdı, Lyons'da sahneye koyacaklar." Ya da, "Ah, şu madrabaz Dupont! Bayağı ressam herif. Toulouse'daki son sergisi çok başarılıydı." Bu böylece sürer gider. Göçmen kuşlar gibi büyük ulusal karayolları üzerinde vızır vızır dolaşır, Fransa'nın perakendecilerini, yapacağım benzetmeye katılırsanız, döllerler. Benim için asıl bilmece, aşırı yemekten nasıl olup da ölmedikleridir, çünkü bir ömür boyu edinilmiş deneyimler sonucunda, güzel yemeğin kokusunu alma yetileri öylesine gelişmiştir ki. Belki de birer Stoacı filozof haline geliyorlar, ama Mösyö Prosper'den pay biçecek olursam bundan kuşku duymam gerekir.

"Uzun saatler boyu direksiyon başında oturunca," diye açıklıyor arkadaşım, "insan ister istemez derin düşüncelere dalıyor. Bir sanatçı için eşi benzeri olmayan bir hayat. Aah, keşke Dupont gibi yetenekli biri olsaydım, bir

şeyler yazıp resim yapabilseydim ya da hatta Dubarry gibi Roma paraları koleksiyonu yapsaydım... Heyhat, ben yalnızca iyi yaşama meraklısı biriyim." Fransız olup da doğal bir Epikürcü olmamak mümkün mü?

Ama kuşkusuz iyi yaşamanın da bedelleri var. Mösyö Prosper yumuşak beresini kafasının gerisine itiyor ve alnını kaşıyor. "İşi abartıyorum," diyor hafifçe kederlenerek. "Domuz gibi yiyorum. Aslında arada bir karaciğer rahatsızlığı çekiyorum, kurtarıcısı olduğum kazlardan bir farkım kalmıyor. Ama ne yaparsın? Kadın peşinde koşmuyorum, sinemaya tahammülüm yok. Benim zaaflarım mesleğimle ilgili. Çok okuyorum, bir o kadardan fazla da yemek yiyorum."

İçini çekiyor. "Üç kez beni kaybettiklerini düşündüler ve son duamı ettiler. Üçünde de kefeni yırttım. Birden içimde bir iman gücü hissettim. Yatakta doğruldum ve bir bardak beyaz şarapla (mümkünse Blanc de Blanc ile) yapılmış etsuyu istedim. Karaciğerim mucize bir şekilde tepki verdi. İki gün içinde yeniden yollardaydım. Ama kabul ediyorum, Gaskonya'da dolanmak yorucu. Evet, sinirleri yoruyor. Ah, dur seni oraya götüreyim de gör – seni 'gerçek' Gaskonya'ya götüreyim, çünkü gerçek Gaskonya'nın neresi olduğunu ben, yalnızca ben bilirim." Spatulaya benzeyen parmağını 117 numaralı karayolunun üzerine koyuyor, parmağıyla İspanya sınırını izleyip ağır ağır yay çizerek kuzeye doğru ilerliyor.

Hatırlıyorum, Sète'de, bir lokantada üçüncü kadeh kırmızı şarabımızı içiyorduk. Gaskonya'da yaptığı başarılı bir kaz kurtarma yolculuğundan yeni dönmüştü, bir daha ancak sonbaharda gidecekti ve bana kendisiyle birlikte gitmemi önerdi. "Orayı görmenin en iyi zamanıdır," dedi, "hava güzel olursa. Ah, Gaskonya!" Şarap kadehini kaldırıp parlak lâl kırmızısı rengine baktı.

"Gaskon ruhunu ele geçirmek için iki rüzgâr birbiriyle çekişir," diye devam etti, acaba bir yerden ezbere mi okuyor yoksa şu anda içinden geldiği gibi mi konuşuyor, diye merak etmeme yol açan bir ses tonuyla ve hafifçe

tumturaklı bir dille söyledi bunu. "Bu iki rüzgârın birine Cers birine Autan denir – her ikisi de tüylü birer şeytandır. Evet, sert memleket. Cers Atlantik'ten kalkıp gelirken yanında soğuğu getiren rezil bir rüzgârdır. Köy insanları bu rüzgârın bitkinin özsuyunu harekete geçirdiğini, meyve ağaçlarını kamçıladığını söyler. Ben nereden bileyim? Kıyıların sisini de getirir birlikte. Ama Autan daha da beterdir – tam bir *casse-jambe*, bacak kırmaya gelen bir rüzgâr, hiç kimse onun için iyi bir şey söylemez. *Oui, mon cher, Autan alanguit les sens, brise les nerf. Combien de fillettes séduites qui, sans lui, n'eussent jamais fait le moindre manquement*! (Evet, Autan duyuları gevşetir, sinirleri bozar. Hayatlarında en küçük bir gevşeklik suçu işlemeyecek kaç tane genç kız onun yüzünden baştan çıkmıştır.)"

Prosper derin derin içini çeker. "Evet, Autan tam bir canavardır ve ona bir canavara davranır gibi davranırlar. Köylüler ona *porc*,[1] hatta *puto de Marseille*[2] der. Böylece bu iki rüzgâr bütün kış çekişir, ta Paskalya'ya kadar süren uzun ve zorlu bir savaş. Ah, daha sonra mevsim dönümü gelir, genellikle Kutsal Hafta dolaylarında. İlk birkaç gün, ilk açan çiçeklerin kokusuna karışmış kar tadı vardır havada. Sarı bir yağmur yağar. İlkbahar başlar. Bunun üzerine Re Artus çekip gider – ha, bu arada, Kral Arthur'un silik anılarının bu adla hâlâ Gaskonya'da yaşadığını biliyor muydun? Rüzgârlı gecelerde Re Artus bulutların arasında ava çıkmış, bulutları önüne katmış gidiyor derler. Orada hâlâ yaşayan bu anı, tam yerinde bir anıdır çünkü Gaskon ruhu savaş geleneğinden, şövalyelik geleneğinden beslenir."

"D'Artagnan'dan da mı söz ediyorsun?"

"Elbette. Sana onun sırrını da söyleyeceğim."

Bu sonbahar gezisi sözü işte böyle verilmişti ve aradan öyle çok zaman geçti ki Mösyö Prosper yeniden ortaya çıktığında ona eşlik etmenin akıllıca olup olmayacağını düşündüm. Sözümona parlak güneşli Güney Fransa'da bile kuzeye doğru bir yolculuğa çıkmak için kasım sonu-

---

[1] (Fr.) Domuz. (Ç.N.)

[2] (Fr.) Marsilya Orospusu. (Ç.N.)

nun iyi bir zaman olduğu kuşku götürür. Doğrusu o döküntü Aronde'uyla, o en az on yaşındaki eski savaş kamyonuyla çıkıp geldiği zaman onu azarlamak geçmedi değil içimden. Ama homurdanarak arabadan inen, elimi sıkan, büyük bir şövalye zarifliğiyle beresini çıkaran Prosper'nin gülümsemesi bütün silahlarımı elimden aldı. O tepemizdeki kuşku götürmez gri gökyüzünü parmağıyla işaret ederek, "Biraz yağmur bizim için iyidir; daha sonra en az bir hafta gökyüzü masmavi olacak demektir," diyerek kaygılarımı giderdi. Bu konularda yılların deneyimine sahip biri olduğunu düşündüğüm için ona boyun eğdim, başvulumu hazırlayıp arabanın arkasına fırlattım – arabanın arkasına "Kazların Kurtarıcısı"nın hayat kurtarma paketleriyle birlikte biraz korkutucu posterler yığılmıştı.

Şunu açıklamam gerekiyor: Yapay yem (*gavage*) uygulamasıyla kaz yetiştirilen bölgelerde her zaman çok sayıda hayvan kaybı olur. Kazlar, bu kazları yiyen gurmeler gibi bir karaciğer rahatsızlığına yakalanırlar – zaten bütün sorun da buradadır. "Kazkurtaran"ın o olağanüstü, mutlak gücü, kazların sindirim güçlüğüne yardımcı olmak, karaciğer sorununu hafifletmek ve bu kazançlı ticarette kayıpları azaltmaktan gelir. Kendisi de bu dertten mustarip birinin bu gizli formüllü ilacın gezici satıcılığını yapmak için seçilmiş olması biraz tuhaf görünebilir ama n'aparsınız, hayat böyledir. Mösyö Prosper'ye, kendisi *in extremis*'teyken (ölüm döşeğinde), o mucize "Kazkurtaran" ilacından bir kaşık içmenin aklına gelip gelmediğini sordum. "Bunu sorman tuhaf," dedi. "Gerçekten de çoğu kez aklıma geliyor. Ama bu şeyin terkibi, bu ilacı üretenlerin açıklamaması gereken bir ticaret sırrı olduğu için, içmeye yeltenmemek gerektiğini düşündüm. Kim bilir – bakarsın içinde Kaliforniya inciri suyu vardır – o zaman benim şimdi nerede olmam gerekir? Ya da meyankökü hülasasıysa? Kendimi havaya uçurabilirim."

Yine de posterlerin üzerindeki yana devrilmiş, çok düşünceli, cam gibi gözlü ya da "Kazkurtaran"ı içtikten sonra kanatlarını çırpan ve sağlık saçan kazların resimle-

rine bakılırsa, kuşkulanacak pek bir şey yoktu. "Her türlü ciğer sorunu için" diye ısrar ediyorlardı. Prosper başını sallayarak onayladı. "Tabii," dedim, "insanlar üzerinde de yüzde elli-elli etkili olma olasılığı var mı? Düşün, bütün iyi gurmelerin peşinde koştuğu o belli şeyi bulabilirdin. 'Kazkurtaran' yetişkinlerin duasının da yanıtı olabilirdi."

Mösyö Prosper dudaklarını büzdü, konuyu düşündü ama daha fazla bir şey söylemedi. Galiba onun şifa dağıtıcılık rolünü hafife aldım diye bana biraz içerledi. Uzun bir sessizlikten sonra, "Mucize bir şey olduğu kesin," dedi. "Kazların bazen ne hale geldiklerini görmelisin." Bana göstermek için yüzünü bir saniyeliğine olağanüstü tuhaf bir şekle soktu, sonra ışığı sönen ampul gibi yüzünü kararttı. "Ama bir dozcuk ilaç içtikten sonra..." Yüzünü yine aynı derecede olağanüstü tuhaf bir şekle soktu – sağlık fışkıran, iyileşmenin sevinciyle parıldayan bir yüz. Sahiden de kanat çırptı.

Montpellier'de öyle bir gök gürledi ve sağanak yağmur indirdi ki, bütün umutlarım suya düştü. "Al sana Gaskonya," diye düşündüm. Zamanımızı, çamura saplanan arabayı çamurdan çıkarmaya çalışarak ya da buz tutmuş bir havuzun yüzeyinde kayan taş gibi buzlu yollarda kaymakla geçirecektik. Ya da ıssız bir yerde üç gün yardım bekleyecek, o lanet "Kazkurtaran" ile hayatta kalacaktık. Sonra son korkunç kasılmalardan dolayı çarpılmış yüzlerimiz, futbol topu gibi şişmiş karaciğerlerimizle ölümüzü bulacaklardı. (Acaba gövdelerimizin içini doldurup bütün insanlara bir uyarı olsun diye İnsanlık Müzesi'ne koyarlar mıydı?) Ama hayır. Mösyö Prosper umutsuz değildi, tam tersine sevinçliydi. "Tıpkı benim dediğim gibi," diye bağırdı. "Bir rüzgâr çıktı mıydı gökyüzü pırıl pırıl olur."

Öyle de oldu, kaygım şaşkınlığa dönüştü; biz Roussillon sınırına ulaştığımızda güneş çıkmıştı, kara bulutlar kabuk kabuk soyulmuş, gökyüzü masmavi olmuştu, testere gibi uzayıp giden, dalgalı ovalara rüzgâr saldırıyordu. Ne rüzgâr! Bugüne kadar pek çok kötü rüzgâr gördüm – her ülkede insanların yaka silktikleri kötü bir rüzgâr var-

dır: İtalya'nın keşişlemesi, Belgrad'ın sütü ekşiten kış rüzgârı, "*koşava*"sı; ama karayel bunların hiçbirine benzemez. Karayel estiği zaman birkaç saat içinde sıcaklık birden sıfırın altına düşer. Gökyüzü mavi olabilir ama... insanın el ve ayakları buz keser. Narbonne'da ben bir otel odasında yatağın üzerinde bitkin halde yatar, bu kötü havalardan sağ çıkıp Gaskonya'yı göremeyeceğim diye yakınırken Mösyö Prosper'nin bana söylediği şey doğrudur: "Karayel eserken çok yemek yememek gerekir çünkü sindirim sırasında insanın bütün kanı midesine toplanır, soğuk vurgunu yemek tehlikesi vardır."

Ama benim türümde bir turistin yaptığı iki önemli yanlış rüzgârla açıklanabilir, çünkü niyet ettiğim gibi, Pézanes, Bouzigues ve Béziers'de oyalanmak yerine, kaynar suyla haşlanmış kedi gibi bir sıçrayışta Narbonne'a gittik, eski araba bütün amortisörlerine kadar homurdanıp titriyordu. Özellikle Pézanes'ın o küçük, lezzetli koyun eti tartlarından yemek istiyordum, bunu ağzımın tadına düşkünlük kadar vatanıma düşkünlük nedeniyle de istiyordum çünkü bu tart Anglo-Hint kaynaklıdır. Pézanes tartının atası, bir zamanlar yanında koyu esmer Hintli maiyetiyle birlikte Pézanes'da uzun bir tatil yapan, Hintli Clive olarak bilinen Hindistan imparatorudur. Onun Hintli aşçıları getirmişler bunu buraya, yerliler de benimsemiş. Ama Pézanes'da toz burgaçlarıyla sonbahar yaprakları dans ediyordu ve ben dışarıya bakmak için pencereyi açtığımda rüzgâr Mösyö Prosper'nin beresini kapıp arkaya uçurdu.

Bouzigues'de iyi havalarda ayaklarınızı istridyelerle dolu o ünlü lagünün içine sallandırıp istediğiniz kadar istridye yiyebileceğiniz yerde de durum daha parlak değildi. Karayel suyu öylesine bir şiddetle kamçılıyor, dalgalandırıyordu ki derinlerde uyuklayan istridyelerin maneviyatı için kaygılandım. Arabamıza zor hâkim olarak kendimizi Narbonne'a attık. Rüzgâr kasabayı avucunun içine almış, kahverengi yaprak sağanaklarını önüne katmış sürüklüyordu. Yapraklar bulutlar halinde havalanıyor, önümüzü görmemizi engelliyordu.

Kasabaya girdik ve o gece için küçük Lion d'Or Oteli'nde yer bulduk; Gezici Şövalye ile yolculuk etmenin gerçekten önemli nedenlerinden biri, bu adamların her zaman basit otellerde kalmaları ama birinci sınıf yemekleri olan küçük bir oteli nerede bulacaklarını her zaman bilmeleridir. Onca küçüklüğüne karşın Lion D'Or rahat, çok iyi ısınan, tertemiz bir oteldi. Aynı zamanda bir lokanta ve bar olan küçük yemek salonu ne yapmaları gerektiğini bilen insanlarla tıkabasa doluydu. Yemekler mükemmeldi.

Sırası gelmişken söyleyeyim, Güney Fransa'da bu her zaman böyle değildir. Burnu büyük Kuzeyliler size her zaman gerçek anlamda *cuisin* Valence'ta biter derler ve onlara göre *gens du Midi* (Güney Fransalılar) ilkel insanlardır. İşin doğrusu onlar Akdeniz tarzı yemek yerler ve ince işçilik gerektiren az sayıda yemekleri vardır; ama o az sayıdaki yemek de birinci sınıftır. Aslında akşam yemeği öylesine iyiydi ki yemekten sonra kendimi düpedüz korkunç hissediyordum; ya çocuk felci ya da menenjit geçiriyorum dedim, bu kesindi. Mösyö Prosper'nin kâğıt oynama önerisini geri çevirerek yatağın yolunu tuttum, pencereleri tırmalayan rüzgârın sesini dinleyerek çok kötü bir gece geçirdim.

Sabah olduğunda kendimi yataktan kalkamayacak kadar hasta hissediyordum ve durumun bu olduğunu Mösyö Prosper'ye itiraf ettim. Sinirlice başını iki yana salladı. "Hep karayel yüzünden," dedi. Öyle olduğunu biliyordum... evde olsaydım bir kadeh *vieux marc* ile bunu savuşturmaya çalışırdım. Ayaklarım buz gibiydi, burnum mosmor, cesaretim sıfır, nabzım ağır, midem altüst. Hayır, asla Gaskonya'ya gidemeyecektim. Mösyö Prosper bir süre düşünceli düşünceli bana baktı ve "On dakika içinde seni ayağa kaldırırım ben," dedi.

Bara gidip elinde bir kadehle ve yeşil bir şişeyle geri döndü. "İç şunu," dedi. O renksiz sıvıyı uslu uslu dibine kadar içtim ve birdenbire soluğum kesildi, bir elimi kör gibi öne uzattım, ötekiyle boğazımı tuttum. O şey çalıları tutuşturan orman yangını gibi boğazımdan aşağıya indi.

Soluk almayı başarır başarmaz, "Nedir bu böyle?" diye sordum.

İşte o zaman Mösyö Prosper hayat verici o mucize şeyin adını söyledi – belleğime, çıkmamacasına kazınmış, belki de mezar taşıma da kazınacak olan bir sözcük. "Bir şey değil, yalnızca Arquebuse," dedi yumuşak bir sesle, neredeyse önemsiz bir şeymiş gibi.

"Bu dünyanın en korkunç ateşsuyu," diyerek şişeye uzandım; ama yalnızca etiketine bakmak için, çünkü bir kadeh daha içsem herhalde mum gibi söndürürdü beni. "Arquebuse" dendiği doğruydu, etikette 50 derecelik bir içki olduğu yazıyordu; ama gizemli adı ve içindeki madde, etin her türlü hastalığını apaçık iyileştirme gücü kadar büyük bir soru işaretiydi. İşte Ponce de León'un aradığı şey buydu – ebedi gençlik iksiri! Artık bundan sonra bir gün bile hastalık yüzü görmeyeceğimi anladım. Mösyö Prosper sırıtıyordu. "Söyledim sana," dedi. "Birinci sınıf bir ilaç, bu şey. Çok yiyip içmekten sindirim sistemleri ciddi olarak bozulmuş olanlar için." Fransız mantığının amansızlığı, Kartezyen kafa yapısının incelikli büklümleri! Demek ki insan 12 derecelik şarapları ya da 40 derecelik *pernod*'yu fazla kaçırmanın etkilerini gidermek için 50 derecelik bu aslan sütünden bir kadeh atıyordu! Bundan daha basit ne olabilir? Bunu Fransızlardan başka kim düşünebilirdi? Bir kaplan gibi fırlayıp yataktan çıktım, giyinirken o kutsal şişeyi daha ayık bir gözle inceledim. (Rabelais'nin demek istediği gerçekten de *bu* muydu?)

Edindiğim bilgiyi karayel ülkesindeki bütün yolculara aktarıyorum. Arquebuse, örneğin, bir içki olarak tanımlanmıyor, "*Eau vulnéraire*" (yara ilacı) olarak tanımlanıyor. Bunu Aziz Genis Laval'in hayırsever rahipleri yapıyorlar, özenle toplanmış otlardan ve suya yatırılmış köklerden oluşan gizli bir karışımı saf alkolün içine usul usul yediriyorlar. Biraz tutucu bir etiket. Orada yazdığına göre Arquebuse adını, bu adı taşıyan silahın (arkebüz) Avrupa'da keşfinden sonra, bu silahla yaralananların korkunç yaralarını iyileştirmek için icat edilmiş bir karışımdan almakta. Dı-

şardan sürülen bu yara ilacının nasıl içilen bir ilaç haline geldiğini açıklamıyor, bunu kurcalamanın da yararı yok.

Anlaşılan yaralarına ilaç sürdüren bir okçu susadı ve doktorun arkası dönükken şişeden biraz içti. Anlaşılan öylesine mucize bir etkisi oldu ki, o günden sonra bu şey, sıkışık durumlarda bir çeşit doğaüstü bir ilaç olarak piyasaya sürüldü. Yine de şişenin üzerinde hayırsever keşişlerin ince bir istihzayla bir gerçeğin altını çizdiklerini göreceksiniz: Bu "ne bir likör, ne herhangi bir alkollü içki, ne de gerçekten herhangi bir ilaçtır – en doğru tanımıyla BİR YARA MERHEMİDİR'dir." Harika bir tanım ve harika bir diplomatik hatasızlık örneği. Üstelik bir kez o ilacı içtikten sonra hiçbir diyalektik itirazda bulunma isteği duymuyordum. Bu sessiz keşişlerin benimle tartışmak için otları suda eritmek gibi süreklilik ve sabır gerektiren bir işi bırakmalarını istemiyordum. Dokuları canlandırıcı bu harika sıvının üretiminin, Ortaçağ okçuluğunun doğasıyla ilgili birkaç kısır tartışma yüzünden azalmasını da istemiyordum. Hayır. Mösyö Prosper onun o küçük yara merhemi konusundaki heyecanıma çok sevindi, besbelli ki Gezici Şövalyelerin meslek sırlarından biriydi bu. Yıldırım hızıyla giyindim ve her şeyi yapmaya hazırdım; rugum çizmelerini giymiş, mahmuzlarını takmıştı. O büyülü şişeyi alıp torbama attım. Biz Narbonne'u geride bırakırken rüzgâr hiç de daha az vahşice uluyor değildi ama artık hiç umursadığım yoktu; gerçekten de pencereyi açtım ve alay eder gibi rüzgâra güldüm. Arquebuse'ün beni yarı yolda bırakmayacağını biliyorum.

Issız tuzlalar, kırağıdan sertleşmiş sazlar, yavaş yavaş İspanyol sınırına doğru uzayıp giderken, rüzgârla sarsılan iç bölgeler, 117 numaralı yola sapmadan önceki son işaret noktamız. Sonra Rousillon'un kırmızı toprakları – güneşin eğimine göre yakut, öküz kanı, pişmiş tuğla, çiğ biftek, kırmızı pancar kökü rengi. Doğa ne kadar da ıssız, renk tonu ve ritim açısından ne kadar da güzel. İspanya orkestrasyonunun ilk notaları bu, elbette, çünkü Katalonya gerçekten de İspanya demektir – İspanya ise kırmızı toprak-

tır, kanı ve güneşi emmiş boşluk. Hatırladım, yaşayanların belleklerden silinmiş Fransa'nın büyük idam kaçkını şairi Villon, buralarda bir yerde kaybolmuştu. Tarlalarda toz hortumları fırıl fırıl dönüyor ve hırlıyordu. Sığ vadileri küçük, tozlu kaleler taçlandırmıştı. Arazi pişmiş tuğla gibi kavruk ve çatlak, bütün renkleriyle –soylulukları, saçmalıkları, gururlarıyla; kolay hayattan nefretiyle, Mitras[1] tapıncının nabız atışlarıyla birlikte– çok eskiden kalma bir İspanyol mizacı duygusunu bize taşıyor. Evet, çünkü burada güneş vurulmuş bir boğa gibi yere yıkılıyor.

Şimdi sırtımızı denize vermiş, kuzeye, dağ eteklerine doğru vızırdayarak gidiyor, rüzgârın içinde kendimize bir yol açıyorduk. Katalonya doğagörünümü uzun sürmedi. Yine güneş yanığı kayalar, kireç tozlu dalgalı arazi, daha sonra göreceğimiz şeyler için çok güzel bir hazırlıktı, değişikliği çok şaşırtıcı hale getiriyordu. Estagel, Latour-de-France, Axat geride kalmıştı, daha sonra birden dar uzun Aude Deresi Vadisi'ne giriyoruz, iki kıyısı sık eğreltiler ve ladin ağaçlarıyla kaplı dar ve derin dere yataklarını izleyen yol, yukarı tırmanıp aşağılara iniyor; dere yatakları öylesine derin ki günde herhalde ancak birkaç saat güneş görüyor. Sağlam taş yatağının içinde Aude Deresi ok hızıyla akıp gidiyor. Öten bülbüller var ve su sıçratan alabalıklar. Kıvrımlı derenin kıvrımlarını izleyen bu uzun, yılankavi dönemeçleri alırken bütün dikkatlerini avlarını izlemeye vermiş, heykel gibi kımıldamadan duran birtakım alabalık avcılarına rastladık. Rüzgâr kalmamıştı. Güneş pırıl pırıl parlıyordu. Gökyüzü maviydi – ama bu mavi elbette Provence'ın ya da Languedoc'un parlak Atina mavisi değildi, yemyeşil iç bölgelerde gördüğünüz daha koyu, morumsu mavi. Katalan Ovası'nın çıplaklığından ve yoksulluğundan sonra bu değişiklik şaşırtıcıydı. Irmak kıyısından ayrılıp dağlara, Quillan'a doğru yöneldiğimizde her şey bollaştı – bol çamur, bol kireçli toprak, bol otla kaplı yemyeşil yamaçlar.

---

[1] Eski İran'da aydınlık ve hakikat tanrısı. (Ç.N.)

Mösyö Prosper hoş bir neşe parıltısıyla buraların özelliklerine işaret ediyordu. "Kazlar, görüyor musun." Çiftlik evleri sivri çatılıydı, kışlık hayvan yemini saklamak için çatı araları genişti. İlk kez buralara özgü kıvrık boynuzlu öküzlerin çektiği bir öküz arabası gördük. Ayrıca güneşte tereyağı gibi sarı sarı parlayan mısır koçanlarıyla dolu büyük sandıklar da gördük. "Bunlar kazlar ve kümes hayvanları için," dedi Mösyö Prosper, bildiği kadarıyla Bresse'in ürünleri daha ünlüydü ama bu bölgenin kümes hayvanları çok daha yağlı ve etli olurdu. Buna kendim karar vermem için bana denettirmeye söz verdi. Sonra daha başka konularda bilgili bilgili nutuklar çekti, örneğin *le Vert Galant*, adam bugüne kadar köylüler arasında yaşayan bir gelenek, iyi bir Gaskonyalı yetiştirme geleneği bırakmıştı arkasında. Sırrı şu: Erkek bir çocuğunuz olursa sarmısakla dilini ovun ve ona bir yudum iyi Jurançon şarabı içirin. Kesinlikle hem zeki hem akıllı olacaktır. Bu zekânın nasıl bir zekâ (*narquois* çevrilmesi olanaksız bir sözcük) olduğunu göstermek için Mösyö Prosper bana bir örnek verdi. Tehlike anında okunacak şu duanın patenti Jeanne d'Arc'ın dostu Gaskonyalı La Hire'e ait. Şöyle dua etmiş: "Ulu Tanrım, şu tehlike anında La Hire Tanrı olsaydı, sen onun sana nasıl davranmasını isterdiysen, sen de ona öyle davran." Şeytanca ve hoş bir mantık!

Böyle konuşurken birden elini teatral bir hareketle öne uzattı ve "Bak!" diye bağırdı. Şu anda hayli yükseğe tırmanmış durumdaydık, Pireneler birden heyecanlandırıcı bir şekilde sol tarafımızda bitivermişti, göz alıcı beyazlıktaki karlı başları ufukta köpek dişleri gibi sipsivri, Güney Fransa dağına doğru gittikçe küçülerek yan yana dizilmişti. Tiyatro sahnesini çerçeveleyen bir ön sahne gibi, dağ eteklerinin morumsu siyah çizgisi onları bizden ayırdıkları için, o güzellikleriyle çok daha fazla tiyatro dekoruna benziyorlardı. Şimdi artık yollar daha düzdü; alçak dağ silsilesinin yanından geçmiştik, Quillon ile Foix, dağların yamaçlarına bir zarf gibi sıkıştırılmış duruyordu.

O gece St. Girons'da, bir başka olağanüstü güzel, kü-

çük bir otelde kaldık, Mösyö Prosper bu yöreye özgü yemeklerin hiçbirini kaçırmamam için listeyi incelemeye başladı. Şunu söyleyeyim, bizim yediklerimizi bir kaz yese baygınlık geçirirdi, ama bizim dışımızda orada biricik müşteri, bizden de daha büyük bir iştahla yemek yiyen iki Dominiken papazı olduğu için günahlarımızın bağışlanacağını düşündüm. Ne de olsa Fransa'da yemek ciddi iştir. Mösyö Prosper'nin bana ille tattırmak istediği şeyler şunlar: Başlangıç olarak *pâté de foi gras maison*. (Normal olarak gurmelerin bunu semtlerine uğratmamaları gerekiyor, ama kümes hayvanları bölgesindeyseniz ve burası kendine saygısı olan hiçbir aşçının konserve kazciğeri ezmesi kullanmadığı bir yerse iş değişir.) Kendisine güvendiğimi sezdirdiğim Mösyö Prosper bu kaz yemeklerini bana danışmadan ikimiz için de ısmarladı. Tanrı onu kutsasın – bugüne kadar yediğim en iyi yemekti. Biz hâlâ o büyülü, alabalık kaynaşan ırmak, Aude'un etkisi altında olduğumuz için, ana yemek olarak balık yemeye karar verdik, muhteşemdi: etli beyaz alabalık, tereyağına biraz kaz yağının eklenmesiyle güçlendirilmiş *sauce meunière*'li.

Mösyö Prosper şarap listesini görünce kaşlarını çattı, sonra güzel garson kıza kararlılıkla, "*Pâté* ve balığın yanında bir Blanc de Blanc, sonra Grenach... dur bakayım... evet, bir Paziols," dedi. Ben sertçe karşı çıktım: "Grenach tatlı şaraptır, Mösyö Prosper, özür dilerim ama yemekte tatlı şarap içemem!" Benim bu isyanıma karşı neşeyle keh keh keh diye güldü ve, "Görürsün," dedi. Yine tabii o haklı çıktı, Grenach tatlı şarap değildi, harika, hafifçe meyve aromalı sek şaraptı, birkaç dakika sonra ikincisini söylemiştik. Benim yediğim kızarmış ekmekli kızarmış güvencin palazının tadına bu şarap tat katmıştı, nefisti – etinin yumuşaklığı, tatlı mısır yemiyle beslenmenin farklılığına tanıklık ediyordu. Mösyö Prosper kaz kavurması istedi (besbelli ki vazgeçemediği bir şeydi), benim de tatmam için ısrar etti: Tadı güzeldi ama korkunç yağlıydı! Yemek sonrası lokantanın kendi özel tatlısını seçtik, bunun için biraz beklememiz gerekti, beklemeye de değdi: Armag-

naclı sufle, Mösyö Prosper bana göz kırpıp, "Pudingden falan iyi, ha?" dedi.

Akşam yemeğinden sonra, bir kadeh Armagnac ve bir puroyla neşesi yerine gelen dostum, başka iki Gezici Şövalye'ye rastladı, beni bir süre hayat üzerine düşüncelere dalmaya bırakarak onlarla biraz efkâr dağıtmak için 21 oynadı, hileler ve tartışmalar sürdü gitti. Ben de doğruca yatağa.

Ertesi sabah gün ağardığında hava güzel ve bulutsuzdu, biz de erkenden yola koyulduk, Tarbes'ın bazı yöresel yiyeceklerine saldırmaya can atıyorduk, orayla ilgili çok şey duymuştum. Biz hızla yol alırken beyaz tepeler ufuk çizgisi üzerinde zıplaya zıplaya bize yol arkadaşlığı ediyordu. Havada buz kokusu vardı ama gökyüzü mavi ve dingindi. Doğagörünümü olağanüstü güzel ağaçlarla beneklenmişti. Sol tarafımızda kardan yapılmış küpeler gibi parıldayan dağ tepeleri olmasa insan kendini Loire'da sanabilirdi. "İlkin," dedi Mösyö Prosper, "ilkin seni Tarbes'ın içine götüreceğim, hayal kırıklığına uğrayacak, iğreneceksin, sonra geriye dönüp uzaktan baktıracağım, güzelliğinden titreyeceksin." Bu bana biraz bilmece gibi geldi ve ne demek istediğini ancak kasabaya girdiğimiz zaman anladım – bu arada söyleyeyim, son derece sıradan bir Fransız taşra kasabasıdır.

Aşırı derecede can sıkıcı olan Tarbes'ın kendisi değil, kasabayı hemen hemen sürekli kuşatan sistir. Tepelerle çevrili, ırmaklarla oyulmuş derin bir çukurlukta yer alır. Yiyecek ve içeçekleriyle ünlüdür ama Lyons'unki gibi biraz nemli ve sıkıcı bir havası vardır. Orada yarım saat kadar oyalandık, bu arada Mösyö Prosper bir yere telefon etti, sonra yeniden batı yönünde yola koyulduk. Tarbes'dan çıktıktan sekiz kilometre sonra yol göğe tırmanmaya başlar, bu dağın tam tepesinde bütün Gezici Şövalyelerin çok sevdikleri küçük bir otel vardır, adı da kendisine pek uygundur, *Le Beau Site* (Güzel Manzara). Manzara tek sözcükle muhteşemdir, hiç değilse burada Mösyö Prosper'nin büyüleyici bir güzellik konusundaki böbürlenmeleri haklı çıktı, çünkü aşağıda bütün vadi tarçın renkli sisin için-

de yüzüyordu, sis büyüklü küçüklü parçalar halinde yer değiştirmekteydi. Tarbes, bazen belirginleşir, bazen geri çekilir, sisin içinden bazen bir katedralin sivri kulesinin, bazen bir işyeri binasının görünmesine, sonra da yeniden silinip yok olmasına izin verirken çok güzel görünüyordu. Sağda solda görülen bir ırmak yatağı bulutun köşelerini emiyor, birden yan yana yere çakılı metal direklerin hepsini ya da belki de uzun çaprazlama bir çizgi halinde sıralanmış kavak ağaçlarını (bulaşık evyesinin deliğinden aşağı akan sabunlu sular gibi) yutuyordu. Birden bir havaalanı görünür, gümüş rengi metal iki uçağı gizleyen perde kalkar, hemen ardından havaalanı kendi kendini berhava ederdi. Anlaşılan Tarbes Vadisi hep böyle, sisle kaplı. Daha geride, Güney Fransa'daki dağ silsilesinin en yüksek tepesi yükselir, bulutlara dirsek atan küçük beyaz gözlemeviyle birlikte.

Le Beau Site'ın bol güneşli taraçasına oturup sürekli değişen görünümü seyretmek çok güzeldi. Yemeklere gelince; Mösyö Prosper bu işle yakından ilgilendi, önümüzde uzun bir yol olduğunu, hazır istim üstündeyken devam etmemiz gerektiğini söyledi. İşte bana Gaskonya'nın sınırlarını ilk kez bu unutulmaz yemek sırasında gösterdi – tek gerçek sınırını. İki parmağını bir pergel biçiminde açtı, birini Auch Kasabası'nın üzerine koydu, parmağını döndürerek bir yay çizdi, bu yay Gers Eyaleti'ni içine alıyordu. "Bu işte," dedi (bir Bigorrelu ya da Landeslı duyar korkusuyla geriye dönüp hiç bakmadan), "işte burası," dedi.

"Ama Auch eski Gaskonya'nın başkenti."

"Benim için hâlâ öyle."

"Öyleyse Gaskonya, Armagnac'tan biraz büyük."

Onun düşüncesine göre bölgenin rahatı yerindeydi, Toulouse'dan başlayan büyük anayollarla, biri kuzeye, Agen'e, öteki güney uçtan dolanıp Tarbes'dan geçerek Dax'a giden yollarla çevriliydi. "Kesinlikle gerçek Gaskonya burasıdır – ama sakın meyhanelerde yüksek sesle söyleme. İşime boş yere engel olmasını istemem, anlıyor musun."

"Anlıyorum."

Şimdi daha iyi anlamaya başladım. Anayolu izleyerek Pau'ya geldik, Pau, portakal ağaçları, çevresine palmiye saksıları dizilmiş taraçalarda güneşte oturan, eski gazetelerine ya da iskambil oyunlarına dalmış yaşlı insanlardan oluşan sürekli otel nüfusuyla, bir eskilik ve bolca ıssızlık havasının egemen olduğu bir yerdi. Bütün böyle yazlık yerler gibi hem iç sıkıcı hem de, yok olan anıların yüküyle, romantik bir yer; Eski Avrupa kral hanedanının fil mezarlığı. VII. Edward zamanında Baden-Baden ne idiyse burası da şimdi o. Ama burada biz nihayet Mösyö Prosper'nin kendi seçimi olan düşsel Gaskonya'ya girdik çünkü anayolu terk ederek Morlaas ve Vic le Bigorre üzerinden bizi geriye, Auch'a doğru götürecek olan küçük ama çok iyi olan il yolları ağını kullanmayı seçmiştik. Göğüs gibi inişli yokuşlu bir araziydi, ormanlarla kaplı dik yolları, serçelerin yörüngeleriyle birlikte yükselip alçalıyordu. Yine bereketli çiftlikler, düşecek gibi duran çatılar, büyük tahıl ambarları; kümes hayvanı yemi olarak mısır koçanlarıyla dolu sandıklar; kocaman, ağır ağır yürüyen sığırlar ve öküzler; insana nedense Avusturya'yı hatırlatan, yol kıyısındaki tuhaf haçlar. Her tarafta tek sıra olmuş uykulu hindiler ve kazlar. Büyük bir dinginlik ve yalnızlık duygusu, belki de seyrek nüfuslu bir yer olduğu için. Çiftlikler geniş ve seyrek. Yarım gün yolculuk edebilir ve tek bir kişiye bile rastlamayabilirsiniz. Yine de yalnızlık duygusunun kendisi hoştu.

Akşama doğru –Mirand la Jolie yönünde yol alıyorduk– Mösyö Prosper bana D'Artagnan'ın sırrını ciddi bir yüz ifadesiyle açıkladı. "Sözümona," dedi, "Château de Castelmaure'da doğmuş, o şatoyu ziyaret edeceğiz. Ama bana kalırsa Dumas yanılıyordu. Ben sana onun doğduğu köyü göstereceğim." Bunları demeye kalmadan karşımıza, üzerinde "Artagnan" yazılı bir yol tabelası çıktı, Mösyö Prosper kıkır kıkır gülerek, oraya gitmek üzere direksiyon kırıp köy yollarına saptı. Öyle küçük yollar ki normal hiçbir karayolu haritasında bulamazsınız. Aslına bakarsa-

nız bir köy değil gerçekten de bir mezra – inişli çıkışlı arazide bir öbek sessiz sedasız çiftlik evi. Büyük bir saygıyla arabanın motorunu kapattık, duyularımızı kırların alçak seslerine emanet ettik – sığırların böğürtülerine, tarlanın bir başından öteki başına doğru hindileri güden bir kızın yüksek tiz sesine. Uzun lastik çizmeli bir adam çamurlu bir tarlada ineğini önüne katmış bata çıka yürüyordu. İneğin toynakları çiftlik arazisinin derin kara humuslu toprağına gömülüyordu. "İşte burada doğdu," dedi Mösyö Proper kararlılıkla, sanki akademik bir kesinlikle söylüyordu bunu. "Bundan eminim." İkimiz de artık D'Artagnan'ın bir roman kişisi olduğunu unutmuştuk; son derecede gerçek biriydi, Gaskonya'nın koruyucu azizi. Mösyö Prosper'in bu keşfiyle ilgili uzun, polemikçi bir edebi makale yazmaya yarı yarıya karar verdim.

Mirande la Jolie'ye varmadan önce alacakaranlık basmıştı, adını (Güzel Mirande) hak eden bir kasabaydı ama dağınıklık ve yıkanmamışlık izlenimi veriyordu, sokakları bakımsızdı; ama dostum kaz bölgesinde dolaşırken burası on gün kadar bizim karargâhımız olacaktı. O gece oraya gelişimizi yörenin ünlü yemeklerinden oluşan bir akşam yemeğiyle ve yemekten sonra içtiğimiz Armagnac'la kutladık. Yolculuğunu tamamlamış ve bu büyülü bölgeyi bana söz verdiği gibi tanıtmış olma duygusuna yenilerek Mösyö Prosper şarkı söylemeye başladı, bütün her şeyi kutlayan bir şarkı. Hatırlayabildiğim kadarıyla sözleri şöyleydi:

Dans les chênes des court, lorsque tombait la nuit,
Des dindons imposant semblaient d'ĕnormes fruits,
La fermiĕre gorgeait les canards et le oies,
Afin d'en les plus onctueux foies.[1]

Bu sözümona Gaskonya senfonisinin açılışıydı; he-

[1] (Fr.) Avlulardaki meşe ağaçlarına inince akşam/Kocaman meyvelere benziyordu baba hindiler/ Ördek ve kazları besliyordu çiftçiler/ İyice yağlansın diye karaciğerleri. (Ç.N.)

men hemen bütün perspektifleri bulandıran bir yeme-içme senfonisinin.

Bölgede ateşböcekleri gibi kaygısızca on gün kadar dolaştık, Mösyö Prosper şifa dağıtıcılığı işini ancak bir Fransız'ın başarabileceği bir beceriklilik ve hızla yerine getirdi, iş gereğinden fazla uzadığı zamanlar beni bir eski zaman yapısının bir yerine ya da ırmağa bakan bir kahveye, onu beklemem için önümde kusur bulması olanaksız bir kadeh şarapla oturtuyordu. İnsan yalnızca köylerin adlarını bir tespih gibi çekebilirdi – Bassoues, Peyrusse, Vicnau, Miélan, Masseube, Plaisance, Riscle, Gouts. Bu adlar bellekte bir füg̈ün motifleri gibi yankılanıyor. Sonra tabii bunca iyi yemek ve şarap yükünün ağırlığına dayanamayarak gövdem iflas bayrağını çektiği zaman bütün insan hastalıklarının tek ilacına başvuruyordum – o güzelim Arquebuse'e.

Yine de Mösyö Prosper haklıydı, yemek rejimi olarak bunun çok yorucu olduğu apaçıktı. Sonsuza kadar sürdürmek olanaksızdı. Kursaklı güvercin gibi yürüdüğümü hissediyordum. Onuncu gün Auch Kasabası'nın kulelerinin ve duvarlarının karşımızda yükseldiğini gördüğümde rahat bir soluk aldım. Mösyö Prosper yapılacak en uygun işi yapma konusunda uzmandı, Gaskonya'da geçireceğimiz son gece –çünkü ertesi gün güneye, Languedoc'un tozlu ve sade sınırına inecektik– kendimize kalacak uygun bir yer bulmadan önce Auch'ta bir Valezquez'e ciddi olarak uzun uzun baktık ve ünlü katedralde bir ayine gittik.

Yine de son bir kez daha Mösyö Prosper'nin uzmanlığına kendimi teslim ederek, dostumun büyük bir dikkat ve düşüncelilikle seçtiği veda yemeğini karşımda buldum.

"Bu kez," dedi, "balık yok. *Plus ça change*,"[1] (kıkır kıkır güldü) "*et moins c'est la même chose.*"[2] Salyangoz ısmarladı, ben de Fransa'nın salyangozlarıyla ünlü bütün bölgelerinde ve İsviçre'de salyangoz yemiş biri olarak ko-

---

[1] (Fr.) Büyük bir olasılıkla değişik bir şey. (Ç.N.)

[2] (Fr.) Küçük bir olasılıkla aynı şey. (Ç.N.)

nunun uzmanı olduğumu iddia ettim. "Koleksiyonuna Gaskon salyangozları da katkıda bulunacak," dedi sakince. Gerçekten de katkıda bulundu, ayrıca bel kalınlığıma da katkısı oldu, bunların pişirilmeden aylarca önce, belki de Armagnac ve kazciğeri ezmesiyle beslendiklerini düşündüm. Mösyö Prosper bir Castelnaudary *cassoulet*'sinin –Mısır piramitleri gibi eşi benzeri olmayan şeyin– tadına bakacak (duyulacak şekilde *déguster* sözcüğünün altını çizmişti) zamanımızın olmayacağına üzülüyordu ama onun yerine (ben bunu duyunca sevinçten çığlığı bastım) kuru üzümlü kazciğeri yiyecektik. Ama bütün ve taze olarak haşlanan ciğerdi bu, mısırunuyla ve o yörenin bağlarının kabarcıklanan kuru üzümleriyle koyulaştırılmış olarak kendi suyundan yapılan basit bir sosla sunuluyordu, tam anlamıyla büyüleyici bir şeydi, daha sonra bu büyüyü o iyi yürekli Aziz Genis keşişlerinin yardımıyla bozdum.

Bir yemek mabedinde konuşur gibi alçak sesle ve ağır ağır konuşuyorduk ama Mösyö Prosper'nin Fransız ruhu arada sırada, içtiğimiz Jurançon için ne düşündüğünü sorduğum zamanki gibi yanıp sönüyordu. "Beğendin mi? *Vert Galant*'tan Brillat-Savarin'e kadar herkes onu övmüştür. *Ayrıca karaciğere de dokunmaz.*"

Gözlerimdeki kuşku dolu bakışı görünce devam etti: "Bir Gezici Şövalye ve karaciğer şikâyeti olan biri olarak, *bunu biliyorum.*" Bir şişe daha ısmarladı ve, "Sevgili dostum, yol ve sofra arkadaşım, ben sonradan olma bir Gaskonyalıyım, deyim yerindeyse sevgiden; ama burada, bu yörede Fransa'nın en iri üzümlerini bulursun, en büyük kazciğerlerini, en iştahlı insanlarını ve... en büyük yalanları! Gaskonya'da gerçek öylesine güzeldir ki insan onu geliştirmek zorundadır..."

Gözlüğü burnunun ucuna düşmüş, peçetesi keyifle beline sıkıştırılmış halde, kuş gözü gibi keskin gözleriyle, bir haritayı inceleyen kâşif benzeri, yemek listesini dikkatle inceleyerek otururken ona veda etmenin en uygun zamanıydı bu.

Solange

1938 dolaylarında Paris'te yazılmış, 1967'de hemen hemen yarısı kadar uzatılmış ve yeniden elden geçirilmiştir. Daha önce hiç yayınlanmamıştır.

I

Solange Bequille 1915'te doğdu belki de
Paris'ten uzakta bir yerde nisan ayı içinde,
O çok iyi tanıdığımız XIV. yönetim bölgesinde
dört basamak yukarı
dört basamak aşağı
iki üç dört beş
bir ayakyolunun çıkma kulesi
sayesinde lağımların boşaldığı yerde
altı yedi sekiz
çelik oluklar boşalır
gölgelere ve rüzgârsız yerlere...
Bunca deneyime karşın nispeten olanaksızdır
Öykünmek o yürüyüşe, ama daha kolaydır
Kopya etmek fotoğrafta pudra mavisi bir yağmurluğu, bereyi,
Böcek biçimli broşu, eşekarısmın kemerle sıkılmış belini,
Dilsiz, küstah asker ayakkabılarını, parlak yüzükleri,
Bütün o sararmış şeyleri, yirmi kış boyu,
Islak bavullarda dünyayı dolaşmış
Bir seyyar satıcının ipe sapa gelmez malları gibi
Kadının adi adi parlayan yüzüklerini
Seine Irmağı'nda kuvvetle çekiştirilen

kara taşaklar benzeri şamandıralar
ölülere kabuk olan
kurşun tabutlar içindeki sevgililer
yalnızlığın yasaklanışları
yirmi yaşında olmak, bir savaş
kapımızı çalarken, karnı kaskatı,
ölüm denen şeyi "şuura göçüş"
olarak tanımlayan Hegel'in
orgazmına tanık olmak.
Ah, gençliğin tehlikeli fışkırmaları,
çok önemli bir ayda âşık olmak.

II

Köprülerden döne dolaşa gelen öğrenciler
Yedinci ilham perilerinin güçlü beyaz
Geniş akışlı kalçalarının arasındaki,
Beş sanatın ikizkenar üçgenine aktılar,
Metal bir yağmur oluğunun yanında bütün fakülteleri
Tasfiye etmeyi bekleyen keskin nişancı bir asker,
Karmaşık gerilimleriyle gençliğin tuzunun tutsakları,
Geçtiler, geçtiler, ama her zaman duraksadılar,
Bıraktılar okul çantalarını ödeyemedikleri zaman,
Duvardaki tahtada çetelesi tutuldu borçların.
Hızlısı için yüz, bütün gece için beş,
Asli kucaklaşmalar üzerine doktoralar aldılar.
Başkentin sanatları olgunlaştı, koyulaştı.
Bu büyük kentin ortak aklı için beş!
öpüşler Ey kara arı oğulları
karanlıktan aydınlığa çıkan arzular
gülümseyen gözlerin dörtyol ağızları
mevsimin karmaşaları, ilkbaharın
ya da kışın karanlık suyu
cenaze isli köprüler
pembe dille ya da dişle
gizemli bir vurgu için çalışan,
sonsuzlukta yaptırımsız
bir hayat, çok uzun zaman önce,
bütün bu çağdaş ağlamaklılıktan
çok uzakta
Solange
arayıp duranların biricik meleği,
üstünlük madalyası, sığınağı
meşe yapraklarından daha gevrek yüzler
cenaze merasimin kucakladı bütün
korkakları korkusuzları
insanlığın eğitiminin simgesi olarak
tam anlamıyla somut gerçeği
iki bacağı olan bir kadın değil hiç
başka bir şey, sözgelimi bir fırın,
Descartes'm kendi sisteminin ilk ilkesini
açıklamak için içine kapandığı

bir fırın; Plank'ın spektroskobunun
bütün o olağaüstü farbalalarından sonra
kuantum kavramını çıkarımlamak için danıştığı fırın,
hep aynı fırın, içinde hiçbir zaman ekmek olmayan,
XX. yüzyılın somunu bir eşitliktir
Solange
hiçbir şeyi biriktirmeyen aynalar gibi olun.

III

Do Majör'den La Minör'e geçiş her zaman
El çabukluğuyla yapılan hırsızlıklarla birleştirilir,
Güneşlerin pudraladığı bazı kadınlar,
Beşiklerde sokak lambalarının taze soluğu,
Yağmura tepki gösteren kuşlar gibi basitçe
Bilinmezin küçük parçalarını devşiriyoruz
Doğaya kendi en karanlık niyetlerini iade etmek için
Olmayan rahimlerine anti-kahramanları kabul eden
Eski otellerin alegorik bandajları içinde,
Metronun tangırtısı ve kokuşan çöp bidonları
Demir damarı arayan iğneler
Astrolojinin ıslak şırıngası
iyi niyetli bir kadın
ırmak rüzgârlarını üleştiren
Paris'in ta yukarlarındaki sisli camlara
kırmızı tırnağıyla bir şeyler çizen,
bir camekânlı balkon
uzun boylu ağaçların çiğine çok uygun
bitkilerin yeşil kovanları için su tekneleri
çalınan günler yerine konan geceler
tek görüntü her neyin izinden gidiyorsa
dört basamak yukarı
dört basamak aşağı
vurgu her nereye konduysa
kadının imgesi yaşayan zihinlere boyanmış
her kimi buluyorsa

Cehennemsi sinemalarda sönük izmaritlerin arasında
Ya da bir sirk hayvanının boğuk kükreyişleriyle
Uykuya dalmış Medrano'da,
Bakın tabancalarla vurulan, sepetlere düşen başlara
Taze ekmek ve kan kokan. Kaslar
Şimdi müzelerde asılı duran, sarsılıyor göğüs kafesi
Tipik hıçkırıklarla, yılan balıklarının yavrularının gözleri,
Daha sonra karanlık sokaklarda alçak feryatların tüyleri,
Koşan ayaklar, sessizlik, sonra böyle nisan gecelerinde
Paris'te uzanmış yatan bir şey, çiğnerken
Lüksemburg'un soğuk çakıllarını yıldızlar,
Bir aslan pençesi gibi havada duran gece
Sinsice soyut kentin bir köşesinden geçtiği yerde.
dört basamak yukarı
dört basamak aşağı
bir ayakyolunun çıkma kulesi
sayesinde lağımların boşaldığı yerde
tabutun geçemeyeceği kadar dar merdivenler,
kabul edilemeyecek kadar dar kafalar
içgözleme gelmeyecek kadar katı yürekler
aynı küstah görüntünün
birbiriyle evlenen farklı ulamları
dört basamak yukarı
karanlığın suç ortakları
hemen ölmeleri gerek ya da
çekip gitmeliler, çok yakında yalnız
kalacaksın, yalnızca kendin için yazacaksın,
savaşacaksın bir kent düşüncesiyle
kentin içsel anlamı olan bir orospuyla,
başka efsanelerin kanat uçlarını
yaralayan hayvansal niyetlerle
eskimiş ya da eskitilmiş tanrılarla
zamanın, sesi boğulmuş sansürcüleriyle
son çağlarda tamamına ermiş
resmî kılıklı adamların çalışma alanı dışında
bilgelerin niyetlerinin ötesinde
ermişlerin yüreklendirdiği bir ölüme doğru.

IV

O zaman bile o uyuyanın yanında uyumak için taşbebeklerinin düşüncelerini soymayı nasılsa başarabiliyordu, zihnin bellek merkezleri arasında çözülen düşlerin şifreleri, düşündüğünü bilmeden düşünen, yanılan, o süreçte fikirlerle küçük delikler açan zihin. *Faut-il enfin dépasser le point de tangence qui sépare l'art et la science, tout en les traitant comme les religions primitives en faillite? Oui, mais comment?*[1] O zaman bile, o zaman bile; ama adamın horultuları, hayvanları diri diri ameliyat eden uzmanların kafeslerindeki kobay kalabalığının küçük aşk horultuları gibi horultular uyandıramazdı, gözlendiğinden habersiz, elde şırınga. *Et les chaos même, dandy ou nègre? Faut-il éprouver la plénitude charnelle d'un acte spontané?*[2] Leibniz'in "İlliyet"inin ucuz baskısında kız Leibniz'e bıyık çizmiş, rujlu bir öpücükle o ciddi yüzü gizlemiş, kıyıdaki boşluğa o ünlü *merde* (bok) sözcüğünü yazmıştı. Keşke kız onu içebakışın kusurlarından kurtarabilseydi, kötü Fransızcalı dizelerden, onların dikenli desenleriyle yırtılmış kâğıt masa örtülerinden; ama heyhat *vers libre* (serbest koşuk) tıpkı bir *ver solitaire* (şerit kurdu) gibidir. Baş görünür ve sabit bakışın ilk omuru; pensle koparılabilir ama bir parçası bağırsağın içinde kalacaktır. Dikkat.

özgür kentler duvarlar örer
düş gören adamın yatağının çevresine,
tapınçların soğuk kabukları yenmiş yutulmuştur
bilimle alay eden büyüler yayılır
kurtarıcıların düşleriyle
dağıtılan virüsler gibi
sunaklarda tüter küskün küskün
tanıklar dağılır
düşüncenin dumanları arasında

---

[1] (Fr.) Sanat ile bilimi ayıran, ikisinin arasındaki temas noktasını sonunda aşmak mı gerekiyor, bunlara iflas etmekte olan ilkel dinler muamelesi yaparak? Evet ama nasıl? (Ç.N.)

[2] (Fr.) Ve aynı kaos, züppe ya da zenci? İnsanın içinden gelen bir eylemin tensel dolgunluğunu hissetmek gerekir mi? (Ç.N.)

o sefil güldürüyü paylaşmak için
bazı Ortaçağ ayakyolları
taş oluk ağızlarından akıtmak için
karıştırırlar sunulan şarabı
ta aşağıdaki kartal başlı aslanlar
ırmak rıhtımlarındaki
ünlü su yollarının bayırları
şaraba çevirir suyu,
safdil işkenceciler gider
gece bütün ağaçların giysilerini soyarken
böyle söyler çirkin suratlı oluk başları.

V

Ağır işlerde deneyimli uyuşuk köylü ana-babadan doğmuş, bu örsleri, bu zehirli oksijeniyle fabrika arı kovanına, taşın bu çürüyen kumaşına, sakatlık maaşı dilenen kiliselerin bu kahverengi kartlarına ayak uyduramayacak kadar rasgele yaşayan; ama kötülüksüz bir inatçılıkla yola gelmemekte direnen bir insan soyundan gelen kız, kentin ölümcül ülkesine köyün kadim humuslu toprağında çürümüş dayanıksız erdemlerini getirdi. Şu ya da bu Solange yok olup gitti ama o küf hiç yok olmadı, minicik geri zekâlı bir zihin aracılığıyla görülen gizli dünyalarda, yer yuvarlarında, benzersiz duyum folluklarında, yörüngesinde dönmeye devam etti. Kışın başlarını güneşe çeviren çiçekler gibi hafifçe güneşe dönen şenlik ateşleri ve konuşmalar, benliğin sınırları içinde sonu gelmez sorgulamalar, hâlâ kaçamadığımız sorular, mağara gibi ağızlarını açmış bekliyordu, bugün bizi bekledikleri gibi. Peki o zaman Pascal ne olacaktı; sevdiği oğlan: perdeli ayaklarıyla, bitişik ayak başparmaklarıyla havada bir akrobat çılgınlığıyla bir halkadan bir halkaya uçmadığı zaman somurtkan, ağlamaklı, karamsar, Ey bir kuş güzelliğine sahip öfkeli uzman. Sessiz günleri paylaştılar, cinsel organ hastalıklarını, geçmeyen belsoğukluğunu. Oğlan kızı uçurumun kıyısına asılmış bir halka gibi alıp kentin üstünde uçurdu. Kendi aşkımı geri ödemek için onların ünlü aşklarını inceledim. Bir keresinde oğlanın yüzünde kızın yazgısını belirlemiş olması gereken ifadeyi gördüm – gökyüzünün tam ortasında korku ve gerilimin orgazmıyla iki yana sallanıyordu oğlan ama aynı zamanda günahlarından arınmış gibiydi; bu bakış kızın ruhunu kazığa oturtmuştu. Daha sonra oğlan gitti, hoşçakal demeden, belki de turneye çıkmıştı ama bana kalırsa bir daha dönmemecesine; belki de nice zaman sonra bir fahişenin çatı kirişinden kendini sallandırmak ya da ipek bir paraşütün ucunda kim bilir hangi gizemli yasayı örneklemek üzere. Ama ondan kalan dip akıntısı kızın gövdesinde bir mevsim boyu sürdü, absent ile, cenaze sessizlikleriyle kutlandı; pek çok-

ları bu deneyimden yararlandı, pek çokları kızın aracılığıyla güçlü kasıklarla ve haylaz gülümsemeyle çiftleşti.

buz küpleri üzerinde heykeller
karların binicilik pigmentleri
bir yerlerde dörtyol ağzından geçildi
bata çıka ilerleyen ayaklar sürükleniyor, ağırlaşıyor
koyu sarı demir çubuklarla bölümlere ayrılmış
sinsi çakılları çiğneyen ayaklar
sokak lambaları romantikleştiriyor alacakaranlığı
eski savaşların sonu olmayan dünyası
ne zaman gelecek örnek nüshalar
dört basamak yukarı
dört basamak aşağı
bir ayakyolunun çıkma kulesi
sayesinde lağımların boşaldığı yerde.

VI

Solange'ın düşleri hiçbir sorunu karmaşıklaştırmadı, hiçbir sorunu çözmedi çünkü bizim yüzlerimiz arasında kendiliğinden var olan ekranda her zaman ve sık sık bir sokak serserisi Papillon, dikenlerden yapılma bir çocukluk korkuluğu görüntüsü vardı. Kadın, bir tanesi çelik olan uzun parmaklarıyla uykusunun edilgen albümlerini çeviriyordu. Papillon dantel kadar ince, hayvani karanlık güceniklikler dünyasını, süslerin altında yatan düğün pastasını karmakarışık çarşafların arasından yeniden diriltilebilecek gizli itkiler konfederasyonunu temsil ediyordu. Oğlanın bu timsah maskesinde konaklayan eski görüntüleri kızı ateşledi. Onun anlattığı türden düşler kızınkilerin arasında canlandı – dilim dilim doğranmış ve maskeli garsonlar tarafından bütün bir lokantada dağıtılmış kocaman bir penis olarak Paris. Sonra, "Seni öylesine çok seviyorum ki yiyebilirim," diye mırıldanan âşıklar. Kız çatal ile bıçağı eline alıp yemeye başlıyor. Ter içinde kalmış olan kızı çığlıklar uyandırabilir, kız da "bütün hastalıklarımız ihtiyatsız düşler görmemizden kaynaklanıyor" gibi bir şeyler söyleyen sigortacı Marc'ın gerçek yüzünü keşfedebilirdi. Dünyada öyle çok insan vardı ki, onların hepsini nasıl sayabilirdiniz? Belki de nedensellik, Tanrı ile kahkaha arasında bağ kurmanın bir yoluydu? Gönderilmemiş kartlarla dolu bir el çantası taşıyan, parlak ve doymak bilmez gözleriyle Solange.

Bu yüzlere, emin olamadığı İngilizcesinin yeni buluşlarla dolu olduğunu fark etmeden edemeyeceğiniz Japon öğrenciyi ekleyin; örneğin, "Lord Byron kız kardeşiyle tinsel münasebet yaptı, daha sonra kiliseye sığındı," demişti. Şairin büyüsü de bir mevsim sürdü. Daha sonra bir gün bir şiir okudu ezberden, kızın hoşuna gitmedi.

On sekiz yaşındaydı ama Tanrı'ya adamıştı bile kendini
Yaşlı felsefeciyi arıyordu
Özellikle çiftleşmek için onunla
Fışkıran spermlerinin içinde

İç imgesinin cevherinde yüzmek için.
Kızın payına zevk ve öğretim düşmüştü
Felsefecinin hayalleriyle düzeltti rotasını
Ama bunlardan bir çocuk filiz verdi,
Kızın içinde değil ancak filozofun içinde, bir şiir olarak
Örümcek gibi çok ayaklı
Dünya büyüklüğünde bir örümcek ağının içinde.
Sonra bizim arkadaş topluluğumuza son katılan Deutre
İnanıyordu bütün bilginin, orgazmın derinliklerinde
Yattığına, bireysel bilinç şeklinde
"Kendini tanı" olarak azar azar, dura kalka
Saydamlık kazandığına, ama her zaman
Art arda gelen unutuşlarla gebeliğe doğru sürüklendiğine,
Bilinçli bir dokunmayla uyandırılmış sıradan duyuya
Geçen ışınları yansıtan, yürekte odaklanan
İçgöz için bir yarıgölge okulu.
Erkek denen altın madenini sabırla yıkamalıdır
Doğduğu kentin üstünde beyaz bacakları geometri
Pergelinin iki kolu gibi açılmış halde. Süt dişi düşüyor sonunda.
Yavaş yavaş azı dişleri çıkıyor, soluk alışverişler değişiyor,
Maymun yüzü gibi buruşurken yüz
Hiçbir çizelgeye hiçbir istemli harekete bağlı olmaksızın
Yalnızca bir doğa yasasına uyarak O geliyor,
Boy gösteriyor. İşte karşımızda. Kim? Bilmiyorum.
Belki de Rilke'nin meleği ya da Balzac'ın çift cinsiyetli
Ayna ikizi kılığındaki Deutre.
Hava kararınca Deutre dudaklarını boyar,
Tükürüğüne hafifçe pis kan rengi bulaşır.
Yine de bir niyet temizliği gösterilir
Ekseni çevresinde dünyanın dönüşü kadar basit.
Bayılır Analitik Situs'tan
Ezbere parçalar okumaya
Vedalara layık bir vurgulamayla: şöyle

la géometrie à *n* dimensions
a un objet réel, personne n'en
doute aujourd'hui. Les Etres
de l'hyperespace sont susceptibles
de définitions précises comme ceux
de l'espace ordinaire, et si nous

ne pouvouns les répresenter nous
pouvouns les concevoir et les étudier.[1]
Üçüncü göz uzamsal bilince aittir
Diyor gibidir; büyümenin bir yolu vardır.
Noel'de bir yere gitmeye beni ikna eden akrobattı.
Ta güneye kendimi emanet etmeye başka kentlere
Daha cehennemsi daha az arındırıcı doğagörünümlerine.
Solange'ı bana borç para vermeye razı eden oydu ve Solange
Akrobatın harcadığı parayı geri ödemekten mutluydu,
Ama göremiyordu bunun mantıklı bir yanını "Paris dışında
Kim yaşayabilir, barbarlar arasında ve niçin?
Ayrıca her türlü haşarat vardır oralarda, sonra
Oraları istersen görebilirsin sinemada oturduğun yerden
Birkaç franga, hem de bir kahveden iki adım ötede.
Ama ille de gitmen gerekiyorsa gelirim seni geçirmeye."

Aldebran'dan da uzak, Deutre gülümsedi.
Ancak yıllar sonra ödeyebildim
Ona borcumu şöyle bir şeyler söyleyerek:
"Bizim bildiğimiz şu yaşayan dünyada
Genetik şifre dört harf üzerine inşa edilmiştir,
Pisagor'un Dördü, diyebiliriz ona."
Gülümsemedi bile, çünkü ölüm döşeğindeydi.
İnsanoğlu iki ayak üzerinde yürümeyi başarınca
Elleri serbest kaldı, alet ve silah kullanmak, kucaklaşmak için.

günler uzayacak
yüzyıllar olacak, Solange
ve hiçbir tanık bulunmayacak orada,
bir karşılaştırma arama kendine
mantıklı aklın oyuncak evlerinde
yaşıtlar karşılaştırmazlar
can sıkıntısı ya da umut kadar duyarsız
alacakaranlıkla kesilen bir el hareketini
kan ıslatacağı toprağı arar
hedefine ulaşırken
tabutların yükü ne kadar bolsa

---

[1] (Fr.) n Boyutlu geometrinin/ Gerçek bir nesnesi vardır/Kimse kuşku duymaz bundan bugün/Hiperuzam varlıkları olağan uzamın yaratıkları gibi/ Açıkça tanımlanmaya elverişlidir/ Onları betimleyebilirsek/ Kavrayabilir ve inceleyebiliriz de. (Ç.N.)

bilinç lifleri de o kadar bol yetişir
ve her dokunan varlığı
yutacaktır püriten mezarı
dumura uğrayacaktır sessizlikler.
Böylece geldik, geçip yağmurda
Paris'in yumuşak taşbaskısının içinden, kilise kuleleri
Boşaltıyordu ışıklarını, termometre düşüyordu,
Sokaklar lağımlara boşalıyordu,
Gare de Lion'un köylü suratlı saati
Bir dükkânın duvarında "Kokuşmaz" sözcüğü
Sonra yavaş yavaş akşam: Ama birdenbire
Özel trenlerle dolu istasyon,
Kırmızı haçlı uzun hastane trenleri
Kapalı perdeler, üniformalı hasta bakıcılar, doktorlar.
Akvaryumdaki balıklar gibi donuk pijamalı karaltılar
kımıldıyordu
Dünyadan kopuk, denebilirdi sanki
Bir felaket geçirmişler, büyük bir savaştan çıkmışlar gibi.
"Ah, evet ya, savaş geldi çattı," dedi tevekkülle.
Ama bu yalnızca Lourdes'a yapılan yıllık hac yolculuğuydu,
Sakatlar topallar akıl sağlığı bozulanlar aksaklar
Hepsi güneye olanaksız mucizeyi aramaya koşuyordu.
Şanslı görüyordu her biri en çok kendisini
Binlerce şanssız hasta arasında.
Bir laternadan paslı bir vals müziği duyuluyordu.
Kumarın kökünü kurutmaya kararlıydı hükümet.
Benim yolum bu yol değildi; ama benimki de
Bir veda duygusu gerektiriyordu. O küçük elin sertçe sıkışı elimi,
Birbirlerine sadık iş ortaklarının el sıkışması, sonra
"Geri geldiğin zaman beni nerede bulacağını biliyorsun,"
demeler.

dört basamak yukarı
dört basamak aşağı
istasyonun rampası kaçıyor
uyuz kentten
kırmızı damgalı
geçici vizeden
sodanın çiçekleri
yağıyor peronlara

sıcak köpükler püskürtüyor lokomotifler
çalışan devler
terliyor onlar gibi
çarpılarak kapanıyor vagonun kapısı
hepsi bu ve başka bir şey değil.

Akşama doğru yazıyorum bu satırları
Dünyanın ta öbür ucunda,
Yabancı insanların yaşadığı bir ülke,
Kestane ağacı mumlar, hummalar ve beyaz su.
Zihni bulandıran cinsinden böyle küçük şaşkınlıklar,
Solange, çok değerli hale geldi yazarların büyümesi için,
Ama rüzgârda uçuşan yelkenler bağlıyor ellerini kollarını,
Çırılçıplak doğmuş bir gökyüzüne yapışan taçyaprakları.
Büyüklükler, derin kavrayışlar, korkular ve kanıtlar
Bilinçsiz armağınındı senin. Sonsuza kadar
Asılı duran Paris'in ağırlığıyla ağır çekiyorlar hâlâ
Henüz keşfedilmemiş yıldızların yansılaması
Buz gibi mücevherler takılı beyaz gerdan,
İşte bu noktada uzlaştığımı söylüyorlar bana.
Ama böyle bir yıldızın üzerinde yürümek yerine
Senin üzerinde yürüdüğümü varsayarsak – ne olacak o zaman?
Bu sonu olmayan zaman kâbusu yerine,
Demek istiyorum ki kimin tek bakışı
Sevgiye diz çöktürür?
Evet, karınca yuvası tepecikleri nereye boşalıyorsa
Oraya üşüşüyor bereketli çağrışımlar, uykunun
Gökyüzü yollarının karşısına geçiyorlar durmadan.
Biz yalnızca bir dereceye kadar içten olmaya
Çaba harcıyoruz belki de içten olan karıncalar kadar
Yine de her zaman mutlak görme gücünün koruması
Gerekiyor aşkta sağlıklı pey akçesinin çoban yıldızını.
Her zaman göreceksin bir yerde kristal gövdeyi
Saydam, havaya kaldırılıp ışığa tutulan
Ta dipte bir elmas gibi yanıp sönen.
Yaşama sevgisi nasıl hiç boşboğaz olabilir
Çünkü bugün o uzakta dağılan kentte bile
Karıncaların uykularında dönmesi gerekir.

Yeraltı Irmağı Styks'te Yolculuk

Two Cities'de yayınlandı. Paris, İlkbahar, 1961.

F.-J. Temple tarafından yapılan Fransızca çevirisiyle birlikte 1964'te, Montpellier'de 250 kopya olarak özel basımı yapıldı.

Sevgili Prudence Hala,

Yolculuk konusundaki kaygılarını gidermek için yazıyorum. Korkacak bir şey yok. Her şey çok basit, ayrıca pek çok kolaylık da sağlanıyor. Yaşarken hızlı kavrayanlardan biri olsaydın sorun olmayacaktı, örneğin Sam Amca için olmadı. Güvenlik gereği ağzına dikilmiş gümüş sikkeyle birlikte seni suyun kıyısına getirip bırakacaklar, sen de kayıkçı Kharon'u bekleyeceksin. Henüz kara kayık ortalarda görünmeyecek ama sabırsızlanma. Unutma ki gündelik iş hacmi düşük olduğu gibi geçiş ücreti de yüksek değil, yaşlı adamın doğru dürüst bir sermaye biriktirmesine elvermiyor. Sen duygu yükünü düzenlemek ve uzun beyaz eldivenlerini giymekle oyalan.

O sırada sana yalnızca kocaman bir mağara gibi görünen bir şeyle karşı karşıya geleceksin – ama mağara tabanının sudan oluştuğunu fark edeceksin sonra. Baksana, ne kadar yavaş hareket ediyor; ağır ve kara bir su hareketi, buzul yavaşlığında, çıplak bir kol-bacak gibi karanlıktan dışarıya uzanıyor. İçerisi dipsiz, hipnotize edici, labirent gibi görünüyor. Tören gereği pirinç sunacaksın, san-

ki bir sihir yapmışsın gibi, o bilmece kayık ta uzaklardan görünecek. Bin kayığa, sıkıca tutun kiraz ağacından yapılmış çarmıha. Korkacak bir şey yok. Dümen yekesindeki adama bir şey söyleme. Kharon yaşlı, bekâr bir adamdır elbette ama sesi bettir: bir sivrisinek vızıltısı. Onun ağzının açılışına bakarken sanki tarihöncesi döneme ait bir sandviçin manivelayla açılışına bakıyormuş gibi olursun; çerçevesi olmayan dişetleri iki dudağın oluşturduğu kapaklar arasında iştah açıcı bir şekilde yayılır. Bournemouth'un anılarıyla oyala kendini, hiç kürek kullanmadan, yalnızca, sevgili Halacığım, derin durgun su akıntısının, senin esnek sırtına binmiş olduğun o donuk rahim zarı sıvısını andıran çorbanın hareketiyle tünelin ağzından içeri girerken değişikliğe hazırlan. Işık almayan iç bölgeye girerken, sanki dev bir böceğin boğumlu yumrularının içine girmiş olduğunu fark edeceksin; pek mantıklı gelmiyor, biliyorum ama bu düşünceye alışacaksın. Bu gerçekle yüzleş. Minotauros'un kendisinin atardamarlarında ilerleyen kara bir kayıkta oturuyorsun. Duvarların taştan yapılmamış olduğunu fark ediyorsun, durmadan hafifçe titreyen ve buram buram misk kokusu sızdıran koyu renk mantarsı plazmadan yapılmış. Renk yelpazesi bütün renk tayfını kapsıyor; çilek çiçeğinin ortasındaki beneğin altın sarısından tut da, granitteki ya da Malta mermerindeki yol yol çizgilerin kumru moruna kadar. Koğuşların yüzeyi, belki de kurbağa yavrularının sırtlarında görmüşsündür, işte o ıslak, nasırlı, nabız gibi atan deriyi andırıyor. Bir kafadanbacaklının fosili, şist, dolan taşı: kör eden şirpençeler ve façetalar. Şimdi artık gövdenin boyutsuz hale geldiğini fark edince şaşırmayacaksın – sanki dev bir ekrana yansıtılmış gibi maddesizleştiğini. Sen artık X ışını gözlerinle görüyorsun, sevgili Prudence Hala: yüz çizgilerini kabuk gibi soyan, elmacıkkemiğinin yayını izleyen, içi boş şakakları delip geçen, bir saat gibi tik takları duyulan, kulak arkası çıkıntısı süreçlerini gözleyen gözünle: karnın iç duvarını yaran ve karaciğerin yanında bir saat zembereği gibi kıvrılmış yatan yazgıyı bulan göz.

Şimdi sen temiz yürekli birini kelebeğin gördüğü gibi görüyorsun. Bu, körlere vergi bir ikinci gözdür.

Susarsan, unutma, su besleyicidir; Styks Irmağı'nın suyu ılıktır, çok hafifçe tuzlu ve lezzetlidir. Ağızda kabuklanır, içinde fazlaca albümin olduğunu düşündürür. Yolculuğun her aşamasında renk yönünden de değişir. Örneğin, iç salgı bezi mağaralar ağına ulaştığın zaman, lav kıvamında yoğunlaştığını, fokur fokur kaynadığını, öksürerek duvarlara lenf ve temiz kan pıhtıları püskürttüğünü göreceksin: Ama daha o noktaya ulaşmadan önce gidilecek biraz yolun var. Görünüm ılımlı ve şimdiye kadar üç-beş ışık yılıdır aydınlık; şahdamar tünelinde kayığın yan tarafında ısrarlı bir vurma sesi fark ediyorsun, sanki lastik idrar torbası çarpıyormuş gibi. Eğil ve bak. Şu noktada dip saydam, içeri sızan ışık sayesinde suyun içinde her bakımdan renkli balıklara benzeyen ceninlerin kaynaştığını, büyük bir şaşkınlıkla göreceksin. Büyük bir neşe içinde ve hiç çekinmeden kayığa yanaşacaklar. Aslında onlar hayli evcilleşmiştir. Dumura uğramış solungaçlarını görüyor musun. Seninle konuşma özlemi içindeler, sana bir şey söylemek istiyorlar ama gelişimlerinin bu aşamasında bunu yapamıyorlar. Bu yüzden gelip kayığın tabanına çarparak, cenin gülüşüyle gülümseyerek ve ışıklı suyun içinde kollarını bacaklarını hareket ettirerek işaret veriyorlar. Son derece eğlendirici küçük arkadaşlar bunlar. Onların yanından geçip gittiğine, sıcaklığın birden kutup sıcaklığı düzeyine düştüğü, havanın buharlandığı o uzun kalsiyum tüneline girdiğine üzüleceksin. Irmağın iki kıyısı donmuş kalın birer ilik katmanından oluşur, bu katmanın kenar şeritleri Styks'in sularıyla pelte gibi erimiştir; bunların üzerinde düşüncesiz oyunlarını oynayan ölümsüz ve eğlendirici basilleri göreceksin. Hepsi aynı şekilde giyinmiştir, penguenlere benzerler, bankacılar gibi ellerini arkada bağlayarak küçük topluluklar halinde ortalıkta durur, kayığın geçişini seyrederler. Ayaktarağı dağ çıkıntısının üzerinde hiç kuşkusuz sıklamen kanatlı bazı flamingolar göreceksin, kayığın dümen suyunda, ırmak kıyısını oluştu-

ran ilikten boşalan akıntının küçük bir cerahat havuzcuğu oluşturduğu yerde büyük bir açgözlülükle yılan balığı avlıyor olacaklar. Kokusu hiç hoş değildir, sevgili Prudence Hala, ama yapılacak bir şey yok. Bu tünelden geçecek ve kalbin girdaplanan havuzuna geleceksin, bu havuz yağ kokar ve duyulmayan ama düzenli bir kükreme sesi çıkarır. Sağ tarafta, heykel gibi oyuntulanmış, kocaman ve parlak renkli vulva asılı durur, bin kez büyütülmüş bir deniz lalesine benzer, korkunç bir emiş hareketiyle duvarlara yapışmıştır. Kıkırdaktan yapılma kalın bir piston kalp canavarının duvarlarını sarsar ve sallantılı kayığa bir vurma sesi iletir. Geniş, yapışkan zarın yayı altından geçerken şemsiyeni açmayı unutma çünkü yumuşak bir kan ve kül yağmurunun altında ilerlemekte olduğunu fark edeceksin. Suyun içi benek benek mor balıklarla, kaplumbağalarla, demir atmış balina spermleriyle, *dinsel deneyim*'in her çeşidiyle dolu olacak. Kayık uzun, kara karığını açarak onların arasından geçecek. Sen bu yolculuğun sonunun nereye varacağını merak etmekten artık yorulmuş olacaksın: Kharon'un yüzü sfenks yüzü gibidir. Soru sorma, uyu.

Uyandığın zaman kendini bir ırmağın açık iki kıyısı arasında, saydam suyun içinde, ırmaktan düşerken bulacaksın, paçavraya benzeyen bulutlarda asılı uçsuz bucaksız eğri büğrü bir ufka düşerken. Ortalık öylesine sessizdir ki soluğunun sesi, bir demircinin körüğünün sesi gibi büyük gürültü koparır. Kayık öylesine sonsuz ağırlıkta ilerlemektedir ki, inip hiç kuşkusuz şimdiye kadar gördüklerinin en ilginci olan bu bölgeyi incelemeye zamanın olur. Kolonun bir bölgesidir burası; ırmağın kıyılarını süsleyen ağaçları ve bitkileri incelediğin zaman, bu sessizlik, burada birden her şeyin durmuş gibi olması kendiliğinden anlaşılacaktır. *Bu bir mineral dünyasıdır.* Bir kireçlenme, taşlaşma, karbon elementine indirgenmiş bir dünya. Şimdi anlıyor musun neden hiç ses yok? Artık ağaçların gövdesinde ilerleyen özsuyunun sesini duyamazsın, kuşun boynunu titreten nabız atışını duyamazsın artık. Toprağı kazan köstebeği, topluiğne başı büyüklüğündeki

çamuru çiğneyen kör solucanı duyamazsın. Hepsi oradadır – ağaçlar, kuşlar, meyveler, solucanlar: Ama hepsi artık *mineraldir.* Karatavuğun gözünün irisi, hiçbir müziksel ifadesi olmayan, hareketli bir parıltıyla titrer; solucan kuruyarak kuru erik rengini almıştır. Ortalık öyle sessizdir ki bağdaki beyaz üzümler, inci gibi, kristalsi parlaklıktadır; Yasak Elma ağacının üstü kocaman, parlak, cüruf küreleriyle doludur. Burada, bakarsan, her bir elmanın bir El Greco, her bir balinanın bir Cézanne olduğunu göreceksin. Bu büyülü dünyada dolaşan kayığı kaçırma çünkü cezası var. Burada geçirdiğin birkaç dakikadan sonra bile biraz etkilendiğini fark edeceksin: Öksürdüğün zaman mendiline elmas tozu parçaları ve at kılı tüküreceksin. Ama kaygılanma. Bu senin benekli granite dönüşmüş akciğerinden başka bir şey değildir. Uzun kalsaydın büyük bir değişiklik geçirecektin. Burada ışık da tuhaf bir şekilde hiç değişmiyor: Toprağın karnındaki bakır madeninin ya da çilli kurşun oksidin gözeneklerinden sızan ışık bu; aynı kararda, hatta, kutup ışığı gibi bir ışık: Sanki aydınlatılmış bir şahnedeki tarlalara ve ağaçlara mineral sahteliği katıyor.

Evet, sevgili Prudence Halacığım, bu ilginç yolculukta pek çok sahne var ama bunların hepsini sana anlatacak ne zamanım ne de belleğim var. Elbette o döllenmesi olanaksız dölüt torbası bölgesinde biraz zaman geçireceksin; onun duvarlarının dış tarafında büyük saldırı için eğitilen spermatozoayı göreceksin. Selofan kâğıdından üniformalarıyla, sırt, kuyruk, göğüs yüzgeçlerinin hepsini birleştiren tek ve dev bir balık kanadı gibi kullandıkları at kuyruklarıyla ani baskın birlikleri bunlar. İnanılmaz hızlara ulaşabilirler ve korkusuzluklarıyla ünlüdürler. Okullardaki sınıflarda onları sıralarda oturmuş, taktik kuramını öğrenirken göreceksin. Kulaktan öğrenilen ve iyice bellenmesi zorunlu olan tek dersi hep bir ağızdan yinelerler. Sözcükleri bir kararda tekrarlayışları seni sersemletecek: "Doktor Livingstone'dur, bana kalırsa. Doktor Livingstone'dur, bana kalırsa. Doktor Livingstone'dur, bana kalırsa."

Bunda seni bir an için bile kaygılandıracak bir şey yok. Ama bütün büyük yolculuklar gibi bunun da bir sonu var; yine çoğu yolculukların tersine bu yalnızca bir başlangıçtır. Sen, sevgili Halacığım, her şeyin sonu olan hiçbir şeyin büyük başlangıcına doğru yol almaktasın. Azar azar belleğinin zayıfladığını hissedeceksin. Kırk yıl boyunca o erkek seninle aynı yatakta yattı ama adını hatırlayamıyorsun. Sebze bahçesinde onu görüyorsun, iri başparmaklarına yumuşak ve bereketli toprak bulaşmış. O senin rahminde, köyün saati çaldığında ve yağmur suskun heykeller arasında hışırdarken saat sekiz yönünde yürüyor. O her yerde var. Ama şimdi hiçbir yerde olmayan *sensin.* Ne bellek ne fotoğraf ulaşabiliyor buraya. Bıçağın bir hareketiyle boğumlara ait kirişler kesiliyor ve sen sağır oluyorsun. Büyük siyah kayık burnunu gebelik uçurumuna yöneltirken sen orada pazar ayini kılığınla ciddi ciddi otur. O erkek senin kaburga kemiğinden yapıldı ama elma çürüktü. Onun kimliği üzerinde ısrarla duran, köy kilisesindeki pirinç tableti okuyamıyorsun. Sevgili Prudence Hala, onun adı broşun üzerinde kazılı ve ilahi kitabında yazılı. O senin hayatında bir kitap ayracıydı. Nerede şimdi o, hangi hesap defterinin hangi borç ya da alacak hanesinde, anot mu katot mu, elektron mu, nötron mu? Bu sorulara cevap veremem. Yolculuğun geri kalanı için sana hiçbir kart, pusula, enlem, boylam, yağmur, nem miktarı, tuhaf izobarlar veremem. Şu anda kayığın burnu havaya kalktı ve çağlayanların eteklerine girdi. Büyük değişiklikler geçireceksin; bundan fazlasını söyleyemem. Birdenbire büyük ve sulu, ıstıraplı bir kan topu haline geldin. Misk kokusu her yanı kaplıyor, Kharon'un yüzünün dış çizgileri parlak kırmızı alevlerin içinde belirginleşiyor. *Yutulmak üzeresin.* Bu bir plasenta kâbusu, somut bir *lochia* filtresinden geçirilmektesin; dev kıllar, tüysüz yara kabukları, kopuk ülserler, nişan yüzükleri, aşık kemikleri, çürük diş takımları. Kocaman, boğucu bir girdaptır bu, insana ait bütün bu çöpler burada toplanır; duvarlar kasılır ve genişler, al kırmızı, mor, boğucu, şişik. Atların göz yuvarları ka-

na boğulmuştur. Üzerinde paçavra gibi dokuların, guatrların, kalsiyum sarkıtlarının, böbrek taşlarının asılı olduğu, suları damlayan kırmızı sünger duvarların içinden kayığın geçtiği biyolojik bir çeşit delilik. Şapkasında şapka iğneleri, parmaklarının arasında ilahi kitabı olan Prudence Hala; yağ bezi tıkanıklığı ve belkemiği rahatsızlıkları olan Prudence Hala.

Merkezin kendisi çelikten inşa edilmiş, dev kolonlardan oluşan kaburgaları, su geçirmez bölmeleri, sekiz kat büyütme gücüne sahip bir periskobu var. Çok büyük bir el bombasına benziyor. Duvarları kan ve sümük içinde yüzüyor, dokunulamayacak kadar sıcak. Şimdi artık hem Kharon'un hem de kayığın ortadan yok olduğunu fark edeceksin. Geriye, içeriye kabul edilme sorunu kalıyor. İçeride ne olduğunu kimse bilmiyor, benden başka. Tanrı'nın karşısında cesaret, Prudence; burası genellikle gözü görmeyenlerin gözünün açıldığı odadır. Minotauros'un rahmidir, uçurum, senin cenin olarak kendi şahsında ekmeği bölüp ilk akşam yemeğine katılabileceğin yemek odası.

İçeri gireceksin. Sen, Prudence'ın hayaleti, bir bıçak gibi temiz ve parlak halde içeri gireceksin; İsa'nın dudaklarının arasındaki kutsal mayasız ekmek gibi gireceksin. Duvarlar seni kabul edecek. İçeride bir kan gölünün içinde yatan genç bir oğlanın gövdesine ayağın takılacak. İnsanı kötürüm eden güzellik ve sessizlik. Dudaklar orada dalındaki kiraz gibi asılı duruyor. Gözler sessiz, o güzel taş kapakların ardında. İlk doğan o. Söyleyecek hiçbir şey olmayacak. Yalnızca kısa bir süre dinlenmek için yanına otur ve dalgın dalgın şemsiyenin tellerini saymaya başla. En kötü bölüm bitti. İçindeki hayalete güven ve dik dur. İzin ver alnından öpeyim seni ve o siyah kayığın içinde iyi yolculuklar dileyeyim sana, canım. Yapabileceğim tek şey bu.

Seni seven yeğenin,
Lawrence

Yolculuk Üzerine Düşünceler

Sunday Times'*da yayınlandı. Londra. 27 Aralık 1959.*

Hemen hemen her yıl, genellikle sonbahara doğru, yolculuktan geri dönen en az bir kişiden böyle bir kart alıyorum; dile getirilen hayal kırıklığında, ağlamaklı bir suçlamadan çok daha fazlası var. "Bizi uyaramaz mıydınız, St. Juan'ın (ya da Bevalo'nun, ya da Kalamas'ın) çok sıcak ve tozlu olduğunu, bizim milletimizden insanlarla dolup taştığını söyleyemez miydiniz?" diye yazıyorlar hep. Bunları iç geçirerek okuyor ve her zaman, acaba neden hiç kimsenin aklına seyahat acentesinin allı pullu laf kalabalığına karşı Yolculuğun Tehlikeleri Elkitabı hazırlamak gelmez diye merak ediyorum. Doğrudur, öylesine çok sayıda ve güzel, üstelik de insanları yabancı diyarları ziyarete kışkırtan seyahat yazıları vardır, ama insanın küçük tehlikelerle ilgili çıplak ve yalın gerçekleri öğrenmek için başvurabileceği bir derleme yoktur. Olsaydı işler ne kadar basitleşirdi! Gözümün önüne, her biri bir tek ülkeye ayrılmış, oralara yolculuk etmeyi düşünenleri olası bütün terslikle-re karşı uyaran ve önceden silahlandıran küçük rehberlik kitapları geliyor. Böylece insan örneğin K harfini açıp "Kanalizasyon Sistemi, Su, Havagazı ve Kanalizasyon" başlıklı bölümde, örneğin, Makedonya ya da Pireneler gibi sapa yerlerde (üç yıldızlılarda) karşılaşılacak tuvaletlerle ilgili kısa ama doğru bilgileri okuyabilir; ya da "İçkiler"

alt başlığı altında, örneğin Provence'ın karayeline ya da Yugoslavya'nın *koşava*'sına karşı önerilen tek ilacın *vieux marc* ile *slivoviç* olduğunu öğrenebilir. Bu sayfalarda yaz ortası Akdeniz hastalığı olan, bizim (Mısır, Yunan ya da Napoli) "karın şişliği" diye bildiğimiz hastalıkla baş etmenin tek yolunun ne olduğunu bulabilirsiniz. Tek bir tüp büyülü Entero-vioform (bunu bir yere kaydedin) karpuzlar, üzümler, yıkanmamış salatalar ya da Napoli'de Kuzeyli mideli küçük çocuklara ölüm saçan o olağanüstü güzel *casatta* dondurmalarıyla ilgili uğursuz uyarıları aklınızdan çıkarmanıza yardımcı olacaktır. Aynı şekilde, o sayfalarda eşekarısı sokmalarına ya da mikrop taşıyan sivrisinek ısırıklarına karşı yanınıza güvercinağacı hülasası almanız da öğütlenecektir – hiçbir işe yaramadığını göreceğiniz dağ tütünü terkibinden çok daha güçlü bir şey... Bunlar belki de pek önemli değil ama bir yerde yazılı olsa ne yararlı olurdu! Bu tür rehber kitaplar, yolculuk edenleri, aldığım mektuplara bakılırsa hâlâ yapmakta oldukları anlaşılan basit hatalardan kurtarırdı. ("Atina'nın ağustos ayında saunadan farksız olduğunu söyleyemez miydiniz?" – "Sicilya'dan yeni döndüm. Bir daha mı? Bizi *neden* uyarmadınız?")

İnsan bunları gayet iyi anlıyor ama hâlâ Noel'de biraz güneş yüzü görmek için Nice'e inmeyi kararlaştırma alışkanlığında olan insanlara ne yapılabilir? Hiç. Bırak denesinler. Côte d'Azure'ün kısa ama şiddetli kış mevsiminde, merkezi ısıtma sistemi olmayan cereyanlı bir otelde titreyerek oturmak... aman Tanrım, insan pekâlâ Bournemouth'da da olabilir. Kokulu Bahçe'deki çam ağaçlarının iniltisi, Promenade des Anglais'de iki yana sallanan palmiyelerinkinden daha ürkütücü değildir. Ama bakın, mart ayının ortasına kadar bekleyebilseler her şey farklı olur çünkü o zamana kadar hava gerçekten de dengesini bulmaya başlar. Hava, dedim, evet, *ama deniz değil.* Nice'ten hayal kırıklığına uğrayan bu aynı neşeli kişiler bu kez de mart ortasında Pire'den vapur yolculuğuna çıkarlar. Evet, genellikle mart sonunda, on gün kadar falan size yaz orta-

sında olduğunuzu düşündürtecek bir iyi hava dönemi vardır, sakin denizler, ılık geceler, güneşli günler... Ama bu çok yanıltıcıdır. Yunanlar bu kısa döneme Aziz Demetrius Küçük Yazı derler. Bunun ardından genellikle uzun süre kuzey rüzgârları eser, denizler kabarır, hava bulutlanır, gök gürler, yağmur, dolu ve sı sık da kar yağar. Çoğu kez de insan kendini bu fırtına geçinceye kadar Heraclion ya da Leros'ta bir gemide, bana hakaret eden bir posta kartı yazmaktan başka yapacak bir işi olmadan, eli kolu bağlı halde otururken bulur. (Biri bana *söyleseydi*...)

Ama bir yanda yolculuğun tehlikelerine ayrılmış, doğru bilgi veren büyük bir sözlüğe gereksinimimiz varsa, öte yanda da yılın her ayı için ziyaret edilebilecek olan, para ve zaman harcamaya değer yerlerin bir listesini veren bir yıllığa gereksinimimiz de var. Profesyonel turizm, yolculuğun yılın belli mevsimine özgü bir şey olduğu inancını güçlendirme eğilimi içindedir, oysa doğrusu yılın hangi zamanında olursa olsun yolculuk edecek kişinin gereksinimlerine yanıt veren *bir yer* bulunur. Böyle bir kitap o kişinin Nice'e gitmesini engelleyebilir ama (o kişi bir dağcı olmadığı sürece) ona başka bir yer, kış mevsiminin fazla değişiklik göstermediği Kuzey Afrika kıyısında, İskenderiye ile Kazablanka arasını önerebilir. Orada pırıl pırıl güneşli günler ve soğuk geceler onu beklemektedir. Ben Akdeniz'in öteki tarafında aynı türden dengeli kışları olan bir tek yer düşünebiliyorum. (Ischia, Korsika, Kıbrıs, Korfu: Buralara *asla* nisan ve mayıstan önce gidilmez.) Ama Rodos'ta geçirdiğim iki kış tamamıyla farklıydı, güneşli, soğuk ve kuru. Ayrıca denizin ılık, sonbahar ılıklığında olduğunu, insanın mosmor kesilmeden ocak ayında yüzebileceğini fark etmek benim için özellikle ilginçti. Daha önce oturduğum hiçbir adada kuşkusuz böyle bir şey yapmak olanağı yoktu. Belki de o iki kış başka kışlara benzemiyordu. Bilemiyorum. Oralılar Rodos'ta kışların hep böyle geçtiğini ileri sürerler, kuşkusuz (kışlık yerlerin müthiş uzmanı) Tiberius orayı yedi yıl bu nedenle seçmiştir.

Benim bu yıllığa kendi katkım, kışın tam ortası için Kuzey Afrika'yı önermek olacak; unutmayın, benim gibi kayak yapmayı ya da dağa tırmanmayı sevmeyen, ama ara sıra kardan hoşlananlar için Slovenya'nın adını sayfanın kenarına ekleyeceğim, Yugoslavya'yı Avusturya'ya bağlayan ve o az bilinen küçük ülkenin adını. O küçük Bled Gölü, örneğin, karlı bir kış geçirmek için büyüleyici bir yerdir. Yazın da daha az hoş değildir. Ama ilkbahar ve yaz için Akdeniz ile boy ölçüşebilecek bir yer tanımıyorum. Nisan ayından haziran sonuna kadar Ischia'dan başlayıp Sicilya'ya şöyle bir uğrayarak, Girit ve Kıbrıs'a kadar ada ada dolaşabilirsiniz. Ama ben de sıradan Kuzeyliler gibi sıcak delisiysem de, ağustos ayında Atina ve İstanbul'dan (aynı şekilde Napoli'den) uzak durulması gerektiği kanısındayım. Bu ayı serin deniz meltemlerinin hiç eksik olmadığı küçük bir Yunan adasında, Lübnan dağ eteklerinde ya da Cévenneler'de geçirmek en iyisidir. Ama kuşkusuz herkesin tercihi kendine. Böyle bir yıllıkta hedeflenen şey bu yıllığın büyük bir derleme biçiminde olmasıdır. Bu derlemeye Avrupa ve Asya'nın dört yanından yazarlar katkıda bulunacak, her mevsim kendi deneyimlerinin meyvesi olan şeyleri bize sunacaklardır. Yılın her ayı için okur, genellikle de onun sevdiği yazarlar tarafından kendisine şaşırtıcı bir tasarı seçeneği sunulduğunu görecektir; Bay Connolly nerede ve nasıl iyi yemek yenebileceği konusunda ona önerilerde bulunacak. Bay Quennell kendi tarih ve doğagörünümü heyecanını ona aşılayacak. Bay Patrick Leigh Fermor ona, kendi yatak ve yemek paralarını ödemeye çalışan gezginlerin Girit'te paralarının çarpılacağı tek köyü gösterecektir...

Gerçekten de bizim gezgin edebiyatçılarımız tarafından her yıl derlenen, unutulmaz sohbetlerde ya da özel mektuplarda solup giden değerli bilgilerin hepsi... hepsi orada, bir telefon rehberi gibi her yerde bulunabilecek kocaman bir cildin sayfaları arasında toplanacak. Bu kitapta Freya Stark, Sir Harry Luke ve Gavin Maxwell gibi çeşitli gezginlerden cesaret alıp bilgi edinebileceksiniz...

Ama bunları yazarken, ne kadar harika bir proje de olsa, bunun gerçekleştirilmesinin olanaksız olduğunu fark ediyorum. Bu projeye para yatıracak kadar paralı ve ileri görüşlü yayıncı nerede? Böylesine parlak ama birbirinden çok farklı yazar takımını idare edebilecek, onların Yunanistan, İtalya ya da Suriye'nin göreli üstünlükleri konusunda birbirine girmelerini engelleyebilecek editör nerede? Bütün bu girişim çeşitli anlaşmazlıklar, düşmanlıklar ve *The Times*'a yazılan mektuplarla son bulabilir

Son olarak şunu söyleyeyim, böyle bir projeyi hak eden gezgin nerede? Gerçek bir gezginin (turistin değil) böyle bir kitaba burun kıvırması çok mümkündür ve haksız da sayılmaz. Çünkü o, yolculuk serüveninin bir oranda böyle bir kitabın kendisini korumaya çalıştığı beklenmedik hayal kırıklıklarında ve güçlüklerde yattığını fark etmiş biridir. Bırakın tersliklere karşı turistleri korusunlar; ama sizin gerçek gezginiz, İtalyan kibritlerini dışarıya doğru değil kendine doğru çakmaktan dolayı pantolonunda açılan delik gibi, birkaç çizikle geri dönmedikçe parasının karşılığını almadığını düşünecektir. Hayır, terslikler ve hayal kırıklıkları yolculuğun güzelliğine güzellik katar. Bu acıklı sonbahar kartlarına karşın her şey olduğu gibi kalsın daha iyi.

DİZİN

Başka bir yazar adı verilmediği sürece bütün kitaplar Durrell'a aittir. Ayrıntılar G.S. Fraser'ın *Lawrence Durrell: A Study* adlı yapıtına eklenmiş olan, Alan G. Thomas'ın Kaynakça'sında verilmiştir.

Acte (1961), 161, 384, 512
Acı Limonlar (1957), 158, 159
Aix-en-Provence, 53, 142, 171, 176, 184, 371, 383, 404, 410-412, 416, 420, 423, 427, 429, 430, 434, 437-446, 448-452, 455, 458, 465, 473, 474, 497, 529
Aldington, Richard, 9, 11, 162, 169, 171, 179, 181
Allen, J.A., 23
Anand, Mulk Raj, 14
Arjantin, 9, 109, 115-117, 120, 121, 125, 128, 176, 198
Âşıkların Kavalcısı (1935), 23, 27, 29, 202, 237
Athenaios, 191, 360, 365, 368-373, 375-377
Atina, 48, 52, 60, 61, 67-69, 72-76, 78, 101, 106-108, 110, 116, 141, 151, 156, 185, 188, 189, 190, 193, 195, 274, 291, 294, 346, 365, 370, 378, 470, 497, 529, 531
Auden, Wystan Hugh, 21, 70, 103, 130
Avignon, 172, 179, 412-415, 419, 421, 424-432, 434, 439, 445, 455
Balthazar, 161, 178, 180
Beccafico (1963), 12, 163, 355-357
Belgrad, 110-113, 123, 124, 126-128, 131-134, 136, 137, 139-141, 370, 493
Bellapaix, 141, 143, 145, 146, 148-153, 156, 157
Black Honey (Durrell'ın yayınlanmamış oyunu), 103
Blixen, Barones (Isak Dinesen), 121
Bournemouth, 16, 24, 25, 28, 31, 56, 109, 112, 142, 158, 164, 522, 529

Brillat-Savarin, 406, 505
Brindizi, 27, 33, 236
Brown, Curtis, 45
Buenos Aires, 113, 115, 117, 119
Bull, Peter, 36, 366
Burrows, Sir Bernard, 154
Burrows, Ines, Leydi, 148, 152

Campbell, Roy, 173
Cefalû (1947), 95, 103, 116, 118, 121, 140
Cheval, Facteur ("Postacının Sarayı"nı inşa eden kişi), 384, 386, 387, 391, 393-395, 400
Christchurch Manastırı, 26
Cities, Plains and People (1946), 100, 102
Claude, (Claude-Marie Vincendon, Durrell'ın üçüncü karısı), 158-160, 163, 164, 167, 170-176, 181, 182, 185, 187, 190, 474
Clea, 161, 182, 184, 187
Climax in Crete (Stephanides, Theodore, 1946), 68
Colossus of Maroussi (Miller, Henry, 1941), 67, 193
Commin, H.G. (Bournemouth' daki kitapçı dükkânı), 24
Condrieu, 410, 411
Connolly, Cyril, 30
Cooke, Dorian, 89, 126

Darjeeling, 13
Davies, William Henry, Dawkin, Profesör R.M., 39
De Guylder, Rahip Joseph (okul öğretmeni, Darjeeling), 13
Delphoi, 195, 342-347
Douglas, Keith, 83
Douglas, Norman, 29, 131, 162, 193
Durrell Gerald, (erkek kardeşi), 28, 94, 109, 156
Durrell, Lawrence Samuel (babası), 9, 119, 155, 172, 187, 329
Durrell, Leslie (erkek kardeşi), 13, 24, 36, 47, 61, 73
Durrell, Louisa (annesi), 13, 158, 262, 281, 317, 397, 484, 485
Durrell, Margaret (kız kardeşi), 25, 158, 190
Durrell, Penelope Berengaria (kızı), 68, 80, 111, 463
Durrell, Sappho Jane (kızı), 135, 136
Dutton, E.P & Ort., 178

Editions Poetry London, 95
Eliot, T.S., 94
Elizabeth dönemi yazarları (Durrell'ın hazırladığı kitap), 31, 118
Esprit de Corps (1957), 111, 159, 177
Evans, Patrick, 53
Eve (Cohen, Durrell'ın ikinci karısı), 84, 93, 109, 111, 112, 117, 129-132, 169
Faber & Faber, 29, 80, 90, 94, 95, 99, 100, 105, 111, 115, 118, 157, 159, 236
Fermor, Patrick Leigh, 83, 86, 141, 143, 146, 147, 531
Fielding, Xan, 83, 86, 128
Fraser, G.S., 83, 231, 533

Gaskonya, 397, 487-490, 492-494, 498, 501-505
Gascoyne, David, 176

Gawsworth, John, 11, 12, 14, 15, 47
Gould, Diana (yeni soyadı Menuhin), 11, 83, 90, 99
Grenoble, 473, 477, 484-486
Gründgens, Gustaf, 161
Güney Fransa, 9, 143, 158, 159, 161, 404, 409, 410, 426, 427, 429, 430, 455, 468, 490, 494, 498, 501

Hadkinson, Mary, 11, 15, 119, 121
Halkidikya, 112, 137
Harrison, Austen, 154, 156
Hauterives, 384, 388, 392, 394, 397
Hudson, Barclay, 40
Hughes, Prudence (Hala, *Yeraltı Irmağı Styks'te Yolculuk*'un adandığı kişi), 521, 522, 524-527

Irish Faustus, 161
Ischia, 94, 111, 128, 130, 464, 530, 531

İskenderiye, 9, 69, 82-84, 87, 88, 90, 91, 95, 140, 142, 145, 153, 158, 530
İsrail, 188, 189

Jalunda (Hindistan'da Birleşik Eyaletler, Durrell'ın doğduğu yer), 13
Justine (1957), *(İskenderiye Dörtlüsü*'nde olgunluğa erişen düşünceler Durrell'ın kafasında yirmi yıl önce Korfu'da yeşermeye başlamıştı. Bu yapıt için düşündüğü geçici başlıklar arasında *Ölüler Kitabı* da vardı.), 113, 142, 143, 157, 159, 173, 176-178, 180, 183, 184, 187, 237

Kahane, Jack (*Kara Defter*'in yayıncısı), 30
Kahire, 22, 82, 83, 86, 87, 89, 92, 98, 123, 147, 152, 231, 370
Kalamata, 67, 68, 79, 80
Kara Defter, 26, 30, 31, 48, 49, 53, 57, 61, 77, 186
Katsimbalis, George, 67, 76, 106, 108, 110, 116, 188, 189
Kavafis, 87, 348
Key to Modern Poetry (1952), 109
Kıbrıs, 9, 10, 61, 77, 78, 104, 113, 136, 139-151, 153-158, 163, 165, 167, 179, 182, 184, 185, 355, 356, 530, 531
Kinross, Lord (Patrick Balfour), 83, 141, 143, 155
Kleopatra, (Elizabeth Taylor için film senaryosu), 183, 188, 269, 463, 471
Kordoba (Arjatin), 9, 109, 115-117, 120, 121, 125, 128, 176, 198
Korfu, 9, 10, 24, 27-35, 37, 38, 40, 42, 43, 45, 47, 48, 50, 54, 58, 59, 68, 72, 74, 78, 88, 93, 107, 111, 148, 164, 185, 190, 229, 231, 291, 305, 341, 358, 359, 362-365, 367, 369, 370, 373, 530
İlkyaz Ürküntüsü (1937), 29, 236
Kurseong, 13, 113, 202, 208, 209

Lady Chatterley'in Âşığı, yazarı D.H. Lawrence, 33, 174
Lawrence, D.H., 193, 198
Lawrence, Thomas Edward, 170
Legrand, Louis, 160
Lewis, Wydham, 12
Luke, Sir Harry, 141, 151, 155, 531
Lyons, 404-411, 431, 479, 488, 500

Macaulay, Rose, 10, 141, 147
Machen, Arthur, 20
Macrae, Elliott B., 178
Mani (Fermor, Patrick Leigh), 193
Mazet, Michel, 161, 181-183
Miller, Henry, 38, 40, 41, 47, 65, 67, 68, 101, 103, 113, 117, 142, 148, 162, 163, 262, 306, 345
Millington-Drake, Marie, 145, 152
Mills, Ray, 94
Mistral, Frédéric, 416, 430, 437, 439
Montevideo, 113
Morgan, Charles, 54, 101
Mountolive, 161, 177, 180, 186
Mussolini, Benito, 76
Mykene, 69, 70, 464
My Family and Other Animals (Durrell, Gerald, 1956), 186
Nancy, (Myers, Durrell'ın ilk karısı), 14, 23-25, 27-29, 31, 32, 38, 66-69, 75, 77, 84, 95
Nemea, 69, 71
Niko, 191,360, 369-379, 452
Nîmes, 159, 160, 163, 166-168, 172, 179-185, 187, 189, 412, 425, 442, 444
Nin, Anaïs, 30, 137, 138, 322

On Seeming to Presume (1948), 105, 116

Ölüler Kitabı, bkz. *Justine*, 101

Papa Joan (Emmanuel Royidis'in Yunanca'sından Durrell tarafından çevrildi, eksik bas. 1948, yayın. 1954), 151
Paris, 9, 30, 31, 39-41, 61, 86, 88, 107, 159, 165, 176, 178, 186-188, 194, 342, 370, 421, 428, 431, 432, 449, 451, 455, 462, 465, 466, 475, 476, 485, 506, 510, 511, 516, 518-520
Parthenon, 94, 108, 393
Perlès, Alfred, 11, 12, 184
Personal Landscape (İskenderiye'de, 1942-45'de yayınlandı), 83, 90, 95
Pont du Gard, 424
Porteus, Hugh Gordon, 11, 12, 106
Potocki of Montalk, Cedric, 14
Pound, Ezra, 39
Powell, Lawrence Clark, 11, 12, 117, 231
Prospero's Cell (1945), 28, 95
Provence, 53, 142, 171, 176, 184, 371, 383, 404, 410-412, 416, 420, 423, 427, 429, 430, 434-446, 448-452, 455, 458, 465, 473, 474, 497, 529

Ranage, Marcel, 160
Rawlings, Margaret, 133, 161

Read, Herbert, 30
Redonda (Karayipler'de bir ada), 21, 22
Redonda, Kralı *bkz.* Gawsworth, John, 11, 12, 14, 15, 47
Reflections on a Marine Venus (1953), 94
Ridler, Anne, 11, 62, 72, 76, 78, 80, 89, 94, 102, 113, 124, 126, 128, 132, 134, 136
Rio de Janeiro, 115
Rhône Irmağı, 388, 390, 402-411, 414-418, 424, 426, 431, 434, 439, 440, 442, 446, 458, 473
Rodda, Patricia, 11, 176
Rodos, 185, 305, 349, 378, 530

Sappho (1950), 104, 111, 126, 133-135, 141, 161, 163, 463
Sauve Qui Peut (1966), 111
Seferiadis, George, 67, 77, 80, 110, 147
Shaftsbury, 158
Shakespeare, William, 32, 62-65, 118, 196, 346, 466, 471
Shiel M.P., 21, 22, 48
Sıfır ve *Karlı Havada Şifa Yurdu* (1946), 64, 65, 118, 196, 346, 466, 471
Smart, Sir Walter, 11, 82, 97, 162, 167
Sırbistan Üzerinde Beyaz Kartallar, (1957), 111, 159
Smart, Leydi (Amy Nimr), 86
Sommières, 159, 160, 162-164, 166, 167, 169, 171, 173, 174, 176, 178, 179, 183
Spencer, Bernard, 83
Spender, Stephen, 21
Stark, Freya, 12, 141, 143, 147, 150, 151, 153, 155, 156, 164, 165, 189, 197, 531
Stendhal (Marie Henri Beyle), 399, 466-468, 473, 475, 479, 482-485
Stephanides, Dr. Theodore, 11, 145
Stiff Upper Lip (1958), 111
Stratford-on-Avon, 62, 63, 65, 66
Summers, Rommily, 94, 98, 100

Şehvet Düşkünü Ördek (Prurient Duck) (Durrell'ın kayıp öyküsü), 53

Tain l'Hermitage, 397, 398
Tambimuttu, 95
Temple, F.-J., 12, 163, 521
Ten Poems, 23
Thomas, Alan Gradon, 33-35, 38, 40, 42, 45, 48, 51, 52, 54, 58, 60, 133, 137, 140, 143, 144, 146-149, 151, 157, 166, 169, 173, 174, 182, 183, 185-187, 190
Thomas, Ella Mary, 166, 169
Tito, Marshal, 111, 113, 139
Transition, 23

Wilkinson, George, 12, 27, 31, 75
Wilkinson, Pamela, 23, 24
William, Gwyn, 12, 83, 95, 96, 107

Yengeç Dönencesi (Miller, Henry, 1934), 38, 40, 56
Yeraltı Irmağı Styks'te Yolculuk, (1964), 12, 163
Yugoslavya, 9, 109-112, 123, 136, 529, 531

Zarian, 57, 111, 128, 129, 146, 147